

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

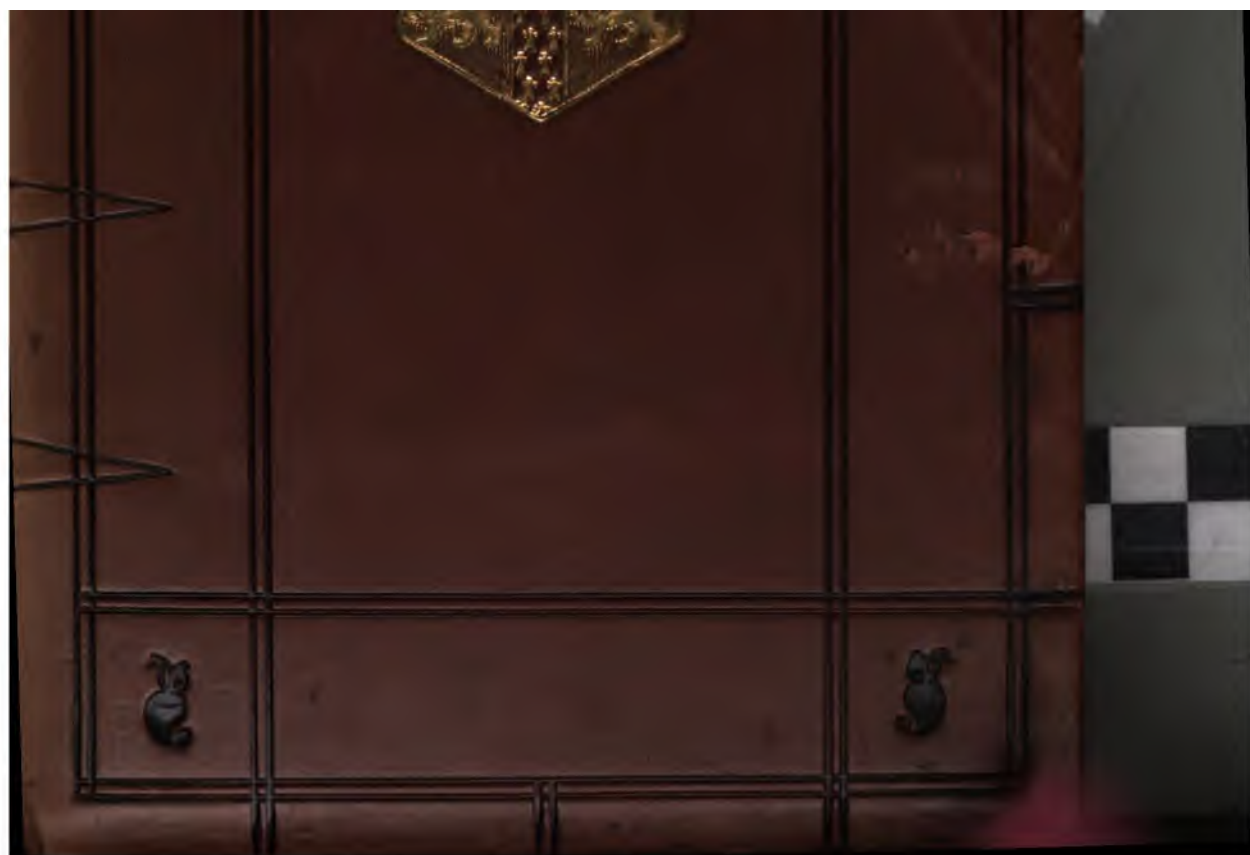
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

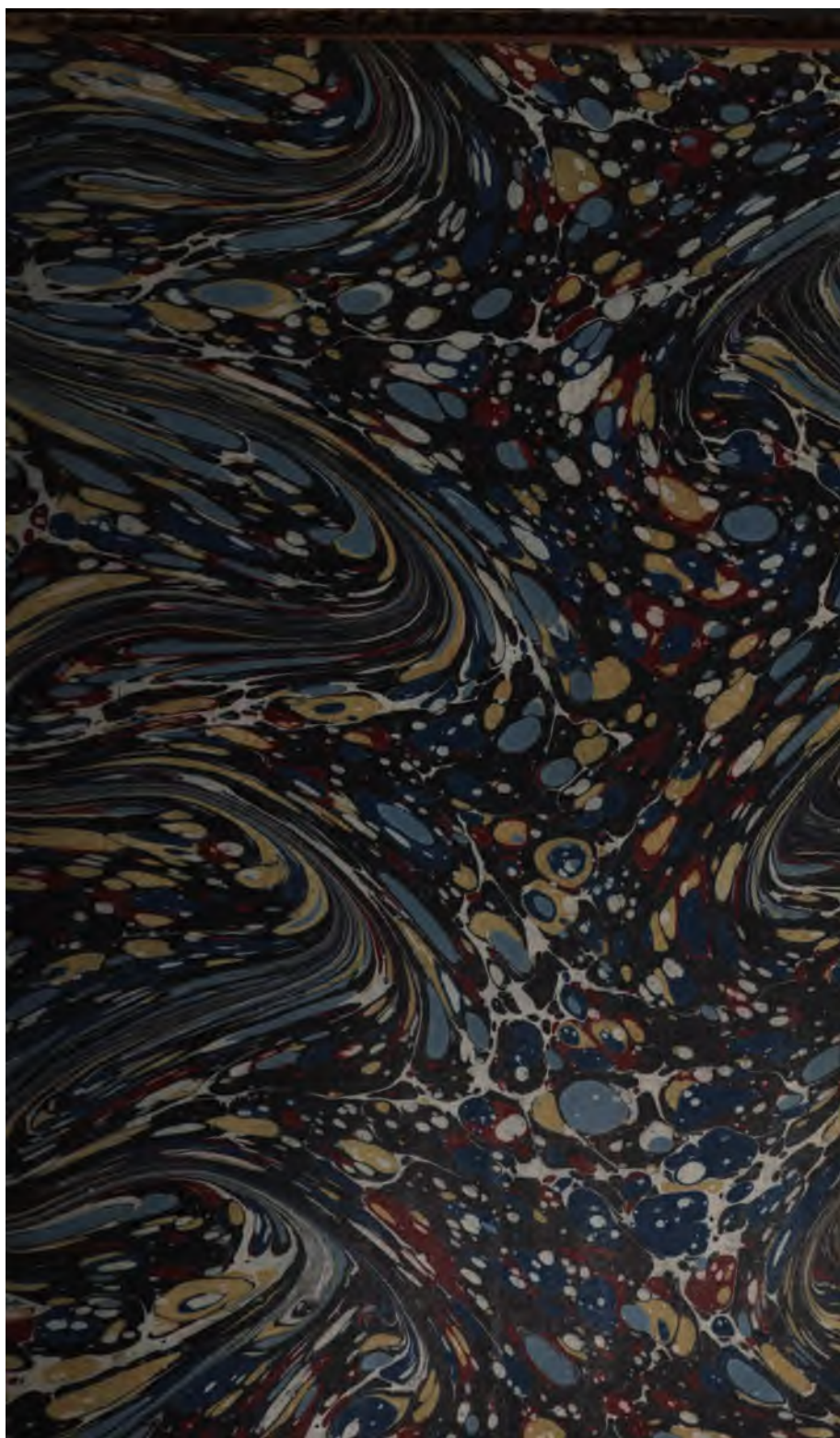
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

5 vols
with Scriptorum Ecclesiast.
Opuscula 2 vols
in all 7 vols.

42.50

P. H. P. inc.

5 vols

with Scriptorum Ecclesiast.

Opuscula 2 vols

in all 7 vols

42.50

P.H. 25.1.1.

•

.

.

RELIQUIÆ SACRÆ:

SIVE,

AUCTORUM FERE JAM PERDITORUM

SECUNDI TERTIIQUE SÆCULI

POST CHRISTUM NATUM

QUÆ SUPERSUNT.

ACCEDUNT SYNODI, ET EPISTOLÆ CANONICÆ,

NICÆNO CONCILIO ANTIQUIORES.

AD CODICES MSS. RECENSUIT, NOTISQUE ILLUSTRAVIT,

MARTINUS JOSEPHUS ROUTH, S. T. P.

COLLEGI S. MAGDALENÆ OXON. PRÆSES.

EDITIO ALTERA.

VOL. I.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

MDCCCLVI.

LECTORI S.

ANNI plus triginta sunt, cum hæ Reliquiæ veterri-
morum Christianorum a me undique collectæ prodierunt.
Quibus quidem voluminibus jamdudum venditis, opus cum
denuo ornare atque edere constitui, tum vero ipsum, prout
olim feceram, sacro Scoticæ ecclesiæ clero dicare. Et quan-
quam in editione hac altera iidem tantum Scriptores or-
dine paululum emendato cernuntur, sunt tamen multa in
Adnotationibus mutata, plurima aucta, omnia recognita et
castigata. Vale.

**PATRIBUS IN CHRISTO ADMODUM
REVERENDIS
VIRISQUE OPTIMIS AC VENERABILIBUS
EPISCOPIS ET PRESBYTERIS
ECCLESIAE SCOTICÆ EPISCOPALIS
DOCTIS PIIS ORTHODOXIS
MARTINUS JOSEPHUS ROUTH
PATERNITATI DIGNATIONIQUE EORUM**

D. D. D.

AUREA hæc

AUREA hæc primorum sæculorum scripta misi ad vos, Venerandi Patres, qui laude morum antiquorum, disciplinæ Apostolicæ, fidei Catholicæ, floretis. Sunt hæ quidem Reliquiæ fragmenta tantum flebilis naufragii, et humilis atque depressæ ecclesiæ monumenta; sed eo etiam magis vobis offerendæ, quod et ipsi fortuna minus prospera utimini. De rebus vestris externis non ita valde laboro, seu prædia perdita et dispersa sunt, seu dignitates et pompa sæculi ablatae; id enim parum est; nobilissimam vero gentem, religionis cultricem ceteroquin egregiam, a pristina sua divisam esse hierarchia, ac scindi a communionem vestra, Patres Venerandi, nemo est omnium cum Christianis quidem antiquis sentientium, quin hoc doleat. Est autem, de quo vobis gratuler, vehementerque gaudeam. Pace fruimini ad sacra rite peragenda, quæ, cum jus omnium hominum commune sit, stabilis, ut spero, futura est ac perpetua; nunc demum certe, postquam ex civi-

libus undis emersimus, sine atroci flagitio non violanda. Accedit etiam, quod pax istæ, cum diu temporum solum justitiæ visa esset deberi, legibus durioribus illis abrogatis haud ita pridem stabilita est. Vos autem jam tum illis temporibus animos in patriam gerebatis gratos fidosque; neque enim exulcerabantur, bene memini, ob voces vestras supplices neglectas, jusque in sacris permissum vobis nonnisi precarium. Vivite igitur, sicut soletis, ambitu partium remoti; et Deum omnibus temporibus sperate propitium, “in pace præmium, qui virtus in bello.”

Faustum omen accipite. Communionem potissimum vestram voluit esse ecclesiæ Novo-Anglicæ matricem summus ille ecclesiarum pastor et dominus Dominus et Deus noster Jesus Christus. Magnum certe clarumque Divinæ benevolentiae indicium. Quo etiam provisum est, ut cui genti vos ipsi successionem vestram sacerdotalem debetis, in ejus progenie parem referatis gratiam, et ipsi emineatis nequaquam minimi in principibus Judæ.

Valete, et illud mihi ignoscite, me tenuem et obscurum hominem curas vestras atque labores interpellasse. Immo, si quid et ardentissimo

5 vols.

with Scriptorum Ecclesiast.

Opuscula 2 vols

in all 7 vols.

42.50

PRÆFATIO

ANTE VOLUMINA DUO PRIORA ANNO MDCCCXIV.
POSITA.

VICESIMUS sextus hic annus agitur, ex quo primum ad Reliquias hasce Antenicænorum Patrum colligendas animum adjunxi.

Postquam vero per fere tres annos scriptis his undique conquirendis, notisque adjiciendis, dedi operam, ea mihi obtigerunt, quæ apud clementissimum Deum, spero, dilati hujus negotii atque interrupti operis excusationem meruerint. Consilium interea meum minime abjeci; nam et plurimos, qui huc pertinebant, libros antea lectos relegi; et siquando licebat per amicos meos exterarum bibliothecarum adire opes, occasionem libenter amplexus sum; nec vero hanc inclytam no-

stram bibliothecam Bodleianam, quo accedere interdum ipse conferendorum inter se exemplarium causa solebam, prætermitti a me passus sum aut negligi. Tandem novem circiter abhinc annos opus denuo fervere cœpit; ita ut, chartulis meis descriptis, atque auctorum contextu novæ incudi reddito, omnia adornare ac demum absolvere pergerem. Præterea typis, ut vides, mandata est portio mei laboris vix major illa quidem, sed quæ secundum ecclesiæ Christianæ sæculum, cum parte tertii, comprehendat.

I. Sed hæc hactenus. Quid et quale sit nostrum opus, quibusque de causis fuerit institutum, deinceps dicendum. Id vero jam olim communicato cum amicis programme, quod hic subjicitur, ad hunc modum faciendum duxi.

Dum in Ante-Nicænis Patribus perlegendis versabar, magnam mihi moram adferre soliti sunt plurimi veteres Scriptores, qui breviores erant, quam ut prodire seorsum possent, aut quorum fragmenta multis ac variis locis dispersa nunquam adhuc in unum collecta sunt.

Quoniam autem mihi in animo fuit, statum primævæ ecclesiæ et dogmata et mores ex ipsius, pro facultate mea, investigare moni-

mentis, scripta omnia sanctiorum ætatum legenda esse censui. Et vero, quod nihil omnino in hoc genere prætermittere statuerim, id plurimum contulisse ad obscuriora quædam clarius intelligenda sæpe sum expertus. Certe tot negligere Scriptores, quamvis mutilatos nimium, haud oportuisset, quorum reliquiæ pietate, doctrina, auctoritate, nobis commendatissimæ sunt. Interea tamen magna mihi molestia devoranda fuit, dum duces secutus viros doctos, qui de Scriptoribus ecclesiæ eorumque operibus egerunt, sursum deorsum cursitabam, quidquid uspiam in impressis libris extaret germanæ antiquitatis, sedulo pede quæritans. Id vero ipsum ne aggredi quidem mihi licuisset, nisi in hac academia vitam degerem; nihil certe hujusmodi intra angustias bibliothecæ cujusvis domesticæ effecturus.

Hæc dum agebantur, non poterat non frequenter animo meo occurrere, quam utili is opera studiosorum commodis inserviret, qui istæc Opuscula et Fragmenta in unam syllogem redigere conaretur; præcipue vero, si opuscula nonnulla huc usque in bibliothecis Europæis delitescencia in lucem extraheret; et quidquid germanum præterea suppeditarent Catenæ nondum editæ, aliaque id genus

Collectanea, publici juris faceret. Neque infinitum aut nimium fore laborem ejus augurabar, si collectionem clauderet primi Nicæni Concilii tempus. Quippe tempus est istud ecclesiæ insigne; et in rebus controversis appellari solent potissimum Patres, qui hoc ævum antecesserint. Illud quoque memoria tenebam, etsi haud exigui numero sancti auctores extarent, quibuscum editor versaretur, mole tamen eosdem esse heu nimium parvos; modo unus et alter exciperetur, cujus integriora membra totius et perfecti corporis desiderium auxerint^a. Rarius ipsorum *ῥήσεις* vel in Catenis in SS. Scripturas, vel in reliquis ex patribus Collectaneis, inveniri noveram. Nec putabam in bibliothecarum Catalogis ita multa indicata esse opuscula, quæ nondum lucem conspexerint. Sed de his alibi.

Sperabam igitur, si talem Syllogen in me edendam susciperem, non fore ut moles nimia de utilitate ejus imminueret. Gravius, probe scio, in *Spicilegio* suo SS. *Patrum*, cet. quod quidem opus nunquam absolutum est, vix vicesimam partem reliquiarum, quas edo,

^a At S. Dionysius Alexandrinus, scriptor doctus atque elegans, cujus reliquias edere statueram, notisque jam illustraveram, Romæ haud ita pridem prodiit forma, quæ dicitur in folio. Nunc quoque aliam editionem eamque egregiam brevi secuturam esse sed frustra speravi.

etiam duobus voluminibus comprehendit: id vero est idcirco factum, quia pro ratione instituti omnes fere paginæ complentur scriptis Apocryphis, tractatibus item Hæreticorum, et reliquiis Patrum, qui prodire solent separatim, Orthodoxorum. Præclarum sane opus, atque usibus suis commendatum. In hoc autem, quod ipse contexo, opere intra germanam atque Catholicam antiquitatem me contineo; et fragmenta omnia Patrum qui separatim edi soliti sunt, relinquo illis, qui novas eorum editiones postero tempore aggressuri sint.

HÆC ego de opere mihi proposito olim ostendi; ut si quis aliquid in hoc genere alicubi latere cognovisset, id mihi impertire dignaretur. Tum vero illud admonui, apud plus quadraginta auctores editos, ne libros MSSos memorarem, servari reliquias istas; in numerum relatis Canonicis epistolis, Synodorumque Ante-Nicænarum canonibus, quorum quidem nonnulla ἀποσπασμάτια in tomis Conciliorum adhuc desiderantur. Ante Grabii autem *Spicilegium Patrum*, in quo e scriptoribus meis sex tantum (hique aliis quibusdam longe breviores) adornati extant, Petrus Halloixius quatuor e sex illis, et alios præ-

terea duos, in opere suo de *Patrum Orientalium Vitis* pridem collegerat. Octo istos, additis nunc aliis fere viginti, hæc duo volumina nostra præstant. Ceteri omnes apud me parati, una cum appendice quorundam opusculorum atque indicum necessariorum, conatibus meis si Deus annuerit, sequentur, duobus itidem voluminibus conclusi.

Et vero, nisi me mei animi fallit studium, ipsæ hæc deperditorum patrum reliquiæ, cum ex ultima Christiana antiquitate collectæ sint, commodis atque utilitati servient hominum theologiæ operam dantium, qui librorum divinorum origines et statum, veterem ipsorum interpretationem, vera ac perpetua ecclesiæ dogmata, simul et ecclesiasticæ disciplinæ formam, rituum ortus, resque gestas veterum Christianorum, probe tenere atque intelligere, sui esse muneris existiment. Certe in hoc genere literarum egregiam olim navabant operam theologi, præcipue nostrates. Magnos testor viros, Usserium, Hammondum, Pearsonium, qui, ut alios e nostra gente in eadem arena cum insigni laude versatos taceam, ecclesiastica doctrina reliquam gloriam cumulaverunt. Neque ab hisce musis tres illi critici abhorruisse videntur, quibus assurgere solet universa literatorum cohors, Jo-

sephus ille Scaliger, Casaubonus, Salmasius. Immo Salmasius opus suum palmarium, *Plinianas Exercitationes*, contemnit præ illis, *quas in mente ac manibus habebat in varia Tertuliani opera, in Eliberini concilii canones, atque universam priscae ecclesiae rituales historiam, commentationibus*^b. Denique, ut præteream alios viros illustres, duos recentis memoriae criticos addam, Wesselingium et Valckenarium, qui multum operæ in his studiis colendis posuerunt.

Exteros quosdam nil moror, qui libertatem quidvis sentiendi ac dicendi quo majorem sibi suisque comparent, unitatem cum ecclesiae tum doctrinae labefactant atque convellunt, re utique neglecta ac derisa, quæ usque ab evangelii ortu magni pretii facta est, et sine qua periclitetur necesse est Christiana fides. Isti nimirum per causam lætioris cursus atque successus veritatis, non solum antiquos patres, et veterum Christianorum religionem, parvi faciunt, verum etiam posthabitis Sacris Scripturis, quas quidem ipsas incertæ volunt esse originis, regulam fidei iis inesse denegant; et, si præcepta excipias moralia, iisdem haud ne-

^b *Prolegom. in Solinum* init. Hæc autem opera omnia post se reliquisse Salmasium, ostendit librorum ejus Catalogus Epistolis tanti illius critici præfixus. p. lxxv.

cesse esse ut credatur, temere prorsus statuunt. An isti sint ex animo Christiani, haud quæro; ita esse quamobrem debeant, ex principiis scilicet, quæ ipsi sibi posuerint, idoneam satis causam reperire non possum. Stent enim oportet auctoritate fontium divinorum nostræ religionis, quicumque veritatem ejus diligenter ac serio investigatam se amplecti profiteantur; nisi forte omnia sursum deorsumque facere studeant, et fundamenta sanctæ disciplinæ callide et veteratorie subvertere. Iidem tamen homines recte, ut puto, hanc tenent sententiam, pro fide sua vaga et volubili, cujus commenta delet dies, minime adeundum esse vitæ periculum, aut subeundum martyrium; sed pace illorum dixerim, inique ab illis atque inhumane in hoc agi, quod quia ita sentiant, martyribus et *sanctis Dei* modis omnibus in scriptis suis detrāhant, atque alia super alia ausi impium convitium iis facere pergant. Sed vero in antiqua fide reformanda libertatem egregie finivit olim Vincentius Lirinensis cap. 30. *Commonitorii*. *Fas est etenim, inquit, ut prisca illa cælestis philosophiæ dogmata processu temporis excurentur, limentur, poliantur; sed nefas est ut commutentur, nefas ut detruncantur, ut mutilentur. Accipiant licet evidentiam, lucem, distinctionem; sed reti-*

neant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. Nam si semel admissa fuerit hæc impicæ fraudis licentia, horreo dicere, quantum excindendæ atque abolendæ religionis periculum consequatur. Hæc scriptor antiquus de sæculi sui novatoribus, correctoribus videlicet religionis veteris, cornicumque, ut aiunt, oculos configentibus, qui Sacrarum Scripturarum dogmata et veræ philosophiæ limites aspernabantur.

Missis autem peritioribus, uti sese appellant, Christianis, qui fide ab initio tradita, quam posuit Christus et rigaverunt apostoli, minime contenti sunt, sed solent aliam quandam, meliorem scilicet et exquisitiorem, postulare religionem; merces ego proponendo meas illorum solum commodis profiteor consulere, qui hoc plurimum interesse fidei Christianæ existiment, ut sententiæ resque gestæ hominum, qui ab ejus initiis ætate propius abfuissent, accuratissime ac diligentissime exquirantur; hoc enim ad illustrationem et confirmationem veritatis in ecclesia servatæ maxime valere summi viri judicarunt. Et præcipit sancta ecclesia nostra sacerdotibus suis, *ne quid unquam doceant pro concione, quod a populo religiose teneri et credi velint, nisi quod consentaneum sit doctrinæ Veteris aut Novi*

Testamenti, quodque ex illa ipsa doctrina catholici patres, et veteres episcopi collegerint^c. Nam cavet ecclesia a novatoribus, qui ex saluberrimis hauriant venena, et ex piis impia, immo si forte e Sacrae Scripturae fonte Montani atque Mohammedis pseudo-prophetias. Eos autem potissimum ad opuscula mea perlegenda voco, qui mecum sentiant, in numerum maximi momenti dogmatum seu veritatum præcipuarum ad sancte pieque vivendum efficacium, et ad salutem æternam pertinentium, (cujus quidem generis capita fidei quin existant, fieri non potest,) nulla omnino placita referenda esse, nisi quæ cum ex S. Scriptura probari, tum ex antiquæ scholæ Christi monimentis, testibus quidem non originibus vel auctoribus veritatis, firmari queant. Etenim, ut optime ait Joannes Balæus, *Haud temere ulla doctrina admittenda est, cujus testimonium non extet in primæ ecclesiæ doctoribus*^d. Certe, quantum equidem intelligo, nihil existere de essentia fidei videtur, quod sancti majores nostri atque tot beati martyres

^c *Libro Canonum* anni 1571. Artic. de Concionatoribus.

^d Epistola *Summario* suo *Britanniæ Scriptorum* præmissa. Et huic quasi negatorio suffragio adstipulatos esse ipsos quoque Dallæum et Whitbeium, ostendit doctissimus Waterlandus in libro vernacula lingua scripto *De Maximo Momento Dogmatis SS. Trin.* cap. vii. p. 385—390.

nesciverint; quodque idem ex nullo primario articulo fidei originalis per conclusionem, ut loquuntur, evidenter ac necessario sequatur. Etsi enim, quidquid putabit quispiam se rectæ et sanæ interpretationis regulas adhibentem vel deprehendisse vel agnovisse in sacris litteris de rebus divinis significatum, id eum oportet pro rato fixoque habere; nihil tamen cogit, ut idem ipsum ducatur dogma necessarium, quod a contra sentientibus nonnisi cum salutis jactura, aut catholicæ communionis amissione, negari vel recusari possit.

His quidem positis et concessis, pacis spes aliqua nobis affulgeret. Hei mihi! quando reducetur universæ ecclesiæ disciplina vetus, et toti hierarchiæ vindicabitur honos suus et canonica auctoritas? abrogato jure arbitrario, simul atque obedientia cæca ac nimia, quidni auctoritate decernendi in rebus fidei quibusque falli nescia? quod quidem jus commentitium, ac nullius singularis ecclesiæ, aut etiam patriarchatus proprium, nam de universæ ecclesiæ usque ab ortu ejus consensu ac testimonio in fidei haud defecturæ capitibus nunc non agitur, omnem spem tollit abolendi partium errores et dissensiones; atque adeo in æternum propagat schismata flebilis et perniciosas. Sin erit, ut jura illa vera et antiqua

dominii novicii loco instaurentur, tum demum fiet, si Deo videbitur, ecclesiæ universæ filiis in rebus necessariis unitas, atque in non necessariis justa et optanda libertas. At dolendum est interea, pacem ecclesiæ istam exoptatissimam magis a regum placitis, atque ambitiosorum et factiosorum hominum consiliis, quam veritate theologica pendere.

II. Hactenus quæ scripta sunt, ad operis summam causasque pertinent; proximum fuerit subsidia ejus, rationemque his utendi exponere. Adminicula mihi fuerunt, partim Historiæ Literariæ Scriptores, partim ipsi Libri Veterum ab iisdem scriptoribus indicati, in quibus reliquiæ Ante-Nicænæ extent. Deinde ponentur Codicum MSSorum Catalogi, ipsique etiam MSSi, in quibus breviter quædam nondum edita delitescant, aut qui demum exempla sint librorum jam editorum, e quibus vitia lectionis emendari queant.

Ad Scriptores quod attinet, qui de auctoribus ecclesiasticis egerint, omnes fere quotquot sunt, aut certe qui mihi essent opus, ad manum habui atque consului, præcipue Cævium Fabriciumque. Et si quem librum locumque alicujus auctoris, qui apud illos indicatus fuisset, et ad rationes meas pertinere videretur, a me prætermissum lector invenerit,

•

id factum esse sciat propter suspectam mihi ejus vel libri vel loci γνησιότητα. Causas autem suspicionis plerumque exposui; quamquam non negaverim in hoc delectu habendo me interdum plus æquo aliorum dubitationibus dedisse, quippe quum nihil vel dubium afferre, nedum falsum, voluerim. Nam satius ducebam, si sincerum quid ac germanum forte omitteretur, quam si ὑποβολιμαία reciperem, vel hæreticorum fortasse fœtus supponerem catholicis; omissione minus offecturum me esse divinæ religioni existimans. Quo magis illud Andreæ Schotti comprobandum est; *Per-magni interesse, sicut vera a falsis disserendi arte judicare, sic γνήσια scripta antiquorum patrum a νόθοις discernere, ne quis abutatur*^e. Itaque a me quidem relinquenda fuerunt, paucissimis exceptis, Acta Martyrum, cum sint pleraque omnia incertæ originis, posteriorumque temporum scripta, atque ita contaminata, ut fere nihil germanum (si Fellum audis, Dodwellum, Caviumque, harum rerum peritissimos) aut illibatum remanserit^f. Namque huc pertinet, quod tertii sæculi scriptor

^e Præfatione in *S. Eucherii Opera*. Vid. et Melchioris Cani *Locos Theologicos* lib. xi. cap. 6. p. 440. &c. ed. Lugd. Dignissimum autem notatu est, ecclesiam catholicam ipsis initiis suis apocrypha exhorruisse.

^f Adisis Ansaldum *De Caussis Inopiæ Veterum Monumentorum pro Copia Martyrum dignoscenda*. Mediolan. 1740. Cum actis Post-Nicænis hæc inter mihi nihil fuit.

Arnobius de corruptione scriptorum, quibus mandata erant præconum evangelii gesta, questus fuit.—*interpolata sunt, inquit, quædam, et addita, partim mutata, atque detracta, verbis, syllabis, literis, ut et prudentium tardarent fidem, et gestorum corrumpere auctoritatem. Adversus Gentes, lib. I. cap. 56.* Adde quod Eusebianæ martyriorum veterum συναγωγῆς jacturam partim fecimus. Gravi tamen ista censura eximantur nonnulla acta oportet. Unde sese solitum esse profitebatur Scaliger commotum recedere a lectione actorum, quæ adhuc apud Eusebium in Ecclesiastica Historia extant, ut non amplius suus esse videretur. Istiusmodi vero prope omnia, ubicunque sita sunt, in *Actis Primorum Martyrum*, quæ vocantur sincera et selecta, Ruinartus jam collegit. *Acta* quidem *Perpetuæ et Felicis*, quæ primus edidit Lucas Holstenius, quod et rarius repetita extant, et certissime germana sunt, ab opere meo amandare eo diutius cunctatus sum. Quum vero istæ a collectore saltem seu concinnatore, qui ipse sectam Montani sequebatur, profecta esse viri docti cum magna verisimilitudine docuissent, ea quoque pro instituto meo prætereunda esse judicavi. Sed Firmiliani aliorumque apud

⁸ Animadv. in Eusebii *Chronica*, p. 221.

Cyprianum epistolas idcirco omisi, exceptis tantum Cornelii papæ synodorumque reliquiis, quod nihil præterea a Firmiliano ceterisque extat usquam alibi conscriptum; atque harum epistolarum pleræque cum illis ipsius Cypriani arctius cobærent, quam ut commodè disjungi possint. Simillima enim earum ratio est atque epistolarum Planci, Sulpicii, Dabellæ, aliorum, quæ inter Ciceronis illas conservantur. At vero opuscula aliquot sunt, inquires, id quod ego quoque fateor, quæ post opera Justini M. Cyprianique et Tertulliani edi solent, quorum saltem nonnulla ignotis quidem scriptoribus, sed eorundem patrum æqualibus, jure adscripseris. Iis autem omnibus cum tria hæc simul convenire putarim; primum, quod facile obvia studiosis existent; deinde quod a diversis fortasse scriptoribus singula essent composita, quorum nihil restabat aliud, quod colligeretur; tum autem quod sine certo auctoris nomine prodeuntia obscuriori origine nata fuerint; istæ idcirco opuscula a sedibus suis transferre nolui. Denique alia quædam, sed ea paucissima, a me relictæ sunt, ut *S. Cypriani Vita* a Pontio diacono ejus conscripta, quia cymbarum modo magnas naves comitantium parva istiusmodi scripta operibus solent adhærere majore-

ribus. Sed quanquam scripta hactenus commemorata, partim suspicionem *νοθείας* habere, partim a rationibus meis aliena esse, judicavi, multa tamen ego *ἀποσπασμάτια* sum allaturus, quæ historiæ literariæ sacræ scriptoribus ignota sint, pleraque autem ab iisdem indicata, sed communi adhuc usu sejuncta, utpote quæ in libris, vel magnæ molis, vel raris inventu, sæpius delitescunt. De reliquiis, quæ typis impressæ fuerunt, tantum.

De Opusculis indicatis in Librorum MSS-torum Catalogis, nunc est exponendum. Sed, quod referre piget, fere quotquot libelli anecdoti auctoribus meis in his indicibus assignantur, eos vel *ψευδεπιγράφους* esse, vel interpolationibus admodum corruptos esse inveni; exempli gratia, S. Petri Alexandrini *Præcepta ad instituendum vitam utilia*, hominiam in bibliotheca regia Parisiensi servatam; Julii Africani *Narrationem de iis quæ in Perside gesta sunt per Christi incarnationem*, penes bibliothecam Vindobonensem, quæ tamen nuperrime, ut docuit nos cl. Harlesius *Supplement. ad Introduct. Hist. Ling. Gr.* vol. ii. p. 370. ex binis codd. Monac. edita est; Melitonisque præterea Clavem in Collegio Claromontano Parisiensi olim repositam; quorum quidem opusculorum, sicut aliorum

scriptorum, de quibus alio loco dicturus sum, comparare apographa mihi licuit. De nondum visis ferre sententiam non possum; sed hodieque extare, et fore quondam ut edantur *κειμήλια* nominibus auctorum meorum meliore jure inscripta, non est plane desperandum^b.

Ad *ρήσεις* quod attinet, sive sententias auctorum vel longiores vel breviores, quæ indicio uberiorum Catalogorum maxime in MSS^{tis} Catenis seu Expositionibus S. Scripturæ, aliisque id genus collectaneis, superesse referuntur, sæpe illa ego excerpta, quæ sic indicata fuerint, extare post didici in editis Florilegiis Catenisque. Nec porro in bibliothecarum Oxoniensium codicibus scriptis, quos labore assiduo, sed mediocri cum fructu, in hac quidem parte, scrutatus sum, multa ad rem meam pertinentia, quæ nondum edita essent, assequi mihi contigit. Facili quidem opera quis valuerit plena manu congerere excerpta auctorum ecclesiasticorum, quæ est ipsorum copia, post tertium sæculum florentium; immo tertii quoque sæculi patres separatim editi multum inde augeri potuerint. Facit autem paucitas sententiarum, quæ mutilis auctoribus meis vel in veteribus attri-

^b Nunc tandem, me superstite, ab Orientis partibus lux elucet.

buuntur Catenis, vel ab antiquis scriptoribus ex antiquioribus meis proferuntur, ut suspicer, ante multa sæcula pleraque horum opera propter varias causas penitus intercidisse, aut certe ad pauca admodum exemplaria fuisse redacta. Verum hercle, ut dicam quod res est, nimis incerti generis interdum sunt sententiæ, quæ in Catenis atque ejusmodi libris positæ videntur, quam ut auctorum semper esse, quorum feruntur nominibus, credi debeant. Esse, cur dubitationem nonnunquam hoc habeat, harum rerum periti sciunt, cum propter alias causas, tum quia hæ *ρήσεις* addito solo auctoris non item operis nomine maxime ponantur, unde fieri possit, ut e libro *ψευδεπιγράφη* primitus ductæ fuerint. Itaque rem cecidisse interdum deprehendi. Sed quacunque de causa falsum nomen irrepsisset, quod aliena sub glorioso titulo latentia detegere potuissem, lætabar, nec mihi operam studiumque periisse existimabam. Quis est omnium, exempli gratia, quin magni faciat accuratam præstantissimi Wyttenbachii disputationem de libro *περὶ παιδων ἀγωγῆς*, qua ostenditur ille Plutarcho Chæronensi falso tribui?

Ast profecto subit mihi grata quædam recordatio, uti ante, sic nostra etiam, patrum-

que nostrorum, ætate, eruta e bibliothecarum tenebris egregia aliquot ἀποσπασμάτια fuisse, quæ antiquissima omnino, simul atque magni momenti, merito censeantur. Testor Mura-
torii εὑρημα ad Canonem Novi Testamenti pertinens, ab eo in *Antiquitatibus Italicis Medii Ævi* editum, nostrati tamen Lardnero, ni fallor, ignotum, quod non minoris existimo quam quemlibet ditissimum thesaurum. In hoc enim vetusto monumento, cum multa insunt insignia ad omnes et singulas Canonicas Scripturas spectantia, tum opusculum istud sese ab aliis rebus notatu dignis commendat. Exemplum aliud, idque egregium, afferam, Origenis excerpta, quibus ἡ γνησιότης epistolarum Ignatianarum, firmissimi propugnaculi sacrorum ecclesiæ ordinum, vel fortius et firmitus stabilita est. Etenim, cum harum epistolarum duas ῥήσεις Origenes ita clare ac dilucide protulisset, ut vel importune urgentibus effugium præcluderetur, nonnullis a criticis oppositum est, opuscula ipsa, in quibus extant hæc Ignatiana, ab Origene merito abjudicanda esse; Latini enim potius scriptoris esse videri, quam e Græcis in sermonem Latinum translata. Quorum hominum argumentis cum obviam ivisset magnus Pearsonius, haud tamen elingues is reddidit adversarios

pertinaces, inter alia de interpretum ejusdem Origenis ambigua fide mussitantes. Postea vero ipsa quoque Græca Origenis, in quibus allata est una ex duabus illis Ignatii *ρήσεις*, inventa et in vulgus edita sunt; atque inde crisis est Pearsonii insigniter firmata. Et qui scriptor Origeni videbatur esse Ignatius, eundem profecto dicerem semper mihi fore Ignatium, donec tela in eas epistolas cusa fuerint fortiora, quam sunt vetera illa aut nova. Sed ad propositum revertor. In Grabii Schedis MSS. (in quibus posita erant ipsa illa Origeniana cum Benedictino Origenis editore feliciter communicata) multa extant ampliori Spicilegio SS. Patrum commoda et utilia, sed tamen pauca ad meos auctores, qui fere perditum sunt, spectantia, et in his vel paucissima, quæ nondum lucem conspexerint.

Hæc generatim de Operibus, in quibus vel indicantur, vel conservantur, auctorum reliquiæ; superest, ut nonnulla dicam de librorum Exemplaribus Scriptis, e quibus prius edita corrigere mihi concessum est. Codicibus satis multis Oxoniensibus, quin etiam aliis, usus sum. Reservatis autem ceteris omnibus, donec ad auctores ipsos plus minus inde emendatos devenero, in quibus eminent *Maximi De Materia Fragmentum et Patrum Epi-*

stolæ, quæ *Canonicæ* vocantur, multo castigatius quam ante ope plurimorum codicum nunc prodeuntia, duo tantum exemplaria scripta hic quidem commemorabo. Continent ea *Ecclesiasticam* Eusebii *Historiam*, ex qua pars maxima primi hujus voluminis desumpta est. Etenim Eusebii duæ sunt primariæ editiones, una a Roberto Stephano, altera ab Henrico Valesio adornata. Harum prior antiquum quendam regis Galliarum codicem pene ubique expressit; illo Manuscripto, quem Medicæum appellant, rarissime in exemplum constituto. Altera autem, sive Valesiana editio, iis libris scriptis non stetit, trium gavisa codicum ope novorum, Mazarini, Fuketiani, Savilianique.

Hic vero liber Savilianus, ut traditum ab ipso Valesio est, exemplar tantum editionis Stephanianæ fuit, in cujus margine Henricus ille Savilius lectiones cum aliunde tum ex codice Manuscripto, quem ipse possidebat, depromptas adnotaverat. Sed Valesii verba ex Præfatione ejus eo libentius afferam, quia hunc manuscriptum a Valesio nunquam visum manibus ego ipse tractavi, atque ad usum meum adhibui. "Præterea codex fuit," inquit ille, "Henrici Savilii, viri doctissimi, ad me missus ex Anglia a Jacobo Usserio Arma-

“chano. Nam cum in Usserii notis ad Mar-
“tyrium B. Polycarpi, manuscriptum Euse-
“bianæ historiæ codicem ex bibliotheca Savi-
“liana laudari animadvertissem, eumque codi-
“cem optimæ notæ esse ex aliquot locis ab
“Usserio prolatis deprehendissem, postulavi
“ab eo per literas, ut varias ejus codicis lec-
“tiones (integrum enim ab eo collatum esse
“existimabam) ad me transmitteret. Ille
“vero codicem quidem ipsum in charta scrip-
“tum bombycina, bibliothecæ Oxoniensi a
“Savilio donatum fuisse mihi rescripsit. Cæ-
“terum editionem Roberti Stephani statim
“ad me misit, in cujus margine Savilius
“emendationes ex suo illo manuscripto codice
“depromptas adnotaverat. Quantum tamen
“conjicere potui, non omnes scripti codicis
“lectiones ad latus editionis illius apposuit
“Savilius, sed eas tantum quas bonas certas-
“que esse existimabat. Quædam enim lec-
“tiones ab Usserio e scripto illo codice pro-
“feruntur, quas a Savilio prætermittas esse
“postea deprehendi. Præterea idem Savilius
“ad oram illius editionis multas adscripsit
“emendationes ex codice Joannis Christo-
“phorsoni, quem scilicet Christophorsonus
“cum aliquot manuscriptis exemplaribus con-
“tulerat.” Hæc vir eruditissimus; quibus-

cum conferantur velim epistolæ ipsæ amœbæ huc pertinentes, quas habet egregia sane *Sylloge Epistolarum* a viris doctis, sed maxime nostratibus, ad Usserium missarum, et Londini anno 1686. typis impressarum. Epp. ccxciv. et ccxcv. Et nemo, opinor, in incerto id situm esse judicabit, utrum hic liber manuscriptus Savilianus in Oxoniensi, hæc est Bodleiana, bibliotheca hoc tempore servetur, modo rescierit, omnes lectiones ab Usserio archiepiscopo ad *Polycarpi Martyrium* ex Eusebio Saviliano prolatas in hoc uno Bodleiano historiæ Eusebianæ codice inveniri. Tum autem, ut dubitationi locus ne relinquatur, ex vetere illo Jamesiano Catalogo constat, tale olim exemplar in bibliotheca Bodleii extitisse, et quidem ante mortuum Savilium, qui, Usserio teste, Eusebium academîæ nostræ donaverat. Hæc quæ dixi omnia, inter se convenire, talpa cæcior sit necesse est, qui non cernat. Idem liber, sicut Valesium monuit Usserius, bombycinus est, et decimo quinto circiter sæculo scriptus fuisse videtur. Servatur quoque in eo in extremo volumine opus, quod de *Constantini M. Vita* Eusebius composuit. Ejus in lectionibus afferendis, quum codicem ad manum non haberet, erravit interdum Valesius; at ille

Saviliano libro nominato exemplar editionis Stephanianæ variis lectionibus a Savilio auctum intellexit. De ipsius vero codicis scriptura frequentius hallucinatus est Fridericus Strothius, is qui ante annos plus triginta libros septem *Eusebianæ Historiæ* Halæ ad Salam Græce edidit. Ipse autem vir cl. in Præfatione sua pag. xii. suis ipsius erroribus occurrens hæc ait ; “ Monendus est lector, tacitum “ hujus codicis (Saviliani) testimonium sæpe “ a nobis allegatum esse, ubi forsitan non allegari debuisset. Ubi nempe Valesius codicum cum Maz. Med. et Fuket. testimonium pro aliqua lectione allegaverat, de Saviliano nihil dicens, ibi nihil ad marginem ejus notatum jure existimavimus, atque hinc *codicem Sav.* tanquam cum Reg. et Steph. consentientem allegavimus.” Sic Strothius ; qui, ut hoc loco id moneam, in editione sua (utinam illam ad finem perduxisset) plurimas lectiones Stephanianas a Valesio ejectas postliminio redeuntes restituit. Usus quoque est vir cl. cui nullius scripti Eusebii copia fiebat, lectionum variarum penu, qui vel in margine editionis Genevensis, vel ad calcem Readingianæ, est adservatus, præter lectiones codicis Veneti, sed numero paucissimas, quæ ad editionis Stephanianæ oram alicujus manu olim

notatæ fuerant. Certiores vero nos fecisse nunc video cl. Morellium, bibliothecæ D. Marci Venetiis doctissimum custodem, contulisse se in usum ejusdem Strothii, post editos ab eo historiæ Eusebianæ libros septem priores, codices Marcianos omnes in locis selectis posteriorum trium librorum, quos tamen ille morte ademptus minime edidisset. *Biblioth. Marciana MSta* p. 220. De codice Saviliano, sive Bodleiano, hæc fere fuerunt, quæ memoratu digna viderentur. Alterum exemplar Eusebianum, cujus opibus me usum fuisse supra dixi, a nemine ante in medium est productum, etsi lectiones et insignes et sibi proprias interdum suppeditat. Hoc autem ideo *Codicis Norfolciensis* nomine appello, quia in bibliotheca cognomini adservatur; quæ quidem bibliotheca ab Henrico Howard Norfolciæ duce Societati Regiæ Londinensi dono data, cum diu in ædibus Somersetensibus reposita esset, ad Museum Britannicum haud ita pridem translata est. Ad ætatem ejus quod attinet, liber recentior est, nam, si verum audio, sæculo decimo quinto assignandus videtur. Cujus quidem varietatem lectionis apud auctores ab Eusebio testes adhibitos refero acceptam humanitati Francisci

Fortescue Knottesford, docti et pii presbyteri, cui omnia fausta et felicia precorⁱ.

In Variis Lectionibus contextui apponendis, longe plures attulissem, nisi bonas inter et nullius frugi lectiones distinguendum esse existimaveram; veruntamen si cum aliquo auctore apud Eusebium extante negotium mihi fuit, omnem varietatem, quam jam adnotasset Strothius Eusebii editor novissimus, nomine ejus subjecto repetendam putavi; addito quidquid ex scriptis aliisque libris apte et utiliter promendum foret. Quibus autem

ⁱ Denuo collatus hic codex est a viro cl. Edvardo Burton de Historia Eusebii edenda cogitante. Etenim post commissum prelo anno 1818 totum opus meum tres prodierunt Eusebianæ Historiæ editiones. Prima illa a cl. Ernesto Zimmermanno Francofurti ad Mœnum anno 1822 excusa; altera sane egregia a Frid. Adolpho Heinichen Lipsiæ anno 1827 typis mandata; deinde tertia hic indicata, quæ paulo post mortem desideratissimi Burtoni Oxonii anno 1838 publicata est; in cujus quidem usum præter varias lectiones illorum codicum, quos superius memoravi, jam iterum collatorum, suppeditata fuerat quinque aliorum exemplarium varietas; nimirum duorum Parisiensium, et Florentinorum duorum, uniusque Veneti, e quibus Venetum et Parisiense prius sæculo decimo adsignari solent. Alium præterea codicem scriptum attulit in *Supplemento Notarum* suarum in *Eusebium* cl. Heinichenus. Hæ fuerunt fere Eusebii editiones, quæ, quia Burtonianam lectionibus variis recenter instructam nusquam non habeo nominandam, memorandæ mihi viderentur.

scriptoribus nihil, aut ferme nihil, criticæ disputationis ab editoribus fuerat ante adjectum, cum in hoc genere mihi integra res erat, hoc meum fuit consilium, ut rarius varietatem lectionis commemorarem, nisi præsentem scripturam mutaturus. Unum quid hic libet addere. Utrum duplex olim fuerit pro Strothii, aliorumque ante eum virorum doctorum, opinione historiæ Eusebianæ editio, ab ipso auctore profecta, an aliter res se haberet, quidquid ejus sit, non multum putabam interesse, quod fere semper auctorum nostrorum verba apud Eusebium in utraque editione eadem permanere debuissent. Id tantum notabo, scriptorem ecclesiasticæ historiæ Socratem, sicut alios quosdam ex veteribus, novam instituisse operis sui editionem, ipso ita de se scribente initio libri secundi.

III. Hoc maxime modo subsidia operis mei enumeravi. Nunc de Interpretationibus Latinis, atque Annotationibus, brevi, ut tempus et res postulat, te Lector, moraturus sum. Ad excerpta quidem ex Eusebii historia, Henrici Valesii apposui interpretationem integram et illibatam, idque in locis, ubi Græca aliquatenus nunc mutata sunt. Ac fere in interpungendo Græcum textum servavi ejus rationem. Quas vero versionis istius correc-

tiones viri docti obiter suggessissent, eas in notis indicavi; namque eandem ab erroribus immunem esse, ipso tempore, quo prodiit, nonnulli negaverunt. Vid. Bullialdi ad N. Heinsium Epist. pag. 601. tom. v. *Burmännianæ Epistolarum Sylloges*. Sed præstantiam ejus huc usque fere omnes collaudarunt. Ad summam, ne exponam de singulis, in aliis Interpretationibus Latinis interpolandis fateor me majori interdum licentia usum; aliquando, ubi nullæ omnino prius extitissent, novas aliquot cudi. Atque in iis tantum, ubi aut ego aliqua mutaverim, aut totam interpretationem condiderim, culpam errorum me sustinere velim.

De Annotationibus meis nihil fere, quod dicam, habeo, nisi varias illas esse diversique generis. Nihil profecto ex partium studio, posthabita veritate, quod absit, aut attuli, aut celavi, aut denique tractavi; e contrario hoc feci, ut omnia judicio hominum libere et candidè proponerentur. Quo facilius magnos et multos errores meos mihi condonatum iri confidam. Sin aliter, atque etiam in contumeliam meam non mala tantum, sed et bona vertentur, non recuso sortem vitæ communem. Interea nullius auctoris aut scrinia, aut publici juris facta scripta, compilavi; immo in sua cuique tribuendo vereor, ne nimius fuerim;

cum operam sedulo darem, ne homines, quem legant, utrum me an alium, dubitarent. Ad singula autem scripta ex Eusebio desumpta notas integras præstantissimi illius Valesii adjeci; neque enim committendum putavi, ut minus ornati quam antea quivis auctorum meorum foras exiret, vel scitu quid dignum aut lector ignoraret, aut extra quærere cogeretur. Idem fere semper egi Scaligerum erga, Vigerum, Coustantium, Baluziumque in reliquis excerptis. Denique, ut in rebus alicujus momenti egomet longius excurrerem, opus interdum fuit.

Sed opere prope jam absoluto, aut saltem postquam illud ad finem sæculi tertii deduxi, ad manus meas ex Italia advecta venit Andreæ Gallandii *Bibliotheca Patrum* post medium sæculum modo præteritum Venetiis edita, tomisque quatuordecim in folio, ut loquuntur, comprehensa. Verum in opere meo haud actum egisse multa persuadebant. Etsi enim in ingenti aliorum scriptorum mole reliquias auctorum, quos vocant, deperditorum collegit ipse etiam Gallandius, nonnulli tamen auctores in opere ejus non comparent, nedum acta et canones Conciliorum, quos quidem præstare a more est et instituto Bibliothecarum Patrum alienum. Deinde multo pauciora ex editis

libris (nam libros taceo non editos Catenasque patrum) quam licebat atque oportebat, ab eo collecta sunt; ex Catenis nimirum nihil omnino suo iudicio usus Gallandius desumpsit. Contra vero ex tot innumeris reliquiis, si unum forte de schismate Meletiano sub S. Petro Alexandrino ἀπόσπασμα excipiat, nullas ego debeo Gallandio. Quin cogita, nusquam eum exemplaria aut scripta, aut edita, ad hos emendandos auctores, dempto uno atque altero eorundem, adhibuisse. Accedit, quod nihil, aut fere nihil priorum annotationibus de suo adjecit. Ideo fortasse idem ille τὴν σπάρταν, quæ sibi obtigit, ornasse minus est existimandus. Atque hæc non dico, ut de viri egregii merita laude detraham, qui tantum præstitisse videtur, quantum vel tempus permiserit, vel ratio operis sui, alia utique tot et tanta complectentis, postulaverit. Etenim quum in Prolegomenis voluminum suorum ab eodem sint viro docto posita multa notatu dignissima, et ad historiam literariam pertinentia, quidquid ejusmodi a me omissum esset, id nominato Gallandio hic adjectum est. Sed satis de hac re, quum jam longior sit sermo meus. Reliqua igitur finiamus.

Cum breves aliquas narrationes singulis meis auctoribus necessario præponendas esse

cernerem, in quibus vitæ eorum ac scripta veluti primis lineis designarentur, commentariola quædam adjeci ex S. Hieronymi libro deprompta, quem *De Viris Illustribus* scripsit; vir magnus et ipse, judice Scaligero, atque illustris. Etenim ea sunt, quæ utilem harum literarum notitiam sint præstitura, ac præterea fide sua et auctoritate, gratiaque propria antiquitatis, legentium animum firment atque oblectent.

Denique confido fore, etsi indignus sim, qui in ecclesiæ gazam minutissimum æs conferam, ut hic qualiscunque labor meus haud inutilis sit piis atque cordatis veri investigatoribus. Illud certe a Deo, qua est misericordia, sincere et enixe precor, ut Christi ecclesia, cessantibus ubique odio atque discordiis, pacem et caritatem a Spiritu Sancto consequatur.

PLURIUM
AUCTORUM ECCLESIASTICORUM
APUD S. HIERONYMUM RECENSUS.

VIDELICET Hieronymus, cum Papiam aliosque circiter viginti Scriptores a me collectos alibi memorasset, de reliquis ferme omnibus hic positis, iisque cultioribus, in Epistola ad Magnum oratorem urbis Romæ mentionem fecit.

CURRAM, (inquit) per singulos: *Quadratus* apostolorum discipulus, et Atheniensis pontifex ecclesiæ, nonne Adriano principi, Eleusinæ sacra invisenti, librum pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium. *Aristides* philosophus, vir eloquentissimus, eidem principi Apologeticum pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententiis; quem imitatus Justinus, et ipse philosophus, Antonino Pio et filiis ejus, Senatuique librum contra Gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, et resurrectionem Christi tota prædicans libertate. Quid loquar de *Melitone* Sardensi episcopo? quid de *Apollinario* Hierapolitanæ ecclesiæ sacerdote, *Dionysio*que Corinthi-

orum episcopo, et Tatiano, et Bardesane, de Irenæo Photini martyris successore; qui origines hereseon singularum, et ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarent? *Pantænus* Stoicæ sectæ philosophus ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriæ episcopo missus est in Indiam, ut Christum apud Brachmanas et illius gentis philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ ecclesiæ presbyter, meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros, et totidem *Ἐποτυπώσεις*, et alium contra Gentes, Pædagogi quoque tria volumina. Quid in illis indoctum, immo quid non de media philosophia est? Hunc imitatus Origenes decem scripsit Stromateas, Christianorum et philosophorum inter se sententias comparans, et omnia nostræ religionis dogmata de Platone et Aristotele, Numenio Cornutoque confirmans. Scripsit et Miltiades contra Gentes volumen egregium; Hippolytus quoque, et Apollonius, Romanæ urbis senator, propria opuscula condiderunt. Extant et *Julii Africani* libri, qui temporum scripsit historias, et Theodori qui postea *Gregorius* appellatus est, viri apostolicorum signorum atque virtutum, et *Dionysii* Alexandrini episcopi; Anatolii quoque Laodicenæ ecclesiæ sacerdotis, necnon presbyterorum *Pamphili*, *Pierii*, *Luciani*, *Malchionis*; Eusebii Cæsariensis episcopi, &c. &c. *Epist.* LXX. p. 426. tom. i. edit. Vallarsianæ *Operum S. Hieron.*

INDEX AUCTORUM

QUI

IN HOC TOMO PRIMO COLLOCATI SUNT.

	Reliquia. Pag.	Annotationes. Pag.
B. PAPIAS.	3— 16	17— 44
SENIORES APUD IRENÆUM ..	47— 60	61— 68
QUADRATUS ET S. ARISTIDES	71— 76	77— 81
AGRIPPA CASTOR	85— 87	88— 90
ARISTO PELLÆUS	93— 97	98—109
MELITO	113—125	126—153
S. CLAUDIUS APOLLINARIS...	157—162	163—174
BB. DIONYSIUS CORINTHIUS } ET PINYTUS	177—184	185—201
HEGESIPPUS	205—219	220—284
MARTYRES LUGDUNENSES ..	287	288—292
ECCLESIAE VIEN. ET LUGDUN.	295—324	325—371
S. PANTÆNUS	375—379	380—383
ANONYMUS PRESBYTER	385	386—387
INCERTUS AUCTOR DE CA- NONE SS. SCRIPTURARUM }	393—396	397—434
RHODO	437—440	441—446
S. SERAPIO	449—453	454—462
APOLLONIUS	465—472	473—485

PAPIAS.

VOL. I.

B

B. PAPIAS.

S. HIERONYMUS, ^a *Libro de Viris Illustribus*, cap. xviii.
pag. 82. *Bibliothecæ Ecclesiasticæ Jo. Alberti Fabricii.*

PAPIAS Johannis auditor, ^b Hierapolitanus episcopus in Asia, quinque tantum scripsit volumina, quæ prænotavit: *Explanatio sermonum Domini*: in quibus quum se in præfatione asserat, non varias opiniones sequi, sed Apostolos auctores habere, ait, *Considerabam quid Andreas, quid Petrus, dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Jacobus, quid Johannes, quid Matthæus, vel alius quilibet discipulorum Domini; quid etiam Aristion et senior Johannes, discipuli Domini, loquebantur*^c. *Non enim tantum mihi libri ad legendum prosunt, quantum viva vox, usque hodie in auctoribus personans.* (Verba Papiæ apud Euseb. Hist. Eccl. iii. 39.) Ex quo apparet, in ipso catalogo nominum, alium esse Johannem, qui inter Apostolos ponitur; et

aliū senioreū Johannē, quē post Aristionē enumerat. Hoc autē dixim⁹ propter superiore opinionē, quā a plerisque^d retulim⁹ traditam, duas posteriore epistolā Johannis non Apostoli esse, sed presbyteri. Hic dicitur mille annorū Judaicā edidisse^e δευτέρωσιν, quē secuti sunt Irenæus, et Apollinarius, et ceteri, qui post resurrectionē aiunt in carnē cum sanctis Dominū regnaturū. Tertullianus quoque in^f libro de spe fidelium, et Victorinus Petabionensis, et Lactantius hac opinione ducuntur^g.

^a Hieronymus suū Librū ex Eusebii Ecclesiastica Historia maximā partē deprompsit.

^b Hierapolis civitas in Phrygia Asiæ regione. Hierapolitanus Episcopus dicitur Papias etiā ab Eusebio iii. 36. Hist. a Stephano Gobaro apud Photium, Cod. 232. Anastasio Sinaita lib. vii. in Hexaem. aliisque et ab Hieron. supra cap. 8. et Præfat. in Victorin. ad Apocalypsin. Jo. ALBERT. FABRICIUS. Memorat hanc ecclesiā cum illis Colossarū et Laodiceæ S. Paulus, Coloss. iv. 13. Martyrē demum extitisse Papiam, Martyrologia significant, Bedæ, Usuardi, Adonis, aliorū, quæ omnia Papiam insertum habent. In Chronico insuper Alexandrino, seu Paschali, hæc sub imperatore Marco Aurelio posita sunt: Σὺν τῷ ἀγίῳ δὲ Πολυκάρπῳ καὶ ἄλλοις θ' ἀπὸ Φιλαδελφίας (Cons. *Polycarpi Martyrium* a Smyrnensibus script. §. 2.) μαρτυροῦσιν ἐν Σμύρνῃ καὶ ἐν Περγᾷ μὲν δὲ ἕτεροι, ἐν οἷς ἦν καὶ ΠΑΠΙΑΣ καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν καὶ ἔγγραφα φέρονται τὰ μαρτύρια, p. 258. edit. Ducungii, p. 481. ed. Dindorf. Hæc refert Chronici Alex. auctor, qui imperatore Constantio opus fortasse scripsit.

^c *Loquebantur*, Veronensis MS. *loquuntur* pro *loquebantur*, verius ad Papiæ textum λέγουσιν. VALLARIUS, Operum S. Hieronymi editor novissimus.

^d Capite ix. hujus libri *De Viris Ill.* voce, Johannes Apostolus.

^e Δευτέρωσις Judaica, est traditio, velut secundo loco post legem scriptam habenda, Misna. Vide Epiphaniū hæresi xvi. Idem xxxiii. 9. αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων δευτερώσεις παρὰ τῶν

Ἰουδαίων λέγονται. Justinianus Imp. Novell. 146. τὴν δὲ παρ' αὐτοῖς (Ἰουδαίοις) λεγομένην δευτέρωσιν καὶ ἀπαγορεύομεν παντελῶς. J. ALBERT. FABRIC.

† Liber hic periit.

‡ Ad Apollinarii Laodicensi et S. Hieronymi tempora pervenisse Papianum opus, ostendunt et codex quidam Bibliothecæ Coislinianæ MStus mox in notis ad Papiæ Fragmenta adducendus, et ipsius Hieronymi verba, quæ hic sequuntur; *Josephi libros*, ait ille in Epistola ad Lucinium, *et sanctorum Papiæ et Polycarpi volumina falsus ad te rumor pertulit a me esse translata, quia nec otii mei nec virium est, tantas res eadem in alteram linguam exprimere venustate*. p. 196. tom. I. ed. Froben. Basil. 1526. Immo septimo ecclesiæ sæculo Maximum Confessorem Papiæ librum manibus suis tractavisse ex Fragmentis, quæ mox sequuntur, Papianis constat. Taceo Andream Cæsariensem. Sed et a cl. Gallandio in Prolegomenis in præstantissimam suam *Bibliothecam Patrum*. Tom. I. hæc posita sunt: “ Utinam (inquit) ad nos usque pervenissent “ Papiæ libri! Et supererant quidem sæculo XIII. ineunte, ut “ e codicum MSS. catalogo circa annum Christi MCCXVIII. con- “ fecto erudimur, quem ex ecclesiæ Nemausensis tabulario erutum “ cl. Menardus haud ita pridem evulgavit, (Hist. civ. eccl. et “ litter. de Nismes. Paris, 1750. 4to.) ut proinde viri eruditissimi “ recte conjecisse existimentur, (Mem. de Trevoux Decembr. “ 1750. Art. clii.) quod Trithemii quoque ætate, ut ipsemet in- “ nuere videtur (De Scriptor. Eccl. cap. ix.) sæculo nimirum xv. “ exeunte eadem extitisse potuerint, licet Caveus et Fabricius “ neutiquam id sibi persuadeant.” Ita vir cl. cap. x. p. 67. Ipsa autem verba auctoris *inventarii* supradicti rerum in sacristia ecclesiæ Nemausensis, ex Menardo nobis retulit clarissimus Keilius in auctario *Fabricianæ Biblioth. Græc.* ad p. 153. tom. vii. ed. novæ Harlesianæ: “ *Item inveni in clauastro—librum Papiæ, librum de “ verbis Domini.*” Rem, si nullus error huic narrationi inest, notabilem! Interea fortasse liber iste interpretatio tantum operis Latina fuit, quale est Papiæ fragmentum illud de Christi Domini cognatis in veteri codice a Grabio repertum. Hieronymi vero temporibus nondum opus Latine extiterat, ut verba ejus supra posita ostendunt.

FRAGMENTA
BEATI PAPIÆ,
ECCLESIAE HIERAPOLITANÆ IN PHRYGIA
EPISCOPI ;
5 QUI FLORUIT CIRCITER INITIUM SÆCULI POST CHRISTUM
SECUNDI.

Ex Proœmio Librorum quinque
ΛΟΓΙΩΝ ΚΤΡΙΑΚΩΝ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ,
SIVE
10 ORACULORUM DOMINICORUM EXPOSITIONIS.

I.

ΟΥΚ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέ-
ρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευστα, συγκατα-
τάξαι ταῖς ἐρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλή-
15 θειαν. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὥσπερ
οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ τοῖς τἀληθῇ διδάσκουσιν· οὐδὲ τοῖς
τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς

Vertente HEN. VALESIO,
Quem hic et alibi habes Eusebianorum excerptorum interpretem Latinum.
20 Nec pigebit, ea quæ quondam a Senioribus didici ac memoriæ
mandavi, cum interpretationi-
bus nostris adscribere, ut veritas
eorum nostra quoque assertione
25 firmetur. Non enim, ut ple-
rique solent, eos unquam secta-
tus sum qui verbis affluerent, sed
eos potius qui verum docerent :
Nec eos qui nova quædam et
inusitata præcepta, sed illos qui
Domini mandata in figuris tra-

παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ πίστει δεδομένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς πα-
ραγινόμενας τῆς ἀληθείας. εἰ δέ· που καὶ παρηκολου-
θηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθαι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων
ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας, ἢ τί Πέτρος εἶπεν· ἢ τί
Φίλιππος· ἢ τί Θωμᾶς, ἢ Ἰάκωβος· ἢ τί Ἰωάννης, ἢ
Ματθαῖος· ἢ τίς ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν ἄτε
Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, οἱ τοῦ Κυρίου
μαθηταὶ λέγουσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν
με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς
καὶ μενούσης. Attulit hæc Eusebius in lib. iii. *Hist. Eccl.* cap. 10
ult.

dita, et ab ipsa veritate profecta
memorabant. Quod si quis in-
terdum mihi occurrebat qui cum
Senioribus versatus fuisset, ex
eo curiose sciscitabar quænam
essent Seniorum dicta: Quid
Andreas, quid Petrus, quid
Philippus, quid Thomas, quid
Jacobus, quid Johannes, quid

Matthæus, quid ceteri Domini
discipuli dicere soliti essent:
quidnam Aristion, et Joannes
Presbyter, discipuli Domini
prædicarent. Neque enim ex
librorum lectione tantam me
utilitatem capere posse existi-
mabam, quantam ex hominum
adhuc superstitem viva voce. 2c

II.

Ex libro primo ejusdem Operis.

—Τοὺς κατὰ Θεὸν ἀκακίαν ἀσκούοντας παῖδας ἐκάλουν
(primi Christiani), ὡς καὶ Παπίας δηλοῖ βιβλίῳ πρώτῳ τῶν Κυρια-
κῶν Ἐξηγήσεων, καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ Παιδαγωγῷ. 25
(Cum passim tum speciatim libro primo. Conferend. et *S. Mat.* xviii.
5. xix. 14.) Hæc extant in Maximini Confessoris *Scholiis in librum*
De Cælesti Hierarchia S. Dionysio Areop. adscriptum, cap. ii. p.
32. ed. Corderii.

Interprete Balth. Corderio.

30

—Eos qui secundum Deum clarat libro primo Dominicanum
innocentiam sectantur, *pueros* Expositionum, et Clemens Alexan-
drinus in *Pædagogo*. appellabant, sicut et Papias de-

III.

Ex libro quarto ejusdem Operis.

Μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περι-
 πάτησεν Ἰούδας. πρησθεὶς γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα,
 5 ὥστε μὴ δύνασθαι διελθεῖν, ἀμάξης ῥαδίως διερχομένης, ὑπὸ
 τῆς ἀμάξης ἐπιέσθη, ὥστε τὰ ἔγκατα αὐτοῦ ἐκκενωθῆναι.
 Hæc olim attulerat Apollinaris Laodicens, extant autem cum alibi
 tum apud Œcumenium *Comment. in Acta Apost. cap. ii.*

Magnum impietatis exemplum quum currus facile transiret,
 10 obambulavit in hoc mundo Ju- curru oppressus est, ita ut ejus
 das. In tantum enim carne in- egesta fuerint viscera.
 flatus ut transire non posset,

IV.

Ex eodem libro hujus Operis.

15 Quemadmodum Presbyteri meminerunt, qui Joannem dis-
 cipulum Domini viderunt, audisse se ab eo, quemadmodum
 de temporibus illis docebat Dominus, et dicebat: (scil. de
 temporibus regni sui. Irenæus autem omnia hæc attulit lib. v.
Contra Hæreses, cap. xxxiii. p. 333. ed. Massueti: dubium autem,
 20 an huc usque Irenæus ipse, an Papiani excerpti hæc quoque pars
 sit:) Venient dies, in quibus vineæ nascentur, singulæ decem
 millia palmitum habentes, et in uno palmite dena millia bra-
 chiorum, et in uno vero palmite dena millia flagellorum, et in
 unoquoque flagello dena millia botruum, et in unoquoque
 25 botro dena millia acinorum, et unumquodque acinum expres-
 sum dabit vigintiquinque metretas vini. Et quum eorum
 apprehenderit aliquis sanctorum botrum, alius clamabit:
 Botrus ego melior sum, me sume, per me Dominum benedic.
 Similiter et granum tritici decem millia spicarum generatu-
 30 rum, et unamquamque spicam habituram decem millia gra-
 norum, et unumquodque granum quinque bilibres similæ

claræ mundæ : et reliqua autem poma, et semina, et herbam secundum congruentiam iis consequentem : et omnia animalia iis cibis utentia, quæ a terra accipiuntur, pacifica et consentanea invicem fieri, subjecta hominibus cum omni subjectione.

Hæc autem et Papias Joannis auditor, Polycarpi autem con-
tubernalis, vetus homo, per scrip-
turam testimonium perhibet, in
quarto librorum suorum : sunt
enim illi quinque libri conscripti.

Ταῦτα δὲ καὶ Πάπῃας Ἰωάννου 5
μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ
ἐταῖρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ,
ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τε-
τάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων. ἔστι
γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντε- 10
ταγμένα. Exscribente Eusebio
Irenæum, lib. iii. *Hist. Eccl.* cap.
ult.

Et adjecit, dicens : Hæc autem credibilia sunt credentibus.
Et Juda (inquit) proditore non credente, et interrogante : 15
Quomodo ergo tales genituræ a Domino perficientur ! dixisse
Dominum : Videbunt qui venient in illa. Hæc ergo tempora
prophetans Esaias ait : *Et compescetur lupus cum agno etc.*
(Esa. xi. 6. seqq.)

V.

20

*Ex Opere Papiano, ut mihi quidem videtur, et ex eodem
fortasse libro quarto, adducente Irenæo capite ult. lib. v.
Contra Hæres. p. 337. ed. Massueti.*

Vet. Interpretatio.

—Ὡς οἱ Πρεσβύτεροι
λέγουσι, τότε καὶ οἱ μὲν
καταξιοθέντες τῆς ἐν οὐ-
ρανῷ διατριβῆς, ἐκέῖσε χω-
ρήσουσιν, οἱ δὲ τῆς τοῦ πα-
ραδείσου τρυφῆς ἀπολαύ-
σουσιν, οἱ δὲ τὴν λαμπρό-
τητα τῆς πόλεως καθεύξουσιν·
πανταχοῦ γὰρ ὁ Σωτὴρ
ὁραθήσεται, καθὼς ἄξιοι
ἔσονται οἱ ὁρῶντες αὐτόν.

Et quemadmodum Presby- 25
teri dicunt, tunc qui digni
fuerint cœlorum conversa-
tione, illuc transibunt, id est,
in cœlos ; alii tute paradisi
deliciis utentur ; alii autem 30
speciositatem civitatis possi-
debunt : ubique autem Deus
videbitur, et quemadmodum
digni erunt videntes eum.

Εἶναι δὲ τὴν διαστολὴν ταύ-
την τῆς οἰκίσεως τῶν ^a τὰ
ἐκατὸν καρποφορούντων,
καὶ τῶν τὰ ἐξήκοντα, καὶ τῶν
5 τὰ τριάκοντα ὧν οἱ μὲν εἰς
τοὺς οὐρανοὺς ἀναληφθή-
σονται, οἱ δὲ ἐν τῷ παρα-
δείσῳ διατρίβουσιν, οἱ δὲ
τὴν πόλιν κατοικήσουσιν·
10 καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν
Κύριον, ^b ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς
μου μοναῖς εἶναι πολλάς· τὰ
πάντα γὰρ τοῦ Θεοῦ, ὅς
τοῖς πᾶσι τὴν ἀρμόζουσαν
15 οἰκῆσιν παρέχει.

Esse autem distantiam hanc
habitationis eorum qui cen-
tum fructificaverunt, et eo-
rum qui sexaginta, et eorum
qui triginta: quorum quidam
in cœlum assumentur, alii in
paradiso conversabuntur; alii
in civitate inhabitabunt: et
propter hoc dixisse Domi-
num, multas esse apud Pa-
trem mansiones. Omnia enim
Dei sunt, qui omnibus ap-
tam habitationem præstat:

quemadmodum Verbum ejus ait, ^c omnibus divisum esse a
Patre secundum quod quis est dignus, aut erit. Et hoc est
triclinium ^d in quo recumbent ii, qui epulantur vocati ad
nuptias. Hanc esse adordinationem et dispositionem eorum
qui salvantur, dicunt Presbyteri Apostolorum discipuli, et
per hujusmodi gradus proficere, et per Spiritum quidem ad
Filium, per Filium autem ascendere ad Patrem: Filio dein-
ceps cedente Patri opus suum, quemadmodum et ab Apostolo
dictum est: ^e *Quoniam oportet regnare eum, quoadusque ponat*
1 *omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima inimica destruetur*
mors. In temporibus enim regni justus homo super terram
existens obliviscetur mori jam. ^f *Quando autem dixerit, in-*
quit, omnia subjecta sunt, scilicet absque eo qui subjecit omnia.
Quum autem ei fuerint subdita omnia, tunc ipse Filius subjectus
2 *erit ei qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.*

^a Mat. xiii. 23.

^b Joan. xiv. 2.

^c Mat. xx. 23.

^d Mat. xxii. 10.

^e 1 Cor. xv. 25, 26.

^f 1 Cor. xv. 27, 28.

VI.

Ex incerto libro, sive libris, ejusdem Operis.

Καὶ ὁ νῦν δὲ ἡμῖν δηλούμενος Παπίας, (inquit Eusebius lib. iii. *Hist. Eccl.* cap. ult.) τοὺς μὲν τῶν ἀποστόλων λόγους παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολουθηκότων ὁμολογεῖ παρεληφέναι· Ἀριστίωνος δὲ 5 καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου, αὐτήκοον ἑαυτὸν φησὶ γενέσθαι. ὀνομαστὶ γοῦν πολλάκις αὐτῶν μνημονεύσας, ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τίθησιν αὐτῶν παραδόσεις· καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν οὐκ εἰς τὸ ἄχρηστον εἰρήσθω. ἕξιον δὲ ταῖς ἀποδοθείσαις τοῦ Παπία φωναῖς, (quæ descripta sunt supra pag. 7.) προσάφαι λέξεις ἐτέρας αὐτοῦ, 10 δι' ὧν παράδοξά τινα ἱστορεῖ καὶ ἄλλα, ὥς ἂν ἐκ παραδόσεως εἰς αὐτὸν ἐλθόντα. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἱεράπολιν Φιλίππου τὸν ἀπόστολον ἅμα ταῖς θυγατράσι διατρίψαι, διὰ τῶν πρόσθεν (supra cap. 31. hujus lib. *Hist. Euseb.*) δεδήλωται. ὥς δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὁ Παπίας γενόμενος, διήγησιν παρεληφέναι θαυμασίαν 15 ὑπὸ τῶν τοῦ Φιλίππου θυγατέρων μνημονεύει, τὰ νῦν σημειωτέον. νεκροῦ γὰρ ἀνάστασιν κατ' αὐτὸν γεγυνῆαι ἱστορεῖ· καὶ αὖ πάλιν ἕτερον παράδοξον περὶ Ἰούστον τὸν ἐπικληθέντα Βαρσαβᾶν γεγονός· ὥς δηλητήριον φάρμακον ἐμπιόντος, καὶ μηδὲν ἀηδὲς διὰ τὴν τοῦ Κυρίου χάριν ὑπομείναντος. — Καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ 20

Et Papias quidem de quo nunc sermonem habemus, Apostolorum dicta, ab iis qui cum Apostolis versati fuerant, se accepisse profitetur: Aristionis autem et Joannis Presbyteri auditorem se dicit fuisse. Multa certe quæ ab iis tradita acceperat, ipsorum nominatim mentione facta, in commentariis suis retulit. Atque hæc quidem non superflue, ut arbitror, a nobis dicta sint. Porro operæpretium fuerit, supra citatis Papiæ verbis, alia etiam ejusdem testimonia adjungere, in quibus miracula quædam ex aliorum fide ac traditione commemorat. Philip-
pum quidem Apostolum una cum

filiabus Hierapoli degere solitum superius docuimus. Nunc vero quemadmodum Papias, qui iisdem temporibus vixit, mirabilem quandam narrationem a Philippi filiabus 25 accepisse se refert, exponamus. Scribit enim mortuum sua ætate ad vitam esse revocatum. Alterum quoque ingens miraculum refert de Justo qui Barsabas cognominatus 30 est; qui cum lethale poculum ebibisset, tamen Dei adjutus gratia, nullum inde accepit incommodum. — Idem præterea scriptor alia nonnulla nudæ vocis traditione ad 35 se pervenisse testatur, novas quasdam scilicet Servatoris parabolas ac

παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἦκοντα παρατίθεται, ξένας τέ τινας
 παραβολὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ τινὰ ἄλλα μυ-
 θικώτερα. ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινὰ φησὶν ἔτων ἔσσεσθαι μετὰ τὴν
 ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σωματικῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ
 5 ταυτησὶ τῆς γῆς ὑποστησομένης. — Καὶ ἄλλας δὲ τῇ ἰδίᾳ γραφῇ
 παραδίδωσιν Ἀριστίωνος τοῦ πρόσθεν δεδηλωμένου τῶν τοῦ Κυρίου
 λόγων διηγήσεις· καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου παραδόσεις· ἐφ'
 ἃς τοὺς φιλομαθεῖς ἀναπέμψαντες, ἀναγκαίως νῦν προσθήσομεν
 ταῖς προεκτεθείσαις αὐτοῦ φωναῖς παράδοσιν, ἣν περὶ Μάρκον τοῦ
 10 τὸ εὐαγγέλιον γεγραφότος ἐκτίθεται διὰ τούτων. Καὶ τοῦθ' ὁ
 πρεσβύτερος ἔλεγε· Μάρκος μὲν ἐρμηνευτῆς Πέτρου
 γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν. οὐ μὲν
 τοι τάξει τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα.
 οὔτε γὰρ ἤκουσε τοῦ Κυρίου, οὔτε παρηκολούθησεν αὐ-
 15 τῷ ὕστερον δὲ ὡς ἔφην Πέτρῳ, ὃς πρὸς τὰς χρείας
 ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας. ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύνταξιν
 τῶν Κυριακῶν ποιούμενος λογίων ὥς τε οὐδὲν ἡμαρτε
 Μάρκος, οὕτως ἔνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. ἐνὸς
 γὰρ ἐποίησατο πρόνοιαν, τοῦ μηδὲν ὧν ἤκουσε παραλι-

²⁰ prædicationes, aliaque fabulis propiora. Inter quæ et mille annorum spatium post corporum resurrectionem fore dicit, quo regnum Christi corporaliter stet in orbe terrarum.

²⁵ — Alias quoque supradicti Aristionis enarrationes sermonum Domini, et Joannis presbyteri traditiones refert in suis libris. Quas discendi studiosis indicasse contenti, ³⁰ rem illam, quam de Marco Evangelista idem Scriptor commemoravit, superioribus ejus verbis subnectemus. Aiebat etiam, inquit, presbyter ille Marcum Petri inter-
³⁵ pretem, quæcunque memoriæ mandaverat, diligenter perscripsisse: non tamen ordine pertexuisse quæ a Domino aut

dicta aut gesta fuerant. Neque enim ipse Dominum audiverat aut sectatus fuerat unquam. Sed cum Petro, ut dixi, postea versatus est qui pro audientium utilitate, non vero ut sermonum Domini historiam contexeret, Evangelium prædicabat. Quocirca nihil peccavit Marcus, qui nonnulla ita scripsit, prout ipse memoria repetebat. Id quippe unum studebat, ut ne quid eorum quæ audierat prætermitteret, aut ne quid falsi eis affingeret. Hæc de Marco Papias narrat. De Matthæo vero sic habet. Matthæus quidem, inquit, He-

πεῖν, ἡ ψεύσασθαί τι ἐν αὐτοῖς. ταῦτα μὲν οὖν ἱστορήται
 τῷ Παπῇ περὶ τοῦ Μάρκου. περὶ δὲ τοῦ Ματθαίου ταῦτ' εἴρηται.
 Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ τὰ λόγια συνε-
 τάξατο. ἡρμήνευσε δ' αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος.
 κέχρηται δ' ὁ αὐτὸς μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου προτέρας ἐπι-
 στολῆς, καὶ ἀπὸ τῆς Πέτρου ὁμοίως. ἐκτίθεται δὲ καὶ ἑλλην
 ἱστορίαν περὶ γυναικὸς, ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης ἐπὶ
 τοῦ Κυρίου. ἦν τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον περιέχει.

braïco sermone divina scripsit
 oracula: interpretatus est au-
 tem unusquisque illa prout po-
 tuit. Porro idem Papias testimo-
 niis ex priore Joannis epistola, et
 ex priore itidem Petri desumptis

utitur. Aliam quoque exponit his-
 toriam de muliere, quæ multorum
 criminum coram Domino accusata
 est. Quæ quidem historia in Evan-
 gelio secundum Hebræos scripta
 habetur.

VII.

15

Ex libro incerto ejusdem Operis.

Παπίας δὲ οὕτως (inquit Andreas Cæsariensis *Comm. in Apoca-
 lypsin*, cap. xxxiv. Serm. 12. ad calcem, tom. viii. ed. Morel. Opp.
 S. Chrysost. p. 52.) ἐπὶ λέξεως. Ἐνίοις δὲ αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν
 πάλαι θεῶν ἀγγέλων, καὶ τῆς περὶ τὴν γῆν διακοσμήσεως
 ἔδωκεν ἄρχειν, καὶ καλῶς ἄρχειν παρηγγύησε. Καὶ ἐξῆς
 φησὶν· εἰς οὐδὲν δὲ συνέβη τελευτῆσαι τὴν τάξιν αὐτῶν.

Interprete Theodoro Peltano.

Confirmat autem Papias, B. Jo-
 hannis discipulus, hisce verbis.
 Aliis ex ipsis, nempe angelis,
 quandam circa terræ administra-
 tionem, potestatem, et procura-
 tionem tribuit, riteque munus
 injunctum administrare jussit.

Et paucis interpositis, subjungit:
 Accidit autem ut ordinem sibi
 præfinitum absolverent non ut
 decebat. [*Potius vertendum est,*
 ut ordo ipsorum ad nihilum re-
 cideret.]

VIII.

*De Papia, aliisque, idem Andreas hæc habet in Prolegom.
ejusdem Comment. in Apocalypsin.*

Περὶ μὲν τοῦ θεοπνεύστου τῆς βίβλου (Apocalypsis) περι-
5 τὸν μηκύνειν τὸν λόγον ἡγούμεθα, τῶν μακαρίων Γρηγορίου φημὶ
τοῦ θεολόγου καὶ Κυρίλλου, προσέτι δὲ καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων,
ΠΑΠΙΟΥ, Εἰρηναίου, Μεθοδίου, καὶ Ἱππολύτου, ταύτῃ προσμαρ-
τυροῦντων τὸ ἀξιόπιστον. παρ' ὧν καὶ ἡμεῖς πολλὰς λαβόντες
ἀφορμὰς εἰς τοῦτο ἐληλύθαμεν. Καθὼς ἐν τοῖς τόποις χρήσεις
10 τούτων παρεθέμεθα.

Interprete Peltano.

Porro autem de libri hujus fide
et autoritate prolixè hoc loco dis-
serere supervacaneum arbitramur.
15 Constat namque beatos illos viros
patresque nostros, Gregorium The-
ologum, Cyrillum Alexandrinum,
multoque hisce vetustiores, Papiam,
Irenæum, Methodium, et Hippoly-

tum divinum fideque dignum esse,
non uno loco tradere. e quorum
monumentis occasione accepta nos
ad hoc consilium venimus; sicuti
multas quoque sententias ex eorum-
dem scriptis mutuavimus, his eaque
nostris commentariis inseruimus.

IX.

*De Papia, aliisque, ita Anastasius Sinaita lib. I. Contemplat.
in Hexaemeron ab Halloixio in Vitt. PP. Oriental. p. 851.
allatas.*

Λαβόντες τὰς ἀφορμὰς ἐκ ΠΑΠΙΟΥ τοῦ πάνυ τοῦ Ἱεραπολίτου,
25 τοῦ ἐν τῷ ἐπιστηθίῳ φοιτήσαντος, καὶ Κλήμεντος, Πανταίνου τῆς
Ἀλεξανδρέων ἱερέως, καὶ Ἀμμωνίου σοφωτάτου, τῶν ἀρχαίων καὶ
πρώτων συνώδων ἐξηγητῶν, εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν πᾶσαν
τὴν ἐξαήμερον νοησάντων —

Interprete Petro Halloixio.

30 Capta occasione e Papiæ viro
clarissimo Hierapolitano, apostoli
qui supra pectus Domini recubuit
discipulo, et Clemente, et Pantæno
sacerdote Alexandrino, et Ammonio

sapientissimo, primis et vetustis
(sibi invicem consentaneis) inter-
pretibus, qui totum opus sex die-
rum de Christo et ecclesia intellexe-
runt: —

X.

*Iterum idem Anastasius lib. vii. ejusdem Operis
Latine versi.*

Veteres ergo ecclesiarum interpretes, Philo, inquam, philosophus, et tempore æqualis apostolis, et celebris PAPIAS Hierapolitanus, 5 Joannis evangelistæ discipulus, et Irenæus Lugdunensis, et Justinus martyr et philosophus, (Locus ex Justini *Commentario in Hexæmeron* ibi apud Anastasium paulo post affertur) et Pantænus Alexandrinus, et Clemens Stromateus, et eorum assecclæ spiritualiter sunt contem- plati de Christi ecclesia ea quæ scripta sunt de paradiso. In tomo I. 10 *Biblioth. Patrum Paris.* 1609. col. 223.

XI.

*Fragmentum Papiæ ex Cod. MS. 2397. Bibliothecæ
Bodleianæ a cl. Grabio editum.*

ⁱ Maria mater Domini; ⁱⁱ Maria Cleophæ, sive Alpei, ¹⁵ uxor, quæ fuit mater Jacobi episcopi et apostoli, et Symonis, et Thadei, et ejusdam Joseph; ⁱⁱⁱ Maria Salome, uxor Zebedei, mater Joannis evangelistæ, et Jacobi (Confer *Mat.* xxvii. 5, 6. et *Marc.* xv. 40. et xvi. 1.); ^{iv} Maria Magdalena. Istæ quatuor in evangelio reperiuntur. Jacobus, et Judas et ²⁰ Joseph, filii erant ^v materteræ Domini. Jacobus quoque et Joannes ^{vi} alterius materteræ Domini fuerunt filii. ^{vii} Maria Jacobi Minoris, et Joseph, mater, uxor Alpei, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Cleophæ Joannes nominat, (c. xix. 25.) vel a patre, vel a gentilitatis familia, vel alia ²⁵ causa. ^{viii} Maria Salome, vel a viro, vel a vico, dicitur; hanc eandem Cleophæ quidam dicunt, quod duos viros habuerit. Fol. 286. col. 2.

ANNOTATIONES

IN B. PAPIÆ FRAGMENTA.

Pag. 7. lin. 11. ΟΥΚ ὁκνήσω δέ σοι &c.] Papiæ verbis hæc præmisit Eusebius, Τοῦ δὲ Παπῖα συγγράμματα πέντε τὸν ἀριθμὸν φέρεται· ἃ καὶ ἐπιγέγραπται λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεως. τούτων καὶ Εἰρηναῖος ὡς μόνων αὐτῷ γραφέντων μνημονεύει, ὧδέ πως λέγων. ταῦτα δὲ καὶ Παπίας ὁ Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ ἐταῖρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων. ἔστι γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντεταγμένα. καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος ταῦτα. αὐτὸς γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀκροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην οὐδαμῶς ἑαυτὸν γενέσθαι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐμφαίνει· παρειληφέναι δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων διδάσκει, δι' ὧν φησὶ λέξεων. ΟΥΚ ὁκνήσω δέ σοι &c. Papiæ vero quinque omnino feruntur libri, quorum titulus est, *De interpretatione oraculorum Dominicorum*. Horum quinque duntaxat Papiæ librorum meminit Irenæus his verbis. Testatur, inquit, hæc Papias Joannis auditor, et sodalis Polycarpi scriptor antiquus in quarto operis sui libro. Sunt enim ab eo quinque libri compositi. Et hæc quidem Irenæus. At vero Papias ipse in proœmio librorum suorum, se quidem sanctorum Apostolorum spectatorem atque auditorem fuisse non dicit: sed ab eorum familiaribus normam fidei se accepisse testatur his verbis. NEC pigebit &c. Posteriora hæc, supra primo loco posita, ex Papiæ opere ipse desumpsit Eusebius; altera vero quæ Irenæus ex Papiæ libro quarto descripserat, illa ex Irenæano opere mox sistuntur. Ad titulum quod attinet Papiani operis, Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις, appellantur Scripturæ Sacræ in ipsis libris sacris

τὰ λόγια Θεοῦ. Vide *Rom.* xi. 2. et alibi. In hoc autem primo ejusdem operis Fragmento agi videtur, primum de Christi Domini effatis, quæ apostoli discipulive commemorassent, deinde de apostolorum, ac Domini discipulorum sermonibus, quos auditores eorum retulissent.

Ibid. l. 12. συγκατατάξαι ταῖς ἐρμηνείαις] Ita legitur in codice Regio, et recte quidem ut opinor. Certe Rufinus hunc locum ita legit, ut ex versione ejus apparet. *Non pigebit autem nos tibi omnia quæ quondam a presbyteris didicimus, et bene retinemus, recordantes exponere cum interpretationibus suis.* Reliqui tamen codices Maz. Med. ac Fuketianus cum Nicephoro scriptum habent συντάξαι. HEN. VALESIIUS. Adde *cod. MS. Bodl.* quem in Præfatione ostendi esse Valesii codicem Savilianum. Sed et eandem lectionem præstant *duo codices scripti Mediceo-Florentini*, quorum collationem a Jacobo Gronovio olim factam possideo. *Lectiones* vero *Gruteri* in editione Genevensi allatæ συγκατατάξας habent, scripturam συγκατατάξαι, quam e *cod. Regio* Robertus Stephanus primus Eusebii editor recepit, confirmantes; συγκαταλέξαι autem *MS. Norfolk.* qui olim positus in ædibus Somersetensibus, ut dixi, nunc in Museo Brittanico adservatur. Frustra enim scriptum est, ἴσως, συγκατατάξας, in *ora codicis episcopi Castellani*, cujus extat varietas ad edit. Readingianæ calcem. Lectionem receptam habent et *codex Paris.* uterque et *Venetus* in gratiam cl. Burtoni collati.

P. 7. l. 13. ἀλήθειαν] ἀλήθειας *Gruteri Lectiones.* Mox abest τὰ a *Nicephoro.* STROTHIUS. Cum Nicephorus, qui, ut cæteri, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν affirmans de illis veritatem scriptum habet, in historia sua ecclesiastica soleat suas paginas Eusebio compleri, operæ pretium est, ut lectorem hoc moneam, codicem Vindobonensem, ex quo Græca Nicephori prodierunt, haberi adhuc oportere unicum historię illius exemplar manu scriptum, etsi Nicephori opusculorum index falsus in *Catalogo manuscriptorum Bodleianæ Bibliothecæ* exteris nonnullis aliud suaserit, fraudemque fecerit. Numero autem 3040. codex ille Bodl. signatus, *Nicephori Callisti Historia Ecclesiastica* nominatur.

Ibid. l. 14. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν &c.] Hen. Dodwellus *Dissert. V. in Irenæum*, §. xvi. p. 457. "Sophisticam

“his verbis perstringit Papias, a qua innuit, disciplinam quam
“secutus esset ipse, fuisse alienissimam.”

P. 8. l. 1. τῇ πίστει δεδομένης] *In figuris tradita reddit Vale-*
sius: potius, fidei tradita. W. Lowth in editione Readingiana.
Alii, *fidei vel fidelibus tradita.* Hæc transiliit Rufinus. GAL-
LANDIUS, ad *Bibliothecam Patrum* suam. Vocem quidem πίστιν
pro *ipsis fidelibus* in loco Paulino accipiendam esse, Δικαιοσύνη
Θεοῦ ἐν αὐτῷ (*evangelio*) ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν,
Rom. i. 17. fere persuadent mihi cum alii loci, tum verba apo-
stoli, quæ sequuntur in cap. iii. comm. 22. et 30. et cap. iv. 9.
Porro, cum hoc scripsissem, idem statuisse cl. Schleusnerum
in *Lexico suo Novi Test.* v. πίστις, animadverti. Sed Papiæ
verba hic sonare videntur, *præcepta Domini tradita fidei*
Christianorum.

Ibid. l. 2. εἰ δέ που—ἀνέκρινον λόγους] εἰ δέ που καὶ τις τῶν
πρεσβυτέρων παρηκολουθηκὼς τοῖς ἀποστόλοις ἔλθοι, τοὺς τῶν ἀπο-
στόλων ἀνέκρινον λόγους. *Christophersoni Lectiones* (ad edit.
Genev. marg. allatæ). Paullo ante apud *Niceph.* legebatur
παραγινόμενοις. STROTH. Similiter, sed forsitan exponendi
causa *Rufinus* vetus Eusebianæ Historiæ interpret, *Quod si*
quando advenisset aliquis ex his qui secuti sunt apostolos, ab
ipso sedulo expiscabar, quid Andreas &c. Neque aliter post
hæc locum interpretatus est Eusebius, quippe qui Papiam
ipsum apostolos audivisse, ut videbis, negabat. ἔλθῃ pro ἔλθοι.
MS. Norfolc.

P. 8. l. 4. ἡ τὶ Φίλιππος· ἡ τὶ Θωμᾶς, ἡ Ἰάκωβος] ἡ τὶ Θωμᾶς
ἡ Φίλιππος, ἡ τὶ Σίμων ἡ Ἰάκωβος. *Niceph.* STROTH. Ita Nice-
phorus quidem lib. iii. *Hist.* c. 22. sed in ii. 46. ubi eadem hæc
affert a vocibus εἰ δέ που exorsus, nec Simonem neque etiam
Thomam memorat. Habet ἡ τὶ Ἰάκωβος *MS. Norfolc.* Copia
fuit Papiæ a filiabus S. Philippi, quibuscum familiariter se
vixisse ipse infra testatur, quid pater ipsarum Philippus do-
cere consuesset, sciscitandi. Hic enim cum tribus filiabus
Hierapoli Papiæ urbe vixerat et ibi sepultus fuit, teste Poly-
crate Ephesino episcopo apud Eusebium lib. v. *Hist.* c. 24.
qui ipse sæculo post Christum natum secundo floruit. Atque
in eadem Papiæ sede ab ipsis initiis evangelii ecclesiam Chris-
tianam extitisse, ostendit S. Paulus in *Epist. ad Colossenses*
cap. iv. comm. 13.

Ibid. l. 7. οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λέγουσιν] Abest οἱ *Niceph. STROTH.* A priore Nicephori ῥήσει omnia verba absunt. Rufinus autem, dum vertit hoc modo, *quæ vel Aristion vel Joannes presbyter*, cæterique discipuli *dicebant*, legisse videtur, καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λ. Nunc refert Burtonus abesse οἱ ibidem a *codice Paris. priori, Veneto, et utroque Florentino.* Cæterum de duobus hisce Christi discipulis, nonnihil habet Eusebius in loco mox afferendo, ad quem de iisdem plus aliquid dicam.

Ibid. l. 8, οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων &c.] Quosnam libros Papias hoc loco designare voluit? Ipsane discipulorum Christi scripta; an potius aliorum quorundam opera, in quæ sermones et dogmata discipulorum relata erant; quorum multa apostolicis etiam temporibus, immo interdum ipsorum apostolorum nominibus falso inscripta, circumferri solebant? Ut dicere mihi quidem auctor videatur, non tantam utilitatem se capere posse ex libris quibusdam de doctrina Christi atque apostolorum conscriptis, quantam ex hominum superstitionum narratione, qui apostolos comitati essent. In aliud tamen plurimos alios abeuntes video, tum vero virum plane eruditum Robertum Abbotum in *Demonstratione* sua *Antichristi*, in *Scaligerianis* a Scaligero laudibus ornata, cui quidem Papias videtur plus traditione vivæ vocis quam consignatis S. Scripturarum tabulis acquievisse, c. i. §. 2. Hoc quidem prorsus imperiti hominis fuisset, ne gravius quid dicam, nam ita auditori potius credere, quam ipsi doctori voluisset Papias, is qui sua ipse literis commendabat. Alioquin rem magnam atque præclaram fuisse novimus, id quod optime vertit Rufinus, *vivæ vocis præsentisque magisterium.* Neque vero traditio istiusmodi cum neglectu sacræ scripturæ conjungi solebat; namque Irenæus, cujus paginæ fere omnes testimoniis divinarum scripturarum refertæ sunt, de se ipso hæc scribit; nimirum, cum juvenis admodum esset, audire se solitum esse a Polycarpo, quæ ille de Christo Domino ab αὐτοπταῖς accepiisset, eaque omnia, ut ait, cum sacris scripturis congruentia; ταῦτα, inquit, καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ γεγονὸς σπουδαίως ἤκουον, ὑπομνηματίζόμενος αὐτὰ, οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ· καὶ ἀεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὰ ἀναμνησκώμαι. *Epist. ad Florinum* apud Euseb. lib. v. *Hist.* c. 20.

Unde constat, Polycarpum quoque consuevisse τοὺς αὐτοπτάς Christi frequenter adire, atque sermones eorum postea referre, non tantum scripta eorum legere ac producere, quod quidem præterea vir idem sanctissimus maxima cum veneratione fecit in epistola, quæ superest. Posuit ipse quoque apostolus Paulus, ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. 2 *Thess.* ii. 15. Verumtamen hoc pro certo habendum est, si auxilium nobis negatum esset sacrorum librorum, qui Deo providente cum scripti sint, tum ad postera tempora devenierint, minus firma et stabilis foret Christianorum fides, innixa traditionibus apostolicis scripto mandatis a quibusvis hominibus præter primos illius fidei præcones. Quippe firmissima omnium est traditio, quæ ab origine divina evidenter orta, in fidelium scriptis per singula sæcula integra et illibata decurrit. Sed hæc hactenus. Is ipse Papias, teste infra Eusebio, opere in suo haud raro S. Scripturæ testimonia attulerat.

P. 8. l. 9. καὶ μενούσης.] Papianis Eusebius subjunxit: ἐνθα καὶ ἐπιστῆσαι ἄξιον δις καταριθμοῦντι αὐτῷ τὸ Ἰωάννου ὄνομα· ὦν τὸν μὲν πρότερον Πέτρῳ καὶ Ἰακώβῳ καὶ Ματθαίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις συγκαταλέγει, σαφῶς δηλῶν τὸν εὐαγγελιστὴν τὸν δ' ἕτερον Ἰωάννην διαστείλας τὸν λόγον, ἑτέροις παρὰ τὸν τῶν ἀποστόλων ἀριθμὸν κατατάσσει, προτάξας αὐτοῦ τὸν Ἀριστίωνα. σαφῶς τε αὐτὸν πρεσβύτερον ὀνομάζει. ὥς καὶ διὰ τούτων ἀποδείκνυσθαι τὴν ἱστορίαν ἀληθῆ, τῶν δύο κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁμωνυμῶς κεχρησθαι εἰρηκότων, δύο τε ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι μνήματα. καὶ ἑκάτερον Ἰωάννου ἔτι νῦν λέγεσθαι· οἷς καὶ ἀναγκαῖον προσέχειν τὸν νοῦν. εἰκὸς γὰρ τὸν δεύτερον, εἰ μὴ τις ἐθέλοι τὸν πρῶτον, τὴν ἐπ' ὀνόματος φερομένην Ἰωάννου Ἀποκάλυψιν ἑωρακέναι. Καὶ ὁ πῦν δὲ ἡμῖν δηλούμενος Παπίας, τοὺς μὲν τῶν ἀποστόλων λόγους παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολουθηκότων ὁμολογεῖ παρεληφέναι. Ἀριστίωνος δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου, αὐτήκοον ἑαυτὸν φησὶ γενέσθαι. ὀνομαστὶ γοῦν πολλάκις αὐτῶν μνημονεύσας, ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τίθησιν αὐτῶν παραδόσεις. *Quibus in verbis illud etiam observandum est, bis ab eo positum esse nomen Joannis. Et priorem quidem una cum Petro, Jacobo, Matthæo et reliquis Apostolis recenset, satis indicans se de Evangelista Joanne verba facere. Postea vero adhibita sermonis distinctione, alterum Joannem cum iis collocat qui extra numerum sunt Apostolorum,*

præponens illi Aristionem quemdam; eundemque presbyterum diserte nominat. Quo fit ut vera videatur esse narratio illorum, qui duos eodem nomine appellatos in Asia vixisse dixerunt: et apud Ephesum duo esse sepulcra, et utrumque Joannis hactenus nominari. Atque hoc animadvertere in primis necessarium puto. Verisimile est enim Revelationem illam Joannis nomine inscriptam, si non a priore illo, certe ab hoc posteriore visam fuisse. Et Papias quidem de quo nunc sermonem habemus, Apostolorum dicta, ab iis qui cum Apostolis versati fuerant, se accepisse profitetur: Aristionis autem et Joannis Presbyteri auditorem se dicit fuisse. Multa certe quæ ab iis tradita acceperat, ipsorum nominatim mentione facta, in commentariis suis retulit. Ita quidem Eusebius; ei autem hic et ante colligenti ex Papianis verbis, ipsum Papiam non fuisse τῶν δώδεκα discipulum, opposuit sese post Halloixium in *Vitis Patrum Oriental.* aliosque viros doctos, Joan. Ern. Grabius, tom. ii. *Spicilegii Patrum*, p. 27. "Eusebii," inquit ille, "auctoritate motus Baronius, "posthabitis Bedæ, Usuardi, Adonis &c. Martyrologiis, ubi "Papias expresse *Joannis Apostoli* auditor dictus est, in suo "posuit, *Joannis Senioris*. Sed miror viros istos doctos fidem "abrogasse Irenæo, a quo *Joannem* sine addito dicente, Apo- "stolum designatum esse ipsimet agnoverunt." (Verba Irenæi hic designat Grabius, quæ ante allatum Papiam Eusebius adduxerat. Ἰωάννου μὲν ἀκουστῆς, Πολυκάρπου δὲ ἐταῖρος γεγονώς, qui quidem Polycarpus referente Hieronymo, *De Viris Ill.*, *Joannem apostolum* audivit.) "Atqui is idoneus hujus rei "erat testis, utpote Papiæ discipulus, juxta Hieronymum "Epist. 29. ad Theodoram, ac proinde bene gnarus, quo hic "doctore usus fuerit. Melius itaque Hieronymus loco citato, " (et alibi) Andreas Cæsariensis in Apocalypsin, Anastasius "lib. vii. in Hexaëmeron, Maximus aliique una cum laudatis "Martyrologiorum auctoribus, Papiam *Joannis Apostoli* vel "*Evangelistæ* auditorem nuncuparunt. Dices cum, vel, pro "Eusebio, majorem ipsi Papiæ, quam Irenæo, fidem habendam esse: illum vero se non Apostoli, sed Presbyteri "Joannis auditorem dixisse. Ita quidem Eusebius de Papiæ; "sed non Papias de semetipso: qui se nec *Joannem Apostolum* "audivisse negat, nec *Presbyteri* auditorem fuisse plane af- "firmat. Negasse male concludit Eusebius ex istis Papiæ

“ verbis, ubi ait, *se sollicito ex Apostolorum familiaribus sciscitatum esse, quid Andreas, quid Petrus &c. quidve Joannes dixerint.* Nam eadem ratione negandum quoque fuisset, quod Joannem Presbyterum audiverit Papias, quoniam et in hujus dicta se inquisivisse ibidem testatur, addens: *Quæ item Aristion et Joannes Presbyter, discipuli Domini effati sint.* Hoc tamen omnino voluit Eusebius, licet non clare affirmaverit Papias. Quippe is unum quidem et alterum Joannis senioris dictum refert apud Eusebium loc. cit. non tamen se ipsum hæc ex illo audivisse ait. Verum non repugno, quin potius ab utroque Joanne, et Apostolo, et seniore, Papiam traditiones accepisse credo. Neque enim ex eo, quod alios eorum auditores de pluribus se percontatum profitetur Papias, colligi potest, eum ipsum haud ex illorum numero fuisse: seduli quippe discipuli solent omnino, ubi eos quid fugerit, ex condiscipulis dicta sensusque magistrorum exquirere; præsertim si alios diutius et familiarius cum eis conversatos noverint.” Hactenus vir doctus, neque a veritate fortasse aberrans, certe plurimos sibi consentientes habens. Et mihi hæc opinio verisimilis videtur, cum enim vox *πρεσβύτεροι* in posteriore parte hujus *ρήσεως* de apostolis adhibeatur, quidni similiter interpretanda vox fuerit in principio ejus, ubi *παρὰ τῶν πρεσβυτέρων* didicisse se Papias affirmat? Favent et eidem opinioni verba *εἰ δέ που καὶ παρακολούθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις*, quibus significare videtur Papias, se apostolorum discipulos, si quis eorum forte advenerit, pariter atque ipsos apostolos sciscitari consuevisse. Ad hæc lib. iii. *De Hæres.* cap. 3. Irenæus ostendit, apostolorum ipsorum discipulum fuisse Polycarpum, ejus *ἐταῖρον* in alio loco jam adducto Papiam vocat. Quin et vetus auctor apud procemium Græcæ *Catenæ in S. Joan.* a Corderio editæ allatus tradit, Joannem evangelium suum discipulo suo *Παπῷ Εὐβώτῳ* τῷ *Ἱεραπολίτῃ* dictavisse; quæ quidem Papiæ *ἐπωνυμία* ab alio quoquam dubito, an memoretur. Sin omittendus est hic auctor tanquam minus notus atque recentior fortasse testis, certe ad rem nostram appositus est Apollinaris Laodicensis, sæculi quarti scriptor, in cujus manibus versatum fuisse opus ipsum Papiantum videtur. Is autem in scholio, quod ex

Œcumenii *Commentario in Acta Apost.* desumptum mox sequitur, Papiam discipulum Joannis apostoli appellat.

Verumtamen hac in re non possum non locum afferre, qui apud Irenæum extat in lib. iv. c. 27. al. c. 45. ubi verba aliqua veteris cujusdam presbyteri anonymi ita afferuntur, ut post lectam posteriorem partem Papiæ *ρήσews* pene videatur Papias, maxime si ab Eusebio standum sit, ab Irenæo significari. *Quemadmodum audiui*, inquit Irenæus, *a quodam presbytero, qui audierat ab his, qui apostolos viderant, et ab his qui didicerant*; hi posteriores proculdubio sunt, οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταί, sepositis apostolis. Presbyter vero iste, quisquis tandem ille fuit, existimari possit apostolos haud frequentasse. Sed tamen profecto de Papiæ discipulatu nihil certi ex hoc Irenæi loco, qui Papiam nominatim alibi adduxit, potest statui, quanquam Caviglio in *Hist. Lit.* tom. i. p. 49. aliisque viris doctis, admodum probabile videtur, fragmenta ibi atque alibi apud Irenæum allata ex Papiā deprompta fuisse. Sed ipsa illa post hæc affero. Interea vix dubito, quin ad alia quædam verba episcopi Hierapolitani spectaverit Eusebius scribens, Ἀριστῶνος δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου αὐτήκοον ἑαυτὸν φησὶ γενέσθαι, etsi statuas cum Halloixio in *Vitt. PP. Oriental.* tom. i. p. 652. Papiam non ex professo, sed tantum ex occasione, dixisse, se istorum fuisse auditorem, aut potius, *semet ex iis audivisse ea quæ ipse referebat*. Mea enim sententia, vix aut ne vix quidem illud de Papiæ aditu ad Joannem presbyterum atque Aristionem collegisset sibi Eusebius ex solo hoc Papiani operis procemio, etiamsi viderit, in præsentī tempore dici λέγουσι de duorum istorum non de cæterorum sermonibus. Certe ait, Papiam sæpenumero duos hosce Christi discipulos in scriptis adduxisse suis. Tantum propter Grabii verba olim dixi. Nunc addo, quo rectius exponatur Irenæus, sæpe appellare eum nomine discipuli Domini apostolum Joannem, ut exempli gratia in lib. i. cap. 8.

Sed hæc hactenus; quod attinet ad cætera Eusebiana initio hujus notæ allata, memorandum hic est, historiam illam de duobus sepulchris Joannis nomine insignitis a magno Dionysio Alexandrino episcopo acceptam videri, qui in opusculo suo *De promissionibus*, ab Eusebio lib. vii. *Hist.* c. 25. adducto,

illam posuerat. Sed nonnulli putarunt, teste Hieronymo *De Viris Illustr.* cap. ix. duas hasce memorias ejusdem Joannis evangelistæ fuisse.

P. 8. l. 25. Maximi Confessoris] Hujus scriptoris, ut post videbis, loca duo adduxit Grabius, in quibus memoratur Papiæ nomen, hæc vero ῥῆσις a Grabio omisa est.

P. 9. l. 3. Μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα &c.] Quæ Papiæ de Juda in multis afferuntur Catenis super *Acta Apost.* ea Apollinari Juniori deberi, celeberrimo, ut dixi, sæculi quarti scriptori, didici, cum ex codice xxiii. bibliothecæ olim Coislinianæ a Montfauconio pag. 26. *Catalogi* memorato, tum ex *Catena MS.* quæ in bibliotheca Collegii Novi adservatur, quæque nuperrime a cl. Joanne Cramer juris publici facta est. In excusis autem Œcumenii atque Theophylacti *Commentariis*, Apollinari nomen τῇ ῥήσει haud præfixum est. Cum vero apud *Theophylactum* plura ibidem de Judæ morte adducantur, istæc, tanquam si revera Papiam auctorem habuerint, *Grabiano Spicilegio* addita sunt ab eo, qui post obitum Grabii anno 1714 opus hoc aliquot auxit foliis, haud vero, quod quidem præ se fert titulus, idem iterum edidit. Et nuper cl. quoque Fridericus Munterus, in *Fascic. Fragmentorum Patrum Græcorum* Hafniæ edito, fide nixus catenarum super libros sacros manuscriptarum additamentum istud Papiæ attribuit. Neque aliter rem olim administrasse video Pfaffium in *Dissert. Apologet. de Fragmentis Irenæi*, §. 11. dum catenam Collegii Novi a me modo commemoratam profert. Hoc vero interpretamentum, etsi longius sit, atque indignum prorsus lectu, omnibus tamen, quo melius de eo decernatur, ob oculos hic ponendum esse duxi. Ita igitur Theophylactus aliique, quos ipse vidi, inediti catenatores, nonnihil tamen inter se variantes: Οὐ γὰρ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἐπεβίω καθαιρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας ὁ Ἰωάννου μαθητὴς ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς ἐξηγήσεως τῶν Κυριακῶν λόγων, λέγων οὕτως· Μέγα δὲ ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰούδας, πρησθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε μὴδὲ ὀπόθεν (ἐνθα Theophyl. in Mat. p. 122. ed. Rom.) ἄμαφα ῥαδίως διήρχεται, ἐκείνων δύνασθαι διελθεῖν. Ἀλλὰ μὴδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον αὐτοῦ. Τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, φασὶ, τοσοῦτον ἐξοιδῆσαι, ὥς αὐτὸν

μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ μηδὲ ὑπὸ ἱατροῦ διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι· τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ τῆς ξέωθεν ἐπιφανείας. Τὸ δὲ αἰδοῖον αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀηδέστερον καὶ μείζον φαίνεσθαι· φέρεσθαι δὲ δι' αὐτοῦ τοὺς ἐξ ἁπαντος τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχώρας τε καὶ σκώληκας εἰς ὕβριν δι' αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγκαίων. Μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας, ἐν ἰδίῳ, φασὶ, χωρὶς τελευτήσαντα, καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἔρημον καὶ ἀσκήτων τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι· ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς σήμερον δύνασθαι τινα ἐκείνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ. Τοσαύτη διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ γῆς ἐκρυσις ἐχώρησε. Theophylactus *Commenti. in Acta Apostolorum*, p. 2. edit. Colon. Jam deinceps, quo certius eruatur veritas, afferendus erit Œcumenii scriptoris Theophylacto vetustioris commentarius. Ἀπολλωναρίου (hoc enim est nomen positum non tantum in duabus, quas initio memoravi, *Catonis*, sed etiam in *Scholiis ad Acta Apostolorum* ex codice Mosquano a cl. Matthæi nuper editis, nempe pag. 304. ubi hæc eadem, valde tamen abbreviata, afferuntur), Ὁ Ἰούδας οὐκ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ, ἀλλ' ἐπεβίω, κατενεχθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι, καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν ἀποστόλων πράξεις, ὅτι πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος· τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας ὁ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου μαθητὴς λέγων, (cod. xxv. *Biblioth. Coisl.* addit, Montfauconio teste, ἐν τῷ δ' τῆς ἐξηγήσεως τῶν Κυριακῶν λόγων, ita et Theophylactus opus appellat, sed λογίων hic et alibi Eusebius) Μέγα ἀσεβείας &c. &c. (sicut in textu nostro supra.)—ὥστε τὰ ἔγκατα αὐτοῦ ἐκκενωθῆναι. ΑΛΛΩΣ. Ἐπρήσθη γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε μηδὲ ὀπότεν ἡμαξά ῥαδίως διέρχεται, ἐκείνον δύνασθαι διελθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸν &c. Atque ita pergit referre Œcumenius ea, quæ habet Theophylactus, usque ad verba, ἐὰν μὴ τὰς ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ.

Jam vero cuique legenti, ni fallor, palam est, a Papia abjudicanda esse putida hæc atque ridicula commenta, quæ tribuunt ei Theophylactus et alii. Nam animadvertendum est, attribuere Œcumenium adducto Apollinari scholio alii cuidam scriptori narratiunculam alteram; tum porro ex collatis secum invicem Œcumenio, Theophylacto, aliisque scriptoribus evidenter patet causa, cur apud omnes fere, præter Œcumenium codicemque Coislinianum initio notæ com-

memoratum, duæ istæ ῥήσεις verbis nonnullis omissis in unam coaluerint, quod quidem factum esset ex repetitione vocum, ἐπὶ τοσούτων τὴν σάρκα, ὥστε &c. Etenim quæ existunt narrationes neque inter se unquam primitus fuerunt connexæ, neque ab Apollinario ambæ profectæ sunt; hoc prohibet non tantum eorundem verborum iteratio, seu mera ταυτολογία, verum etiam ipsorum ἐναντιολογία, quandoquidem, si cum posteriori ῥήσει facias, deseratur illud de Juda per vehiculum ad mortem presso fere necesse est. Rectius ergo quam ab aliis postea factum est, absurdiora ista ab Halloixio Grabioque cum silentio transmissa sunt, alioquin Papiæ nomen atque existimationem graviter pressura.

Ad hæc jam olim magnus ille Casaubonus a Papiæ eadem abjudicavit; ita enim in *Exercit.* xvi. *adv. Baronium*, sect. 69. scribit, "Quod vocat Baronius in dubium," (sc. ad An. Christi 34. p. 196. ed. Antwerp.) "an sint hæc a Papiæ vetustissimo "scriptore profecta, facilis responsio est; prior narratio fabulæ, "ut auctor est Œcumenius, Papiam auctorem habuit, postea "rior pari licentia postea est excogitata." Hæc Casaubonus. Gallandius vero Prolegomenis in *Biblioth. PP.* cap. x. p. 67. nulla facta istiusmodi distinctione cum Tillemontio ait se dubitare, an unquam illa de Judæ morte Hierapolitanus episcopus literis consignarit. Mihi quidem, ad γνησιότητα quod attinet narrationis prioris, standum videtur fide Apollinaris supra allati; nam usque ad ejus et Hieronymi quoque tempora ipsos superfuisse libros Papiæ, supra ad Hieronymi de Papiæ narrationem ostendi. Cæterum memoratur quidem, ut hoc loco id notem, in *Catalogo Bibliothecæ Lugd. Bat.* pag. 400. *Apollinaris de suspendio Judæ*, sed forsitan nihil aliud quam ipsa brevis ῥήσις est, quam hic afferimus.

P. 9. l. 3. πρησθεὶς &c.] Varias eruditorum sententias de interitu Judæ proditoris, quas in Commentariis ad Matt. xxvii. et Act. i. protulerunt, ipsamque Papiæ traditionem a Theophylacto et Euthymio in cap. 27. Matthæi approbatam haud examinabo. Id solum annotare placet, auctores opinionis a Papiæ traditæ Actor. i. v. 18. (καὶ πρηγὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.) videri mihi legisse πρησθεὶς pro πρηγὴς, uti Græci Codices et Interpretes hactenus vulgati omnes habent. GRABIVS. Dubito, an recte dicatur

Euthymius cum Papia in morte Judæ tradenda convenire, quippe cum ille narret, duodecimo scribens sæculo, Judam, postquam a laqueo, quo se suspenderat, a quibusdam liberatus esset, præcipitem factum, inflatum, diffusumque esse medium. A qua quidem Euthymii narratione sacrorum librorum inter se conciliatrice haud multum differt seholium, cui nomen *Eusebii* præfixum est, ex codice quodam Mosquano a cl. Matthæi editum l. c. ed. suæ *Act. Apost.* Ubi præterea e grabbato Judas postea cecidisse fertur. Sed hæc hæctenus. Casaubonus quidem loco modo indicato ait, Papiam duas voces diversissimæ significationis confudisse *πρηνὴς* et *πρησθελς*. Sed Grabius idem ipsum varietati lectionis attribuens a vero propius abesse aliis videtur; nec discrepat Griesbachius, qui Papiæ lectionem (*πρησθελς*) ad locum Actorum profert. At vero, ut vix censendus Papias est hæc voces inter se confudisse, ita quum participium *γενόμενος* in sacro textu cum hoc *πρησθελς* male conveniret, i. e. *πρησθελς γενόμενος* pro *πρηνὴς γ.* ideo adducor, ut credam, tantum voluisse Papiam rem gestam narratione sua exponere; quæ S. Lucæ quidem haud contradicat; quidquid de S. Matthæo mortem Judæ narrante dicendum est.

P. 9. l. 13. Quemadmodum Presbyteri meminerunt &c.] Dubium dixi esse, annon hæc ipsius Papiæ potius quam Irenæi, sint verba, qua de re notas consulas ad hujus *ῥήσεως* finem et ad initium alterius.

Ibid. l. 20. decem millia palmitum] *Dena millia palmitum* habet Cod. Voss. Sicut postea, *dena mille brachiorum*, et *dena millia flagellorum* &c. GRABIUS Notis in Iren. *Vineæ botros* mysticos præbet *Apoc.* cap. xiv.

Ibid. l. 21. palmite] Legendum hic *brachio* pro *palmite* concipit Grabius *ibidem*.

P. 10. l. 5. Hæc autem] *His autem* ponere debuisse interpretem veterem ait Grabius; et notat Massuetus ad eund. *Irenæum*, perperam vertisse interpretem, scribendum enim, vel *hoc testatur*, vel *hoc testimonium perhibet*. A Gallandio *hoc—testatur* magis probatur. Eusebius initio cap. xxxix. lib. 3. *Hist.* unde Græca ab Irenæi editoribus desumpta sunt, ut Latinis admoverentur, istud præmiserat: *Τοῦ δὲ Παπῆς συγγράμματα πέντε τὸν ἀριθμὸν φέρεται—τούτων καὶ Εἰρηναῖος*

ὡς μόνων αὐτῷ γραφέντων μνημονεύει, ὧδέ πως λέγων. Ταῦτα δὲ καὶ Πάπιας &c. Infra autem Eusebii vetus interpres Rufinus habet *in primo libro suo*, aliter quam textus Græcus Irenæique interpres, et Maximus confessor a Grabio infra allatus.

Ibid. l. 16. Videbunt qui venient &c.] Hæc certe sunt ex numero illorum, de quibus Eusebius lib. iii. cap. 39. ait: Καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἤκοντα παρατίθεται, ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ τινα ἄλλα μυθικώτερα. *Idem præterea scriptor (Papias) alia nonnulla nudæ vocis traditione ad se pervenisse testatur, inusitatas scilicet quasdam Servatoris parabolas ac doctrinas, aliæque fabulis propiora.* Quæ tamen ad defensionem horum afferri possunt, dicam. Mira sane sunt, quæ Papias aliique seniores dixere, se a Joanne Apostolo accepisse Servatoris nostri effata de inusitato frumenti vinique proventu olim futuro, cum scilicet ipse secunda vice de cælo in terram advenerit. Rem ipsam quod attinet, omnes quidem primævi Christiani orthodoxi secundum dicta Apostolorum et promissa Prophetarum *novum cælum*, et *novam terram* expectarunt, in secundo Messię adventu isti restituendam felicitati, qua ante lapsum Adami florebat. Atque hanc felicitatem plurimi non in spiritualibus solum bonis, sed et temporalibus posuerunt, persuasi tunc solum terræ a maledictione ob peccatum Adami ei inflicta liberum fore, ac abundantiam omnis boni sine humano labore prolaturum. Quæ et priscorum Judæorum fuit sententia, ut ex Rabbinorum dictis a Raymundo Martini in Pugione Fidei Part. III. Dist. iii. cap. 15. et Galatino lib. x. cap. 4. adductis liquet. Quibus addo verba R. David Kimchi in Osee cap. xiv. ver. 8. *יש מפריש ידיו רגן שדחה שגף מבע ברנ לעתיד בבא הנאם Sunt qui exponunt ista verba: Vivent tritico, quod futura sit mutatio naturæ in tritico, quando venturus est Redemptor (Messias.)* Accipit ipse hanc mutationem in eum sensum, quasi non necesse tunc futurum sit, serere triticum, quodque sponte instar vitis sit nasciturum, &c. Atque hanc opinionem de fertilitate terræ, et mutatione totius naturæ, procul dubio Papias quoque et isti seniores foverunt, qui citata ab Irenæo verba tanquam a Servatore prolata posteris tradidere. Quicquid vero de re ipsa statuatur, de qua judi-

cium piis doctisque Theologis relinquo; modus certe eam proponendi a caractere dictorum Christi, quæ IV. Evangelistæ consignarunt, adeo diversus est, ut vix mihi persuadere queam, altera illa ex ore Servatoris nostri promanasse. GRABIUS. Omnia hæc per allegoriam dicta fuisse, atque propterea alio sensu interpretanda esse, quam verba primo visu ostendunt, saltem sæcula sequentia ecclesiæ, idque contra Chiliastas, proculdubio statuissent, nec fortasse a vero hujusmodi vaticiniorum sensu aberrantia. Ad dicta autem traditionesque quod attinet Senioris unius atque alterius, quæ interseruit passim operi suo Irenæus, ea quidem collegi, et seorsum post Papiana fragmenta collocavi; quæ tamen pars extet illorum in Irenæi libro quarto, illa episcopi Hierapolitani videbatur esse Tenisono archiepiscopo Cantuarensi, ut discendum est ex Notis quibusdam ad calcem positis tomi ii. ed. postremæ *Hist. Lit. Caviæ*, p. 1. Forsan vero hanc amplexus est Tenisonus opinionem propter convenientiam verborum presbyteri Irenæani cum Papiæ fragmento apud Eusebium, quam quidem convenientiam supra notavi pag. 22. Favetque eidem sententiæ Tenisonianæ Cavius ipse; rationes autem quibus adductus ille, ut ea et alia quoque apud Irenæum huic adscriberet, videas in voce *Papias*. Nihilominus ex Papiano quidem opere desumpta ea fuisse vix crediderim, propterea quod Eusebius, cui optime notum idem illud opus, nomen presbyteri ab Irenæo adducti ignoraret: ὑπομνημάτων, inquit Eusebius, ἀποστολικοῦ τινος πρεσβυτέρου οὗ τοῦνομα σιωπῇ παρέδωκε (Irenæus), μνημονεύει ἐξηγήσεις τε αὐτοῦ θείων γραφῶν παρατίθεται. lib. v. *Hist.* c. 8. Et fieri potest, ut a viva tantum voce omnia accepta fuerint, quæ protulit libro quarto Irenæus. Aliter vero de iis statuendum videtur, quæ capite quinti libri ultimo Irenæus posuit, quæque proxime post ego exhibenda censui, etsi hæc sint a Grabio atque Gallandio in *Papianis* prætermissa. Ab ipso enim Papiæ, non ab Irenæo tantum, seniores seu presbyteros aliquos tanquam traditionum istarum auctores allatos esse, manifesto liquet ex alio Papiæ loco apud Eusebium conservato, ubi presbyter aliquis ab antistite nostro Hierapolitano ita adductus est; Καὶ τοῦτο ὁ πρεσβύτερος ἔλεγε· Μάρκος μὲν κ. τ. λ. vide supra p. 13. Adde quod de eadem re, hæc est de regno Christi, loca ambo agunt,

nimirum illud proxime post secuturum, et hoc ab Irenæo Papiæ nominatim adscriptum; neque ita procul a se invicem distant in libro Irenæi.

P. 10. l. 23. —ὡς οἱ Πρεσβύτεροι] Papiam, ut mea est opinio, intelligit, aut fortasse Aristionem, et Joannem quendam seniore, quorum auditor fuerat. FEUARDENTIIUS ad *Irenæum*. Hæc Seniorum dicta Papias in opere suo videtur attulisse, eademque ex Papiæ Irenæus, suppresso auctoris nomine, ut moris tum fuit. Quod si ita est, fieri quidem potest, ut plura ante hæc apud Irenæum exstantia ad Papiam pertineant.

Ibid. l. 24. τότε] H. e. post tempora regni sanctorum, quando nova superior Hierusalem, ut in libro est Apocalypsis, in novam terram descendet; ita enim hæc exponit in capite superiore Irenæus.

P. 10. l. 25. διατριβῆς] Ita *Feuardent*. (Irenæi prior editor, qui hæc Græca a Joan. Curterio nactus erat) et *MS. Barocc.* (scil. *Appendicis Quæst. Anastasii in Scripturam*) nec non *Gretserus* (*Anastasii* editor) in margine, sed in textu πολιτείας. GRABIUS ad *Irenæum*.

Ibid. l. 27. τρυφῆς] Ita habet *Cod. Barocc.* et *edit. Gretseri*. Sed *Feuard.* haud recte τροφῆς. Cæterum deest utrobique quod respondeat adverbio *tute*. GRABIUS, *ibid.*

Ibid. l. 28. οἱ δὲ—πανταχοῦ] Plura hic interseruntur in Anastasii codd. quibus nihil in veteri Irenæi versione respondet: sic enim totum hunc locum exprimunt: οἱ δὲ τὴν ἀγίαν γῆν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς πόλεως καθέξουσιν σὺν πᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀγαθοῖς, ἐπιχορηγούμενοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ &c. MASSUETUS ad *Iren.*

Ibid. l. 31. Σωτῆρ] Legit vet. Interp. Θεός. MASSUET. *ibid.* Similia dictitare de Christo Origenem in Commentariis super Evangelia aliisque operibus suis bene memini, tanquam si alius atque diversus a fidelibus conspectus Dominus fuerit pro merito suo cujusque et profectu.

P. 11. l. 2. ταύτην] In *Gretseri edit.* et *MS. Barocc.* ταύτης. GRABIUS, *ibid.* Sed minus apte.

Ibid. l. 3. τῶν τὰ ἑκατὸν &c.] Alii aliter hunc evangelii locum exponunt, nam Cyprianus fructum centesimum martyribus, sexagesimum virginibus, tricesimum conjugatis &c. Sed quorsum hæc ad Chiliastas? *Feuardent.* Ast quorsum hæc

objectio? Neque enim ad millennium, sed ad diversas in altera vita mansiones probandas ista affert, aut ex traditione presbyterorum refert Irenæus. GRABIUS ad *Irenæum*.

Ibid. l. 5. sexaginta] Ita auctoritate evangeliorum Matthæi, necnon Anastasii, atque cod. Voss. posui pro quadraginta. GRABIUS, *ibid.*

Ibid. l. 15. Verbum ejus ait &c.] Ni fallor, respicere videtur Irenæus ad parabolas, vel quinque talentorum, vel decem minarum; sin minus, ad aliquod Christi dictum, quod ex Presbyterorum, quos mox citat, traditione acceperit. MASSUET. In hac posteriore sententia Massueto Grabius præiverat, haud probato Feuardentio, qui *Mat.* xx. 23. et verisimiliter, ni fallor, dixerat spectari; loco illo sic se habente, τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐνωπύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμάσται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου. De quibus ita Origenes; ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις ἐστὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι Θεοῦ, συμπνέοντος καὶ συνεργούντος καὶ ἰδρύνοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ οὗς οἶδεν ἐπιτηδεύουσ. *Comm. in Mat.* xvi. p. 415. ed. Huetii, p. 717. ed. Delaruan.

P. 11. l. 21. ad Filium] Deerat præpositio *ad* in *edit.* Irenæi, sed Grabio monente, *ad* Filium legendum est, sicuti mox sequitur, *ad Patrem*.

Ibid. l. 24. omnes] Auctoritate *Cod. Voss.* et ipsius sacri textus omnes addidi. GRABIUS, *ibid.*

Ibid. l. 26. obliviscetur] Obliviscitur in *MS. Voss.* GRABIUS, *ibidem*.

P. 12. l. 8. καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν οὐκ εἰς τὸ ἀχρηστον εἰρήσθω] Hic monere videtur Eusebius, oportere nos meminisse, fateri Papiam se suo omnia ab apostolorum discipulis, non ab ipsis apostolis, accepisse. At conferas, quæ supra ad Fragmentum 1. adnotata sint.

Ibid. l. 14. διήγησιν παρεληφέναι θαυμασίαν ὑπὸ τῶν τοῦ Φιλίππου θυγατέρων] Habet ἀπὸ pro ὑπὸ *Cod. MS. Norfolk.* Sed similiter scribit Irenæus apud Euseb. lib. iv. *Hist.* c. 14. μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας (Polycarpus) ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρεληφέναι, p. 116. l. 14. ed. Reading. Itidem præstant *Const. Apost.* lib. ii. c. 52. καὶ τὰς ἀνακρίσεις αὐτῶν λαβόντες οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν προσαγόντων, λέγουσι τῷ κακούργῳ &c. Interim ex insolentiori phrasi fortasse ortus est

Sozomeni historici error, nisi si *μνημονικὸν* tantum *ἀμάρτημα* est, qui Philippi filias Hierapoli mortuum quendam ad vitam reduxisse dicit lib. vii. c. 27. ἐπεὶ οὐδὲ *μόνος* Πέτρος ὁ ἀπόστολος ἤγειρε νεκρὸν (*Act. Apost. cap. ix.*) ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν Ἐφέσῳ, (teste Apollonio apud *Eusebium Hist.*) καὶ Φιλίππου θυγατέρες ἐν Ἱεραπόλει, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις &c. Sed de hisce mulieribus sanctis, quæ in Papiæ sede Hierapolitana sepultæ sunt, traditur nonnihil posthac in POLYCRATIS Fragmentis.

Ibid. l. 17. κατ' αὐτὸν *γεγονύϊαν*] Dubium videri potest, quibus temporibus hoc factum miraculum, quum obscuriora sint Eusebii verba, *νεκροῦ γὰρ ἀνάστασιν κατ' αὐτὸν γεγονύϊαν ἱστορεῖ*, illudne nimirum κατ' αὐτὸν, ad Philippum, an ad Papiam ipsum, sit referendum. Vetus quidem interpres Rufinus vertit, *Mortuum resurrexisse temporibus suis dicit*. Similiter locum reddunt Christophorsonus Valesiusque, ut vides; Musculus male vertit *illic*. Quæ vero Hen. Dodwellus Præfatione *Dissertt. in Irenæum* hac de re scripserit, §. 8. mihi magis placent, “Senior Irenæo Papias, quem ipse *ἀρχαῖον* appellat, mirabilem, inquit Eusebius, narrationem a Philippi filiabus accepit, “*νεκροῦ ἀνάστασιν κατ' αὐτὸν γεγενῆσθαι*. Male Valesius hæc “de ipsius Papiæ temporibus intellexit, quæ erant potius “de Philippi virginum parentis temporibus intelligenda. Cur “enim de rebus ætate sua gestis virgines illas testes advocaret Papias, traditionum veterum diligentissimus explorator? “Philippi itaque temporibus assignanda erit mortui resurrectionis. Sic item, ni fallor, ut ipsi etiam fuerit Philippo tribuenda.” Et magnum est, mea quidem sententia, pro apostolo argumentum, quoniam proxime post commemoratur miraculum Justi seu Barsabæ, S. Philippi temporum æqualis; quod cl. Dodwellus verisimiliter statuit, Papiam ex earundem mulierum traditione accepisse. Græbius quoque in Latina horum verborum interp. Philippi ætati hanc mortui resurrectionem dedit. Neque silentio id transeundum est, *Menæa* Græcorum ad 14 *Novembris* narrare, *mortuum suscitatum a Philippo apostolo Hierapoli fuisse, aliumque quendam puerum apud Galilæam*.

P. 12. l. 18. *Βαρσαβᾶν*] In tribus nostris codicibus Maz. Med. et Fuket. legitur *Βαρσαβᾶν* H. VALESIIUS. Addas

MS. Bodl. seu *Savil.* una cum multis *Novi. Test.* scriptis codicibus. Μοχ τοῦ Χριστοῦ pro τοῦ Κυρίου *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 20. ὑπομείναντος.] Interposuit sumptam ex *Actis Apostolorum* Eusebius Barsabæ atque Matthiæ ad apostolatam nominationem.

Ibid. ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ παραδόσεως] ὡς ἂν ἐκ π. *MS. Bodl.* ut supra legunt omnes l. 10. Vid. et Euseb. infra. Nunc addidit Burtonus *codices Maz. Med. Fuket. duosque Florentinos.* Idem vir cl. vocem συγγραφεὺς, quæ solo in codice *Veneto* extabat, post ὁ αὐτὸς recte omisit. Mox habere *Nicophorum* σωματικώτερον pro σωματικῶς, notat Strothius, qui Eusebium edidit.

P. 13. l. 5. ὑποστησομένης.] Eusebius hæc interposuit : ἀ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνευρακότα. σφόδρα γάρ τοι μικρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηριώμενον εἰπεῖν, φαίνεται· πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν πλείστοις ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τῆς ὁμολας αὐτῷ δόξης παραλτίος γέγονε, τὴν ἀρχαιότητα τάνδρὸς προβεβλημένοις· ὥσπερ οὖν Εἰρηναίῳ, καὶ εἴ τις ἄλλος τὰ ὁμοία φρονῶν ἀναπέφηνε. Quæ quidem ita opinatus esse videtur Papias ex male intellectis Apostolorum narrationibus, cum ea quæ arcano quodam sensu et exempli causa ab illis dicebantur, non satis pervidisset. Fuit enim mediocri admodum ingenio præditus, ut ex scriptis illius conijcere licet : plerisque tamen post ipsum Ecclesiasticis scriptoribus ejusdem erroris occasionem præbuit, hominis vetustate sententiam suam tuentibus : puta Irenæo, et si quis alius ejusdem opinionis fautor extitit. Extat tamen de Papias in edito Eusebio, initio cap. xxxvi. hujus libri tertii, magnum istud præconium, ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιστα λογιώτατος καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων. Cum vero laus ista absit a codd. tribus a Valesio memoratis, (quibus *Savilianus* in *Biblioth. Bodl.* et *codex Norfolc.*, et testante recenter Burtono *codd. Venet.* et unus ex duobus *Florentinis*, nunc addendi sunt,) neque eadem a *Rufino* interprete veteri agnoscatur, non dubitat ille doctissimus Valesius, quocum alii consentiunt, quin verba ab imperito quodam scholiasta adjecta sint, præter Eusebii mentem atque sententiam. Defendit tamen Græbius in *Spicil.* tom. ii. p. 28. et ex eo Ceillier *Hist. Générale des Auteurs Sac. et Eccles.* tom. i. p. 686. et Gallan-

dius *Prolegom.* in *Biblioth. Patrum*, cap. x. p. 67. qui omnia fragmenta, quæ Græbius Papiæ collegerat, in *Bibliotheca* hac sua edidit; vereor autem ut viri eruditi de verborum inter se repugnantia plene satisfecerint.

Sed hæc hactenus. Ad fontem opinionis quod attinet de renovatione orbis terrarum, quæ longe lateque olim serpsit, et etiam nunc dierum inter multos permansit theologos, Græbius ante ostendit ad prius ex Irenæo Papiæ fragmentum, inveterasse istam apud priscos Judæos. Vid. supra pag. 29. Porro cl. docet Moshemius in opere celebri *De Rebus Christianorum ante Constantinum M. Sæc. iii.* §. 38. p. 721. ante Papiam extitisse Chiliastas quos vocant, inter Christianos, nec Eusebio fidem habendam esse, qui ab episcopo Hierapolitano spem mille annorum ad sequentes doctores manasse tradit. Quum enim Papias opinionem non princeps excogitaverit, verum ab aliis acceperit, quod ipse non reticet Eusebius hoc loco, perspicuum esse ait Moshemius, ante ipsum jam Christianos certe quosdam ea imbutos fuisse, a quibus posteri eam discere potuerint. Monet hoc præterea vir cl. Irenæum loco a me supra descripto pag. 10. Papiam non tanquam auctorem hujus sententiæ laudare, sed testimonio tantum ejus se tueri. Immo ab ipso Papiæ, ni fallor, presbyteri aliqui tanquam traditionum istarum auctores allati fuerant. Fac autem ista vera esse omnia, id tamen animadvertendum, Eusebium non dixisse, Papiam opinionis istius αἰτίον *originem*, sed πατρίον *fuisse, causam aliis conjunctam*, ut vox interdum sonat, quo sensu illæ quoque συναίτιος et μετὰίτιος poni solent; cujus quidem notationis exemplum dabit Epiphanius *adv. Hæreses*, Hær. xlii. p. 368. ed. Petavii, ubi legis, quatenus moralis est, observationem πατρίον salutis appellat, hoc proxime post addito, fidem in Christum in eadem lege prædictam esse, sine qua nemo justificari possit. Deinde, quod maximum est, cum omnium nostrorum scriptorum, qui istiusmodi quid literis consignassent, vel ita Joannis Apocalypsin exposuissent, antiquissimus fuerit Papias, dux igitur atque auctor aliis hujus fovendæ sententiæ de regno Christi aliqua ex parte videri posset.

P. 13. l. 7. διηγήσεις] Recte Musculus *enarrationes* vertit. Hoc enim sensu διηγήσεις usurpat Eusebius non semel. Sic

paulo antea in hoc capite dixit : ἃ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις. Origenes in lib. iv. de principiis. διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῇ ὑπὸ τινων καταφρονουμένῃ βιβλίῳ τῇ ποιμένι, οὕτω διηγούμεθα. Vide quæ notavi ad cap. xiv. lib. 6. (ubi tamen διηγήσεις idem esse docet Valesius, quod ἐξηγήσεις vel διεξηγήσεις.) VALESIIUS. Hoc genus enarrationes excerptis Irenæus.

Ibid. l. 8. ἀναπέμψαντες] παραπέμψαντες editionis R. *Steph. Nicephorique* lectionem reposuit editioni suæ Strothius, quum ἀναπέμψαντες ex sequente voce ortum putaret. At vero tumentur Valesii lectionem *manuscripti Bodl. et Norfolc.* repetitionemque præpositionis παρὰ post voces παραδίδωσιν et παραδόσεις aures nostræ forsan æque ægre patiuntur. Addas, nunc testante Burtono, *codd. Med. Maz. Fuket. Venet. Florentinosque.*

Ibid. ἀναγκαίως] Ita locutus fuisse Eusebius videtur, propterea quod ex instituto testimonia de omnibus et singulis Novi Fœderis libris colligere statuisset; ὑπόσχεσιν πεποιήμεθα, inquit Eusebius, lib. v. *Hist.* c. 8. παραθήσεσθαι κατὰ καιρὸν εἰπόντες τὰς τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν, πρεσβυτέρων τε καὶ συγγραφέων, φωνὰς, ἐν αἷς τὰς περὶ τῶν ἐνδιαθῆκων γραφῶν εἰς αὐτοὺς κατελθούσας παραδόσεις γραφῇ παραδεδώκασι. Vocem non vertit Valesius; sed ubi Eusebius librorum S. Scripturæ, quos testes citaverat Papias, mentionem facit, ibi pro ἀναγκαίως non sine causa Latine posuit. Quum vero sæpenumero voces ἀναγκαίως et ἀναγκαῖον de hoc suo circa canonem sacrum studio auctor adhibuerit, recte vertit hoc loco Musculus *necessario*, minus autem accurate Christophorsonus *commode*.

P. 13. l. 10. Καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγε] Addit post ἔλεγε *Nicephorus Ἰωάννης*. STROTH. Quis ille fuerit Senior, non addidit Eusebius, sed tamen ex iis quæ ibidem præmisit, videtur posse colligi, S. Papiam per Seniore[m] intelligere Joannem presbyterum. HALLOIXIUS *Vit. S. Papiæ*, p. 661. *Vitt. PP. Oriental.* qui ait, hunc Joannem unum fuisse e LXX. discipulis. Nescio autem, unde hoc ipsum didicerit vir doctus, nisi ex conjectura sua, quæ quidem probabilis est; certe Eusebium opinari per *Seniore[m]* illum Joannem presbyterum intelligi debere, liquido, opinor, constat. De sepulchro ejus supra dictum est p. 24. Nec amplius habeo, præter *Con-*

stitutionum Apost. illud in lib. vii. c. 46. quod tradit constituisse Joannem apostolum cognominem hunc suum Ephesi episcopum. Ibi etiam deinceps duo Aristones Smyrnæ episcopi fuisse narrantur, quorum alterum suspicatur Cotelearius fuisse celebrem Papiæ Aristionem. De hoc autem *Martyrologium Roman.* ad 22. Febr. *Salaminæ in Cyprio sancti Aristionis, qui, ut idem Papias testatur, fuit unus de septuaginta duobus Christi discipulis*, p. 102. ed. Venet. 1630. Ita *Martyrol.* quia in illo loco Papias eum pariter atque Joannem Seniore *discipulum Domini* appellat.

P. 13. l. 11. Μάρκος μὲν ἑρμηνευτὴς Πέτρου] Marcum interpretem Petri vocat etiam Hieronymus in Catalogo, ex hoc Papiæ loco, ut opinor. Hinc est, quod plerique Græcorum Marci Evangelium a Petro dictatum esse scribunt. Ita Athanasius in tractatu de libris sacræ Scripturæ. Quod quomodo intelligendum sit, docet hic Papiæ locus. Neque enim existimandum est, Marcum ex ore dictantis Petri Evangelium suum excepisse: sed cum Petrum audisset verbum Dei Judæis Hebræice prædicantem, Marcum singula quæ ad Christum pertinebant, studiose digessisse Græco sermone. VALESIIUS. Alio quoque loco Eusebius, supra lib. ii. c. 15. postquam Clementem Alexandrinum in sexto Hypotyposeon de evangelio Marci testem adduxerat, hoc addidit, quod, rectius quam alii, Valesius a sequentibus sejunxit, συνεπιμαρτυρεῖ δ' αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας. Verum ad nulla alia verba Papiæ, præter ea hoc ipso loco allata, illic spectare Eusebium, censet cl. Lardnerus *De Evang. Hist. Fide*, P. II. vol. I. c. ix. §. 2. Ibi nimirum tradiderat Clemens Marci evangelium Romanorum rogatu scriptum fuisse, et a Petro exinde confirmatum. Quæ autem nunc appono, ea quidem Clementem solum auctorem suum habebant; Τοῦ δὲ Μάρκου μνημονεύει τὸν Πέτρον ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἣν καὶ συντάξαι φασὶν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης· σημαίνειν τε τοῦτ' αὐτὸν, τὴν πόλιν τοπικώτερον Βαβυλῶνα προσείποντα διὰ τούτων (saltem vetus est hæc sententia) Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς μου. 1 Pet. v. 13. Operæ pretium fuisset his addere, narrare sacram scripturam Paulum apostolum *Romæ* dum ageret, habuisse Marcum consobrinum Barnabæ, una cum aliis, adiutorem suum, quod ipse Paulus docet in epistolis ad

Colossenses, atque Philemonem; et cum iterum ad urbem venisset, a S. Timotheo petivisse, ut eundem Marcum secum adduceret, 2 Tim. iv. 11. si certum esset evangelistam esse, qui his locis Paulinis designetur. Verisimile id mihi videtur, cum S. Petro bene notus fuerit Marcus Barnabæ cognatus, cujus matrem e carcere liberatus apostolus statim adivit, *Act. Apost.* xii. 12. Sed de hoc evangelio plus restat, quod annotetur ad *Fragmentum de Canone S. Scripturæ* infra collocatum.

Ibid. l. 13. τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα] τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθέντα sine ἢ *ed. Steph. MS. Norfolc. Rufinusque*. Nunc vero addit Burtonus, *codd. Med. Maz. Fuket. Savil. Venet. Florentinosque* et *Nicephorum* pro lectione Valesii. Mox a *Nicephoro* abesse τὰς ante διδασκαλίας notat Strothius. Causa autem vix probabilis hic affertur ordinis rerum et sermonum apud Marcum in evangelio servati, qui nonnihil diversus a vero Papiæ videbatur.

Ibid. l. 17. λογίων] Hanc vocem pro λόγων ex *ed. Steph.* revocavit Strothius, firmantibus eam *Nicephoro Norfolcensi* scripto; neque diversa extat in Papiani operis titulo, aut paulo infra apud Papiam. Burtonus vero, etsi pro lectione λογίων addidit *codd. Regium, Paris. utrumque* et *Florentinos*, reliquos tamen ut meliores, ait, secutus λόγων prætulit, dum suspicatus est, libri titulum Papiani fuisse fontem alterius lectionis λογίων.

P. 13. l. 18. ἔνια γράψας] ἔνια ἀναγράψας *Cod. Venet.* STROTH. De codice hoc Veneto Præfationem vide meam fin. versus.

P. 14. l. 1. ἐν αὐτοῖς] ἐν deest in *ed. Steph.* STROTH. ἐν τοῦτοις *MS. Norfolc.*

P. 14. l. 3. Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ] Qui in proxima fuit post Papiam successionem, hoc posuit Irenæus; *Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit evangelii, cum Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent ecclesiam.* l. iii. c. 5. Quin et Matthæi evangelium Hebraicis litteris scriptum, quod reliquerat post se Bartholomæus apostolus, Pantænium apud Christianos in India reperisse tradit Eusebius l. v. *Hist. Eccles.* c. 10.

Ibid. l. 3. συνετάξατο] Hanc Stephani lectionem pro Valesiana συνεγράφατο, restituit Strothius, sequente Zimmermanno,

et in *Supplementis Notarum ad Eusebium* comprobante Heinichen. Quos jam secutus Stephani lectionem revocavi in codd. *Regio, Paris. utroque et Florentinis* repertam; sed retinet alteram Valesianam Burtonus, quam tuentur cæteri MSSi et, ut videtur, Rufinus vetus interpres.

Ibid. ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος] Nicephorus habet ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος, cui subscribunt quatuor nostri codices Maz. Med. Fuk. et Savilianus. VALESIIUS. Ita Valesius, qui tamen lectionem *codicis Regii* ὡς ἡδύνατο in textu retinuit. Strothius, quem hic secutus sum ὡς ἦν δυνατὸς recipientem, *codicis* quoque *Veneti Lectt.* ipsum exhibere ait, quibus et Valesii scriptis addas *Cod. Norfolc.* nam Savilianum illum bibliothecæ Bodl. jam memoravit Valesius. Nunc quoque adjicias, Heinichen et Burtono referentibus, codd. *Dresdenum et Florentinos*. Cæterum hæc verba Papiæ de S. Matthæi versionibus aliquatenus illustrata dixeris illis Augustini de interpretibus Novi Testamenti Latinis. *Latini interpretes* (inquit ille) numerari nullo modo possunt: *Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus*, et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, *ausus est interpretari*. *De Doctrina Christiana*, lib. ii. 11. c. ix. p. 216. tom. iii. ed. Froben.

Ibid. 1. 6. καὶ ἀπὸ] Addenti ἀπὸ ex *ed. Steph. Nicephoroque Strothio* suffragatur *cod. MS. Bodl. seu Savil.* cui nunc addit cæteros omnes Burtonus. Omisit Valesius forsitan ex incuria.

Ibid. καὶ ἄλλην ἱστορίαν περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης] An hæc fuerit historia, quæ de muliere adultera in textu recepto evangelii S. Joannis extat, etsi verba sic vertat vetus interpres Rufinus, *simul et historiam quandam subjungit de muliere adultera, quæ accusata est a Judæis apud Dominum*, illud tamen incertum est; immo improbabile idem videtur illustri Pearsonio in *Vindiciis Ignatianis*, P. i. cap. 9. p. 102. ed. Cant. Codex quidem Cantabrigiensis, qui Bezæ olim fuit, pro vulgato, ἐν μοιχείᾳ κατελειμμένην, habet istud, ἐπὶ ἁμαρτίᾳ γυναικα ἐιλημμένην, sed evidenter constat, etiamsi suspecta hæc evangelii pericope eadem esse censeatur atque historia Papiana, nondum eam codici Novi Testamenti tempore Eusebii insertam fuisse.

Ibid. 1. 8. περιέχει] Addit Eusebius: Καὶ ταῦτα δ' ἡμῶν ἀναγκάως πρὸς τοῖς ἐκτεθεῖσιν ἐπιτετηρήσθω. *Atque hæc cum*

aliis quæ supra posuimus non sine causa (necessario. vid. notam supra) *a nobis observata sint.* Cæterum quanti facienda sint Papiana istæc testimonia, nemo non videt, nisi qui in historia canonis Novi Testamenti plane hospes est. Papias enim, quod non tantum Irenæus, sed ipse quoque Papias teste Eusebio de se tradidit, Joannis presbyteri ac discipuli Domini ἀνθήκοος fuit, fortasse etiam evangelistæ Joannis, prout multi veteres exponunt referuntque, φοιτητὴς, ita ut hic episcopus in ipsis initiis sæculi post Christum natum secundi floruisse videatur. Id quod aliunde quoque colligitur; cum nimirum oporteat sanctas illas mulieres, quibus notus fuit ex eadem civitate Papias, sive filiæ fuerint Philippi apostoli, seu cognominis evangelistæ, in senium vergisse, vel potius jam senes fuisse, etiam ante sæculum primum conclusum; non potest fieri, quin saltem ipsis initiis sequentis sæculi Papias, qui iis notus erat, adnumerari debeat. Is autem ex presbyteri Joannis ore refert, *Marcum* evangelium illud scripsisse, quod ipsius Papiæ temporibus ei attribuebatur. Neque alius unquam evangelii, præter id quod ecclesia semper recepit, Marci nomine circumlati mentio ulla facta est. Porro *Matthæum* evangelium conscripsisse, Papias affirmat. Immo ἀντολέξει afferebat vir sanctus in opere suo *priorem epistolam Joannis, prioremque Petri.* His insuper *Apocalypsis τὸ θεόπνευστον* agnovisse Papiam, testatur Andreas Cæsariensis episcopus *Commentario* in eundem librum sacrum, cujus ῥῆσιν mox videbis; huic autem Andreæ, quacunque demum ætate vixerit, Papianum opus præ manibus fuisse, fidenter dixerim. In Fragmento quod superest de Christi cognatis, affertur *evangelium Joannis.* Denique, ut rem finiam, referente Papia, aut saltem Irenæo, in ῥῆσει ante allata pag. 10. Presbyteri quidam apostolorum discipuli, *evangelii Matthæi* atque *Joannis*, et, ut videtur, *Apocalypsi*, usi sunt; ad hæc, quod verisimile est, locum ex *priore epistola Pauli ad Corinthios* illi adduxerunt. Confer et SENIORUM apud Irenæum Reliquias, quas proxime post posui, ubi *posterior ad Corinthios epistola* et illa *ad Romanos* apparent. Sed *Acta Apostolorum* a Papia in opere suo commemorata fuisse, id pro certo non habendum est, etiamsi de Judæ traditoris morte, atque de Justo, qui cognominatus est Barsabas, mentionem ibi fecerit.

P. 14. l. 17. Andreas Cæsariensis] Pearsonius *Vindic. Ignat.* P. i. c. 10. "Andreas Cæsariensis episcopus, vir gravis et " catholicus, consentientibus Bellarmino et Usserio circa an- " num quingentesimum scripsit; certe neminem citat, qui " fuerit S. Cyrillo junior." p. 139. Cavo quoque in *Hist. Lit.* vol. I. p. 467. idem verisimile esse videtur, sed nullam ejus viri esse ait apud veteres mentionem.

Ibid. l. 19. δηλαδὴ τῶν πάλαι θείων ἀγγέλων] Forsitan hæc Andreae, non Papiæ, verba sunt.

Ibid. l. 20. τῆς περὶ τὴν γῆν διακοσμήσεως] Similiter sentire alios quosdam ex patribus Ante-Nicænis de cura rerum terrenarum commissa angelis, ex quibus nonnulli postea lapsi fuerunt, fuse ostendit doctus ille Halloixius ad *Vit. S. Papiæ*, p. 665. Sed vero nixa sunt hæc omnia locis quibusdam S. Scripturæ satis obscuris; ut dubium sit, utrum iis opinionibus insit aliquid, quo recte uti possis. Interea perquam similia de singulis rebus ac gentibus a summo Deo penes numina inferiora positae ethnici statuebant.

Ibid. l. 22. τὴν τάξιν αὐτῶν] In recens edito a cl. Joanne Cramer. *Œcumenii et Arethæ Commentario in Apocalypsin*, verba, quæ sequuntur, addita sunt ab eo ex MSto desumpta; Τοῦτο καὶ πατέρων παράδοσις καὶ Παπίου διαδόχου τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, οὗ καὶ ἡ προκειμένη ἀποκάλυψις, διαβεβαιοῖ. Παπίας δὲ καὶ ἐπ' αὐτῆς λέξεως οὕτως φησὶ περὶ τοῦ πολέμου, ὅτι εἰς οὐδὲν συνέβη τελευτῆσαι τὴν τάξιν αὐτῶν, οἶονεὶ τὴν πολέμικὴν ἐγχείρησιν. Ἐβλήθη γὰρ ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὅφιος ὁ ἀρχαῖος, καὶ ὁ Σατανᾶς καὶ διάβολος καλούμενοι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, αὐτὸς καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ (*Apoc.* xii. 9.) διώνυμος δὲ οὗτος, Σατανᾶς γὰρ καὶ διάβολος καλεῖται: comm. in *Apoc.* p. 360. xii. 9. Sed ex his verbis ea tantum Papiæ sunt, quæ ex Andrea Cæsariensi attuli, εἰς οὐδὲν συνέβη τελευτῆσαι τὴν τάξιν αὐτῶν, reliqua pertinent ad commentatorem, dubito an Papiam recte interpretantem, certe aliter, quam video fecisse Andream.

P. 15. l. 8. τὸ ἀξίπιστον] *Commentario Œcumenii et Arethæ in Apocalypsin* modo dicto præmissa est p. 174, ex libro Andreae Cæsariensis in *Apocalypsin* brevis quædam Synopsis ab Aretha apposita, quæ sic clauditur; Περὶ δὲ τοῦ θεοπνεύστου τῆς βίβλου, ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος, καὶ Γρεγόριος ὁ θεῖος τὸν λόγον, καὶ Κύριλλος, καὶ Παπίας, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Μεθόδιος, καὶ Ἰππό-

λυτος, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐχέγγυοι πιστώσασθαι. Sed voces, ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος, καὶ omissas esse in cod. Barocc. refert cl. Cramer. Interea, si Andreæ Cæsariensis locus prior, cui insunt verba Papiæ, in mentem venisset J. D. Michaeli, haud dubitasset vir clarissimus, quin cum idonea causa Andreas in *Prologo Commentarii* sui affirmaret, Papiam testimonium dedisse Apocalypsi Joannis, cui quidem Andreæ Papianum opus tam bene notum esset. Vide Michaelis *Introd. ad Nov. Test.* cum alibi tum cap. xxxiii. §. ii. 2. et §. iv. ubi Papiæ silentium de Apocalypsi, quod sibi fingeat, contra illam adducit Michaelis.

Ibid. l. 24. Λαβόντες τὰς ἀφορμὰς] Hæc Anastasii Græce proferuntur ab Halloixio in Notationibus ad *Vit. S. Pantæni*, p. 851. Tom. Secundi *Vitt. PP. Oriental.* penes quem fortasse extitit codex manuscriptus. Certe in bibliotheca Bavarica hoc Anastasii opus Græce servatum est, testibus Gretsero Præfatione ad Anastasii *Hodegum*, et *Catalogo* bibliothecæ istius apud Montfauconium *Biblioth. Bibliothecarum*. Cæterum Joannes Apostolus ὁ ἐπιστήθιος Χριστοῦ a Cedreno quoque nominatur in *Historiar. Compend.* p. 203. ed. Xylandri; et diu ante hunc chronographum, Anastasiumve Sinaitam, etiam tertio sæculo ab Anatolio Laodiceno sic dictus est apostolus in *Canone Paschali*, cujus vetus interpret Latinus hæc habet, *Joanne scilicet evangelista, et pectoris Domini incubatore.* §. x. ed. Bucherian. Immo et secundo ecclesiæ sæculo Polycrates Ephesinus episcopus similiter signavit hunc apostolum, ἐστὶ δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσών. Vid. POLYCRATIS Fragmentum, infra.

P. 16. l. 4. Veteres ergo ecclesiarum &c.] Hæc Anastasii verba adduxit Grabius, qui hunc scriptorem, una cum Stephano Gobaro apud *Photium* et S. Maximo, spectare ait ea, quæ ex Irenæo Papiam laudante supra descripta sunt p. 9. Hoc quidem de duobus alteris scriptoribus Stephano et Maximo verum est; et ista Anastasii ad hexæmeri atque paradisi expositiones a Papia aliisque excogitatas pertinere, ostendit tam hic locus, quam prior ille ejusdem scriptoris Græce jam exhibitus, quem Grabius prætermisit. Jam vero ad auctores pergamus, quos idem vir doctissimus post Anastasium testem citatum sic protulit. "Porro Stephanus Gobarus Tritheita

“ apud Photium Cod. 232. profitetur se non probare Παπίαν
 “ τὸν Ἱεραπόλεως ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, οὐδὲ Εἰρηναῖον τὸν
 “ ὄσιον ἐπίσκοπον Λουγδούνων, ἐν οἷς λέγουσιν, αἰσθητῶν τιῶν
 “ βρωμάτων ἀπόλανσιν εἶναι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Et
 “ Maximus in Comment. ad Dionysii cap. 7. de Ecclesiastica
 “ Hierarchia: ὁ Παπίας ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ τῶν Κυρι-
 “ ακῶν ἐξηγήσεων, τὰς διὰ βρωμάτων εἶπεν ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπο-
 “ λαύσεις. *Papias lib. iv. Dominicanum explanationum scripsit,*
 “ *fore in resurrectione voluptates quæ percipiuntur ex cibis.*
 “ Moxque addit: Καὶ Εἰρηναῖος δὲ ὁ Λουγδούνου ἐν τῷ κατὰ
 “ αἵρέσεων πέμπτῳ λόγῳ τὸ αὐτὸ φησι, καὶ παράγει μάρτυρα τῶν
 “ ὑπ’ αὐτοῦ εἰρημένων τὸν λεχθέντα Παπίαν. *Quin et Irenæus*
 “ *Lugdunensis Episcopus lib. v. adversus hæreses idem tradit,*
 “ *ubi prædictum Papiam dictis suis testem adhibet.* Unde
 “ patet, hos respexisse ea, quæ supra ex Irenæo descripsimus.
 “ Plures qui Papiam nostrum citaverint, scriptores haud
 “ memini: nam alius omnino hujus nominis esse videtur,
 “ cujus *Syngrammata* allegantur in Chronica demonstratione,
 “ Allatii lib. de Simeonum scriptis suffixa pag. 22. Sed et
 “ MSS. Codices Angliæ nihil Papiæ suppeditant, præter istud
 “ quod sequitur de quatuor Mariis in Evangelio memoratis.”

P. 16. l. ult. habuerit.] Addidit is, qui hæc descripsit, de
 suo: *Maria dicitur Illuminatrix sive stella maris; genuit enim*
lumen mundi: sermone autem Syro Domina nuncupatur, quia
genuit Dominum. Priora vero ex Papiæ nostri libris de-
 prompta esse exinde colligo, quia initio horum verborum ad
 marginem expresse adscriptum lego: *Papia.* Cæterum quæ
 Cod. 1752. qui est Digbæi 151. in Catalogo signantur *Ex-*
cerpta de Papia, sunt vocabula, ex Dictionario alterius Papiæ,
 exeunte seculo xii. florentis, descripta. GRABIUS. Ait præterea
 vir cl. in titulo quem præfixit τῇ ῥήσει, codicem, ex quo hæc
 desumpta sunt, anno 1302. et 1303. in abbazia Osneiensi
 prope Oxonium scriptum fuisse. Quem quidem codicem inveni
 notas miscellas et justa quædam opera continere, sed nil aliud
 habere præterea de eodem argumento. Quo citius autem
 tota res perspiciatur, nomina mulierum sanctarum ibi po-
 sita notis distinxi. Neque profecto levis momenti forent
 verba ista in quæstione de Christi Domini cognatis dijudi-
 canda, modo ut a Papiæ profecta fuerint, quod quidem veri-

simile videtur. Vid. supra notam ad S. Hieronymi de Papia capitulum. Sed tamen ab istis omnino discrepant, quæ Epiphanius in *Hæresi* LXXVIII. num. 7. et 8. de cognatione Domini tradidit; sunt quoque his Papianis contraria ferme omnia quæ ex Hippolyti Thebani *Chronico* super ista re desumpta sunt in codicem MS. Bodl. 291. seu Cromwell. 112. fol. 637. Magis autem consonat cum Papia Hegesippus infra, immo ipsa quoque evangelia, prout supra indicavi Papiæ verba sistens.

SENIORES
APUD IRENÆUM.

PLURIUM ANONYMORUM,
E QUIBUS
NONNULLI APOSTOLOS AUDIERANT,
RELIQUIÆ

5 A S. IRENÆO SERVATÆ.

MONITUM.

DUO omnino sunt, quæ hic monebo; primum, pluribus uno Senioribus attribuenda esse Collectanea, quæ sequuntur; deinde nolle me affirmare ista omnia, præsertim quæ posita quinto loco
10 sint, ipsis auctorum verbis ab Irenæo fuisse expressa. Sed finge haud ita esse, certe digni erant ut inde huc deducerentur rivuli, quos quidem a Christianismi fontibus tam prope abesse novimus.

I.

Ἡ γὰρ πλάνη (Irenæus inquit, Præfat. Lib. Primi Contra
15 Hæreses, §. ii. p. 2. ed. Massueti.) καθ' αὐτὴν μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται κατάφωρος· πιθανῶ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχειν (fortasse παρέχει. vid. not.) φαίνεσθαι διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέροις· καθὼς ὑπὸ ΤΟΥ ΚΡΕΙΤΤΟΝΟΣ
20 ἙΜΩΝ εἴρηται ἐπὶ τῶν τοιούτων, Ὅτι λίθον τὸν τίμιον

Interpretatio Vetus.

Error enim secundum semetipsum non ostenditur, ne denudatus fiat comprehensibilis, suasorio autem
25 tem cooperimento subdole adornatus, et ipsa veritate (ridiculum

est et dicere) veriore semetipsum præfert, ut decipiat exteriori phantasmate rudiores: quemadmodum a MELIORE NOBIS dictum est de huiusmodi, Quoniam lapidem

σμάραγδον ὄντα καὶ πολυτίμητόν τισιν ὕαλος ἐνυβρίζει
διὰ τέχνης παρομοιουμένη, ὅποταν μὴ παρῇ ὁ σθένων
δοκιμάσαι καὶ τέχνη διελέγξαι τὴν πανούργως γενομέ-
νην. ὅταν δὲ ἐπιμγῇ ὁ χαλκὸς εἰς τὸν ἄργυρον, τίς
εὐκόλως δυνήσεται τοῦτον ἀκεραίως (ἀκέραος ὦν 5
legebat Vet. Interpres; vid. not.) δοκιμάσαι;

pretiosum smaragdum, magni tificium arguere, quod subdole
pretii apud quosdam, vitreum sit factum. Quum enim com-
in ejus contumeliam per artem mixtum fuerit æramentum ar-
assimilatum, quoadusque non gento, quis facile poterit, rudis 10
adest qui potest probare, et ar- quum sit, hoc probare?

II.

Similia enim loquentes (scil. Hæretici) fidelibus, (inquit Irenæus lib. iii. *ejusd. Operis*, ipso fine cap. xvii. al. c. xix. p. 209.) sicut prædiximus, non solum dissimilia sapiunt, sed et contraria, et per 15 omnia plena blasphemiiis, per quæ interficiunt eos, qui per similitudinem verborum dissimile affectionis eorum in se attrahunt venenum: sicut quis aquæ mixtum gypsum dans pro lacte, seducat per similitudinem coloris; sicut quidam dixit SUPERIOR NOBIS, de omnibus qui quolibet modo depravant quæ sunt Dei, et adulterant 20 veritatem: In Dei lacte gypsum male miscetur.

III.

—Καθὼς Ὁ ΚΡΕΙΣΣΩΝ ἩΜΩΝ (verba Irenæi sunt lib. I. *ejusd. Op.* c. xiii. §. 3. al. viii. p. 62. al. 9.) ἔφη περὶ τῶν τοιούτων (scil. de falsis prophetis) Ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς ψυχὴ 25 κενῶ ἀέρι θερμαινομένη.

Interpretatio Vetus.

—Sicut MELIOR NOBIS de tali- audax et inverecunda est anima,
bus prophetis exsequitur, Quod quæ vacuo aëre excaefacta est.

IV.

Propter hoc et in initio transgressionis Adæ, sicut enarrat Scriptura, non ipsum maledixit Adam, sed ^a *terram in operibus ejus*, quemadmodum EX VETERIBUS QUIDAM ait, quoniam quidem
 5 transtulit Deus maledictum in terram, ut non perseveraret in homine. Condemnationem autem transgressionis accepit homo tædia et terrenum laborem &c. &c. Hæc Irenæus attulit lib. iii. *ejusd.* Op. c. xxiii. §. 3. al. c. xxxv. p. 221.

V.

- 10 1. Quemadmodum audivi (inquit Irenæus lib. iv. *ejusd.* Op. c. xxvii. al. xlv. p. 263.) a QUODAM PRESBYTERO, qui audierat ab HIS QUI APOSTOLOS VIDERANT, et ab his QUI DIDICERANT: sufficere veteribus, de his quæ sine consilio Spiritus egerunt, eam quæ ex Scripturis esset correptionem. Cum enim non sit personarum
 15 acceptor Deus, quæ sunt non secundum ejus placitum facta, his inferebat congruam correptionem. Quemadmodum sub David, quando persecutionem quidem patiebatur a Saul propter justitiam, et Regem Saul fugiebat, et inimicum non ulcisciebatur, et Christi adventum psallebat, et sapientia
 20 instruebat gentes, et omnia secundum consilium faciebat Spiritus, placebat Deo. Quando autem propter concupiscentiam ipse sibi accepit Bersabee Uriæ uxorem, dixit Scriptura de eo: ^b *Nequam autem visus est sermo quem fecit David in oculis Domini*; et mittitur ad eum Nathan propheta, ostens-
 25 dens ei peccatum ejus, ut ipse dans sententiam de semetipso, et semetipsum adjudicans, misericordiam consequeretur et remissionem a Christo: ^c *Et dixit ei: Duo viri fuerunt in civitate una, unus dives, et unus pauper: diviti erant greges ovium et boum multi valde, et pauperi nihil aliud nisi ovicula*
 30 *una, quam habebat et nutrebat, et fuerat cum eo, et cum filiis ejus pariter: de pane suo manducabat, et de calice bibebat, et*

^a Gen. iii. 17.^b 2 Reg. xi. 27.^c 2 Reg. xii. 1. seqq.

*erat ei quasi filia. Et venit hospes homini diviti, et pepercit accipere de grege ovicularum suarum, et de gregibus boum suorum, et facere hospiti: et accepit oviculam viri pauperis, et apposuit viro qui venerat ad eum. Iratus est autem David super hominem illum valde, et dixit ad Nathan: Vivit Dominus, 5 quoniam filius mortis est homo ille qui fecit hoc: et oviculam reddet quadruplum pro eo quod fecit factum hoc: et pro eo quod non pepercit pauperi. Et ait ad eum Nathan: Tu es vir, qui fecisti hoc; et deinceps reliqua exsequitur, exprobrans eum, et enumerans in eum Dei beneficia, et quoniam exacerbavit 10 Dominum, cum fecisset hoc. Non enim placere Deo hujusmodi operationem, sed iram magnam imminere domui ejus. Compunctus est autem David ad hæc, et ait: *Peccavi Domino*; et ^d Psalmum exhomologeseos post psallebat, adventum Domini sustinens, qui abluit et emundat eum hominem qui ¹⁵ peccato fuerat obstrictus. Similiter autem et de Salomone; cum perseveraret judicare recte et sapientiam Dei enarrare, et typum veri templi ædificabat, et glorias exponebat Dei, et adventuram pacem gentibus annuntiabat, et Christi regnum præfigurabat, ^e et loquebatur tria millia parabolarum in ²⁰ adventum Domini, et quinque millia canticorum, hymnum dicens Deo, et eam quæ est in conditione (τῇ κτλε) sapientiam Dei exponebat physiologice ex omni ligno, et de omni herba, et de volatilibus omnibus, et de quadrupedibus, et de piscibus; et dicebat: ^f *Si vere Deus, quem cæli non capiunt, 25 super terram habitabit cum hominibus?* et placebat Deo, et omnes eum admirabantur, et omnes reges terræ quærebant faciem ejus, ut audirent sapientiam ejus, quam dederat illi Deus, ^g et regina Austri a finibus terræ veniebat ad eum, sapientiam, quæ in eo erat, scitura; quam et Dominus ait in ³⁰ judicio resurrecturam cum eorum natione qui audiunt sermones ejus, et non credunt in eum, et adjudicaturam eos: quoniam illa quidem subjecta est annuntiatæ sapientiæ per servum Dei; hi vero eam quæ a Filio Dei dabatur contemp-*

^d Psalm l. vid. not.^e 3 Reg. iv. 32. seq.^f 3 Reg. viii. 27.^g Mat. xii. 42.

serunt sapientiam. Salomon enim servus erat; Christus vero Filius Dei, et Dominus Salomonis. Cum igitur sine offensa serviret Deo, et ministraret dispensationibus ejus, tunc glorificabatur: cum autem uxores accipiebat ab universis gentibus, et permittebat eis erigere idola in Israel, dixit Scriptura de eo: ^h *Et Rex Salomon erat amator mulierum, et accepit sibi mulieres alienigenas; et factum est in tempore senectutis Salomonis, non erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo. Et diverterunt mulieres alienigenæ cor ejus post Deos alienos. Et* ¹⁰ *fecit Salomon malignum in conspectu Domini: non abiit post Dominum, quemadmodum David pater ejus. Et iratus est Dominus in Salomonem: non enim erat cor ejus perfectum in Domino, secundum cor David patris ejus.* Sufficiens increpavit eum Scriptura, sicut dixit PRESBYTER, ut non gloriatur ¹⁵ *universa caro in conspectu Domini.*

2. Et propter hoc ⁱ Dominum in ea quæ sunt sub terra descendisse, evangelizantem et illis adventum suum, remissione peccatorum existente his qui credunt in eum. Crediderunt autem in eum omnes qui sperabant in eum, id est, ²⁰ *qui adventum ejus prænuntiaverunt, et dispositionibus ejus servierunt, justi, et Prophetæ, et Patriarchæ: quibus similiter ut nobis remisit peccata, quæ non oportet nos imputare his, si quominus contemnimus gratiam Dei.* Quemadmodum enim illi non imputabant nobis incontinentias nostras, quas ⁵ *operati sumus, priusquam Christus in nobis manifestaretur; sic et nos non est justum imputare ante adventum Christi his qui peccaverunt.* ^k *Omnes enim homines egent gloria Dei, justificantur autem non a semetipsis, sed a Domini adventu, qui intendunt lumen ejus.* ¹ In nostram autem correptionem ¹⁰ *conscriptos esse actus eorum, ut sciremus, primum quidem, quoniam unus est Deus noster et illorum, cui non placeant peccata, etiamsi a claris fiant; deinde ut abstineamus a malis. Si enim hi qui præcesserunt nos in charismatibus veteres, propter quos nondum Filius Dei passus erat, delinquentes in*

^h 3 Reg. xi. 1. seqq.^k Rom. iii. 23.ⁱ Ephes. iv. 9. 1 Pet. iii. 19.¹ 1 Cor. x. 11.

aliquo, et concupiscentiæ carnis servientes, tali affecti sunt ignominia; quid passuri sunt qui nunc sunt, qui contempserunt adventum Domini, et deservierunt voluptatibus suis? Et illis quidem curatio et remissio peccatorum mors Domini fuit: propter eos vero qui nunc peccant, Christus non jam 5 morietur, ^m jam enim mors non dominabitur ejus; sed veniet Filius in gloria Patris, ⁿ exquirens ab actoribus et dispensatoribus suis pecuniam quam eis credidit cum usuris: ^o et quibus plurimum dedit, plurimum ab eis exiget. Non debemus ergo, inquit ille SENIOR, superbi esse, neque reprehendere 10 veteres; sed ipsi timere, ne forte post agnitionem Christi agentes aliquid quod non placeat Deo, remissionem ultra non habeamus delictorum, sed excludamur a Regno ejus. Et ideo Paulum dixisse: ^p *Si enim naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat, qui cum esses oleaster, insertus es in pingue-* 15 *dinem olivæ, et socius factus es pinguedinis ejus.*

3. Similiter et plebis prævaricationes vides descriptas esse, non propter illos qui tunc transgrediebantur, sed in correptionem nostram, et ut sciremus unum et eundem Deum, in quem illi delinquebant, et in quem nunc delinquant quidam 20 ex his qui credidisse se dicunt. Et hoc autem Apostolum in Epistola quæ est ad Corinthios, manifestissime ostendisse, dicentem: ^q *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes in Mose baptizati sunt in nube, et in mari, omnes eandem escam spiritalem* 25 *manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum bene sensit Deus; prostrati sunt enim in deserto. Hæc in figuram nostri fuerunt, ut non simus concupiscentes malorum, quemadmodum et illi con-* 30 *cupierunt; neque idololatræ sitis, quemadmodum quidam eorum; sicut scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex illis fornicati sunt, et corruerunt una die viginti tria millia. Nec tentemus*

^m Rom. vi. 9.ⁿ Mat. xxx. 27.º Luc. xii. 48.^p Rom. xi. 21. 17.^q 1 Cor. x. 1. seqq.

Christum, quemadmodum quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicuti quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura fiebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum devenit. Quapropter qui putat se stare, videat ne cadat. (Deinde intervenientibus nonnullis, Sine dubitatione &c. quæ statim subjungam, ita ineunte cap. xxviii. pergit sermo.) Quum ergo hic et illic eadem sit in vindicando Deo justitia Dei, et illic quidem typice, et temporaliter, et
 10 mediocrius: hic vero vere, et semper, et austerius: ignis enim æternus, et quæ a cælo revelabitur ira Dei a facie Domini nostri, quemadmodum et David ait: *† Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam ipsorum,* majorem pœnam præstat iis qui incidunt in eam: valde in-
 15 sensatos ostendebant PRESBYTERI eos qui ex his quæ acciderunt his, qui olim Deo non obtemperabant, tentant alterum patrem introducere; e contrario opposcentes, quanta Dominus ad salvandos eos, qui receperunt eum, veniens fecisset, miserans eorum; tacentes autem de judicio ejus, et quæcumque provenient his, qui audierunt sermones ejus, et non fecerunt, et
 20 *‡ quoniam expediebat eis, si non essent nati, et § quoniam tolerabilius Sodomæ et Gomorræ erit in judicio, quam civitati illi quæ non recepit sermones discipulorum ejus.*

Quanquam interjacentia verba, de quibus modo dixi, ejusdem fuisse Presbyteri haud præfracte negaverim, ea tamen tanquam Irenæana magis existimanda seorsum a verbis superioribus hic collocanda censi.

(Sine dubitatione igitur, et sine contradictione ostendente Apostolo, unum et eundem esse Deum, qui et illa judicavit, et ea quæ
 30 nunc sunt, exquirat, et causam descriptionis eorum demonstrante, indocti et audaces, adhuc etiam imprudentes inveniuntur omnes, qui propter transgressionem eorum, qui olim fuerunt, et propter plurimorum indicto audientiam, alterum quidem aiunt illorum fuisse Deum, et hunc esse mundi fabricatorem, et esse in diminu-

† Ps. xxxiii. 16.

‡ Marc. xiv. 21.

§ Id. vi. 11.

tione ; alterum vero a Christo traditum Patrem, et hunc esse qui sit ab unoquoque eorum mente conceptus : non intelligentes, quoniam quemadmodum *ibi in pluribus eorum, qui peccaverunt, non bene sensit Deus* ; sic et hic ^u *vocati multi, pauci vero electi* : quemadmodum ibi iniusti, et idololatræ, et fornicatores, vitam perdididerunt ; sic et hic : et Domino quidem prædicante, in ignem æternum mitti tales, et Apostolo dicente : ^x *An ignoratis, quoniam iniusti regnum Dei non hæreditabunt ? Nolite seduci, neque fornicatores, neque idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnum Dei possidebunt.* Et quoniam non ad eos qui extra sunt hoc dicit, sed ad nos, ne projiciamur extra regnum Dei, tale aliquid operantes, intulit : ^y *Et hæc quidem fuistis ; sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.* Et quemadmodum illic ^x condemnabantur, et projiciebantur hi qui male operabantur, et reliquos exterminabant ; similiter et hic oculus quoque effoditur scandalizans, et pes, et manus, ne reliquum corpus pariter pereat. Et habemus præceptum : ^z *Si quis frater nominatur fornicator, aut avarus, aut idololatra, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere.* Et iterum ait Apostolus : ^a *Nemo vos seducat inanibus verbis ; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo fieri participes eorum.* Et quemadmodum ibi peccantium damnatio participabat et reliquos, quoniam placebant eis, et una cum eis conversabantur ; sic et hic, ^b *modicum fermentum totam massam corrumpit.* Et quemadmodum ibi adversus injustos ira descendebat Dei ; et hic similiter Apostolus ait : ^c *Revelabitur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam eorum hominum, qui veritatem in injustitia detinent.* Et quemadmodum ibi in Ægyptios, qui injuste puniebant Israel, vindicta a Deo fiebat ; sic et hic, Domino quidem dicente : ^d *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum, quicumque clamant ad eum die et nocte ? Etiam dico vobis, faciet vindictam eorum cito ;* et Apostolo, in ea quæ est ad Thessalonicenses epistola, ista prædicante : ^e *Si quidem justum est apud Deum retribuere retribu-* 35

^u Mat. xx. 16.^z 1 Cor. v. 11.^c Rom. i. 18.^x 1 Cor. vi. 9, 10.^a Ephes. v. 6, 7.^d Luc. viii. 7, 8.^y Ibid. 11.^b 1 Cor. v. 6.^e 2 Thess. i. 6. seqq.

tionem his qui tribulant vos, et vobis qui tribulamini, refrigerium nobiscum, in revelatione Domini nostri Jesu Christi de cælo cum angelis virtutis ejus, et in flamma ignis, dare vindictam in eos qui non noverunt Deum, et in eos qui non obediunt evangelio Domini nostri Jesu Christi: qui etiam pœnas pendent interitus æternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus, quum venerit magnificari in sanctis suis, et admirabilis esse omnibus qui crediderunt in eum.)

VI.

Qui vero exprobrant et imputant, quod profecturus populus
 10 jussu Dei vascula omnis generis et vestimenta acceperit ab
 Ægyptiis, et sic abierit, ex quibus et Tabernaculum factum
 est in eremo; ignorantes justificationes Dei, et dispositiones
 ejus, semetipsos arguunt, sicut et PRESBYTER dicebat. Hæc
 Irenæus lib. iv. c. 30. al. 49. p. 267. Deinde post plurima de spoliatio-
 15 Ægyptiorum disputata in capite proxime sequente addit; Talia quædam
 enarrans de antiquis PRESBYTER, reficiebat nos, et dicebat: De
 eisdem delictis, de quibus ipsæ scripturæ increpabant patri-
 archas et prophetas, nos non oportere exprobrare eis, neque
 fieri similes Cham^f, qui irrisit turpitudinem patris sui, et in
 20 maledictionem decedit; sed gratias agere pro illis Deo, quo-
 niam in adventu Domini nostri remissa sunt eis peccata:
 etenim illos dicebat^g gratias agere, et glorificari in nostra
 salute. De quibus autem scripturæ non increpant, sed sim-
 pliciter sunt positæ, nos non debere fieri accusatores, non
 25 enim sumus diligentiores Deo, neque super magistrum pos-
 sumus esse, sed typum quærere. Nihil enim otiosum est
 eorum, quæcumque inaccusabilia posita sunt in Scripturis.
 Quemadmodum et Lot, qui eduxit de Sodomis filias suas,
 quæ conceperunt de patre suo, et qui reliquit in circum-
 30 finio uxorem suam statuam salis usque in hodiernum diem.
 Etenim Lot non ex sua voluntate, neque ex sua concupis-

^f Gen. ix. 22, 25.^g Joan. viii. 56.

centia carnali, neque sensum, neque cogitationem hujusmodi accipiens, consummavit typum. Quemadmodum Scriptura dicit: ^h *Et intravit major nata, et dormivit cum patre suo nocte illa: et non scivit Lot cum dormiret illa, et cum surgeret.* Et in minore hoc idem: *Et non scivit, inquit, cum dormisset secum, 5 nec cum surrexisset.*

Nesciente igitur homine, neque libidini serviente, dispensatio perficiebatur, per quam duæ filiæ, id est, duæ synagogæ, ab uno et eodem patre in sobolem adoptatæ significabantur sine carnis libidine. Nec enim alter erat aliquis, qui semen vitale et filiorum fructum posset dare eis, quemadmodum scriptum est.

Μὴ εἰδότης τοῦ Ἀδὰμ, μηδὲ ἡδονῇ δουλεύσαντος, οἰκονομία ἐπετελείτο, δι' ἧς αἱ δύο——συναγωγαὶ ἀπὸ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ 10 πατρὸς τεκνοποιησάμεναι ἐμήνυνοντο ἄνευ σαρκὸς ἡδονῆς· οὐ γὰρ ἦν ἄλλος οὐδεὶς σπέρμα ζωτικὸν καὶ τέκνων ἐπικαρπίαν δυνάμενος δοῦναι αὐταῖς, καθὼς γέγραπται. 15
Græca hæc e Catena PP. in Genesin.

ⁱ *Dixit autem major ad minorem: Pater noster senior est, et nemo est super terram &c.*

Illæ quidem filiæ secundum simplicitatem et innocentiam 20 putantes universos homines periisse, quemadmodum Sodomitæ, et in universam terram iracundiam Dei supervenisse, dicebant hæc. Quapropter et ipsæ excusabiles sunt, arbitrantur se solas relictas cum Patre suo ad conservationem generis humani, et propter hoc circumveniebant patrem. Per 25 verba autem earum significabatur, neminem esse alterum qui possit filiorum generationem majori et minori synagogæ præstare, quam Patrem nostrum. Pater autem generis humani Verbum Dei: quemadmodum Moyses ostendit dicens: ^k *Nonne hic ipse Pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te?* Quando 30 igitur hic vitale semen, id est, Spiritum remissionis peccatorum per quem vivificamur, effudit in humanum genus? Nonne tunc, cum convalescebatur cum hominibus, et bibebat vinum in

^h Gen. xix. 33. 35.

ⁱ Gen. xix. 31, 32.

^k Deut. xxxii. 6.

terra? ¹ *Venit enim, inquit, filius hominis manducans et bibens:*
 et quum recubisset, obdormivit, et somnum cepit. Quemad-
 modum ipse in David dicit: ^m *Ego dormivi et somnum cepi.*
 Et quoniam in nostra communicatione et vita hoc agebat,
 5 iterum ait: ⁿ *Et somnus meus suavis mihi factus est.* Totum
 autem significabatur per Lot, quoniam semen patris omnium,
 id est, Spiritus Dei, *per quem facta sunt omnia*, commixtus et
 unitus est carni, hoc est, plasmati suo: per quam commix-
 tionem et unitatem duæ synagogæ, id est, duæ congregationes
 10 fructificantes (*an fructificant?*) ex patre suo filios vivos vivo
 Deo.

Et quum hæc fierent, uxor remansit in Sodomis, jam non
 caro corruptibilis, sed statua salis semper manens, et per
 naturalia ea quæ sunt consuetudinis hominis, ostendens
 15 quoniam et ecclesia, quæ est sal terræ, subrelicta est in con-
 finio terræ, patiens quæ sunt humana: et dum sæpe auferun-
 tur ab ea membra integra, perseverat statua salis, quod est
 firmamentum fidei, firmans et præmittens filios ad patrem
 ipsorum. Hujusmodi quoque de duobus testamentis SENIOR
 20 APOSTOLORUM DISCIPULUS disputabat, ab uno quidem et eodem
 Deo utraque ostendens; nec esse alterum Deum præter unum
 qui fecit et plasmavit nos; nec firmitatem habere sermonem
 eorum qui dicunt, aut per angelos, aut per quamlibet virtu-
 tem, aut ab alio Deo factum esse hunc mundum, qui est
 25 secundum nos.

VII.

Ποῦ οὖν ἐτέθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; ἐν τῷ παραδείσῳ δηλονότι,
 καθὼς γέγραπται. Et plantavit Deus paradisum in Eden contra
 Orientem, et posuit ibi hominem quem plasmavit ^o. καὶ ἐκεῖ-
 30 θεν ἐξεβλήθη εἰς τόνδε τὸν κόσμον παρακούσας. διὰ καὶ λέγου-

¹ Mat. xi. 19.
ⁿ Jerem. xxxi. 26.

^m Ps. cxl. 6.
^o Gen. ii. 8.

σιν ΟΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΜΑΘΗΤΑΙ,
 τοὺς μετατεθέντας ἐκεῖσε μετατεθῆναι· δικαίους γὰρ ἀν-
 θρώποις καὶ πνευματοφόροις ἡτοιμάσθη ὁ παράδεισος,
 ἐν ᾧ καὶ Παῦλος ἀπόστολος ῥ εἰσκομισθεὶς ἤκουσεν
 ἄρρητα ῥήματα, ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι· καὶ οὕτως
 μένειν τοὺς μετατεθέντας ἕως συντελείας, προοιμαζομέ-
 νους τὴν ἀφθαρσίαν. Hæc Irenæus lib. v. cap. 5. p. 298.

Interpretatio Vetus.

Ubi ergo primus positus est ho-
 mo? scilicet in paradiso, quemad-
 modum Scriptura dicit: Et planta-
 vit Deus paradysum in Eden contra
 Orientem, et posuit ibi hominem
 quem plasmavit. Et inde projectus
 est in hunc mundum, non obediens.
 Quapropter dicunt PRESBYTERI,
 QUI SUNT APOSTOLORUM DISCI-
 PULI, Eos qui translati sunt,
 illuc translatos esse; justis enim

hominibus, et Spiritum habenti-
 bus præparatus est paradysus, in
 quem et Paulus Apostolus ad-
 sportatus audivit sermones in-
 enarrabiles, quantum ad nos in
 præsentem; et ibi manere eos qui
 translati sunt usque ad consum-
 mationem, coauspicantes incor-
 ruptelam.

VIII.

—καὶ ὡς ἔφη ΤΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΕΒΗΚΟΤΩΝ, διὰ τῆς θείας
 ἐκτάσεως τῶν χειρῶν, τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα Θεὸν
 συνάγων (scil. ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ). δύο μὲν γὰρ αἱ χεῖρες,
 ὅτι καὶ δύο λαοὶ διεσπαρμένοι εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς·
 μία δὲ μέση κεφαλὴ, ὅτι εἰς ὁ Θεὸς, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ
 διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Hæc Irenæus attulit lib. v. 25
 c. 17. p. 314.

Interpretatio Vetus.

—et (quemadmodum dixit QUI-
 DAM DE SENIORIBUS) per exten-
 sionem manuum, duos populos
 ad unum Deum congregans.
 Duæ quidem manus, quia et duo

populi dispersi in fines terræ:
 unum autem medium caput,
 quoniam et unus Deus super
 omnes, et per omnes, et in om-
 nibus nobis.

IX.

Filius enim, quemadmodum et QUIDAM ANTE NOS dixit, dupliciter intelligitur: alius quidem secundum naturam, eo quod natus sit filius; alius autem secundum id quod factus est, 5 reputatur filius. Hæc Irenæus affert lib. iv. cap. ult.

X.

Omnia enim mensura et ordine Deus facit, et nihil non mensum apud eum, quoniam nec incompositum. Et bene, qui dixit, Ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum: mensura enim Patris Filius, quoniam et capit eum. Hæc Irenæus attulit lib. iv. *ejusd. Op.* cap. 4. vel. 8.

XI.

15 Διὸ καὶ δικαίως, καὶ ἁρμοζόντως τῇ τοιαύτῃ σου τόλμῃ ὁ θεῖος ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ καὶ κήρυξ τῆς ἀληθείας ἐμμέτρως ἐπιβεβόηκέ σοι, εἰπὼν οὕτως·

Εἰδωλοποιεῖ Μάρκε, καὶ τερατοσκόπε,
Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τεχνῆς,
Δὶ ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπὸ σου πλανωμένοις,
Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Ἄ σοι χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατάν ἀεὶ
Δὶ ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζήλ ποιεῖν·

25 Ἐχων σε πρόδρομον ἀντιθέου πανουργίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεόφιλος πρεσβύτες· ἡμεῖς δὲ &c. Hæc Irenæus attulit lib. I. cap. xv. al. xii. p. 80. ed. Massueti.

Interpretatio Vetus.

Quapropter et iuste, et apte tali
 tameritati tuæ divinæ adspirationis
 SENIOR, et præco veritatis, invecus
 est in te, dicens sic :
 Idolorum fabricator Marce, et
 portentorum inspector,
 Astrologiæ cognitor et magicæ
 artis,
 Per quæ confirmas erroris doc-
 trinas,
 Signa ostendens his, qui a te

seducuntur,
 Apostatiæ virtutis operationes,
 Quæ tibi præstat tuus pater
 Satanas
 Per Angelicam virtutem Azazel⁵
 facere,
 Habens te præcursorem contra-
 riæ adversus Deum nequitie.
 Et hæc quidem amator Dei Senior.¹⁰
 Nos autem &c.

ANNOTATIONES

IN SENIORES APUD IRENÆUM.

I.

P. 47. l. 18. παρέχειν φαίνεσθαι] Vel lege παρέχει φαίνεσθαι, vel παρέχειν φαίνεται. Addit Latinus Interpres per parenthesin *ridiculum est et dicere*: quibus verbis nihil in Græco respondet. Nisi hæc de suo addiderit, omiserunt oscitantes scribæ, γελοῖόν ἐστι φάναι. MASSUETUS ad *Irenæum*. Legere malim cum Petavio ad *Epiphanium*, *Hæres.* xxxi. cap. 9. ubi hæc Græce servata sunt, παρέχει, quam φαίνεσθαι in φαίνεται cum Billio mutare, qui Græca Irenæi fragmenta, quotquot collegerat, Latine vertit.

Ibid. l. 19. τοῦ Κρείττονος ἡμῶν] Observavit pridem Eusebius lib. v. *Hist.* (cap. 8.) Irenæum cujusdam viri apostolici, cujus nomen reticet, sermonum frequenter meminisse, quod ex cap. 13. hujus libri, 19. et 35. tertii, et 45. quarti, clarum est. Quis autem ille sit, cum acerrimum Eusebii judicium fugerit, non a me expectes. FEUARDENTIUS ad *Irenæum*. Videsis Eusebii locum descriptum supra pag. 30. Venusta autem atque elegans appellata Senioris hæc βῆσις est a Pearsonio *Vindic. Ignat.* P. I. cap. vi. pp. 86. et 96. sicut illa nota 111. designata.

P. 48. l. 5. ἀκεραλώς] Interpres legisse videtur, ἀκέραιος,

rudis cum sit, non ἀκεφαλὸς incorrupte, sincere. Ita paulo ante, *ut decipiat rudiores.* FRONTO DUCÆUS ad *Irenæum*. Ut legatur hoc loco ἀκέφαλος δὲ, scite monuit vir doctissimus, jamque aliquot annos episcopus Londinensis, in *Libb. Recensione*, cui nomen *The Quarterly Review*, Vol. I.

II.

Ibid. l. 19. SUPERIOR NOBIS] Idem sane, cujus simile dictum allegatur in Proœmio libri I. GRABIUS ad *Irenæum*.

Ibid. l. 20. veritatem: In Dei lacte] Sic cod. Claromont. melius, ni fallor, quam ceteri: *Veritatem Dei. Lacte.* Per Dei lac intelligit verba Catholica, quibus erroris gypsum miscebant hæretici. Gypsum enim præsens venenum habere docet Plinius lib. xxxvi. cap. 24. Conjicit Grabius hanc sententiam ad marginem a quopiam adscriptam, in textum inde irrepisse. Sed forte ipsa verba sunt antiqui illius, quem tacito nomine sæpe allegat Irenæus. MASSUET. ad *Iren.*

III.

Ibid. l. 23. ὁ Κρείσσων ἡμῶν] Quis sit ille antiquus scriptor, quem sæpe laudat Irenæus, hactenus deprehendi non potuit. MASSUET. *ibid.*

IV.

P. 49. l. 2. Propter hoc] H. e. propterea quod Deus primum hominum parentem per Christum æterna donaturus erat salute. Interea Feuardentius ait, Tertullianum libro ii. adversus Marcionem (c. 25.) hunc Irenæi locum his paucis contrahere. *Deus ideo non maledixit ipsum Adam et Evam, ut restitutionis candidatos, ut confessione relevatos, sicut maledixit serpenti, cujus salus omnino deplorata erat &c.*

Ibid. l. 3. sed terram in operibus ejus] LXX. ἐπικατάπατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου.

Ibid. l. 4. quoniam quidem—in homine.] Istæc perioche mihi quidem continere videtur verba τοῦ ἀρχαίου verba; namque illud *quoniam* apud veterem Irenæi interpretem pro *quod* poni solet.

V.

Ibid. l. 10. Quemadmodum audivi &c.] Sunt bonæ frugi hæc dicta, sive ab ore alicujus, sive a scripto ejus, accepta; quæ si non omnia ipsis verbis Senioris expressa, ea tamen hujus presbyteri fuisse, usque dum veneris ad Pauli apostoli verba in priori ad Corinthios epistola, licet colligere, cum ex structura orationis, quæ a directa forma in modum infinitum subinde mutatur, tum vero ex verbis illis, *sicut dixit Presbyter, et inquit ille Senior*, postea lin. 19. pag. 51. et lin. 10. pag. 52. interpositis. Conferas, quæ de hac *ῥῆσι* superius dixi ad PAPIAM, Fragm. iv. p. 24.

Ibid. l. 12. ab HIS QUI DIDICERANT] Dodwellus *Dissert. I. in Irenæum* §. 6. p. 11. "Posteriori illo discentium nomine illos, ut existimo, complectitur Domini discipulos, qui tamen non fuerint Apostoli, quales erant Papiæ Joannes Presbyter et Aristion." Vid. et *Dissert. iv. §. 3. p. 292.* Ubi tamen vir cl. minus vere, ut opinor, neque sibi satis consentiens, sic Irenæum interpretatus est; "Meminit presbyterum (Irenæus), qui non ipsos audierit apostolos aut discipulos *ἀπόπτους*, sed apostolorum discipulorumque *ἀπόπτων* discipulos."

Ibid. l. 22. Bersabee] *Betsabee* Græbius post *cod. Arundel.* et multa τῶν ὁ exemplaria, quæ habent *Βεθσαβέε*.

P. 50. l. 12. operationem] Alii *operationes.* MASSUET. ad *Iren.*

Ibid. l. 14. Psalmum exhomologeseos] Hunc esse quinquagesimum etiam fatentur Hebræi, hujusmodi titulum eidem affigentes; *Psalmus David, quando venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Betsabee.* FEUARDENT. ad *Iren.*

Ibid. l. 17. sapientiam] Vocem *Dei* revocavi, quam ex *cod. Arundel.* in ed. sua Irenæi Græbius adjecisse se dixerat, quia sacer textus, quo spectat Irenæus, *sapientiam Dei* memoret.

Ibid. l. 18. typum veri templi] Salomonis templum typum fuisse Christi Domini, liquet ex Joan. ii. 11. *Solvite templum hoc &c.* quod eleganter explicat Athanasius Oratione 5. contra Arianos. FEUARDENT. ad *Iren.*

Ibid. et glorias exponebat &c.] Alludit, nisi fallor, ad

Psal. lxxi. qui Salomonis esse inscribitur, maxime ad vers. 7. et 8. GRABIUS, ad *eund.*

P. 51. l. 17. evangelizantem et illis] De origine hujus opinionis, seu recta S. Scripturæ interpretatione, si theologos adire velis, fortasse instar omnium erit Pearsonius in *Expos. Symboli Artic. Descendit ad inferos.*

Ibid. l. 24. non imputabant nobis] H. e. ethnicis ante Christi adventum, ut recte ait Grabius. Quando autem non imputabant? Quo tempore *adventuram pacem gentibus annuntiabant.* Vid. p. 50. l. 19. et infra p. 51. Ex cod. Voss. *imputabant* pro *imputant* ante Massuetum posuerat Grabius.

Ibid. l. 31. quoniam unus est Deus noster et illorum] Contra hæreticos Deum in veteri testamento annuntiatum a patre Domini nostri Christi distinguentes, omnia hæc veterem presbyterum dixisse, ostendunt verba, quæ infra sequuntur p. 53. l. 39. et alibi, etsi effata post hanc *ῥῆσις* proxime apud Irenæum addita, Irenæi magis quam presbyteri fuisse, statuere malim.

P. 52. l. 17. vides] Sic pro *videns*, quod sensum male suspendit, reposui auctoritate cod. Clarom. Hæc vero non Irenæi, sed senioris illius quem paullo ante citavit, verba esse existimo. MASSUET. ad *Iren.*

P. 53. l. 15. *ostendebant* PRESBYTERI] Sic omnes MSS. at Eras. Gallas. et Feuard. *ostendebat Presbyter.* MASSUET. ad *Iren.* Forsitan verba ipsius scriptoris sunt, quem laudat Irenæus. Vid. supra not. ad PAPIAM pag. 31.

Ibid. l. 16. non obtemperabant] *Non*, cum omissum a Massueto esset, quia deerat in *Clarom. Voss. Arundel.* nihilo minus restitui.

Ibid. l. 23. discipulorum ejus.] Quid post hæc ad Seniores revera pertineat, usque dum veneris ad verba ex initio tricesimi capitis in num. vi. a me descripta, nemo, ut opinor, expiscari poterit.

Ibid. l. 33. indicto audientiam] Etsi ait Grabius, "Vide de hac voce Glossarium Latinum," nihil de ea extat in Glossario Latino-Græco, quod Irenæo additum est. Voce autem significatur *dicto inaudientia*, sive, *inobedientia.*

VI.

P. 55. l. 9. Qui vero exprobrant &c.] Marcionitas intelligit, quos fraudem illam Hebræorum in Ægyptios Creatori maxime objecisse, author est Tertullianus lib. ii. contra Marcionem. Augustinus Quæst. 39. super Exodum Hebræos omni suspitione furti liberat : *Quia enim, ait, hoc Deus jussit, qui noverat quid quemque pati oporteret, hi furtum non fecerunt, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt.* D. Alcimi Episcopi Viennensis, viri perantiqui, versus non inelegantes subnectere non erit injucundum.

——— *Portantur avari*

*Sic Pharonis opes, quem tunc mercede soluta
Servitii longum credas taxasse laborem.*

Gregorius id allegorice explicat lib. xxviii. Moral. cap. 17. FEUARDENT. ad Iren. Manichæis idem factum reprehendentibus respondet Archelaus in *Disputatione* cap. 42. Adi vol. iv. harum *Reliquiarum*.

Ibid. l. 15. Talia quædam] Hæc sunt, quæ Presbytero vix pro certo attribuenda erant.

Ibid. l. 18. oportere] *oportet*, quod extat in Feuardentii marg. ex *cod. Voss.* recepit Massuetus. At vero sequitur in lin. 20. ac deinceps modus infinitivus.

Ibid. l. 21. in adventu Domini] Conferenda esse monet Græbius, quæ supra in §. 2. p. 51. occurrebant.

P. 56. l. 28. Pater autem generis humani Verbum Dei] Tuetur, ni fallor, hic locus emendationem verborum Victorini Petavionensis a cl. Walkero Cantabrigiensi olim propositam. Cum enim in Fragmento Opusculi ejus *De Fabrica Mundi* a Cavo in *Hist. Lit.* primum edito hæc verba corruptissima extitissent, *auctoritatem totius creaturæ justus*, ita ea egregie emendavit Walkerus, *auctor autem totius creaturæ Jesus*. Confer S. VICTORINI Fragmenta in vol. iii. harum *Reliquiarum* collocata.

P. 57. l. 25 secundum nos] Etsi alia præterea post hæc discipulo apostolorum deberi posse scio ; ea tamen nullo certo indicio se prodeuntia, relinquenda existimavi.

VII.

P. 57. l. 28. γέγραπται] Verba Genes. ii. 3. Damascenus, qui in Parallelis hæc Græca Irenæi bis citavit, quæ in cod. quoque 26. Barocc. in Biblioth. Bodl. extant, haud descripsit. GRABIUS ad *Irenæum*.

Ibid. l. 30. παρακούσας] Θεοῦ additum in *Damascen.* prima citatione et *Barocc.* GRAB. *ibid.*

P. 58. l. 2. ἐκέισε μετατεθῆναι] Disputationem de loco in quem Deus transtulerit, et huc usque viventes conservavit Enochum et Heliam, Augustinus judicavit ad fidem non pertinere, lib. ii. de peccato originali c. 23. At quum hic Irenæus doceat Apostolorum discipulos et auditores dixisse, illos in paradisum terrestrem, ubicunque ille sit, translatos fuisse, indeque, qui adversus Antichristum præliantur venturos, (*Apoc.* cap. xi.) cui sententiæ omnes fere Græci et Latini patres adstipulantur, mihi parum tutum videtur aliter nunc sentire. FEUARDENT. ad *eund.* De omnibus justis Spiritum Dei habentibus locuti sunt Presbyteri apostolorum discipuli.

VIII.

Ibid. l. 20. τῆς θέλας ἐκράσεως τῶν χειρῶν] An prinitus positum ac germanum sit illud θέλας, quod abest a vetere Irenæi interprete, fortasse dubitandum. Cæterum Græca hæc Irenæi extare in Catena MS. in libros Regum num. 211. Bibl. Coislin. nos docuit Massuetus; quin et exscripsit eadem ex Catena MS. in libros Regum bibliothecæ Venetæ S. Marci cl. Mingarellius ad Didymi opus *De Trinitate* haud ita pridem editum, lib. ii. c. 14. p. 266. Sed eum fugerat, pertinere hæc ad Irenæi librum contra Hæreses, dum collocanda ea inter Fragmenta aliorum operum ejusdem patris, atque alii cuidam fragmento jam edito subjungenda monuit, tanquam si eadem huc usque non prodiissent.

Ibid. l. 21. ἐκράσεως τῶν χειρῶν] Elegans et pia admodum est hæc mystica figura Dominicæ crucis explicatio, quam a Seniore, Polycarpum puto vel Papiam, accepit. Qui pluribus animum oblectare concupierit, et similibus, consulat Justini Martyris Apologiam posteriorem, Lactantii lib. iv. cap. 26.

et 27. Rufinum in Expos. Symboli, Ambrosium Serm. 55. Athanasium lib. de Incarnatione Verbi, Nazianzenum prima orat. Apolog. Chrysostomum tribus Homil. de Cruce, Sedulium lib. v. Carminum, Damascenum lib. iv. cap. 12. &c. FEUARDENT.

IX.

P. 59. l. 2. QUIDAM ANTE NOS] Confer Pearsonii Vindicias Epistolarum Ignatii Part I. cap. vi. pag. 297. editionis Clerici, (p. 98. ed. Cant.) ubi et Clementis Alexandrini gemina allegat verba. GRABIVS ad *Iren.*

X.

Ibid. l. 6. "Ἀπαντα μέτρω] Hanc Irenæi sententiam Græce ex Claromontano Parallelorum Damasceni codice edidit Halloixius in Vita Irenæi pag. 483. quæ et in Vaticano eorundem Parallelorum exemplari lit. A. cap. 2. eodem modo legitur. Irenæum vero alludere ad Sapientiæ xi. 21. (20.) quilibet videt. MASSUET. ad *Irenæum*, ex Grabio. Interea ex Irenæi interprete veteri, qui habet, *quoniam nil incompositum*, ἀναρρίθμητον pro illo ἀναρίθμητον corrigendum est.

Ibid. l. 10. Et bene, qui dixit] De hoc dicto lege omnino D. Georgii Bulli Defensionem Fidei Nicænæ, Sect. II. c. v. §. 4. GRAB. *ibid.* Respondens vanis Gnosticorum cavillationibus, qui ex eversa Hierosolyma, civitate Regis magni, et abrogata veteri lege inferebant alium esse veteris, alium novi Testamenti auctorem et Deum, ostendit et Hierosolymæ et veteri legi suum tempus a Deo mensum ac definitum fuisse; utramque adveniente nova lege, desinere debuisse; idque sapientissimo et ordinatissimo Dei consilio factum fuisse. *Omnia enim, inquit, mensura et ordine Deus facit, et nihil non mensum apud eum, quoniam nec incompositum.* Quod postremum, scilicet, nihil non mensum apud Deum esse, ut probet, laudat veterem aliquem aut cœvum scriptorem Ecclesiasticum cujus nomen tacet, sed verba probat. *Et bene, ait, qui dixit, ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum; mensura enim Patris, Filius, quoniam et capit eum.* Quibus ostendit, Deum adeo ordinis, proportionis, et mensuræ amantem esse, ut

neque suam ipse sibi mensuram deesse voluerit. Filius enim est mensura Patris, qui totam Patris immensitatem, infinitatem, et substantiam in se capit, continet ac veluti circumscribit. MASSUET. *ibid. Dissertt.* p. 111. v. 56.

XI.

P. 59. l. 23. ἃ σοι χορηγεῖ σὸς πατήρ] Locum restituit Billius ex Vet. Interp. pro ἃ σὺ χορηγεῖς ὡς. In textum verba emendata recepi, sicut Pearsonius fecerat in *Vindiciis Ignatianis*, P. i. c. 6.

Ibid. Σαρᾶν δέ] Hoc pro Σαρᾶν εἰ post Scaligerum reposuit Petavius in margine Epiphanii p. 246. metro ita exigente; quamvis vetus Interpres δέ] haud legerit. GRABIUS ad Irenæum.

Ibid. l. 24. δυνάμεως] Post hanc vocem irrepsit ἐγχεῖν ματα veteri interpreti ignotum, quod delendum monuerunt Grabijs et Massuetus, quodque ante illos eiecerat Pearsonius.

Ibid. Ἀζαζήλ] Angelus malus est, cujus mentio fit, ait Grabijs, in Paraphrasi Chaldaica Jonathani vulgo adscripta ad Gen. vi. 5. In libro Enochii decimus ordine inter xx. angelos lapsos memoratur. De hoc plura somniarunt Rabbini. Lege sis Agrippam, lib. ii. de Occult. Philos. Reuchlinum lib. iii. De Arte Cabalistica, et Moynii Notas ad Barnabæ Epistolam pag. 648. et seqq. MASSUET. ex Grabio et Feuwardentio. Existit nomen Ἀζαζήλ in libri Enochii excerpto apud Syncellum, *Chronograph.* p. 12. edit. Goar.

Ibid. l. 25. ἀντιθέου πανουργίας] Pearsonius *Vindic. Ignat.* ubi supra. "Divinus ille senex *Marcum* describere voluit, "tanquam Antichristi præcursorem, quod hic significat ἀντί-θεος πανουργία." Tertullianus *Adv. Valentinianos*, cap. 4. *Deduxit et Heracleon inde tramites quosdam* (Valentinianæ institutionis) et *Secundus et magus Marcus*. De eodem Marco Auctor *Contra omnes Hæreses* cap. 6. et Theodoret. *Hæret. Compend. Fab.* 1. 8.

Q U A D R A T U S

ET

ARISTIDES.

B. QUADRATUS.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*,
cap. xix. pag. 84.

QUADRATUS Apostolorum discipulus, Publio Athenarum Episcopo ob Christi fidem martyrio coronato, ^a in locum ejus substituitur, et ecclesiam grandi terrore dispersam fide et industria sua congregat. Cumque Hadrianus Athenis exegisset hiemem, invisens ^b Eleusina, et omnibus pene Græciæ sacris initiatus dedisset occasionem his, qui Christianos oderant, absque præcepto imperatoris vexare credentes: porrexit ei librum pro religione nostra compositum valde utilem, plenumque rationis et fidei, et Apostolica doctrina dignum: in quo et antiquitatem suæ ætatis ostendens, ait, plurimos ^c a se visos, qui sub Domino variis in Judæa oppressi calamitatibus sanati fuerant, et qui a mortuis resurrexerant.

^a Eusebius iv. Hist. 23. ex Dionysii Corinthii Epistola ad Athenienses: Κοδράτου δὲ μετὰ τὸν μαρτυρήσαντα Πούπλιον καταστάντος αὐτῶν Ἐπισκόπου μέμνηται· ὥς διὰ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς ἐπισυναχθέντων καὶ τῆς πίστεως ἀναζωπύρῃσιν εἰληχότων. Eundem esse Quadratum Atheniensem episcopum cum Quadrato qui Eleusine vicina Athenis Hadriano apologiam obtulit, Hieronymus tum hoc loco, tum Epist. 84. ad Magnum, eumque secuti Græci 21 Sept. et Latini 26 Maii consentiunt: Licet viris doctissimis Valesio, Lemoinio, Dupinio, et Tillemontio ob temporum rationes, sed minime expeditas, aliter

videatur. Vide Grabii *Spicil. PP.* tom. ii. p. 119. seq. FABRICIUS. Addas Cavium et Basnagium, inter se tamen dissentientes. Sed remissa tanquam incerta, quam Eusebius narrando haud certam reliquit, tantum de Quadrato notabo, eum ab Auctore Operis *Adversus Calaphrygas*, qui sæculo tertio ineunte scripsit, inter veros prophetas quos recipit ecclesia, commemorari. Vid. Eusebii lib. v. *Hist.* c. 17. Conf. et iii. 37.

^b Codex Gemblacensis, quem Suffridus Petri inspexit, *Eleusina* pro *Eleusinam*. Accidit hoc A. Christi 123. Hadriani septimo: vel Hadr. decimo quinto, Christi 131. ut memorat Eusebius in Chron. De Eleusiniis sacris erudite Meursius tom. vi. Antiqu. Gronov. FABR. Recepi ego post Vallarsium, Operum S. Hieronymi editorem novissimum, codicis Gemblacensis lectionem *Eleusina*, quam tueri refert Vallarsius MS. Veronensem. Stephanus Byzant. De *Urbibus* v. 'Ελευσίς, habet 'Ελευσίς δῆμος ὁ Ἰπποθωντίδος φυλῆς, ὁ δημότης, 'Ελευσίνιος. Sed *sacra Eleusina* apud Hieronymum significantur; nam ita loqui maluisse Latinos quam cum Græcis *Eleusinia*, notavit ad Stephanum Holstenius. Cæterum Hadrianus imperare cepit anno Christi 117: mortuus est an. 138. Quadratum autem, postquam Hadrianus secunda vice Athenas venisset, apologiam obtulisse docuerat Grabius *Spicil. PP.* tom. ii. p. 122. et seqq. De Hadriani vero initiatione locum hunc Hieronymianum confert cl. Warburtonus, in *Div. Legat. Mosis*, Lib. ii. Sect. 4. p. 257. ed. quintæ, cum Celsi illo apud Origenem *Contra eund. Celsum*, lib. viii. c. 48, qui sic se habet: Μάλιστα μὲν, ὃ βέλτιστε, (Christianum compellat Celsus) ὥσπερ σὺ κολάσεις αἰωνίους νομίζεις· οὕτω καὶ οἱ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἐξηγῆται τελεσταί τε καὶ μυσταγωγοί· ἃς σὺ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀπειλῆς, ἐκείνοι δέ σοι. Hinc sibi colligit præsul sagacissimus, Imperatoris Hadriani initiationem quæ ab Hieronymo commemoratur, dedisse Christianorum adversariis injuriæ faciendæ occasionem; cum enim in Græcorum mysteriis traduci ac derideri soliti fuerint Christiani, imperatorque jam iis omnibus initiatus esset, animus ejus a religione vera tunc temporis alienior habebatur, quo facilius ipse adduci posset, Christianorum ut vexationem aut probaret, aut saltem ferret. Rerum autem harum exitum ita tradidit Hieronymus *Chronicon Eusebii* interpretatus. *Quadratus discipulus Apostolorum et Aristides Atheniensis philosophus noster libros pro Christiana religione Hadriano dedere compositos, et Serenus Granius, legatus,*

vir adprime nobilis literas ad imperatorem misit, iniquissimum esse dicens clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, et sine ullo crimine, nominis tantum et sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scribit, sine objectu criminum Christianos non condemnandos; cujus epistolæ usque ad nostram memoriam durat exemplum. ad an. 8. Hadriani p. 385. ed. Maii. Extat hoc rescriptum apud Eusebium in *Hist. Eccl.* lib. iv. cap. 9. Unde in *Epistola* quoque ad Magnum de Quadrato hæc habet idem Hieronymus. *Quadratus apostolorum discipulus, et Atheniensis pontifex ecclesiæ, nonne Adriano principi Eleusinæ sacra invisenti librum pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium.* Tom. ii. p. 332. ed. Froben. Attamen voluisse Hieronymum exprimere vim verborum Sereni atque Hadriani, non verba ipsa in Chronico suo retulisse, nobis suadet ipsius Eusebii Chronicum ex Armenia lingua a viris doctis Latine nunc demum versum atque editum. Et conferenda sunt verba Hieronymi cum Hadriani rescripto, quod in Historia sua Eusebius post Justinum Martyrem conservavit. Hoc enim rescripto tantum prohibentur accusationes Christianorum clamosæ ac nulla probatione firmatæ; jubentur vero Christiani puniri, si *contra leges quidquam agerent*, ipsi interim iudicum sævorum molestiis, ut novimus, obnoxii. Consulas tamen Fr. Balduinum in *Edictis Principum Rom. de Christianis*, p. 77, &c. ed. Lips. ubi hoc Hadriani rescriptum aliter interpretatus est de Christianis religionis suæ nomine impunitis. Idem vero Hadrianeum non multum distare mihi quidem videtur ab Imp. Trajani apud Plinium responso; et mecum hac de re consentientem video cl. Saccarellum in *Hist. Eccles.* vol. ii. p. 318. qui Justinum benigniori sensu interpretatum esse Hadriani edictum censet. Ad hæc res notissima est, vetita fuisse antiquis Romanorum legibus sacra externa, quod quidem testantur auctores a cl. Davisio ad Ciceronem *de Legibus*, II. 8. adducti; immo imperante Commodio Apollinaris senator a senatu Romano ob Christianam fidem capite plexus est, lege scilicet jubente, ut Eusebius rem narrat, eos, qui ob fidem suam in jus vocati fuerint, nec a proposito discederent, haudquaquam dimitti oportere; ἀρχαίον παρ' αὐτοῖς νόμον κεκρατηκότος. L. v. *Hist. Eccl.* c. 21. Cons. et Valesium ad Eusebium III. 23.

^c In hoc solo sed egregio Quadrati apud Eusebium fragmento vir sanctus testatus est, sanatos a Domino nostro Christo et ad vitam revocatos usque ad tempora sua fuisse superstites ; id tamen non diserte ait, eos a se visos esse.

S. ARISTIDES.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. xx. pag. 86.

ARISTIDES Atheniensis, philosophus eloquentissimus, et sub pristino habitu discipulus Christi, volumen nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore quo et Quadratus, Hadriano principi dedit, id est, Apologeticum pro Christianis : ^d quod usque hodie perseverans apud philologos ingenii ejus indicium est.

^d Euseb. iv. 3. Σώζεται δέ γε εἰς δεῦρο παρὰ πλείστοις καὶ ἡ τοῦτον γραφή. FABRICIUS. Videsis notam infra pag. 80.

FRAGMENTUM

B. QUADRATI,

QUI SCRIPSIT POST INITIA SÆCULI SECUNDI.

EX

5 APOLOGIA PRO RELIGIONE CHRISTIANA.

ΤΟΥ δὲ Σωτῆρος ἡμῶν τὰ ἔργα αἰὲ παρῆν. ἀληθῆ γὰρ
ἦν· οἱ θεραπευθέντες· οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν· οἱ οὐκ
ᾤφθησαν μόνον θεραπευόμενοι, καὶ ἀνιστάμενοι, ἀλλὰ
καὶ αἰὲ παρόντες· οὐδὲ ἐπιδημοῦντος μόνον τοῦ Σωτῆρος,
10 ἀλλὰ καὶ ἀπαλλαγέντος, ἦσαν ἐπὶ χρόνον ἱκανόν· ὥστε
καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους χρόνους τινὲς αὐτῶν ἀφίκοντο.
Hæc attulit Eusebius lib. iv. *Hist.* cap. 3.

Servatoris autem nostri opera
semper conspicua erant, quippe
15 quæ vera essent: ii scilicet qui
morbis liberati, aut qui ex
morte ad vitam revocati fuerant.
Qui quidem non solum dum san-
nabantur, aut dum ad vitam
20 revocabantur, conspecti sunt ab

omnibus, sed secuto deinceps
tempore. Nec solum quandiu
in terris moratus est Servator
noster, verum etiam post ejus
discessum diu superstites fue-
runt: adeo ut nonnulli eorum
etiam ad nostra usque tempora
pervenerint.

S. ARISTIDES
ATHENIENSIS PHILOSOPHUS,
QUADRATI APOLOGISTÆ ÆQUALIS.

EX

APOLOGIA ARISTIDIS PRO RELIGIONE CHRISTIANA. 5

USUARDUS hoc posuit in *Martyrol.* ad v. Nonas Octobria.
Natalis Beati Dionysii *Areopagitæ*, qui post clarissimam confessionem fidei, post gravissima tormentorum genera, glorioso martyrio coronatus est, ut testatur Aristides, fide vir sapientiaque mirabilis, in eo opere, quod de Christiana religione composuit. Fol. 166. ed. Lovan. 1576.

*De eadem Apologia ita S. Hieronymus, in Epistola ad
Magnum scripta.*

ARISTIDES philosophus, vir eloquentissimus, eidem principi (Hadriano) Apologeticum pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententiis, quem imitatus postea Justinus, et ipse philosophus. P. 332. tom. ii. *Op. S. Hieron.* ed. Froben.

ANNOTATIONES

IN QUADRATUM ET ARISTIDEM.

P. 75. l. 6. Τοῦ δὲ σωτῆρος ἡμῶν &c.] Præmisit Eusebius: Γραϊανοῦ δὲ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν εἴκοσι τὴν ἀρχὴν μηνὶν ἕξ δέουσι κρατήσαντος, Αἴλιος Ἀδριανὸς διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν. τούτῳ Κοδράτος λόγον προσφωνήσας ἀναδίδωσιν, ἀπολογίαν συντάξας ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας· ὅτι δὴ τινες πονηροὶ ἄνδρες τοὺς ἡμετέρους ἐνοχλεῖν ἐπειρῶντο. εἰσέτι δὲ φέρεται παρὰ πλείστοις τῶν ἀδελφῶν, ἀτὰρ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ σύγγραμμα· ἐξ οὗ κατιδεῖν ἐστὶ λαμπρὰ τεκμήρια, τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς διανοίας, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοτομίας. ὁ δ' αὐτὸς τὴν καθ' ἑαυτὸν ἀρχαιότητα παραφαίνει, δι' ὧν ἱστορεῖ ταῦτα ἰδίαις φωναῖς· ΤΟΤ δὲ Σωτῆρος ἡμῶν &c. *Cum Trajanus per viginti annos demptis sex mensibus principatum tenuisset, Ælius Hadrianus suscepit imperium. Huic Quadratus obtulit orationem, quam pro defensione religionis nostræ idcirco conscripserat, quod quidam malevoli homines vexare nostros atque incessare conabantur. Extat hodieque apud plerosque ex fratribus hæc oratio, quam nos etiam habemus: ex qua et ingenium ejus viri, et rectam Apostolicæ fidei doctrinam perspicue licet cognoscere. Porro idem scriptor suam ipsius antiquitatem satis declarat his verbis. SERVATORIS autem, inquit, &c.*

Ibid. ἀεὶ παρῆν] Opponit vir sanctus beatissimi Servatoris opera technis evanidis oculosque spectantium illudentibus. Quo pertinet Irenæi locus in lib. ii. *Contra Hæreses*, c. 32. p. 165. ed. Massueti.—*ad opera producti* (ait ille de Simonis Carpoeratisque sectatoribus) *quæ ille (Jesus) ad utilitatem hominum et firmitatem fecit, nihil tale nec simile, neque secundum aliquid in comparisonem quod venire possit, perficere inveniuntur. Sed et si aliquid faciunt, per magicam, quemadmodum diximus, operati, fraudulenter seducere nituntur insensatos; fructum quidem et utilitatem nullam præstantes, in quos*

virtutes perficere se dicunt, adducentes autem pueros incestes (id est impuberes, ait Massuetus), *et oculos deludentes et phantasmata ostendentes* statim cessantia, et ne quidem stillicidio temporis perseverantia, *non Jesu Domino nostro sed Simoni mago similes ostenduntur.* Conferas et Arnobium *adv. Gentes*, i. 43.

P. 75. l. 7. οὐκ ᾤθησαν] Abest relativum οὐκ a codicibus Florentinis, quos contulit Jacobus Gronovius idque facile abesse posse ait. Addit codicem *Par. i.* Burtonus. Neque agnoscit illud Georgius Syncellus in *Chronographia* sua p. 448. ed. Goar. qui et inferius habet ἐπὶ χρόνῳ ἱκανῶ pro ἐπὶ χρόνον ἱκανόν, nam ibi repetitur ex Eusebio, sed corrupte admodum, ῥήτις hæc illustris.

Ibid. ὥστε καὶ εἰς τοὺς ἡμετέροισι χρόνοις τινὲς αὐτῶν ἀφῆκοντο] αὐτῶν a *Nicephoro* abest. Facile potuit accidere Quadrato Hadriani temporibus qui scripsit, ut simul cum illis viveret, quos Servator hominum vel sanaverat, vel ad vitam divinitus revocaverat. Taceo de Agrippæ Minoris annis, quo præsentē Paulus apostolus causam dixit, quoniam Photio ex Justo Tiberiade ætatem ejus commemoranti in cod. xxxiii. *Bibliotheca* suæ, plurimi viri eruditi aut non consentiunt, aut vitiata verba Justi existimant; sed Cleophæ filius, Dominique Jesu fortasse frater patruelis aut consobrinus, hic est Symeon, Hierosolymæ episcopus, *regnante Trajano*, cui Hadrianus ille successit, cruci demum affixus est. Id tradit Hegesippus apud Eusebium lib. iii. *Hist.* c. 32. Porro ipse quoque Quadratus simul cum Philippi evangelistæ filiabus floruisse dicitur ab Eusebio in cap. 37. ejusd. lib. Sane vero nihil necesse fuerit, ad annum septuagesimum pervenisse puerum exempli gratia, aut puellam, quos Christus ad vitam revocaverat, si isti usque ad Quadrati jam adultam ætatem superstites essent. De Quadrati autem annis monuisse nunc video Pearsonium *Op. Postumis*, Diss. ii. c. 15. p. 284. quæ sequuntur; “Quadratus ille, apostolorum discipulus, ab Eusebio dicitur 10. Hadriani, hoc est Christi 127. anno, apologiam obtulisse, et ex iis verbis (ab Eusebio allatis) antiquitatem suam ostendisse; quare diu ante imperium Hadriani, imo diu ante obitum S. Joannis, eos (sanatos) “videre præ ætate potuit.”

Ibid. l. 11. ἀφίκοιτο.] Perit eheu egregium istud σύγγραμμα, nihilque ejus superest, præter unicum, brevissimum quidem, at nobile fragmentum, quod nobis conservavit Eusebius loco modo citato. Plura darentur, si superstites essent alterius Eusebii, sec. vi. Episcopi Thessalonicensis, libri x. contra Andreæ Monachum, utpote quem Κοδράτον verba adversario opposuisse expresse testatur Photius cod. 162. Verum neque hi Eusebii, nec Andreæ, qui itidem Quadratum citasse videtur, libri uspiam, quod ego sciam, exstant, saltem hic Oxonii non reperiuntur, nec Viennæ in Bibliotheca Cæsarea, neque Parisiis in Regia. Indicare tamen id volui, ut si forte quispiam, cui perlustrandorum in aliis Bibliothecis Codicum Manuscriptorum datur copia, in dictos libros alicubi incidat, id sibi negotii omnino datum sciat, ut vel integros eos describat, aut saltem laudatæ Quadrati Apologiæ ac aliorum a Photio nominatorum Patrum, nempe *Methodii Martyris, Athanasii, trium Gregoriorum, Thaumaturgi, Theologi et Episcopi Nysseni, Basilii, Joannis Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini et Procli Constantinopolitani* sententias inde excerpat, et bono publico communicet. Cæterum qui Martyrologium sub ementito Bedæ nomine edidit, hæc ad diem 26. Maii habet: *Apud Athenas B. Quadrati Episcopi. Hic firmavit, ut nulla esca a Christianis repudiaretur, quæ rationalis et humana est.* Unde forte aliquis colligere posset, in Quadrati Apologia hac de re actum fuisse. Sed suspicor, consarcinatorem istum ea, quæ de Eleuthero Episcopo Romano eadem die in Martyrologio Romano dicuntur, improvide ad Quadratum retulisse: dictum enim Papam talis dogmatis propugnatorem facit quoque Anastasius, alios ut taceam. GRABIUS.

P. 76. l. 9. Aristides] Additur, teste post Launoium Joan. Dallæo, vox *Atheniensis*, prout Aristidem appellat Hieronymus, *De Viris Ill.* in veteri Patavina editione *Martyrologii Romani* circa ann. 1500. Deleta autem hæc omnia sunt de Dionysio in editionibus ejusdem martyrologii recentibus; quo consilio, docebit idem Dallæus, *De Usu Patrum* &c. lib. I. cap. iv. p. 95, &c. Ad Usuardum quod attinet, habet no-

vissima ejus editio vocem *Atheniensis*, sed pro *Areopagita* subdit, annotatione tamen renitente, *episcopi et martyris*. Hic dignum memoratu est, Dionysium Corinthium episcopum, qui floruit eo sæculo, quo ipse Aristides, in epistola ad Athenienses teste Eusebio iv. 23. retulisse, ὡς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου προτραπείς εἰς τὴν πίστιν κατὰ τὰ ἐν ταῖς Πράξεσιν δεδηλωμένα, πρῶτος τῆς ἐν Ἀθήναις παροικίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκεχείριστο. Porro in hac epistola memoraverat Dionysius Corinthius martyrii Publii Athenarum episcopi, cujus successor Quadratus noster auctore quidem Hieronymo extitit.

P. 76. l. 111. composuit.] Addit Ado Viennensis, qui nono scripsit sæculo, in *Martyrologio* suo; *Hoc opus apud Athenienses summo genere (an honore?) colitur, et inter antiquorum monumenta clarissimum tenetur, ut peritiores Græcorum affirmant.* p. 169. edit. Rosweydi. Verum vir cl. D'Ansse de Villoison tom. ii. *Anecdotorum* p. 264. nos monuit, Apologiam Aristidis, quæ prope Athenas in monasterio Pentelici montis, hodie Pendeli, latitare credita fuit a multis, indicante Guiliotierio in sua Gallica *Athenarum Descriptione*, a Sponio, sed frustra, quæsitam fuisse; relegatque Villoisonus lectorem ad Sponii Itinerarium. Itaque perierunt spes Grabii, Fabricii, aliorum, a Græcis monachis excitatæ. His interea verbis opusculum, de quo agitur, memoravit Eusebius lib. iv. cap. 3. ad fin. καὶ Ἀριστείδης δὲ (inquit) πιστὸς ἀνὴρ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁρμώμενος εὐσεβείας, τῷ Κοδράτῳ παραπλησίως ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογίαν ἐπιφωνήσας Ἀδριανῷ, καταλέλοιπε· σώζεται δὲ γε εἰς δεῦρο παρὰ πλείστοις καὶ ἡ τοῦτου γραφή. Et accipe ex *Martyrologio Romano* ad 31 Augusti, p. 431. ed. Venet. an. 1630. luculentum de Apologia istac, vel certe de Aristide ipso, testimonium, quod in Usuardi quoque et Adonis Notkerique *Martyrologiis* invenire potes. *Athenis sancti Aristidis, fide et sapientia clarissimi: qui Hadriano Principi de religione Christiana volumen obtulit, nostri dogmatis continens rationem; et quod Christus Jesus solus esset Deus, præsente ipso Imperatore luculentissime peroravit.* Notkeri quidem *Martyrol.* habet, *quod Christus Jesus verus esset Deus.* Sed solus præferendum est; id est, exclusis Diis Gentilium. Ita in *Vita S. Porphyrii Gazensis* auctore Marco Diacono; *Quidam vero Gentiles cum*

*adspexissent miracula quæ nobis Deus fecerat &c.—clamantes, Christus solus Deus: ipse solus Deus: ipse solus vicit. c. iii. §. 20. et in THEONÆ Epistola, quæ in vol. iii. harum Reliquiarum posita est, verba hæc habes. Insurgere poterit Christi mentio, explicabitur paulatim sola ejus Divinitas. Atqui de ea re est hoc testimonium, ut alia præterea auctoritate opus esse videatur, antequam hujusmodi quid pro certissimo habendum sit. Quanquam enim martyrologia sunt antiqua, et verisimilis est narratio, haud liquet tamen, unde, et quo tempore hæc de Aristide Christum Deum esse probante, hoc est, diis ethnicis eum opponente, seu scripta, seu verbo tenus, indicibus martyrum inserta fuerint. Certe nihil hujusmodi de Aristide apud Rufinum in *Historia Ecclesiastica* extat, quæ plurima suppeditare solebat martyrologis. De Aristide autem et Quadrato religioni Christianæ testimonium dantibus præclare disserit celeberrimus Addisonus in libello ad finem nunquam perducto, *De Relig. Christ.* Sect. 1, 2, 3. Cæterum Antonius in *Melissa*, et Maximus in *Excerptis*, Aristidis cujusdam ῥήσους quasdam adduxerunt, qui vero non idem est ac scriptor hic Christianus.*

AGRIPPA CASTOR.

AGRIPPA CASTOR.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. xxi. p. 87.

AGRIPPA, cognomento Castor, vir valde doctus, ^aadversum viginti quatuor Basilidis hæretici volumina, quæ in Evangelium confecerat, fortissime disseruit, prodens ejus universa mysteria, et prophetas enumerans, Barcabam et Barcob, et ad terrorem audientium alia quædam barbara nomina: ^bet Deum maximum ejus Abraxas, qui quasi annum continens (*for. legend. continet*), si juxta Græcorum numerum supputetur. Moratus est autem Basilides, a quo Gnostici, in Alexandria temporibus Hadriani: qua tempestate et Cochebas dux Judaicæ factionis, Christianos variis suppliciis enecavit.

^a Non ait Eusebius Agrippam libris illis Basilidis 24. ἐλεγχον suum (pridem deperditum) opposuisse, atque adeo eos ex instituto confutasse, sed tantum eorum fecisse alicubi mentionem. FABRICIUS. Eusebii verba sunt, *Hist Eccl.* iv. 7. εἰς ἡμᾶς κατέλθεν ἐν τοῖς τότε γνωριμωτάτου συγγραφέως Ἀγρίππα Κάστορος ἰκανώτατος κατὰ Βασιλείδου ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς τάνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας.

^b Theodoret. Εἶναι δὲ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν φησὶν Ἀβρασάξ. ἡ γὰρ ψῆφος τοῦ ὀνόματος, τῶν τξέ οὐρανῶν σημαίνει τὸν ἄριθμον. Nec abludivit Epiphanius, Uterque vero scripsit Ἀβρασάξ; Latini vero plerumque Ἀβράξας, quod satis indifferens esse videtur. Asserunt

autem illi 'Αβράξας esse nomen primi ac præcipui cœli, quod numerum CCCLXV. in se contineat. Si enim singulas, quibus constat 'Αβράξας, litteras ut totidem notas arithmeticas accipias, invenies CCCLXV. Aiunt vero Tertullianus lib. De Præscript. c. xvi. (Hic est Auctor Anonymus *Adv. omnes Hæreses*, cap. ii.) Hieronymus in cap. iii. Amos, et alii, a Basilide sic appellatum esse summum Deum. Addit Hieronymus, Mithran sub eodem numero aliarum litterarum Ethnicis esse, quem Basilides portentoso nomine vocat Abraxan. MASSUETUS ad *Irenæum*, lib. I. cap. xxiv. p. 102.

AGRIPPA CASTOR,

QUI ANTE MEDIUM SÆCULUM FLORUIT
SECUNDUM.

DE EJUS OPERE,

5 IN QUO CONFUTABATUR BASILIDES,

Hæc scribit Eusebius Hist. lib. iv. cap. 7.

ΕΚΦΑΙΝΩΝ δ' οὖν αὐτοῦ (Basilidis) τὰ ἀπόρρητα φησὶν
(Agrippa Castor) αὐτὸν εἰς μὲν τὸ εὐαγγέλιον τέσσαρα πρὸς τοῖς
εἴκοσι συντάξαι βιβλία· προφήτας δὲ ἑαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββᾶν
ο καὶ Βαρκῶφ, καὶ ἄλλους ἀνυπάρχοντας τινὰς ἑαυτῷ συστησάμενον·
βαρβάρους τε αὐτοῖς εἰς κατάπληξιν τῶν τὰ τοιαῦτα τεθηπότην ἐπι-
φημίσαι προσηγορίας· διδάσκειν τε ἀδιαφορεῖν εἰδωλοθύτων ἀπο-
γενομένους, καὶ ἐξομνυμένους ἀπαραφυλάκτως τὴν πίστιν κατὰ
τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς· Πυθαγορικῶς τε τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ,
5 πενταετῇ σιωπῇ παρακελεύεσθαι. καὶ ἕτερα δὲ τούτοις παραπλήσια
ἀμφὶ τοῦ Βασιλεῖδου καταλέξας ὁ εἰρημένος, οὐκ ἀγεννῶς τῆς
δηλωθείσης αἰρέσεως εἰς προὔπτον ἐφώρασε τὴν πλάνην.

Dumque cuncta ejus (Basilidis)
arcana profert in lucem, quatuor
20 et viginti libros in Evangelium ab
illo conscriptos esse memorat, ip-
sumque sibi prophetas confinxisse
Barcabam et Barcoph, aliosque
nonnullos qui nunquam extitis-
25 sent: iisque barbara quædam no-
mina imposuisse, ad percellendos
eorum animos, qui hujusmodi re-
rum admiratione capiuntur. Ait

præterea illum docere, quod indif-
ferens sit victimas Diis immola-
tas degustare, et persecutionum
tempore licenter fidem abnegare.
Sectatoribus quoque suis Pythago-
reorum more silentium quinquen-
nii eum indicare affirmat. His
aliisque similibus de Basilide re-
censitis, supradictus scriptor hæ-
resis hujus errores in lucem pro-
tractos validissime coarguit.

De eodem Opere.

30 S. Hieronymus in Lib. *De Viris Illustr.* ubi supra, iis quæ scripsit
Eusebius, hoc addit: Enumerat (Agrippa) et Deum maximum ejus
(Basilidis) Abraxas, qui quasi annum continens (for. continet), si
juxta Græcorum numerum supputetur.

ANNOTATIONES

IN AGRIPPAM CASTOREM.

P. 87. l. 7. Ἐκφαίνων δ' οὖν αὐτοῦ] Eusebius præmisit: Πλείστον οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (tunc temporis exorti erant Saturninus atque Basilides hæretici) τῆς ἀληθείας ὑπεραγωνιζομένων, λογικώτερόν τε τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς δόξης ὑπερμαχοῦντων, ἥδη τινὲς καὶ διὰ συγγραμμάτων τοῖς μετέπειτα προφυλακτικὰς αὐτῶν δὴ τούτων τῶν δηλωθειῶν αἰρέσεων παρῆχον ἐφόδους. ὣν εἰς ἡμᾶς κατήλθεν ἐν τοῖς τότε γνωριμωτάτου συγγραφέως Ἀγρίππα Καστορος, ἱκανώτατος κατὰ Βασιλείδου ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς ἀνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας. ΕΚΦΑΙΝΩΝ δ' οὖν αὐτοῦ &c. Porro cum eodem tempore plurimi ecclesiastici viri patrocinium veritatis susciperent, et pro ecclesiastica Apostolicaque doctrina disertissime decertarent, nonnulli etiam assertiones suas scriptis proditas tanquam remedia ad cavendas supradictas hæreses comparata, posteris reliquerunt. Ex quibus pervenit ad nos Agrippæ Castoris, scriptoris ea ætate nobilissimi validissima adversus Basilidem confutatio: in qua hominis præstigiæ ac fraudes deteguntur. DUMQUE cuncta ejus &c.

Ibid. l. 8. εἰς μὲν τὸ εὐαγγέλιον τέσσαρα πρὸς τοῖς εἰκοσι &c.] Non dicit Eusebius in quodnam evangelium Basilides eos libros scripserit; utrum in evangelium Matthæi, an Marci. Ac fortasse hos viginti quatuor libros composuerat Basilides in suum ipsius evangelium. Scripserat enim evangelium Basilides, et suo nomine prænotaverat, τὸ κατὰ Βασιλείδην Εὐαγγέλιον, ut testatur Origenes in Homilia 1. in Lucam, Ambrosius in procemium B. Lucæ, Hieronymus præfatione in Matthæum. Hi autem libri Basilidis ἐξηγητικοὶ dicebantur. Certo Clemens Alexandrinus in lib. iv. Stromateon loca quædam affert ex lib. xxiii. Basilidis ἐξηγητικῶν. VALESIIUS. In notas ad Hieronymi *De Viris Illustr.* cap. xxi. quod de Agrippa Castore agit, ait se suspicari cl. Fabricius, hosce

Basilidis commentarios ab Origene, Ambrosio, Hieronymo, intelligi, ubi falsum Basilidis evangelium memorent. Idem quoque Fabricio visum fuerat scribere in vol. i. *Cod. Apocryph. Nov. Test.* p. 343. Sed huic quidem opinioni male convenire videntur Origenis verba in Macarii *Orationibus in Lucam*, Ταῦτα δὲ εἶρηται πρὸς τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, καὶ Βασιλίδου (sic), καὶ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος. ἔχουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς λέξεις (S. Scripturæ verba prius laudata) ἐν τῷ καθ' ἑαυτοὺς εὐαγγελίῳ. p. 981. tom. iii. *Op. Origenis*, ed. Delaruan. seu Benedictin. Quod quidem si verum sit de communi hæreticorum evangelio, quidni hoc opus esset Marcionis illud evangelium, de quo satis multa Tertullianus et Epiphanius? Utcunque se habet istud, videtur Basilidis opus, adversus quod scripsit Agrippa Castor, ex libris quatuordecim constans, opus idem esse, cujus decimum tertium librum excerpserat Archelaus sine *Disputationis* suæ cum *Manete*, seu Manichæo, in vol. ult. harum Reliquiarum collocatæ. De Basilidis tempore nonnihil infra ad HEGESIPPI Fragmenta attuli.

P. 87. l. 9. προφήτας δὲ ἑαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββάν καὶ Βαρκῶφ] Βαρκαββάν καὶ Βαρκῶφ. Ita quidem codex Regius. Sed in codice Maz. Med. et Fuk. scriptum est Βαρκαββάν cum accentu gravi in ultima. Nec aliter Nicephorus, nisi quod ultimam circumflectit. Apud Rufinum quoque, et apud Hieron. in indiculo hæreseon (Judæorum) Barcabbas dicitur. Sic enim præferunt manuscripti codices Rufini. Ceterum in hos prophetas Barcabam et Barcob, Isidorus Basilidis filius expositionum libros scripserat, ut docet Clemens Alexandrinus in lib. vi. Stromateon. Ἰσίδωρος δὲ, ὁ Βασιλείδου υἱὸς ἅμα καὶ μαθητὴς, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν τοῦ προφήτου Παρχῶρ ἐξηγητικῶν. Ubi Βαρκῶφ emendandum videtur. Nisi quis existimare malit, Παρχῶρ etiam unum fuisse ex prophetis illis a Basilide confictis: Ex eorum prophetarum numero fuit etiam Cham: cujus nomine Basilides librum prophetiæ contexuerat, ut ex Isidori verbis ibidem a Clemente citatis colligitur. VALESIIUS. Gravius quoque pag. 38. *Spicileg.* vol. ii. de fictis horum pseudo-prophetarum non modo personis, sed et libris, ista Eusebii accipienda censet, loco illo Clementis Alexandr. penitus persuasus. Neque interea plane spernenda est cl. Lardneri conjectura, hos libros statuentis codices aliquos orientales fuisse,

quos adduxisset secum Basilides ab oriente Alexandriam. Vid. opus Lardneri postumum Anglice scriptum, cui tit. *Hæreticorum Historia*, lib. ii. cap. 2. sect. 31. Barcabbam autem prophetam quendam Gnosticis attribuit, ejusque nominis etymon docet, Epiphanius, in *Hæres.* xxvii. num. 2. p. 83. ed. Petavii. Hoc denique notabo, in multis tam Rufini quam Hieronymi codicibus exhiberi hæc nomina sic scripta, *Bar-chaban* et *Barcob*, sed *Barchabam* et *Barchabos* in *Hist. Rufini MS.* membraneo Collegii S. Magdal. Oxonii. Habet *Βαρκαβάν* cum circumflexo cod. Paris. i. in usum Burtoni collatus, *Βαρχωχεās* pro *Βαρκῶφ* unus e codd. Florentinis a Gronovio inspectis. Totum autem istud usque ad vocem *συστησάμενον* in codice Eusebii *Bodl.* seu *Savil.* omissum est.

P. 87. l. 10. καὶ ἄλλους ἀνυπάρκτους τινὰς] Frustra Christophorus angelos hic inseruit, quasi in Eusebii textu aliquid deesset. Verum Eusebius tantum de prophetis loquitur quos sibi commentus fuerat Basilides. Atque ita hunc Eusebii locum acceperunt Hieronymus in Catalogo, ubi de Agrippa Castore loquitur, et Theodorus in lib. I. hæreticarum fabularum, et Nicephorus in libro quarto. VALESIUS.

Ibid. l. 16. ὁ εἰρημένος] ὁ Εἰρηναῖος *Nicephorus*, sed male, et erroris originem habes in MSti Norfolc. scriptura ὁ εἰρημέναιος.

Ibid. l. 32. si juxta Græcorum numerum supputetur] Consulas supra ad *Hieronymi* de Agrippa Castore capitulum Massueti notam. "Eodem Agrippæ libro," ait Grabius *Spicil.* vol. ii. p. 126. "et Isidorum Basilidis filium refutatum esse, viri quidam eruditi collegerunt ex Theodoreti lib. I. Hæret. Fabul. cap. 4. Sed hujus verba ambigua sunt: neque hac de re certiores fieri possumus, quia liber Agrippæ prorsus periit, nec quicquam ejus superest præter ista ex Eusebio Hieronymoque." Verba Theodoreti sunt, Καὶ Ἰσίδωρος δὲ ὁ τοῦ Βασιλίδου υἱὸς, μετὰ τινος ἐπιθήκης τὴν τοῦ πατρὸς μυθολογίαν ἐκράτυνε· καταγωνίζονται δὲ τοὺτους, Ἀγρίππας ὁ καὶ Κάστωρ ἐπέκλην, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς, καὶ Ὀριγένης, τῆς ἀληθείας ὑπερμαχοῦντες. Dum vero aliud præterea opus contra hæreticos ab Agrippa conscriptum fuisse ex his verbis colligit Ceillier *Histoire Générale des Auteurs Eccles.* tome I. p. 692. id mihi quidem non persuadet.

ARISTO PELLÆUS.

ARISTO PELLÆUS.

JOAN. ERN. GRABIUS, *Spicileg. Patrum*, vol. ii. p. 127.

ARISTONIS Pellæi rara in Scriptoribus Ecclesiasticis occurrit mentio, nec alibi, quantum memini, quam apud Euseb. lib. iv. Hist. Eccles. cap. 6. et Maximum in Comment. ad cap. 1. Dionysii Pseudo-Areopagitæ de Mystica Theologia, ubi eum Auctorem facit *Disputationis Jasonis et Papisci*, quæ pro veritate Religionis Christianæ suscepta, vel saltem scripta fuit.—Aristo Pellæus exeunte Hadriani, et ineunte Antonini imperio floruit. Post XVIII. enim annum Adriani eum scripsisse ex Eusebii verbis patet (vid. infra p. 96.); sub Antonino Pio autem supra dictum tractatum ab illo editum esse, exinde colligo, quod Celsus, qui Hadriani tempore et ulterius aliquanto vixit, teste Origene lib. I. contra Celsum pag. 8. ejus mentionem fecerit. Hæc enim leguntur apud Origenem lib. iv. p. 199. Celsi verba, Παπίσκου τινὸς καὶ Ἰάσονος ἀντιλογίαν ἔγνων, οὐ γέλωτος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν. *Papisci cujusdam et Jasonis contentionem novi, non tam risu dignam, quam miseratione et odio.* (Adduxi infra Origenem huic convitio respondentem.)

ARISTONIS PELLÆI,
QUI CIRCITER MEDIUM SÆCULUM SECUNDUM
FLORUIT,
FRAGMENTA.

5

EX

DISPUTATIONE JASONIS ET PAPISCI.

Memini me (inquit S. Hieron. lib. ii. *Comm. ad Galat.* cap. iii. comm. 13.) in altercatione Jasonis et Papisci, quæ Græco sermone conscripta est, ita reperisse : Λοιδορία Θεοῦ ὁ κρεμᾶμενος^a,
10 id est, Maledictio Dei qui appensus est. P. 259. tom. iv. ed. Martianæi, seu Benedictin.

Ex eodem Opere.

Idem quoque S. Hieronymus in *Quæstionibus Hebraicis in Genesin*, tom. ii. *Op.* p. 507. hæc habet : *In principio fecit Deus cælum et ter-*
15 *ram.* Plerique existimant, sicut in altercatione quoque Jasonis et Papisci scriptum est, et Tertullianus in libro contra Praxeam disputat, nec non Hilarius in expositione cujusdam Psalmi affirmat, in Hebræo haberi : *In Filio fecit Deus cælum et terram.* Quod falsum esse, ipsius rei veritas comprobat.

^a Deut. xxi. 22, 23.

Forsan ex eodem Opere.

—καὶ τοῦ τῆς ἀπονοίας αὐτοῖς (Judæis) αἰτίου (inquit post alia Eusebius lib. iv. *Hist.* cap. 6.) τὴν ἀξίαν ἐκτίσαντος δίκην (Barchochebæ), τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργεται· νόμου δόγματι καὶ δια- 5 τάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μὴδ' ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρῶον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου· Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ιστορεῖ.

Cum—ipseque adeo seditionis auctor debitas pœnas dedisset, ex eo deinceps tempore universa Judæorum gens in regionem circum Hierosolyma sitam pedem inferre prohibita est, lege

et constitutione Imperatoris Hadriani: adeo ut ne prospici- 10 cere quidem e longinquo patrium solum ipsis liceret, ut scribit Aristo Pellæus.

Ex eodem Opere.

15

Ἀνέγγων δὲ τοῦτο, ἐπταὶ οὐρανούς, (inquit Maximus Scholiis in *Op. de Mystica Theol.* S. Dionysio Areop. adscriptum, cap. I. p. 17. ed. Corderii) καὶ ἐν τῇ συγγραμμένῃ Ἀρίστωνι τῷ Πελλαίῳ διαλέξει Παπίσκου καὶ Ἰάσονος, ἣν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἑκτῷ βιβλίῳ τῶν Ὑποτυπώσεων τὸν ἅγιον Λουκᾶν φησὶν ἀναγράφαι. 20

Interprete Corderio.

Legi etiam septem coelos in disputatione Papisci ac Jasonis, quæ scripta est ab Aristone Pel-

læo, quam Clemens Alexandrinus in sexto libro Hypotyposeon ait sanctum Lucam descripsisse.

De eodem Opere

25

Ita Origenes *Contra Celsum*, lib. iv. c. 52. p. 544. ed. Delaruan. p. 199. ed. Spenceri.

—ἐν ᾧ (sc. τῷ βιβλίῳ τούτῳ) ἀναγράφεται Χριστιανὸς Ἰουδαίῳ διαλεγόμενος ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν γραφῶν, καὶ δεικνὺς τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐφαρμόζειν τῷ Ἰησοῦ· καὶ τοι γε οὐκ ἀγεννώς 30 οὐδ' ἀπρεπῶς τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ τοῦ ἐτέρου ἱσταμένου πρὸς τὸν λόγον.

—ibi enim Christianus cum Judæo disserens demonstrat ex Judaicis Scripturis vaticinia de Christo ad Jesum pertinere; quan-

quam strenue adversarius contradicat personamque Judaicam pulchre sustineat. 35

*Celsus quidam in Præfatione sua Versionis Deperditæ
hujus Operis Aristoniani.*

Illud præclarum atque memorabile gloriosumque, Jasonis
Hebræi Christiani et Papisci Alexandrini Judæi disceptationis
5 occurrit : Judaici cordis obstinatam duritiem Hebræa monitione
ac leni increpatione mollitam ; victricem in Papisci corde Jasonis
de Spiritus Sancti infusione doctrinam. Qua Papiscus ad intel-
lectum veritatis admissus, et ad timorem Domini ipso Domino
miserante formatus, et in Jesum Christum Filium Dei credidit
10 et ut signaculum sumeret, deprecatus Jasonem postulavit. Probat
hoc scriptura Concertationis ipsorum, quæ collidentium inter se
Papisci adversantis veritati, et Jasonis asserentis et vindicantis dis-
positionem et plenitudinem Christi, Græci sermonis opere signata
est. Extat ipsa Præfatio ad calcem *Operum S. Cypriani* pag. 31. ed.
15 Felli.

ANNOTATIONES

IN ARISTONEM PELLÆUM.

P. 95. l. 9. Λοιδόπλα Θεοῦ] Aquilam et Theodotionem hæc eodem modo reddidisse, nec non Ebionem Hæresiarcham interpretatum fuisse: ὅτι ὑβρίς Θεοῦ ὁ κρεμύμενος, id est, *quia injuria Dei est suspensus*, Hieronymus ibidem testatur. Atqui hæc verba Papiscum Jasoni objecisse colligo ex Tertulliani lib. contra Judæos cap. 10. sub cujus initium ita Judæos alloquitur: *De exitu plane passionis ejus ambigitis, negantes passionem crucis in Christum prædicatam, et argumentantes insuper non esse credendum, ut ad id genus mortis exposuerit Deus filium suum, quod ipse dixit: Maledictus omnis homo, qui pependit in ligno.* Sicuti vero Tertullianus ad hanc objectionem ibidem respondet; integrum Deuteronomii textum, ac hæc quoque recitans: *Maledictus a Deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno*, &c. ita Jasonem idem fecisse probabile est. Dum autem unam atque alteram istarum, quæ ex Aristonis Pellæi Disputatione contra Judæos allegatæ sunt, sententiarum in Tertulliani libro contra Judæos deprehendi, memoriam subiit mos Afri hujus Scriptoris, perpetuo fere Veteres, qui ante ipsum scripserant, imitantis. Id quod vel ex ipso illo contra Judæos libro patet, in quo plurima ex Justini Martyris Dialogo cum Tryphone Judæo transcripsit. Quid si igitur dicamus, aliqua, quæ in Dialogo isto non reperiuntur, ex Disputatione *Jasonis Christiani et Papisci Judæi* ab Aristone conscripta eum deprompsisse et ulterius dilucidasse? GRABIUS, p. 132. et 240. vol. ii. *Spicilegii Patrum*, ubi in pag. 127. et seqq. fragmenta hujus scriptoris collegit.

Ibid. l. 18. In Filio fecit] In Tertulliani libro contra

Praxean cap. 5. diversa prorsus habentur: *Aiunt quidem, inquit, et Genesin in Hebraico ita incipere: In principio Deus fecit sibi filium.* Neque Hilarius in dictis commentariis alicubi ait, in Hebræo exstare: *in filio creavit Deus cælum et terram*; sed hæc solum in Comment. ad Psalm. 2. habet: *Bresith verbum Hebraicum est. Id tres significantias in se habet, id est, in principio, et in capite, et in filio.* Quæ ut Hebraicæ linguæ ignarus scripsit, diversas Patrum expositiones pro diversis significationibus vocis *Bresith* accipiens. Atque mysticam istam *principii* de Filio expositionem ab Aristone in disputatione adhibitam fuisse facile credo: sicut et Clemens Alexandrinus ex Prædicatione Petri eandem protulit, ejus verba dedi in Notis ad tomum I. Spicilegii pag. 328. Basilium, Ambrosium aliosque recentiores ut taceam. Ast quod in Hebræo lectum fuerit: *In filio Deus fecit cælum et terram*, uti Tertullianus et Hilarius haud effutiverunt; ita nec ab Aristone dictum, sed Hieronymum in hoc, perinde ut prioribus duobus citandis, memoriæ defectu aut nimia festinatione lapsus puto. GRABIUS. Indicat Tertulliani liber *adv. Hermogenem*, cap. 20. profectam esse hanc expositionem a *Proverbiorum* loco, cap. viii. comm. 22. ubi de se ipsa Sapientia Dei habet, *Deus possedit me in initio viarum suarum*, vel ut Tertullianus in eodem libro hic et supra legit, *Deus condidit me initium viarum suarum*. Idem porro ostendunt S. Methodii verba, quæ sequuntur, *Ὅτι παρὰ τοῦ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, φησὶν (Methodius), ἀρχὴν δὲ αὐτὴν τὴν σοφίαν λέγων τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι, λέγεται γὰρ παρὰ τινι τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ χοροῦ λέγουσα περὶ αὐτῆς (cor. αὐτῆς) τὸν τρόπον τοῦτον, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελίωσε με.* Methodii *De Creatis*, p. 345. ed. Combesii. Sed primus omnium, quod sciam, post Aristonem hanc mysticam interpretationem tot scriptoribus probatam attulit Irenæus lib. ii. c. 3. p. 118. ed. Massueti. Apertius vero id fecit, ad meliora tricis istis natus, Origenes, qui initio *Homiliarum in Genesin*, illic *principio*, τῇ ἀρχῇ, de Verbo Divino exposito, proxime post ait; *Non ergo hic temporale aliquod principium dicit; sed in principio, id est, in Salvatore, factum esse dicit cælum et terram, et omnia quæ facta sunt.* Tom. ii. Op. Origenis, p. 52. ed. Delaruan. Simili quoque, nec magis

probabili, ratione in illo *Genes.* ii. 4. ἡ ἡμέρα ἐπολήσεν ὁ Θεὸς, *diem* de Filio exposuit Clemens Alex. *Strom.* vi. p. 815. ed. Potteri.

Quæ vero Gallandius in Prolegomenis ad tom. I. *Bibliothecæ* suæ *Patrum*, cap. xv. de Aristone Pellæo §. 111. hac de re disseruit, in sequentibus nunc allaturus sum.

Ibid. l. 19. Quod falsum esse] Falsum esse asserit Doctor maximus (S. Hieronymus) quod in ea scriptum erat, initio Geneseos in Hebræo haberi: *In filio fecit Deus cælum et terram.* Sed Aristonem defendendum suscepit Bartoloccius, *Bibl. Rabbin.* part. iii. pag. 2. num. 584. Pro Hebræo, inquit, intelligitur idiomata Hierosolymitanum, quod Hebraicum lato modo dicebatur, et litteris Hebraicis scribebatur. In hoc siquidem idiomate, cujus reliquiæ adhuc in Targum Hierosolymitano hodie supersunt, invenitur: *In sapientia creavit Deus &c.* Per Filium Patris æterni, et in Filio qui Sapientia Dei Patris est, creata sunt omnia: unde in hoc loco et secundum hunc sensum, idem valet *In Sapientia* ac *In Filio.* Hactenus ille. Neque mirum, si Aristo Pellæus locum istum ex Targum Hierosolymitano desumserit, consilio institutoque suo haud parum congruentem; qui scilicet Disputationem suam *de Christo* in primis inscripsit, quique non solum Jasonem Christianum ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν γραφῶν, ex ipsis *Judaeorum litteris* disputantem, verum etiam Papiscum Hebræum οὐκ ἀγεννῶς οὐδ' ἀπρεπῶς τῷ Ἰουδαϊκῷ, strenue satisque *Judaice* contradicentem induxit, ut modo asserebat Origenes. Haud equidem ignoro, huic Bartoloccii sententiæ illa officere, quæ de istius Paraphrastæ Hierosolymitani ætate a plerisque viris doctis, potissimum vero a Morino, lib. II. *Exercit. Bibl.* viii. cap. vii. p. 344. seqq. edisseruntur, statuentibus illum sæculo vi. fuisse recentiorem: ut proinde Paraphrasi hujusmodi haud uti sæculo ii. potuerit Aristo. Verum huic objectioni occurrit Waltonus, *Prolegom.* xii. in *Bibl. Polyglott.* §§. 11, et 14. duplicem extitisse Paraphrasin Hieros. demonstrans. Qua de re nonnulla insuper Wolfius, *Bibl. Hebr.* tom. ii. pag. 1169. Ceterum eandem hujus loci Geneseos interpretationem ab Aristone adhibitam, hausit itidem, ut videtur, ex vetustissimo pseudepigrapho *Prædicationis Petri* Clemens Alexandrinus lib. vi. cap. vii. p. 769. edit. Oxon. ut alios Patres prætereamus.

—Neque omnino dissentit ipsemet Hieronymus, qui l. c. hæc habet. *Magis itaque secundum sensum, quam secundum verbi translationem de Christo accipi potest; qui tam in ipsa fronte Geneseos, quæ caput omnium librorum est, quam etiam in principio Joannis Evangelistæ, cœli et terræ conditor approbatur.* GALLANDIUS, p. lxxv. Prolegom. ad tom. I. *Biblioth. PP.*

P. 92. l. 7. Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ] Id est ex urbe Syriæ Pella, quæ post excisam a Tito urbem Hierosolyma, sedes fuit Episcopatus Hierosolymitani, ut scribit Eusebius. Ceterum Scaliger Aristonis Pellæi verba esse existimavit quæcumque leguntur supra ab his vocibus ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου, eaque passim Aristonis nomine citat; in quo tamen ei assentiri non possum. Nam et verba ipsa, Eusebii stilum prorsus redolent; et Aristo Pellæus obsidionem illam Betharæ et expugnationem Judæorum fusius prosecutus fuerat. Quod si ipsa essent Aristonis verba, nequaquam id tacuisset Eusebius. Nam quoties verba ipsa auctorum adducturus est, semper de eo lectorem admonet. Cum autem addit ἱστορεῖ vel ἱστοροῦσι, indicat eam rem a scriptoribus illis quos laudat, fusius commemorari. Porro hic Aristo Pellæus auctor esse dicitur libelli cujusdam, cui titulus erat, disputatio Jasonis et Papisci. VALESIIUS. Perinde quasi crederet Valesius designari ab Eusebio aliud quoddam Aristonis opus, huic opinioni se opponit Græbius, pag. 131. tom. ii. *Spicilegii*, etiamsi Cævio quoque approbatæ; ait enim Græbius, “omnino verisimile esse, quod “Aristo verba, quæ ibi Eusebius habet, in disputatione contra Papiscum protulerit, perinde ut Tertullianus eadem “Judæis in suo contra eos tractatu objecit,” (prophetarum vaticinia eventu comprobata,) “aut forte hic Aristonem, “sicuti facere solet, exscripsit.” Pristinæ porro opinioni suæ nuntium remisisse ipse Cævius videtur, qui, ut ex collatione primæ editionis *Hist. Literariæ* mihi constat, capitulum de *Aristone* postea refinxit. Verum tamen, si idoneus auctor esset, et cui tuto crederetur, Moses Chorenensis *Historiæ Armeniacæ* scriptor, quæ quidem historia a duobus Whistoniis celebris illius Gulielmi Whistoni filius, edita est, res aliter se habere videretur. Ita enim existimandum foret, Aristonem historiam quandam conscripsisse, ex qua sua sumpsisset Eusebius. Quæ vero scripsit capite 57. lib. secundi Moses, prout

ab editoribus ex Armeniaca lingua versa sunt, ea una cum toto capite Eusebiano huc transferenda duxi, ut inter se uterque locus conferatur. Sic enim Moses Chorenensis :

Artasis (regis Armeniaci) mortem præclare tradit Aristo Pellæus. Siquidem per ea tempora Judæi ab Adriano rege Romano defecerunt, et cum Rufo Hipparcho conflixerunt, ductu viri cujusdam latronis, cui nomen erat Barchochebas, id est, Stællæ filius, qui quidem re erat facinorosus et homicida, sed nomine suo glorians, afflictis illis et captivis Servatorem se de cœlo delapsum esse prædicabat. Is bellum adeo accendit, ut Syria ac Mesopotamiæ incolæ Persæque omnes, id respicientes, tributa solvere desisterent. Namque audiverat etiam lepræ morbum in Adrianum invasisse. Noster autem Artases super ea re nil movetur. Accidit autem, ut per id tempus Adrianus in Palæstinam veniret, rebellesque, in parvo oppido prope Hierosolyma obsessos deleteret, qui ideo omnem Judæorum gentem a patrio solo jussit pelli; quæ ne procul quidem Hierosolyma esset spectatura; atque ipse Hierosolymam a Vespasiano, Tîto, et ab se devastatam instauravit, et ab nomine suo Æliam appellavit, cum ipse Adrianus Sol esset appellatus, atque ibi ethnicos locavit, et Christianos, quorum Episcopus erat Marcus. Per ea tempora magnum exercitum in Assyriæ partes misit, et nostrum Artasem cum suis Curatoribus in Persidem proficisci jussit; quorum scriba cum is fuerit, qui nobis hanc historiam tradidit, Artasi in Media occurrit, in loco, qui vocatur Sohundus; Artases vero in morbum incidit, in Marindia, ad oppidum Bacuracerta, atque inde Abelum quendam, Abeliæ familiæ principem, virum impigrum ac blandum in provinciam Ecelensem, ad Erizam, ad Dianæ fanum dimisit, qui ab simulacris sanitatem et longam vitam peteret; cujus ante reditum, Artases de vita discessit. Caterum is scribit, quanta caterva cum Artase simul mortem obierit, charæ conjuges et concubinæ &c. p. 174. Tum deinceps reliqua pompa exequiarum regis describitur.

Ad Eusebium nunc pergam capite 6. libri iv. hæc scribentem, Καὶ δὴ τὰ τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αὐθις εἰς μέγα καὶ πολὺν προελθούσης, Ῥοῦφος ἐπάρχων τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς αὐτῷ συμμαχίας ὑπὸ βασιλείῳς πεμφθείσης, ταῖς ἀπονοαῖς αὐτῶν ἀφειδῶς χρώμενος ἐπεξῆει, μυριάδας ἀθρώως ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ παῶν καὶ γυναικῶν διαφθείρων, πολέμου τε νόμφ τὰς χώρας αὐτῶν

ἐξανδραποδιζόμενος. ἐστρατήγει δὲ Ἰουδαίων τηνικαῦτα Βαρχο-
χεβᾶς ὄνομα, ὃ δὴ ἀστέρα δηλοῖ· τὰ μὲν ἄλλα φονικὸς καὶ ληστρι-
κὸς τις ἀνὴρ· ἐπὶ δὲ τῇ προσηγορίᾳ οἷα ἐπ' ἀνδραπόδων, ὥς δὴ ἐξ
οὐρανοῦ φωστὴρ αὐτοῖς κατεληλυθὼς, κακουμένοις τε ἐπιλάμψαι
τεραπευόμενος. Ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου
τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ κατὰ Βίθθηρα πόλιν, ἥ τις ἦν ὀχυρωτάτη,
τῶν Ἱεροσολύμων οὐ σφόδρα πόρρω διεστῶσα· τῆς τε ἕξωθεν πο-
λιορκίας χρονίου γενομένης· λιμῶ τε καὶ δίψει τῶν νεωτεροποιῶν
εἰς ἔσχατον ὀλέθρον περιελαθέντων· καὶ τοῦ τῆς ἀπονομίας αὐτοῖς
αἰτίου τὴν ἀξίαν ἐκτίσαντος δίκην, ΤΟ ΠΑΝ ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ
τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργεται· νόμου
δόγματι καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὥς ἂν μὴδ' ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν
τὸ πατρῶον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου· Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ.
οὕτω δὴ τῆς πόλεως εἰς ἐρημίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ παντελῇ
φθορᾷ τῶν πάσαις οἰκητόρων ἐλθούσης, ἐξ ἀλλοφύλου τε γένους
συννοικισθείσης, ἣ μετέπειτα συστάσα Ῥωμαϊκὴ πόλις τὴν ἐπωνυ-
μίαν ἀμείψασα, εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος Αἰλίου Ἀδριανοῦ τιμὴν,
Αἰλία προσαγορεύεται. καὶ δὴ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἐξ ἐθνῶν
συγκροτηθείσης, πρῶτος μετὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπους, τὴν
τῶν ἐκεῖσε λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Μάρκος.

Gallandius quidem, ut post vidi, in Prolegg. ubi supra,
p. lxxvi. etsi Mosis illa haud attulit, tamen opinari se aucto-
ritate eorundem inductum ait, desumptum Aristonis frag-
mentum esse ex historia orientali ab eo conscripta; nec dis-
sentit cl. Keilius in Notis ad Harlesianam edit. *Fabriciana*
Bibliothecæ Gr. tom. vii. p. 157. Sed nata mihi est suspicio,
haud sumpta esse Mosis ista ex ulla id genus historia, sed
solum ex historia Eusebiana, quæ quidem auctori bene in-
notuerat, dum cætera ad res orientales spectantia a Mose ipso,
vel ab alio quopiam, admista sunt. En consimile apud hunc
auctorem fraudis, seu vanitatis, exemplum, quod suspicionis
meæ firmandæ causa, adducam; is enim capite 72. ejusd. libri,
Firmiliano celebri Cappadocum episcopo opus de ecclesiæ per-
secutionibus attribuit, in quo regum quoque acta Firmilianus
subtexuisse dicitur. In hac autem historia, omnibus hac-
tenus, æque atque illa Aristonis, ignota, auctorem fuisse
Firmilianum Petrum sextum decimum Alexandriæ episcopum
anno nono vexationis martyrium subiisse, Moses refert.
Verissimum id est, et ab Eusebio quidem memoratum, sub-

iisse eo anno Petrum martyrium, sed falsum est, tradidisse illud Firmilianum, qui, eodem narrante Eusebio, lib. vii. cap. 30. quadraginta ante annis vita decesserat. Constat, Mosem ista quidem de Petro Alexandrino, ab Eusebio, non a Firmiliano, mutuatum fuisse; additis simul a Mose ipso, vel a Mose ex alio quopiam sumptis, rebus ad historiam orientis pertinentibus. Habes insuper aliud quoddam opusculum apud Chronicon Paschale, seu Alexandrinum, Aristoni attributum, p. 477. edit. Dindorf. ad an. Christi, 134. Τούτῳ τῷ ἔτει Ἀπελλῆς καὶ Ἀρίστων, ὧν μέμνηται Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἐπιδίδωσιν (sic) ἀπολογίας σύνταξιν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας Ἀδριανῷ τῷ βασιλεῖ. Sufficit autem notam hanc Ducangii a Dindorfio additam opponere. "Meminit quidem Eusebius lib. iv. Hist. Eccl. aliquot apologiarum pro Christianis Hadriano oblatarum Aristidis et Quadrati cap. 3. Antonino vero Justini Martyris, c. 8. et 22. "Sed de Apelle et Aristone silet, tametsi Aristonem Pellæum laudet, cap. 6. non indicato operis titulo. Jure igitur "totam hanc periochen omittit codex Holstenii." Emendare quidem verba vult Fabricius in *Delectu Argumentorum pro Veritate Religionis Christianæ*. p. 153. his positus, "Non dubito "pro Ἀπελλῆς καὶ Ἀρίστων ὧν legendum esse ὁ Πελλαῖος Ἀρίστων οὗ. Idque confirmat, quod deinde sequitur, ἐπιδίδωσιν, non ἐπιδιδούσιν." Sin ita est, fide tantum hujus auctoris staret opella ista aliis omnibus ignota.

P. 96. l. 7. Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ] Scaliger in Animadversionibus ad Eusebii Chronicon p. 216. non modo hæc, sed et præcedentia loco citato Eusebii ab istis ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου, tanquam Aristonis verba allegat. Sed ego ea tantum quæ hic posui, imo potius ista sola, quæ Italico, ut dici solet, caractere expressa sunt, (paucissima verba, adeo ut—liceret, ita distinxerat Græbius) Aristonis verba esse conjicio, quia Tertullianum, lib. contra Judæos cap. 13. iisdem illos alloquentem reperio: *Vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem prohibitis ingredi in terram vestram, de longinquo eam oculis tantum videre permissum est.* Ubi tamen Tertullianus negativam in affirmativam convertit, ut misera hæc Judæorum fata adaptaret prophetiæ Esaiæ, (cap. xxxiii. vers. 17. juxta LXX. Interpretum versionem) immediate ante

citata verba ab eo allegatæ: *Oculi vestri videbunt terram de longinquo*. Qua in re ille non solum decreto Hadriani, sed et sibi ipsi contrarius est, quia paulo ante eodem capite 13. scripsit: *Interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoreretur quisquam Judæorum, ut hoc quoque esset adimpletum per Prophetam* (Esaïam I. v. 7.) *Terra vestra deserta, civitates vestræ igni exustæ*. Si igitur interdictum fuit Judæis in confinio Palæstinæ habitare, haud licuit ipsis omnino terram sanctam oculis usurpare. Sed hæc obiter. GRABIUS. Totum Eusebii caput, tanquam si verba ipsa fuissent Aristonis, *Historiæ* suæ inseruit Nicephorus lib. iii. c. 24. quod quidem perperam factum, sed plura interea ad Aristonem pertinere posse, quam ea quæ Grabius agnovit, vix negandum. Certe multo plura ad eum pertinere censendum foret, si verax esset, quem modo adduxi, Moses Chorenensis. Ait cl. Hankius in *Dissert. de Excidio Judæorum, ac Hieros. sub Hadriano Principe*, “ —satis nobis est edicti verba Aristonis esse, quod concedit “ Valesius, et manifestum est ex Eusebio; reliqua de bello “ ad Bitteram gesto Eusebii, qui nihilominus ex alio veteri “ scriptore, si non ex Pellæo, verba aut sensum eorum exhaust. ” p. 81. Aristonis autem, qui ipse civis Pellæus fuit, narrationem de Judæis firmant scriptores alii, quorum nomina apud Moshemium videas, *De Rebus Christianor. ante Constantin. M.* Sect. ii. §. 13. p. 239. Et, cum haud ita pridem Gregorii Abulpharagii *Chronicum Syriacum* edidissent atque Latine vertissent cl. viri, Paulus Jac. Brunsius et Georg. Guil. Kirschius, auctorem apud Dynast. viii. p. 54. vidi tradentem, imperatorem Romanum, postquam urbem *Æliam Adriani* appellatam ædificasset, *populos peregrinos deduxisse, Judæis aures præcidi jussisse, illisque mandavisse ut ne ex longinquo quidem ad locum istum respicerent*. Confer Abulph. Dyn. vii. pag. 76. Versionis Pocock. Verum semel in anno urbem adire suam Judæis concessum fuisse, quo nimirum die Hierosolyma a Tito diruta fuerit, magnoquæ pretio hanc licentiam ab illis redemptam fuisse, ostendit Josephus Scaliger, loco a Grabio jam indicato, ex *Itinerario Burdigalensi*, et Hieronymo in cap. 2. *Sophoniæ*. Rem firmat ex Gregorio quoque Nazianzeno *Orat.* 12. Valesius in notis ad Eusebii hoc caput. Denique causam rei addam ex Philostorgii *Excerptis*, cur

nimirum Judæos ab urbe nova arceret Hadrianus. *Hadrianus*, inquit, *Ælianus Hierosolymam Æliam vocabat*, ὡς ἂν παντάπασιν τὸ Ἰουδαίων αὐτῆς ἔθνος ἀποστήσῃ καὶ ἀποβρῆξῃ, καὶ μὴδ' ἐκ τῆς κλησεως ὡς πατρίδος αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι πρόφασιν ἐχούσης, (f. ἔχωσι, Valesius, qui edidit *Excerpta*) ἐδεδει γὰρ αὐτῶν τὸ θερμουργὸν καὶ ῥιψοκίνδυνον, μὴ συναγειρόμενοι κατὰ πρόφασιν ἐν τῇ πόλει λατρείας, πράγματα Ῥωμαίοις παρέξωσιν. Lib. vii. c. 11. p. 507.

P. 96. l. 18. τὸν ἅγιον Λουκᾶν φησὶν ἀναγράψαι] Sive verus sive fictus fuerit Dialogus ille, Aristoni certe tribuendus est; nec facile assequi licet, qua ratione fieri potuerit, ut Clemens Alexandrinus in Hypotyposibus Lucam ejus auctorem fecerit, cum res aliquamdiu post Lucæ obitum gestæ in illo fuerint relatæ. Unde suspicor, vel nos vitiose in Maximi textu infra recitando ἦν pro ὅν legere, vel potius a Maximo verba Clementis haud recte lecta aut intellecta fuisse, cumque is disputationem Jasonis et Papisci allegans, Jasonis mentionem a Luca forte factam dixerit, (in actis scilicet Apostolorum, cap. 17., hæc male ad ipsam disputationem relatæ esse. De septem autem cælis vide Irenæum lib. I. c. i. §. 9. et Testamentum Levi §. 3. tom. I. Spicilegii p. 159. Addo hic notatu dignum locum ex libro Sophoniæ citatum a Clemente Alexandrino lib. v. Strom. pag. 585. Ἄρ' οὐχ' ὁμοία ταῦτα τοῖς ὑπὸ Σοφονία λεχθεῖσι τοῦ προφήτου; καὶ ἀνέλαβέν με πνεῦμα, καὶ ἀνήνεγκέν με εἰς οὐρανὸν πέμπτον, καὶ ἐθεώρουν ἁγγέλους καλουμένους Κυρίους. καὶ τὸ διάδημα αὐτῶν ἐπικείμενον ἐν πνεύματι ἁγίῳ· καὶ ἦν ἐκάστων αὐτῶν ὁ θρόνος ἐπταπλασίῳ φωτὸς Ἡλίου ἀνατέλλοντος· οἰκοῦντας ἐν ναοῖς σωτηρίας, καὶ ὑμνοῦντας Θεὸν ἄρρητον ὕψιστον. *Annon hæc sunt similia iis, quæ dicta sunt a Propheta Sophonia? Et assumpsit me Spiritus*, (inquit) *et sustulit me in quintum cælum, et contemplantur Angelos, qui Domini vocabantur*, (*Dominationes*, juxta Coloss. i. 16. Ephes. i. 21.) *et diadema eorum impositum in Spiritu Sancto: et erat sedes uniuscujusque eorum septuplo major luce Solis orientis: habitantes in templis salutis, et laudantes Deum ineffabilem altissimum*. Quæ cum neque in Hebræo textu, neque in LXX. Interpretum versione Prophetæ Sophoniæ reperiam, ex Apocrypho ejus libro, (de quo vide tomum I. Spicilegii p. 134. et sequ.) deprompta esse conjicio.

GRABIUS. Irenæi locus a Grabio hic indicatus, de Valentiniana tantum, non catholica, sententia agit. Et, quidquid nugatus est Victorinus Petav. *De Fabrica Mundi*, apud Cavium *Hist. Lit.* tom. I. p. 149. verum est, quod scripsit Origenes in lib. vi. *Contra Cels.* "Ἑπτα δὲ οὐρανούς, ἧ ὅλως περιωρισμένων ἀριθμὸν αὐτῶν, αἱ φερόμεναι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπαγγέλλουσι γραφαί. cap. 21. Quod autem ad personas dialogi attinet, hæc accipe ex cl. Gallandii Prolegom. l. c. "Con-
 "jicere placuit Grabio (antea) Jasonem Hebræum Christia-
 "num, et Papisceum Judæum Alexandrinum inter se dispu-
 "tantes, fictas fuisse personas, ut in Dialogis fieri consuevit.
 "Aliis tamen aliter visum. Sixtus Senensis primum, *Bibl.*
 "Sanct. ii. p. 71. edit. Paris. deinde Pamelius ad opusc. de
 "Incred. Jud. inter opp. Cypr. quos secutus est Bartoloccius,
 "Bibl. Rabbin. iii. v. 589. opinati sunt, Jasonem istum eundem
 "fuisse cum Jasone Thessalonicensi, cujus meminerunt Lucas
 "in Actis xvii. 5. et Paullus Rom. xvi. 21. nullo tamen e
 "vetustis scriptoribus testimonio in medium adducto, ut
 "proinde Spencero, Annot. ad lib. iv. Origenis Contr. Cels.
 "p. 57. Tillemontio, Mem. Eccl. tom. ii. p. 139. et x.
 "p. 552. aliisque conjectura hujusmodi haud probetur. Epi-
 "scopum potius aut saltem presbyterum illum fuisse cum
 "Marano putaverim, *Vit. Cypr.* pag. cxxx. Celsum siquidem
 "interpretem modo nobis enarrantem audivimus, quod *Pa-*
 "*piscus ad intellectum veritatis admissus, ut signaculum sumeret*
 "*deprecatus, Jasonem postulaverit.* Neque dubitat idem vir
 "doctus, quin sæculo ii. ille vixerit. Et jure quidem: hæc
 "enim Disputatio Celso Epicureo perspecta fuisse comperitur:
 "adeoque circa ejusdem sæculi medium, sive pro nostris
 "rationibus circa Christi annum 136. eam fuisse litteris con-
 "signatam existimamus." p. lxxv. Neque fictas has personas
 "fuisse censet Keilius vir cl. ad tom. vii. edit. novæ *Fabricianæ*
Bibl. Gr. p. 156.

P. 96. l. 26. ἐν ᾧ &c.] De Celso hanc *Disputationem Pa-*
pisci et Jasonis commemorante, ita paulo ante Origenes,
 "Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιλεξάμενος (Celsus) ἀπὸ πάντων συγγραμμά-
 "των, τῶν περιεχόντων ἀλληγορίας καὶ διηγήσεις μετὰ οὐκ εὐκατα-
 "φρονήτου λέξεως καὶ φράσεως, τὸ εὐτελέστερον καὶ δυνάμενον μέν
 "τι πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπλουστέρους πίστεως χάριν συμβαλέσθαι,

MELITO.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*, cap. xxiv.
p. 93.

MELITO Asianus, Sardensis Episcopus, librum Imperatori ^aM. Antonino Vero, qui Frontonis Oratoris discipulus fuit, pro Christiano dogmate dedit. Scripsit quoque et alia, de quibus ista sunt, quæ subjecimus. De pascha libros duos: de vita prophetarum librum unum: de ecclesia librum unum: de die Dominica librum unum: de sensibus librum unum: de fide librum unum: de plasmate librum unum: de anima et corpore librum unum: de baptismate librum unum: de veritate librum unum: de generatione Christi librum unum: (vid. infra) ^bde prophetia sua librum unum: de philoxenia librum unum; et alium librum, qui Clavis inscribitur: de diabolo librum unum: de apocalypsi Joannis librum unum: *περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ* librum unum: et *ἐκλογῶν* libros sex. Hujus elegans et declamatorium ingenium cavillatur (for. cavillatus. vid. notas.) Tertullianus ^cin septem libris, quos scripsit adversus ecclesiam pro Montano, dicit eum a plerisque nostrorum prophetam putari.

^a Marcus Aurelius Antoninus Verus, qui Antonino Pio successerat an. Christi 161. regnare desiit an. 180.

^b Eusebius habet, *καὶ λόγος αὐτοῦ περὶ προφητείας*. Cons. de his titulis Fragmenta, quæ sequuntur, Annotationesque in illa scriptas.

• Libri septem Tertulliani de ecstasi, ex quibus hoc de Melitone testimonium repetiit Hieronymus, quemadmodum scripta Melitonis ipsius, interciderunt. MS. Genblac. et Sigeberg. pro *laudans dicit*, habent *cavillatur*, quod licet Suffrido Petro probatur mihi non placet. FABRICIUS. Contrario sensu, eoque inepto, hactenus obtinuit in editis libris, *Hujus elegans et declamatorium ingenium laudans Tertullianus*———*dicit enim*, &c. Emendant, verbis *laudans*, et *dicit*, substituentes *cavillatur* codices antiquissimi, Veronensis et Vaticanus, tum penes Salomonem Cyprianum unus Guelpherbytanus, et quos probat Suffridus Petri Gemblac. et Sigeberg. quorum sequi fidem, multo concinniore lectione, placet. VAL-LARSIUS, qui in textu Hieronymi posuit, *cavillatur* et *dicens*. Malim ego *cavillatus*, verbo *dicit* retento. Hoc præconio ornavit Melitonem Polycrates iisdem fere temporibus Ephesinus episcopus, Τί δὲ δεῖ λέγειν τὸν Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν ἀγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον· δε κείται ἐν Σάρδεσι, περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν, ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται; Vid. Euseb. *Hist. Eccl.* v. 24.

B. MELITONIS,
SARDENSIS EPISCOPI,
QUI MEDIO SÆCULO SECUNDO FLORUIT,
FRAGMENTA.

5

EX INITIO
TRACTATUS DE PASCHA.

ΕΝ μὲν οὖν τοῖς περὶ τοῦ πάσχα (inquit Eusebius lib. iv. *Hist.* c. 26.) τὸν χρόνον καθ' ὃν συνέταπτεν, ἀρχόμενος σημαίνει ἐν τούτοις. Ἐπὶ Σερουιλίου Παύλου ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας, ᾧ
10 Σάγαρις καιρῷ ἐμαρτύρησεν, ἐγένετο ζήτησις πολλὴ ἐν Λαοδικείᾳ περὶ τοῦ πάσχα ἐμπεσόντος κατὰ καιρὸν, ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, καὶ ἐγράφη ταῦτα.

Ceterum in libro de Pascha, tempus ipsum quo scribebat, in principio operis sui designat his verbis. Servilio Paulo, inquit, Asiæ Proconsule, quo tempore Sagaris martyrium perpressus est, magna

controversia Laodiceæ excitata est de solemnitate Paschali, quæ tempestive in illos dies inciderat. Quibus etiam diebus hæc a nobis perscripta sunt.

EX
20 APOLOGIA PRO RELIGIONE CHRISTIANA,
SIVE,
LIBELLO AD MARCUM ANTONINUM VERUM IMP.

Τὸ γὰρ οὐδὲ πώποτε γινόμενον, (Eusebius, ubi supra, hæc attulit) νῦν διώκεται τὸ τῶν θεοσεβῶν γένος, καινοῖς ἐλαινόμενον δόγμασι κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἱ γὰρ ἀναιδεῖς συκο- 100. 2. 12.

Quod enim nunquam antea nunc patitur piorum hominum factum fuerat, persecutionem genus, novis per Asiam decre-

φάνται καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐρασταί, τὴν ἐκ τῶν δια-
 ταγμάτων ἔχοντες ἀφορμὴν, φανερώς ληστρεύνουσι, νύκ-
 τωρ καὶ μεθ' ἑτερα φησί. Καὶ εἰ μὲν σοῦ κελεύσαντος ταῦτα
 πράττεται, ἔστω καλῶς γινόμενον· δίκαιος γὰρ βασιλεὺς, ⁵
 οὐκ ἂν ἀδίκως βουλευσάιτο πώποτε· καὶ ἡμεῖς ἡδέως
 φέρομεν τοῦ τοιούτου θανάτου τὸ γέρας. ταύτην δέ σοι
 μόνην προσφέρωμεν δέησιν, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνούς
 τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας, δικαίως κρίνειας
 εἰ ἄξιοι θανάτου καὶ τιμωρίας, ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας ¹⁰
 εἰσίν. εἰ δὲ καὶ παρὰ σοῦ μὴ εἴη ἡ βουλή αὕτη καὶ τὸ
 καινὸν τοῦτο διάταγμα, ὃ μὴδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει
 πολεμίων, πολὺ μᾶλλον δεόμεθά σου, μὴ περιῦδεῖν ἡμᾶς
 ἐν τοιαύτῃ δημῳδῇ λεηλασίᾳ. τοῖς αὖτις ἐπιφέρει λέγων.
 Ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάροις ¹⁵
 ἤκμασεν. ἐπανθήσασα δὲ τοῖς σοῖς ἔθνεσι κατὰ τὴν
 Αὐγούστου τοῦ σοῦ προγόνου μεγάλην ἀρχὴν, ἐγενήθη

tis exagitatum. Impudentissimi namque delatores et aliena-
 rum opum cupidi, ex imperia-
 libus edictis occasionem nacti,
 palam diu noctuque grassantur
 spolianteque homines innoxios.
 Et paulo post: Quod si, inquit,
 hæc tuo jussu fiunt, recte at-
 que ordine facta sunt. Neque
 enim fieri potest, ut justus prin-
 ceptis aliquid unquam injuste con-
 stituat: et nos libenti animo
 ejusmodi mortis præmium feri-
 mus. Unum illud a te petimus,
 ut cum hujusmodi pertinacia
 præditos homines per te ipse
 prius examinaveris, tum deinde
 pro tua æquitate statuas, utrum
 supplicio ac morte affici, an salvi

et securi degere mereantur. Sin
 vero illud consilium atque edic-
 tum plane inauditum, quod ne- ²⁰
 que adversus barbaros hostes
 sanciri decuerat, nunquam a te
 profectum est, obsecramus te
 multo magis, ne nos hujusmodi
 publico latrocinio diutius vexari ²⁵
 permittas. Paucis deinde inter-
 jectis hæc subjungit. Hæc enim,
 inquit, philosophiæ secta quam
 profitemur, prius quidem viguit
 apud barbaros. Postea vero ³⁰
 cum provinciis imperii tui il-
 luxisset, principatu magni illius
 Augusti qui unus ex majoribus
 tuis fuit, faustum prosperumque
 imperio Romano omen extitit. ³
 Ex eo siquidem tempore maxi-

μάλιστα τῇ σῇ βασιλείᾳ αἰσιον ἀγαθόν. ἔκτοτε γὰρ
 εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ῥωμαίων ἡξήθη κράτος· οὐ
 σὺ διάδοχος εὐκταῖος γέγονάς τε καὶ ἔσῃ μετὰ τοῦ
 παιδὸς, φυλάσσων τῆς βασιλείας τὴν σύντροφον καὶ
 5 συναρξαμένην Αὐγούστῳ φιλοσοφίαν· ἣν καὶ οἱ πρό-
 γονοί σου πρὸς ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἐτίμησαν. καὶ
 τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ τὸν καθ'
 ἡμᾶς λόγον συνακμάσαι τῇ καλῶς ἀρξαμένη βασιλείᾳ,
 ἐκ τοῦ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαν-
 10 τῆσαι, ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα
 κατὰ τὰς πάντων εὐχάς. μόνου πάντων ἀναπεισθέντες
 ὑπὸ τινων βασκάνων ἀνθρώπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν
 διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δο-
 μετιανός· ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ἀλόγῳ
 15 συνηθείᾳ περὶ τοὺς τοιούτους ῥυῆναι συμβέβηκε ψευδός.
 ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν οἱ σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες
 ἐπληρωθῶσαντο· πολλάκις πολλοῖς ἐπιπλήξαντες ἐγ-
 γράφως, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτόλμησαν. ἐν

mis incrementis aucta est majes-
 20 tas imperii Romani: cujus tu
 heres ac successor, adspirantibus
 omnium votis potitus es, po-
 tierisque deinceps una cum filio;
 si modo sectam illam quæ cum
 25 imperio educata, et cum Au-
 gusto simul inchoata est, et
 quam majores tui una cum ceteris
 religionibus coluerunt, tueri ve-
 lis. Porro religionem nostram
 30 bono publico adolevisse una cum
 imperio quod feliciter cœptum
 fuerat, illud certissimo argumen-
 to est: Quod jam inde a prin-
 cipatu Augusti nihil adversi, sed
 35 contra omnia prospera et magni-

fica ex animi sententia votoque
 omnium contigerunt. Soli ex
 omnibus Nero ac Domitianus,
 malevolorum quorundam con-
 siliis inducti, religionem nostram
 criminari studuerunt. A quibus
 deinceps falsa illa adversum nos
 calumnia manavit ad posteros,
 ut mos est vulgi, absque ullo
 judicio hujusmodi rumoribus fi-
 dem adhibere. Verum imperi-
 tiam illorum correxerunt piis-
 simi parentes tui, frequentibus
 rescriptis objurgantes eos, qui
 adversus religionis nostræ ho-
 mines novi aliquid moliti essent.
 Inter quos avus tuus Hadrianus,

οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανὸς, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, καὶ Φουνδάνῳ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ ἡγουμένῳ τῆς Ἀσίας γράφων φαίνεται· ὁ δὲ πατήρ σου καὶ σοῦ τὰ σύμπαντα διοικούντος (for. τὰ πάντα συνδιοικούντος *Valesius*) αὐτῷ, ταῖς πόλεσι περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν περὶ ἡμῶν ἔγραψεν· ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισσαίους, καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ Ἀθηναίους, καὶ πρὸς πάντας Ἑλλήνας. σὲ δὲ καὶ μᾶλλον περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἔχοντα γνώμην, καὶ πολὺ γε φιλανθρωποτέραν καὶ φιλοσοφωτέραν, πεπεύσμεθα πάντα πράσσειν ὅσα σου δεό-
19
μεθα.

cum aliis pluribus, tum Fundano Asiæ Proconsuli literas dedit. Pater quoque tuus quo tempore cuncta simul cum ipso administrabas, scripsit ad civitates ne contra nos tumultus concitarent: nominatim ad Larissæos, ad Thessalonicenses, ad Athenien-

ses, ad universos denique Græcos. Te vero, quippe qui idem quod illi de nobis sentias, imo etiam longe humanius atque sapientius; tanto magis confidimus omnia esse facturum quæ rogamus.

Ex eodem Libro.

20

Οὐκ ἐσμὲν λίθων οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐχόντων θεραπευταί, ἀλλὰ μόνου Θεοῦ, τοῦ πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων· καὶ ἐπὶ (forsan legendum ἔτι) τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὄντος Θεοῦ Λόγου πρὸ αἰώνων ἐσμὲν θρησκευταί.

Afferuntur hæc ab Auctore *Chronici Paschalis*, seu *Alexandrini*, 25 p. 259. ed. Ducangii, p. 483. ed. Dindorfii.

Interprete Petro Wesselingio.

Non sumus cultores lapidum sensu omni carentium, sed solius Dei, qui ante omnia, et super

omnia; et præterea Christi ejus, vere Dei Verbi ante secula, cultores sumus.

30

PROŒMIUM

EXCERPTORUM EX VETERE TESTAMENTO

IN SEX LIBROS DIVISORUM.

Μελίτων Ὁνησίμῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. ἐπειδὴ πολ-
 5 λάκις ἡξίωσας σπουδῇ τῇ πρὸς τὸν λόγον χρώμενος γε-
 νέσθαι σοι ἐκλογὰς, ἕκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν
 περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ πάσης τῆς πίστεως ἡμῶν· ἔτι δὲ
 καὶ μαθεῖν τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐβουλήθης ἀκρι-
 βειαν, πόσα τὸν ἀριθμὸν καὶ ὅποια τὴν τάξιν εἶεν,
 10 ἐσπούδασα τὸ τοιοῦτο πράξαι, ἐπιστάμενός σου τὸ
 σπουδαῖον περὶ τὴν πίστιν, καὶ φιλομαθὲς περὶ τὸν
 λόγον· ὅτι τε μάλιστα πάντων πόθῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν
 ταῦτα προκρίνεις, περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας ἀγωνιζό-
 μενος. ἀνελθὼν οὖν εἰς τὴν ἀνατολὴν, καὶ ἕως τοῦ τόπου
 15 γενόμενος ἔνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη, καὶ ἀκριβῶς
 μαθὼν τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία, ὑποτάξας
 ἔπεμψά σοι· ὧν ἐστὶ τὰ ὀνόματα· Μωϋσέως πέντε·
 Γένεσις, Ἔξοδος, Ἀριθμοὶ, Λευιτικὸν, Δευτερονόμιον,

Melito Onesimo fratri salu-
 20 tem. Cum pro amore ac studio
 tuo erga verbum Dei, sæpius a
 me postulaveris, ut excerpta
 quædam ex lege et Prophetis
 quæ ad Servatorem et ad uni-
 25 versam fidem nostram perti-
 nent, tibi componerem; cum-
 que libros veteris Testamenti
 accurate cognoscere concupi-
 veris, quot numero, et quo sint
 30 ordine conscripti, id perficere
 omni studio laboravi. Scio
 quippe quanto fidei ardore, et
 quanta discendi cupiditate fla-

gres: teque præcipue ob amo-
 rem Dei ista omnibus rebus
 anteferre, pro comperto habeo,
 et æternæ salutis obtinendæ
 causa decertare. Ego igitur
 cum in orientem profectus es-
 sem, et ad locum ipsum perve-
 nissem, in quo hæc et prædi-
 cata et gesta olim fuerunt, vete-
 ris Testamenti libros diligenter
 didici, eorumque indicem infra
 subjectum ad te misi. Est au-
 tem ejusmodi. Mosis libri quin-
 que, Genesis, Exodus, Leviti-
 cus, Numeri, Deuteronomium.

Ἰησοῦς Ναυῆ, Κριταὶ, Ῥοῦθ, Βασιλειῶν τέσσαρα, Παρα-
 λειπομένων δύο, Ψαλμῶν Δαβίδ, Σολόμωνος Παροιμίαι,
 ἡ καὶ Σοφία, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα Ἀσμάτων, Ἰὼβ,
 Προφητῶν, Ἡσαΐου, Ἱερεμίου τῶν Δώδεκα ἐν μονοβίβλῳ·
 Δανιήλ, Ἰεζεκιήλ, Ἑσδρας. ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποίη- 5
 σάμην, εἰς ἑξ βιβλία διελὼν. Attulit Eusebius lib. iv. *Hist.*
 c. 26.

Jesus Naue, Judices, Ruth,
 Regnorum libri quatuor. Para-
 lipomenon duo. Psalmi Davi-
 dis. Salomonis Proverbia quæ
 et Sapientia; Ecclesiastes; Can-
 ticum Canticorum: Job. Pro-

phetarum, Esaiæ: Hieremiæ:
 et duodecim Prophetarum liber
 unus. Daniel: Ezechiel: Es- 10
 dras; ex his igitur excerpta
 collegi, quæ in sex libros a me
 distributa sunt.

INDEX LIBRORUM MELITONIS,

Ex Eusebii Hist. ubi supra.

15

Τούτων (Melitonis et Apollinaris) εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἀφίκεται
 τὰ ὑποτεταγμένα Μελίτωνος, τὰ περὶ τοῦ πάσχα δύο, καὶ τὰ
 περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν· καὶ ὁ περὶ ἐκκλησίας· καὶ
 ὁ περὶ Κυριακῆς λόγος. ἔτι δὲ ὁ περὶ φύσεως ἀνθρώπου,
 καὶ ὁ περὶ πλάσεως· καὶ ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως· καὶ ὁ 20
 περὶ αἰσθητηρίων· καὶ πρὸς τούτοις ὁ περὶ ψυχῆς καὶ
 σώματος ἡ (καὶ Rufinus) νοός. καὶ ὁ περὶ λουτροῦ, καὶ ὁ
 περὶ ἀληθείας, καὶ περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ.
 καὶ λόγος αὐτοῦ περὶ προφητείας, καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας·

Ex libris autem utriusque illo-
 rum, hi quos infra subjecimus,
 ad nostram notitiam pervenerunt,
 Melitonis quidem, De Pascha li-
 bri duo. De recta vivendi ra-
 tione, et de Prophetis liber
 unus. Alius item de ecclesia:
 alius de die Dominico. Est et
 de natura hominis liber unus.

Alius de formatione. Alius de 25
 obedientia sensuum fidei. Præ-
 terea liber de anima et corpore
 et mente. Liber de lavacro:
 liber de veritate: liber de con-
 ditu et generatione Christi. 30
 Item alius de Prophetia, alius
 de hospitalitate, alius quoque
 qui Clavis inscribitur. Ad hæc

καὶ ἡ κλείς· καὶ τὰ περὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς ἀποκα-
λύψεως Ἰωάννου. καὶ ὁ περὶ ἐνσωμάτου Θεοῦ. ἐπὶ πᾶσι
καὶ τὸ πρὸς Ἀντωνίνον βιβλίδιον.

de Diabolo, et de Revelatione est libellus ad Imperatorem
5 Joannis. De corporali Deo li- Antoninum.
ber unus. Postremus omnium

EX LIBRO TERTIO

OPERIS DE INCARNATIONE CHRISTI

ADVERSUS MARCIONEM SCRIPTI

10 Οὐδεμία ἀνάγκη τοῖς νοῦν ἔχουσιν, ἐξ ὧν μετὰ τὸ
βάπτισμα ὁ Χριστὸς ἔπραξε, παριστᾶν τὸ ἀληθὲς καὶ
ἀφανταστὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος, τῆς καθ'
ἡμᾶς ἀνθρωπίνης φύσεως. τὰ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα,
φησὶν (Melito), ὑπὸ Χριστοῦ πραχθέντα, καὶ μάλιστα τὰ
15 σημεῖα, τὴν αὐτοῦ κεκρυμμένην ἐν σαρκὶ Θεότητα ἐδη-
λοῦν, καὶ ἐπιστοῦντο τῷ κόσμῳ. Θεὸς γὰρ ὧν ὁμοῦ τε
καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ αὐτὸς, τὰς δύο αὐτοῦ οὐσίας
ἐπιστάσατο ἡμῖν· τὴν μὲν Θεότητα αὐτοῦ διὰ τῶν ση-
μείων ἐν τῇ τριετίᾳ τῇ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὴν δὲ ἀνθρω-
20 πότητα αὐτοῦ, ἐν τοῖς τριάκοντα χρόνοις τοῖς πρὸ τοῦ

Interprete Jac. Gretsero.

Non est necessarium his, sunt, inquit, maxime miracula
quos ratio non fugit, ex actio- latentem ejus divinitatem po-
nibus Christi post baptismum tissimum mundo comproba-
25 adstruere, et demonstrare ani- bant et confirmabant: cum
mæ et corporis ejus, et huma- enim idem Deus simul et homo
næ naturæ nobiscum conveni- perfectus esset, duas naturas
entis, veritatem, et ab omni suas nobis patefecit; divini-
fictione remotionem. Nam quæ tatem quidem per miracula tri-
30 post baptismum a Christo gesta ennio illo post baptismum pa-

βαπτίσματος· ἐν οἷς διὰ τὸ ἀτελὲς τὸ κατὰ σάρκα ἀπε-
κρύβη τὰ σημεῖα τῆς αὐτοῦ Θεότητος· καὶ περ Θεὸς
ἀληθῆς προαιώνιος ὑπάρχων. Hæc attulit Anastasius Sinaita,
in *Hadego* suo, seu *Duce Viæ, Contra Acephalos*, c. xiii. p. 260. ed.
Gretseri. 5

trata : humanitatem vero suam tegebat et abscondebat divini-
triginta illis annis baptismum tatis signa, tametsi revera Deus
antegressis, quibus carnis vilitas esset sempiternus.

EX SERMONE DE PASSIONE,

ΕΚ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ. 10

Ὁ Θεὸς πέπονθεν ὑπὸ δεξίας Ἰσραηλίδος. Hoc
Anastasius *ibidem* protulit cap. xii. p. 216.

Deus passus est a dextra Israelitidis.

QUATUOR FRAGMENTA

LIBRI INCERTI. 15

I.

Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς κριὸς ἐδέθη,
καὶ ὡς ἀμνὸς ἐκάρη, καὶ ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἤχθη,
καὶ ὡς ἀμνός, [for ὡς ἀ. delend.] ἐσταυρώθη· καὶ ἐβά-
στασε τὸ ξύλον ἐπὶ τοῖς ὤμοις αὐτοῦ, ἀναγόμενος σφα-
γῆναι ὡς Ἰσαὰκ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. ἀλλὰ Χριστὸς 20
ἔπαθεν· Ἰσαὰκ δὲ οὐκ ἔπαθε· τύπος γὰρ ἦν τοῦ μέλλοντος

Atque Dominus noster Jesus lignum humeris, abductus ut
Christus sicut aries vinctus est, occideretur, sicut Isaac a patre
et sicut agnus tonsus est, et suo. Sed Christus passus est ;
sicut ovis ad occisionem ductus Isaac autem non est passus ; 25
est atque crucifixus, et portavit typus enim erat Christi patien-

πάσχειν Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ γενόμενος
 ἐκπληξιν καὶ φόβον παρείχεν τοῖς ἀνθρώποις. ἦν γὰρ θεά-
 σασθαι μυστήριον καινόν, υἱὸν ἀγόμενον ὑπὸ τοῦ πατρὸς
 ἐπ' ὅρος εἰς σφαγὴν, ^bὃν συμποδίσας ἔθηκεν ἐπὶ τὰ ξύλα
 5 τῆς καρπώσεως, ἐτοιμάζων μετὰ σπουδῆς τὰ πρὸς τὴν
 σφαγὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἰσαὰκ σιγᾷ πεπεδημένος ὡς κριὸς,
 οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα, οὐδὲ φθεγγόμενος φωνῇ. τὸ γὰρ
 ξίφος οὐ φοβηθεὶς, οὐδὲ τὸ πῦρ πτοηθεὶς, οὐδὲ τὸ παθεῖν
 λυπηθεὶς, ἐβάστασεν καρτερῶν τὸν τύπον τοῦ Κυρίου.
 10³ Ἦν οὖν ἐν μέσῳ προκείμενος Ἰσαὰκ πεποδισμένος ὡς
 κριὸς, καὶ Ἀβραὰμ παρεστὼς καὶ κρατῶν γυμνὸν τὸ
 ξίφος, οὐκ αἰδούμενος φονεῦσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ. In
 Schedis Grabii Bodleianis, ex Catena in Genesin MS. sumptum.

tis. Attamen et typus ipse
 15 Christi stuporem et terrorem
 creavit hominibus. Novum enim
 mysterium spectare licebat,
 filium a patre suo ad mon-
 tem ductum, ut occideretur,
 20 quem, postquam eum colligas-
 set, super lignum holocausti
 posuit, rebus ad occasionem
 pertinentibus paratis. Isaac au-
 tem siluit, vinctus ut aries non

aperiens os suum, nec vocem
 emittens. Gladium enim haud
 timens, neque ignem horrens,
 nec doloris impatiens typum
 Domini fortiter gessit. In me-
 dio ergo propositus est Isaac
 sicut aries ligatus, Abrahamo
 adstante, nudumque gladium
 manu tenente, haud reverito
 filium trucidare suum.

II. et III.

25 Ὑπὲρ Ἰσαὰκ τοῦ δικαίου ἐφάνη κριὸς εἰς σφαγὴν,
 ἵνα δεσμῶν Ἰσαὰκ λύθῃ. ἐκεῖνος σφαγεὶς ἐλυτρώσατο

Interprete Petro Halloixio.

Pro Isaac justo apparuit a- vinculis exsolveretur. Ille mac-
 rics in occisionem, ut Isaac tatus redemit Isaac : ita et

^b Gen. xxii. 9.

τὸν Ἰσαάκ· οὕτω καὶ ὁ Κύριος σφαγεὶς ἔσωσεν ἡμᾶς,
καὶ δεθεὶς ἔλυσε, καὶ θυθεὶς ἐλυτρώσατο. Καὶ μετ' ὀλίγα·

Ἦν γὰρ ὁ Κύριος ὁ ἄμνος ὡς κριὸς, ὃν εἶδεν Ἀβραὰμ
κατεχόμενον ἐν φυτῷ Σαβέκ, ἀλλὰ τὸ φυτὸν ἀπέφαινε
τὸν σταυρὸν, καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ 5
ὁ ἄμνος (for. ὁ κριὸς, vid. notam) τὸν Κύριον ἐμπεποδισμένον
εἰς σφαγὴν. Ex eadem Catena.

Dominus occisus nos salvavit,
et vinctus absolvit, et immola-
tus redemit. Et post pauca:

Dominus enim erat agnus,
sicut aries, quem vidit Abra-

ham detentum in planta Sabec.

Nam planta designabat crucem,
et locus ille Ierosolymam, et 10
aries (sic) Dominum ad occi-
sionem colligatum.

IV.

Τὸ ^dκατεχόμενος τῶν κεράτων ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος
κρεμάμενος φησὶν· ὡς σαφέστερον τυποῦν τὸν σταυρὸν·
ἀλλὰ καὶ τὸ, κριὸς, τοῦτο ἀκριβοῦ· οὐ γὰρ εἶπεν, ἄμνος, 15
νεὸς ὡς ὁ Ἰσαάκ, ἀλλὰ κριὸς, ὡς ὁ Κύριος τέλειος. ὥσ-
περ δὲ φυτὸν Σαβέκ, τοῦτ' ἔστιν ἀφέσεως, ἐκάλεσε τὸν
ἅγιον σταυρὸν, οὕτω καὶ Ἰεζεκιήλ ἐν τῷ τέλει ^eὔδωρ
ἀφέσεως ἐκάλεσε τὸ ἐκτυποῦν τὸ ἅγιον βάπτισμα. Δύο
γὰρ συνέστη τὰ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων παρεχόμενα, 20
πάθος διὰ Χριστὸν, καὶ βάπτισμα. Ex Catenis duabus
MSSstis Vaticanis, sed extant fere omnia in Nicephori *Catena in*
Octateuchum Lipsiæ excusa.

Illud, *hærens cornibus*, Syrus
et Hebræus *pendens* posuit,
quo clarius crux repræsentaretur,
sed et in illo *aries*, accu-
ratus est; non enim *agnus*
dixit, juvenem sicut Isaac, sed
arietem, ut Dominum, adultum.
Quemadmodum autem plantam
Σαβέκ, hæc est, dimissionis, vo-

cabat sanctam crucem, ita et
Ezechiel sub finem *aquam di-* 25
missionis vocabat illam, quæ
sanctum baptismum exprimit.
Duæ enim res existunt, quæ
peccatorum donant remissio-
nem. Christi causa martyrismus 30
et baptismus.

^c Gen. xxii. 13.

^d Ibid.

^e Ezek. xlvii. 3.

DE MELITONIS OPERIBUS

*Hoc tradit Parvi Labyrinthi auctor, qui post initia sæculi
tertii vixit.*

Τὰ γὰρ Εἰρηναίου καὶ ΜΕΛΙΤΩΝΟΣ καὶ τῶν λοιπῶν τίς
5 ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν;
Apud Euseb. *Hist.* lib. v. c. 26.

Nam Irenæi quidem et ΜΕΛΙ- tum Deum simul atque hominem
TONIS et reliquorum scripta quis prædicarunt?
est qui ignoret, in quibus Chris-

- 10 Melitonem, atque alios, quos nominat scriptores, in operibus suis
explicavisse, ex quibus philosophorum fontibus emanarint hæreseων
venena, affirmat Hieronymus in *Epistola ad Magnum*, cujus verba
infra adducam post S. APOLLINARIS Fragmenta.

ANNOTATIONES IN MELITONIS FRAGMENTA.

P. 115. l. 7. Ἐν μὲν οὖν τοῖς περὶ τοῦ πάσχα &c.] Hæc scribit Eusebius post enumerata opera, quæ Melitonis esse noverat, cum narrasset eum imperatori Antonino, sive Marco Aurelio Antonino, obtulisse Christianæ fidei defensionem. Reposuit interea Strothius ex *R. Stephani edit. Rufinique Versione* τῷ pro τοῖς. Is tamen scripsisse Eusebium putat τῷ α', a quo supra commemorati fuerant *de pascha libri duo*. Cum vero Valesiana confirmetur lectio duobus scriptis *Bodl. et Norfolc.* et, nisi fallor, a *Nicephoro*, retinendam igitur eandem censui. Adlitum quoque est τοῖς pro τῷ margini exemplaris Stephanianæ edit. quod in bibliotheca Bodl. adservatur. Nunc ostendit editio Eusebii Burtoniana, extare τοῖς in codd. omnibus præter *Regium Florentinos* et *Paris.* 2.

Ibid. l. 10. Σάγαρις] Σάγγαρις appellatur a *Nicephoro*, et proconsul Σερούλλος, eundem vero Rufinus *Sergium* nominat. STROTH. Cum Σερουλλῶν cum duobus λ in codd. omnibus præter *Regium* et *Venetum* invenisset Burtonus, hanc recepit scripturam. Sed familia Romana est Serviliorum. Valesius autem ad alium Eusebii locum, capite 24. lib. v. hæc de Sagari annotavit. "In veteri martyrologio quod edidit Rosveydus quinto die Octobris hæc habentur: *Ευμενικὴ Θρᾷσεα Ἐπισκοπὴ, ἀπὸ Smyrnam coronatὴ, ἡ ἑξ ἀντὶκῶν: ἡ ἑξ ἀντὶκῶν Παύλου Ἀποστόλου μαθητῶν.*" Contigisse hoc martyrium videtur Marci Aurelii temporibus, quibus et passus est Beatus Polycarpus, apostoli Joannis discipulus, cujus benevola atque amica dissensio ab Aniceto episcopo Romano

in re paschali, de qua scriptus Melitonis liber, omnibus nota est. Valde vero senem Sagarim fuisse oportet, si Pauli apostoli discipulus esset, qui sub Nerone circiter centum ante annos passus fuerat.

Ibid. l. 10. ἐγένετο ζήτησις] Post Melitonis verba καὶ ἐγράφη ταῦτα, Eusebius addidit: τούτου δὲ τοῦ λόγου μέμνηται Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἰδίῳ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ, ὃν ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ Μελῖτωνος γραφῆς φησὶν ἑαυτὸν συντάξαι. *Hujus autem libri mentionem facit Clemens Alexandrinus in opere suo de Pascha. Quod quidem ut conscriberet, Melitonis librum causam sibi praeuisse testatur.* In lib. porro vi. cap. 13. hæc habet idem historicus; καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ τῷ περὶ τοῦ πάσχα ἐκβιασθῆναι ὁμολογεῖ (Clemens Al.) πρὸς τῶν ἑταίρων, ὡς ἔτυχεν παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοὺς παραδόσεις γραφῇ, τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι μέμνηται δὲ ἐν αὐτῷ Μελῖτωνος καὶ Εἰρηναίου καὶ τινῶν ἑτέρων, ὧν καὶ τὰς διηγήσεις τέθεται. Verum periit jam olim, paucis exceptis fragmentis, hic Clementis Alex. de paschate tractatus. Non autem dubium est, quin adversus Melitonis sententiam compositus idem fuerit; ecclesia enim Alexandrina teste epistola Concilii Cæsariensis, quam infra ex Eusebio affero, de tempore paschæ celebrandæ ab Asianis dissentiebat. Tum vero cum Asianis suis hac de re consensisse utrumque episcopum hic memoratum, Melitonem et Sagarim martyrem, sicut alios illustres viros, Polycrates Ephesinus episcopus in *Epistola ad Victorem Romanum* gloriatus est. Vid. infra POLYCRATIS Fragmenta itidem ex Eusebio desumpta.

Ibid. l. 11. ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις] Conjungere hæc verba cum sequentibus mavult cl. Woogius in *Dissertatione* iii. *De Melitone*, ubi collegisse eum Melitonis Fragmenta nunc video; siquidem olim *Dissertationes* non inspexeram. Firmat Woogii sententiam vetus Eusebii interpres vertendo, *quibus diebus hæc scripsimus*

Ibid. l. 20. Ex APOLOGIA &c.] Eusebius paulo ante hoc opus memoraverat inter Melitonis alia, ἐπὶ πᾶσι καὶ τὸ πρὸς Ἀντωνίνῳ βιβλίον, ubi hæc Valesius: Id est libellus supplex. Sic videtur inscripta fuisse Melitonis Apologia pro Christianis ad Imp. Antoninum Verum, eo quod proprie esset libellus supplex imperatori oblatus. Idem etiam fuit titulus Apologetici

Justini, ut patet ex fine posterioris Apologetici, ubi Justinus ita loquitur: καὶ ὑμᾶς νῦν ἀξιούμαι, ὑπογράψαντας τὸ ὑμῶν δοκοῦν, προθεῖναι τοῦτο βιβλίδιον. Certe orationem illam Melitonis nihil aliud fuisse quam libellum precum oblatum imperatori patet ex fragmento illo quod profert Eusebius, ταύτην δέ σοι μόνην προσφέρωμεν δέησιν, &c. VALESIIUS.

Ibid. l. 23. Τὸ γὰρ οὐδὲ πώποτε γενόμενον &c.] Eusebius præmisit: Ἐν δὲ τῷ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα βιβλίῳ τοιαῦτά τινα καθ' ἡμῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονέναι ἱστορεῖ. ΤΟ γὰρ οὐδὲ πώποτε γενόμενον &c. Jam vero in eo libro quem Imperatori nuncupavit hæc illo regnante adversus Christianos gesta esse refert. QUOD enim, inquit, nunquam antea factum fuerit &c.

Ibid. l. 24. τὸ τῶν θεοσεβῶν] τὸ πᾶν τῶν θ. Christoph. Lectt. Paullo ante οὐ πώποτε Niceph. apud quem perperam distinguuntur hæc verba. STROTHIUS.

P. 116. l. 1. τῶν ἀλλοτρίων ἐρασταὶ] Ex his verbis prope certum esse ait cl. Moshemius, *De Rebus Christianor. ante Const. M.* Sect. ii. §. 17. p. 243. imperatorem præmio proposito accusatores Christianorum veluti evocasse, atque illis bona et opes eorum, quos in judicio alicujus criminis convicissent, addici jussisse. Nam, mutata sententia Moshemius, quam in *Observatt.* suis *Sacris* c. iii. §. 6. protulerat, hæc jussa imperatori, non præfectis urbibusve, vult attribuere, quæ a nonnullis video de edictis præfectorum provincialium intelligi, ab aliis autem de urbium decretis. Adisis Fabricium *Biblioth. Gr.* tom. v. c. 1. §. 24. et Dodwellum *Dissert. Cyprian.* xi. §. 39. Rufinus autem, vetus interpres diserte habet, occasione accepta imperialium præceptorum. Immo hoc disquirendum puto, an unquam sub imperatorum regimine significantur per διατάγματα decreta urbium, quæ ψηφίσματα fere vocantur; de imperatorum vero legibus præfectorumque edictis non dubitandum est, quin Græce διατάγματα dicta ea fuerint.

Ibid. l. 4. ταῦτα] τοῦτο ed. Steph. Niceph. STROTH. Variant inter se codd. MSSi in Burtoni usus collati.

Ibid. l. 5. δίκαιος γὰρ] δίκαιος μὲν γὰρ MS. Norfolc.

Ibid. l. 9. τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας] Male interpretes omnes hæc Melitonis verba accepere de calumniatoribus Christianorum, cum de Christianis intelligi debeant, quos Melito vocat ἐργάτας φιλονεικίας, id est ἀσκητάς. Profitebantur

enim Christiani pertinaciam et constantiam in tormentis et calumniis perferendis. Certe non de aliis quam de Christianis ipsis hæc verba intelligenda esse, ex sequentibus apparet. Petit enim ab Imperatore Melito, ut Christianorum causam prius ipse per se dispicere atque examinare velit; tum deinde statuatur, utrum supplicio afficiendi sint, an potius conservandi. VALESIIUS. Melito post scribit, ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ἀλόγως συνηθεία περὶ ΤΟΥΣ ΤΟΙΟΥΤΟΥΣ ῥηναὶ συμβέβηκε ψευδός. Fortasse tamen melius vertendum fuerit, *talis contentiones*, seu *controversiæ*, vel *disputationis auctores*. Habet infra S. APOLLINARIS, p. 160. ὁ δὲ ἀγνοῶν φιλονεικοῦσι περὶ τούτων. Mox abest ἢ a *MSto Bodl.* et καὶ εἰ pro ἢ habet *MS. Norfolk.* legiturque in hoc codice εἶεν pro εἰσιν.

Ibid. l. 11. παρὰ σοῦ μὴ εἶη ἡ βουλὴ αὐτῇ] παρὰ σοῦ τὸ σῶμα τῷ πυρὶ ἐπαφῇ *Niceph.* At nostram lectionem præter *codd.* quoque *Rufinus* habuit. Porro supra apud eundem *Nicephorum* vox μόνην post δέησιν est posita. Mox post πρέπει *idem* addit πρότερον, ac pro πολὺ μάλλον habet πολλῶ μάλλον. STROTH.

Ibid. l. 15. ἐν βαρβάροις ἤκμασεν] Sic nominat Judæos, apud quos primum exorta est Christiana religio. Atque ita loquitur etiam Justinus in Apologetico ni fallor, et Clemens Romanus in libro I. Recognitionum. Hinc est quod Porphyrius Christianorum sectam appellat βάρβαρον τόλμημα. Locus Porphyrii citatur ab Eusebio in libro vi. hujus operis (cap. 19.) pag. 220. VALESIIUS.

Ibid. l. 16. τοῖς σοῖς ἔθνεσι] Vertit Rufinus, *Introducta est autem etiam Romanæ vestrae conversationi*, quasi nimirum ἔθεσι legisset.

P. 117. l. 3. γέγονάς τε καὶ ἔση μετὰ τοῦ παιδὸς] Ex hoc loco apparet Melitonem Episcopum Apologiam suam obtulisse M. Antonino post mortem Aurelii Veri. Nam si superstite adhuc Aurelio Vero, orationem hanc scripsisset Melito, mentionem illius proculdubio fecisset hoc loco; et pro verbis illis μετὰ τοῦ παιδὸς, dixisset omnino μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Nam L. Aurelius frater fuit adoptivus D. Marci. Cum igitur solum Marci Antonini filium, Commodum videlicet hic commemoret Melito, optetque ut cum illo quam diutissime imperet Marcus; manifestum est, ut dixi, hunc Apologeticum post mortem L.

Veri Marco oblatum fuisse. Proinde in Eusebii Chronico recte id refertur anno 10. Marci Antonini: anno scilicet post mortem L. Veri. *Antonino*, inquit, *Imp. Melito Asianus Sardienſis Episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit*. Cum Eusebii Chronico consentit auctor Chronici Alexandrini. Qui etiam hoc addit, Marcum Antoninum Melitonis aliorumque Christianorum antistitum supplicationibus permotum, scripsisse Epistolam ad Commune Asiæ, qua vetabat ne quis in posterum Christianos religionis suæ causa calumniaretur. Exstat hæc Epistola supra in cap. 13. hujus libri. Ac laudandus est quidem auctor illius Chronici; quippe qui recte animadverterit, Epistolam illam non Antonino Pio, ut Eusebius crediderat, sed Marco potius esse tribuendam. In eo tamen fallitur, quod eandem Epistolam anno decimo principatus M. Antonini scriptam esse existimavit. Scripta est enim anno primo ejus Imperii, ut colligitur ex anno 15. Tribunitiæ potestatis in eadem Epistola prænotato. VALESIIUS. Si eruditissimus Valesius animadvertisset, Armeniaci nomen Marco, dum tribunitiam potestatem xv. gereret, datum non fuisse, intellexisset auctorem Chronici Alexandrini eam epistolam anno suo reddidisse, in eoque tantum peccasse, quod numerum tribunitiæ potestatis xv. prorsus mendosum retinuerit. Legendum videtur τὸ τρίτον καὶ εἰκοστὸν, id est, tribunitiæ potestatis xxiii. *Ant. Pagi Crit. in Baronii Annales* ad an. 152. allatus a READINGIO. Valesius in *Emendatt.* lib. iii. cap. xiii. pag. 94. laudat hunc Melitonis locum, in eoque miratur elegantem Græcorum adprecandi formulam, Ἔστι τε καὶ εἴη, ut Latinis est tibi, sitque: quod aliquot confirmat exemplis. GALLAND. Qui in *Patrum Bibliothecæ* suæ tomo primo pag. 677 &c. Melitonis Fragmenta post Halloixium posuit; hæc Græbius haud edidit.

P. 117. l. 4. τῆς βασιλείας τὴν σύντροφον] τῇ βασιλείᾳ σύντροφον *Christoph.* STROTH.

Ibid. l. 6. πρὸς ἀγαθοῦ] πρὸ ἀγ. *ed. Steph.* Lectio nostra extat in *Christoph. Niceph. ed. Valesii.* Verbis ἦν καὶ οἱ πρό-γοροι σου &c. designari Tiberii consilium in Christo inter Deos referendo, aut templa ex Adriani instituto sine imaginibus collocata conjicit W. Lowthius. Illud mihi quidem verosimilius. STROTH. Ait Moshemius in *Dissert. De Studio Eth.*

nicorum Christianos imitandi, §. 12. "Non possum quin
 "moneam hunc Melitonis locum suppetias illis fere, qui con-
 "tendunt, verum illud esse, quod scriptum extare jam dixi-
 "mus, Tiberium et Hadrianum Christum inter deos conse-
 "crare voluisse. Nam quum Melito antecessores Antonini
 "voluisse testatur, ut religio Christiana non secus ac reliquæ,
 "publice tolerarentur, ad quosnam id imperatores referri
 "queat, si hos duos quos nominavi excipias, haud facile
 "apparet." P. 359. vol. I. *Dissert. ad Hist. Eccl. Pertinent.*
 ed. secundæ.

P. 117. l. 11. *μόνοι πάντων—Νέρων καὶ Δομετιανὸς*] Idem
 scribit Tertullianus in Apologetico cap. 5. *Reperietis*, inquit,
primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem
Cæsariano gladio ferocisse. Et paulo post: *Tentaverat et*
Domitianus, portio Neronis de crudelitate. Quibus hæc sub-
 jungit. *Ceterum de tot exinde principibus ad hodiernum, edite*
aliquem debellatorem Christianorum. Quales ergo leges istæ,
 quas adversus nos soli exercent impii, injusti, turpes, truces, vani,
 dementes? quas Trajanus ex parte frustratus est: quas nullus
 Hadrianus, nullus Pius, nullus Verus impressit. VALESIUS. *μόνοι*
δὲ π. Christoph. STROTH.

Ibid. l. 15. *περὶ παρὰ Niceph.* mox pro *ἀγνοίαν* *Christoph.*
Lectt. habent *ἀνοίαν*. Aliter *Rufinus.* STROTH. *illorum errorem*
qui ex ignorantia venerat. *Rufinus.* inscitiam et amentiam,
Christophorsoni versio.

P. 118. l. 1. *ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανὸς &c.*] Attulit, ut
 supra monui, hanc Hadriani ad Fundanum epistolam in cap.
 9. hujus lib. *Historiæ* Eusebius a Justino Martyre acceptam.
 De qua præclare, ut solet, agit Fr. Balduinus JC. in *Comment.*
ad Edicta Vet. Principum Rom. de Christianis; "Ubi in jus,
 "inquit, ventum est, et status est aliquis reus religionis
 "Christianæ, Adrianus vult more atque ordine causam agi.
 "Sed si nullum aliud crimen proponitur, quam nominis
 "Christiani, non videtur hoc solum ad criminalem quæstionem
 "referri voluisse. Ut id existimem, facit Justinus, qui hoc
 "Adriani rescripto non uteretur in religionis confessione, si
 "hanc quoque solam Adrianus voluisset puniri. Utitur et
 "eodem exemplo Melito Sardensis in sua ad Lucium (potius
 "Marcum) Verum Imp. Apologia, et aperte testatur.

“ Adrianum atque Pium multis suis rescriptis hoc egisse, ut
 “ Christianorum calumniatores reprimerent. Sed et ipse
 “ Pius in suo edicto testis est, hoc voluisse Adrianum, ne
 “ Christiani vexarentur, nisi si res novas molirentur adversus
 “ imperium Romanum.” P. 81. ed. Lips. Ita Balduinus;
 veruntamen simul conferri meretur, quod quidem de Hadriani
 rescripto ad S. Hieronymum de QUADRATO agentem in supe-
 rioribus adnotatum est.

Ibid. l. 2. ἡγουμένῳ τῆς Ἀσίας] ἡγουμένῳ δὲ τῆς Ἀ. MS.
 Bodl. et codd. omnes collati in gratiam Burtoni, qui δὲ
 recepit, præter *Regium, Parisianum utrumque* et *Norfolc.* et
Nicephorum.

Ibid. l. 3. ὁ δὲ πατήρ σου &c.] Rescriptum quidem Anto-
 nini Pii pro Christianis hodie non extat. Sed ejus mentio
 fit in rescripto M. Aurelii Antonini ad civitates Asiæ, quod
 supra retulit Eusebius cap. 13. hujus libri. Porro hunc locum
 ita scribi mallet, ὁ δὲ πατήρ σου, καὶ σοῦ τὰ πάντα συνδιο-
 κοῦντος αὐτῷ. VALESIIUS. μηδὲ pro μηδὲν *ed. Steph.* paullo ante
 apud *Nicephorum* legebatur πάντα pro σύμπαντα, et mox περὶ
 ἡμᾶς pro περὶ ἡμῶν *Gruteri Lectt.* ad *ed. Genev.* marginem.
 Porro pro verbis σοῦ τὰ σύμπαντα διοικούντος Valesius mavult
 σοῦ τὰ πάντα συνδιοικούντος. Recte sane. Namque et con-
 firmari videtur hæc conjectura a Rufino, ac lectionis varietate
 apud *Nicephorum*, quam modo indicavimus. Certe Eusebius
 hoc dicere voluit. STROTH.

Ibid. l. 6. ἐν οἷς] ὀνομαστὶ addit *Christoph.* Mox verba καὶ
 Ἀθηναίους desunt apud *Nicephor.* contra πρὸς ante πάντας
 Ἑλλήνας abest ab *ed. Steph.* STROTH. Ἐν οἷς h. e. in quibus
 populis. A *cod. Norfolc.* abest πρὸς ante Θεσσαλονικεῖς.

Ibid. l. 8. σὲ δὲ καὶ μᾶλλον—γνώμην] His verbis Melito de-
 signare videtur Epistolam M. Antonini, ad Commune Asiæ
 datum pro Christianis: in qua inter cetera leguntur hæc
 verba. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν· οἷς δὴ καὶ
 προέγραψα κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρός μου γνώμῃ. VALESIIUS.
 At vero, quæ extat epistola supra apud Eusebium lib. iv.
 c. 13. si Pii non fuerit sed potius Antonini Philosophi, post
 oblatam Melitonis apologiam data fuit, auctore Chronico Pas-
 chali seu Alexandrino. Vide p. 123. Eusebius autem, qui
 male, ut opinatur cum aliis eruditibus Valesius, Antonino Pio

epistolam adscripsit, subjunxit ei, quæ sequuntur; Τούτοις οὕτω χωρήσασιν ἐπιμαρτυρῶν Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, κατ' αὐτὸ γνωριζόμενος τοῦ χρόνου, δῆλός ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ ἐν ᾗ πεποιήται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Οὐῆρον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος χρησιμωτάτῃ ἀπολογία.

Ibid. l. 10. ὅσα σου δεόμεθα] Petrus Halloixius, qui in tom. ii. *Vitt. Patrum Oriental.* Melitonis pleraque fragmenta collegit, hæc scribit; "Hactenus e S. Melitonis libro Apologetico "ad M. Aurelium Antoninum Imp. in quibus observanda est "viri sancti præclara modestia et prudentia tam in judicio "suo illius majestati submittendo, et benigne rogando, quam "in amolienda tantæ in Christianos acerbitalis ab eo invidia, "atque in alios nimio avaritiæ morbo infectos transferendo."

Ibid. l. 21. Οὐκ ἐσμὲν &c.] Hoc fragmentum Melitonis (cujus quidem scripta testatur antiquissimus auctor apud Euseb. lib. v. *Hist.* c. 28, qui fortasse est Caius Presbyter, Christum Θεὸν καὶ ἄνθρωπον prædicasse) ad Apologiam ejus pertinebat, ut satis ostendunt verba Auctoris Chronici Alex., qui idem servavit. Ἀλλὰ καὶ Μελίτων Ἀσιανὸς Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος βιβλίον ἀπολογίας ἔδωκεν τοῖς λελεγμένοις βασιλεῦσιν (Marco Aurelio et Vero) καὶ ἕτεροι δὲ πολλοί, ὧν ὁ μὲν δηλωθεὶς Ἰουστῖνος, μετὰ τινα ἄλλα ὧν ἔγραψεν, καὶ τοῦτο ἐνέθηκεν. Καὶ γὰρ προσδοκῶ &c. Tum Justinus M. duo afferuntur loca, et proxime post additur istud: Μελίτων Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος μετὰ πολλὰ τῶν ἐπιδοθέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰουστίνου φησὶν ΟΥΚ ἐσμὲν λίθων &c. p. 258. *Melito Sardianorum episcopus post multa ab eodem Justino tradita: NON sumus, inquit, cultores* &c.

Ibid. l. 22. καὶ ἐπὶ] Cum primum in *Chronico Paschali* hunc Melitonis locum inspexi, καὶ ἔτι legendum putavi. Sed pridem verba ita verterat Halloixius in *Vitt. PP. Oriental.* tom. ii. p. 835. ac si ἔτι legendum fuerit. Immo Petrus Wesselingius, vir cl. c. x. *Probabilium*, eandem mutationem non modo proposuit, sed etiam argumentis confirmavit. "Non "remorabitur," inquit "quemquam mutatio vocis ἐπὶ in ἔτι, "quæ minima est, si consideretur, codicem quo Raderus in "editione usus est, corruptissimum fuisse. Questi id olim "viri docti sunt, ut Cangius exemplis in præfatione commonefecit. Et haud raro evenire solet, ut π et τ fatali quadam "librariorum oscitantia invicem confundantur." P. 88. *Tota*

vero digna est, ut legatur de hoc fragmento contra Artemonium, uti se vocabat Samuel Crellius, Wesselingii disputatio. Sed Grabium videas in notis ad *Bulli Opera* p. 86. hoc ἐπὶ censuisse omittendum, quod interea melius in ἐπὶ convertendum esse haud dubito. Postquam omnia hæc scripsi, Grabium et Wesselingium adductos deprehendi a Gallandio ad locum, ubi et præterea hoc monet vir cl. rectius Wesselingium vertisse ἐπὶ πάντων *super omnia*, quam Cangium *in omnibus*, sic enim de Christo Deo apostolum *Paulum Rom.* ix. 5. ὁ ὦν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Illud quoque in cap. iv. *Epist. ad Ephes.* comm. 6. adduci poterat, εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ὑμῖν. Quinetiam, etsi oratio bene quidem cohæreret, si retineretur ἐπὶ, constructis vocibus, ἐσμὲν θρησκευταὶ cum illis ἀλλὰ μόνου Θεοῦ, importune tamen interjecta verba viderentur, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, οὗτος Θεοῦ Λόγου πρὸ αἰώνων, post illa καὶ ἐπὶ πάντων. Nunc in nupera editione *Chronici* Dindorfiana omissa est vox ἐπὶ, recte vero ibi reposita est οὗτος pro adverbio οὕτως in sequentibus.

P. 119. l. 4. Μελίτων Ὁνησίμῳ &c.] Huic προσφωνήσει præmisit Eusebius, Ἐν δὲ ταῖς γραφείταις αὐτῷ ἐκλογαῖς, ὁ αὐτὸς (Melito) κατὰ τὸ προοίμιον ἀρχόμενος τῶν ὁμολογουμένων τῆς παλαιᾶς διαθήκης γραφῶν ποιεῖται κατάλογον· ὃν καὶ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα καταλέξει ἡγούμεθα, γράφει δὲ οὕτως. ΜΕΛΙΤΩΝ Ὁνησίμῳ &c. *Idem in excerptis ab ipso compositis, universos veteris Testamenti libros qui omnium consensu recepti sunt, statim in principio operis recenset. Quem quidem indicem hoc loco apponere necessarium putavi. Sic autem habet ad verbum. MELITO Onesimo &c.*

Ibid. l. 5. σπουδῇ τῇ πρὸς τὸν λόγον] σπουδῇ τῆς πρὸς λόγον *ed. Steph.* sed aliter *ed. Val.* et τῇ π. λ. *Christoph.* Onesiphorum pro Onesimo *Nicephorus*, haud recte. STROTH. Omittere τὸν *Paris.* 1. refert Burtonus.

Ibid. l. 7. ἡμῶν] ἡμῖν *ed. Steph.* nihil de lectione cognosci potest ex *Niceph.* sed recepta lectio extat in *Gruteri Lectt.* et *ed. Val.* STROTH.

Ibid. l. 9. εἶναι] εἰδέναι *MS. Bodl.* seu *Savil.* et nunc referente Burtono, *codd. Med. Maz.* et *Fuket.* Mox *idem codex* habet πρὸς τὸν Θεὸν pro πρὸς Θεόν, *itidem MS. Norf.* et *utroque Florentinus*, quod nunc recepi.

Ibid. l. 15. ἐνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη] Bene exponit vetus interpres Rufinus, *ubi predicationis cœpit exordium, et ubi gesta sunt illa omnia, quæ leguntur scripta.*

Ibid. l. 17. Μωϋσέως] Pro Μωϋσέως in *ed. Steph. et Niceph.* legitur Μωσέως. Mox nomen Δαβὶδ non extat apud *Niceph.* Cæterum hoc nomen ubicunque occurrat, scribendum esse Δαυὶδ non Δαβὶδ, recte monet Montefalconius in *Biblioth. Coislin.* p. 50. Vulgo in MStis scribitur Δαδ pro quo recentiores librarii, more hodiernorum Græcorum, qui Δαβὶδ scribunt, ac Δαυὶδ pronunciant, scripserunt Δαβὶδ. STROTH. Extare Μωσέως et Δαυὶδ in *cod. Par.* 1. Μωσέως in *Par.* 2. nunc refert Burtonus.

Ibid. l. 18. Ἀριθμοὶ, Λευτικόν] In nostris codicibus Mazar. Med. et Fuk. necnon apud Nicephorum inverso ordine legitur Ἀριθμοὶ, Λευτικόν. Atque ita Rufinus in suis exemplaribus scriptum invenerat, ut ex versione ejus apparet. *Mosis libri quinque; Genesis, Exodus, Numeri, Leviticus, Deuteronomium.* Sic enim legitur in vetustissimo codice Parisiensis Ecclesiæ. VAL. Strothius, quem secutus sum, hanc lectionem, de qua Valesius agit, recepit, et *Venet. codicis Lectt.* ab his partibus testem adduxit, cui addi possunt *Cod. Bodl. seu Savil. Rufinusque* tam editus quam scriptus, et *codex uterque Florentinus.*

P. 120. l. 3. ἡ καὶ Σοφία] Hunc locum restituimus (exstat in *ed. Steph. ἡ σοφία*.) ex fide veterum codicum, Regii Maz. Med. Fuk. et Saviliani, quibus subscribit etiam Nicephorus Σολόμωνος παροιμίαι, ἡ καὶ σοφία. Sed et Rufinus hanc lectionem confirmat, ita vertens, *Salomonis proverbia, quæ et Sapientia.* Certe veteres præne omnes proverbia Salomonis, sapientiam vocabant; interdum et sapientiam panareton. Vide quæ supra notavimus ad cap. 22. Dionysius Alexandrinus ὅτι Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις, ὥς ἡ σοφὴ βίβλος ἐμήνυσε. Quæ Dionysii verba referuntur in capite 28. catenæ in Job. (p. 438. *ed. Junii.*) Auctor itinerarii Hierosolymitani, *Ibi etiam constat cubiculus, in quo Salomon sedit et sapientiam descripsit.* VALESIUS. Exhiberi καὶ in *Bongarsii Lectt.* quæ ad marg. *ed. Genev.* extant, notavit Strothius. Et codicibus hic memoratis nunc addit Burtonus *Paris.* 1. 2. *Venetum Florentinosque.* Cæterum ad cap. 22. lib. iv. *Hist.* tradit Eusebius, non Hegesippum solum, sed etiam Irenæum et veteres omnes

proverbia Salomonis πανάρετον σοφίαν appellare solitos. En vetustissimum omnium Christianorum patrum Clementem Romanum, cujus verba licet videre in celebri epistola, c. 57. Οὕτως γὰρ λέγει ἡ πανάρετος σοφία. Ἴδοῦ προήσομαι &c. ubi describuntur capitis primi *Proverb.* versus 23. et seqq. Alios scriptores, cum res satis clara sit, omitto. Porro eodem nomine insignitum fuisse librum quoque *Ecclesiasticum* nuncupatum, Valesius ad locum illum Eusebii ostendit. De libro autem vulgo *Sapientia Salomonis* appellato Methodius, qui tertio senescente sæculo floruit, in *Convivio* suo *Virginum* hoc sæpius usus est vocabulo. Vid. p. 69. et 76. ed. Combefisii. Et ante eum sæculi secundi scriptor in Fragmento operis sui *de Canone S. Scripturæ* infra collocato, et *Sapientia*, inquit, *ab amicis Salomonis in ipsius honorem scripta*. Alii quidem auctores sed Methodio posteriores, qui similiter librum falso nomine signarunt, jam a Valesio ubi supra, et a Cotelierio ad Clementis Romani locum adducti sunt.

P. 120. l. 3. Ἰώβ] Ἰακώβ mendose *MS. Norfolc.* ubi etiam paulo infra scribitur, καὶ τὰς ἐκλογὰς δὲ ἐποιησάμην, pro ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποιησάμην.

Ibid. l. 5. Ἐσδρας] ἔσδρα *Cod. Bodl.* et nunc referente Burtono unus e *Florentinis*. Cavius cum in *Vitis Patrum Apostolic.* p. 183. tum in *Hist. Lit.* capit. *Melito*, eo deesse in hoc aliisque sæculorum sequentium catalogis librum *Estheræ* arbitratur, quia, uti Sixtus Senensis censet, *Biblioth. Sancta* lib. I. p. 5. tunc temporis tanquam indubitatae fidei receptus non fuerit, additamentis calci appositis libri reliqui fidei litem moventibus. Sed Joannes Cosinus episcopus olim Dunelmensis, vir ob doctrinam atque splendidam munificentiam plane memorabilis, in *Hist. Scholastica SS. Scripturæ Canonis*, §. 47. p. 33. et §. 56. p. 49, et 50. hanc Sixti conjecturam respuens, antequam Cavius scripsit, docuerat, *Estheræ librum* perinde atque illum *Nehemiæ* sub *Esdrae*, sive *Esræ*, nomine olim συνεκδοχικῶς esse intellectum. Idem et cl. quoque Frickium sibi colligentem video in *Dissert. De Cura Ecclesiæ Vet. circa Canonem* cap. ii. §. ult. p. 72. *Meletemat. Var.*

Ibid. l. 17. Μελέτωνος] μὲν addit *Christoph. Stroth.*

Ibid. τὰ περὶ τοῦ πάσχα] De his libris adnotata quædam supra sunt pag. 121.

Ibid. καὶ τὰ περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν] Male Rufinus et Christophorsonus ex uno Melitonis libro duos fecerunt; alterum de recta conversatione; alterum de prophetis; quasi in Græco legeretur καὶ τὸ περὶ προφητῶν. (ita *Lectt. Christoph.* Habet *Steph.* edit. καὶ τὸ περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν, et καὶ τὸ περὶ π. cod. *Par.* 2.) Sed cum in omnibus scriptis codicibus, et apud Nicephorum, non alia lectio reperiatur quam ea quæ vulgata est, merito illorum sententiam et interpretationem rejicimus. Adde quod Hieronymus in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis, qui ex Eusebii historia totus fere descriptus est, hunc Melitonis librum *de vita prophetarum* inscribi dicit. In codice *Maz.* et *Med.* scribitur τὰ περὶ τῆς πολιτείας, itemque in *Fuk.* et *Saviliano.* VAL. Invenisse videtur Hieronymus περὶ πολιτείας καὶ τῶν προφητῶν. Lectioni Valesii addit auctoritatem suam *cod. Norfolc.* Semlerus *Hist. Eccles. Select. Capit.* vol. I. p. 50. intelligendam esse censet per vocem πολιτείας *politiam Mosis*; vereor autem ut vox πολιτεία sola ambulans istud significet; et forsitan a solenni interpretatione non est discedendum; quin etiam de prophetis veteris tantum Testamenti haud putaverim hic exposuisse Melitonem. Vide enim quod sequitur mox infra in nota ad lin. 23.

Ibid. l. 19. ὁ περὶ Κυριακῆς] Hoc nomine appellarunt hebdomadale Dominicæ resurrectionis festum ante Melitonem Dionysiumve Corinthium æqualem ejus, S. Joannes, *Apoc.* i. 10. discipulusque ejus Ignatius in *Epist. ad Magnesios*, §. 9. Qui quidem dies sacer, cum Apostolicis temporibus institutus esset, atque exinde ab omnibus Christianis observatus, sabbatum, quod abrogatum fuisse testatur S. Paulus in *Epist. ad Coloss.* ii. 16. prorsus exclusit, sed sensim gradatimque. Quapropter Melito in libro suo ostendisse existimari possit, quantum dies primus, seu, ut mystica ratione eum vocabant, dies octavus, septimum diem dignitate præstaret. Confer *Epist.* S. Barnabæ adscript. cap. 15. et S. Basil. M. *De Spiritu S.* cap. 27.

Ibid. ὁ περὶ φύσεως ἀνθρώπου.] *πίστεως Niceph.* qui omisit voces ὁ περὶ ante πλάσεως, et vetus interpres *Rufinus* habet *De fide hominis*, καὶ ὁ περὶ refert Burtonus extare in *codice Maz.* sed καὶ περὶ sine articulo in *cod. Norfolc.* unoque *de Florentinis.*

Ibid. l. 20. ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως καὶ ὁ περὶ αἰσθητηρίων] Apud Niceph. legitur ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως καὶ ὁ περὶ αἰσθητηρίων, ut duo fuerint Melitonis libri: alter de obedientia fidei; alter de sensibus; idque confirmant Hieronymus et Rufinus. In omnibus tamen nostris codicibus legitur καὶ ὁ περὶ ὑπακοῆς πίστεως αἰσθητηρίων absque distinctione, quam Rob. Stephanus post vocem πίστεως adjecit. Fuit igitur hic Melitonis liber ita inscriptus: De obedientia sensuum fidei: seu quod idem est, de obedientia fidei quæ fit a sensibus. Quidam enim hæretici aiebant, animales quidem seu psychicos sensuum opera credere: spirituales vero per rationem. Ita Heracleo explicabat locum illum ex Joannis Evangelio: *Nisi signa et prodigia videritis, non credetis*. Quæ Christi verba aiebat Heracleo dici proprie ad eos, qui per opera et sensus naturam habeant obediendi, non autem credendi per rationem. Refert hæc Origenes enarrationum in Joannis Evangelium tomo 13. ubi id refutat, docetque tam spirituales quam animales non posse nisi per sensum credere. VAL. Apostolus habet, *τελείων δὲ ἐστι ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ξίω τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ*. Heb. v. comm. ult. Attamen Strothius lectionem alteram in textum recepit, a *Christophorsono* quoque prælatam. Certe nihil facilius erat, quam ut vocolæ καὶ ὁ περὶ exciderent. Ita exempli causa exhibet *codex Bodl.* seu *Savil.* ἐτι δὲ καὶ ὁ περὶ ὑπακοῆς omissis verbis ὁ περὶ φύσεως ἀνθρώπου καὶ ὁ περὶ πλάσεως. Atque etiam *Hieronymus*, qui omiserat illa, ὁ περὶ φύσεως ἀνθρώπου, inverso ordine ita locum Latine reddidit, quasi invenisset, καὶ ὁ περὶ αἰσθητηρίων, καὶ ὁ περὶ πίστεως, καὶ ὁ περὶ πλάσεως. *Rufinus* posuit, *De obedientia fidei, De sensibus*. Ergo hoc idem recepi, Strothium secutus. Ita etiam nunc Zimmerman. atque Burtonus, hic vero notat MSSos omnes cum Stephani et Valesii lectione consentire. Restat ut moneam, commemorasse Eusebium Dionysii Corinthii ad Athenienses epistolam, *διηγετικήν πίστεως καὶ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας*. Infra p.

Ibid. l. 21. ὁ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἢ νοός] ὁ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἦν. ἐν οἷς. Hæc est lectio codicis Regii, (et ed. R. Steph.) cui consentit etiam Nicephorus. Verum in aliis codicibus Maz. Med. et Fuk. longe aliter scriptus legitur hic locus: ὁ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἢ νοός. Quam scripturam

veram esse non dubitamus. Nam et interpretatio Rufini eam confirmat; *de anima et corpore et mente*. VALESIIUS, *Hieronymus* nihil interea habet post σώματος. Omittit ἡ τοὺς ἦν ἐν οἷς *cod. Venet.* sed cum Stephano faciunt *codd. Paris.* ambo referente Burtono. Cum Valesiana lectione consentiunt *codd. nostri Bodl.* sive *Savil.* et *Norfolc.* exemplarisque ed. Stephanianæ penes *Jonesium Lectt.* a Readingio ad calcem edit. suæ allatæ. Legendum vero post *Rufini Versionem* καὶ τοὺς. Hæc tamen interpretatio ante illud *de Hospitalitate* verba *de Anima et Corpore* male repetita habet. Woogius quoque in *Dissert.* sua supra memorata distinctionis nota posita post vocem σώματος verba quæ sequuntur, hoc modo præstat, ἦν ἐν οἷς καὶ ὁ περὶ λουτροῦ, quod tamen vix probo.

Ibid. l. 23. περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ] In codice Maz. Med. et Fuk. et apud Nicephorum legitur περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ. Id est: *De creatione et generatione Christi*. Quam scripturam veram esse non ambigimus. Rufinus quidem vulgatam lectionem (πίστεως pro κτίσεως) secutus est, ut ex interpretatione ejus apparet. Hieronymus vero uno generationis vocabulo contentus, vocem κτίσεως utpote duriores declinavit, propterea quod Christum in ordinem creaturarum cogere videretur. Verum antiqui Patres qui ante concilium Nicænum vivere, per vocabulum κτίσεως, non eam solum creationem quæ ex nihilo fit, sed omne genus productionis intellexerunt, ipsamque adeo generationem Verbi. Itaque id quod in Proverbiis legitur: *Dominus creavit me principium viarum suarum*, de generatione illa æterna exposuerunt: itemque illud Apostoli, *primogenitus omnis creaturæ*. Quæ omnia Marcellus quidem Ancyrae Episcopus, de incarnatione Christi dicta esse contendebat: sed refutatur ab Eusebio in libro ii. contra Marcellum cap. 3. et in lib. iii. de Ecclesiastica Theologia cap. 2. Porro in codice Mazarino ad vocem κτίσεως notatur in margine eadem manu Gr. πίστεως. Quæ nota significat, in quibusdam exemplaribus pro κτίσεως scribi πίστεως. VAL. Pro librorum editorum lectione πίστεως testem citat Strothius *Christoph.* pro altera autem κτίσεως, quam ipse in textum primus recepit, *Cod. Veneti Lectt. MS. Steph.* editionisque *Genev. Marg.* quibus nunc adde *MS. Norfolc.* et *Cod. Savil.* seu *Bodl.* in hoc tamen libro scribitur κτήσεως. Cum Strothia

itaque κτλως ut veriorem lectionem edidi. Idemque nunc fecisse videntur in editionibus suis Zimmerman. et Heinichenus, eum Burtono, qui quidem codices consentire *Med. Maz. Fuket.* testatus est. Interea vix quenquam moneri opus est, Melitonis *ὀρθοδοξίαν* de Filii Dei natura satis tueri fragmenta quæ supersunt, ut testimonium omittam de hac re auctoris *Parvi Labyrinthi* apud Eusebium lib. v. *Hist.* c. 28. quod supra collocavi pag. 125.

P. 120. l. 24. λόγος αὐτοῦ περὶ προφητείας] Rufinus hæc cum verbis superioribus conjunxit hoc modo : De fide et generatione Christi et de prophetia ejus, cui tamen non assentior. Rectius Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis hunc locum ita vertit. *Item de prophetia sua librum unum.* Certe Melitonem prophetam a plerisque habitum fuisse docet Tertullianus. Hieronymus in Melitone, *Hujus, inquit, elegans et declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano, dicit a plerisque nostrorum prophetam putari.* VAL. Invenisse Hieronymus videtur καὶ λόγος περὶ προφητείας αὐτοῦ. Sed vero Semlerus, ubi supra, scriptum fuisse hunc librum a Melitone contra Montani prophetiam arbitratur. Idque recte, ni fallor, cum Clemens Alexandrinus in libro illo περὶ προφητείας jam olim perduto certe partem aliquam ejus operis contra ejusdem Montani sectatores scripserit, quod testatur ipse Clemens in loco, qui dignus est, ut hic afferatur.—μη τοίνυν ψυχικοὺς ἐν ὀνειδῶνς μέρει λεγόντων ἡμᾶς οἱ προειρημένοι (Valentiniani) ἀλλὰ καὶ οἱ Φρύγες· ἥδη γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς τῇ νεῇ προφητείᾳ μὴ προσέχοντας, ψυχικοὺς καλοῦσιν, πρὸς οὓς ἐν τοῖς περὶ προφητείας διαλεξόμεθα. *Strom.* iv. §. 13. p. 605. ed. Potteri. Tum præterea Melitonem adversus hæreticos aliquos scripsisse ex Hieronymi loco in *Epist.* ejus *ad Magnum* constat, quem in APOLLINARII Fragmentis mox afferam. Hinc quoque verisimile videtur, episcopum Sardensem, qui ipse, ut notat Valesius a plerisque propheta habitus est, Montanum falsum prophetam et sectatores ejus non tantum in hoc libro oppugnavisse, sed etiam in illis περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν jam supra commemoratis.

Ibid. καὶ ὁ περὶ φιλοφενίας] καὶ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ὁ περὶ φιλοφενίας. Hæc est scriptura codicis Regii, (et *ed. Steph.*) quam confirmat etiam Rufinus. Verum cum hic

Melitonis liber de anima et corpore, jam antea commemoratus sit, quid opus est rursus eum hic recensere? Certe in codice Med. Fuk. et Savil. verba illa καὶ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος non habentur. Sed neque apud Hieronymum ac Nicephorum ulla eorum exstat mentio hoc loco. Optimus tamen codex Maz. ea retinet, sed inverso ordine in hunc modum καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας καὶ ὁ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος. VAL. Pro hoc additamento adferendus est cod. *Norfolc.* nunc addit Burtonus *unum ex codd. Florentinus et Parisiensem utrumque*, contra vero pugnare aiebat Strothius *cod. Veneti Lectt. et ed. Genev. Marg.*

P. 121. l. 1. ἡ κλεῖς] Labbæus in tom. ii. *De Script. Ecclesiast.* pag. 87. "In codice nostro MS. membraneo (Collegii Claromont. Parisiis) nomen ejusdem (Melitonis) præfert *Clavis Scripturæ* (Eusebius inter cætera Melitonis scripta recenset τὴν κλεῖδα, et S. Hieronymus in *Catalogo* librum, qui *Clavis* inscribitur) haud multum diversa a Formulis spiritualis intelligentiæ, quæ inter opera S. Eucherii annumerantur." Hæc Labbæi a Fabricio quoque ad Hieron. *De Viris Ill.* cap. xxiv. allata sunt. Inter schedas vero Grabii MSSas quæ in Bibliotheca Bodleiana conservantur, extat codicis illius Claromontani apographum cum alio quodam ejusdem operis exemplari collatum. Inventum autem esse dicitur exemplar posterius ad calcem Bibliorum Theodulfi Aurelianensis episcopi, quæ tunc ad bibliothecam pertinebant præsidis senatus Parisiensis De Mesmes. Initio codicis Claromontani legitur hic titulus, eadem, qua liber ipse, manu exaratus. "*Melitus Asianus episcopus hunc librum edidit, et congruo nomine clavem appellavit.*" Indicem alterum, qui ibidem extat, Labbæus composuisse fertur, sic se habentem, "*Melitonis episcopi in Asia et Martyris Clavis Sacræ Scripturæ.*" Ad hæc continet 87 paginas in quarto, ut loquuntur, hoc Grabii apographum.

Opus vero istud Melitoni adscriptum, dum in figuratis verbis sanctæ Scripturæ, perinde ac Formulæ illæ S. Eucherii a Labbæo memoratæ, abditisque eorum sensibus exponendis, versatur, ita tamen ab iis discrepat, ut plurima sibi propria opus conservet. At vero Formulas illas, sicut opuscula alia, Eucherio adjudicandas censet Sixtus Senensis in *Biblioth. Sancta* lib. iv. p. 226. utpote quæ ex auctoribus eodem Eu-

cherio recentioribus hinc inde collectæ sunt. Quidquid autem de γνησιότητι librorum Eucherii statuitur, certe opus quidem *Clavem* dictum non totum a Melitone secundi sæculi scriptore fuisse compositum aliunde abunde constat. En enim ex aliis hanc glossam. *Tres ad trinodam fidelium professionem, id est, clericorum, monachorum, et conjugum; de hac tripartita in ecclesia professione per Ezechielem Deus loquitur, &c.* Proferam hæc quoque verba; *Hostia pacifica; opus misericordiae, quæ ideo hostia pacifica adpellatur, eo quod hosti diabolo resistat, et Deo hominem reconciliet. In Psalmo, Tollite hostias et intrate in atria ejus.* Ubi ad marginem notavit aliquis, *Allusio hostis ad hostiam, quæ nonnisi a Latino quopiam excogitata sit.* Itaque additamentis auctum fuisse, de quo agimus, libellum, pro certo credendum esse dicerem; ut si a Melitone fuerit scriptus, quod haud negaverim, sincorum tamen atque incorruptum opus neutiquam censi id debeat. Relinquo autem pro instituto meo, quæcunque incerta sunt, ex quibus profecto nil nisi incertum colligendum.

Sed postquam superiora scripsi, addidisse quædam de opere isto atque de codice Claramontano Gallandium compertum habui in Prolegomn. tom. I. *Bibl. PP.* c. 24. p. cxx. “Ex hac *Clavi Scripturæ*, inquit, desumptus forte locus ille qui ad “*Genes.* xxii. 13. in bibliis Sixtinis sic a Nobilio citatur: “Melito, *Syrus et Hebræus dicunt, κρεμάμενος, pendens, ut* “*manifestius effingeret crucem.* (Vid. supra pag. 124.) Ceterum “quum Crusius pridem in se recepisset semet editurum cum “aliis ecclesiasticæ antiquitatis monumentis, antiquam illius “operis versionem cum emendationibus Sirmondianis, neque “unquam quod quidem sciam promissis stetisset: propterea “amicorum optimus meo nomine ad virum perillustrem “Parisiis agentem litteras perferendas curavit, quibus tum de “hoc Melitonis opere sciscitabatur, tum de ipso codice manu “exarato describendo consilium studiumque aperiebat. Verum “ab eo V. C. responsum tulit hujusmodi: Le livre qu’on de- “mandoit sous le nom de Κλεῖς, seu *Clavis Melitonis Sar-* “*diensis*, MS. du College de Clermont, est une espèce de “Dictionnaire ou Vocabulaire interpretatif des mots difficiles “de l’Ecriture sainte. Son véritable titre est: *Miletus* (sic) “*Asianus episcopus: hunc librum edidit, quem et congruo*

“*nomine Clavem appellavit.* L'ouvrage est un in quarto assez mince, d'environ 300 pages en velin, dont l'écriture est de la fin du XII. ou commencement du XIII. siècle. Cet ouvrage ne paroît pas pouvoir être d'une grande utilité.” Hæc attulit Gallandius. Constat præterea ex cl. Keilii nota ad Harlesianam edit. *Biblioth. Gr. Fabric.* vol. vii. p. 150. Christianum Woog. *Dissertationum duarum de Melitone* auctorem, postquam Crusius Gottingensis a promissa Clavis istius editione morte fuisset præpeditus, idem in se suscipere statuisse; verum neque hunc promissis suis stetisse, sed tantummodo in *Dissertatione Secunda*, p. 21. singulorum hujus scripti capitum syllabum dedisse, et p. 49. cap. primum, in quo membra Deo patri in Scriptura S. per ἀνθρωποπαθειάν tributa, quid significant exponitur, speciminis loco exhibuisse. Ex quo quidem specimine judicat cl. Keilius, non magnam sane hæc in re jacturam fecisse orbem litteratum.

P. 121. l. 1. καὶ τὰ περὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς ἀποκαλύψεως] Duos diversos fuisse libros, quorum unus de diabolo, alter de apocalypsi ageret, ex Rufino et Hieronymo colligitur. STROTH.

Ibid. l. 2. καὶ ὁ περὶ ἐνσώματου Θεοῦ] Hoc in libro continebat Melito Deum corporalem esse; idque ex variis scripturæ locis comprobabat. Quem quidem Melitonis errorem merito reprehendit Origenes in expositione in Genesim his verbis: προδιαληπτέον πρότερον, ποῦ συνίσταται, τὸ κατ' εἰκόνα ἐν σώματι, ἢ ἐν ψυχῇ, ἴδωμεν δὲ πρότερον οἷς χρῶνται, οἱ τὸ πρῶτον λέγοντες· ὧν ἐστὶ καὶ Μελίτων, συγγράμματα καταλελοιπώς, περὶ τοῦ ἐνσώματου εἶναι τὸν Θεόν· μέλη γὰρ Θεοῦ ὀνομαζόμενα εὕρισκοντες &c. quæ referuntur a Theodorito in cap. 20. quæstionum in Genesim. Eundem Melitonis errorem observat Gennadius in libro de dogmatibus Ecclesiasticis: *Nihil corporeum in Trinitate credamus, ut Melito et Tertullianus.* VALESIIUS. Hæc Valesius, qui tamen in priore editione sua verba verterat, *librum de Incarnatione Dei.* Sed et alii plerique viri docti Origenis auctoritate inducti in alteram interpretationem cesserunt. Atque fatendum est, etsi jure possit absolvi crimine sentiendi cum Audianis, sive Anthropomorphistis, Tertullianus, (is qui ab illorum errore tam longe profecto aberat, ut Deum impassibilem esse statueret, corpus et mate-

riam quidem Deum esse volens sed *innatam*, verba ipsius in lib. I. *adv. Marcion.* c. 15. *et infectam et aternam*, immo in lib. ii. *adv. eund.* c. 5. hominem negaret facie et corporalibus lineis, tam variis in genere humano, *ad uniformem Deum expressum* esse, quem porro *innatabilem et informabilem* in cap. 27. *adv. Praxeam* appellat) fatendum est, inquam, saltem Melitonem humani aliquid in hac re passum videri posse, quippe cum Origenes in loco a Valesio laudato, ostendat illos, qui cum Melitone senserunt, opinionem suam defendisse, ex eo quod membra in sacra Scriptura Deo tribuantur, et quod Abrahæque et aliis sanctis forma aliqua præditus Deus apparuerit. At vero, ne dicam, quod Schurfleischius in *Historia sua Eccles.* p. 94. decipi vult Origenem, qui Melitonem Deo corpus tribuisse existimat, cum τὸ σῶμα et τὴν οὐσίαν pro re una Melito usurparet; ac præterea quod ipse quoque Origenes statuit, Dei incorporeitatem in S. Scriptura haud manifeste designari, sic disserens fine *Præfationis* suæ in *Opus De Principiis*; certe Clavis illa Melitoni adscripta, de qua supra egimus, in capite *De Dei nominibus*, omnia loca Scripturæ, in quibus membra Dei commemorantur, non crasse, sed mystica ratione exponit. Porro hoc caput esse ipsum περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ librum ab Eusebio commemoratum censet cl. Woogius, qui, ut supra retuli, caput primum libri appellati *Clavis* nunc demum edidit. Vid. Dissert. ejus iii. pag. 60. Sed de hoc viderit ille. Et, quomodocunque exponitur dubius hic titulus, περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ, pristinae meæ suspicioni tandem nuntium remitto, quem ante me suggessisse in *Dissertatione* sua de *Eusebii Cæsariensis auctoritate* cl. Danzium nunc certior factus sum. Scilicet cum Anastasius Sinaita librum excerpisset Melitonis περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ appellatum, cujus quidem ῥῆσιν hic attuli, idem fuisse hoc opus conjecturam feci, atque illud περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ, ut ejus titulus posterior esset, ἢ περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ, quis enim, olim dixi, in se reciperet, Origeni unquam visum esse ipsum Melitonis opus περὶ ἐνσωμάτων Θεοῦ, cujus quidem titulus ad notitiam ejus pervenisset.

Interca Hieronymus Græcam Eusebii vocem retinuit, incertus, ut Cavo in *Hist. Literaria*, v. *Melito*, videtur, quid voluerit. Vertit autem Rufinus, *De Deo corpore induto*.

P. 121. l. 3. πρὸς Ἀντωνῖνον βιβλιδιον] Hujus *Apologiae* excerpta quaedam supra allata sunt. Vid. pag. 109.

Ibid. l. 10. Οὐδεμία ἀνάγκη &c.] Anastasius, sæculi sexti scriptor, in *Hodego* suo, adversus Monophysitas disputans, Melitonis verba præfatus ea, quæ hic sequuntur, affert; Ἀμέλει γοῦν ὁ θεῖος καὶ πάνσοφος ἐν διδασκάλοις Μελίων, ἐν τῷ περὶ Σαρκώσεως Χριστοῦ λόγῳ τρίτῳ λίαν ἐπιμέμφεται ἐξηγητὴν τὸν βουλόμενον ἐκ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ Χριστοῦ πραχθέντων παραστῆσαι, ἢ πιστώσασθαι τὸ ἀληθὲς τῆς ψυχῆς, ἢ τοῦ σώματος αὐτοῦ· ἢ (for. legend. μὴ ἐκ) τῶν φυσικῶν καὶ ἀναμαργήτων αὐτοῦ πραγμάτων, λέγω δὴ πείνης, δίψης, ὕπνου, δακρύου, πύσματος, ἰδρώτος, ἐκκρίσεως τῆς διὰ ῥινὸς, καὶ ἐκκρίσεως καὶ ἀποβολῆς τῆς φθειρομένης καὶ πεπτομένης βρώσεως καὶ πόσεως φυσικῶς. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν ὁμοίως ἀδιαβλήτων καὶ φυσικῶν ἡμῖν ὄντων, τοῦτ' ἔστι τῆς λύπης καὶ ἀγωνίας καὶ ἀθυμίας. φησὶ γὰρ κατὰ Μαρκίονος συντάττων ὁ θεόσοφος Μελίων· ἀπηρνείτο γὰρ καὶ ὁ Μαρκίων, καθάπερ Σευήρὸς τε καὶ Γαϊανὸς τὴν ἑνσαρκον Χριστοῦ οἰκονομίαν, τὰς αὐτὰς προτάσεις καὶ χρήσεις εὐαγγελικὰς· (deest aliquid) ἃς περ καὶ νῦν οὗτοί πρὸς ἡμᾶς οἱ Μαρκίονος τοῦ Ποντικοῦ μαθηταί· πρὸς ὃν λίαν ἐχεφρόνως ὁ Μελίων ἀπεκρίνατο φάσκων, ὡς ΟΥΔΕΜΙΑ ἀνάγκη &c. *Certe divinus et sapientissimus inter doctores Melito in tertio de Incarnatione sermone, graviter invehitur in illos interpretes, qui comprobare nituntur ex factis Christi post baptismum veritatem corporis et animæ, itemque naturalium (forsan, non autem ex naturalibus) et omnis peccati expertium operationum ejus, famis, inquam, sitis, somni, laboris, lacrymarum, sputi, sudoris, excretionis per nares, egestionisque corrupti et naturaliter concocti cibi ac potus: neque horum duntaxat, sed et eorum, quæ animæ nostræ a natura inesse solent: hoc est tristitiæ, mœroris, et dejectionis. Nam contra Marcionem disputans sic ait cœlesti cognitione excellens Melito: negabat enim etiam Marcion sicut Severus et Gaianus, divinam Christi incarnationem, iisdem testimoniis Evangelii adversus Melitonem usus; quibus nunc isti Marcionis Pontici discipuli adversus nos utuntur. Cui valde scite et opportune respondit Melito in hunc modum. Non esse necessarium &c. Scilicet naturalia, quæ hic commemorata sunt, tanquam turpia atque indigna Filio Dei adducens, humanam Christi naturam Marcion impie negabat.*

P. 115. l. 18. ἐν τῇ τριετίᾳ τῇ μετὰ τὸ βάπτισμα] Ex eo quod ab usitatori hic disceditur sæculi hujus sententia, quæ unum tantum Dominicæ prædicationi annum statuebat, potest suboriri *vothelas* aliqua suspicio in hunc Melitonis librum. Quum vero in alia prorsus abierint circa hanc rem, ut de Tertulliani opinione sileam, Irenæus, discipulusque ejus Hippolytus, et Origenes, ex quibus Irenæus in lib. ii. *Contra Hæres.* cap. 22. al. 29. Valentinianam opinionem mortem Christi duodecimo post baptismum mensi assignantem confutavit; Hippolytus autem in *Interp.* sua in *Danielem* §. 4. Christum docet advenisse anno mundi 5530, passum vero esse anno 5533. Origenesque *Contr. Celsum* lib. ii. cap. 12. p. 397. ed. Delar. p. 67. ed. Spenceri, habet istud, ὁ δὲ Ἰούδας παρὰ τῷ Ἰησοῦ οὐδὲ τρία διέτριψεν ἔτη, notam inde affigi *vothelas* huic operi de Incarnatione Christi haud oporteret. Videantur de re ipsa controversa nuperi scriptores Priestleius et Newcomius, quos tamen pariter ac Nicolaum Mannum, insignem sententiæ apud multos veteres receptæ vindicem et ante Priestleium reductorem, hic Melitonis locus fugit. Neque Hippolyti locus eidem Priestleio Newcomiove notus fuit, in opere tamen extans, quod anno 1772 Romæ jam editum fuerat.

P. 122. l. 3. Hæc attulit Anastasius &c.] Haud memoratur, ut dixi, Melitonis liber iste inscriptus, *De Incarnatione Christi*, περὶ σαρκώσεως Χριστοῦ, in indice operum ejus ex Eusebio modo adducto, neque etiam alter ille *de Passione*, ex quo pauca verba, quæ descripsi, idem affert Anastasius, cap. xii. p. 216. Hæc vero fragmenta, cum fugissent Halloixium in *Vit. S. Melitonis*, video Gallandium in *Bibliotheca* sua *Patrum* reposuisse; quorum dictorum prius illud Cavius in *Hist. Lit.* sub *Melitone*, et Grabius in *Notis ad Bulli Opera*, protulerant. "Fragmentum ipsum (inquit Cavius) cum sit quantivis pretii, neca quoquam, quod sciam, etiam diligentissimo Fidei Nicænæ defensore in medium prolatum, integrum hic deponam." Tum eodem adducto, exclamat; "Notent hæc Eutychiani, duarum in Christo naturarum oppugnatores; notent Ariani, et qui Socini de grege Dominum nostrum Deum verum et sempiternum esse præfracte negare non verentur." Grabius porro l. c. vix dubitare se ait, dum confert hæc Melitonis cum loco pene æqualis auctoris apud Euseb. *Hist. Eccl.* b. v. c.

28. Τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελίτωνος καὶ τῶν λοιπῶν, τίς ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστὸν, quā hęc ipsa Melitonis ab Anastasio adducta, illi auctori Eusebiano ob oculos versata fuerint. Conferas et locum Melitonis ex *Chronico Paschali* supra allatum pag. 118. alterumque ex eodem Anastasio post hęc positum pag. 122.

Eusebius quidem, a quo opus hoc, ut dixi, haud commemoratum est, ad finem capitis hujus de Melitonis libris addit, καὶ τὰ μὲν τοῦ Μελίτωνος τοσαῦτα, sed tantum eo indicatur, Halloixio verba interpretante, omnes Melitonis libros enumerasse Eusebium quos novisset, ἀ εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἀφίεται, inquit ille capitis initio. Meminisse quoque oportebit quæ idem admonuit historicus de Serapionis operibus in lib. iv. *Hist.* cap. 12. Τοῦ δὲ Σαραπίωνος τῆς περὶ λόγους ἀσκήσεως, καὶ ἀλλὰ μὲν εἰκὸς σώζεσθαι παρ' ἑτέροις ὑπομνήματα· εἰς ἡμᾶς δὲ μόνον κατῆλθε τὰ πρὸς Δομνίνον &c. Conferas quæ ad APOLLINARIS Fragmenta nos infra notabimus. Porro perinde quasi hujusmodi opus a Melitone scriptum esset, testatus est S. Hieronymus in *Epistola ad Magnum*, ut modo vidisti, Melitonem, aliosque patres, quos ibi memoravit, *venena hæresium singularum, et ex quibus philosophorum fontibus emanarint*, scriptis explicavisse. Talem autem originem Gnosticis, ac consimilibus hæreticis Valentinianis et Marcionitis, exprobare Irenæus et maxime Tertullianus solet. Interea de libro, *Eis τὸ πάθος*, Melitoni ab eodem Anastasio adscripto constat, cum ex illo auctore tum ex loco, quem ex *Thesaurο* MSto Nicetæ Choniatae afferam, habitum esse antiquitus librum illum pro opere vero ac germano apud omnes diversa utcunque sentientes, hæreticos et orthodoxos.

P. 122. l. 11. Ὁ Θεὸς πέπονθεν ὑπὸ &c.] Hoc inter testimonia attulit Anastasius quæ prodebant Theodosiani et Gaianitæ, ut probarent, ipsum etiam Deum Verbum cum carne sua passioni fuisse obnoxium, Μελίτωνος ἐπισκόπου Σάρδεων, ἐκ τοῦ λόγου, *Eis τὸ πάθος*· ΘΕΟΣ πέπονθεν &c. Tum præterea laudatus est hic versiculus a Niceta Choniata in *Thesaurο* suo *Orthodoxo*, qui Græce adhuc in bibliothecis latet, et cujus quinque tantum libri Latine editi sunt. Sic nimirum in Codice Bibliothecæ Vaticanæ, numero 643 designato, in ususque meos inspecto, quo quidem continetur Nicetæ opus, Meli-

tonis istud profertur; Libro Nicetæ 13: Μελιτωνος Σάρδεως. 'Ο Θεὸς πέπονθεν ὑπὸ δεξίας Ἰσραηλίδος· προβάλλονται δὲ (loquitur Nicetas de hæreticis, qui Theopaschitæ nominati sunt) καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα· πρὸς πάντα δὲ ἡμῖν μία λύσις ἀρκέσει, φησὶν ὁ θεόλογος Γρηγόριος· μήπου τὸν λογισμόν ὀκλάσῃς, αἷμα Θεοῦ καὶ πάθος ἀκούων καὶ θάνατον, μήπου περιενέχῃς ἀθέως, ὡς Θυσυνήγορος. ubi corrigendum ex edito Gregorio et MSto Bodleiano *Operis Nicetæ*, Θεοῦ συνήγορος, verba enim in *Orat.* 42. Gregorii Naz. exstant p. 690. tom. I. ed. Paris. Sed et Euthymius Zigabenus in *Panoplia*, si bene memini, Melitonis versiculum adduxit.

Ibid. l. 10. ὁ Θεὸς πέπονθεν] Locus insignis, ad quem illustrandum videsis quæ superius adnotavimus in Prolegom. cap. I. §. viii. ubi de Christi divinitate luculentissimum testimonium propugnamus, quod occurrit in S. Clementis Romani Epist. 1. ad Corinthios cap. ii. (καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν). Verum præter Clementem, alios etiam patres apostolorum ætati suppare ita fuisse locutos, testem habemus locupletem S. Ignatium martyrem, qui in Epist. ad *Ephesios* cap. i. sic scribit, Μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ, ἀναζωπυρήσαντες ἐν αἵματι Θεοῦ κ. τ. λ. *Quum Dei sitis imitatores, excitantes vos per sanguinem Dei* &c. Ita nimirum locuti patrum vetustissimi, ab Apostolo Paulo edocti *Act.* xx. 28. GALLANDI. Propter unionem enim naturæ humanæ cum divina ita semper Christiani locuti sunt. Quam quidem unionem aretissimam haud diu post Melitonis tempora his verbis notatu dignissimis Origenes signavit. "Ὁμως δὲ ἴστωσαν οἱ ἐγκαλοῦντες (sc. ethnici Christianos criminati, opinari eos illum Deum esse, qui constet ex mortali corpore) ὅτι ὃν μὲν νομίζομεν καὶ πεπεῖσμεθα ἀρχῇθεν εἶναι Θεὸν καὶ υἱὸν Θεοῦ, οὗτος ὁ αὐτολόγος ἐστὶ καὶ ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ θιγτὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν αὐτῷ ψυχὴν, τῇ πρὸς ἐκεῖνο οὐ μόνον κοινωνία ἀλλὰ καὶ ἐνώσει καὶ ἀνακράσει, τὰ μέγιστα φάμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θειότητος κεκοινωνηκότα εἰς Θεὸν μεταβεβηκέναι. Lib. iii. *Contr. Celsum* c. 41. p. 474. ed. Delaruan. et p. 135. ed. Spenceri. Hoc vero, sicut alia apud eundem scriptorem loca, satis superque ostendit, Christianos iis temporibus in quæstione de utraque natura Christi diligenter versatos fuisse. Ad Melitonem quod attinet, quem

attulerunt hæretici, Theopaschitæ appellati, egregium cum fuisse ambarum naturarum in Christo vindicem, satis ostendit *Parci Labyrinthi* apud Eusebium locus, quem sæpe hujus rei testem citavi.

P. 122. l. 14. ὑπὸ δεξίας Ἰσραηλίδος] Obscuro loco lucis aliquantum, ni fallor, dabunt veteris cujusdam Christiani verba a me ante allata pag. 55.—καὶ, ὡς ἔφη τις τῶν προβεβηκότων, διὰ τῆς θέας ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοὺς δύο λάους εἰς ἓνα Θεὸν συνάγων (scil. ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ). δύο μὲν γὰρ αἱ χεῖρες, ὅτι καὶ δύο λαοὶ διεσπαρμένοι εἰς τὰ περάτα τῆς γῆς· μία δὲ μέση κεφαλὴ, ὅτι εἰς ὁ Θεὸς, ὁ ἐπὶ πάντων &c. Hæc habet Irenæus, lib. v. c. 17. a Seniore aliquo accepta. Itaque ἡ δεξία allegoristis gens erat Israelitica referente Melitone; Auctor vero *Operis Imperfecti in Matthæum* apud *Opera S. Chrysostomi*, ad *Mat.* vi. 3. dextram a Matthæo memoratam de populo Christiano, lævam de Judæis interpretatus est. Scilicet interpretationes æque probabiles.

Ibid. l. 15. LIBRI INCERTI] Fragmentorum, quæ sequuntur, primum ultimumque auctiora, quam antehac, nunc prodeunt. Primi enim tantum priorem partem usque ad verba παρῆχεν ἀνθρώποις l. 2. p. 117. exhibuit Halloixius pag. 835. tom. ii. *Vit. Patrum Oriental.* ex Catena quadam in Genesin. Verba acceperat a Sirmondo, qui misit ei et illa fragmenta, quæ loco secundo et tertio collocantur. Sed et eadem hæc ex Catena in Genesin Cod. 1825. Regiæ Bibliothecæ Paris. a cl. Lequinio descripta in Grabii schedis MSSis inveni, quæ in bibliotheca Bodleiana conservantur; primum vero fragmentum plus dimidio quam Sirmondianum est auctius. Eadem quoque, non autem similiter aucta, una cum alia præterea ῥήσει quarto et ultimo loco posita, in codicibus nonnullis bibliothecæ Vaticanæ extant; quæ quidem in meam gratiam ut describerentur, impetravit Thomas Burgessius, vir etiam apud exterarum gentium eruditionis laude insignis, nunc episcopus Menevensis dignissimus. Quartæ autem ῥήσεως initium, ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος κρεμάνενός φησιν· ὡς σαφέστερον τυποῦν τὸν σταυρὸν in *Romana edit.* τῶν ὁ. ad Genesin cap. xxii. affertur. Immo vero fragmenta omnia, sed minus ampla pro eo quod ista in codicibus nonnullis habentur, exhibet *Catena in Octateuchum* a Nice-

phoro Græco monacho Lipsiæ haud ita pridem edita, in Col. 281. et 283. tomi I.

Universa autem hæc prætermisisse Gallandium in *Bibliotheca* sua *PP.* pro instituto suo omittendi, quæ in Catenis sunt posita, nunc scio. Nec Woogius, qui fragmenta istæ in *Dissert. Secunda* sua de *Melitone* repetiit, illa itidem, quæ in Nicephori Catena adduntur, posuit. Cæterum hoc notabo, fecisse mentionem Grabium in Schedis MSStis, No. 28. designatis, libri cujusdam Melitonis, "Melito in Genesin Cod. Vat." cujus notitiam habuit ex Johannis Mori Catal. MS. Codd. Vatt. Vereor autem, ut ullum justum opus Melitonis in nobilissima bibliotheca extet, vel ut quidquam præter hæc fragmenta indice illo signetur.

I.

P. 116. l. 16. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν] Halloix. habet, τοῦ μακαρίου Μελλίτωνος Σάρδεων. Ὡς γὰρ κριὸς ἐδέθη, φησὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς ἀμνὸς &c. Ita quoque Codd. Vatic. 746, et 747, cum nonnulla varietate. Adde *Nicephori in Octateuchum* editam *Catenam*. Ex *Schedis Grabii* pauca mutavi, quæ videbis.

Ibid. l. 17. ὡς ἀμνὸς] Irrepisse hoc ex superioribus vocibus mihi quidem videtur.

Ibid. l. 18. ἐβάστασε] Ita Halloix. Codd. Vat. paucorumque verborum appendix, quam Grabius post hæc fragmenta in schedis suis attulit. Εβάσταξε *Grabii Schedæ* et *Nicephori Catena*. His autem verbis conceptus est locus in *Lipomanni Catena in Genesin* an. 1546. Parisiis excusa: *Melito Episcopus, Dominus noster ut aries vinctus est, et immolatus ut Isaac crucem humeris portavit.* p. 256. Cæterum præeunte Paulo apostolo ad Hebræos qui, dum Abrahami fidem in resurrectionem postea futuram filii sui prædicat, Isaaci sacrificium cum Christi morte conferre videtur cap. xi. comm. 17—19. Irenæus Melitonis adinstar in lib. iv. cap. 5. sive 10. Isaacum ligni bajulum in sacrificio a patre ejus destinato Christi cruciferi ostendit esse typum. Sed multo explicatius, quam Irenæus, de hac re scripsit Tertullianus; *Itaque in primis*, inquit ille, *Isaac, cum a patre in hostiam deditus lignum sibi ipse por-*

taret, Christi exitum jam tunc denotabat in victimam concessi a patre, et lignum passionis suæ bajulantis. Lib. iii. adv. Marcion. c. 18. Confer et adv. Judæos, cap. 20. Itidem sub lege agnus mactatus typus fuit Christi, quem quidem agnum Dei appellat Joannes Baptista.

P. 116. l. 18. ἐπὶ τοῖς ὁμοῖς αὐτοῦ] Ita *Schedæ Grabianæ*. Abest αὐτοῦ ab *Halloixio Niceph.* alteroque saltem *Codicum Vat. Nicephorus* quoque ἐπὶ τοὺς ὁμοῖς habet, nescitque verba sequentia ἀναγόμενος σφαγῆναι. Mox post τοῦ μέλλοντος πάσχειν vocem Χριστοῦ in iisdem *Schedis* inveni.

P. 117. l. 2. ἀνθρώποις] Cum hac voce finitur ἡ ῥῆσις in *Codd. Vaticanis, Halloixio, Nicephoroque. Schedæ Grabii* reliqua suppeditarunt.

II, et III.

P. 118. l. 2. καὶ θυθεὶς ἐλυτρώσατο] τυθεὶς *Cod. Vat.* 748. et *Nicephori Catena*. In *cod. autem Vat.* 746. voces ἔλυσε καὶ θυθεὶς omisissæ sunt, et in *Schedis Grabianis* desunt καὶ θυθεὶς ἐλυτρώσατο.

Ibid. l. 3. ὁ Κύριος ὁ ἀμνός] Deest uterque articulus in *Cod. Vat.* 748. Ex *Grabianis Schedis* solis illum ante ἀμνός accepi.

Ibid. l. 4. ἐν φντῶ Σαβὲκ] Vid. infra Fragment. IV.

Ibid. l. 5. ὁ ἀμνός] Legendum esse, prout *Halloixius* vertit, licet suspicari ὁ κριός, quod tamen nullus suppeditat codex vel manu exaratus vel typis impressus. Versio quidem *Biblicorum Coptica, agnus aliquis* præ se fert ab *Holmesio* ad *Genesis* locum commemorata; sed nihil ejusmodi ibi *Melitonem* invenisse evidentissime constat, ex iis quæ in Num. IV. sequuntur. Veruntamen revera extitisse in aliis nonnullis S. Scripturæ versionibus istiusmodi varietatem, vel potius, expositionem, cuique patebit *Excerptum* inspicienti *Liturgiæ Syriacæ Septimanæ Passionis D. N. Jesu Christi*, quod edidit ex codice MS. Lipsiensi anno 1720 J. C. Clodius. Vide pag. 5. *Excerpti*. Cui addendum quod posuit infra S. APOLLINARIS, ὁ ἀντὶ τοῦ ἀμνοῦ παῖς Θεοῦ ὁ δεθεὶς.

Ibid. l. 6. ἐμπεποδισμένον] Ita *Codd. Vat. Nicephori Catena Schedæque Grabii*, qui tamen adnotavit, *Cat. Reg. Francisci Foc.* habere ἐμπεπεδημένον; quod *Halloixius* exhibet. In primo horum Fragmentorum tam πεπεδημένος, quam πεποδισμένος

positum est de Isaaco collato cum ariete, quemadmodum cum eo confertur hoc loco Christus. Vid. lin. 6. et lin. 10.

IV.

Ibid. l. 13. Τὸ κατεχόμενος &c.] Præstant hanc ῥῆσιν cum *duo Codices Vaticani*, in quibus minus apte κατεχόμενον exaratum est, tum vero *Nicephori Catena*, ubi rectius κατεχόμενος extat.

Ibid. ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος] Vir quidem celeberrimus Montfauconius, *Prælim. in Hexapla Origenis*, in eorum sententiam propendere videtur, qui velint, *Syrum* hunc et fortasse etiam *Hebræum*, quorum lectiones a patribus sæpe conjunctim afferuntur, versiones aliquas Græcas ex Syriaca versione atque Hebraico factas indicare. Vide eum cap. i. §. ult. Sed quid de Syro isto et Hebræo statuendum sit, alii viri docti post Montfauconium scribentes sibi non liquere affirmarunt. Numero singulari verbum φησὶν hic positum est; et Eusebius lib. iv. Hist. c. 22. de Hegesippo hoc tradit, ἕκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίων εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συριακοῦ—τινα τίθησιν, quæ quidem Eusebii verba an hisce Melitonis dent lucem, quærant alii. De nulla interea versione evangelii, sed de evangelio Syro-Hebraico, loquitur Eusebius.

P. 118. l. 14. τυποῦν] τυποῦντα *Nicephori Catena* et Scholium in *Bibliis edit. Romanæ*, quod quidem scholium his verbis τὸν σταυρὸν finitur.

Ibid. l. 17. ὥσπερ δὲ φυτὸν Σαβὲκ, τοῦτ' ἐστὶν ἀφέσεως] *LXX.* Καὶ ἀναβλέψας Ἀβραὰμ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδε, καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος ἐν φυτῷ Σαβὲκ τῶν κεράτων. *Genes. cap. xxii. comm. 13. Biel. Lexic. in LXX. et alios Interpretes V. T.* “Σαβὲκ Hebr. גבש perplexum, vepretum. *Gen. xxii. 13.*—“Ceterum in *Gloss. Bibl. Coislin. p. 475.* Σαβὲκ exponitur “ἀφesis dimissio, et additur: ἀπὸ τῆς Σύρας διαλέκτου, *e lingua Syriaca.* Ita etiam *Lex. Orig. p. 233.* et *Suidas*, nisi quod “apud hunc vox διαλέκτου omissa sit. Male autem ibi vox “derivatur a *Chald. גבש dimisit. Tom. iii. p. 256.*” Confer *J. C. G. Ernestii Gloss. Sac. Hesych. p. 242.* et *Schleusneri Lexic. Vet. Test. iii. 19.* Cæterum, haud significat Melito per verba, φυτὸν Σαβὲκ ἐκάλεσε τὸν ἅγιον σταυρὸν, hoc Σαβὲκ Græce σταυρὸν ab interprete versum esse; sed tantum expositionem

suam S. Scripturæ mysticam Syri et Hebræi vocibus confirmat. Cæterum verba, quæ sequuntur, ex Bibliis Romanæ editionis accepta protulisse el. Woogium nunc invenio in *Dissert. sua II. de Melitone* p. 45. cui quidem viro erudito videntur ea ex Ἑκλόγων libris sex illis sumpta fuisse, quorum Eusebius in Historia meminit, ea potissimum continentes, quæ ad Servatorem nostrum pertinebant. Hic vero, non in ipsis Melitonis Fragmentis, ponendum duxi vetus Scholium a me plus semel commemoratum, quippe quod haud affirmatur ex ullo Melitonis opere fuisse descriptum. Τὸ Σαβῆκ, ἀφεστὶν τινες ἐκδεδώκασιν· οἱ δὲ, ὀρθίος, ὡς εἶναι αὐτὸ τὸ λεγόμενον τράγος ὀρθὸς ἐπαραβεβηκὼς φνῶ; ἐνταῦθα δὲ ὀρθὸς τῶν κεράτων κατεχόμενος, ὡς εἶναι φανερὸν τύπον σταυροῦ. Διὰ τοῦτο δὲ οὐχ ἐρμηνεύεται, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ μὴ οὖσα λέξις πολλὰ σημαίνει ἐρμηνευομένη πρὸς δὲ τοὺς πνυθανομένους δεῖ ἀποκρίναι καὶ λέγειν, ὅτι τὸ Σαβῆκ ἐπήρμενος ἐρμηνεύει. SCHOLIUM in *Bibliorum Græcorum* τῶν ο' editione Romana, Gen. xxii. pag. 25. Vid. et *Fragm. III.*

Ibid. l. 18. Ἰεζεκιὴλ ἐν τῷ τέλει] Videsis τοὺς ο', cap. penult. prophetiæ *Ezechielis* comm. 4.

Ibid. l. 20. πάθος διὰ Χριστὸν, καὶ βάπτισμα] Pauca hæc in *Nicephori Catena* non extant. Quod attinet ad dogma hic et alibi a veteribus traditum, optime docet Tertullianus cap. ii. lib. sui *De Baptismo*, efficax redditum esse sacrum lavacrum per passionem ipsius Christi atque resurrectionem, quia nec mors nostra, inquit, dissolvi posset, nisi Domini passione, nec vita restitui sine resurrectione ipsius. Similiter ait Hieronymus *adv. Luciferianos*, p. 140. ed. Froben. *Perfectum autem baptisma non est nisi quod in cruce atque resurrectione Christi est.* Neque aliter rem se habere circa martyrium, sic scribendo ostendit Origenes, ἄνθρωπος μὲν οὖν οὐκ ἂν δῶῃ τι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, Θεὸς δὲ τῶν πάντων ἡμῶν ψυχῆς ἀντάλλαγμα ἔδωκε τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Ἰησοῦ. *Orig. Comment. in Matt.* tom. xii. c. 28. ed. Delaruan. et p. 289. ed. Huetii. Confer. *Tertull. De Fuga in Persec.* c. 12. et Augustin. *De Civ. Dei* lib. x. c. 21. Sed de martyrii atque martyrum meritis plura subjungam ad *EPIST. LUGD. ET VIENNENSIIUM.*

P. 119. l. 2. Parvi Labyrinthi] Hujus operis fragmenta suo loco collocaturus sum una cum *CATH. PRESBYTERI Reliquiis.*

S. APOLLINARIS.

S. APOLLINARIS.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. xxvi. p. 96.

APOLLINARIS, Asiæ Hierapolitanus Episcopus, sub Imperatore M. Antonino Vero floruit, cui et insigne volumen pro fide Christianorum dedit. Extant ejus et alii quinque adversum Gentes libri, et de Veritate duo, ^aet adversum Cataphrygas, tunc primum exortos, cum Priscilla et Maximilla insanis vatibus, incipiente Montano.

^a Omisit Hieronymus memoratos Eusebio libros Apollinaris duos πρὸς Ἰουδαίους. (Lib. iv. cap. 27.) Sed et hi et cætera scripta Apollinaris hodie desiderantur. FABRICIUS. Abesse autem illud, duos libros adversum Judæos, a codd. nonnullis ipsius Eusebii, monendum est. Interea particulam et ante voces adversum Cataphrygas omittentem Vallarsium, Operum S. Hieronymi novissimum editorem, refellere videtur ipse ibidem Eusebius, qui proxime post scribit, Καὶ ἂ μετὰ ταῦτα συνέγραψε κατὰ τῆς Φρυγῶν αἰρέσεως κατ' οὐ πολὺν καινοτομηθείσης χρόνον. Cæterum de Apollinaris mortis modo vel tempore nil liquere, ait Cavius. Nec tempus, neque regio Asiæ, fortasse convenit cum homine cognomine, quem optimum papam vocat Origenes fine *Epistolæ ad Africanum*. Beatissimum appellat Hierapolitanum episcopum iisdem fere temporibus Serapio, Antiochenus episcopus, et ipse quoque veterum opinione sanctus. Vide infra Serapionis testimonium, nec quenquam fugiat maxima laude eum ornatum esse ab Eusebio, Photioque. Quinetiam Theodoreto Apollinaris est ἀνὴρ ἀξίεπαινος, καὶ πρὸς τῇ γνώσει τῶν θείων καὶ τὴν ἔξωθεν παιδείαν προσεληφώς. *Hæret. Fab. Compend.* iii. 2.

S. CLAUDII APOLLINARIS,
ECCLESIAE HIERAPOLITANÆ EPISCOPI,
QUI EODEM TEMPORE, QUO MELITO, FLORUIT,
FRAGMENTA.

5

EX

LIBRO INCERTO.

Η ΔΕ Ιστορία (inquit Eusebius lib. v. *Hist.* cap. 5.) φέρεται μὲν
(historia est, de miro imbre ad sedandam militum legionis Melitinæ
sitim Imp. M. Antonini exercitui misso, dum fulminum jactu
10 vexantur hostes) καὶ παρὰ τοῖς πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου συγγρα-
φεῦσιν, οἷς μέλον γέγονε τῆς κατὰ τοὺς δηλουμένους γραφῆς· δεδή-
λωται δὲ καὶ πρὸς τῶν ἡμετέρων. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἔξωθεν Ιστορικοῖς
ἅτε τῆς πίστεως ἀνοικείοις, τέθεται μὲν τὸ παράδοξον· οὐ μὴν καὶ
ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς τοῦτο ὁμολογήθη γεγονέναι. τοῖς δέ
15 γε ἡμετέροις ἅτε ἀληθείας φίλοις, ἀπλῶ καὶ ἀκακῶς τὴν τῶν
τὸ πραχθὲν παραδέδοται. τούτων δ' ἂν εἴη καὶ Ἀπολινάριος·
ἐξ ἐκείνου φήσας τὴν δι' εὐχῆς τὸ παράδοξον πεποι-
κυῖαν λεγεῶνα, οἰκείαν τῷ γεγονότι πρὸς τοῦ βασιλέως
εἰληφέναι προσηγορίαν, κεραυνοβόλον τῇ Ῥωμαίων
20 ἐπικληθεῖσαν φωνῇ.

Atque ea res tum a scriptoribus
a fide nostra penitus alienis, qui-
bus curæ fuit res eo tempore ges-
tas memorie mandare, tum a nos-
25 tris etiam hominibus refertur. Sed
Gentilium scriptores utpote a reli-
gione nostra dissidentes, hoc quidem
miraculum commemorarunt: non
tamen id nostrorum precibus factum
30 esse confessi sunt. Nostri vero

utpote veritatis cultores, simpliciter
atque ingenue rem ipsam literis tra-
diderunt. Ex his est Apollinaris:
qui legionem ipsam ejus pre-
cibus id miraculum perpetratum
est, exinde congruo rei vocabulo
fulmineam ab Imperatore cog-
nominatam esse scribit.

EX

LIBRO DE PASCHATE.

Εἰσὶ τοίνυν οἱ δι' ἄγνοιαν φιλονεικοῦσι περὶ τούτων, συγγνωστὸν πρᾶγμα πεπονθότες· ἄγνοια γὰρ οὐ κατηγορίαν ἀναδέχεται, ἀλλὰ διδαχῆς προσδεῖται. καὶ λέ- 5 γουσιν ὅτι τῇ ιδ' τὸ πρόβατον μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν ὁ Κύριος· τῇ δὲ μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων αὐτὸς ἔπαθεν· καὶ διηγοῦνται Ματθαῖον οὕτω λέγειν ὡς νενοήκασιν· ὅθεν ἀσύμφωνός τε νόμος ἢ νόησις αὐτῶν· καὶ στασιάζειν δοκεῖ κατ' αὐτοὺς τὰ εὐαγγέλια. Affe. 10
runtur hæc in *Præfat. Chronici Paschalis*, sive *Alexandr.* pag. 6. ed. Ducangii.

Interprete Car. Ducangio.

Quidam igitur sunt, qui ex ignorantia de hisce excitant contentiones, rem venia dignam passi, neque enim accusationem admittit ignorantia, sed eget doctrina: aiuntque xiv. agnum cum discipulis manducasse Do- 15
minum, magna vero azymorum die passum esse, atque ita dicere Matthæum, uti illum intelligunt, unde legi contraria est eorum interpretatio, iisque adversari videntur evangelia. 20

Ex eodem Libro.

Ἡ ιδ' τὸ ἀληθινὸν τοῦ Κυρίου πάσχα, ἡ θυσία ἡ μεγάλη, ὁ ἀντὶ τοῦ ἁμνοῦ παῖς Θεοῦ ὁ δεθεὶς, ὁ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, καὶ ὁ κριθεὶς, κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ ὁ παραδοθεὶς εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν, ἵνα σταυρωθῇ, * ὁ 25

Eodem Interprete.

Decima quarta veri Paschatis Domini sacrificium magnum, pro agno Dei filius, qui vinctus in manus peccatorum ut crucifigeretur, qui super cornua 30

* Ps. xxii. 21. et xcii. 10.

ὑψωθεὶς ἐπὶ κεράτων μονοκέρωτος, καὶ ὁ τὴν ἁγίαν
 πλευρὰν ἐκκεντηθεὶς^a, ὁ ἐκχέας ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὰ
 δύο πάλιν καθάρσια, ὕδωρ καὶ αἷμα, λόγον καὶ πνεῦμα·
 καὶ ὁ ταφεὶς ἐν ἡμέρᾳ τῇ τοῦ πάσχα, ἐπιτεθέντος τῷ³
 5 μνήματι τοῦ λίθου. Hæc laudantur in Chron. Paschali ibidem.

unicornis est exaltatus, et qui verbum et spiritum; et qui pas-
 in sacro latere percussus est, qui chatis die sepultus est, lapide
 ex latere suo duo fudit pur- monumento imposito.
 gatoria, aquam et sanguinem,

10 HÆC DE OPERIBUS S. APOLLINARIS

Eusebius, Serapio Antiochenus, Socrates Hieronymusque.

Τοῦ δ' Ἀπολλινάριον (ait Eusebius lib. iv. Hist. c. 27.) πολλῶν
 παρὰ πολλοῖς σωζομένων, τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ἐστὶ τάδε· λόγος ὁ
 πρὸς τὸν προειρημένον βασιλέα (M. Aurelium Antoninum)· καὶ
 15 πρὸς Ἕλληνας συγγράμματα πέντε· καὶ περὶ ἀληθείας πρῶτον καὶ
 δεύτερον· καὶ πρὸς Ἰουδαίους πρῶτον καὶ δεύτερον· καὶ ἂ μεταταῦτα
 συνέγραψε κατὰ τῆς Φρυγῶν αἵρέσεως μετ' οὐ πολὺν καινοτομη-
 θείσης χρόνον· τότε γε μὴν ὥσπερ ἐκφύειν ἀρχομένης, ἔτι τοῦ
 Μοντανοῦ ἅμα ταῖς αὐτοῦ ψευδοπροφητίσιν ἀρχὰς τῆς παρεκτροπῆς
 20 ποιομένου.

Apollinaris vero licet penes mul- scripsit contra Cataphrygum hære-
 tos multa exstent opera, hæc tamen sim, quæ quidem non longe postea
 sola ad nos pervenerunt. Oratio ad maximos tumultus excitavit: tunc
 supradictum Imperatorem. Ad- temporis vero primum enasci cœ-
 25 versus Gentiles libri quinque. De perat, Montano cum falsis vatibus
 veritate duo. Duo item adversus suis adhuc erroris sui fundamenta
 Judæos. Et alii quos postmodum jaciente.

Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο ἴδῃτε (inquit S. Serapio Antiochenus scriptor
 pene æqualis apud Euseb. Hist. v. 19.) ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης
 30 τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας, ἐβδέλυκται ἡ ἐνέργεια

Atque ut sciatis, inquit, qualiter nitas operationem illam simulatæ
 universa quæ in terris est frater- factionis, quæ nova prophetia no-

^a Joan. xix. 34.

παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου
'Απολιναρίου τοῦ μακαριωτάτου γενομένου ἐν 'Ιεραπόλει τῆς 'Ασίας
ἐπισκόπου γράμματα.

minatur, aversata atque abominata
est, beatissimi patris Claudii Apol-
linaris qui Hierapolitanæ urbis in

Asia episcopus fuit, literas ad vos
misi.

5

Οὕτω γὰρ πάντες οἱ παλαιότεροι (ait Socrates *Hist. Eccl.* lib. iii.
c. 7. catholicum de anima humana a Christo assumpta dogma re-
ferens, quod apud concil. Alexandrinum sub Athanasio anno 362.
confirmatum est) περὶ τούτου λόγον γυμνάσαντες, ἔγγραφον ἡμῖν
κατέλιπον· καὶ γὰρ Εἰρηναῖός τε καὶ Κλήμης, ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΣ τε
ὁ 'Ιεραπολίτης καὶ Σαραπίων ὁ τῆς ἐν 'Αντιοχείᾳ προεστὼς ἐκ-
κλησίας, ἐμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα ἐν τοῖς πονηθεῖσιν αὐτοῖς
λόγοις ὡς ὁμολογούμενον αὐτοῖς φάσκουσιν.

Interprete Valesio.

15

Ita enim omnes antiqui qui hac
de re disputarunt, suam nobis sen-
tentiam scriptis proditam relinqui-
runt. Irenæus certe et Clemens,
et Apollinaris Hierapolitanus, et

Serapion Antiochenæ urbis Epi-
scopus, Christum, qui homo factus
est, anima præditum fuisse, velut
rem communi omnium consensu
receptam suis in libris asserunt.

20

Quid (inquit Hieronymus, *Epist. ad Magnum, Ep.* 83. tom. iv. p. 54.
ed. Martianæi, spectans, ut censuit alicubi Fabricius, ad Apollinarii contra
Montanistas et Encratitas scripta) loquar de Melitone Sardensi epi-
scopo, quid de APOLLINARIO Hierapolitanæ ecclesiæ sacerdote,
Dionysioque Corinthiorum episcopo, et Tatiano et Bardesane, et
Irenæo Photini martyris successore, qui hæresium singularum
venena, ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis vo-
luminibus explicarunt?

ANNOTATIONES IN S. APOLLINARIS HIERAP. FRAGMENTA.

P. 159. l. 27. 'Η ΔΕ Ιστορία &c.] Præmisit Eusebius, τούτου ἡ ἀδελφὸν Μάρκον Αὐρέλιον Καίσαρα λόγος ἔχει, Γερμανοῖς καὶ Σαρμάταις ἀντιπαραταττόμενον μάχῃ, δίψει πιεζομένης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς, ἐν ἀμηχανίᾳ γενέσθαι, τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς Μελιτινῆς οὕτω καλουμένης λεγεῶνος στρατιώτας, διὰ πίστεως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο συνεστῶσης, ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξει γόνυ θέντας ἐπὶ γῆν, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν τῶν εὐχῶν ἔθος, ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἰκεσίας τραπέσθαι. Παραδόξου δὲ τοῖς πολεμίοις τοῦ τοιούτου δὴ θεάματος φανέντος, ἄλλό τι λόγος ἔχει παραδοξότερον ἐπικαταλαβεῖν αὐτίκα· σκηπτὸν μὲν εἰς φυγὴν καὶ ἀπώλειαν συνέλαύνοντα τοὺς πολεμίους, ὄμβρον δὲ ἐπὶ τὴν τῶν τὸ Θεῖον παρακεκληκότων στρατιὰν, πᾶσαν αὐτὴν ἐκ τοῦ δίψους μέλλονσαν ὅσον οὕπῳ διαφθαρῆσθαι, ἀνακτωμένον. 'Η ΔΕ Ιστορία &c. *Hujus porro fratrem M. Aurelium Cæsarem, cum adversus Germanos et Sarmatas pugnaturus aciem instrueret, et exercitus ipsius siti premeretur, pene ad inopiam consilii redactum esse memorant. Tum vero milites legionis Melitinæ, quæ fidei merito etiam nunc manet, dum acies adversus hostes ordinatur, flexis in terram genibus, ut nostis orantibus mos est, preces ad Deum fudisse perhibentur; cujus spectaculi novitate hostibus stupefactis, aliud quiddam longe majori dignum admiratione accidisse narrant; hinc quidem fulminum jactus, quibus hostium copię in fugam versę atque extinctę sint; illinc vero imbrium vim, quibus exercitus eorum, qui Deum precati fuerant, jamjam siti periturus præter spem recreatus est. ATQUE ea re &c.*

Ibid. l. 11. κατὰ τοὺς δηλουμένους] Imperatores Pium Aureliumque. Res autem contigit, ut in notis ad Euseb. Valesius ostendit, M. Aurelio Antonino solo regnante, vitam jam functo patre Pio, immo post mortem Veri fratris. Cæterum verba Apollinaris, quę sequuntur, ex *Apologia* ejus ad eundem Mar-

cum, cujus scripti mentionem fecerat Eusebius capp. 26, et 27. ejusd. lib. iv. fortasse desumpta sunt.

Ibid. δεδῆλωται δὲ καὶ πρὸς τῶν ἡμετέρων] Ad hoc miraculum alludit Cyprianus, cum ait in Tractatu ad Demetriadem, *Christianos pro arcendis hostibus et imbribus impetrandis rogare et preces fundere*. P. 193. ed. Oxon. W. Lowth. in *Eusebii* ed. Reading. Adde Cypriani magistrum Tertullianum, qui rem tetigit non tantum in *Apologet.* cap. 5. et *ad Scapulam* c. 4. sed etiam in posteriore parte libelli sui *De Oratione*, quam quidem ex codice Ambrosiano desumptam sæculo exeunte decimo septimo primum edidit cl. Muratorius. Vid. cap. ult. ed. Halensis *Tertulliani* et *Opusc. Ecclesiasticorum*, vol. i.

Ibid. l. 13. τίθεται μὲν τὸ παράδοξον] Gentiles scriptores qui hujus rei meminerunt, alii quidem, magorum incantationibus pluviam impetratam esse dixerunt: alii vero precibus Imp. Marci. Ita Capitolinus in Marco, et Claudianus in 6 Consulatu Honorii. Quinetiam precationis ipsius verba referunt, quibus usus est Marcus. Hanc, inquit, dextram ad te Jupiter tendo, quæ nullius unquam sanguinem fudit. Themistius in orat. nondum (an. 1659.) edita ad Imperatorem Theodosium, quæ inscribitur τίς ἡ βασιλικωτάτη τῶν ἀρετῶν. Ἀντωνίνῳ τῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι, ᾧ τοῦτο αὐτὸ ἐπώνυμον ὁ Εὐσεβὴς ἦν, τοῦ στρατεύματος ὑπὸ δόψους αὐτῷ πιεζομένου, ἀνασχὼν τῷ χεῖρι ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν οὐρανόν· ταύτῃ ἔφη τῇ χειρὶ προντρεψάμην σε καὶ ἰκέτευσα τὸν ζωῆς δοτῆρα, ὃ ζῶν οὐκ ἀφειλόμην· καὶ οὕτω κατήδεσε τὸν θεὸν τῇ εὐχῇ, ὥστε ἐξ αἰθρίας ἦλθον νεφέλαι ὑδροφοροῦσαι τοῖς στρατιώταις. Addit Themistius vidisse se pictam in tabula hujus rei imaginem: Imperatorem quidem in acie Deos precantem; milites vero galeis imbrem excipientes, et aquam cælitus missam bibentes. VALESIUS. Fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluvia impetrata, quum siti laborarent. Jul. Capitolinus in *Marco Antonino Philosopho* pag. 32. ed. Paris. Extat (inquit Ant. Pagius) nummus argenteus in Gaza Regia inscriptus, M. ANTONINUS AUG. TR. P. xxviii. Visitur caput Antonini laureatum. In postica RELIG. AUG. IMP. VI. COSS. iii. id est, *Religio Augusti*. Cernitur Mercurius stans, qui dextra pateram, et sinistra caduceum tenet. Tribunitiam Pot. xxviii.

currenti anno M. Aurelius iniit. Quare cum Xiphilinus scribat, dicere Dionem, Marcum hanc pluviam Mercurio, ejus cultus studiosus erat, attribuisse, is nummus Dionis fidei testis, ut ab Andrea Morellio, viro clarissimo, me audivisse memini. *Ant. Pagi ad ann. Christi 174.* READING. Dum unam iconem incisam ære et Cardinalis Baronius in *Annalibus* ad an. 176, et Casalius, *De Urbe* &c. exhibent, in qua hæc sitis columna Antonini insculpta partim ostenditur; aliam præterea effigiem Havercampus in ed. sua *Apologetici Tertulliani* ad cap. v. p. 62. ejusdem monumenti posuit. Itaque in his descriptionibus, ut Bellorii illam taceam, nobilis illius columnæ atque hujusce simul historiæ diversæ partes oculo objectantur.

Ibid. τοῦθ' ὁμολογήθη] Hoc pro τοῦτο ὁμ. ex codd. Florentinis recepi.

Ibid. l. 18. κεραυνοβόλον] Jamdudum monuit Scaliger in animadversionibus Eusebianis, legionem fulminatricem ab hoc miraculo cognominatam non fuisse, quippe quæ diu ante tempora M. Antonini ita vocata fuerit. Docet id manifeste Dio Cassius in libro 55. ubi legiones omnes enumerat. Vetus quoque inscriptio a Scaligero prolata, idipsum confirmat. Quamobrem de ipso quidem miraculo pluviae a Christianis militibus impetratae, et Apollinari et Tertulliano testantibus facile credimus: (Eusebius hoc capite postquam Apollinarem testem rei citavit, Tertullianum quoque adducit in *Apologetico* ejus eidem miraculo testimonium adhibentem:) legionem vero Melitinam ob id fulminatricem esse dictam a M. Antonino Imp. nondum mihi persuasit Apollinaris. Dicit forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuisse ante tempora M. Antonini; sed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium, ei quoque fulminatricis cognomen indidisse. Verum si ita esset, secunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a superioribus principibus conscriptas accurate recenseat. Sed et fulminatricem illam in Cappadocia sedes habuisse dicit, quod Melitinæ legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, sub dispositione ducis Armeniæ recensetur Præfectura legionis 12. fulmineæ Melitinæ, id est apud oppidum Melitinam constitutæ. Ex quo colligitur Melitinam nomen legionis non fuisse, sed oppidi, in quo legio 12. fulminea consistebat. Legiones

vero a locis in quibus praesidium agebant, denominare moris non fuit, sed a regionibus in quibus erant conscriptae. Itaque quod de legione Melitina tradit Eusebius, parum mihi probabile videtur. Adde quod Rufinus hoc legionis nomen consulto, ut arbitror, praetermisit; quippe qui nosset, Melitinam nomen esse oppidi minoris Armeniae, in quo legio 12. fulminea adhuc sua aetate praetenderet. Recte etiam idem Rufinus κεραυνοβόλον fulmineam vertit; non fulminatricem, ut Onuphrius et Scaliger alique appellant. Quos refellit Notitia imperii in loco quem superius adduxi. Ceterum ut ingenue dicam quod sentio, parum mihi probabile videtur, totam legionem militum Romanorum eo tempore Christianam fuisse, quod tamen affirmare videtur Eusebius. Qui et in eo peccat, quod Apollinaris locum non protulit, nec librum ipsum, in quo haec Apollinaris scripserat, indicavit. Sed et verba quibus totam hanc narrationem concludit, satis indicant ipsum de veritate rei dubitasse. Sic enim ait: ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπη τις ἐθέλει τιθέσθω. Id est, Sed de his quisque pro arbitrio suo iudicet. VALESIVS. Verba Eusebii ad hanc historiam pertinere, cum Valesio statuit Pearsonius in *Vindiciis Ignat.* P. II. c. xiii. p. 161. ubi hoc scribit, "Tum vero narrationem quandam statim interserit de legione Fulminea, quam velut incertam relinquit." Esto ita; ad Chronicon vero Eusebii quod attinet, nunc beneficio Armeniacae Versionis, quam anno tandem 1818 cl. P. J. Baptista Aucher Latine vertit atque edidit, nobis constat, Eusebium ipsum, non tantum interpretem ejus Hieronymum, *pluviam commemorasse propter militum Christianorum preces divinitus missam, atque super hostes fulmina e caelo jactata*, etsi de litteris quidem Marci imperatoris istaec Christianorum precationi attribuentibus minus fidenter loqui videtur eadem Versio Armeniaca, quam altera Hieronymiana. Hoc enim additum est, *Dicitur quod et litterae extant Marci regis.* Adeat autem, qui hac de narratione plura velit, auctores a Moshemio in *Hist. Eccl.* Sæc. ii. P. I. c. i. §. 9. indicatos, quibus adjungat præter ecclesiasticæ hist. scriptores, Joan. Richardsonum in *Praelect. Eccl.* vol. ii. et Lardnerum, *Testim. Judaic. et Ethn.* vol. ii. cap. 15. sed contrarias partes defendentes. Dixerim ego, salvo prudentiorum iudicio, Christianos aliquot milites in exercitu Marci, cum liberationem

ex magnis angustiis a Deo petivissent, ab iisdem salvos mirabiliter factos fuisse una cum commilitonibus, dum hostes barbari contra perirent; utrum vero id precibus ipsorum concessum fuerit, solum novisse Deum; quin et, etiamsi res ita haberet, quod probabilius esse minime negaverim, inde non statim sequi, ut divinum hoc beneficium inter miracula proprie dicta censi debeat.

P. 150. l. 1. EX LIBRO DE PASCHATE] In *Præfatione*, quæ vocatur, *Ohronici Paschalis*, sive *Alexandrini*, duobus istis Apollinari fragmentis hæc verba præmissa sunt: Καὶ Ἀπολιναρίος δὲ ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Ἀσίας, ὁ ἐγγὺς τῶν ἀποστολικῶν χρόνων γεγωνὺς, ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ τὰ παραπλήσια ἐδίδαξε, λέγων οὕτως· Εἰσι τοίνυν &c. *Et Apollinarius sanctissimus Hierapoleos Asiæ Episcopus, qui apostolicis temporibus proximus fuit, in libro quem de Paschate conscripsit, consentanea docuit, hisce verbis: QUIDAM igitur sunt &c.*

Lardnerus interea, post Tillemontium in *Mem. Eccles.* tom. ii. p. iii. p. 91. tribuere hæc duo fragmenta mavult Pierio Alexandrino tertii sæculi scriptori, qui librum de paschate composuit. Vide eum *De Fide Hist. Evang.* P. II. tom. ii. c. 28. §. 11. Scilicet nonnullis illud ipsum displicebat, quod de tempore paschæ hic statuitur; nihil vero inesse excerptis mihi quidem videtur, quod abjudicare ea ab Apollinari nos cogat. Neque auctori *Præfationis* magis deneganda est fides, quam aliis temporum eorundem scriptoribus, ex quorum testimonio multi recepti sunt libri veterum, neque ab Eusebio, neque ab alio quoquam æqualium ejus memorati; præsertim quum infra asserat Eusebius, pervenisse ad se opera certa quædam ex multis Apollinari libris. Itidem in notis ad MELITONIS Fragmenta pag. 137. verba similia Eusebii de Serapionis operibus agentis descripsi. Immo fortasse unum ex Apollinaris libris illis Eusebio nunquam visis lectum a Photio, egregio critico, fuit, hoc est, περὶ εὐσεβείας opus in Cod. xiv. recensitum; sed hac de re paulo post. Audi præterea quæ Maximus Prologo suo in *Opera S. Dionysio Areop. adscripta*, apprime huc facientia scripserit. Πάμπολλα παρήκεν Εὐσέβιος οὐκ ἐλθόντα παρὰ χεῖρας οἰκέας· καὶ γὰρ οὔτε φησὶν ἅπαντα καθάπαξ συναγροχέναι· μᾶλλον γε μὴν ὁμολογεῖ καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα βιβλία καθεστάναι μηδαμῶς εἰς αὐτὸν ἐληλυθότα. καὶ πολλῶν

ἐδυνάμην μνημονεῦσαι μὴ κτηθέντων αὐτῶ· καὶ ταῦτα τῆς αὐτοῦ χώρας· ὡς Ὑμεναίου καὶ Ναρκίσσου τῶν ἱερευσαμένων ἐν Ἱεροσολύμοις. ἐγὼ γοῦν ἐνέτυχόν τισι τῶν Ὑμεναίου. καὶ μὴν οὔτε Πανταίνου τοὺς πόρους ἀνέγραψεν, οὔτε τοῦ Ῥωμαίου Κλήμεντος πλὴν δύο καὶ μόνων ἐπιστολῶν (et prudenter hoc quidem)· ἀλλ' οὔτε πλείστων ἑτέρων· ὁ γὰρ Ὠριγένης, οὐκ οἶδα εἰ πάντων, μόλις δὲ τεττάρων ἐμνήσθη. p. 36. ed. Corderii, p. 4. ed. Morelii. Hæc Maximus de Eusebio. Et forsitan recte statuas, propter ejus quidem silentium a nullo libro fidem penitus abrogandam esse, nisi eidem ob alias rationes causa cadere necesse fuerit. Insuper monebo, conscripsisse auctores Apollinaris hujus æquales cum alios, tum Melitonem Irenæumque, et Clementem Alex. de pascha libros, dum vigeret illis temporibus controversia paschalis. Immo hic ipse *Præfationis Chronici Alex.* auctor ex Clementis opere *de paschate* aliqua affert, quem quidem tractatum memorat exscribitque etiam Eusebius lib. vi. *Hist.* c. 13. Cum hæc omnia adnotassem, post vidi cl. Gallandium in Prolegom. tomi I. *Bibliothecæ PP.* p. cxxi. nonnulla ex argumentis meis pro confirmatione τῆς γνησιότητος horum fragmentorum præoccupavisse, hoc præterea addito, nunquam illa vidisse Eusebium, quæ Apollinarem contra Severianos Enekratitas scripsisse tradit Theodoretus *Hæret. Fab.* lib. I. c. 21. Ait quoque Gallandius, viros doctos Lamium et Tourneminiū Tillemontii opinioni se opposuisse.

P. 150. l. 3. Εἰς τὸ αὐτὸν οἶ &c.] Celeberrima est atque difficillima quæstio, utrum Christus et Judæi uno eodemque tempore pascha comederint; cui me virum pusilli ingenii interponere noluerim. Missa igitur hac re, tantum monebo, statuisse videri Apollinarem cum Clemente Alex. aliisque multis patribus, Dominum cœnam suam ultimam, quam hi patres aliter atque ecclesia, notante id Photio *Codd.* 115, et 116, diversam a pascha legali fuisse autumabant, vespera diei civilis 13. mensis Nisan celebrasse; tum vero meridie diei 14. die sacro paschali incipiente, loco agni paschalis a Judæis tunc jugulati mactatum ipsum Dominum fuisse, secundum Apostoli illud *ad Corinthios* priore ejus Epist. cap. v. comm. 7. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Itaque ex Joannis evangelio iidem isti Matthæum, cæterosque evangelistas, interpretandos esse censebant, similiter atque

scriptores alii, qui recentioribus temporibus statuerunt, Dominum nostrum et Judæos non eodem die pascha egisse, de natura tamen cœnæ ultimæ Dominicæ a veteribus illis discrepantes. Itidem Hippolytus in eadem *Chronici Alex. Præfatione* laudatus, non nemini respondens in libro suo *Contra omnes Hæreses* hæc scribit: πεπλάνηται δὲ μὴ γινώσκων, ὅτι ὁ καιρὸς ἔπασχεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἔφαγε τὸ κατὰ νόμον πάσχα. οὗτος γὰρ ἦν τὸ πάσχα τὸ προκεκηρυγμένον, καὶ τὸ τελειούμενον τῇ ὁρισμένῃ ἡμέρᾳ. Similiter Clemens Alex. ibidem hoc habet; πέπονθε δὲ τῇ ἐπιούσῃ (scil. die cœnam ultimam sequente,) ὁ Σωτὴρ ἡμῶν αὐτὸς ὦν τὸ πάσχα, καλλιερηθεὶς ὑπὸ Ἰουδαίων. Prius scripserat Clemens, ἐδίδαξε μὲν τοὺς μάρητας τοῦτο τὸ μυστήριον τῇ γ', ἐν ᾗ καὶ πυνθάνονται ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα φαγεῖν; *Mat.* xxvi. 17.

Ibid. l. 8. ἀσυμφώνως τε νόμῳ] Legendum videtur ἀσύμφωνος, prout in interpretatione Latina. Idque nunc demum posuit in nupera editione sua Dindorfius, anno 1832. Cæterum ideo dicit Apollinaris, legi contrariam esse alteram opinionem, quia cum ex instituto legis agnus paschalis 14. die lunæ mac-tandus esset, conveniens legi hoc censendum foret, τὸ ἀληθινὸν πάσχα Jesum Christum eodem die passum esse. Et pergit scribere, καὶ στασιάζειν δοκεῖ κατ' αὐτοὺς τὰ εὐαγγέλια, quia discordem illi faciunt, si audis Apollinarem, Matthæum cum Joanne, qui quidem cœnam ultimam Dominicam ante festum Paschæ (sed quid hoc sit, disquirendum,) celebratam fuisse refert; *Joan.* xiii. 1, 2.

P. 150. l. 22. τὸ ἀληθινόν] Ita edidi, pro τοῦ ἀληθινοῦ, ex codice MS. Biblioth. Bodl. numero 3401. signato, in quo præter alias *Præfationis*, quæ vocatur, hujus *Chronici* particulas, hæc Apollinaris de paschate fragmenta extant. In edit. Dindorf. nunc positum est τὸ ἀληθινόν.

Ibid. l. 23. ὁ ἀντὶ τοῦ ἀμνοῦ] Videsis, quæ ante notavi. p. 141.

Ibid. l. 25. ὁ ὑψωθείς ἐπὶ κεράτων μονοκέρατος] Confer *Psal.* xxii. comm. 21. et *Ps.* xcii. comm. 10. Ostendit Pearsonius in *Expos. Symboli*, Artic. *Crucifixus*, partem crucis illam a pictoribus fere neglectam, quæ in medio palo recto fixa ex eo prominebat, cuique innitebatur sacrum corpus Christi, a Justino Martyre in *Dialogo* describi, rhinocerotisque cum cornu ab eo comparari; similiterque Tertullianum lib. iii.

adv. Marcion. c. 18. et *adv. Judæos* c. 10. Justinum imitatum typicum hunc unicornem spectare.

P. 151. l. 3. ὕδωρ καὶ αἷμα λόγον καὶ πνεῦμα] Tertullianus quidem *De Baptismo* cap. 16. et *De Pudicitia* cap. ult. aquam et sanguinem ex latere Christi emissum de duobus baptismis posuit, illo per aquam facto, hoc per sanguinem, sacro videlicet lavacro et martyrio. Eodem modo istud interpretati sunt Auctor *Tractatus De Baptismo Hæreticorum* ad calcem *Cypriani* p. 29. ed. Felli, Hieronymusque in *Ep. ad Oceanum* p. 327. ed. Frobenii. Usitatior autem est expositio, quæ ad duo sacramenta ecclesiæ, baptismum aquæ, et poculum sanctificationis, quæ communicatio sanguinis est Christi, sacram illam effusionem refert. Vide Chrysost. in *Joannis Evang.* p. 914. tom. iii. ed. Savilii, et Augustinum in *idem* p. 554. tom. ix. ed. Froben. quem quidem plus semel in lib. quoque *De Civitate Dei* idem docuisse memini. Cons. et Rhabanum Maurum *Institut. Clericorum*, cap. 22. Per aquam autem et sanguinem Apollinaris vult significari, ni fallor, verbi divini prædicationem et Spiritus sanctificationem, dum illud, πάλιν καθάρσια, ad figuratam sub novo fœdere veterum rituum renovationem spectare videtur. Est tamen fortasse dubium, utra res, aqua an sanguis, referri debeat ad *verbum*, utra ad *spiritum*; nam Augustinus lib. iii. *Contra Maximinum* p. 522. tom. vi. nomine *aquæ* in evangelio commemoratæ putat Spiritum Sanctum significari, quia is est aqua, quam daturus erat Jesus sitientibus, (credentibus, ut loquitur S. Joannes xvii. 38, 39), nomine autem *sanguinis* Filium, quia Verbum caro factum est; ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων, ait Joannes Damascenus *Expos. Fidei*, p. 141. Et diu ante Augustinum Irenæus Spiritum Sanctum vocabat *aquam*, quæ de cælo est. Lib. iii. c. 17. §. 2. ed. Massueti. Pervulgatum insuper id est, Facundum Hermianensem in *Defens. Trium Capit.* lib. I. cap. 3. qui sæculo scripsit sexto, *spiritum* de Patre, *sanguinem* de Filio seu Verbo, *aquam* vero de Spiritu S. in comm. 8. cap. v. *epist. primæ S. Joan.* interpretatum posuisse. Jam vero, si longius solito excurrere fas est, hoc disquirendum proponam, annon illa proxime ante ab apostolo posita, Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς ὁ Χριστός, dixerit ille de utraque natura Servatoris nostri, Divina atque

humana, non de Divina solum, sed et de humana Jesu Christi natura, qui venit, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ut pergit scribere apostolus, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι, cui quidem ἐνσάρκῳ καὶ Θεῷ οἰκονομία tres dant testimonium, nempe Spiritus, quia est veritas, quem, ut modo dictum est, Deus nobis dedit, tum aqua et sanguis ex sacro Christi corpore effusi. Ita Spiritum veritatis Christus ait, *Joan.* xv. 26. sibi daturum esse testimonium. Adde, quæso, præter consuetam illarum vocum *aquæ* et *sanguinis* interpretationem, tanquam mystica ratione spiritum et carnem significantium, hæc S. Scripturæ loca ad rem, nisi fallor, pertinentia. *Joan.* i. 13., iv. 14., xix. 34. *Mat.* xvi. 17. *Rom.* i. 3. 4. *Heb.* ii. 14. 1 *Joan.* iv. 2, 3., 2 *Joan.* 7. Sed hac re missa, hoc loco Apollinaris *aquam* et *sanguinem* in evangelio memoratos sæculo secundo ecclesiæ sensu spirituali exposuit. Aitque de iisdem Theophylactus *Commentario in Joannis Evang.* τὸ μὲν αἷμα σύμβολον extare τοῦ εἶναι ἄνθρωπον τὸν σταυρωθέντα, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπὲρ ἄνθρωπον, τοῦ εἶναι Θεόν. p. 828.

P. 151. l. 15. καὶ περὶ ἀληθείας πρῶτον καὶ δεύτερον] Photius in *Bibliotheca* Cod. xiv. Ἀπολιναρίου Ἐπισκόπου τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἱεραπόλεως, πρὸς Ἕλληνας, καὶ περὶ εὐσεβείας καὶ ἀληθείας. Ἀνεγνώσθη Ἀπολιναρίου πρὸς Ἕλληνας, καὶ περὶ εὐσεβείας, καὶ περὶ ἀληθείας. ἔστι δὲ Ἱεραπολίτης ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἱεραπόλεως γεγωνὸς ἐπίσκοπος. ἦνθησε δὲ ἐπὶ Μάρκον Ἀντωνίνου Βήρου βασιλέως Ῥωμαίων. ἀξιόλογος δὲ ὁ ἀνὴρ καὶ φράσει ἀξιολόγῳ κεκρημένος· λέγεται δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτερα συγγράμματα ἀξιωμαζόμενα εἶναι, οἷς οὐπω ἡμεῖς ἐνετύχομεν. Hæc Photius. Fabricius autem in *Delectu Argument. De Relig. Christiana* p. 160. Incertum esse putat, an opus a Photio lectum idem fuerit atque illud *de veritate* ab Eusebio commemoratum, idque sub titulo περὶ εὐσεβείας καὶ ἀληθείας legerit Photius, an diversum fuerit opus *de pietate*, περὶ εὐσεβείας, atque idem fortasse atque illud ὑπὲρ πίστεως, ita vocante Nicephoro librum Imp. Antonino oblatum. Verba Nicephori sunt, ὁ πρὸς Ἀντωνίνον λόγος ὑπὲρ τῆς πίστεως. Quidquid de libello quidem ad Antoninum censebitur, persuadebit fortasse, ut diversum opus existimetur Liber *de Pietate* ab illo *de Veritate*, ipsa censura Photiana, in qua περὶ repetitur. Diversos libros esse existimarunt Hallixius *Vitt. PP. Oriental.* tom. ii. p. 799. et Gallandius loco supra memorato pag. 157.

Ibid. l. 16. καὶ πρὸς Ἰουδαίους πρῶτον καὶ δεύτερον] Absunt hæc a nostris codicibus Maz. Med. et Fuket. Sed neque Rufinus ea in exemplaribus suis legerat, ut ex versione ejus apparet: sed nec Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, ubi omnes Apollinaris libros recenset, hujus libri contra Judæos mentionem facit. Nicephorus tamen ejus operis meminit. VALESIIUS. Hæc verba a librario quodam moleste sedulo addita putarem atque exulare juberem, nisi fieri quoque potuisset, ut errore circa homœoteleuta omitteretur. STROTH. *Codicis Regii* lectionem firmat præter Nicephorum *MS.* quidem *Norfolc.* non *Codex Savil.* sive *Bodl.* et si Strothius propter Valesii silentium rem aliter se habere putasset. Addas nunc, referente Burtono, *MSSos Parisinos* et *Florentinos*. Cæterum utroque loco πρῶτος καὶ δεύτερος *codex* habet *Norfolc.*

Ibid. l. 17. μετ' οὐ πολὺν καινοτομηθείσης] Christophorsonus vertit, *Quæ non multo post tempore de integro renovata.* Quam interpretationem probare non possum. Langus vero (Nicephori interpres Latinus) et Musculus fere eundem sensum ambo secuti sunt. Sic enim Langus: *Et quæ præterea adversum Phrygum hæresim composuit, quæ non multo post res novas in Ecclesiam induxit.* Musculus vero in hunc modum: *Quæ non multo post tempore insolescere cæpit.* Possis etiam ita vertere: *Quæ non multo postea apertius publicata est.* VALESIIUS. Dum Baronio ad an. 173. duplicem ortum Montanistarum hinc excogitanti se opponit Tillemontius *Mem. Eccles.* tom. ii. not. 1. ad *Montanistas*, monet ibi vir doctissimus, narrare Eusebium, scripsisse contra Montanum sub ortum ejus Apollinarem, quem paulo post tempus, de quo tunc agebat Eusebius, contigisse putat. Verterem igitur, *quæ non diu postea excogitata est, tunc quidem quasi nasci incipiens.*

P. 152. l. 3. γράμματα] Valesius quidem post Rufinum, Hieronymumque *De Viris Ill.* cap. 41. *De Serapione*, ubi ex Eusebio hæc afferuntur, vertit *litteras*; sed reddere se malle ait ad *Hieron.* Fabricius *scripta*, quam *litteras*. Basnagio quoque *Annal. Politico-Eccles.* tom. ii. p. 151. non discrepare hæc γράμματα videntur a libris contra Cataphrygas, seu Montanistas, quorum meminit Eusebius. “Secus” ait ille “de his” quoque epistolis commemorasset in catalogo operum Apol-

"linaris." Porro ita Gallandius Prolegom. vol. I. *Biblioth. PP.* p. cxxi. "*Scripta* sive *libros* vocem γράμματα Latine "reddere malumus cum Baluzio, *Nov. Concil. Collect.* p. 6. et "Fabricio, quam *litteras* cum Lango ad *Niceph.* iv. 27. et "Valesio." *Literas* prius Latine verterant Musculus et Christophorsonus Eusebii interpretes. Et Vallarsius ad Hieronymi *Librum De Viris Ill.* Apollinaris contra Montanum *scripta* signari putat, refertque lectorem suum ad Tertulliani *De Jejuniis* initium, et lib. 3. *contra Marcionem* sub finem, et lib. 4. cap. 22. Confer et not. infra ad SERAPIONEM. De ipso autem Apollinario et aliis hæc præterea habet Eusebius lib. v. *Hist.* c. 16: πρὸς μὲν τὴν λεγομένην κατὰ Φρύγας αἵρεσιν, ὅπλον ἰσχυρον καὶ ἀκαταγώνιστον ἐπὶ τῆς Ἱεραπόλεως τὸν Ἀπολλινάριον, οὗ καὶ πρόσθεν μνῆμην ὁ λόγος πεποίητο, ἄλλους τε σὺν αὐτῷ πλείους τῶν τηλικάδε λογίων ἀνδρῶν, ἢ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχος ἀνίστη δύναμις. ἐξ ὧν καὶ ἡμῶν ἱστορίας πλείστη τις ὑπόθεσις κατελέλειπται. Dein vero ῥήσεις aliquas bene longas excerpserat Eusebius ex opere quodam contra Cataphrygas scripto, quod Apollinari quidem aliqui attribuere solent, sed male id factum esse, Valesius ibidem monet. Halloixius quoque in *Vita S. Apollinaris* hoc opus ab ipso abjudicandum censuerat, etsi fragmenta ejus adposuit illic, quæ quidem postea ad initium sæculi tertii lectori sistam. In eadem porro sententia est Gallandius, ubi supra. Sed ad opus hoc nullus dubito, quin verba pertineant Auctoris *Libelli Synodici*, a Joanne Pappo primum editi, Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ, inquit, ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας συναθροισθεῖσα ὑπὸ Ἀπολιναρίου τοῦ ταύτης ὁσιωτάτου ἐπισκόπου, καὶ ἐτέρων εἰκοσιῆς ἐπισκόπων, ἀποκηρύξασά τε καὶ ἐκκόψασα Μοντανὸν καὶ Μαξιμίλλαν τοὺς ψευδοπροφήτας· οἳ καὶ βλασφήμως, ἥτοι δαιμονιῶντες, καθὼς φησιν ὁ αὐτὸς πατήρ, τὸν βίον κατέστρεψαν· σὺν αὐτοῖς δὲ, κατέκρινε καὶ Θεόδοτον τὸν σκυτέα. Apud *Concil. Labb. et Cossart.* tom. I. p. 599. Scilicet in opere *Contra Cataphrygas* id saltem Eusebio teste extabat, quod de morte Montani et Maximillæ hic dicitur; neque alii fortasse origini debetur, quod de Theodoto coriario, qui Christum Deum esse negabat, hoc novum et inauditum sequitur, quippe cum in eodem opere proxime post commemoretur Montanista quidam nomine Theodotus. Hunc quoque l. v. *Hist.* c. 3. memorat Eusebius.

P. 152. l. 7. ait Socrates] Similia Nicephorus habet lib. x. cap. 14. *Hist. Eccl.*

Ibid. l. 28. explicarunt.] Hieronymus quidem in lib. *De Viris Ill.* cap. 18. ubi narrat Papiam mille annorum Judaicam edidisse *δευτέπωρι*, addit, eum secutos esse *Irenæum et Apollinarem, et ceteros, qui post resurrectionem aiunt in carne Dominum cum sanctis regnatum.* Verum designari hoc loco Apollinarem, Papise in sede Hierapolitana successorem, prohibet me credere alius Hieronymi locus in notis Fabricianis ibidem videndus; ubi auctor, postquam Latinos scriptores, regni mille annorum defensores, memoravit, *Et ut Græcos nominem*, addit, *ut primum extremumque jungam, Irenæus et Apollinaris, &c.* lib. xi. *Comm. in Ezech.* cap. 36. His autem verbis Apollinarem Laodiceum significari, sæculi quarti scriptorem, haud dubitabam, vel priusquam eundem Hieronymum referentem videram in *Proemio* in lib. xviii. *Comm. Ezechie,* respondisse Dionysio Alexandrino mille annorum, quam vocat Hieronymus, fabulam irridenti Apollinarem. Est igitur probabile, eximi debere hunc sæculi secundi, quem attuli, patrem Apollinarem Hierapolitanum e Chilastis.

**BB. DIONYSIUS ET
PINYTUS.**

B. DIONYSIUS CORINTHIUS.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. xxvii. pag. 97.

DIONYSIUS Corinthiorum ecclesiæ episcopus, tantæ eloquentiæ et industriæ fuit, ut non solum suæ civitatis et provinciæ populos, sed et aliarum urbium et ^aprovinciarum, epistolis erudiret. E quibus est una ad Lacedæmonios; alia ad Athenienses; tertia ad Nicomedenses; quarta ad Cretenses; quinta ad ecclesiam Amastrianam, et ad reliquas Ponti ecclesias; sexta ad Cnossianos, et ad Pinytum ejusdem urbis episcopum; septima ad Romanos quam scripsit ad Soterem episcopum eorum; octava ad Chrysophoram sanctam fœminam. Claruit sub Impp. M. Antonino Vero, et L. Aurelio Commodo ^b.

^a Auctoritate nixus MSS. Græcique interpretis Sophronii atque Eusebii vocem *episcopos* post *provinciarum* omisit Vallarsius Hieronym. editor novissimus; quod et ante faciendum nobis persuaserat Ern. S. Cyprianus; immo et vocem istam in editione sua hujus opusculi anno 1580 præterierat Suffridus Petrus. Addit Vallarsius "Nec revera epistolæ (Dionysii) seorsum ad episcopos scriptæ sunt, sed pleræque ad ecclesias."

^b Commodus, qui patri Antonino successerat an. Christi 180. periit anno 193. Sed regnare cœpit cum patre an. 176, quibus temporibus Dionysius martyrio coronatus fuisse videtur, nisi cum Latinis velis eum confessoribus tantum adjungere.

B. PINYTUS.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*,
cap. xxviii. pag. 98.

PINYTUS Cretensis, Cnossiae urbis episcopus, scripsit ad Dionysium Corinthiorum episcopum valde elegantem epistolam; in qua docet, non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die, sed et solido vesci debere cibo, ut in spiritalem proficiant senectutem. Et hic sub M. Antonino Vero, et L. Aurelio Commodo floruit.

BEATI DIONYSII,
CORINTHII EPISCOPI,
MEDIO QUI SÆCULO SECUNDO FLORUIT,
FRAGMENTA.

5 EX EPISTOLA AD ROMANOS
QUAM AD SOTEREM EPISCOPUM EORUM SCRIPSIT.

ΕΞ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος ἐστὶ τοῦτο, πάντας μὲν ἀδελ-
φούς ποικίλως εὐεργετεῖν, ἐκκλησίαις τε πολλαῖς ταῖς
κατὰ πᾶσαν πόλιν ἐφόδια πέμπειν· ὧδε μὲν τὴν τῶν δεο-
μένων πενίαν ἀναψύχοντας· ἐν μετάλλοις δὲ ἀδελφοῖς
ὑπάρχουσιν ἐπιχορηγοῦντας· δι' ὧν πέμπετε ἀρχῇθεν ἐφο-
δίων, πατροπαράδοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι διαφυ-
λάττοντες· ὃ οὐ μόνον διατετήρηκεν ὁ μακάριος ὑμῶν
ἐπίσκοπος Σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ἐπηύξηκεν· ἐπιχορηγῶν μὲν
5 τὴν διαπεμπομένην δαψίλειαν τὴν εἰς τοὺς ἁγίους· λόγοις
δὲ μακαρίοις τοὺς ἀνιόντας ἀδελφούς ὡς τέκνα πατὴρ
φιλόστοργος παρακαλῶν. Hæc attulit Eusebius lib. iv.
Hist. c. 23.

Hæc enim vobis consuetudo
est jam inde ab ipso religionis
exordio, ut fratres omnes vario
beneficiorum genere afficiatis,
et ecclesiis quamplurimis, quæ
in singulis urbibus constitutæ
sunt, necessaria vitæ subsidia
transmittatis. Et hac ratione
tum egentium inopiam suble-
vatis, tum fratribus qui in me-
tallis opus faciunt, necessaria
suppeditatis: per hæc quæ ab
initio transmittere consuevistis

munera, morem institutumque
Romanorum a majoribus ves-
tris acceptum Romani retinen-
tes. Atque hunc morem bea-
tus episcopus vester Soter non
servavit solum, verumetiam ad-
auxit: tum munera sanctis de-
stinata copiose subministrans,
tum fratres peregre advenien-
tes, tanquam liberos suos pater
amantissimus beatis sermoni-
bus consolando.

Ex eadem Epistola.

Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ (epistola) καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μέμνηται ἐπιστολῆς, (verba Eusebii sunt in loco modo signato) δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίου ἔθους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. λέγει γοῦν (Dionysius). Τὴν σήμερον οὖν Κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγάγομεν, ἐν ᾗ ἀνέγνωμεν ὑμῶν τὴν ἐπιστολήν· ἣν ἔξομεν αἰεὶ ποτε ἀναγνώσκοντες νοουθεῖσθαι, ὥς καὶ τὴν προτέραν ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν.

In hac ipsa etiam epistola meminit Clementis epistolæ ad Corinthios scriptæ, quam ex prisca consuetudine in ecclesia legi solitam esse testatur his verbis. Hodie sacrum diem Dominicum transegimus. In quo epistolam

vestram legimus, quam quidem perpetuo deinceps legentes, perinde ac priorem illam nobis a Clemente scriptam epistolam, optimis præceptis ac documentis abundabimus.

Ex eadem Epistola.

Ταῦτα (Valesius emendat ταύτη) καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσούτης νοουθεσίας, τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου φυτεῖαν γενηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς, ὁμοίως ἐδίδαξαν. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμοσε διδάξαντες, ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν. Protulit hæc Eusebius lib. ii. Hist. c. 25.

Ita et vos tanta admonitione vestra, sementem quæ Petri ac Pauli satione succreuerat, Romanos scilicet et Corinthios, simul commiscuistis. Ambo enim illi in urbem nostram

Corinthum ingressi, sparso Evangelicæ doctrinæ semine nos instituerunt; et in Italiam simul profecti, cum vos similiter instituissent, eodem tempore martyrium pertulerunt.

Ex eadem Epistola.

*Ετι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν (verba Eusebii sunt in lib. iv. *Hist.* c. 23.) ὡς ῥαδιουργηθειῶν, ταῦτα φησίν. Ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιοσάντων με γράψαι, ἔγραψα. 5 καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν· ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες· οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν Κυριακῶν ῥαδιουργῆσάι τινες (*for. legend. tivas*) ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὅποτε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασιν (*alii* 10 ἐπιβουλεύκασιν).

Idem præterea scriptor epistolas suas a falsariis corruptas esse admonet, ita scribens. Epistolas scripsi rogatus a fratribus. Sed 15 illas ministri quidam Diaboli, zizaniis compleverunt: quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet

feralis illa sententia: Væ vobis. Non mirum igitur videri debet, si sacrosancta Domini scripta quidam adulterare aggressi sunt, quandoquidem in longe inferioribus scriptis idem ausi fuisse deprehenduntur.

DE RELIQUIS SEPTEM EPISTOLIS

20

Hæc posuit ibidem Eusebius.

Καὶ πρῶτόν γε περὶ Διονυσίου φατέον· ὅτι τε τῆς ἐν Κορίνθῳ παροικίας τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχέριστο θρόνον· καὶ ὡς τῆς ἐνθέου φιλοπονίας οὐ μόνον τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀφθόνως ἐκοινώνει· χρησιμώτατον ἅπασιν ἑαυτὸν 25 καθιστὰς, ἐν αἷς ὑπετυπούτο καθολικαῖς πρὸς τὰς ἐκκλησίας ἐπιστολαῖς. ὧν ἐστίν, Ἡ ΜΕΝ ΠΡΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΥΣ, ὀρθοδοξίας κατηχητικῇ, εἰρήνης τε καὶ ἐνώσεως ὑποθετικῇ.

Ac primum quidem de Dionysio dicendum est, qui Corinthiorum ecclesiæ episcopatum gessit, nec solum populis sibi commissis, 30 verum etiam aliarum regionum et urbium incolis, divinos labores suos prolixè communicavit: omnium

commodis utilitatique inserviens, in catholicis illis, quas ad diversas ecclesias scripsit, epistolis. Ex quibus una quidem est ad Lacedæmonios, rectæ fidei institutionem continens, pacemque et unitatem insinuans. Altera vero ad

‘**Η ΔΕ ΠΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ**, διεγερτική πίστεως καὶ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας· ἥς δλιγωρήσαντας ἐλέγχει, ὡς ἂν μικροῦ δεῖν ἀποστάντας τοῦ λόγου, ἐξ οὐπερ τὸν προεστῶτα αὐτῶν Πούπλιον μαρτυρῆσαι κατὰ τοὺς τότε συνέβη διωγμούς. Κοδράτου δὲ μετὰ τὸν μαρτυρήσαντα Πούπλιον καταστάντος αὐτῶν ἐπισκόπου 5 μέμνηται· ἐπιμαρτυρῶν, ὡς ἂν διὰ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς ἐπισυναχθέντων, καὶ τῆς πίστεως ἀναζωπύρῃσιν εἰληχότων· δηλοῖ δ’ ἐπὶ τούτοις, ὡς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεσπαγίτης ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου προτραπείς ἐπὶ τὴν πίστιν κατὰ τὰ ἐν ταῖς πράξεσι δεδηλωμένα, πρῶτος τῆς ἐν Ἀθήναις παροικίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκε- 10 χεῖριστο.

Ἄλλη δ’ ἐπιστολὴ τις αὐτοῦ **ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΜΗΔΕΑΣ** φέρεται· ἐν ἣ τὴν Μαρκίωνος αἵρεσιν πολεμῶν, τῷ τῆς ἀληθείας παρίσταται κανόνι.

Καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ τῇ παροικούσῃ **ΓΟΡΤΥΝΑΝ ἈΜΑ ΤΑΙΣ 15 ΛΟΙΠΑΙΣ ΚΑΤΑ ΚΡΗΤΗΝ ΠΑΡΟΙΚΙΑΙΣ** ἐπιστεῖλας, Φίλιππον ἐπίσκοπον αὐτῶν ἀποδέχεται, ἅτε δὴ ἐπὶ πλείοταις μαρτυρομένης ἀνδραγαθίας τῆς ὑπ’ αὐτὸν ἐκκλησίας· τὴν τε τῶν αἱρετικῶν διαστροφὴν ὑπομνήσκει φυλάττεσθαι.

Καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ τῇ παροικούσῃ **ΑΜΑΣΤΡΙΝ ἈΜΑ ΤΑΙΣ 20 ΚΑΤΑ ΠΟΝΤΟΝ** ἐπιστεῖλας, Βακχυλίδου μὲν καὶ Ἐλπίστου, ὡς ἂν αὐτὸν ἐπὶ τὸ γράψαι προτρεψάντων μέμνηται· γραφῶν τε θεῶν

Athenienses scripta, excitans ad fidem, et ad vitam ex præcepto evangelii traducendam: qua in re negligentiam arguit Atheniensium, quippe qui a fide propemodum descivissent, ex quo Publius ipsorum episcopus in persecutionibus tunc temporis excitatis martyrium subierat. Meminit etiam Quadrati, qui post martyrium Publii, episcopus Atheniensium est constitutus: ejusque labore et industria cives denuo in ecclesiam convenisse, et redivivum fidei ardorem in illis reparatum esse testatur. Refert præterea Dionysium Areopagitam, qui a Paulo Apostolo ad fidem conversus est quemadmodum traditur in Actibus Apostolorum, primum omnium ec-

clesiæ Atheniensis sacerdotium suscepisse. Sed et alia ejus epistola exstat ad Nicomedienses, in qua 25 Marcionis hæresim impugnans, veritatis regulæ firmiter adhærescit. Ecclesiæ præterea Gortynensium, et reliquis simul ecclesiis Cretæ literas scribens, episcopum 30 ipsorum Philippum magnopere prædicat, quippe cujus ecclesia egregiam laudem fortitudinis et generosi animi, communi omnium consensu retulisset: monet- 35 que ut ab hæreticorum fraude ac versutia sibi caveant. In epistola vero quam scribit ad ecclesiam Amastrianorum et ceteras simul ecclesias Ponti, se quidem a 40 Bacchylide et Elpisto ad scribendum impulsam esse commemorat.

ἐξηγήσεις παρατίθεται· ἐπίσκοπον αὐτῶν ὀνόματι Πάλμαν ὑποσημαίνων· πολλὰ δὲ περὶ γάμου καὶ ἀγνείας τοῖς αὐτοῖς παραινεῖ καὶ τοὺς ἐξ οἷας δ' οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε πλημμελείας, εἴτε μὴν αἰρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας, δεξιούσθαι προστάττει.

5 Ταύταις ἄλλη ἐγκατελεγκται ΠΡΟΣ ΚΝΩΣΣΙΟΥΣ ἐπιστολὴ, ἐν ἣ Πινυτὸν τῆς παροικίας ἐπίσκοπον παρακαλεῖ, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἀγνείας τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας.————

Καὶ ἄλλη δέ τις παρὰ ταύτας ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου φέρεται,

10 ΧΡΥΣΟΦΟΡΑ πιστοτάτῃ ἀδελφῇ ἐπιστεύλαντος. ἥ τὰ κατάλληλα γράφων, τῆς προσηκούσης καὶ αὐτῇ μετεδίδου λογικῆς τροφῆς.

Episcopum autem ipsorum Pal-
mam nominatim appellans, sacra-
rum scripturarum expositionem
15 affert. Multa quoque de nuptiis
et de castitate eis præcipit: et
cunctos qui a quovis lapsu, sive
delicto, sive etiam ab hæretica pra-
vitate resiliunt, benigne suscipi
20 jubet. In eodem volumine conti-
netur etiam epistola ad Gnosios,
in qua Pinytum ecclesiæ illius epi-

scopum monet, ne grave onus cas-
tatis fratrum cervicibus tanquam
necessarium imponat, sed ejus quæ
in plerisque hominibus inest infir-
mitatis rationem habeat.————
Habetur præterea alia ejusdem
epistola ad Chrysophoram fidelis-
simam sororem, cui convenientia
scribens, spiritale, ut decuit, pa-
bulum subministrat.

FRAGMENTUM
BEATI PINYTI,
CNOSSI IN CRETA EPISCOPI,
QUI EO TEMPORE QUO DIONYSIUS CORINTHIUS
FLORUIT.

2

DE EPISTOLA PINYTI AD DIONYSIUM

Hoc scribit Eusebius lib. iv. Hist. c. 23.

—πρὸς ἣν (Dionysii epistolam, de qua supra) ὁ Πινυτὸς ἀντιγράφων, θαυμάζει μὲν καὶ ἀποδέχεται τὸν Διονύσιον ἀντιπαρακαλεῖ δὲ ^a στερρότερας ἤδη ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς, 1-
τελειωτέροις γράμμασιν εἰσαῦθις τὸν παρ' αὐτῷ λαὸν ὑποθρέψαντα, ὥς μὴ διατέλους τοῖς γαλακτώδεσιν ἐνδιατρίβοντες λόγοις, τῇ νηπιώδει ἀγωγῇ λάθοιεν καταγεράσαντες. δι' ἧς ἐπιστολῆς καὶ ἡ τοῦ Πινυτοῦ περὶ τὴν πίστιν ὀρθοδοξία τε καὶ φροντὶς τῆς τῶν ὑπηκόων ὠφελείας, τό, τε λόγιον 1- 1:
καὶ ἡ περὶ τὰ θεῖα σύνεσις, ὥς δι' ἀκριβεστάτης ἀναδείκνυται εἰκόνας.

—Cui epistolæ respondens postea Pinytus, admiratione quidem ac laudibus effert imprimis Dionysium: sed tamen hortatur, ut solidiorem cibum tandem impertiat, et transmissis iterum perfectioris doctrinæ literis plebem sibi commissam alere velit: ne forte lacteis sermoni-

bus perpetuo innutriti homines, in infantili quadam disciplina paulatim consenescent. Quæ quidem epistola et rectam =
Pinyti fidem, et sollicitudinem de profectu plebis ipsi commissæ, eloquentiam quoque et peritiam rerum divinarum, velut tabella quadam picta egregie commonstrat.

20

25

^a Heb. v. 12, 13, 14.

ANNOTATIONES

IN BB. DIONYSIUM ET PINYTUM.

P. 179. l. 7. 'Εξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῶν] Præmisit Eusebius: 'Επὶ τοῦ Διονυσίου καὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴ φέρεται, ἐπισκόπῳ τῷ τότε Σωτῆρι προσφωνοῦσα· ἐξ ἧς οὐδὲν οἶον τὸ καὶ παραθέσθαι λέξεις, δι' ὧν τὸ μεχρὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ φυλαχθὲν Ῥωμαίων ἔθος ἀποδεχόμενος, ταῦτα γράφει· ΕΞ ΑΡΧΗΣ γὰρ &c. *Extat etiam epistola ejusdem Dionysii ad Romanos, Soteri tunc temporis episcopo Romanæ urbis nuncupata, ex qua pauca quædam hic inserere non absurdum fuerit, ubi scilicet ille morem institutumque Romanorum ad persecutionem usque nostra ætate factam perpetuo custoditum magnopere commendans ita scribit, HÆC enim, inquit, &c. Asserit quidem auctor duarum epistolarum ad cl. Strothium ab eo ante Eusebium suum positarum p. lv. falli Eusebium, eo quod dicat, Soterem adhuc in vivis fuisse, quo tempore Dionysius epistolam suam scripserit ad Romanos; idque probari vir doctus arbitratur, cum Eusebio tum Hieronymo contradicens, quia Soter in eadem μακάριος ὑμῶν ἐπίσκοπος appelletur, neque enim vocem μακάριος nisi de mortuis adhiberi. At vero Alexander Hierosolymæ episcopus apud Eusebium lib. vi. Hist. Eccl. c. 11. fine epistolæ ad Antiochenos scribit, se illam misisse διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου; et Cyprianus, probe memini, beatorum confessorum nomine appellat Maximum aliosque Christi confessores, qui tunc in vivis agebant. Hæc præstat et Scholium in Appendice ad ed. nov. Pluti Aristoph. Hemsterhusiani a cl. Schæfero memoratum pag. 531. τὸ μάκαρ ἐπὶ τῶν ἁγίων λέγεται μόνον· τὸ μακάριος καὶ μακαριστὸς ἐπὶ ζώντων καὶ ἀποθανόντων· μακαρίτης δὲ ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων μόνων. Hoc tamen concedendum est, vocem μακάριος cum nomine proprio junctum, ut*

in formula Σωτᾶς ὁ μακάριος, de mortuo plerumque adhiberi; vide infra SERAPIONIS Fragmenta.

P. 179. l. 10. ἐν μετάλλοις δὲ ἀδελφοῖς &c.] Recte hæc interpretatus est Dodwellus de persecutione contra Christianos per Græcas civitates sub Pio Imp. excitata, cujus meminit Melito verbis infra cap. 26. (At cons. notas supra pagg. 129 et 131.) Auctoritate hac Dionysii Corinthiorum episcopi fretus idem Dodwellus initium pontificatus Soteris ad tempora Pii Imp. retraxit, et in A. D. 153. coniecit. Vid. ejus Dissert. De Successione Rom. Pontif. c. xiv. n. 1. W. LOWTH. Sub Marci Aurelii primordia, postquam Pius regnare desiit, persecutionem gravissimam quandam excitatam esse contra Christianos, validis argumentis ostendit Basnagius in *Annalibus Politico-Eccles.* ad an. 162. Porro, quum nihil, opinor, cogat, ut Dionysii istud de Romanorum erga martyres in metallis constitutos beneficentia ad res actas sub Sotere spectet, eo infirmius reddetur Dodwelli argumentum pro retractatione Soteris ad tempora Pii, etiamsi vexatio ista sub illo imperatore revera contigerit. Et rectius forsitan alii ex communi opinione hunc episcopatum intra Marci Aurelii tempora collocandum putant, qui regnare cœpit anno 161.

Ibid. l. 11. δι' ὧν πέμπετε] καὶ addunt *Christoph. Lectt.* et *Vers.* STROTH. πέμποντες pro πέμπετε *Cod. Norfolc.*

Ibid. l. 12. διαφυλάττοντες] διαφυλάττοντας *Christoph. Lectt.* φυλάττοντες *Niceph.* STROTH. φυλάττοντες habent, referente Burtono, *codd. Paris. Venet. Florentinique.* Ῥωμαῖοι proxime ante omittit *MS. Bodl.* seu *Savil.*

Ibid. l. 14. Σωτήρ] Σωτήριχος hic et semper alibi *MS. Norfolc.* idemque nomen huic episcopo Georgius Syncellus Nicephorusque CP. in *Chronographiis* suis, et Euty chius Alexandrinus in *Annalibus* pag. 359, indiderunt. *Soterichus* in vet. inscript. apud Gruterum occurrit.

Ibid. ἐπηύξηκεν] *Stephani* lectionem ἠύξηκεν revocavit in nuperam ed. suam Strothius, quam præstat *Nicephorus* in *Historia Eccl.* Nunc addit Burtonus *codd. Reg. Par. 1, 2. Norf. Florentinosque*, cæteri vero cum Valesio faciunt. Vertit *Rufinus* vetus interpres, *sed et auxit in melius.*

Ibid. ἐπεχοργῶν μὲν] Notandum est illustre testimonium Dionysii Corinthiorum Episcopi de Romana Ecclesia, quæ

cum esset opulentissima, aliarum Ecclesiarum inopiam liberalitate sua sublevabat, et fratribus ad metallum damnatis aut in exilium missis, alimenta et munera submittere consueverat. In hunc usum fiebant collectæ in Ecclesia Romana diebus Dominicis, de quibus exstant aliquot S. Leonis Papæ sermones. Quæ laudabilis consuetudo jam inde a primis Apostolorum temporibus instituta, in postrema etiam persecutione Diocletiani servata est, ut hic testatur Eusebius: quo tempore Ecclesia Romana Christianis ad metalla Palæstinæ et per Ægyptum damnatis, collectas pecunias misit. De hoc more Romanæ Ecclesiæ præter Dionysium Corinthiorum loquitur etiam Dionysius Alexandrinus Episcopus in Epistola ad Stephanum Papam, quam refert Eusebius in lib. vii. cap. 4. αἱ μὲν τοι Συρίαι ὅλαι καὶ ἡ Ἀραβία, οἷς ἐπαρκεῖτε ἐκάστοτε, καὶ οἷς νῦν ἐπεστείλατε. Id est, Syriæ omnes et Arabia, quibus pecunias idemtidem subministratis. Quem locum male verterrunt interpretes. VALESIIUS. Ad hæc nos docet Petrus Constantius, qui fragmenta epistolæ hujus ad Soterem in Sylloge sua *Epistolarum Rom. Pontificum* posuit, Basilium Cæsariæ episcopum, ut in *epist.* ejus 220. nunc 70. videre licet, de Dionysio Romano Stephani in sede successore, scribere, viros ab eo in Cappadociam fuisse missos, qui captivos redimerent. Moremque captivorum redimendorum in aliis præterea ecclesiis obtinuisse, ex Cypriani verbis constat, ut pridem ad Dionysii Corinthii hæc fragmenta monuit Pet. Halloixius tom. ii. *Vitt. PP. Oriental.* p. 785. "Pulcherrimus est locus," inquit, "in S. Cypriano, *epist.* 60. (secund. Felli ordinem 62.) ubi pro "redimendis Christianis captivis mittit ipse ad episcopos Numidas ingentem summam cum nominibus eorum qui contulerunt, additis etiam singulorum summis; quo Numidarum ecclesiæ, et præsertim e captivitate barbarica redempti suorum in precibus benefactorum recordarentur."

P. 179. l. 16. τοὺς ἀνιόντας ἀδελφοὺς] Male Langus et Musculus *redeuntes* vertere. Melius Rufinus ita interpretatur: *advenientes fratres clementi satis et mitissimo solatur alloquio.* Intelligit enim Dionysius fratres qui ex longinquis regionibus Romam venire consueverant, penuria apud se laborantibus subsidium aliquod a Romanis relaturi. VALESIIUS. Nunc vero cum voces antecedentes λόγοις μακαρίοις activam habere signi-

ficationem opinetur cl. Heinichen, Eusebii nuperus editor, magis vertendum Latine fuerit, *sermonibus beantibus consolando*, nec scribendum cum Valesio, *sermonibus consolando*, vel, cum Rufino vetere interprete, *clementi satis et mitissimo alloquio*.

P. 179. l. 16. ὡς τέκνα πατὴρ φιλόστοργος παρακαλῶν] S. Basilius M. in *Epistola ad Episcopos Galliae et Italiae* num. 243. olim. 70. notata, Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι οὐκ ἂν ποτε ἐπιλάβοισθε ἡμῶν, οὐ μάλ-
λον γε ἢ ἡ μητὴρ τῶν ἐκγόνων τῆς κοιλίας αὐτῆς. p. 374. B. tom. iii. ed. Benedictin.

P. 180. l. 5. οὖν] A. *Stephani ed.* abest. STROTH. Nunc addit Burtonus *cod. Reg. et Paris. utrumque*. Verba vertit *Rufinus* hoc modo, *Beatam, inquit, duvimus hodiernam Dominicam diem, in qua legimus epistolam vestram*. Isne legebat *μακαρίαν* pro *ἀγλαν*? De die autem Dominico vide quæ supra notavi ad MELITONEM, p. 129.

Ibid. l. 6. ἀνεγνώμεν] Hoc recepi ex MSS^{tis} *Bodl.* seu *Savil.* et *Norfolc.* pro ἀνεγνώκαμεν, firmantibus *Gruteri Lectt.* atque *Nicephoro*. Quibus nunc sunt addendi *codd. Florentini*, teste Burtono, qui lectionem ipse in textum suum recepit. Adhuc ἔγνωμεν habebant *codd. Maz. Med. Fuket.* teste Valesio, sed referente Burtono *cod. Maz.* habet ἀνεγνώμεν, soli *cod. Regius Parisini et Venet.* ἀνεγνώκαμεν. Margo autem *Jonesiani exemplaris ed. Steph.* ad edit. Readingianæ calcem ἀνεγνώκα.

Ibid. l. 7. ἣν ἔχομεν] ἣν ἔχομεν *Christoph. Lectt.* ἣν καὶ ἔχομεν *Niceph.* STROTH.

Ibid. ἣν ἔχομεν ἀεὶ ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὴν προτέραν] Cum Steph. Lemoynius videret Eusebium alibi unam tantum Clementis epistolam agnoscere, unicam igitur hoc loco memorari jure censebat. Hunc locum tamen, ait, viri doctissimi urgent, ut duas Clementi epistolas adscribant; dum ipse putat, unius omnino epistolæ, exclusa etiam illa Soteris, fieri mentionem, et sic legit, ἀνεγνώκαμεν τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔχομεν ἀεὶ ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὸ πρότερον ἡμῶν διὰ Κλήμεντος γραφεῖται. *Legimus epistolam [vestram], quam semper legimus ad instructionem et solatium nostrum, tanquam ad nos per Clementem olim scriptam et destinatam*. Addidit enim vir cl. se non videre, quare celebrem istam epistolam Romanis tribuisset Dionysius, quam ubique constabat a Clemente exaratam, et illius nomine ubique legi

et citari. Vide Notas ejus in *Varia Sacra* sua p. 1067. Sed mea quidem sententia nihil est mutandum; recte enim confertur posterior hæc Soteris atque Romanorum epistola cum priori illa Clementis, quam quidem nomine Romanæ ecclesiæ dictatam fuisse, tum ex inscriptione ipsius, tum ex verbis Irenæi, ab Eusebio lib. v. *Hist.* c. 6. allatis, abunde patet; Ἐπὶ τοῦτου οὖν τοῦ Κλήμεντος στάσεως οὐκ ὀλίγης τοῖς ἐν Κορινθῷ γενομένης ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν ἡ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησία ἱκανωτάτην γραφὴν τοῖς Κορινθίοις &c. Vid. et lib. iii. *Hist. Euseb.* cap. 16. et 38. Porro a Clemente Alex. hæc. dicta est *Romanorum* epistola ad Corinthios. *Strom.* v. 12. p. 693. ed. Potteri.

Cæterum verba nunc subjungam Halloixii, male tamen, ut opinor, duas *Clementis* epistolas ex Dionysii loco colligentis. "Indicat hic Dionysius duas in ecclesia Corinthiorum lectas
"tum epistolas summorum pontificum, unam Clementis, eam-
"que priorem ad ipsos missam; duas enim misit, ut hinc
"colligitur, et ex aliis auctoribus; alteram Soteris, quam
"dicit institutionis loco in commune lectum iri. Solebant
"igitur, ut vel hinc apparet, episcopi, cum aliquas a summis
"pontificibus, aut ab aliis ecclesiarum præsidibus magna doc-
"trina et sanctitate præditis, quales in paucis Ignatius et
"Polycarpus inter alios fuere, epistolas recenter accepissent,
"eas ad populi institutionem et consolationem Dominicis
"diebus publice in ecclesia legere: nonnullas autem non
"semel tantum, sed sæpius, idque diebus, ut credibile est,
"ipsorum natalibus, si quidem excessissent, aut si superstites
"forent, diebus quibus primo lectæ fuissent anniversariis." Tom. ii. *Vitt. PP. Oriental.* p. 776. Hæc Halloixius. Ita, cum in plurimis ecclesiis, quod ex Eusebio constat in lib. iii. *Hist.* c. 16. non tantum apud Corinthios, Clementis epistola publice legeretur, nil mirum est easdem literas ad calcem Alexandrini sacrorum librorum codicis collocatas fuisse, unde desumptæ demum a Patricio Junio publici juris factæ sunt, Carolo primo, cui a Cyrillo Lucari datus ille codex fuerat, regnante in Britannia. Denique Reliquias has Sacras denuo edenti referre mihi licet, nuper hæc adnotasse ad Eusebium suum cl. Heinichenum; "nihil dicitur in Dionysio, nisi Cle-
"mentis epistolam unam illam ac solam ad Corinthios vere

“scriptam eodem modo a Corinthiis publicè legi, quo Romanorum serius ad ipsum et cœtum suum perscriptum.”

P. 180. l. 9. γραφείσαν] Cum hoc fragmento Epistolæ Dionysii ad clerum Romanum, jungendus est alter locus ejusdem Epistolæ, quem citavit Eusebius in cap. penult. lib. ii. ταῦτα καὶ ἡμεῖς &c. Hæc enim duo fragmenta sibi invicem connectenda esse non dubitamus. VALESIIUS.

Ibid. l. 17. ταῦτα] Scribendum puto ταύτη. Quam lectionem interpretatio nostra expressit. Atque ita videtur legisse Rufinus, qui sic vertit. *Sed et habentes commonitionem a Petro et Paulo, plantationem Romanæ et Corinthiorum Ecclesiæ conjunxistis.* VALESIIUS. Dionysii verbis præmisit istæc Eusebius, ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν (duo apostoli Petrus et Paulus) ἐμαρτύρησαν, Κορινθίων ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγγράφως Ῥωμαίοις ὁμιλῶν ᾧδὲ πὼς παρίστησιν. ΤΑΥΤΑ καὶ ὑμεῖς &c. Porro ambos uno eodemque tempore martyrium subiisse Dionysius Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens, testatur his verbis: ITA et vos, inquit, &c. Ad Valesii emendationem quod attinet, scripserat itidem paulo ante in hoc eodem capite Eusebius, Ταύτη γοῦν οὗτος. Sed delevit ταῦτα liber MS. Anonymi viri, cujus variæ lectiones perinde ac Scaligeriani codicis alia ad exemplar editionis R. Stephani in bibliotheca Leidensi adpositæ sunt. Itidem abesse videtur vox eadem ab uno de codicibus Florentinis, quos contulit Gronovius. Id merito admiratur Gallandius tom. I. *Biblioth. PP.* p. 676. negligi hoc fragmentum Dionysianum a Coustantio in *Epistolis Pontif. Rom.* &c. Parisiis anno 1721. editis.

Ibid. διὰ τῆς τοσαύτης νοουθεσίας] Id est, per hujusmodi vestram cohortationem. Respondet Dionysius Epistolæ Soteris et Cleri Romani, qui missis ad Corinthios literis, eos benevole admonuerat, ut infra docet Eusebius in lib. iv. cap. 22. Quod jam antea Clemens Romanus Episcopus fecerat, datis ad Corinthios literis. Ait igitur Dionysius Soteri. *Vos per vestram hanc commonitionem plantationem Romanæ et Corinthiorum Ecclesiæ a Petro Pauloque olim factam, nunc denuo conjunxistis.* Hæc ideo fusius exposui, quia interpretes ac præcipue Christophorsonus, in hujus loci versione magnopere aberrarunt. VALESIIUS. τῆς non extat in *ed. Steph.* STROTH. Sed additum illud a Valesio libri scripti nostri præstant. Mox in vocibus, ἀπὸ

Πέτρον καὶ Παύλου ordinem nominum mutat Georgius Syncell. in *Chronograph.* ubi p. 341. hæc Dionysii adducit.

P. 180. l. 18. γενηθεῖσαν] Γεννηθεῖσαν quidem scribitur in Chronico Georgii Syncelli. Sed nostri codices Reginus, Maz. Med. ac Fuk. habent γενηθεῖσαν per simplex *v.* quod equidem magis probo. VALESIIUS. γενηθεῖσαν per geminam *v* ed. *Steph.* et *Niceph.* Extabat altera lectio in *cod.* quoque *Venet.* STROTH. Γενηθεῖσαν cum simplici *v* præstat unus saltem ex codd. nostris, *MStus Bodl.* Nunc omnes codices, in usum suum qui collati sunt, memorat Burtonus.

Ibid. l. 20. φυτεύσαντες] Georgius Syncellus in Chronico habet φοιτήσαντες rectius. Sed et in his quæ sequuntur ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, supplendum est φοιτήσαντες. Sane in codice Regio et Med. post Ἰταλίαν, virgula ponitur. VALESIIUS. Secundum Valesii versionem Dionysius dicit, Petrum et Paulum ambos simul egisse Corinthi, et ambos in Italiam simul profectos esse. Sed ut hunc sensum ex verbis Dionysii exculperet Valesius; primo in priori membro hujus sententiæ contra omnes Eusebii Codices, et editos et scriptos, ex solo Syncello pro φυτεύσαντες legit φοιτήσαντες, et eandem vocem φοιτήσαντες in posteriori membro sententiæ supplendam docet. Vocem autem *simul* in Versione unde habuerit nescio, nisi forte a Rufino; nam vox ὁμοίως aliud significat, quam in priori membro omisit, in posteriori extra locum suum posuit. Et quidem φοιτήσαντες pro φυτεύσαντες perperam omnino et contra apertam Dionysii mentem scribendum esse voluit. Nam hæc sententia quasi ratio priori subjicitur, ut particula γὰρ clare significat. Prior autem sententia hæc est. Ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νοουθεσίας, τὴν ἀπὸ Πέτρον καὶ Παύλου φυτεῖαν γενηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. Quam etiam sic male reddidit Valesius. *Ita et vos—commiscuistis.* Ex hoc tamen loco satis clare apparet τὸ φυτεύσαντες in posteriori sententia ad φυτεῖαν referendum esse, idque ὁμοίως, *similiter*, bis positum satis innuit. Ut hæc omnia rectius intelligantur, integrum Dionysii fragmentum simpliciter transferendum censui. *Ita et vos ex tanta admonitione plantationem Romanorum et Corinthiorum a Petro et Paulo factam commiscuistis. Ambo enim in Urbe nostra Corintho plantantes nos similiter docuerunt, similiter autem et in Italia*

audacter docentes circa idem tempus Martyrium passi sunt. Τὸ φντεύειν enim phrasis est Scriptuaria.—At qui τὸ φοιτᾶν Apostolis tribueret, eos non doctores sed discipulos efficeret. —Quin etiam Valesius ὁμόσε, aut male transtulit, aut penitus omisit. Ὅμοσε enim non magis hic *simul* quam ὁμοίως significat, ὁμόσε διδάξαντες aliquid aliud significat, nempe coram hostibus, et cominus pugnantes doctrinam Christi prædicabant. Quod non indicat eos simul, et eodem tempore prædicasse. Nam Græce ὁμόσε ἔχει dicitur etiam unus, sive persona singularis, ut—Hyperides Oratione contra Athenogenem ἀλλ' ὁμόσε βούλομαι τῷ λόγῳ τοῦτ' ἐλθεῖν.—Sic ὁμόσε exponit Suidas, ἐξ ἐναντίας, σφοδρῶς, θρασέως. PEARSON. de Successione primorum Romæ Episcoporum, p. 35. afferente W. LOWTHIO. Valesio φοιτήσαντες perperam probatum esse, censet et Strothius. Nunc addas nuperos Eusebii editores Zimmerman. et Heinichenum. Nec sine causa profecto ita censent; sed vero hic observandum post Tillemontium est, *Rufinum* ita Latine vertisse, quasi legisset φοιτήσαντες. *Ambo etenim simul adcurrentes, et in nostra Corinthiorum ecclesia docuerunt.* Proxime ante κατὰ pro εἰς Georgius Syncellus.

P. 180. l. 21. ὁμοίως ἐδίδαξαν] ὁμοίως μὲν ἐ. *Christoph. Lectt.* recte. STROTH. Anonymus quoque in libro bibliothecæ Leidensis fertur hanc olim adlevisse lectionem, haud probandam; nec melior illa ex libro MS. Scaligeri ibi adposita ἡμᾶς pro ἡμᾶς: Utroque loco ὁμοίως istud de apostolis inter se collatis, non ratione habita Corinthiorum et Romanorum, positum videtur. Et, ut obiter hoc moneam, Cephæ, qui est Petrus, ut constat ex *Gal.* ii. 9. egisse atque docuisse apud Corinthios, indicat S. Paulus in epistolæ suæ prioris capp. 1. et III. ad eosdem.

Ibid. τὴν Ἰταλίαν] τὴν Ῥωμὴν *Christoph. Lectt.* et *Vers.* STROTH. Vertit Rufinus, et per omnem Italiam in hac urbe simul docentes.

Ibid. ὁμόσε διδάξαντες] Omittit *Syncellus* ὁμόσε, de qua voce Pearsonius supra. Habetque ἐκδιδάξαντες pro διδάξαντες idem *Syncellus.* *Codex* autem *Norf.* διδάσαι.

Ibid. l. 22. κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν] Non dicit aperte Dionysius Petrum ac Paulum uno eodemque die passos fuisse, sed tantum eodem tempore; quod de plurium dierum intervallo

explicari potest. Prudentius *περὶ στεφάνων* eodem quidem die caesos ait, sed non eodem anno: verum inter utriusque necem anni spatium intercessisse. Cum Prudentio consentit Augustinus in Sermone 28. de Sanctis, et in sermone nuper edito Parisiis in Supplemento operum Augustini. Arator lib. ii. hist. Apost. Symeon tamen Metaphrastes hæc Dionysii verba ita accepit, quasi dicere voluisset, Petrum ac Paulum eodem die simul subiisse martyrium. Verba ejus sunt in commentario de Peregrinationibus Petri ac Pauli apud Surium in tomo iii. *Caius vero quidam vir Ecclesiasticus, et Zephyrinus Romanorum Episcopus, et Dionysius Corinthius scribunt, uno tempore et simul Petrum et Paulum subiisse martyrium.* Sed primo falsum est quod ait Metaphrastes de Caio. Quod si quis objiciat, Caium forte id dixisse alio in loco quem non adduxit Eusebius: respondeo, Eusebii nostri eam fuisse diligentiam, ut nunquam id omissurus fuerit, si a Caio dictum fuisset. Id enim agit in hoc capite, ut doceat Petrum ac Paulum Romæ passos esse eodem tempore. Ac prius quidem probat Caii testimonio; alterum vero verbis Dionysii. Quod si Caius de tempore martyrii Apostolorum idem dixisset quod Dionysius, cur Eusebius id tacuisset hoc loco? Fallitur etiam Metaphrastes, dum Zephyrinum ejus rei citat auctorem. Videtur enim legisse in Eusebio, *καὶ Ζεφυρίνος Ῥωμαίων γεγονὼς ἐπίσκοπος.* (pro *κατὰ Ζεφυρίνον Ῥωμαίων γεγονὼς ἐπίσκοπον.*) In Synodo Rom. sub Gelasio PP. hæc leguntur de Petro: *Cui data est etiam societas B. Pauli: qui non diverso, sicut hæretici garriunt, sed uno tempore, uno eodemque die, gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Nerone agonizans coronatus est.* VALESIUS. Hieronymus quidem *De Viris Ill.* in S. Paulo, anno decimo quarto Neronis eodem die utrosque passos esse tradit. Idque contigisse 29no Junii, eodemque prorsus anno, statuit Tillemontius cum Martyrologiis, et Chronographo Barbaro, qui ex Africano Eusebioque et aliis sua desumpsit, a Scaligero in *Thesouro suo Temporum* editus. Alii diversum diem statuunt, hic est dies Februarii 22, Sylvium secuti in Laterculo. Contra quos strenue agit Caspâr Saccarellus in *Hist. sua Eccl.* ad ann. Christi LXV. vol. ii. p. 143—147. Eorum numero Joannem Malelam adponas, qui diversis annis hæc martyria assignaverint. Vid. *Chronogr.* ejus lib. x. p.

331. Utcumque res habet, magni momenti est ob summam ejus antiquitatem hoc Dionysii testimonium, tum vero illud Tertulliani, qui pene ejusdem temporis fuit, is enim, cum dixisset in lib. iv. *adv. Marcion.* cap. 5. *et Petrum et Paulum evangelium sanguine suo signatum Romanis reliquisse*, in *Scorpiace* suo cap. 15. *et contra Gnosticos* cap. 15. *sub Nerone* Petri martyrium contigisse narravit. Id vero antiquissimum omnium testimonium est temporis martyrii. Interea utriusque apostoli obitus præmonstratus fuisse in S. Scriptura videtur; Petri apud *S. Joannem* xxi. 18, 19. Pauli vero a seipso in *epistola ad Timotheum posteriori*, iv. 6. Conferas Eusebii *Hist.* ii. 26.

P. 181. l. 3. Ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν] Codex Mazar. Med. cum Fuket. vocem γὰρ intarserunt hoc modo. ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν, &c. Atque ita Nicephorus et Rufinus. VALESIIUS. Omiserat γὰρ *ed. Steph.* seu edit. princeps, *codicem Regium* secuta, particulam vero agnoscunt *codd.* quoque *Bodl.* et *Norfolc.* Nunc cæteros addas a cl. Burtono collatos. Paulo post ἀ μὲν οὖν *cod. Bodl.*

Ibid. l. 7. εἰ καὶ τῶν Κυριακῶν ῥαδιουργῆσαι] Opinari se ait Lardnerus, *De Fide Hist. Evang.* P. ii. vol. I. c. 12. Marcionitas esse, qui hic crimine corrupendi sacras Novi Testamenti scripturas, sive Dominicas, arguantur. Quod quidem vero simile videtur, nam Marcion ipse nobilis falsarius erat, et hæresin ejus aggressus est Dionysius in epistola sua ad Nicomedienses, ut docet his verbis Eusebius, ἄλλη δὲ ἐπιστολὴ τις αὐτοῦ πρὸς Νικομηδείας φέρεται, ἐν ᾗ τὴν Μαρκίωνος αἵρεσιν πολεμῶν, τῷ τῆς ἀληθείας παρίσταται κανόνι. vid. p. 182. Conferas insuper de aliis nonnullis hæreticis sacras literas corrigentibus, immo corrumpentibus, auctorem libri, qui *Parvus Labyrinthus* inscriptus est, ab Eusebio allatum lib. v. *Hist.* cap. ult.

Ibid. l. 9. ἐπιβεβλήκασιν] Vulgo ἐπιβεβλήκασιν sed ἐπιβεβουλεύκασιν *MS. Norfolc.* et *Niceph.* quibus addendus *Cod. Bodl.* etsi ibi ἐπιβεβουλεύμασιν facili errore scriptum est. Quin et hanc lectionem, prout nunc scio, præstant *codices Florentini*, quos contulit Jacobus Gronovius, et tres alii præterea, *Maz. Med. Fuket.* a Burtono commemorati, qui eam in textum suum recepit. "Ita nimirum" (ait Halloixius pag. 777. tom. ii.

Vitt. PP. Oriental.) “semper aliqui extiterunt, ut nummorum
 “legitimorum, sic pulchrorum scriptorum corruptores. Quod
 “quidam SS. Patrum providentes terribilibus in ejusmodi
 “homines duce beato Irenæo usi sunt adjurationibus.” Op-
 time cl. quoque Keilius in Notis ad edit. nov. *Fabricianæ
 Biblioth. Græc.* tom. vii. p. 163. “Has epistolas suas ipse
 “Dionysius a pluribus queritur corruptas fuisse, ita quidem,
 “ut alia omitterentur, alia vero adderentur; qua ex re fre-
 “quens harum epistolarum usus, neque exigua, in qua fuerunt,
 “auctoritas, satis aperte cognoscitur.”

P. 181. l. 22. οὐ μόνον τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς &c.] Hoc
 fecisse videtur Dionysius convenienter praxi et doctrinæ veteris
 ecclesiæ, quæ curam et sollicitudinem de ecclesiis universis non
 solum apostolis fuisse communem credebat, sed etiam omnibus
 episcopis incumbere. Cons. Is. Casaubonum cum in *Exercit.*
 xvi. ejus ad Annales Baronii cap. 141. ubi ex S. Chrysostomo
 hoc ipsum confirmavit, tum ejusdem viri summi libellum
 aureum, sed nunquam absolutum, *De Libertate Ecclesiastica*,
 cap. iii. §. 4. Itaque alienæ ditionis homines instruere atque
 monere pro jure suo potuit ac debuit Dionysius, vel quivis
 alius episcopus catholicus, maxime siquando res fidei atque re-
 ligionis agebatur. Aiunt etiam presbyteri Romani in Epistola
 ad Cyprianum, *Ep.* 30. vel. 36. *Omnes enim nos decet pro corpore
 totius ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra
 digesta sunt, excubare.* p. 41. ed. Baluzii. Pulchre autem de
 hac potestate disseruerunt, præter Casaubonum in operibus
 modo laudatis, archiepiscopus Spalatensis, M. Ant. de Do-
 minis, in *Protectionis suæ Consilio Exposito* pag. 151. et Bing-
 hamus lib. ii. *Orig. Eccl.* cap. 5. Ita et infra in his fragmentis
 apostolicæ hujus atque catholicæ consuetudinis ratione habita
 Themiso Montanista quidam, qui a vexatione propter fidem
 Christianam pretio dato se redemerat, ab Apollonio corripitur,
 quod gerens sese tanquam martyrem ausus sit, μιμούμενος τὸν
 ἀπόστολον, καθολικὴν τινα συνταξάμενος ἐπιστολὴν, κατηχεῖν μὲν
 τοὺς ἄμεινον αὐτοῦ πεπιστευκότας, συναγωνίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς
 κενοφωνίας λόγοις. Euseb. v. *Hist.* 18. in APOLLONII Frag-
 mentis.

Ibid. l. 24. καθολικαῖς πρὸς τὰς ἐκκλησίας ἐπιστολαῖς] Lard-
 nerum video verba ita interpretantem in operis sui *De Fide*

Hist. Evang. loco modo laudato pag. 194. ut statuantur pro solita καθολικῶν ἐπιστολῶν significatione ad plures ecclesias missæ esse singulæ hæ Dionysii epistolæ. Minus autem recte Tillemontio visum est, has epistolas ab Eusebio catholicas dici, quia ad ecclesias totas, non unum aliquem virum, scriptæ essent. Vid. eum tom. ii. *Mem. Eccles. in Dionysio*. Cum vero infra dicatur sanctus episcopus epistolam scripsisse ad ecclesiam Gortyniensium et reliquas simul Cretæ ecclesias, et ad Amastrienses et cæteras simul ecclesias Ponti, ejusmodi fortasse epistolæ itidem fuerunt, quas ad Lacedæmonios cæterosque miserit. Qualis et epistola Paulina posterior ad Corinthios extitisse videtur, et illa quoque ad Colossenses, quod ex comm. 16. cap. ult. ostenditur.

P. 181. l. 26. ὀρθοδόξας κατηχητικῇ] In tribus codicibus Maz. Med. et Fuk. scriptum est κατηχητικῆς. Sed vulgatam lectionem magis probo, quam confirmat etiam Nicephorus. Sic enim ille hunc Eusebii locum expressit: ὦν μία πρὸς Λακεδαιμονίους ἐστὶ, κατήχησιν περιέχουσα ὀρθοδόξας. VALESIIUS. Extat lectio recepta in cod. quoque *Norfolc.*: nunc addidit Burtonus *codd. Reg. Paris. Venet. Florentinosque*.

P. 182. l. 2. ἥς ὀλιγορήσαντας ἔλεγχει] Forsan τινὰς post ὀλιγορήσαντας invenit Rufinus, qui vertit, *simul et arguit* quosdam *velut pene prolapsos a fide*. Mox pro τοὺς διωγμοὺς scribi τοῦ πειρασμοῦ in *cod. Norfolc.* nunc certior factus sum.

Ibid. l. 4. Κοδράτου δὲ &c.] Extat bene longa Valesii nota, in qua episcopus Atheniensis a Quadrato apologista distinguitur; et Publius, qui in sede præcessit Quadratum episcopum, Dionysio Areopagitæ proxime successisse negatur. Quæ quidem omnia interpretatione hujus loci nituntur, qua statuitur Dionysius Corinthius de Quadrato locutus esse, tanquam sibi æquali, atque in locum Publii recens substituto. Videsis quæ Grabius contra affert in tom. ii. *Spicil.* p. 119. ad *Quadratum*; et Cavius in *Hist. Lit.* tom. I. p. 52. Notat Fabricius quoque ad Hieron. *De Viris Ill.* cap. xix. Valesio hac de re consensisse “Dupinum, Lemoinium, Tillemontium, ob temporum rationes, sed minime expeditas.” Mox in vocibus αὐτῶν ἐπισκόπου, quas Valesius ita posuerat, Strothius priorem ipsarum ordinem, ἐπισκόπου αὐτῶν, in ed. suam revocavit; sed cum Valesio faciunt *codices Bodl. et Norfolc.* alique omnes, ut nunc refert Burtonus, præter *Regium*.

P. 182. l. 6. ὡς ἂν διὰ] Particulam ἂν ex *codd. Florentinis*, quos contulit Gronovius, et *cod. Veneto* supplevi.

Ibid. l. 8. ὡς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης &c.] Idem hoc ita narraverat Eusebius ipse lib. iii. *Hist.* cap. 4. Ἐπὶ τούτοις, inquit, καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην ἐκείνον, Διονύσιος ὄνομα αὐτῷ, ὃν ἐν πράξεσι μετὰ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ πρὸς Ἀθηναίους Παύλου δημηγορίαν πρῶτον πιστεῦσαι ἀνέγραψεν ὁ Λουκάς, τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον, ἀρχαίων τις ἕτερος Διονύσιος τῆς Κορινθίων παροικίας ποιμὴν ἱστορεῖ γεγονέναι. Addidit in interpretatione sua *Rufinus* verborum, quæ in textu posui, *quod primus apud Athenas ab eodem apostolo* (Paulo) *episcopus fuerit ordinatus*. Hunc vero pro Christo martyrium consummavisse testatus erat S. Aristides in *Apologia*. Vid. supra pag. 76. Pro vocibus autem τῆς Ἀθηναίων παροικίας præstat *MS. Bodl.* ταῖς (cor. τῆς) ἐν Ἀθήναις π. *MS. Norfolk.* convenienter cum *Rufino* interprete Ἀθήνησι pro Ἀθηναίων. Jamque hæc iterum editurus Burtonum secutus ejusque codices τῆς ἐν Ἀθηναῖς π. reposui.

Ibid. l. 13. τῷ τῆς ἀληθείας παρίσταται κανόνι] τῷ τῆς ἐκκλησίας παρίσταται κανόνι. Nicephorus in lib. iv. cap. 8. pro his verbis hæc posuit, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι στοιχεῖ, id est, Ecclesiasticæ regulæ insistit. In quo sensum quidem expressit Eusebii, sed vim verbi παρίσταται non est assecutus. Vox est familiaris Eusebio παρίστασθαι, quæ idem valet ac probare, adstruere, confirmare ac defendere, ut hic vertit *Rufinus*. Sic Eusebius infra in capite ultimo hujus libri de Bardesane loquens, ἰκανῶς τῷ λόγῳ παρισταμένῳ: quem locum non intellexit Christophorsonus. VALESIIUS. παρίστασθαι τινι Eusebio est *adhærere firmiter alicui*. STROTH. Magis assentiendum Valesio de vi verbi παρίσταται, cujus loco scribitur in *cod. Norfolk.* πολσταται, qui tamen vir doctissimus vocem ἐκκλησίας, ut vides, per errorem forsan, pro ἀληθείας in hac nota sua posuit. Nam aliter locum profert in adnotatione ad patrum Antiochenorum *Epistolam Synodicam* apud Euseb. vii. 30. ubi, cum voce τοῦ κανόνος *regula fidei* ibi designatur, hæc ipsa Dionysii cum illis confert.

Ibid. l. 16. Φίλιππον ἐπίσκοπον αὐτῶν] Eusebius lib. iv. *Hist.* c. 25. Φίλιππος γε μὴν, ὃν ἐκ τῶν Διονυσίου φωνῶν τῆς ἐν Γορτύνῃ παροικίας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν, πάνν γε σπουδαιότατον

πεπολήται καὶ αὐτὸς κατὰ Μαρκίωνα λόγον. Vid. et Hieron. *De Viris Ill.* cap. xxx. Ex eo autem, quod Philippus post memoratam hoc loco Gortynam cum cæteris in Creta ecclesiis ἐπίσκοπος αὐτῶν dicatur, colligit Usserius *De Episcoporum et Metropolitaram Origine* p. 25. edit. Lat. tum illo tempore tum succedente Gortynam metropolin fuisse, et episcopum ejus totius insulæ Cretæ metropolitanum. Contra Baraterius in *Dissert.* ii. *De Constit. Apost.* p. 267. §. 4. "Quod Philippus," inquit, "Cretensium episcopus dicatur Eusebio lib. iv. cap. 23. "hoc sensu modo intelligendum, quod inter Cretenses episcopatum gesserit." Immo episcopus αὐτῶν, non Cretensium, sed Gortynensium, recte exponi potest.

P. 182. l. 17. ἄτε δὴ ἐπὶ πλείστοις] Ita legitur in codice Regio. Sed tres reliqui, Maz. scilicet, Med. et Fuk. scriptum habent ὡς ἂν ἐπὶ πλείστοις, quod idem est. VALESIIUS. Cum his consentit MS. Savil. seu Bodl. cum Regio autem MStus Norfolc. Habuisse autem ἐπὶ ταῖς πλείστοις pro ἐπὶ πλ. Codicem Castellani episcopi ostendit Readingii editio. Cæterum Rufinus in Versione sua transtulit ab ecclesia ad Philippum episcopum laudem fortitudinis.

Ibid. l. 21. Βακχυλλίδου μὲν καὶ Ἑλπίστου] Εὐελπίστου MS. Norfolc. Hosce viros quibusdam in Ponto ecclesiis præsedisse, autumare se ait Halloixius. Vitt. PP. Oriental. p. 770. tom. ii.

Ibid l. 22. αὐτὸν] αὐτῷ (for. αὐτῶν) MS. Bodl. et Norf. cum aliis, dum προτρεψάντων αὐτῶν μέμνηται præstat MS. Norfolc. quod, allato pro hac lectione cod. Paris. 1. nunc admisit in textum Burtonus.

P. 183. l. 1. Πάλμαν] γάλμαν ed. Steph. MSS. Reg. et Par. 1. cæteri Πάλμαν, et nomen hoc Scaliger ad oram exempli sui posuerat. Palmam præfuisse tradit Eusebius lib. v. Hist. cap. 23. ut maximum natu, concilio episcoporum Ponticorum, dum vigeret controversia paschalis Victoris tempestate episcopi Romani.

Ibid. l. 3. καὶ τοὺς ἐξ οἷας δ' οὖν ἀποπτώσεως &c.] En πρόσταγμα, seu mandatum episcopale de recipiendis lapsis, mœchis, hæreticis, aliisque per pœnitentiam conversis. Pearson. Vind. Ep. Ignat. part. ii. p. 95. a READINGIO allatus. Quod attinet ad veterem de hujusmodi peccatoribus disciplinam, de ea fuse

disseritur, cum alibi, tum apud Concilia sub Cypriano, quæ in voluminibus jam secuturis, si Deus vitam mihi viresque dederit, mox sistentur.

P. 183. l. 5. Κνωσσός] Κνωσσός cum duplici litera *Niceph.* et *ed. Valesii Gnosios* *Rufin.* solemnitas est in hoc nomine scribendo varietas. apud *Palæphatum* cap. xvi. scribitur Κνώσιος, sed et ibi *cod. Cantabr.* et editio *Galei* habet Γνώσιος. Κνωσσός antiqua hæc urbs appellatur ab *Homero* *Odyss.* xix. 178.

Τοῖσι δ' ἐν Κνωσσὸς μεγάλη πόλις ἔνθα τε Μίνως

— βασιλεὺς —

Similiter a *Ptolemæo* et *Strabone* lib. x. ubi uberius de ea agit, ac unde pauca hæc verba quæ maxime huc pertinent, adscribo: πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Κρήτῃ πλείους μὲν, μέγιστα δὲ καὶ ἐπιφανέσταται τρεῖς, Κνώσσοις, Γόρτυνα, Κυδωνία. *STROTH.* Hæc *Strothius*; perinde atque *Julium Africanum* Γνώσων habere video apud *Syncelli Chronograph.* p. 149. hic vero *Strothius* editionis *Steph.* lectionem Κνωσσός per simplicem *v* in suam edit. revocavit. Sed cum *Valesio* facit *MS. Bodl.* seu *Savil.* immo, ut *Burtonus* nunc refert, codices omnes præter *Regium* et *Florentinos*. Mox ἐπ' ἀνάγκαις pro ἐπάναγκες *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 7. τοῖς ἀδελφοῖς] Cum alii, tum vir doctissimus *Hen. Wharton.* de clero tantum hic agi monet, p. 60. libri sui *De Cœlibatu Cleri*, Anglica lingua conscripti; verumtamen his *Dionysii* verbis secundas nuptias fidelium omnium potius significari putem, quam cleri cœlibatum.

Ibid. l. 8. ἀσθενείας] Hic sequitur apud *Eusebium* brevis quædam responsi, quod dabat *Pinytus* ad *Dionysium*, notitia, quam proxime post allaturus sum.

Ibid. l. 10. ἥ τὰ κατάλληλα &c.] Παραφραστικῶς vertit vetus interpret *Rufinus*, in qua convenienter vel sexui vel mensuræ ejus, rationabiles ei divini verbi exhibuit dapes. His subjunxit *Eusebius*, Καὶ τὰ μὲν τοῦ Διονυσίου τοσαῦτα.

P. 184. l. 9. θαύμαζει μὲν καὶ ἀποδέχεται Διονύσιον] *Rufinus* ita vertit, Ad quæ rescribens *Pinytus* *Dionysio*, sententiam quidem consilii melioris amplectitur, simulque obsecrat eum &c.

Hoc Rufini pro Pinyti *μεταβολή* testimonium adducitur cum a Whartono in tractatu modo memorato, *De Cœlibatu Cleri* p. 61. tum vero a cl. Collier. in docta et egregia sua *Historia Eccles. Britannicæ* tom. I. lib. iii. p. 194. itidem vernacula lingua conscripta. Sed vereor ut Eusebii verborum sensum verum præstiterit Rufinus.

P. 184. l. 10. *στερρότερας ἤδη ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς, τελειωτέ-
ροις &c.*] Cum dixisset Lardnerus, *De Fide Hist. Evang.* P. II. vol. ii. c. 28. p. 658. videndum esse, utrum aliquatenus hic spectetur ad 1 *Cor.* iii. 2. seu saltem ad *Heb.* v. 12, 13. mihi apparebat totius loci structura consimilis verborum apostoli ad Hebræos, qui ipse sese ad Corinthios scribentem imitatus esset.

Ibid. l. 11. *παρ' αὐτῷ*] *παρ' αὐτῷ* editionis *Steph.* lectionem pro Valesiana *ὑπ' αὐτῷ* revocavit Strothius, quem variantibus inter se codicibus scriptis, nunc cum Zimmermanno atque Burtono secutus sum; Rufinus vero vertens *ecclesiæ suæ populus* litem haud diremit. Cæterum omisit *ποτὲ* supra *MS. Norfolc.* posuitque *ὑποθρέψοντα* pro *ὑποθρέψαντα* et *ἐγκαταγράσαντες* pro *καταγράσαντες idem codex.* Addit cl. Burtonus “*ὑποθρέψοντα codd. Par. i. et Norf. non male.*”

Ibid. l. 16. *εἰκόνας.*] Eusebius in cap. 21. hujus libri quarti Pinytum una cum aliis scriptoribus, qui sub M. Antonino Vero floruerunt, his verbis commemoraverat, “*Ἡκμαζον δ' ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, Ἡγήσιππος τε δὲ Ἰσμεν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ Διονύσιος Κορινθίων ἐπίσκοπος, ΠΙΝΥΤΟΣ τε ἄλλος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐπίσκοπος· Φίλιππος τε ἐπὶ τούτοις, καὶ Ἀπολινάριος καὶ Μελίτων, Μουσάνος τε καὶ Μόδεστος· καὶ ἐπὶ πᾶσιν Εἰρηναῖος· ὧν καὶ εἰς ἡμᾶς τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἡ (for. ἡ) τῆς ὑγιоῦς πίστεως ἐγγραφὸς κατῆλθεν ὀρθοδοξία.* Ad vocem quod attinet ἄλλος cum Pinyto junctam, sed a Valesio et Halloixio, dum locum vertunt, neglectam, ipsam in hunc sensum, si recta hic omnia, accipio;—*et præter Dionysium Corinthium alius episcopus Pinytus Cretensium.* Locus interea, qui si nunc male sanus est, jam dudum corruptus fuit, ita scribi atque distingui potest. *Πινυτός τε· ΚΑΙ ἄλλος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐπίσκοπος Φίλιππος· ἐπὶ τούτοις καὶ Ἀπολινάριος &c.* Philippus enim, ut post docet Eusebius, Gortynæ urbis Cretæ fuit episcopus. Nihil tamen me juvant, fateor, quæ habet vetus in-

terpres Rufinus: *Sed et Pinytus nobilissimus apud Cretam episcopus fuit, Philippus etiam et Apollinarius &c.* Unde sua habent Martyrologi: *In Creta, Pinyti inter episcopos nobilissimi*; qui et verba quoque addiderunt Rufini alterum hunc Eusebii locum Latine vertentis, *et in scriptis suis, velut in quodam speculo, viventem sui reliquit imaginem.* Vide *Martyrologia Usuardianum et Romanum.* Præter hæc autem, quæ Eusebio debentur, nihil habent de Pinyto auctores.

HEGESIPPUS. .

1

HEGESIPPUS.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*, cap. xxii.
p. 89.

HEGESIPPUS, vicinus Apostolicorum temporum, ^aomnes a passione Domini, usque ad suam ætatem, Ecclesiasticorum Actuum texens historias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem. Asserit se venisse sub Aniceto Romam, qui ^bdecimus post Petrum episcopus fuit, et perseverasse usque ad Eleutherum ejusdem urbis episcopum, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Præterea adversum idola disputans, ex quo primum errore crevissent, subtexit historiam, ex qua ostendit, qua floruerit ætate. Ait enim: (Euseb. iv. *Hist.* c. 8.) *Tumulos mortuis templaque fecerunt: sicut usque hodie videmus: e quibus est et Antinous servus Hadriani Cæsaris, cui et gymnicus agon exercetur apud Antinoum civitatem, quam (MS. Veronensis, exercetur Antinoius, civitatemque) ex ejus nomine condidit, et statuit prophetas in templo.* Antinoum autem in deliciis habuisse Cæsar Hadrianus scribitur.

^a Nusquam tradit Eusebius, Hegesippum plenam Historiam a Christi passione ad sua quibus scripsit tempora, hoc est ultra sæculi

secundi dimidium pertexuisse, sed quantum ex fragmentis quæ ex illo opere producit, licet colligere, res Apostolorum potissimum est persecutus, et primas Ecclesiarum quarundam origines, alia parcius attigit. FABRICIUS.

^b Hoc est decimus, Petro una computato. Sic supra c. xv. *Clemens quartus post Petrum Romanus episcopus, siquidem secundus Linus fuit et tertius Cletus.* FABRICIUS. Secundum alios notante ibidem Fabricio, decimus est Pius, Anicetus iste undecimus; sed Hieronymo ut aliis Latinis persuasum fuisset ait, Aniceto Pium successisse, et Pio Soterem. Alteri vero sententiæ adstipulatur Hegesippus, qui Romam venit sub Aniceto, disertimque tradit, Aniceto successisse Soterem. Vid. Fragm. vi. infra p. 217. Irenæum quoque idem referentem videmus inferius apud CONCIL. LUGD. Porro hac quidem in re Eusebium suum Hieronymus deseruisse videretur, quod tamen vix probabile est; cons. enim lib. iv. *Hist. Eccl.* c. 12. ubi Pius, non Anicetus, Hygino successisse dicitur. Quin et Chronicum Eusebianum, vertente ipso Hieronymo, Hyginum, Pium, Anicetum, ordine consueto collocat, Aniceto decimo vocato, Petro haud computato. Sed de Hieronymi sententia confer Pearsonium *Opera Postuma*. Diss. II. xi. 4. p. 269. ed. Lond. Cæterum Aniceti annus primus ad annum Christi 151. fere semper assignatur, ultimus ejusdem episcopi ad an. 160. Eleutheri autem annus primus ad an. 169. ultimus ad an. 184.

^c Non apud *Antinoum civitatem* gymnicum Antinoo agonem exerceri solitum, sed in Mantinea, scribit Pausanias in Arcadicis, ὁ βασιλεὺς καταστήσατο αὐτῷ ἐν Μαντινείᾳ τίμας καὶ τελετὴν—καὶ ἀγὼν ἐστὶν αὐτῷ δι' ἔτους πέμπτου. Jam itaque malim emendare in præstantissimo MS. nostro, *agon exercetur Antonoius, civitatemque ex ejus nomine* &c. eoque magis, quod idem Hegesippus ὁ καὶ ἀγὼν ἀγεται Ἀντονοσίας &c. VALLARSIVS. Op. S. Hieron. editor novissimus. Sed verba ipsa Hegesippi infra invenies pag. 218. descripta.

FRAGMENTA
HEGESIPPI,

QUI POST MEDIUM SÆCULUM SECUNDUM COM-
MENTARIOS SUOS CONSCRIPSIT.

Ex Incerto Libro

5

COMMENTARIORUM ACTUUM ECCLESIASTICORUM.

ἮΣΑΝ δὲ γινώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν υἱοῖς
Ἰσραὴλ, τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τοῦ Χριστοῦ,
αὗται· Ἑσσαῖοι· Γαλιλαῖοι· Ἡμεροβαπτισταί· Μασ-
10 βωθαῖοι· Σαμαρεῖται· Σαδδουκαῖοι· Φαρισαῖοι. Hæc
Eusebius attulit lib. iv. *Hist.* c. 22.

—— ἀπὸ τούτων δηλαδὴ τῶν αἵρετικῶν κατηγοροῦσι τινὲς
Συμεῶνος τοῦ Κλωπᾶ, ὡς ὄντος ἀπὸ Δαβὶδ καὶ Χριστι-
ανοῦ. καὶ οὕτω μαρτυρεῖ ἐτῶν ὧν ἑκατὸν εἴκοσιν, ἐπὶ
15 Τραϊανοῦ Καίσαρος καὶ ὑπατικοῦ Ἀττικοῦ. φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς,

Erant diversæ sectæ atque
sententiæ in circumcisione, in-
ter filios Israel adversus Tri-
bum Judæ, et adversus Chris-
20 tum: Essæi scilicet, Galilæi,
Hemerobaptistæ, Masbothæi,
Samaritæ, Sadducæi, Pharisei.
—Ex eorum hæreticorum nu-
mero, quidam Symeonem Cle-

opæ filium detulerunt, quod
ex stirpe Davidis oriundus, et
Christianus esset. Atque ita
Symeon cum annos centum ac
viginti natus esset, martyrium
subiit, principatu Traiani Au-
gusti, Attico consulari Legato
Syriam administrante. Idem
præterea scribit, eos ipsos Symeo-

(Hegesippus) ὡς ἄρα καὶ τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, ζητουμένων τότε τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Ἰουδαίων φυλῆς, ὡσὰν ἐξ αὐτῆς ὄντας, ἀλῶναι συνέβη. Hæc Eusebius lib. iii. *Hist.* c. 32.

nis accusatores, cum tunc temporis omnes ex regia Judæorum tribu oriundi sollicite investigarentur,

convictos esse quod ex ea stirpe originem ducerent.

5

Ex libro quinto, sive ultimo, ejusdem Operis.

DE MARTYRIO S. JACOBI JUSTI.

Διαδέχεται δὲ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων 10 δίκαιος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν. ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκαλοῦντο· * οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἅγιος ἦν. Οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγε· ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη· ἔλαιον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρήσατο. τούτῳ μόνῳ 15 ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ συνδόνας. καὶ μόνος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναόν· ἡγρίσκετό τε κείμενος ἐπὶ τοῖς γόνασι, καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄφεςιν· ὡς ἀπεσκληκέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίκην καμήλου,

Ecclesiæ administrationem una cum Apostolis suscepit Jacobus frater Domini, qui jam inde a Christi temporibus ad nostram usque ætatem Justus cognominatus est. Nam multi quidem eodem nomine Jacobi vocabantur. Sed hic ab ipso matris utero sanctus fuit. Nec vinum unquam bibit nec siceram: ab animantium carnibus penitus abstinuit. Comam nun-

quam totondit. Neque ungi, 20 neque lavare balneo corpus unquam solitus. Unus ex omnibus in intimum templi sanctuarii ingrediendi jussu facultatemque habebat. Neque enim 25 lanicio, sed linea tantum veste utebatur. In templum solus intrare, atque ibi genibus flexis pro peccatis populi supplex Deum orare consueverat. Ad- 30 eo ut genua ipsius instar cameli

* Confer. Jud. xiii. 4, 5. et Luc. i. 15.

διὰ τὸ αἰὲ κάμπτειν ἐπὶ γόνυ προσκυνοῦντα τῷ Θεῷ, καὶ
 αἰτεῖσθαι ἄφεσιν τῷ λαῷ. διὰ γέτοι τὴν ὑπερβολὴν τῆς
 δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐκαλεῖτο Δίκαιος καὶ Ὀβλίας· ὃ ἐστὶν
 Ἑλληνιστὶ περιοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ δικαιοσύνη, ὡς οἱ προφή-
 5 ται δηλοῦσι περὶ αὐτοῦ. τινες οὖν τῶν ἐπτά αἱρέσεων τῶν
 ἐν τῷ λαῷ, τῶν προγεγραμμένων μοι ἐν τοῖς ὑπομνή-
 μασιν, ἐπυνθάνοντο αὐτοῦ, τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ^α
 καὶ ἔλεγε τούτον εἶναι τὸν Σωτῆρα. ἐξ ὧν τινες ἐπί-
 στευσαν, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός. αἱ δὲ αἱρέσεις αἱ
 10 προειρημέναι, οὐκ ἐπίστευον οὔτε ἀνάστασιν, οὔτε ἐρχό-
 μενον ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὅσοι δὲ
 καὶ ἐπίστευσαν, διὰ Ἰάκωβον. πολλῶν οὖν καὶ τῶν
 ἀρχόντων πιστευόντων, ἦν θόρυβος τῶν Ἰουδαίων καὶ
 γραμματέων καὶ φαρισαίων λεγόντων, ὅτι κινδυνεύει πᾶς
 15 ὁ λαὸς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν προσδοκᾶν. ἔλεγον οὖν
 συνελθόντες τῷ Ἰακώβῳ· Παρακαλοῦμέν σε· ἐπίσχες
 τὸν λαὸν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ

occalluerint, dum assidue Deum
 venerans, et pro salute populi
 20 vota faciens humi sterneretur.
 Hic ergo ob singularem jus-
 titiam cognominatus est Justus
 et Oblas, quod Latine muni-
 mentum populi et justitiam
 25 significat, quemadmodum etiam
 Prophetæ de eo prædixerunt.
 Quidam autem ex septem sec-
 tis quæ apud Judæos erant,
 de quibus in superioribus libris
 30 scripsisse meminimus, inter-
 rogarunt eum, quodnam esset
 ostium Jesu. Quibus ille Je-
 sum esse Servatorem respondit.
 His auditis, nonnulli eorum
 35 Jesum revera Christum esse
 crediderunt. Supra scriptæ vero
 sectæ nec resurrectionem, nec

futurum Christi adventum ut
 unicuique pro meritis mer-
 cedem tribuat, credebant. Quot-
 quot vero ex iis crediderunt,
 Jacobi opera ac ministerio
 utique crediderunt. Cum ergo
 multi ex ipsis etiam primo-
 ribus crederent, tumultuari
 cœperunt Judæi et Scribæ ac
 Pharisei: eo jam ventum esse
 clamantes, ut prope omnis po-
 pulus Jesum quasi Christum
 exspectaret. Proinde in unum
 congregati Jacobum adeunt,
 hisque eum verbis compellant.
 Hortamur te, inquit, ut po-
 puli errorem comprimas, qui
 falsam de Jesu opinionem im-
 bibit, perinde quasi Christus
 esset. Persuade igitur omnibus

^a Joan. x. 9.

Χριστοῦ. παρακαλοῦμέν σε πείσαι πάντας τοὺς ἐλθόντας· εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα περὶ Ἰησοῦ. σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα. ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι δίκαιος εἶ, καὶ ^b ὅτι πρόσωπον οὐ λαμβάνεις. πείσων οὖν σὺ τὸν ὄχλον περὶ Ἰησοῦ μὴ πλανᾶσθαι. καὶ γὰρ ₅ πᾶς ὁ λαὸς καὶ πάντες πειθόμεθά σοι. στήθι οὖν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ἄνωθεν ἡς ἐπιφανής, καὶ ἡ εὐάκουστά σου τὰ ῥήματα παντὶ τῷ λαῷ. διὰ γὰρ τὸ πάσχα συνεληλύθασιν πᾶσαι αἱ φυλαὶ μετὰ καὶ τῶν ἐθνῶν. ἔστησαν οὖν οἱ προειρημένοι γραμματεῖς καὶ ₁₀ φαρισαῖοι τὸν Ἰάκωβον ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ναοῦ, καὶ ἔκραξαν αὐτῷ καὶ εἶπον· Δίκαίε ^φ πάντες πείθεσθαι ὀφείλομεν, ἐπεὶ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγγειλον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ. καὶ ἀπεκρίνατο φωνῇ μεγάλῃ· τί με ἐπερωτᾶτε περὶ Ἰησοῦ ₁₅ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; καὶ αὐτὸς κάθηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως, καὶ μέλλει ^c ἔρχεσθαι

qui festo Paschæ die huc conveniunt, ut de Jesu recte sentiant. Tibi enim omnes fidem habemus; et cum universo populo hoc tibi testimonium perhibemus, justissimum te virum esse, nec ullum apud te personarum discrimen valere. Proinde plebi persuade ne circa Jesum deinceps aberret. Nam et universus populus, et nos libenter tibi obtemperamus. Ascende igitur in fastigium templi, ut in sublimi loco positus, ab omnibus conspici et exaudiri facile possis. Nam Paschalis solemnitatis gratia, cunctæ

Judæorum tribus et ex Gentibus non pauci huc conveniunt. Posthæc supradicti Scribæ et Pharisei cum Jacobum in fastigio templi collocassent, contenta voce sic eum alloqui cœperunt. O Juste cui nos omnes fidem adhibere par est, ₂₅ quandoquidem populus omnis errat, Jesum sectans crucifixum, doce nos quod sit ostium Jesu suffixi cruci. Tunc Jacobus edita voce iis respondit. Quid ₃₀ me, inquit, interrogatis de Jesu filio hominis? Ipse sedet in cælo a dextris summæ virtutis, et venturus est in nu-

^b Luc. xx. 21.

^c Matt. xxvi. 64.

ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. καὶ πολλῶν πληροφο-
 ρηθέντων, καὶ δοξαζόντων ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰακώβου,
 καὶ λεγόντων ^dὥς ἀνὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, τότε πάλιν οἱ
 αὐτοὶ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον·
 5 κακῶς ἐποιήσαμεν τοιαύτην μαρτυρίαν παρασχόντες τῷ
 Ἰησοῦ· ἀλλὰ ἀναβάντες, καταβάλωμεν αὐτὸν, ἵνα φοβη-
 θέντες μὴ πιστεύσωσιν αὐτῷ. καὶ ἔκραξαν λέγοντες·
 ὦ ὦ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη. καὶ ἐπλήρωσαν τὴν γρα-
 φὴν τὴν ἐν τῷ Ἑσαΐᾳ γεγραμμένην, ^e ἄρωμεν τὸν δίκαιον,
 10 οὔτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί· τοίνυν τὰ γεννήματα
 τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. ἀναβάντες οὖν κατέβαλον
 τὸν δίκαιον, καὶ ἔλεγον ἀλλήλοις· λιθάσωμεν Ἰάκωβον
 τὸν δίκαιον. καὶ ἤρξαντο λιθάζειν αὐτὸν, ἐπεὶ καταβλη-
 θεὶς οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ στραφεὶς ἔθηκε τὰ γόνατα
 15 λέγων· Παρακαλῶ Κύριε Θεὲ ὁ πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ
 γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν. οὕτω δὲ καταλιθοβολούντων αὐ-
 τὸν, εἷς τῶν ἱερέων τῶν υἱῶν Ῥηχάβ υἱοῦ Ῥαχαβέιμ τῶν

bibus cæli. Cumque multi hoc
 Jacobi testimonio confirmati
 20 glorificarent Jesum, dicentes
 Osanna filio David: Tunc iu-
 dem Scribæ ac Pharisei inter
 se collocti; Male, inquiunt,
 fecimus, qui tanto testimonio
 25 Jesum ornaverimus. Verum
 ascendamus, eumque præcipitem
 dejiciamus, ut ceteri conterriti
 fidem illi habere desinant. Con-
 clamare deinde cœperunt ac di-
 30 cere: O o, ipse etiam Justus
 erravit. Et impleta sunt ea quæ
 apud Esaiam scripta sunt; Tol-
 lamus e medio Justum, quia

molestus est nobis: propterea
 fructum operum suorum man-
 ducabunt. Mox ergo conscen-
 dentes, cum præcipitem ege-
 runt. Et quoniam præcipitatus
 non statim mortem obierat,
 sed conversus flexis genibus
 orabat dicens: Domine et Deus
 pater, rogo ut ignoscas illis,
 quia nesciunt quid faciunt.
 Illi inter se dixerunt: Lapi-
 demus Jacobum Justum. Cœ-
 perunt igitur lapidibus eum im-
 petere. Cumque hominem saxis
 obruerent, unus e Sacerdoti-
 bus, ex filiis Rechab filii Re-

^d Matt. xxi. 9, 15.^e Is. iii. 10.^f Luc. xxiii. 34.

μαρτυρουμένων ὑπὸ Ἑ'Ιερεμίου τοῦ προφήτου, ἔκραξε λέγων· Παύσασθε, τί ποιεῖτε· εὐχεται ὑπὲρ ὑμῶν ὁ Δίκαιος. καὶ λαβὼν τις ἀπ' αὐτῶν, εἰς τῶν κναφέων, τὸ ξύλον ἐν ᾧ ἀπεπῆζε τὰ ἱμάτια, ἤνεγκε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δικαίου. καὶ οὕτως ἐμαρτύρησε· καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐπὶ τῷ τόπῳ παρὰ τῷ ναῷ, καὶ ἔτι αὐτοῦ ἡ στήλη μένει παρὰ τῷ ναῷ. μάρτυς οὗτος ἀληθὴς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλληνι γεγένηται, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστὶ. καὶ εὐθὺς Οὐεσπασιανὸς πολιορκεῖ αὐτούς. Hæc attulit Eusebius lib. ii. Hist. c. 23.

10

chabim qui Hieremiæ suffragio commendati sunt, contenta voce: Parcite, inquit, quid facitis? Justus orat pro vobis. Interim unus ex iis, fullo arrepto fuste quo vestes exprimere solebat, caput Justi percussit. Atque ita felici martyrio vitam finiit. Sepultus est eodem in

loco, manetque adhuc cippus illius prope templum. Hic Jacobus tum Judæis tum Græcis locuples fuit testis, Jesum vere Christum fuisse. Nec multo post obsidio Vespasiani, et Judæorum captivitas subsequuta est.

15

Ex incerto libro, sed fortasse ultimo, ejusdem Operis.

20

DE JUDÆ NEPOTIBUS APUD DOMITIANUM REIS.

Ἔτι δὲ περιῆσαν οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου υἱοὶ Ἰούδα, τοῦ κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, οὓς ἐδηλατόρευσαν, ὥς ἐκ γένους ὄντας Δαβίδ. τούτους δ' ὁ ἰουόκατος ἤγαγε πρὸς Δομετιανὸν Καίσαρα· ἐφοβεῖτο γὰρ τὴν

25

His temporibus adhuc supererant quidam ex cognatione Christi, nepotes Judæ illius qui secundum carnem frater

Christi vocabatur. Hos a nonnullis delatos quod ex regia Davidis stirpe prognati essent, Evocatus ad Domitianum Cæ-

παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ^αὥς καὶ Ἡρώδης· καὶ ἐπηρώ-
 τησεν αὐτοὺς εἰ ἐκ Δαβὶδ εἰσὶ· καὶ ὁμολόγησαν. τότε
 ἠρώτησεν αὐτοὺς πόσας κτήσεις ἔχουσιν, ἢ πόσων χρη-
 μάτων κυριεύουσιν. οἱ δὲ εἶπον ἀμφότεροι, ἐννακισχίλια
 5 δηνάρια ὑπάρχειν αὐτοῖς μόνα, ἐκάστῳ αὐτῶν ἀνήκοντος
 τοῦ ἡμίσεως· καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυρίοις ἔφασκον ἔχειν,
 ἀλλ' ἐν διατιμῇσει γῆς πλέθρων τριάκοντα ἐννέα μόνων.
 ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν, καὶ αὐτοὺς αὐτουρ-
 γοῦντας διατρέφεσθαι. εἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς ἑαυ-
 10 τῶν ἐπιδεικνύναι· μαρτύριον τῆς αὐτουργίας τὴν τοῦ
 σώματος σκληρίαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἐργασίας
 ἐναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παρι-
 στάντας. ἐρωτηθέντας δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς
 βασιλείας αὐτοῦ, ὅποια τις εἶη καὶ πότε καὶ ποῖ φανη-
 15 σομένη, λόγον δοῦναι, ὥς οὐ κοσμικὴ μὲν οὐδ' ἐπίγειος,
 ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικὴ τυγχάνει, ἐπὶ συντελείᾳ
 τοῦ αἰῶνος γενησομένη, ὅπηνίκα ἐλθὼν ἐν δόξῃ κρίνειε

sarem perduxit. Quippe Domi-
 tianus de adventu Christi, per-
 20 inde ac Herodes sibi metuebat.
 Interrogati igitur ab illo, utrum
 ex stirpe Davidis essent oriun-
 di, id verissimum esse confessi
 sunt. Deinde sciscitatus est ex
 25 illis Domitianus, quantas pos-
 sessiones, quantumve pecuniæ
 haberent. Illi vero novem tan-
 tummodo denariorum millia si-
 bi ambobus suppetere dixerunt,
 30 quorum dimidia pars singulis
 competeret: eas vero facultates
 nequaquam se in argento habere,
 sed in æstimatione agrorum,
 novem scilicet ac triginta soli

jugum: ex quorum fructibus
 et tributa persolverent, et sibi
 ipsis non sine proprio labore
 victum compararent. Simulque
 manus ostendere cœperunt, du-
 ritiem cutis, impressumque alte
 manibus callum ex laboris assi-
 duitate, in testimonium operis
 sui proferentes. Postremo in-
 terrogati de Christo et de regno
 illius, cujusmodi id esset, et
 quando, quibusve in locis appa-
 riturum: responderunt non hu-
 jus mundi nec terrarum impe-
 rium illud esse, sed angelicum
 et cæleste, quod in fine sæcu-
 lorum futurum esset, tunc cum

ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἐπι-
 τηδεύματα αὐτοῦ· ἐφ' οἷς μηδὲν αὐτῶν κατεγνωκότα τὸν
 Δομετιανὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα,
 ἐλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνεῖναι, καταπαῦσαι δὲ διὰ προσ-
 τάγματος τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας διωγμὸν· τοὺς δὲ 5
 ἀπολυθέντας, ἡγήσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν δὴ μάρ-
 τυρας ὁμοῦ καὶ ἀπὸ γένους ὄντας τοῦ Κυρίου· γενομένης
 τε εἰρήνης, μέχρι Τραϊανοῦ παραμεῖναι αὐτοὺς τῷ βίῳ.
 Hæc posuit Eusebius lib. iii. Hist. c. 20.

Ἔρχονται οὖν (Judæ nepotes proxime ante memorati) καὶ 10
 προηγούνται πάσης ἐκκλησίας ὡς μάρτυρες, καὶ ἀπὸ
 γένους τοῦ Κυρίου. καὶ γενομένης εἰρήνης βαθείας ἐν
 πάσῃ ἐκκλησίᾳ, μένουσι μέχρι Τραϊανοῦ Καίσαρος.
 μέχρις οὗ ὁ ἐκ θείου τοῦ Κυρίου ὁ προειρημένος Συμεὼν
 υἱὸς Κλωπᾶ, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν αἱρέσεων, ὡσαύτως 15
 κατηγορήθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἐπὶ Ἀττικῷ
 τοῦ ὑπατικοῦ. καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας αἰκιζόμενος, ἐμαρ-

Christus adveniens cum gloria,
 vivos simul et mortuos judi-
 cabit, et unicuique operum suo-
 rum mercedem tribuet. His
 auditis, Domitianus nihil ad-
 versus illos asperius decrevit :
 sed vilitatem hominum asper-
 natus, liberos abire jussit : mis-
 soque edicto persecutionem ad-
 versus ecclesiam commotam
 compescuit. Illos vero ad hunc
 modum dimissos, ecclesiis post-
 hac præfuisse narrant, utpote
 Christi martyres simul ac pro-
 pinquos ; et pace demum ec-
 clesiæ reddita ad Traiani usque
 tempora vitam perduxisse.—
 Adsunt illi et universæ ecclesiæ

præsidet, utpote martyres et
 agnati Christi. Tandemque
 profunda pace ecclesiæ resti- 20
 tuta, ad Traiani usque tempora
 superstites fuerunt. Donec Sy-
 meon supradictus Cleopæ filius
 ejus qui patruus erat Domini,
 accusatus similiter ab Hæreticis, 25
 et ob eandem causam in jus
 vocatus est coram Attico Con-
 sulari ; et per multos dies acer-
 bissimis tormentis excruciatas,
 fidem Christi constantissime 30
 professus est ; adeo ut et Con-
 sularis ipse, et omnes qui ade-
 rant, magnopere mirarentur, quæ
 ratione vir centum ac viginti
 annos natus, tot tormenta per- 35

τύρησεν ὡς πάντας ὑπερθauμάζειν, καὶ τὸν ὑπατικὸν, πῶς ἑκατὸν εἴκοσι τυγχάνων ἐτῶν, ὑπέμεινε· καὶ ἐκελεύσθη σταυρωθῆναι. ἐπὶ τούτοις ὁ αὐτὸς ἀνὴρ (Hegesippus) διηγούμενος τὰ κατὰ τοὺς δηλουμένους, ἐπιλέγει ὡς ἄρα μέχρι τῶν 5 τότε χρόνων παρθένος καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος ἔμεινεν ἡ ἐκκλησία, ἐν ἀδῆλῳ που σκότει φωλευόντων εἰσέτι τότε, τῶν, εἰ καὶ τινες ὑπῆρχον, παραφθείρειν ἐπιχειρούντων τὸν ὑγιῆ κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. Attulit hæc Eusebius cap. 32. ejusd. lib.

ferre potuisset. Tandem vero
10 sententia judicis cruci suffixus
est. Post hæc idem scriptor res
illa ætate gestas commemorans, ad-
dit Ecclesiam ad hæc usque tem-
pora instar cujusdam virginis, inte-

gram atque incorruptam perman-
sisse: adhuc in obscuro recessu
delitescens, quicumque rectam
prædicationis Evangelicæ regulam
depravare niterentur.

15

Ex incerto libro ejusdem Operis.

Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ θεοῦ αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλωπᾶ καθίσταται ἐπίσκοπος· ὃν προέ-
θεντο πάντες ὄντα ἀνεψιὸν τοῦ Κυρίου δευτέρου. δια-
20 τοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον· οὕτω γὰρ ἔφθαρτο ἀκοαῖς ματαίαις. ἄρχεται δ' ὁ Θέβουθις διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὑποφθείρειν. Ἀπὸ τῶν ἐπτά αἱρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ λαῷ· ἀφ' ὧν

Postquam Jacobus cogno-
25 mento Justus martyrium per-
inde ac Dominus pertulit, ob
ejusdem doctrinæ prædicationem;
rursus frater patruelis Domini Symeon Cleopæ filius,
30 episcopus constituitur: cunctis
uno consensu secundum anti-
stitem illum renuntiantibus, eo
quod cognatus Domini esset.

Et ecclesiam quidem hactenus
virginem vocabant, propterea
quod vanis sermonibus nondum
corrupta fuerat. Primus The-
buthis, indigne ferens quod mi-
nime creatus esset episcopus,
eam occulte vitare est aggressus.
Fuit hic e septem illis sectis in
Judaïco populo proseminatis.
Ex quibus fuit etiam Simon, a

Σίμων, ὅθεν οἱ Σιμωνιανοί· καὶ Κλεόβιος, ὅθεν Κλεο-
 βιτηνοί· καὶ Δοσίθεος, ὅθεν Δοσιθιανοί· καὶ Γορθαῖος,
 ὅθεν Γορθηωνοί· καὶ Μασβώθεος, ὅθεν Μασβωθαῖοι·
 ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταί, καὶ Μαρκιωνισταί, (for.
 Μαρκανισταί, vid. notam) καὶ Καρποκρατιανοί· καὶ Οὐά- 5
 λεντινιανοί, καὶ Βασιλειδιανοί, καὶ Σατορνιλιανοί· ἕκα-
 στος ἰδίως καὶ ἐτέρως ἰδίαν δόξαν παρεισηγάγησαν.
 ἀπὸ τούτων ψευδόχριστοι· ψευδοπροφῆται· ψευδαπόστο-
 λοι· οἳ τινες ἐμέρισαν τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας φθορι-
 μαίοις λόγοις κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. 10
 Hæc affert Eusebius lib. iv. *Hist.* c. 22.

qui Simoniani fluxerunt; et Cleobius, a quo Cleobiani: et Dositheus, a quo Dositheani: et Gortheus, a quo Gortheni: et Masbotheus, a quo Masbothei sunt cognominati: Ex his etiam manarunt Menandriani, et Mar- cionistæ, et Carpocratiani, et Valentiniani, et Basilidiani, et	Saturniliani, aliique qui seor- sum singuli proprias opiniones induxerunt. Ex iis orti sunt Pseudochristi, Pseudoprophetæ, ¹⁵ Pseudapostoli: qui adulterinam invehentes doctrinam adversus Deum et adversus Christum ejus, unitatem ecclesiæ discide- runt. 20
---	---

Ex incerto libro ejusdem Operis.

Ἀκοῦσαι γέτοι πάρεστι (inquit Eusebius, ubi supra, proxime
 ante τὴν ῥῆσιν jam secuturam) μετὰ τινα περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς
 Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῷ εἰρημένα, ἐπιλέγοντος (sc. Hegesippi)
 ταῦτα· Καὶ ἐπέμενεν ἡ ἐκκλησία ἡ Κορινθίων &c. Euse- 25
 bius quoque lib. iii. *Hist.* c. 16. Καὶ ὅτι γε κατὰ τὸν δηλούμενον
 (sc. Clementem) τὰ τῆς Κορινθίων κεκίνητο στάσεως, ἀξιώχρεως
 μάρτυς ὁ Ἠγήσιππος.

Idem postquam de Clementis ad
 Corinthios epistola quædam com-
 memoravit, hæc addit, quæ nos, si
 placet, audiamus. Et Corinthio-
 rum, inquit, ecclesia in recta fide

permansit &c.—Porro supra-
 dicti Clementis tempore seditionem 30
 inter Corinthios esse commotam,
 locupletissimus testis est Hegesip-
 pus.

Ex incerto libro ejusdem Operis.

Καὶ ἐπέμενεν ἡ ἐκκλησία ἡ Κορινθίων ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ, μέχρι Πρίμου ἐπισκοπεύοντος ἐν Κορίνθῳ· οἷς συνέμιξα πλέων εἰς Ῥώμην, καὶ συνδιέτριψα τοῖς Κοριν-
 5 θίοις ἡμέρας ἱκανάς· ἐν αἷς συνανεπάημεν τῷ ὀρθῷ λόγῳ.
 γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, διαδοχὴν ἐποιησάμην μέχρις Ἀνικήτου, οὗ διάκονος ἦν Ἐλεύθερος. καὶ παρὰ Ἀνικήτου διαδέχεται Σωτήρ, μεθ' ὃν Ἐλεύθερος. ἐν ἐκάστῃ δὲ διαδοχῇ καὶ ἐν ἐκάστῃ πόλει οὕτως ἔχει, ὡς ὁ νόμος
 10 κηρύττει καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ Κύριος. Hæc affert Eusebius lib. iv. Hist. cap. 22.

Et Corinthiorum quidem ecclesia in recta fide permansit usque ad Primum ejusdem loci
 15 episcopum: Quocum familiariter collocutus sum dum Romam navigarem; nec paucos dies versatus sum cum Corinthiis, mutuaque ex recta fide consolationem cepimus. Romam vero
 20 cum venissem, mansi ibi apud

Anicetum, cujus tum diaconus erat Eleutherus. Post obitum deinde Aniceti successit Soter, quem excepit Eleutherus. In singulis autem episcoporum successionibus, et per singulas urbes eadem manent, quæ per legem ac Prophetas, et a Domino ipso prædicata sunt.

Ex incerto libro ejusdem Operis.

Ἐν τούτοις ἐγνωρίζετο Ἡγήσιππος, οὗ πλείσταίς ἤδη πρότερον κεκρήμεθα φωναῖς· ὡς ἂν ἐκ τῆς αὐτοῦ παραδόσεως τινὰ τῶν κατὰ
 25 τοὺς ἀποστόλους παρατιθέμενοι. ἐν πέντε δὴ οὖν συγγράμμασιν οὗτος, τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἀπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματισάμενος, καθ' ὃν ἐγνωρίζετο σημαίνει χρόνον, περὶ τῶν ἀρχήθεν ἰδρυσάντων τὰ εἰδωλα οὕτω πῶς

Inter quos celebris fuit Hegesippus, cujus testimonio in superioribus libris sæpissime uti fuimus, cum res Apostolorum temporibus gestas ex illius fide ac relatione traderemus. Hic in quinque libris

simplici admodum sermone conscriptis verissimam Apostolicæ prædicationis historiam complexus, tempus ipsum quo floruit, aperte designat, cum de iis qui simulacra primum erigere cœperant, in hunc

Σίμων, ὃθεν οἱ Σιμωνιανοί· καὶ Κλεόβ· ὡς μέχρ
 βηνοί· καὶ Δοσίθεος, ὃθεν Δοσιθιο· Καίσαρος
 ὃθεν Γορθηνοί· καὶ Μασβάθε· ὡν γενόμενος—
 ἀπὸ τούτων Μενανδριανιστὰι· ν' Ἀντινόου, καὶ
 Μαρκανιστὰι, vid. notam) καὶ κατέστησεν ἐν τῇ καθ.
 λευτινιανοί, καὶ Βασιλεὺς is lib. iv. Hist. c. 8.
 στος ἰδίως καὶ ἐτέρ·
 ἀπὸ τούτων ψευδόγ· ant,
 λοι· οἱ τινες ἐμ· idemus.
 μαίσις λόγους in cujus ho-
 Hæc affert

norem certamen sacrum quod
 Antinoium vocant, nostra etiam
 ætate celebratur. Nam et urbem
 Antinoo cognominem Hadrianus
 condidit, et Prophetas instituit.

qui
 Ciso'
 De
 C

De eodem Opere,

Eusebius lib. iv. Hist. cap. 22.

καὶ ἕτερα δὲ πλείστα γράφει (Hegisippus), ὃν ἐκ μέρους ἤδη
 πρῶτον ἐμνημονεύσαμεν, οἰκείως τοῖς καιροῖς τὰς ἱστορίας παρα- 15
 ἔμενοι· ἐκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίους εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συριακοῦ,
 καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραϊδος διαλέκτου τινὰ τίθησιν, ἐμφαίνων ἐξ
 Ἑβραίων ἑαυτὸν πεπιστευκέναι· καὶ ἄλλα δὲ ὡς ἂν ἐξ Ἰουδαϊκῆς
 ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύει· οὐ μόνος δὲ οὗτος, ἀλλὰ καὶ
 Εἰρηναῖος καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χορὸς, πανάρετον σοφίαν τὰς 20
 Σολόμωνος παροιμίας ἐκάλουν. καὶ περὶ τῶν λεγομένων δὲ ἀπο-
 κρύφων διαλαμβάνων, ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων πρὸς τινῶν αἱρετικῶν
 ἀναπεπλάσθαι τινὰ τούτων ἱστορεῖ.

Scribit etiam alia quamplurima,
 quæ nos jam superius maxima ex
 parte, suis quæque locis ac tempo-
 ribus inserentes retulimus. Non-
 nulla item ex Hebræorum evange-
 lio et Syriaco, et ex Hebræica lin-
 gua profert in medium: satis per
 hæc aperte significans, se ex He-
 bræis ad Christi fidem transiisse.
 Alia quoque ex Judaicis traditio-

nibus scripto minime comprehen-
 sis petita commemorat. Non solum
 autem ipse, sed etiam Irenæus et
 omnes antiqui, Proverbia Salomonis
 vocare solent Sapientiam omnium
 virtutum præcepta continentem.
 Denique agens de libris qui apo- 30
 cryphi dicuntur, quosdam eorum
 sua ætate ab nonnullis hæreticis
 compositos esse scribit.

Ex eodem Opere,

Hoc refert Eusebius lib. iii. Hist. c. 11.

Τὸν γὰρ οὖν Κλωπᾶν ἀδελφὸν τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν Ἑγήσιππος
ἱστορεῖ.

5 Nam Cleopam fratrem fuisse Josephi testatur Hegesippus.

Ex libro quinto ejusdem Operis,

Referente Stephano Gobaro apud Photium in Bibliotheca,

Cod. ccxxxii. Col. 893.

^k Ὅτι τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς δικαίοις ἀγαθὰ οὔτε ὁφ-
10 θαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀν-
θρώπου ἀνέβη. Ἑγήσιππος μὲν τοι, ἀρχαῖός τε ἀνὴρ καὶ ἀπο-
στολικὸς, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Ὑπομνημάτων, οὐκ οἶδ' ὅ, τι καὶ παθὼν,
μάτην μὲν εἰρῇσθαι ταῦτα λέγει, καὶ καταψεύδεσθαι τοὺς
ταῦτα φαμένους τῶν τε θείων γραφῶν καὶ τοῦ Κυρίου
15 λέγοντος, ¹ Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν οἱ βλέποντες,
καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν τὰ ἀκούοντα, καὶ ἐξῆς.

²⁰ Bona quæ preparata sunt ius-
tis oculus non vidit, nec auris au-
divit, nec in cor hominis ascen-
derunt. Hegesippus vero vir
antiquus et apostolicus, libro
quinto Commentariorum nescio
quare ait, frustra hæc dici, et

eos qui hæc asserunt, falsa loqui
in Divinas Scripturas et Do-
minum dicentem, *Beati oculi
vestri videntes, et aures vestre
audientes, et quæ deinceps se-
quuntur.*

^k 1 Cor. ii. 9. Is. lxiv. 4.

¹ Mat. xiii. 16.

ANNOTATIONES

IN HEGESIPPI FRAGMENTA.

P. 207. l. 6. COMMENTARIORUM ACTUUM ECCLESIAST.] In lib. iv. *Hist. suæ* Eusebius de Hegesippi celeberrimo opere hæc posuit: ἐν πέντε δὲ οὖν συγγράμμασιν οὗτος τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἀπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματισάμενος, &c. cap. 22. Quoniam vero historias inde attulit Eusebius, hic et illic, uti occasio postulabat, easdem ego in ordinem redigere, prout illæ in ipso Hegesippi opere sibi invicem successisse videntur, conatus sum. Itaque lectorem monere oportebit, primo loco collocatum esse fragmentum de sectis Judaicis, quia prævisset historiæ de morte Jacobi, quod probant quæ in historia dicuntur p. 209. l. 5. Porro proximo loco alterum fragmentum ideo adjectum est, quod hæretici ibi memorati ex sententia virorum doctissimorum Valesii, Cavii, Dodwelli, non Christiani, sed Judæi videntur fuisse; id quod verbis ipsis innuitur. Addas, quod sectæ Judaicæ infra appellantur ab Hegesippo *hæreses* septem apud populum. Alioqui satis apte altera hæc ῥῆσις sequi videretur illam de Christianis sectis ex Hegesippo in eodem hoc capite allatam. Vid. pag. 215. Immo nunnihil fortasse difficultatis, vel inconstantiae, et istud habet, quod extarent ex numero illorum hæreticorum, qui in priori ῥῆσει tribui Judæ infensi dicuntur, homines ex ipsa illa tribu oriundi.

Ibid. l. 7. Ἦσαν δὲ γινώμαι] Præmisit Eusebius, Ἐτι δὲ ὁ αὐτὸς (Hegesippus) καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας παρὰ Ἰουδαίοις αἱρέσεις ἰστορεῖ λέγων ἮΣΑΝ δὲ γινώμαι &c. *Idem præterea scriptor sectas illas quæ quondam apud Judæos invaluerunt recenset his verbis. ERANT, inquit, diversæ sectæ &c. Ἦσαν δὲ καὶ γιν. habere Nicephorum, notat Strothius.*

Ibid. ἐν νίοις Ἰσραὴλ τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τοῦ Χριστοῦ] In codice Maz. Med. et Fuk. scriptum inveni ἐν νίοις Ἰσραὴλ ἡ τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα, &c. quod quid sibi velit

nescio. nisi forte ita emendare placet ἐν νίοις Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰουδα. Vulgata tamen lectio magis placet, quam et Regius codex et Nicephorus confirmant. Videtur autem Hegesippus, tribum Judæ ab his omnibus Judaïci populi sectis puram ac vacuum existimasse, ita ut nullus e tribu Judæ, Essenorum aut Sadducæorum aut Phariseorum sectam secutus sit. Quod tamen nequaquam verisimile est. Sed hoc ab Hegesippo dictum est in gratiam tribus Judæ, ex qua Christus originem duxit. Omnes igitur illas Judaismi hæreses, viguisse ait apud reliquas decem tribus, quæ proprio ac peculiari vocabulo Israel dicebantur, post divisionem regni Judæorum Roboami temporibus factam. Certe tribus Judæ in libris prophetarum, ecclesiæ personam denotat; decem vero tribus referuntur ad hæreticos quorum maxima est multitudo, ut scribit Hieronymus in caput i. Osee. VALESIIUS. Ἡ addunt *Maz. Med. Fuket.* sine sensu, at in tota sententia parum inest rationis. Valesius legendum putabat ἐν νίοις Ἰσραηλιτῶν, quod non probo; potius legerem ἢ τῶν, aut ἢ transposito ἐν τῇ περιτομῇ ἢ ἐν νίοις Ἰσρ. τῶν, quod confirmare videtur *Rufinus*, sic reddens, *in circumcissione, id est, in filiis Israel.* STROTH. Nescire quidem cæteros MSSStos articulum ἦ, qui in Burtoni gratiam collati sunt, jam constat. Et lectionem esse ferendam, quæ recepta est, puto, dum illud, γινῶμαι διάφοροι, construatur cum istis, τῶν κατὰ, *hominum aduersariorum tribus Judæ atque Christi.* Cl. quidem Schulthessius in *Symbolis* suis p. 218 τοῖς pro τῶν legendum censet; atque in *MS. Norf.* vox αἵται omititur. *Rufinus* vetus interpres sic vertit, *Erant, inquit, diversæ sententiæ in circumcissione, id est, in filiis Israel, quæ maxime aduersabantur tribui Judæ, ex qua Christus est.* Cæterum tradit *Eulogius* in *Definitione aduersus Samaritanos* apud *Photium Cod.* ccxxx. p. 884. *Dositheum* hæreticum gente Samaritanum, de quo *Hegesippus* quoque mentionem inter hæc fragmenta facit pag. 216. in Dei prophetas maledicum fuisse, maxime vero in Judam, unum ex duodecim patriarchis, nihil reveritum plurimas de illo in libris Mosaicis conscriptas laudes. Quod quidem profectum videtur ab odio in tribum Judæ a nonnullis sectis, maxime Samaritanis, non, ut ait *Hegesippus*, ab istis omnibus, suscepto, quorum majores appellat *Ezra hostes Judæ et Benjamin*, cap. iv. comm. 1. Ex

Juda autem, ut apostolus ad Hebræos loquitur, ortus est Dominus noster Christus, adversus quem etiam *convenerunt* sectæ, quemadmodum in Symeonem discipulum ejus ὡς ὄντα ἀπὸ Δαβὶδ καὶ Χριστιανόν. Vid. Fragm. proxime post additum.

P. 207. l. 9. Ἑσσαῖοι· Γαλιλαῖοι, &c.] Hæ sunt septem hæreses Judaïci populi, quarum frequenter mentionem facit Hegesippus, ut in libris superioribus vidimus. Sed et Justinus in disputatione adversus Tryphonem totidem recenset hæreses Judæorum, sed eas aliis nominibus appellat. Verba Justini sunt hæc. ὥσπερ οὐδὲ Ἰουδαίους ἂν τις ὀρθῶς ἐξετάσῃ, ὁμολογήσειεν εἶναι τοὺς Σαδδουκαίους, ἢ τὰς ὁμολας αἰρέσεις, Γενιστῶν καὶ Μεριστῶν, καὶ Γαλιλαίων καὶ Ἑλληνιανῶν, καὶ Φαρισαίων, καὶ Βαπτιστῶν. *Sicut neque Judæos, si quis recte perpendarit, dicat esse, Sadducæos aut ejusmodi hæreses, Genistarum et Meristarum, Galilæorum et Hellenianorum, Phariseorum ac Baptistarum.* Epiphanius quoque septem Judaismi hæreses agnoscit; sed eas ita nominat; Scribas, Phariseos, Sadducæos, Essæos, Nazaræos, Hemerobaptistas, Herodianos. In indiculo hæreseon qui tribuitur B. Hieronymo, decem numerantur hæreses Judæorum. Qui locus quoniam illustris est, hic meretur apponi. I. *Efinei dicunt Christum docuisse illos omnem abstinentiam.* II. *Galilæi dicunt Christum venisse et docuisse eos, ne dicerent dominum Cæsarem, nec ejus monitis uterentur.* III. *Marbonei dicunt ipsum esse Christum qui docuit illos in omni re Sabbatizare.* IV. *Pharisæi negant Christum venisse, nec ulla in re cum prædictis communicant.* V. *Sadducæi negant resurrectionem, dicentes: Dictum est ad Adam, Terra es et in terram ibis.* VI. *Genistæ præsumunt quoniam de genere Abrahæ sunt.* VII. *Meristæ, quoniam separant scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes aliis et aliis spiritibus prophetasse.* VIII. *Samaritæ qui in locum Israël captivo et abducto in Babyloniam translati sunt. Venientes in terram Samariæ regionis, ex parte Israëlitarum, consuetudinem quam sacerdote reducto didicerunt, tenent: ex parte Gentilem, quam in natiuitatis suæ terra habuerunt. Nam in observationibus suis a Judæis omnino separantur, quorum superstitio procul dubio omnibus nota est.* IX. *Herodiani: Temporibus Salvatoris hæc hæresis exsurrexit. Hi Herodem magnificabant, dicentes ipsum esse Christum.* X. *Hemerobaptistæ qui quotidie*

et corpora sua et domum et supellectilem lavant. Apud Isidorum in lib. viii. Originum, octo numerantur hæreses, Pharisei scilicet, Sadducei, Efinei, Morbonei, Genistæ, Meristæ, Samaritæ et Hemerobaptistæ. Denique Clemens in lib. I. Recognitionum, quinque duntaxat sectas Judæorum recenset, quæ schismata appellat: Sadducæos scilicet, Samaritas, Scribas, Phariseos et quosdam ex Joannis Baptistæ discipulis. "Cum enim," inquit, "jam immineret ortus Christi, ad sacrificia quidem reprimenda, baptismi vero gratiam largiendam, inimicus ex his quæ prædicta fuerant, adesse tempus intellegens, diversa schismata operabatur in populo, ut si forte prius peccatum potuisset aboleri, secunda corrigi culpa non posset. Erat ergo primum schisma eorum qui dicebantur Sadducei, initio Joannis jam pæne temporibus sumpto. Hicque ut ceteris justiores, segregare se cœpere a populi cœtu et mortuorum resurrectionem negare, &c." Sed et paulo post idem Clemens non plures quam quinque supradictas numerat sectas Judæorum. Mirabitur fortasse aliquis cur inter has sectas Essæos prætermiserit. Cujus rei nullam aliam rationem excogitare possumus, nisi quod veteres Ecclesiæ patres Essæis supra modum faverunt. VALESIIUS.

P. 207. l. 9. Γαλιλαῖοι] Hos quoque inter Judæorum hæreticos recenset Justinus et Hieronymus. Auctor ac princeps hujus sectæ fuit Judas Galilæus, qui post exsilium regis Archelai, cum Romani in Judæa censum agere vellent, populares suos ad retinendam pristinam libertatem excitavit, et quartam sectam invexit Galilæorum, ut scribit Josephus in libro ii. de bello Judaïco. VALESIIUS.

Ibid. Ἡμεροβαπτισταί] Eadem dogmata cum Scribis ac Phariseis amplectuntur. Hoc vero præcipuum habent, quod tam vere autumnoque quam æstate atque hyeme quotidie lavant: unde et Hemerobaptistarum appellationem adepti sunt. Ita enim statuebant vivere aliter hominem non posse, quam si quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret. Epiphan. *Hæres.* xvii. afferente READINGIO. Nugæ tantum ac mera somnia Epiphaniï istæ videntur Jacobo Rhenferdio, qui in Dissert. sua *De Fictis Judæorum Hæres.* §. xxx. &c. Hemerobaptistas hos statuit servatores fuisse legis Mosaicæ, qua quidem jussi sint Israelitæ lavare se et

vestimenta, et suppellectile, quoties polluti essent, adeo ut Ἡμεροβαπτιστῆς idem sit, qui Rabbinis יום מברל vocatur, eo die tingendus, quo scilicet fuisset pollutus. Sed viderit vir doctissimus, an verisimile sit, ut legis Mosaicæ observatores propterea secta aliqua existimarentur, aut tales esse a quoquam fingerentur, dum, ut opinatur ille, nulla re a cæteris Judæis discrepabant. Ait quidem Epiphanius *Hær.* xx. num. 3. nullos temporibus suis superfuisse Hemerobaptistas, unde illud constaret, eum priora hausisse ex libris tantum; verum plus semel et alibi diserte ille refert, istos hæreticos docuisse, pendere ipsam æternam salutem ex ablutionibus suis quotidianis; similiter ac semper statuerunt Indi orientales, aquæ vi divina animum purgari, et hodieque sunt hemerobaptistæ. Et ex eo, quod veteres Hemerobaptistæ morem suum atque institutum nimium extollerent, factum esse opinor, ut a popularibus suis, qui ipsi, teste Tertulliano, *de Orat.* c. 14. et *de Baptismo* c. 15. membra sua quotidie lavarent, secta haberentur. Porro, ut Justinus Martyr in *Dialogo cum Tryphone* Baptistas una cum aliis Judaicis sectis commemoravit, num. 80. ita Hemerobaptistas nominavit Auctor *Constit. Apost.* lib. vi. c. 6. Ut ab his gentilibus suis Ebionitæ proprium morem quotidianæ lustrationis, quem memorant auctores, accepisse videantur. Adisis quæ attulisse nunc video cl. Moshemium de Hemerobaptistis in *Comm. De Rebus Christianorum ante Constantinum* M. Proleg. c. 2. §. ix. p. 43.

P. 207. l. 9. Μασθαῖοι] In tribus nostris codicibus Maz. Med. et Fuk. legitur Μασώθιοι accentu in antepenultimam syllabam rejecto. In indiculo Hieronymi Marbonei dicuntur; apud Isidorum vero Morbonei. Ceterum hi Masbothei distinguendi sunt ab illis quorum paulo ante meminit Hegesippus. Hi enim erant ex septem sectis Judæici populi quæ circa Christi tempora exortæ sunt. Illi vero ex septem illis Judæorum sectis propagati sunt, perinde ac Simoniani, Dositheani atque Gortheni. (vid. p. 216.) Mihi quidem mendum subesse videtur in alterutro Hegesippi loco. Apud Rufinum Masbuthei dicuntur illi inter Judaicas sectas quarto loco numerati. Alii vero ex illis prognati sectis dicuntur Masbutheani. Sic enim scribitur in optimo codice Parisiensis Ecclesiæ. (*Vulgo* Masbutheini, et *MS. Coll. Magd. Oxon.* Masbu-

thani, sed *vetustissimus meus* Masbuthei.) VALESIIUS. Μασβού-
 θεοι legitur etiam in *cod. Savil.* seu *Bodl.* Favetque eidem
 scripturæ locus apud *Constitut. Apost.* a me modo commemo-
 ratus, ubi Βασιλώθεοι literis β et μ transpositis extat. Nunc
 addit Burtonus *cod. Norf.* a prima manu, itidem *Florentinos*,
 dum lectionem ipse recepit. Distinctionem autem a Valesio
 factam inter hos alterosque viros ab Hegesippo pag. 216.
 commemoratos improbare videtur Rhenferdus V. D. modo
 allatus, qui de iisdem ita pergit scribere §. xxxiv. ejusd. *Dis-*
sert. cum apud Isidorum aliosque hæc verba invenisset: *Mor-*
bonei, seu *Marbonei*, (Scaliger *Masbothei* corrigit) *dicunt ipsum*
esse Christum qui docuit illos in omni re sabbatizare: “A Sab-
 batho igitur, (inquit Rhenferdus) quod seorsim a cæteris
 “Judæis observabant, id nominis nacti sunt, cum non vetus
 “tantum Judaicum septimi, sed etiam novum primi diei cele-
 “brarent, quemadmodum infra de Nazaræis et Ebionitis
 “pluribus probatum dabimus, quos eosdem plane esse credi-
 “mus, qui hic dicuntur Masbothæi, cum vero simile sit quem-
 “admodum Judæi olim Gentilibus a Sabbatho hebdomadario
 “Sabbatarii dicti sunt, ita primos Christianos a novo, imo
 “duplici Sabbatho, ipsis Judæis מִשְׁבֻּעַתִּין Sabbatarios esse
 “appellatos.” p. 93. At videsis Semlerum diversum quid
 infra afferentem pag. 264. Immo dignum notatu est, exti-
 tisse apud Judæos olim, qui a Judæis ipsis tanquam septimi
 diei, seu Sabbati, nimii cultores haberentur. *Drusium lib.
 secundo *De tribus Sectis Judæorum* appello, qui hæc affert,
 “Mosis verba sunt Exod. vi. 9. *Non egredietur homo e loco*
 “*suo.* Ea hæretici ad litteram accipiunt, quos refellit auctor
 “libri *Misrok* ex prophetis, fol. 27. col. 2.” cap. xv. p. 95.
 Cui rei lucem præbent Origenis illa in lib. iv. *De Principiis*
 cap. 1. Εἰς τινα δὲ φλυαροῦσιν (οἱ ἐκ περιτομῆς) εὐρεσιλογούν-
 τες ψυχρὰς παραδόσεις φέροντες, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ σαββάτου,
 φάσκοντες τόπον ἐκάστῳ εἶναι δισχιλίους πῆχεις. ἄλλοι δὲ, ὧν
 ἐστὶ Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, καταγινώσκοντες τῆς τοιαύτης διηγί-
 σεως, οἴονται ἐπὶ τοῦ σχήματος, οὗ ἂν καταληφθῇ τις ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 τοῦ σαββάτου, μένειν μέχρι ἐσπέρας. c. xvii. p. 176. ed. Delaru.
 seu Benedictin. vel cap. i. *Philocaliæ* Origenis p. 14. ed.
 Spenceri.

P. 207. l. 10. Σαμαρεῖται] Rectius Epiphanius Samaritas

α Judæis distinxit; et Judæorum quidem septem hæreses recensuit: Samaritanorum vero quatuor. Hegesippum tamen secuti sunt Hieronymus, seu quisquis est auctor indiculi; Isidorus, Honorius Augustodunensis et alii: qui Samaritas inter Judæorum hæreses retulerunt, late scilicet sumentes nomen Judæorum. Atque ita sensisse videtur Hegesippus, cum ait ἦσαν δὲ γινώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ. Sed quod subjicit ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ, id jam excusari non potest, cum Samaritani nunquam pro filiis Israël habiti fuerint. VALB-
sius. De Sadducæis videndas esse monet Strothius cl. Schultzii *Conjecturas Historicas Crit.* an. 1779. editas.

P. 207. l. 12. — ἀπὸ τούτων] Eusebius hæc præmisit: Μετὰ Νέρωνα καὶ Δομετιανὸν, κατὰ τοῦτον οὗ νῦν τοὺς χρόνους ἐξετά-
ζομεν, (scil. Imp. Trajani) μερικῶς καὶ κατὰ πόλεις ἐξ ἐπα-
στάσεως δῆμων, τὸν καθ' ἡμῶν κατέχει λόγος ἀνακινηθῆναι διω-
γμόν· ἐν ᾧ Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ, δν δεύτερον καταστῆναι
τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπον ἐδηλώσαμεν, μαρτυρίᾳ
τὸν βίον ἀναλῦσαι παρειλήφαμεν. καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ἐκεῖνος,
οὗ διαφόροις ἤδη πρότερον ἐχρησάμεθα φωναῖς, Ἠγήσιππος. ὃς δὲ
περὶ τινων αἱρετικῶν ἱστορῶν, ἐπιφέρει δηλῶν· ὡς ἄρα ὑπὸ τούτων
κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ὑπομείνας κατηγορίαν, πολυτρόπως ὁ δηλού-
μενος ὡς ἂν Χριστιανὸς ἐπὶ πλείστοις αἰκισθεῖς ἡμέραις, (verba
ipsa Hegesippi huc facientia supra habes p. 214.) αὐτὸν τε τὸν
δικαστὴν καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν εἰς τὰ μέγιστα καταπλήξας, τῷ τοῦ
Κυρίου πάθει παραπλήσιον τέλος ἀπηνέγκατο. οὐδὲν δὲ οἶον καὶ
τοῦ συγγραφέως ἐπακοῦσαι, αὐτὰ δὲ ταῦτα κατὰ λέξιν ὧδέ πως
ἱστοροῦντος. ἈΠΟ τούτων &c. *Post Neronis ac Domitiani
persecutionem, sub hoc cujus nunc tempora commemoramus Tra-
jano, particularem quamdam per singulas civitates populari motu
adversus nostros excitatam esse persecutionem accepimus. In
qua Symeon Cleopæ filius, quem secundum Ecclesiæ Hieroso-
lymitanæ Episcopum constitutum esse docuimus, martyrio vitam
finiisse memoratur. Hujus rei testis est is, cujus verba jam toties
retulimus, Hegesippus. Qui de Hæreticis quibusdam verba
faciens, ab iisdem circa hæc tempora accusatum subjungit esse
Symeonem, variisque tormentorum generibus per dies plurimos
excruciatum, eo quod Christianus esset, admirationi fuisse tum
Judici, tum satellitibus ac ministris: tandemque eodem supplicii*

genere quod Dominus pertulit, vitam clausisse. Sed satius est verba ipsius scriptoris hæc narrantis audire. EX eorum &c.

P. 207. l. 12. ὁπλαδὴ τῶν αἰρετικῶν] Hæc verba videntur Eusebii esse. Itaque vertit Rufinus, *Ait ergo, cum de hæreticis diceret, Ex his igitur &c.*

Ibid. l. 13. Συμεῶνος] In codice Regio legitur Σίμωνος, ut notavit etiam Rob. Stephanus. Hieronymus in Chronico, hujus Episcopi Hierosolymitani nomen duplici modo scribi testatur, Symeonem scilicet et Simonem. Idem habet Georgius Syncellus, et auctor Chronici Alexandrini. (*Symon* Papias habet in Fragmento Grabiano supra p. 16. Præstant et Σίμωνος, teste Burtono, *codd. Reg. et Parisiensis uterque.*) VALESIIUS.

Ibid. ὡς ὄντος ἀπὸ Δαβὶδ] Propter eandem causam, et hæreticis quoque accusantibus, Judæ apostoli nepotes ad Domitianum arcessiti fuerant. Vid. pag. 212. ὄντος pro ὄντος *MS. Bodl.*

Ibid. l. 15. καὶ ὑπατικοῦ Ἀττικοῦ] Id est cum Atticus esset Legatus Syriæ. Solebant enim Syri horum Præsidum nomine annos designare, ut constat ex Josephi antiquitatibus. Sed et in reliquis provinciis, Rectorum nomine tempora designari consueverant. Porro ex legatis Cæsaris alii erant Consulares; alii Prætorii. Quocirca Atticus hic ὑπατικός appellatur, ut eum consularem fuisse constet. Ex his apparet male Rufinum vertisse: *Martyr effectus est cum esset annorum centum xx. sub Trajano Cæsare, apud Atticum consularem.* Græca Hegesippi sic habent, ἐτῶν ὧν ἑκατὸν εἴκοσι ἐπὶ Τραϊανοῦ καίσαρος, καὶ ὑπατικοῦ Ἀττικοῦ. Sed primo quidem præpositio illa ἐπὶ, non significat *apud*: verum id tantum designat, Symeonem martyrio perfunctum fuisse principatu Trajani, Attico Syriam administrante. deinde vox illa ὑπατικοῦ, non simpliciter Consularem denotat, sed Legatum Consularem, ut dixi. Erant quidem ætate Rufini Consulares qui Palæstinam regebant, ut ex imperii Romani notitia notissimum est. Verum hic Magistratus diu post Trajani tempora est institutus. Ceterum supra citatus Rufini locus in manuscripto codice bibliothecæ Regiæ ita perscribitur. *Martyr effectus est cum esset annorum centum xxv.* VALESIIUS. Lectionem receptam tuentur duo veteres Rufini MSS. unus collegii S. Mag-

dal. Oxon. penes me alter. Utros malis numeros, certe ante Christum natus est S. Symeon.

P. 208. l. 9. Διαδέχεται δὲ &c.] Præfatus est Eusebius, Ἰουδαῖοι γεμῖν τοῦ Παύλου Κάσσερα ἐπικαλουμένον, ἐπὶ τε τὴν Ῥωμαίων πόλιν ὑπὸ Φήστου παραπεμφθέντος, τῆς ἐλπίδος καθ' ἣν ἐξήρτων αὐτῷ τὴν ἐπίβουλην ἀποπεσόντες, ἐπὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Κυρίου τρέπονται ἀδελφὸν, ᾧ πρὸς τῶν ἀποστόλων ὁ τῆς ἐπισκοπῆς τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐγκεχέριστο θρόνος· τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κατὰ τοῦτου τολμήματα. Εἰς μέσον αὐτὸν ἀγάγοντες, ἤρνησιν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ πάντος ἐξήρτων τοῦ λαοῦ· Τοῦ δὲ παρὰ τὴν πάντων γνώμην ἐλευθέρῃ φωνῇ καὶ μᾶλλον ἢ προσεδόκῃσαν ἐπὶ τῆς πληθοῦς ἀπάσης παρῆρσιασμένον, καὶ ὁμολογήσαντος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, μηκέθ' οἱοί τε τὴν τοῦ ἀνδρὸς μαρτυρίαν φέρειν, τῷ καὶ δικαιοτάτῳ παρὰ τοῖς πᾶσι δι' ἀκρότητα ἥς μετῆει κατὰ τὸν βίον φιλοσοφίας τε καὶ θεοσεβείας πιστεύεσθαι, κτείνουσι, καιρὸν εἰς ἐξουσίαν λαβόντες τὴν ἀναρχίαν, ὅτι δὴ τοῦ Φήστου κατ' αὐτὸ τοῦ καιροῦ ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τελευτήσαντος ἀναρχα καὶ ἀνεπιτρόπευτα τὰ τῆς αὐτόθι διοικήσεως καθεωστήκει. Dein Hegesippiana lætoribus suis ita commendat Eusebius; Τὸν δὲ τῆς τοῦ Ἰακώβου τελευτῆς τρόπον, ἥδη μὲν πρότερον αἱ παρατεθεῖσαι τοῦ Κλήμεντος φωναὶ (cap. nimirum primo hujus libri *Hist. Euseb.* ubi Clementis Al. hæc verba ex lib. vii. *Hypotoposewn* afferuntur; δύο δὲ γεγόνασιν Ἰακώβοι· εἰς ὁ δίκαιος, ὁ κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθεὶς καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγείς εἰς θάνατον· ἕτερος δὲ ὁ καρατομηθεὶς.) δεδηλώκασιν, ἀπὸ τοῦ πτερυγίου βεβλήσθαι, ξύλῳ τε τὴν πρὸς θάνατον πεπληχθαι αὐτὸν ἱστορηκότος. ἀκριβέστατά γε μὴν τὰ κατ' αὐτὸν ὁ Ἑγήσιππος ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων γενόμενος διαδοχῆς, ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι τοῦτον λέγων ἱστορεῖ τὸν τρόπον. ΔΙΑΔΕΧΕΤΑΙ δὲ &c. *Ceterum cum Paulus ad Casarem provocasset, Romamque a Festo missus esset, Judæi qui insidias ipsi struxerant, spe sua frustrati, in Jacobum fratrem Domini, cui episcopalis Hierosolymorum sedes ab apostolis tradita fuerat, rabiem convertunt, atque hoc fere modo illum adorti sunt. Productum in medium abnegare fidem Christi coram omni populo jubent. Sed cum is præter omnium expectationem libera voce et majore quam sperabant fiducia Servatorem ac Dominum nostrum Jesum Dei filium esse coram omni multitudine confessus fuisset; tum illi impatienter ferentes tes-*

timonium tanti viri, quippe qui ob singularem continentiam ac religionem omnium consensu justissimus habebatur, arrepta ex morte rectoris licentia eum trucidant. Quippe per idem tempus mortuo in Judæa Festo absque ullo præsidente ac moderatore provincia remanserat. Ac jam quidem superius modum cordis Jacobi ex allatis Clementis verbis cognovimus, qui ex templi fastigio eum præcipitatum, et fullonis vecte percussum interiisse testatus est. Sed omnium accuratissime Hegesippus qui Apostolorum temporibus proximus fuit, in quinto commentariorum libro de Jacobo perscripsit his verbis. ECCLESIA, inquit, &c. &c.

P. 208. l. 9. μετὰ τῶν ἀποστόλων] Hieronymus in catalogo hunc locum ita vertit. *Suscepit Ecclesiam Hierosolymæ, post Apostolos frater Domini Jacobus.* Quasi legeretur μετὰ τοὺς ἀποστόλους. Longe rectius adversarius Hieronymi Rufinus interpretatus est *cum Apostolis.* Nam Apostoli una cum Jacobo Episcopo Hierosolymitanam rexerunt Ecclesiam. Quare perperam Rufinus in cap. i. hujus libri, Jacobum Apostolorum Episcopum nominavit. Atqui Clemens cujus verba illic interpretatur Rufinus, Jacobum non Apostolorum, sed Hierosolymorum Episcopum factum esse dicit. Porro Rufinus id hausisse videtur ex Clementis Recognitionibus, quas vel ipse, vel Paulinus Latine vertit. Nam in lib. ii. ejus operis Clemens, Jacobum fratrem Domini, quem ipse Archiepiscopum nominat et principem Episcoporum, Episcopali auctoritate Apostolis omnibus præcipientem inducit. VALESIIUS. Narra-
verat ante Eusebius cum in hoc capite, tum vero in *Chronico* suo ad an. Abrahæ 2048, ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopum ab apostolis ordinatum Jacobum fuisse. Et reperi ego lectionem ἐπὶ τῶν ἀποστόλων in codice vetusto bibliothecæ Bodleianæ num. 142. designato, in quo Hegesippi istæ de morte Jacobi extant, sed, quod mireris, ex Chronica Historia Eusebii, ut præ se fert titulus, desumpta; ψευδεπιγράφως quidem, nisi Eusebius, ut in historia, ita in Chronicorum priore libro diu deperdito, ea adduxisset. Ita olim scripsi, atque ab eo haud factum illud fuisse, nunc demum ostendit magnus thesaurus literarius redivivum ejus Chronicon lingua Armenia conscriptum. Perperam παρὰ τῶν ἀποστόλων, pro vera lectione μετὰ, *Gruteri Lectt.* ad oram ed. *Genev.* positæ. Habet Georgius Syncellus, qui ῥῆσιν posuit in *Chronographia* sua pag. 337. μετὰ τὴν τῶν

ἀποστόλων, sed mendose, ni exciderit post ἀποστόλων vox τελευτήν, quod cum Hieronymi verbis conveniret. Contra citius fortasse, quam oportebat, Jacobo episcopatum addixit Photius, qui in *Epistola* 117. scribit, hunc de manu ipsius Domini Hierosolymitanum præsulatum accepisse; quod ex veteribus nonnulli quoque narraverant, ut Epiphanius *Hæres.* lxxviii. Chrysostomus *Homil.* xi. in *Primam ad Corinth.* cap. 7. Proclus CP. initio opusculi *De Tradit. Div. Liturg.* et Prosper Aquitanus in *Chronico Integro* a Roncallio nuper edito. Immo dixerat etiam Eusebius lib. vii. *Hist.* c. 19. accepisse Jacobum episcopatum ab ipso Servatore et ab apostolis, ubi plura de hac re nunc video Valesium notavisse.

Cæterum, utrum ex apostolis duodecim fuerit, ut Clemens Alex. teste Eusebio, docuit, necne, hic Domini propinquus et Hierosolymitanus episcopus, semper fuit quæstio. Interea ex S. Pauli illo in *Ep. ad Gal.* i. 19. *Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*, satis evidenter hoc probari censet doctissimus Montacutius in libro Anglice scripto, *Ecclesiæ Acta et Monumenta* qui inscribitur. cap. viii. §. 75. p. 549. Vid. et Pearsonium *Lectt. in Acta Apost.* apud *Op. Postuma*, iv. 4. p. 58. Porro habet vetustissimus omnium Papias in Fragmento Grabiano supra pag. 16: *Maria Cleophæ, sive Alpei, uxor, quæ fuit mater Jacobi episcopi et apostoli.* Neque differre Jacobum episcopum, qui ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, atque apostolus, ut modo annotavi, a S. Paulo appellatur, ab apostolo Jacobo Alphæi filio, quidquid contradicant *Constitutiones* dictæ *Apostolicæ*, nuperrime exposuit Gerbrandus Elias *Dissert. Inaug. in Epist. Judæ.* Traject. Bat. an. 1803.

P. 208. l. 9. ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου] Verba absunt a *cod. Norfolc.* cæteris refragantibus. Habet τοῦ Χριστοῦ *Georgius Synchel.* pro τοῦ Κυρίου ante χρόνων.

Ibid. l. 10. ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος] Post hæc verba in codice Mazarino ac Fuk. apposita est distinctio. Quam quidem interpunctionem secutus videtur Rufinus. Sic enim vertit: *Suscepit Ecclesiam cum Apostolis frater Domini Jacobus, qui ab omnibus cognominatus est justus, ab ipsis Domini temporibus perdurans usque ad nos.* Verum in codice Regio ac Med. et apud Nicephorum nulla est adscripta distinctio post vocem δίκαιος; sed totus locus uno spiritu continuatur hoc

modo, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν. Id est *qui ab ipsis Christi temporibus usque ad nostram ætatem justus ab omnibus cognominatus est.* Et hanc quidem distinctionem in interpretatione mea sequi malui, post Musculum et Christophorsonum: quippe quæ certior et sequentibus Hegesippi verbis magis congruere mihi videretur. Subjicit enim Hegesippus, ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκαλοῦντο, &c. Quæ verba sine dubio referuntur ad ea quæ præcesserunt, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος. Reddit enim rationem Hegesippus, cur Jacobus justus ab omnibus cognominatus sit. Quippe, inquit, multi fuere Jacobi; sed hic præ ceteris justitia excelluit, ut multis argumentis deinceps probat Hegesippus. Deinde si priorem distinctionem sequamur cum Rufino, falsum erit illud quod sequitur, Jacobum scilicet Episcopum a temporibus Domini usque ad Hegesippi ætatem permansisse. Nam Jacobus quidem Justus cæsus est Neronis principatu. Hegesippus vero Antoninorum temporibus floruit, ut superius observavi. VALESIIUS.

P. 208. l. 13. ἅγιος] ἁγνὸς pro ἅγιος legisse videtur Cedrenus *Hist. Compend.* p. 169. *ed. Basil.* ubi hæc de Jacobo breviantur, non dictis Eusebii Hegesippique nominibus.

Ibid l. 14. ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν &c.] Idem de Petro legas in *Recognitt. Clementis vii.* 6. ubi vid. Cotelierium. De Matthæo apud Clementem Alex. lib. ii. c. 1. *Pædagogi.* J. A. FABRICIUS, ad Abdiæ *Apostolicam Hist.* lib. vi. §. 5. in *Cod. Apocryph. Nov. Test.* tom. ii. p. 599. editam, ubi Abdias ille hanc de Jacobo narrationem ex Rufiniana Interpretatione Hist. Eusebii desumpsit. Quod ad abstinentiam ejus ab usu carnum attinet, contra Scaligerum *Præfatione in Chronicum Eusebianum* de Hegesippi loco agentem hoc respondit Halloixius, verba Hegesippi de privata vita et quotidiano victu intelligenda esse, non vero de iis, quæ ex præscripto legis observanda essent. Scaliger enim agni paschalis cum Christo Domino esum Hegesippo objecerat. Vid. Halloix. p. 721. tom. ii. *Vitt. PP. Oriental.* in *Hegesippo.*

Ibid. l. 15. τοῦτω μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσεύναι] Totum hunc Hegesippi locum jampridem examinavit Scaliger in *Animadversionibus Eusebianis* p. 178. multaque in eo reprehendit, quæ operæ pretium erit legere. Adde etiam quæ adversus

Scaligeri censuram scripsit Dionysius Petavius in Notis ad Hæresim 78. Epiphaniï, et P. Halloixius in Notationibus ad vitam Hegesippi cap. iii. VALESIIUS. Id palmare Scaligeri argumentum. At in Hegesippi textu. ut ipse fatetur, nihil aliud est quam in *Sancta*, ἅγια, quotidie Jacobum fuisse ingressum, quod quidem de Sancto Sanctorum, in quod solus Pontifex semel tantum in anno poterat ingredi, intelligi non debet, sed de sanctuario solum, ubi quotidie Sacerdotes lineis induti ministrabant, quem locum Joseph. lib. iii. antiq. cap. 5. appellat ἅγιον. Sindone autem indutum Jacobum fuisse, quid mirum est? cum idem de adolescente, qui capto a Judæis Christo Domino, nudus aufugit, in Evangelio asseratur. Uni autem ipsi licebat in eum locum ingredi, id est ob ejus sanctitatem, præter sacerdotes, quibus id juris ex officio inerat. Sic id ab antiquis intellectum fuisse patet ex cod. Ecclesiæ Remensis, (*Hist. Eccl. Rufini*) ubi additur, *orandi, non sacrificandi causa*. Epiphanius et Rufinus videntur primi legisse *sancta sanctorum*. THEOD. RUINARTUS, in Notis in hoc martyrium S. Jacobi, apud *Acta Primorum Martyrum Sincera et Selecta*, p. 4. ed. Amst. Distinctionem autem inter vocabula *sanctum* et *sanctum sanctorum* minus curasse veteres videntur; quippe cum Tertullianus unum pro altero posuerit; *Meminerant certe, inquit, nisi circumcisum scirent* (Christum), *non admittendum in sancta sanctorum*. Lib. iv. *Contra Marcion*. cap. 7; dum contra Apostolus ad Hebræos *sancta* scripsit pro *sanctis sanctorum* cum alibi tum hoc loco, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἁλλοτριῶν. ix. 25.

P. 208. l. 16. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει] Additur ἔνδυμα post ἐφόρει in *Bodleiano*, quod ante memoravi, *Hegesippi Excerpto*; *Rufinusque* vetus interpres habet, *neque enim laneo utebatur indumento sed tantum sindone*; scilicet imitatus sacerdotes.

Ibid. l. 17. καὶ μόνος εἰσήρχετο εἰς τὸν ναόν.] κ μ. εἰσήρχετο ἐν τῷ ναῷ MS. *Bodl.* seu *Saril.* Quod ab Hegesippo Hebræo-Christianoprofectum esse, vero haud absimile est. Εἰς τὸν ναόν, quod includit τὰ ἅγια *sanctum*, solum intrare solitum esse Jacobum tradit hic et supra Hegesippus, hoc est, solum præter sacerdotes, ut Ruinartus quidem supra exposuit. Halloixius vero *μόνον incommittatum* adversus Scaligerum utroque loco, et recte hoc fortasse loco interpretatus est; quo sensu

vocem positam ab Eusebio video in lib. viii. *Hist.* c. 7. p. 245. ed. Reading. Cum his confer, quæ de B. Anna prophetissa narrat S. Lucas in *Evangelio*, καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοηκονταεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηστεύει καὶ δεήσσει λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. ii. 37.

P. 209. l. 1. διὰ τὸ ἀεὶ κάμπτειν ἐπὶ γόνυ] Duæ postremæ voces absunt a codice Fuket. (et a Bodl. seu Savil.) et apud Nicephorum. Verum in codice Maz. ac Med. totus hic locus ita legitur, διὰ τὸ ἀεὶ κάμπτειν προσκυνοῦντα τῷ θεῷ τὰ γόνυα. VALESIIUS. Eadem extat scriptura in *codd. Florentinis*. Delere voces ἐπὶ γόνυ ex textu suo Burtono visum est, quas tamen invenit vetus interpretes Rufinus. Paulo ante pro ὡς ἀπεσκήκεναι præstabat ὥστε ἂ. Hegesippi *Excerptum Bodl.* et mox infra αἰτῆσαι pro αἰτεῖσθαι *Georgius Syncellus*.

Ibid. l. 3. ἐκαλεῖτο Δίκαιος καὶ Ὀβλίαν] Nicolaus Fullerus in lib. iii. *Miscellaneous Sacrorum*, hunc locum sic emendat ἐκαλεῖτο Σαδδὶκ καὶ Ὀζλιὰμ, ὃ ἐστὶν Δίκαιος, καὶ περιοχὴ τοῦ λαοῦ. Quam doctissimi viri emendationem libenter amplector. Tamen cum Epiphanius in hæresi 78. et Jovius Monachus quem vulgo male Jobium vocant, Jacobum Obliam dictum esse testentur, retinenda est vulgaris lectio; maxime cum Ophias Hebraïce arcem populi significet. Sed et Rufinus atque Nicephorus vulgatam lectionem tuentur. VALESIIUS. Convenientiam vocis ὠβλίαν *propugnaculi populi* cum altera Δίκαιος ostendit Samuel Basnagius V. D. in *Annalibus Politico-Ecclesiast.* ad an. Christi 33. num. 185. p. 430. Hegesippi narrationi alioquin infensus. Confer Suiceri *Thes. Eccl.* v. 11. p. 1593. De nomine *Justi* Jacobo imposito cum Hegesippo consentit Clemens Alex. in libb. sexto et septimo *Hypotyposeων* apud Euseb. lib. ii. *Hist.* cap. 1. Taceo de Josepho, quoniam verba ejus huc pertinentia ab Origene primum commemorata, in codicibus Josephi hodie non extant. Ita vero Hieronymus, non solum auctorem habens, ut videtur, Hegesippum, l. i. *Comm.* sui in *Ep. ad Galatas*: *Hic autem Jacobus episcopus Hierosolymorum primus fuit*, cognomento Justus; vir tantæ sanctitatis et rumoris in populo, ut fimbriam vestimenti ejus certatim cuperent attingere. *Qui et ipse postea de templo a Judæis precipitatus, successorem habuit Symeonem, quem et ipsum tradunt pro Domino crucifixum.* fol. 97. ed. Frobenii. Tradit et

Epiphanius *Hæres.* xxviii. c. 13. simile quid de populi observantia erga Jacobum. Cæterum pro ὠβλίας, quod præstat et Epiphanius, cap. 7. habent δβλίας *Hegesippi Excerpt. Bodl. Cedrenusque*, sed δλβλίας *Georgius Syncell.* quæ quidem Georgii scriptura favet opinantibus hoc nomen ex illo Alphæi originem duxisse, quorum conjecturam memorat cl. Gerb. *Elias Dissert. Inaug. in Epist. Judæ*, p. 23. Denique in *MSS. Bodl. et Norf.* extat articulus δ ante δίκαιος et ὠβλίας, in *cod. Paris.* i. ante δίκαιος.

P. 209. l. 4. ὡς οἱ προφῆται δηλοῦσι περὶ αὐτοῦ] Ecquis omnium prophetarum hæc de Jacobo profert? Ait etiam Scaliger ad Chron. Eusebii, "Vellem testimonia ipsa prophetarum adduxisset." Ad Esaiæ locum, ἀρωμεν vel δήσωμεν, τὸν δίκαιον &c. quem affert in sequentibus Hegesippus, hæc quoque verba pertinere, opinari se dicit Valesius ibidem; idque recte forsan, sed revera, ut notat Grabius tom. ii. *Spicil. SS. Patrum*, p. 255, "hæc oratoria Scripturæ applicatio potius, "quam theologica explicatio videtur."

Ibid. l. 5. τῶν ἐν τῷ λαφ, προγεγραμμένων μοι ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν] Vide locum supra exscriptum pag. 201. Absunt voces ἐν τῷ a *MS. Bodl.* seu *Savil.*, sed male *Georgius Syncellus* τῷ λόγῳ γεγραμμένων μοι ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν, omittitque τοῖς *Hegesippi Excerptum Bodl.* Hic autem nota, ὑπομνήματα ipsum esse Hegesippi opus, cujus fragmenta sistimus; quod quidem liquet, cum ex aliis Eusebii verbis, tum ex illis in cap. xxii. lib. 24. Ὁ μὲν οὖν Ἑγήσιππος ἐν πέντε τοῖς εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσιν ὑπομνήμασιν.

Ibid. l. 7. τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ] Ostium hoc loco est introductio, seu institutio atque initiatio. Ostium igitur Christi nihil est aliud, quam fides in Deum Patrem et in Filium ac Spiritum sanctum. De hoc ostio dicitur in Psalmis: Hæc est porta Domini, et justi intrabunt per eam, ut explicat Clemens in lib. vi. *Στρωματέων*. Et ostium quidem Joannis Baptistæ erat poenitentia: Christi vero ostium est remissio peccatorum quæ fit per baptismum. VALESIIUS. Christus ipse dixit, ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα (*Jo. x. 7, 9.*) et illa vox de Christo Apostolicis temporibus maxime fuit usurpata, unde illa Judæorum ad Jacobum Justum, ἀπάγγελον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος. Doce nos quod sit ostium Jesu crucifixi, ut refert

Hegesippus apud Eusebium lib. ii. cap. 23. (vid. infra lin. 14. p. 210.) PEARSON. Vind. Epist. Ignatii part. ii. pag. 153. fin. cap. 12. a READINGIO allatus. Christus enim ipse dixerat : ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. STROTH. Quæ attulit ex Pearsonio Readingius, ea scripserat vir summus de loco Ignatiano agens, in quo Christus θύρα τοῦ πατρὸς dicitur. Porro in notis postumis ad Ignatium, *Epist. ad Philadelph.* §. 9. eadem posuit, hoc adjecto, " Ipse est qui aperit ostium verbi. 2 Cor. ii. 12. Coloss. iv. 3. Apoc. iii. 8. θύρα τῆς πίστεως, Act. xiv. 27." Sic Pearsonius. Et vero responsionibus Jacobo hic et infra attributis significatur Jesus ipse ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ iis locis appellari. Sciscitantibus enim Judæis, τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, quid sit ostium Jesu, sic vertente vetere interprete Rufino, respondet vir sanctus, τοῦτον εἶναι σωτήρα. Immo posteriore tempore eidem quaestioni regegit, τί με ἐπερωτᾶτε περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὸς κάθηται &c. Ita Hermæ Pastor, iii. serm. 9. et 12. *petra hæc et porta Filius Dei est.* Et in *Clavi illa Scripturæ* nondum edita, cujus ante mentionem feci pag. 141. Melitoni adscripta, interpretamentum hoc extat: *Porta, Christus, vel fides. In Psalmo; Ecce porta Domini, justi intrabunt in eam.* Tertullianus quoque lib. iii. *adv. Marcion.* Christum *templum Dei et portam eundem* esse dicit. Potest igitur phrasis, cui Græca hæc respondent, Judæis atque Hebræo-Christianis familiaris fuisse; prout *nomen Dei* pro Deo ipso in S. Scriptura sæpius adhiberi dicitur. Necnon conferendum est istud ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ cum consimilibus Homericis βλή Ἡρακλείη et Ἰφικλείη. His insuper addam, attulisse Hegesippi hunc locum Eusebium in lib. quoque iii. *Demonstrat. Evang.* cap. 7. atque ibi interrogari Jacobum, τίνα περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔχοι δόξαν, pro illis, τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ; Ibi vero historia tribus verbis, ut ita dicam, narratur, vel potius indicatur. Confer et *Commentarium Rerum Jacobi Fratris Domini* a Combesisio in *Auctario suo PP.* Paris. 1672. edito, p. 525. cujus commentarii auctor Metaphrastes censetur fuisse. Καὶ μέσον (inquit) ἐαντῶν ἀπολαβόντες τὸν Δίκαιον, ἀρνησιν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐπυνθάνοντο, τίς ἐστιν ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, ὃ δὲ Δίκαιος — δικαίαν καὶ τὴν φωνὴν δίδωσιν· Οὗτος ἐστι, λέγων, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦς Χριστός. Ita ille

παραφραστικῶς, pro isto, καὶ ἔλεγε τοῦτον εἶναι τὸν σωτήρα. Quin et hasce Reliquias iterum edituro mihi licet adjicere, quod cl. Heinechenus in Excursu III. *Eusebianæ Historiæ* apposito de θύρα Ἰησοῦ statuatur. “Quænam est porta Jesus? “genitivo appositionis locum tenente; (sæpius genitivus ita ponitur, ut vel speciem significet, quæ subjicitur generi, vel “appositionis partes teneat,) aut, quænam est porta illa, “quam Jesus se esse dixit, per genitivum subjecti, qui vocatur. (Joan. x. 9.)” Denique in *Symbolis* suis vol. i. cl. Schultheßius “*portam* epitheton Christi videri” ait, “apud patres e “Vet. Test. depromptum.” p. 136.

Interea in verbis, τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, illud τίς per ποία τις, *qualis*, exponere velim, ut cum responsis beati martyris res interrogata conveniat, nempe, quale ostium est religionis Jesus! quemadmodum pro ipsa formula Hegesippiana Eusebius in *Demonstr. Evang.* reposuit, τίνα περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔχει δόξαν. At vero Cl. Ernesti in *Dissert. De Usu Glossariorum*, quæ editioni Albertinæ *Hesychii* præmissa est, ad primum suum canonem hæc habet, “Si ego in Glossis ponerem: Θύρα, δι- “δαχὴ, rectum esset. Sed respicerem ad loca Græcorum “theologorum v. c. Eusebii in Hist. Eccl. ubi non semel θύρα “Χριστοῦ (sic) de doctrina Christiana dicitur.” Hoc vir præstantissimus, ubi ad cl. Wesseling. *Observ.* I. 21. et cl. Elsner. *Sched. Crit.* p. 121. editor nos relegat. *Viam* quidem *Domini*, atque simpliciter *viam*, τὴν ὁδόν, doctrinam Christi sæpe appellari in Sacra Scriptura, alii, sed aliud agentes, monuerunt. Wesselingium vero video censere, aut Hegesippum male cepisse Judæorum verba, aut θύραν hoc loco idem esse atque enarrationem, sive *explicationem*.

Audienda sunt præterea, quæ de hoc loco alii quidam viri doctissimi, aut minus, aut magis, a Pearsonio discrepantes, statuerint. Ita enim Gravius in tom. ii. *Spicil.* vix differens, “Difficile est,” (inquit,) “explanare hujus quæstionis sensum: “is enim, quem Valesius ad hunc locum dat, a proposito “Judæorum alienus videtur; utpote qui non desiderabant “scire, quænam esset introductio seu initiatio in religionem “Christi; sed potius, quid Jacobus de Jesu Christi persona “et doctrina sentiret, utrum esset bona vel mala. Sicut enim “*duæ viæ* in divinis aliisque scripturis sæpius memorantur,

“ alia lucis, tenebrarum alia; una, quæ ducit ad vitam, altera ad mortem; (vide Menardi et Cotelieri notas ad Barnabæ Epist. §. 18.) ita et *duas portas* sive duo ostia Judæi crebro in ore habuisse videntur, uti colligitur ex Matth. vii. 13. et sequ. ubi Servator *portam amplam et spatiosam viam*, nec non *angustam portam et arctam viam* conjungit. Id itaque Judæi hac quæstione intendisse videntur, ut Jacobus profiteretur, quidnam ipsi videretur de Jesu Christo, utrum ille fuerit doctor veritatis, an seductor; an ejus doctrina vel fides in ipsum esset porta atque via salutis et vitæ, an perditionis atque mortis. Quibus ille respondit, Ἰησοῦν εἶναι σωτήρα, *Jesum esse Servatorem mundi*. Et paulo post supra pag. 107. *Quid me interrogatis de Jesu filio hominis? ipse sedet in celo a dextris summæ virtutis, et venturus est in nubibus cali.*” Hæc Grabius p. 255. Moshemius autem, in lib. *De Rebus Christianorum ante Const. M. Sæc. I.* §. xxiii. p. 95. postquam eruditi cujusdam Galli protulit emendationem, qui vocabulum *θύρα* Hebraicum esse judicaverat, atque scribere jusserat *תורה lex*, aut potius *θύρα* convertendum esse in *θύρα* putarat, istac improbata conjectura vitium ipse, non in vocabulo *θύρα*, sed potius in nomine Jesu quæri debere censet; non enim dubitat, quin patrio sermone quo Judæi utebantur, vocabulum *Jeschuah* ישועה adhibuerint, atque ex Jacobo quæsiverint; Dic, rogamus, nobis, quodnam tibi videatur esse salutis ostium? Græcum interpretem vero hujus quæstionis, aut sermonis Hebraici non nimis gnarum, aut minus attentum, nomen proprium servatoris nostri *Jesus* cernere se putasse, et perperam idcirco scripsisse, *τὸς ἡ θύρα* Ἰησοῦ, pro *τὸς ἡ θύρα τῆς σωτηρίας*; Atque, si ita Judæorum quæstio intelligatur, nihil fieri aptius posse vir cl. putat responsione Jacobi. Huic porro conjecturæ calculum suum addit cl. Michaelis in *Introduct. ad Nov. Test.* cap. xxvi. Sect. III. At consulas cl. Schulthessii *Symbolas* modo commemoratas vol. i. pp. 45 et 136.

Sed hæc hæc hactenus. A Michaele quidem Glyca afferente hunc locum in *Annalibus* suis *τὸς ἡ θύρα τοῦ Θεοῦ* pro *τοῦ Ἰησοῦ* scriptum inveni. P. iii. p. 228. ed. Labbæi. Quis vero hac de re fidem dabit testi longius a tempestate remoto, cæteris vetustioribus omnibus contradicentibus? Idemque de The-

odoro Metochita statuendum, qui in *Historia* a Meursio edita p. 62. eandem lectionem præstat.

P. 209. l. 8. ἐξ οὗ] ἐξ οὗ haud male *Georgius Syncell.*

Ibid. l. 9. οὐκ ἐπίστευον οὔτε ἀνάστασιν] Male Rufinus eumque secutus Christophorsonus vertit *non crediderunt*, quasi legeretur οὐκ ἐπίστευσαν. Longe melius Musculus vertit *non credunt*. Nam Græca vox hanc habet significationem. Falsum tamen est eas sectas non credidisse resurrectionem Nam Pharisei eam credebant. VALESIIUS. De Christi resurrectione Hegesippum interpretatus est Rufinus, vertendo, *non crediderunt neque surrexisse eum, neque venturum* &c. Fabriciusque ad Abdiam in *Apostolica Hist.* Rufinum exscribentem annotavit, “longe melius cum tota serie orationis cohæret, si Christi resurrectionem ab illis hæreticis negatam cum Rufino dicamus. Valesio tamen et Musculo adstipulatur Metaphrastes p. 525. Οἱ δὲ ἠπίστανον τε καὶ ἀντέλεγον κατὰ παράδοσιν οὐκ ὀρθῶν καὶ πλάνων. Αἱ γὰρ αἰρέσεις αὐταὶ παρὰ Ἰουδαίοις, ὡς θεῖα φασὶ λόγια (respicit Act. xxiii. 8. ubi de solis sermo est Sadducæis) οὔτε ἀνάστασιν ἐπέσβενον, οὔτε ἐρχόμενον ἀποδοῦναι ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.” *Cod. Apocryph. N. T.* tom. ii. p. 603. Hæc Fabricius. Et in *Commentario de Hegesippi Testimonio de Septem Judæorum Sectis*, Bononiæ edito anno 1793, Francisco Florio probata est Rufiniana verborum Hegesippi expositio. Vid. p. 54. In hoc autem Florii opusculo postumo ab eo ostenditur recta fuisse Judaicarum hæresium fere omnium, hoc est, una tantum aut altera illarum excepta, de resurrectione mortuorum sententia.

Ibid. l. 11. ὅσοι δὲ καὶ ἐπίστευσαν, διὰ Ἰάκωβον] Vox ἐπίστευσαν iterum repetenda est: quod virgula illa quæ in manuscriptis etiam codicibus appicta est, satis declarat. In vetustissimo codice Mazarino post ἐπίστευσαν punctum adscriptum est ad pedes literæ, quod virgulæ nostræ respondet; et Græce quidem vocatur ὑποστιγμή, a Latinis autem subdistinctio. VALESIIUS. Ante ἐπίστευσαν particula καὶ abest a *MS. Norfolc.* ac *Georgio Syncel.*

Ibid. l. 17. εἰς Ἰησοῦν] Posuit articulum ante Ἰησοῦν *MS. Bodl.* seu *Savil.* cui nunc Burtonus addit *codd. Maz. Med. Fuket. Norfolc.*

P. 210. l. 4. ὅτι δίκαιος εἶ] Similibus verbis aggrediuntur

Jesum, qui ejus sermones captabant. Matth. xxii. 16. FABRICIUS, ubi supra.

P. 210. l. 6. καὶ πάντες πειθόμεθά σοι] Addit ἡμεῖς post πάντες Georgius.

Ibid. l. 9. πᾶσαι αἱ φυλαὶ] Pro Hegesippo contra Scaligerum cum advocata essent ut testes a viris doctis *Jacobi Epist.* cap. i. comm. 1. et *Acta Apost.* cap. xxvi. com. 6. relegavit præterea lectorem Gallandius h. l. ad Calmeti Dissertationem ad Ezechielem, *de reditu decem Tribuum*.

Ibid. μετὰ καὶ τῶν ἔθνων] Merito Scaligerum hic reprehendit Dionysius Petavius, quod negasset licuisse ulli Gentili, interesse festis diebus Judæorum. Nam præter locum illum quem citat Petavius ex Evangelio Joannis cap. xii. plurima suppetunt Josephi testimonia, e quibus dicimus, Gentiles azymorum solemnitati sæpius interfuisse. Certe Vitellius Legatus Syriæ, festo Paschæ ingressus est Hierosolyma, et a Judæis honorifice exceptus, ut legitur in lib. xviii, originum Judaicarum cap. 6. Idem de Quadrato Legato Syriæ in lib. xx. scribit. VALESIIUS.

Ibid. l. 11. ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ναοῦ] τοῦ ἱεροῦ *ed. Steph.* Sed altera lectio extat in *Niceph.* et *ed. Val.* STROTH. Πτερύγιον τοῦ ναοῦ, sive circuitio in parte altiore templi, ejus mentio Matth. iv. 5. ubi vide interpretes. De πτεροῖς sive πτερώμασι templorum agunt Guil. Philander ad Vitruv. iii. 1. Justus Rycquius De Capitolio Romano pag. 170. FABRICIUS. Τοῦ ἱεροῦ lectionem Stephanianam præstant *Cod. MS. Norfolk.* *Syncellus Cedrenusque*, et jam referente Burtono *Codd. Reg. et Paris. uterque*, et ἵστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ apud *S. Matthæum* habetur. At paulo ante scripserat τοῦ ναοῦ Hegesippus. Mox εἶπαν pro εἶπον *MS. Bodl. seu Savil.* et referente Burtono, *Codd. Maz. et Paris.* et forsan *Med. et Fuket.* et σοὶ pro ᾧ *Niceph.*

Ibid. l. 14. τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ] Vide quæ supra annotata sunt pag. sup. lin. 7. Hac secunda tentatione, dummodo unquam ita tentatus fuerit Jacobus, quæ quidem, ut ait Fabricius, merito permira videtur viris eruditis et prope incredibilis, num id efficere voluerunt Judæi, ut etiam terrore, non tantum adulatione, animum Jacobi occasione instruendi populum gaudentis aggrederentur atque frangerent? Favent

huic meae conjecturae Simeonis Metaphrastis verba *de Rebus Jacobi* p. 525. Ἐπεὶ οὖν ὁ καιρὸς ἐκάλει τὸν ἀριστὴν στήναι κατὰ τοῦ ψεύδους, οὐ μέλλων ἦν, οὐδὲ δειλὴ τὴν ἀλήθειαν προδιδούς· ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ γλῶτταν ἐλευθερώτατος· καὶ μεγάλην εὐδὺς ἀφείς τὴν φωνήν, τί με ἐρωτᾶτε &c. Cum istae interea quaestione Fabricius confert illam a Judæis Domino ipsi propositam, *Jo. x. 24.* Cæterum repetentibus mox illud τοῦ σταυρωθέντος editionibus, idem expungendum censui, auctoritate nixus *MSS. Bodl. et Norfolc. Hegesippiani Excerpti Bodl. Nicephori, Syncelli, Rufinique*, nunc addo *cod. utrumque Florentinum*, et referente Burtono, qui mecum τοῦ σταυρωθέντος in textu suo omisit, *codd. Med. Max. Paris. 1. Venet.* dum τοῦ ante Ἰησοῦ a Stephano et Strothio et codice *Regio* omissum esse vir idem monet. Censet Fabricius, ubi supra, illud τοῦ σταυρωθέντος ex superiore versu repetitum fuisse. De Glycæ autem lectione, qui hoc loco habet τίς ἡ θύρα τοῦ Θεοῦ, dixi.

P. 210. l. 16. περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου] Deest τοῦ υἱοῦ in *MS. Norfolc. Georgioque Syncello.* Rufinus autem non videtur legisse Ἰησοῦ, qui vertit, *Quid me interrogatis de Filio hominis?* neque agnoscit vocem *Hegesippi Excerptum*, in quo ἐρωτᾶτε pro ἐπερωτᾶτε, sicut in *MSto Norfolc.* et apud *Syncellum*, minus apte exaratum est.

P. 211. l. 3. ὡς ἀνὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ] Scaliger in animadversionibus Eusebianis hæc de Jacobo dicta esse existimavit: cui in eo quidem facile assentior. Sed quod negat idem Scaliger Jacobum filium David dici potuisse, in hoc graviter hallucinatur. Fuit enim Jacobus filius Josephi, ac proinde oriundus ex stirpe David. Porro verissimum est quod ait Scaliger, eos qui Osanna acclamabant, palmas manibus gestare debuisse. Cujus rei illustre exemplum est in itinerario Hierosolymitano Antonini monachi p. 30. Ex quo discimus, morem olim fuisse Christianorum, ut Episcopis ac presbyteris advenientibus obviam procedentes honoris causa, acclamarent Osanna. *Ibi venerunt mulieres in occursum nobis cum infantibus, palmas in manibus tenentes, et ampullas cum rosaceo oleo: et prostrate pedibus nostris, plantas nostras ungebant, cantabantque lingua Ægyptiaca psallentes antiphonam. Benedicti vos a Domino, benedictusque adventus vester, osanna in excelsis.* Idem testatur etiam Hieronymus in cap. xxi. Matthæi.

Videant ergo Episcopi et quantumlibet sancti homines, cum quanto periculo dici ista sibi patiantur: si Domino, cui vere hoc dicebatur (quia nec dum erat solida credentium fides) pro crimine impingitur. Ceterum voces illas *Osanna filio David*, quas a quibusdam Judæis acclamatas tunc fuisse dicit Hege-sippus, non immerito quis existimet de Christo potius quam de Jacobo intelligi oportere. Nam cum Jacobus in fastigio templi positus, Jesum revera Christum esse ac redemptorem generis humani prædicasset, Judæi quidam Christi fidem amplectentes, acclamare cœperunt *osanna filio David*, id est Jesu Christo palma et victoria. VALESIIUS. Hæc acclamatio non ad Jacobum directa est, ut putavit Scaliger, sed ad Christum, perinde ut glorificatus fuit ab iisdem, qui hæc dicebant, non Jacobus, sed Deus. FABRICIUS. Ad acclamationem *Hosanna* quod attinet, ait Joannes Clericus *Hist. Eccl.* ad an. LXII. minime liquere, illam solis scenopægiæ diebus et a ramos gestantibus esse factam.

P. 211. l. 3. ὡς ἀννὰ] In omnibus nostris exemplaribus duo sunt vocabula ὡς ἀννὰ. Ita etiam apud Hieronymum in interpretatione nominum Hebræicorum *Osanna, salvifica, quod Græce dicitur ὡς ἀννὰ.* Utrumque autem nomen per extensam litteram legendum. Id est, *osanna* tam in Hebræa quam in Græca lingua primam syllabam producit. Isidorus quoque in lib. vi. originum, *osanna* ex duobus vocabulis *Osi* et *Anna* compositum esse testatur, elisa scilicet una litera, sicut in versibus cum scandimus. *Osi enim salvifica interpretatur: Anna interjectio est, motum animi significans sub deprecantis affectu.* Quæ Isidori verba desumpta sunt ex Hieronymi Epistola 145. ad Damasum. Eadem fere habet Augustinus in lib. de doctrina Chr. cap. ii. VALESIIUS.

Ibid. l. 5. τῷ Ἰησοῦ] Legendum videtur τῷ Ἰακώβῳ vel τῷ Ἰησοῦ μαθητῇ. GRABIUS. Nollem hoc excidisse viro doctissimo; neque aliter de conjectura ejus sentit Gallandius, qui duas vel tres suas ipsius nōtas præter omnes illas Valesii in Hegesippum in *Bibliotheca* sua *Patrum* adjecit.

Ibid. l. 6. ἀλλὰ ἀναβάντες, καταβάλωμεν] καταλάβωμεν pro καταβάλωμεν *ed. Steph.* ἀλλ' ἀναβάντες καταβάλλωμεν *Niceph.* STROTH. Et ante Valesium καταβάλωμεν rescripserat ad oram *ed. Steph.* Josephus Scaliger; dum καταβάλλωμεν in eodem libro

bibliothecæ Leidensis anonymus quidam reposuit. Idem hoc præstat *Georgius Syncell.* et ἀλλ' ἀναβάντες per elisionem *Hegesippi* quoque *Excerptum*.

P. 211. l. 8. δ ὦ] Exclamantis vox in interpretatione τῶν ο' plus semel inventa.

Ibid. l. 9. ἐν τῷ Ἑσαΐ] Memoria lapsum esse *Hegesippum* affirmat *Scaliger*. Neque enim hunc locum apud *Esaïam* exstare, sed in lib. qui inscribitur *Sapientia Salomonis* cap. ii. Sed fallitur ipsemet *Scaliger* qui *Hegesippum* temere reprehendit. Revera enim hic locus legitur in *Esaïa* cap. iii. δῆσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστὶ· τολῶν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. Ita quidem legitur in editione Romana. Verum *Justinus* in dialogo adversus *Tryphonem* diserte testatur in editione LXX Interpretum scriptum fuisse ἄρωμεν τὸν δίκαιον pro quo *Judaici* interpretes δῆσωμεν vertorant. *Justini* lectionem confirmat etiam *Tertullianus* in lib. iii. contra *Marcion.* c. 22. Venite, inquit, auferamus justum, quia inutilis est nobis. Sed et in eo fallitur, quod apud *Rufinum* pro *Esaïa* *Hieremiam* scribi dicit. Porro *Hegesippus* hunc *Esaïæ* locum quem dixi, in mente habuit paulo supra, cum diceret, *Jacobum* a prophetis justum esse appellatum. ἐκαλεῖτο δίκαιος ὡς οἱ προφῆται δηλοῦσι περὶ αὐτοῦ. *VALESIUS*. Ἄρωμεν τὸν δίκαιον &c. Ita hunc locum a LXX olim scriptum fuisse testatur *Justinus Martyr* Dialogo cum *Tryphone* p. 367. etsi idem alibi p. 235. et p. 362. ipse habet δῆσωμεν τὸν δίκαιον, quomodo in vulgatis *Bibliorum Græcorum* codicibus hodie legitur, et pridem legit *Barnabas* in epistola cap. 6. qui non de *Jacobo* sed *Christo* prophetæ verba interpretatur, quod facit universus patrum chorus *Græcorum Latinorumque*. Ἄρωμεν habet etiam *Clemens Alex.* v. Strom. p. 601. et *Tertullianus* iii. 27. contra *Marcionem*, auferamus. Ad *Græcam* *Esaïæ* versionem alludit *Sap.* ii. 12. ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, unde librum illum *Græce* non *Ebraice* scriptum esse colligebat *Lemonius Notis ad Varia Sacra* p. 595. Porro *Ruinartus* in *Actis Selectis Martyrum* p. 7. observat non tantum apud *Baronium* ad A. C. lxiii. n. 6. sed et in codd. MSS. *Eusebii* hunc *Scripturæ* locum referri non ad *Esaïam*, sed ad librum *Sapientiæ*. *FABRICIUS*. Quanquam *Rufinus* cum vulgatus, tum in collegio nostro *MStus*, habet in *Isaia*, tamen editor recen-

tior Petrus Cacciari ex duobus Vatic. MSS. in *Salomone* restituit, aitque, Baronium observasse locum illum in pluribus manuscriptis dari *libro Sapientiæ*. Iisdem quoque consentire vetustissimum Rufini codicem, qui penes me est, video. Scaliger interea in posteriori sua *Eusebiani Chronici* editione etsi hoc comma apud *Esaiam* extare confitetur, id tamen putat *περιέργους* quosdam infulsisse ex pseudepigrapha *Sapientia Salomonis*. Ἰσαΐω pro Ἡσαΐα *Cod. Bodl.* seu *Savil.* Mox ἐπεὶ δὲ pro ἐπεὶ *Nicephorus*.

P. 211. l. 11. ἀναβάντες οὖν &c.] Haud valde differre ab impietate Judæorum in Christum videtur istorum hominum feritas in Jacobum. Ἐπλήσθησαν, ait S. Lucas iv. 28. θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ ἀκούοντες ταῦτα. Καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως τῆς ὀφρῦος τοῦ ὄρους ἐφ' ἣ ἡ πόλις αὐτῶν ὑποκοδόμητο, εἰς τὸ κατακρήμνασαι αὐτόν.

Ibid. l. 15. Θεὲ πατέρ] ὁ θεὸς καὶ πατήρ *MS. Norfolc.* Mox καταλιθοβολησάντων *Hegesippi Excerpt. Bodl.*

Ibid. l. 17. εἰς τῶν ἱερέων—νίου Ῥαχαβεὶμ] Merito Nicephorus hæc duo vocabula (νίου Ῥαχαβεὶμ) expunxit, ut jampridem notavit Scaliger, tum in animadversionibus Eusebianis, tum in Elencho Trihæresii cap. 25. Sed tamen cum apud Rufinum legantur, et in omnibus nostris exemplaribus extent, ferri commode possunt. Ac si rem attentius expendamus, non sunt ita inepta atque insulsa ut putavit Scaliger. εἰς τῶν ἱερέων τῶν νίων Ῥηχὰβ νίου Ῥαχαβεὶμ. Unus ex sacerdotibus de filiis Rechab filii Rechabim. Idem enim est ac si diceret; unus ex sacerdotibus, filius Rechab de genere Rechabitarum. quæ postrema verba consulte edita sunt, ut Rechab pater illius sacerdotis, ab aliis Rechab distingueretur. Plures enim eodem nomine appellabantur Rechab: verum hic de quo loquitur Hegesippus, erat ex stirpe Rechabitarum illorum, de quibus locutus est Hieremias. VALESIUS. Valesius νίου Ῥηχαβεὶμ exponit de genere *Rechabitarum*, ut Rechab iste quo ab aliis ejusdem nominis distinguatur, audiat *filius unius e Rechabitis*. Sed quomodo Rechabita, atque adeo Madianita, potuit esse sacerdos? Nisi forte dixeris ex Judæis etiam aliquos amplexos institutum ac vitæ genus Rechabitarum, quæ conjectura est Tillemontii tom. I. Memor. H. E. p. 1147. cui suffragatur clariss. Cavius, qui in Simeonis vita tom. I.

Apostolicor. p. 91. ex eo, quod Epiphanius lxxviii. 14. Simeonem Cleopæ pro Jacobo orasse narrat, (iisdem usum verbis, quibus is Rechabita) colligit Simeonem illum Rechabitarum ordini adscriptum fuisse. Verum quis præstabit hunc Simeonem sacerdotem? Num Hegesippus dicere voluit *δολους* Essæos, et dixit *ιερείς*? De Essæis certe Suidas: *Ἑσσαῖοι ἀπόγονοι Ἰωνάδᾶβ υἱοῦ Πηχᾶβ τοῦ δικαίου*. Ita recte hunc locum legit Hieron. Wolfius. FABRICIUS. Samuel quidem Parkerus, Oxoniensis olim episcopus, οὐ τυχὼν ἀνὴρ, in libro *De Lege Naturæ ac Religione Christiana*, lingua Anglica scripto, P. ii. §. 32. p. 337. Scaligero respondens ait, haud ἀκριβῶς servatam esse tunc temporis sive sacerdotum, sive Rechabitarum, primam τάξιν sive constitutionem, maxime ad sacerdotes quod attinet, quippe cum ab Herodis Magni temporibus usque ad illa Jacobi sacerdotum officia ad arbitrium regum et præfectorum donari consuevissent. An vero sine ullo discrimine generis tribuumve, viderit ille. Confer *Act.* iv. 6. Mihi quidem, sicut alia quædam hic posita fabulam nimis sapiunt, ita hoc de stirpe viri videtur. Cæterum pro *Ῥαχαβείμ* legi in *Gener. ed.* *Χαραβείμ* notavit Strothius, et ita legisse quoque videri ait Stephanum, quanquam enim alteram lectionem in textu suo exhibeat, tamen eandem quæ comparet in textu, in Variis Lectionibus MSS. suorum posuit, quod fieri non potuisset, nisi alteram in textu exhibere constituisset. *Χαραβείμ* *codd. Reg. et Paris.* 2. *Ῥηχαβὶν* habet *MS. Norfolc.* τοῦ υἱοῦ *Ῥηχαβείμ* *Hegesippi Excerptum Bodl.* Mox *ἐκραξε* pro *ἐκραξε* *MSS. Bodl. et Norf. et Georgius*, et referente Burtono *codex uterque Florentinus*.

P. 212. l. 2. Παύσασθε, τί ποιεῖτε] Epiphanius in Hæresi 78. non a Rechabita sacerdote hæc dicta esse scribit, sed a Symeone Clopæ filio, qui Jacobi justi frater patruelis erat. VALESIUS. Vid. not. proxime ante positam. Idem hic S. Jacobus, vel ipse vel alio fortasse vetustiori scriptore adducto, contra populares suos, qui Christum justosque homines antea similiter trucidaverant, in epistola sua ita exclamat, Κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν. *Jacobi Ep.* v. 6. Mox ὑπὲρ ἡμῶν *MS. Bodl. Niceph. Georgiusque*.

Ibid. l. 3. λαβὼν τὸ ἀπ' αὐτῶν εἰς τῶν κναφέων τὸ ξύλον] Hæc verba duobus modis construi possunt : nempe hoc modo

εἰς τις ἀπ' αὐτῶν, λαβὼν τὸ τῶν γραφέων ξύλον. Id est unus ex illis arrepto fullonis vecte. Aut in hunc modum, τὶς ἀπ' αὐτῶν, εἰς τῶν γραφέων, λαβὼν τὸ ξύλον. Quam distinctionem secutus est Rufinus, ita enim vertit: *Et unus ex ipsis fullo, arrepto fuste, in quo res exprimere solent.* Neque aliter ceteri interpretes. Atque hunc sensum confirmat Clemens Alexandrinus in libro vii. Hypotyposeon, ubi Jacobum a fullone interemptum esse scribit. Verba Clementis habentur supra in cap. i. hujus libri. Apollonius Collatius in lib. I. de Excidio Hierosol. Jacobum non fullonis vecte, sed securi percussum interiisse scribit. VALESIIUS. κναφέων cum κ editionis Steph. atque Nicephori scripturam utpote accuratiorē quam alteram γραφέων Burtonus, quem nunc secutus sum, recepit.

P. 212. l. 3. τὸ ξύλον ἐν ᾧ ἀπεπύεζε τὰ ἱμάτια] Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis hunc locum ita expressit: *Fullonis fuste, quo uda vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interiit.* Hieronymi verba Græce ita vertit Sophronius, τῷ τε κναφικῷ μοχλῷ ᾧ τὰ ἱμάτια ἐκπύεζεν εἰσθᾶσι. Musculus quidem Eusebii locum ita vertit, *unus ex fullonibus arrepto instrumento quo vestimenta excutiunt ac purgant.* Langus vero Nicephori interpres sic reddidit. *Et fullonum quidam ligno quo vestes complanabat arrepto.* Mihi quidem magis placet Rufini et Christophorsoni expositio, qui vestes premere seu exprimere interpretati sunt. Id enim significat vox πύεζεν, ex qua fit πιεστήριον, quod est Latine pressorium seu prælum. Duplex fuit fullonum officium. Nam et maculas eluebant e vestibus; et eas dealbabant, ac splendorem iis conciliabant. utebantur autem ad id pressorii seu prælis, ut notavi ad lib. xxviii. Amm. Marcellini p. 366. Porro in manuscriptis nostris Maz. Med. ac Fuketii scriptum est ἀποπύεζε. VALESIIUS. Sed ἀπεπύεζε MS. Norfolc. ἀποπύεζεται Exemplaris Edit. Steph. penes Jones. Margo, et Hegesippi Excerpt. Bodl. ἀποπύεζει Georgius et, nunc referente Burtono, codd. Par. 1. et Venet. Sed ἐπύεζε sine ἐν ante ᾧ Niceph. Cæterum de Rufini interpretatione notandum est, imprimendum curasse *Rufini editorem Cacciarium fullonis pro fullo et vestes pro res ex omnibus Vatic. codicibus; atque habere Rufini codicem, quem adseruari memoravi in Collegio nostro S. Magdalenæ, et unus ex ipsis arrepto fuste fullonis, pro vulgato, et unus ex ipsis*

fallo arrepto fusto. Praestat, *fulonis arrepta fusto*, alias quoque Rufini MS. penes me vetustissimus.

P. 212. l. 5. καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τάφῳ παρὰ τῇ ναῖ] καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τάφῳ. Ita quidem codex Regius quem secutus est Stephanus. Verum reliqui tres, Massimianus scilicet Medicus ac Fuketii, aliquot vocalis emphiores sunt hoc modo, καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τάφῳ παρὰ τῇ ναί. Quam quidem lectionem confirmat Nicephorus ac Rufinus. Valerius. Priusquam id feci, Strothius hanc lectionem receperat, teste addito *Codicio Veneti Lecti*. cui nunc accedunt *Codd. Savil. seu Bodl. et Norfol.* cum *Hegesippi Enscryto*. Itidem *Scripti Florentini*, quos contulit Grevemius; neque dissentit testante Bartono codex ejus *Venetus*. Georgius item *Synceilus* habet ἐν τῇ τάφῳ τοῦ ναοῦ, apud quem, sicut in illo *Enscryto Bodl.* deest pericopa, καὶ ἐν αὐτῷ ἡ στήλη μένει παρὰ τῇ ναί, quam necesse videtur quoque interpretari *Regium*. Vocem, καί—μένει absunt a codd. *Regio et Par. s. a.* Hæc solum habet etiam *Metaphrastes, De Rebus Jacobi*, p. 526. καὶ λαβόντες αὐτὸν, θέσποντοι κληρίων τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ. ed. *Ombefia*.

Ibid. l. 6. καὶ ἐν αὐτοῦ ἡ στήλη μένει παρὰ τῇ ναί] Quomodo fieri potest, ut hic cippus (id enim significat στήλη, ut supra notavimus) et hoc Jacobi sepulcrum adhuc permanserit post urbem a Romanis excisam? Sed neque verisimile est quod ait Hegesippus, Jacobum juxta templum sepultum fuisse. Nam Judæi extra urbem corpora condebant, ut colligere est tum ex Evangelio, tum ex sepulcro Helenæ Adiabenorum reginæ, de quo superius locuti sumus. Merito igitur Rufinus totam hanc pericopem in versione sua prætermisit. Hieronymus vero in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, cujus maxima pars ex historia Ecclesiastica Eusebii nostri desumpta est, hæc Hegesippi verba interpretans ita emollivit: *Titulum usque ad obsidionem Titi, et ultimam Hadriani, notissimum habuit*. Ubi tamen illud probare non possum, quod de ultima Hadriani obsidione dicit. Nam in eo secutus est errorem Eusebii, quem jampridem alii confutarunt. Porro Hieronymus titulum dixit, pro eo quod in Græco est στήλη. Eodem sensu στήλη dicitur in lib. ii. Regnorum cap. 18° ubi interpretes titulum vertit. Ad quam vocem in vetustissimo co-

dice Mazarino hoc scholium adscriptum inveni. ἰστέον ὅτι ἡ στήλη αὕτη λίθος ἦν ἁμορφος, ἐπιγραφὴν ἔχων τὸ ὄνομα τοῦ τεθαμμένου Ἰακώβου· ἐξ οὗ καὶ ἔτι νῦν οἱ Χριστιανοὶ ἐν τοῖς μνήμασιν αὐτῶν λίθους ἰστᾶσιν, καὶ ἡ γράμματα ἐν αὐτοῖς γράφουσιν, ἥ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐγχαράττουσιν. *Sciendum est columnam hanc nihil aliud fuisse quam lapidem informem, in quo nomen Jacobi illic sepulti erat incisum. Unde et Christiani in sepulcris suis etiamnum lapides statuunt: in quibus aut literas inscribere, aut crucis figuram insculpere consueverunt.* VALESIIUS. Istæ de sepultura Jacobi Grabio quoque absimilia vero videntur, nisi si forte dicendum, Christianos aliquanto post excidium Hierosolymitanum tempore corpus S. Jacobi ibi sepelivisse, ubi martyrio defunctum esset. Lardnerus autem vol. iii. *Supplem. Libri De Fide Hist. Evang.* cap. xvi. §. 2. fieri posse opinatur, ut columna ab Hegesippo commemorata in loco, quo occisus fuerat Jacobus, post Hierosolymam excisam ædificata fuerit, cum alio in loco corpus sepultum esset; id quod nonnullos ex veteribus Christianis existimasse testatur Hieronymus, *De Viris Ill.* cap. ii. cujus verba sunt—*et juxta templum, ubi et præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi et ultimam Hadriani notissimum habuit. Quidam e nostris in monte Oliveti eum putaverunt conditum, sed falsa eorum opinio est.* Tillemontio vero tom. I. *Mem. Hist. Eccl.* not. in S. Jacob. Min. cap. 17. res ita habere videbatur, ut, cum situm templum fuerit ad extremum limitem urbis, et ab illo latere Josaphati valli superemineret, ex hac parte dejectus fuerit apostolus, atque idcirco extra urbem lapidatus et sepultus; quocirca nihil obstare, quin sepulchrum ejus usque ad Hegesippi tempora permanere, atque etiam sub conspectum ipsius venire, potuerit. Idem vero vir eruditissimus perpensis tandem difficultatibus, quas Arnaldus in epistola ad se missa objecerat veritati narrationis, non amplius eam tuendam existimavit. Eusebium tradentem video, suo monstrari tempore solitum fuisse *Aceldama*, agrum sanguinis, ad plagam septentrionalem, sive, vertente Hieronymo, australem, montis Sion, in *Onomastico Urbium et Loc. Sacræ Scripturæ* p. 5. ed. Clerici. Quidquid autem de Jacobi titulo fiat, quem codices olim nescivisse suspicor, sanctissimi viri cathedram vel Eusebii ætate cum magna reverentia ostensam fuisse liquet. Vid.

lib. vii. *Hist. Eccl.* c. 19. Ante has voces, καὶ ἐν αἰσέ, in *codice Florentino priori* extat καὶ μάρτυς juxta collationem Gronovii.

P. 212. l. 8. ὁ Χριστὸς] Articulus non extat in *ed. Steph. STROTH.*

Ibid. l. 9. πολιορκεῖ αὐτοὺς] πολιορκεῖ τὴν Ἰουδαίαν αἰχμαλωτίας αὐτοὺς. Ita quidem codex Regius (et nunc referente Burtono cod. *Paris. prior.*) Verum tres reliqui *Max. Med. ac Fuketii*, voces illas τὴν Ἰουδαίαν αἰχμαλωτίας non agnoscunt. Ac meo quidem judicio prorsus superflus sunt et insulsi. Neque enim Græce dici potest πολιορκεῖν τὴν Ἰουδαίαν; cum id verbum de urbibus dicatur, non autem de gentibus. Rufinus quoque et Nicephorus eas voces non habent. VALESIIUS. Addit Strothius, qui primus textu hæc eliminavit, *codicis Veneti Lectt.* verba non habere; quod etiam de *MSS. Bodl. et Norfolk. Hegesippi Excerpto, Georgio, Glycaque* verum est. Neque extant ea vel in illis *scriptis Florentinis*, quos contulit Gronovius, vel teste Burtono in *Veneto MS.*, si alius a Strothii illo est. Habet et *Niceph.* καὶ εὐθὺς ἡ πολιορκία τοῖς Ἰουδαίοις ἀρχὴν ἐλάβανεν. Scripserat et eleganter ipse Eusebius L. II. c. 6. Ἡ κατὰ Ὀύεσπασιανδὸν αὐτοὺς μετῆλθε πολιορκία.

Cæterum ex Josepho historico proxime post posuit Eusebius aliam quandam de morte Jacobi narrationem, quam minime convenire cum Hegesippiana putant et Valesius et Basnagius *Annalibus*, ad an. lxx. num. 6. tom. I. p. 701. Et enim tradit Josephus lib. xx. *Antiq.* cap. 9. Jacobum fratrem Jesu una cum quibusdam aliis ab Anano pontifice in judicium vocatos esse, lapidandosque eos ab illo traditos. Duas autem inter se historias componere aggrediuntur Cavius in *Vitt. Apostol.* in S. Jacobo Min. et Tillemontius tom. I. *Mem. Hist. Eccl.* loco paulo supra indicato. Itidem doctissimus juvenis Jo. Philip. Baraterius in *Disquis. de Success. Episcoporum Rom.* c. vi. p. 70. et seq. Jacobum non tunc temporis morti traditum esse autumat, quando ab Anano condemnatus fuisset, sed postea, temporis aliquo spatio interjecto. Porro Clericus in *Art. Crit.* P. iii. Sect. I. c. 15. quanquam Hegesippo in paucis tantum adstipulatur, locum Josephi spurium et ab eo abjudicandum esse censet. Atque interpolatum eundem fuisse nomine *Jacobi*, judicat Lardnerus, cum alibi, tum vol. iii. *Sup-*

plementi Operis ejus cap. xvi. sect. 5. Sed Clerico in hac re refragatum esse cl. Michaellem, monet Gerbrandus Elias *Dis-sert. Inaug. in Epist. Judæ*, p. 17. Mea quidem sententia, etiamsi prius dicta de Jacobo revera scripsisse Josephus existimetur, haud propterea sequitur, ut nihil omnino de hac re erraverit historicus, et contra falsa extiterit Hegesippi et Clementis Alex. aliorumque præterea narratio. Certe Eusebius, qui utramque historiam sine ulla alterutrius reprehensione adduxit, accuratissime Hegesippum de Jacobo scripsisse ait. Et credidisse Hegesippo de his rebus Hieronymum, cum aliunde, tum ex insigni loco constat, qui de Judæis agit. *Utulant, inquit, super cineres sanctuarii, et super altare destructum, et super civitates quondam munitas, et super excelsos angulos templi*, de quibus quondam Jacobum fratrem Domini præcipitaverunt. *Comm. in Sophoniam*, cap. i. p. 692. edit. Vallarsii Op. S. Hieron.

P. 212. l. 22. Ἐτι δὲ περιῆσαν &c.] Ante fragmentum hæc posuit Eusebius; Τοῦ δ' αὐτοῦ Δομετιανοῦ τοὺς ἀπὸ γένους Δαβὶδ ἀναιρεῖσθαι προστάξαντος, παλαιὸς κατέχει λόγος τῶν αἱρετικῶν τινὰς κατηγορῆσαι τῶν ἀπογόνων Ἰούδα· τοῦτον δὲ εἶναι ἀδελφὸν κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος· ὡς ἀπὸ γένους τυγχανόντων Δαβὶδ, καὶ ὡς αὐτοῦ συγγένειαν τοῦ Χριστοῦ φερόντων. ταῦτα δὲ δηλοῖ κατὰ λέξιν ὧδε πῶς λέγων ὁ Ἠγήσιππος. Ἐτι δὲ περιῆσαν &c. *Cum vero idem Domitianus universos qui a Davide generis sui originem ducerent, interfici jussisset, vetus fama est posteros Judæ ejus qui secundum carnem frater Christi fuerat, a quibusdam hæreticis esse delatos, utpote qui et Davidis stirpe essent oriundi, et ipsius Christi propinquitate fulgerent. Et hæc quidem testatur Hegesippus his verbis.* HIS, inquit, temporibus &c. Videntur hæretici hic memorati similes illorum fuisse, qui a me supra adducti et in pag. 207. collocati sunt, quique postea Trajano imperante Symeonem episcopum Hierosolymitanum ejusdem criminis arcessiverunt. Conferas, quæ initio adnotata sunt pag. 222. et Hegesippi verba in Fragmento huic subjecto pag. 214. Cæterum narrat Eusebius lib. iii. *Hist.* c. 12. Vespasianum quoque Domitiani patrem post expugnatam Hierosolymam, omnes illos qui a Davide genus ducerent, perquiri jussisse, ne quisquam apud Judæos ex regia tribu (ex regia domu, potius dixerim) superesset; eaque ex causa gra-

vissimam persecutionem Judæis illatam fuisse. Ad Domitianum quod attinet, huic bene nota fuit, quæ fuerat antea patri ejus Vespasiano, spes regni venturi Judæis insita. Ita poterant hi viri innocui, stirpis regiæ reliquæ, Romam missi fuisse jussu legati Syriæ, præfective sub eo, ad tyrannum omnium suspiciosissimum. Is enim, cum prius extitissent, referente S. Paulo, e Neronis domesticis Christiani, ex suo quoque genere Christianam, saltem Judæam, deprehendit. Quæ quidem fuit, auctore Dione Cassio in *Hist. Romana*, LXVII. 14. Domitilla Flavia Clementis, Domitiani patrui uxoris, et ipsa imperatoris consanguinea. Scilicet Domitianus allato ambobus crimine impietatis in deos, quo crimine, ait Dio, plures alii, qui ad mores Judæorum aberraverint, damnati sunt, Clementem morte affecit, et Domitillam deportatione in insulam Pandateriam, sitam inter illas Pontiam et Isciam, punivit. Refert interea Suetonius, ab eo interemptum fuisse *contentissimæ inertiae* Clementem, in *Domitiano*, cap. 15. Ambos autem non levi conjectura Christianos extitisse assequimur. Certe Christiana fuit Flavia Domitilla, quam ex sorore neptim Clementis dicit Eusebius *Hist. III.* 18. et cujus exilio sub Domitiano principe, ait Hieronymus in *Epistola ad Eustochium*, insula Pontia nobilitata est. Immo fortasse hæc eadem est atque Clementis uxor. Pertinet quoque ad Judæ nepotes, quorum nomina hactenus ignota fine Annotatt. habebis, quod de Domitiano infenso regni sui appetentibus tradit Philostratus, in *Vita Apollonii Tyanei* VII. 5. Βούλεται γὰρ σε Δομετιανὸς (Apollonium alloquitur Demetrius) μετέχειν ἐγκλημάτων ἐφ' οἷς Νερούας τὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φεύγουσι. Φεύγουσι δ', ἡδ' ὁς, ἐπὶ τῷ; Ἐπὶ τῇ μεγίστῃ, ἔφη, τῶν νῦν αἰτιῶν, ὥς δοκεῖ τῷ διώξαντι, φησὶ γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτοῦ πηδῶντας ἡρῆκεναι, σὲ δὲ ἐξορμῆσαι τοὺς ἀνδρας ἐς ταῦτα, παῖδας οἶμαι τεμόντα. edit. Ald.

P. 212. l. 22. *νῖωνοι* *Ἰουδα*] In codice Regio ac Med. et apud Georgium Syncellum legitur *νῖων* *Ἰουδα* levi discrimine. Ceterum miror Scaligerum, qui in Animadversionibus Eusebianis pag. 187. tam Eusebium, quam Hegesippum immerito reprehendit. Nam neque Hegesippus posteritatem Davidis ad duos tantum homines tunc esse redactam dixit, ut falso ei objicit Scaliger; sed posteritatem Judæ qui erat

frater Domini. Nec Eusebius Hegesippi verba aliter accepit. Certe Hegesippus diserte testatur Symeonem Clopæ filium, qui tunc erat Episcopus Hierosolymorum, ortum fuisse ex gente Davidica. Verba ejus habes infra cap. 32. Itaque nec Hegesippus erravit, nec Eusebius. Ipse potius Scaliger reprehendendus est, qui adversus auctoritatem Hegesippi, vetustissimi scriptoris et Apostolicis temporibus proximi, obstinate contendit, nullum unquam Judam fratrem Domini extitisse. Sed contra est Epiphanius in hæresi 78. qui Josephum ex priore conjugio quatuor ait suscepisse liberos Jacobum, Symeonem, Josetem et Judam. cui consentit Hippolytus Portuensis Episcopus apud Nicephorum in libro ii. cap. 3. nisi quod pro Symeone Simonem dicit, rectius ut supra notavi: et filias aliter nominat. His accedit Hieronymus in libro adversus Helvidium. Dicet fortasse aliquis id quod a Scaligero dictum est, nullam in Evangelio mentionem ejus Judæ fieri. Immo vero Matthæus in cap. xiii. de illo sic loquitur: *Nonne mater ejus dicitur Maria; et fratres ejus Jacobus, Joseph, Simon et Judas?* Idem legitur in Marci cap. vi. Vides ut Scaliger nimio reprehendendi studio abreptus, merito ipse in reprehensionem incurrit. Porro hic Judas uxorem a nonnullis diciter habuisse Mariam, teste Nicephoro in lib. I. cap. 33. Ex hac igitur liberos suscepit; a quibus propagati sunt *δεσπόσωνοι*, de quibus Africanus in Epistola ad Aristidem. Hos porro Scaligeri errores jamdudum reprehendit P. Halloixius in notationibus ad vitam Hegesippi; quod quidem serius et absolutis jam animadversionibus meis didici. VALESIIUS. *viōv Margines ed. Genev. et exemplaris penes Jones. (Nunc tres codices MSSStos addit Burtonus). viōvoι Codicis Veneti Lectt. Maz. Fuket. (nunc addit Burton. codd. Florentinos.) STROTH. viōi MS. Norfolc.* Sed *viōvoι* receptam lectionem præstat Zonaras in *Annalibus* lib. xi. cap. 19.

P. 212. l. 23. *ἐδηλατόρευσαν*] Miris modis vox corrupta est in duobus meis codicibus atque Syncello, quippe cum scribæ Græci peregrinum verbum vix aut ne vix quidem agnovisse videantur. Halloixius autem, postquam notavit, hocce verbum et nomen *δηλάτωρ* a voce Latina *delator* formatum esse, ita pergit scribere; "Similia verba olim præcipue in Syria, ut "Antiochiæ, Beryti, et vicinis in locis efformata sunt, propter

“ Romanos exercitus inibi diu versatos et leges item Latina
 “ lingua edoctas. Hinc in B. Ignatii Antiochiae episcopi li-
 “ teris, ut illic admonui, ista verba militaria reperiuntur.
 “ *Δηάριον δεσποτῶν, δηάριον deposita* &c. Et hic rursus in
 “ eodem Hegesippo paulo inferius *δηάριον denarios*. Quae vox
 “ etiam in omnibus Evangelistis reperitur.” P. 727. Notatio-
 num ad Vit. Hegesippi, tom. ii. *Vitt. PP. Oriental.*

P. 212. l. 24. *ὁ λοῦκαρος*] *Ὁ λῦκαρος*. Sic ex codice Medicensi
 edidit Rob. Stephanus. In codice regio scriptum inveni *ὁ*
λοῦβάρως, quod monuerat etiam idem Stephanus in variis
 lectionibus quas ad calcem editionis suae conjecit. In chro-
 nico Georgii Syncelli legitur *ὁ λοῦκαρος*. (*λοῦκαρος* habent Syn-
 cellus impressus et Eusebii *MS. Norfolo*.) Nos ex tribus nos-
 tris codicibus, Maz. Fuk. et Saviliano, veram hujus loci scrip-
 turam restituimus, *τοῦτους δ' ὁ λοῦκαρος ἤγαγε*. Confirmant
 hanc lectionem Nicephorus et Rufinus. Nam in Rufino qui-
 dem dicitur *Revocatus*. *Hos Revocatus quidam nomine qui ad*
hec missus fuerat, perduxit ad Domitianum. Nicephorus vero
 in lib. iii. cap. 10. scriptum habet *ὁ ἡνὺκαρος*. Qui sint
Evocati, notum est ex Dione; milites scilicet honorationis
 loci, qui confectis jam stipendiis dimissi, ad militiam evoca-
 bantur a principe. Horum mentio fit in vetustis inscriptioni-
 bus, *Evok. Aug.* Id est *Evocatus Augusti*. Ne quis autem
 miretur, Hegesippum Græcum scriptorem Romano vocabulo
 usum fuisse. Non id novum aut infrequens Hegesippo, quippe
 qui *δηλατωρεύειν* et *δηνάρια* usurpat in hac narratione quam
 præ manibus habemus, et plebeio sermone utitur. VALESIUS.
Οικονκάτος Gruteri Lectt. et Cod. Castal. *ἡνὺκαρος* Nicephori
 scripturam, utpote apud Dionem quoque obviam, veram,
 atque ex illa per itacismum librariorum tam *Ἰοῖο* quam *οικον*
 ortum esse puto. Porro δ' post *τοῦτους* non extat in *Reg.*
Med. ed. Steph. Ex Dione constat, *Evocatos* fuisse milites,
 qui confectis jam stipendiis dimissi, ad militiam iterum evoca-
 bantur. Honorationis loci erant, ac centurionibus fere pares,
 quibus a Cæsare et aliis scriptoribus passim junguntur. Sa-
 tellitum vicibus fungi atque excubias apud imperatores agere
 solebant. Hinc etiam ad exsequenda supplicia adhibebantur.
Suetonius in Galba c. 10. de iis scribit. *Delegit et equestris*
ordinis juvenes, qui manente annulorum aureorum usu evocati

appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Locus Dionis est lib. 45. ἐκ τούτων δὲ δὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ τῶν ἡνοκάτων σύστημα (οὓς ἀνακλήτους ἂν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατιᾶς, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν) ἐνομήσθη. Ab Herodiano vocantur ἐκκαλούμενοι lib. I. c. 15. ubi vid. quæ notavimus. STROTH. Aliorum præterea codicum scripturam nunc exhibuit Burtonus, ut ἡνοκάτος *Florentini prioris*, ἡβόκατος *Flor. 2.* Cæteræ variationes, inquit ille, Latinum *Evocatus* magis detorquent.

P. 213. l. 1. ὥς καὶ Ἡρώδης] Ex his verbis constat, probatam esse Hebræo-Christiano Hegesippo, qui sæculo hoc secundo vixit, verissimam illam de natalibus Christi narrationem, quam literis consignavit S. Matthæus.

Ibid. l. 4. ἀμφοτέροι] ἀμφοτέροις habet *MS. Norfolk.* dum vertit Rufinus. *At illi responderunt quod utrique non amplius esset &c.* Vox a *Nicephoro* abest.

Ibid. l. 6. ἐν διατιμήσει γῆς πλέθρων τριάκοντα ἐννέα μόνων] Parvum terræ spatium, quod tanta summa constaret; sed ratio habenda est abundantis iis temporibus pecuniæ.

Ibid. l. 8. ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν] Male Christophoronus vertit *vectigalia*, quasi vectigalia agrorum solverentur. Atqui φόροι tributa sunt, quæ ex agris solvebantur, atque in ipsis speciebus fere pendebantur, id est in tritico, ordeo; vino et similibus, ut patet ex codice Theodosiano. Vectigalia vero sunt quæ Græce dicuntur τέλη, quæ a publicanis conducebantur et exigebantur; cum tributa a susceptoribus vel ab apparitoribus præsidum ac præfectorum exigi solerent. VALESIIUS.

Ibid. l. 12. τύλους] Cum initio vertissem *callos*, dubitare postea cœpi, an callus masculino genere diceretur. Tandem vero callos a Rufino dici comperi in lib. ii. ubi de morte Jacobi fratris Domini. VALESIIUS. Titulus capitis ult. libri ii. *Constit. Apost.* ita se habet, quasi Judas ipse, horum avus, qui apostolus fuit, agrum coluerit. Utrum vera tradiderit auctor tituli, an hæc Hegesippi aliò detorserit, ipse viderit. Certe recte ibi interpres vertit, *Judas vero Jacobi, agricola.*

Ibid. l. 14. καὶ πότε καὶ ποῖ φανησομένη] καὶ ποῖ καὶ πότε φ. *MS. Bodl.* et *Zonaras.* καὶ ὅποι καὶ ποταπῇ *MS. Norfolk.* καὶ πῇ καὶ πότε *Niceph.* aut unde aut quando venturus, Rufini *Interp.*

P. 213. l. 17. κρῖνε] In codice Max. Med. ac Hak. necnon apud Nicephorum legitur κρῖνε. Sed et codex Regius ita diserte scriptum habet. Quare mendum est typographicum, (κρῖν) quod in Rob. Stephani editionem iniecit. Vassura. Illud κρῖνε in textum recepi, quod quidem unus saltem praestat ex duobus codicibus meis, hic est Savil. seu Beol. Sed forsitan ex industria id mutabat in κρῖν Stephanus propter sequens verbum ἀποδώσει. Nunc addit Burtonus, qui hanc lectionem, prout ego feceram, recepit, *codd. Paris. 1. et Florentinum utrumque*. Supra τυχάνοι *MS. Norfolk*.

P. 214. l. 7. τοῦ Κυρίου] τοῦ Χριστοῦ *MS. Norfolk*. τοὺς δ' ἀπολυθέντας per elisionem supra *Niceph.*

Ibid. l. 10. Ἐρχονται οὖν &c.] Ab illis, sive δὲ καὶ τὰς χεῖρας &c. in Fragmento proxime ante allato p. 213. l. 9. usque ad ejus finem, verba ipsa Hegesippi nonnihil mutata proferuntur; id quod tam forma orationis directa in infinitam versam, quam hujus posterioris fragmenti initium ostendit, cui praemisit Eusebius verba quae hic sequuntur: ὁ δ' αὐτὸς συγγραφεὺς (Hegesippus) καὶ ἑτέροις ἀπὸ γένους ἐνὸς τῶν φερομένων ἀδελφῶν τοῦ Σωτῆρος, ᾧ ὄνομα Ἰουδᾶς, φησὶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιβῆναι βασιλείαν (scil. Trajani, ad cujus usque regnum duravit Symeon horum vel patruelis vel consobrinus) μετὰ τὴν ἥδη πρότερον ἱστορηθεῖσαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ Δομετιανοῦ μαρτυρίαν: γράφει δὲ οὕτως ἘΡΧΟΝΤΑΙ οὖν &c. *Alios praeterea nepotes unius ex Domini fratribus, cui nomen erat Judæ, ad hoc usque Trajani imperium vitam produxisse idem scriptor refert, cum jam antea sub Domitiano, ut diximus, Christi fidem constanter professi fuissent. Sic autem scribit, ADSUNT, inquit, illi &c. Auctor autem duarum epistolarum ad Strothium ante hujus Eusebium, ut dixi, positarum, verba sequentia sumpsisse censet Hegesippum ab antiquiore aliquo scriptore qui Trajani temporibus vixisset; proptereaque Eusebium supprimendi veri auctoris nominis acriter accusat p. liii; sed sine causa forsitan, de rebus enim jam diu præteritis modo haud inusitato Hegesippus hic scribit.*

Ibid. l. 11. πάσης ἐκκλησίας] Reddit Valesius, *universæ ecclesiæ* praesident, quod de ecclesiis intra Palaestinæ fines sitis exponi debet. Habetque Eusebius de eadem re, ἡγήσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν superius l. 6. pag. hujus. *Nicephorus* prox-

ime post καὶ οἱ ἀπὸ γένους, et ab eodem abest vox βαθέλας post εἰρήνης, vertente *Rufino* quoque, et reddita pace ecclesiar. Ad hæc ἄχρις pro μέχρι *Niceph.*

P. 214. l. 14. ὁ ἐκ θελου τοῦ Κυρίου] Male Christophorsonus hæc verba accepit quasi θελου adjectivum esset, et subaudiretur γένους. Sed Langus qui Nicephorum Latine interpretatus est, optime patrum vertit. Clopas enim revera frater erat Josephi, ac proinde patruus Christi. Quare Symeon Clopæ filius, cognatus erat Domini, ut dicitur in capite xi. supra: ubi male consobrinum vertit Musculus et Christophorsonus. VALESIIUS. Ibi Eusebius scribit, τὸν γὰρ οὖν Κλωπᾶν ἀδελφὸν τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν, Ἑγήσιππος ἱστορεῖ. Ad quem locum videsis infra, quæ adnotata sint.

Ibid. l. 15. συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν αἰρέσεων] Cerinthianos et Nicolaïtas intelligit auctor Chronici Alexandrini, cui non assentior. Intelligit enim Hegesippus sectas illas quæ tunc temporis Hierosolymis vigeabant, Phariseorum scilicet, Sadducæorum et alias, de quibus infra lib. iv. cap. 22. VALESIIUS. Jam supra adlatus est pag. 207. Hegesippi locus. Notavit Strothius, αἰρετικῶν pro αἰρέσεων extare in *Bongarsii Lectt.* et *Marg. Exemplaris impressi penes Jones.* Addas *Niceph.* et *Marg.* alius cujusdam exemplaris ejusdem edit. Stephanianæ, quod in Bibliotheca Bodleiana adservatur. Quin et Scaliger exemplo suo ejusd. edit. idem adlevit. Vertit *Rufinus*, ab *Hereticis.*

Ibid. l. 16. ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ] Id est quod Christi fidem prædicaret, ut supra dixit. et rursus in lib. iv. cap. 22. ex Hegesippo μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ. VALESIIUS. Vide infra, pag. proxime sequentem. Hoc quidem loco potius indicari dixerim, ideo accusatum Symeonem fuisse, quod ille esset familia Davidis oriundus; cum Judæ enim nepotibus fit comparatio; neque tamen excludenda fuerit causa altera, quæ cum hac simul conjungitur tam in nepotum Judæ historia, quam supra pag. 207. Ἀπὸ τούτων (inquit Hegesippus) κατηγοροῦσι τινὲς Συμῶνος τοῦ Κλωπᾶ, ὡς ὄντος ἀπὸ Δαβὶδ καὶ Χριστιανοῦ. Cæterum abest ἐπὶ a *cod. Norfolc. Nicephoroque.* In *MS. Savil.* seu *Bodl.* αὐτοῦ pro αὐτῷ perperam. Ita et nunc referente Burtono *cod. Paris 1.* in quo omissa est vox λόγῳ. Inter nomina eorum, qui

his temporibus pro Christo passi sunt, insigne est illud Beati Ignatii. Horum quoque temporum fuerunt martyres a Plinio commemorati, quorum fortasse nomina nonnisi in caelo nota sunt. *Interrogavi ipsoe*, ait Plinius, *an essent Christiani, confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus; perseverantes duoi jussi, neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, pervicacem certe et inflexibilem obstinationem debere puniri.* Lib. x. ep. 97.

P. 214. l. 17. τοῦ ὑπατικοῦ] Abest τοῦ a *MS. Norf.* ὑπατικοῦ a *MS. Bodl.* De hujus autem munere vide Valesium supra p. 227.

Ibid. ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας] ἐπὶ πολλαῖς ἡμερῶν *Margines ed. Genov.* et *exemplaris impressi ponas Jones.* et *MS. Steph. Stroth.* Fontibus his variae lectionis, qui in unum fortasse cedunt, jungas *MS. Norfolc.* et *Niceph.* Quibus nunc addit Burtonus, qui lectionem recepit, *Codd. Reg. Venet. Florentinoeque.*

P. 215. l. 4. μέχρι τῶν τότε χρόνων πέρθεος] Hæc de Hierosolymorum Ecclesia specialiter dixerat Hegesippus, eam scilicet usque ad mortem Symeonis, id est, usque ad Trajani tempora, virginem dictam esse. Verba Hegesippi habes infra in lib. iv. cap. 22. Videtur autem Eusebius toti Ecclesiae tribuisse, id quod de unica Hierosolymorum Ecclesia dictum fuerat ab Hegesippo. Porro tam Eusebii quam Hegesippi verba benigne intelligenda sunt. Certum est enim Ecclesiam Catholicam semper integram atque intemeratam permanere, et castitatem ejus nullomodo ab hæreticis posse corrumpi. Hæretici quidem utpote procaces et impuri atque adulteri veritatis, eam corrumpere conantur. Verum illa fidem suam Christo integram servans, nefarios eorum conatus depellit. Itaque hæretici similes quodammodo sunt Ixioni, qui cum Junoni stuprum inferre voluisset, umbra ejus delusus est. Ita intelligendus est Tertulliani locus in lib. de præscriptione hæreticorum. *Quid ergo dicent qui illam stupraverint adulterio hæretico, virginem traditam a Christo?* (cap. penult.) Porro in codicibus nostris Maz. Med. et Fuk. scriptum habetur ἀδιάφθορος ἔμενεν, non autem ut in Regio exemplari et apud Nicephorum ἔμεινεν. VALESIIUS. Testem citat Strothius pro ἔμενεν *Codicis Venet. Lectt.* quibus adde *Cod. Savil.* seu *Bodl.* Utrum vero intelligenda sit universa

ecclesia, an de sola Hierosolymitana ipsa illa Hegesippi verba, quæ in proxime sequente *ῥῆσι* afferuntur, interpretanda sint, inter eruditos non convenit. Pertinere ea ad universam ecclesiam magis ego putaverim propter verba sequentia, ita tamen ut Hierosolymæ illam, seu Palæstinam, auctor præcipue spectaverit, cui quidem ecclesiæ se opponebant hæretici ibi prius commemorati. Alia autem exoritur hic quæstio, de quibus temporibus locutus fuerit Hegesippus, cum ait, Thebutem quendam ecclesiam adhuc puram novis vanisque opinionibus vitare esse aggressum. Ad Trajani quidem tempora mortuis jam apostolis hoc retulit Eusebius, quocum consentit Valesius, aliique viri eruditi, qui in Hegesippi loco cum veritate conciliando ingenia torserunt. At vero si Simonem, Cleobium, aliosque, inter hæreticos fuisse censuerit Hegesippus, qui unitatem ecclesiæ Christianæ, non Judaicæ, disciderint, certo certius est, eum statuuisse, Thebutem, qui ipso Hegesippo narrante primus inceperit ecclesiam post negatum sibi episcopatum corrumpere, diu ante Trajani imperium id facinus patravisse, quoniam Simonis, primi omnium hæreticorum vulgo dicti, cæterorumque signiferorum antiquitatem idem Hegesippus nescire non potuit. Forsitan ergo rectius dicemus, hunc Thebutem statim post martyrium Jacobi, et Symeonem in ejus locum suffectum, propter negatum sibi episcopatus, urbis fortasse Hierosolymæ, honorem res novas molitum esse, dum Eusebius aliique minus accurate, et contra Hegesippi mentem opinor, statuunt, id factum esse post Symeonis martyrium, cum Trajanus regnaret. Atque postea vidi cl. Baraterium Hegesippi istæ haud diverse interpretantem quam ego de temporibus Symeonis ad episcopatum electi, non martyrium passi, ut perperam intellexisse ea Dodwellum ait. Vide *Disquis. Chronol.* ejus c. x. sub fin.

Scio equidem, Tertullianum, Firmilianum, aliosque, apostolis posteriores hæreticos constituere; hi autem scriptores omnes ita interpretandi esse videntur, quasi Trajani illa Hadrianique tempora hæresiarcharum, audacius quam antea agentium, feracissima fuerint; eorum magistrorum præsertim fecunda, quorum sectæ postea pacem ecclesiæ viventibus iisdem scriptoribus, Tertulliano aliisque, turbare adhuc perstiterunt. Ita Eusebius de Hegesippo infra hoc posuit, *τῶν*

κατ' αὐτὸν ἀπέσταν τὰς ἀρχὰς ἐπορίθῃαι. Et in lib. iv. c. 7. de iisdem hæresiarchis ita scribit, οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος, οὐχ ἑς ἐκεῖνος κρέβδην, ἀλλ' ἦδη καὶ εἰς φανερόν τὰς μεγάλας παραδίδόναι ἤξιουν. Quidquid vero contradicit Firmilianus in epistola ad S. Cyprianum, notum est, aliquot hæreses, easque etiam a communione ecclesie desciscentes, ante mortuos apostolos, certe ante Joannem apostolum fato functum extitisse. Vid. 1 Joan. ii. 19. et *S. Judæ* Epist. comm. 19. Vid. etiam *Apoc.* ii. comm. 6, et 15. quantumvis ad Nicolaitarum sectam e rerum natura tollendam viri eruditi incubuerint. Nimirum hoc negabat Firmilianus, adversarios refutare aggressus, qui affirmabant apostolos prohibuisse eos, qui ab hæresi venerint, rebaptizari. Sed etiam Cyprianus, ejusdem consilii particeps, de apostolicis tamen temporibus hoc tantum dicit, *cum nondum hæreticæ pestes acriores prorupissent*, et proxime post ait, *hæreses constat postmodum plures ac pejores extitisse*. Epist. 174. sub init. Convenienter Tertullianus in libro *De Præscriptione Hæret.* cap. 34. genera doctrinarum adulterinarum, quæ sub apostolis fuerint, ab ipsis apostolis nos discere scribit, addit vero postea, *et tamen nullam invenimus institutionem inter tot diversitates perversitatum quæ de Deo creatore universorum controversiam moverit. Nemo alterum Deum ausus est suspicari; facilius de Filio quam de Patre hæsitabatur; donec Marcion &c.*

Adi et Hieronymum fine libri *adv. Luciferianos* de baptismo hæretico disserentem, qui inter alia ostendit, apostolis adhuc superstilibus, *adhuc apud Judæam Christi sanguine recenti, phantasma Domini corpus assertum fuisse*; et ibi insuper idem vir sanctus Basilidem atque Carpocratem inter hæreticos apostolicæ ætatis nominavit, qui tamen potius cum apostolorum discipulis, quam cum apostolis ipsis ætatem egerunt. Tempus vero primæ successionis apostolorum apostolica ætas interdum appellata fuisse videtur. Sed contra quam fecit Hieronymus, longius quam oportet, a temporibus apostolicis hunc Basilidem, sicut Valentinum, saltem verbo tenus posuit optimus ille Firmilianus in epistola sua; *Sed et Valentini et Basilidis*, inquit ille, *tempus manifestum est, quod et ipsi post apostolos, et post longam ætatem adversus ecclesiam Dei sceleratis mendaciis suis rebellaverint*. c. 4. p. 144. ed. Baluz. *Op.*

S. Cypriani. Accuratori vero temporum notatione usus Archelaus in *Disputatione cum Manete*, non longe post nostrorum apostolorum tempora statuit vixisse Basilidem, cap. ultimo. Ad hæc in loco insigni, Valentinum post Basilidem aliosque statuens, hæc scribit Epiphanius; Οὐαλεντίου μὲν οὖν οὗτος τῷ χρόνῳ διαδέχεται τοὺς πρὸ αὐτοῦ προτεταγμένους, Βασιλείδην τε καὶ Σατορνύλον Ἐβίωνά τε καὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ. οὗτοι γὰρ πάντες ἐν ἐνὶ καιρῷ τῷ βίῳ κακῶς ἐφύσαν, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν· μᾶλλον οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβίωνα, ἅμα γὰρ τοῖς ἤδη μοι πρὸ αὐτῶν δεδωλωμένοις (hi sunt Simoniani et alii) ἀνεφύσαν. *Hær.* xxxi. num. 2. p. 164. ed. Petavii. Cerinthus autem iste, ut notum est, cum apostolis versatus est. Itaque Basilides paulo post eosdem, uti dixi, apostolos exortus esse videtur; ab ipso quoque Hieronymo temporibus Imp. Adriani constitutus, *De Viris Ill.* cap. 21. præeunte Clemente Alex. in *Strom.* vii. cap. 17. Μοχ σκοτίως πρὸ σκότει recepit ex *Codd. Florentinis* in edit. suam Burtonus.

P. 215. l. 7. τοῦ σωτηρίου κηρύγματος.] Addit hic Eusebius verba quæ sequuntur; ea autem perinde atque priora non Hegesippi, sed magis Eusebii Hegesippum interpretantis videntur esse; ὥς δ' ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρεληλύθει τε ἡ γενεὰ ἐκεῖνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας ἐπακοῦσαι κατηξιωμένων, τηνικαῦτα τῆς ἀθέου πλάνης ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις, διὰ τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων ἀπάτης· οἱ καὶ, ἅτε μηδενὸς ἔτι τῶν ἀποστόλων λειπομένον, γυμνῇ λοιπὸν ἤδη τῇ κεφαλῇ, τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι τὴν ψευδῶνυμον γνῶσιν ἀντικηρύττειν ἐπεχείρουν. καὶ ταῦτα μὲν οὗτος περὶ τούτων διαλαβὼν ὧδέ πως ἔλεξεν. ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας ὁδῷ προβαλόντες ἴωμεν. *Sed postquam sacer Apostolorum cætus vario mortis genere extinctus est, efflueratque jam ætas hominum illorum, qui divinam ipsam sapientiam suis auribus auscultare meruerant: tunc demum exorta est impii erroris conspiratio, fraude et malitia falsorum doctorum. Qui utpote nullo amplius ex Apostolis superstite, posthæc nudo, quod aiunt, capite aduersus prædicationem veritatis adulterinam doctrinam obtrudere aggressi sunt. Et Hegesippus quidem de iis rebus in hunc fere modum scribit. Nos vero sensim atque ordine progredientes, ad sequentia veniamus.* Ubi ait Valesius ad post-

nam verba supra posita καὶ ταῖς πρὸς αὐτοὺς—*Imper* : “Tota
 “hæc pericope usque ad finem hujus capituli deest in codicibus
 “nostris Max. Med. et Fuk. Sed neque Rufinus eam agnoscit,
 “ut ex versione ejus apparet. Ac mihi quidem videtur tota
 “hæc clausula spuria esse ac supposititia. Putavit enim
 “quisquis hanc addidit, ea quæ præcedunt verba esse He-
 “gesippi: cum tamen non sint Hegesippi, sed ipsius Eusebii,
 “ut discimus ex capite xxii. lib. 4.” Deest autem in *Cod. Bedl.* et *Norfolc.* pericope de qua agitur, et in ceteris, ut
 anno refert Burtonus, qui omittit ipsam, præter *Regium, Paris.*
utrunque et Florentinorum altarium. Tantum ad oram prioris
Flor. extat. Porro Valesii de verbis prioribus sententiam
 satis ipsa confirmat oratio, quæ Hegesippi ne minime quidem
 sapiens stilum Eusebium prodere videtur.

P. 215. l. 16. Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον] Præmisit
 Eusebius, ὁ δ' αὐτὸς (Hegesippus) καὶ τὰς κατ' αὐτὸν αἰδέσας
 τὰς ἀρχὰς ἐπικρίθεται διὰ τοῦτον] KAI μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι &c.
Hæreses quoque quæ a tate sua avortæ sunt, initia idem scriptor
exponit his verbis. POSTQUAM, inquit, Jacobus &c. Dixit
 Eusebius lib. iii. c. 32. seu supra ad hujus pag. lin. 3. post-
 quam ex Hegesippo illa de Symeonis martyrio retulerat, ἐπὶ
 τοῦτοις post hæc, ut vertit Valesius, narrare eundem Hegesip-
 pum, virginem ecclesiam permansisse. Verum tamen, annon
 potius hæc debuerit ῥῆσις illam de Jacobi morte proxime post
 sequi, nonnihil dubito.

Ibid. l. 17. ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ] i. e. Simili ratione, eandem ob
 causam. STROTH. Habet *Rufinus* vetus interpres, etiam ipse
 reddens testimonium veritati. Mox abest a *Cod. Norfolc.* arti-
 culus ὁ ante τοῦ Κλωπᾶ.

Ibid. l. 19. ὄντα ἀνεψιδὸν τοῦ Κυρίου] Male Rufinus, eumque
 secuti Musculus et Christophorsonus *consobrinum Domini* ver-
 terunt, cum potius fratrem patruelem vertere debuissent. Clo-
 pas enim et Josephus fratres fuerunt. Clopas Symeonis pater
 fuit, patruus autem Christi. Errant itaque Musculus et Chris-
 topborsonus, qui θεῖον hoc loco avunculum interpretati sunt.
 Sed ineptissime Rufinus θεῖον pro adjectivo sumpsit. Vide
 quæ supra notavi ad caput 32. libri tertii. VALESIIUS. H. e.
 superius pag. 255. Ἀνεψιδὸν εἶναι pro ὄντα ἀν. habere *Nicoph.*
 notat Strothius.

P. 215. l. 19. διατοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον] Melius legeretur μέχρι τούτου. Sic enim habet Eusebius in lib. iii. c. 32. ubi hunc Hegesippi locum adducit. VALESIUS. Supra lin. 4. hujus pag. Recte monet Strothius, lectionem διὰ τοῦτο confirmari ab *Rufino* et *Nicephoro*. Est enim orationis haud infrequens inversio. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκ. habet *Nicephorus*.

Ibid. l. 21. ἀρχεται δ' ὁ Θέβουθις] Θέβουλις *ed. R. Steph.* Sed in codice Reg. Maz. et Fuk. necnon apud Nicephorum legitur Θέβουθις. Rufinus *Theobutem* vertit, nominis asperitatem aliquantulum molliens. Sic pro Clopa idem Rufinus et veteres fere omnes Cleopam dixere. In vetustissimo tamen Rufini codice qui fuit olim in bibliotheca Parisiensis Ecclesiæ scribitur *Thobutes*. Ceterum in tribus codicibus Maz. Med. et Fuk. scriptum inveni ἀρχεται γὰρ ὁ Θέβ. VALESIUS. ἀρχεται γὰρ ὁ Θεβοῦθις circumflexum *MS. Savil.* seu *Bodl.* δὲ sine elisione *Niceph.* Sed scribitur in *Cod. MS. Norfolc.* Θεοβουθεῖς, quod forsitan invenit in scriptis suis *Rufinus*, qui vertit, *sed Theobutes quidam*, etsi *MS.* meus Rufini veterrimus cum Parisiensi facit. Θειβουθις extat in *codd. Florent.* Ceterum, etiamsi Eusebius, ut ex loco proxime ante hunc a me posito comparet, res novas molitum esse hunc Thebutem post Symeonis martyrium, jam mortuis apostolis, intellexerit, illoque tempore putaverit posthabitu Justo tertio Hierosolymæ episcopo Thebutem fuisse, aliud tamen ostendi videtur verbis Hegesippianis, et vero simile est, ut dixi, hoc facinus egisse Thebutem, quo tempore Symeon constitutus fuerit episcopus; de cujus subrogatione in locum Jacobi nonnulla habet Eusebius lib. iii. *Hist.* cap. 11.

Vir autem cl. Frid. Adolph. Lampius, in *Prolegom.* suis in *Joannis Evang.* lib. ii. cap. ii. §. 17. p. 182. de tempore corruptionis hic memoratæ aliter sentiens, Hegesippum per supplementum, quod ex aliis locis fecit, aliter exponendum autumat. Post verba enim lin. 19. ὃν προέθεντο πάντες ἀνεψιὼν τοῦ Κυρίου δεύτερον, hic inserenda putat, quæ Eusebius lib. iii. c. 32. attulerat, quæque in pag. 214. a me posita sunt, de facta Symeonis per hæreticos, qui Joanne ex vivis exempto caput tollebant, accusatione et supplicio. Deinde post verba lin. 21. οὕτω γὰρ ἐφθαρτο ἀκοαῖς ματαλαῖς, iterum subjungenda ait, quæ iii. 32. de tempore quo hæretici proruperunt in

hanc, his verbis addita sunt, quaeque, ait Lampinus, repetere non erat opus. Haec vero statuit vir doctissimus, propterea quod omnia illa verba ad Hegesippum ipsum pertinere, non ad Eusebium, existimat.

P. 215. l. 22. ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ λαῳ] (*Edid. Steph. et Valerii* exhibent ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων ὧν, καὶ αὐτὸς ἦν &c. ubi haec Valerius) Nicophorus ultimam vocem (ὧν) expansit tanquam superfluum. Sic enim habet: ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ λαῳ. In codice Regio scriptum inveni ὧν καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ λαῳ. Quod ferri potest, si tollatur distinctio quae in omnibus nostris codicibus habetur. Atque ita sensus erit, primum Thebutem aggressum esse vitare Ecclesiam Hierosolymitanam, inducta pestilenti doctrina septem illarum Judaici populi sectarum, quibus ipse erat addictus. Melius tamen meo quidem iudicio legeretur hoc modo, ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων ὧν καὶ αὐτὸς τῶν ἐν τῇ λαῳ. Quod idem valet ac si diceret: Thebutes errorem suum conflaverat ex septem illis sectis Judaici populi, perinde ac Simon et Cleobius et Dosithemus. VALEMIUS. αἰρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ λαῳ. *Nicoph.* αἰρ. εἰς καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῇ λ. *Christoph.* *Lectt.* sed utrumque hoc jam correctoris videtur. Lectio nostra, ὧν καὶ αὐτὸς, extat in *MS. Reg. Margine ed. Genev.* et *exemplaris penes Jones.* Valesius legendum putat ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων ὧν καὶ αὐτὸς, τῶν ἐν τῇ λαῳ, bene quidem quantum ad sententiam, sed sic non scripsit Hegesippus. At tale quid dicere voluit, ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρ. τῶν ἐν τῇ λαῳ ὧν καὶ αὐτὸς ἦν, *vel etiam corruptit ecclesiam, in vectis erroribus a septem illis Judaicis sectis desumptis, quorum et ipse erat.* Caeterum hujus Thebutis apud nullum alium scriptorem fit mentio; quare et hoc nomen aut fictum aut corruptum ab Hegesippo puto. STROTH. Eundem fuisse Thebutem vel Theobutem atque Clementis Alexandrini Theodadem, quem Pauli apostoli familiarem fuisse dicebant, quod habes in *Strom.* ejus vii. p. 899. ed. Potteri, censuerunt viri nonnulli docti. Potius vero utrumque nomen ejusdem viri binominis fuisse putat P. Horreus *Miscell. Crit.* lib. I. cap. 8. ubi de Theodade fuse disputavit. Quod autem ad lectionem hujusce loci constituendam attinet, etsi favebant alteri scripturae MSS. omnes praeter unum ex Florentinis, in quo juxta collationem Gronovii εἰς ὧν extat, sicut in marg. ed.

Genevensis, scripturam tamen *Codicis Regii* post Strothium olim admisi. Cl. quoque Burtono visum est istud ὧν recipere, sed verba ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἵρέσεων conjungere cum paulo post sequentibus ἕκαστος——παρεισήγαγεν. Zimmermanno quidem Eusebium edenti ὧν placuit, eandemque probavit lectionem cl. Heinichen. Nunc ego Nicephorum secutus omisi ὧν post αἵρέσεων, ita quoque vertente veteri interprete Rufino, *qui erat ex septem hæresibus in populo constitutis*. At nuperrime cl. Schulthess. locum sic refinxit, ἀπὸ τῶν αἵρέσεων ὧν καὶ αὐτὸς ἐν τῷ λαῷ, ἀφ' οὗ, tanquam si Hegesippus viros, qui sequuntur, Thebuthe posteriores fecisset, *Symbol.* p. 74. Præivit, ut hoc denique notem, Hegesippo in illo, τῶν αἵρέσεων τῶν ἐν τῷ λαῷ, S. Petrus in *Epistola posteriore*, ἐγένοντο δὲ ψευδοπροφήται ἐν τῷ λαῷ scribens.

P. 216. l. 1. οἱ Σιμωνιανοί] Deest articulus οἱ in *ed. Steph.* STROTH. Adde *MS. Norfolc.* et nunc referente Burtono *codd. Reg. et Paris.*

Ibid. Κλεόβιος, ὅθεν Κλεοβιηνοί] Cleobius Simoni synchronus ipso Ignatio Martyre antiquior fuit. Eundem fuisse cum Cleobulo docet Epiphanius hæresi li. ut eundem Hæreticum alii Saturnilum alii Saturninum vocabant. *READING.* ex Pearsonii *Vindic. Ignat. Epist.* P. ii. c. ii. pag. 17. "Ὅθεν καὶ Κλεοβιηνοί *ed. Steph.* Lectio recepta Κλεοβιανοί extat in *Niceph.* STROTH. Κλεοβιηνοί *MS.* quoque *Savil.* seu *Bodl.* quod olim ego revocavi. Habent istud Heinichen. et Burtonus, faventibus quidem Græcis MSSis, sed præstante Rufino vet. interprete *Cleobiani*. Alium quoque *Cleobulum* Archelai æqualem memorat ex Archelai et Manetis *Disputatione* Epiphanius *Hæres.* lxi. c. 10. *καννοὶ Gruteri Lectt.* ad oram *ed. Genev.*

Ibid. l. 2. καὶ Δοσίθεος, ὅθεν Δοσιθιανοί] Sunt tamen qui scribant hunc Dositheum multo antiquiorem fuisse. Certe si Drusio credimus in responsione ad Minerval Serarii cap. 10. vixit hic Dositheus circa tempora Sennacheribi regis Assyriorum. Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos. *Taceo de Judæismi hæreticis, qui ante aduentum Christi, legem traditam dissiparunt: quod Dositheus Samaritanorum princeps propheta repudiavit: quod Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negaverunt.* Scaliger tamen in *Elencho trihæresii* cap. 15. Dositheum Christo recentiore esse con-

tendit: idque ex Origenis auctoritate, qui in lib. I. contra Celsum diserte id affirmat. Sed et idem Origenes in tractatu 27. in Matthæum, Dositheim Samaritanum temporibus Apostolorum vixisse scribit, qui se Christum esse jactaverit: et tomo xiii. Enarrationum in Evangelium Joannis. Id autem hausisse videtur Origenes ex Clemente Romano, qui in lib. ii. Recognitionum de Simone Mago loquens, ita scribit. “Interfecto etenim, sicut scis et ipse, Baptista Joanne, cum Dositheus hæreseos suæ iniisset exordium, cum triginta principalibus discipulis, et alia muliere quæ Luna vocitata est. “Unde et illi triginta, quasi secundum lunæ cursum in numero dierum positi videbantur. Simon hic malæ ut diximus gloriæ cupidus, accedit ad Dositheim: et simulatis amicitiiis, exorat “ut si quando aliquis ex illis triginta obiisset, in locum defuncti se continuo subrogaret: quia neque statutum numerum excedere apud eos fas erat, neque ignotum aliquem inserere, aut nondum probatum. Unde et ceteri studentes “digni loco ac numero fieri, secundum sectæ suæ instituta placere per omnia gestiunt, quo possit unusquisque ex his “qui illum numerum sequuntur, cum forte aliquis ut diximus, “decesserit, dignus videri qui in locum defuncti substitui debeat. Igitur Dositheus plurimis ab hoc exoratus, ubi locus “intra numerum factus est, introduxit Simonem. Sed hic “non multo post incidit in amorem mulieris illius quam Luna nam vocant, &c.” Ex quibus patet Dositheim iisdem cum Simone vixisse temporibus. De Dosithei ætate idem quoque sentit Eulogius Patriarcha Alexandrinus, ut legitur in bibliotheca Photii cap. 230. Eique sententiæ suffragatur Hegesippus in loco quem præ manibus habemus. VALESIIUS. Δοσίθεων *Niceph. Rufin.* De hujus Dosithei ætate critici certant, et adhuc sub judice lis est. STROTH. Duos saltem Dositheos fuisse, unum antiquiorem, alterum, qui post Christum extiterit, ex patrum de Dositheo narrationibus multi scriptores collegerunt. Conferas item quæ nuper cl. Florius pagg. 31—36. Dissert. jam memoratæ *De Hegesippi hocce Fragmento*, quæ Bononiæ edita est, disseruit. Nunc quoque statuisse Eusebium, Dositheim aliquem Samaritanum et Pseudo-Christianum, μετὰ τοὺς χρίστους τοῦ Σωτήρος extitisse, Fragmenta ostendunt *Commentariorum ejus in Lucam*, quæ anno 1825 Romæ

e codice Vaticano protuli, Cardinalis Maius in *Nova Collect. Vet. Scriptorum*, vol. i. P. i. p. 155. Ceterum tradit tertio itidem sæculo Origenes in lib. vi. *adv. Celsum* n. 11. Dositheanos, qui nec antea, ut ait, valde floruerant, temporibus suis adeo defecisse, ut numerus eorum ad triginta vix et ne vix quidem assurgere diceretur. Interitum quoque hæreticorum Simonianorum memorat ibidem Origenes.

P. 216. l. 3. ὅθεν Γορθηωνοὶ καὶ Μασβώθεος, ὅθεν Μασβωθαῖοι ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ] (*Edd. Steph. et Valesii* habent, ὅθεν Γορθηωνοὶ καὶ Μασβωθαῖοι, ὅθεν ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ, ubi hæc Valesius:) Rectius apud Nicephorum in cap. vii. lib. 4. καὶ Γορθαῖος ὅθεν Γορθαῖανοὶ καὶ Μασβώθεος ὅθεν Μασβωθεανοὶ ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ, &c. Quam emendationem confirmat Rufini interpretatio. In codice Regio, Max. Fuk. et Sav. Γορθηνοὶ: apud Epiphanium in Ancorato Γορθηνοὶ dicuntur: in Panario autem Γορθηνοὶ. Porro has hæreses ex septem Judaïci populi sectis originem traxisse, recte Hegesippus observat. Nam Simoniani, Dositheani, Gortheni et reliqua errorum nomina, nihil aliud fuerunt quam rivi ex Judaïcis illis fontibus defluentes. At Theodorus in libro I. hæreticarum fabularum cap. i. has omnes hæreses ex Simonis fonte fluxisse dicit, Cleobianos scilicet, Dositheanos, Gorthenos, Masbotheos, Menandrianos, Eutychitas et Canistas. ἐκ τῆςδε τῆς πικροτάτης ἀρεφύηςαν ῥίζης Κλεοβανοὶ, Δοσιθεανοὶ, Γορθηνοὶ, Μασβώθεοι, Ἀδριανισταὶ, Εὐτυχηταὶ, Κανισταὶ. Sed cum constet ipsam Simonianam hæresim ex Judaïcis sectis originem habuisse, rectius dixisset Theodorus eas omnes ex Judaïcis sectis fuisse propagatas: maxime cum quædam illarum hæreseon, Simoniana vetustiores esse videantur, verbi gratia Gorthena et Dositheana. VALESIUS. Nostra lectio (scil. καὶ Μασβωθαῖος ὅθεν Μασβωθαῖανοὶ, ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταὶ) extat apud *Rufin. Niceph. Christoph.* discrepante tamen apud hos scriptura. Namque *Christoph. Lectt.* habent Μασβωθαῖοι, *Niceph.* Μασβώθεος et Μασβωθεανοὶ, *Rufin.* *Masbutheus* et *Masbytheni*. S. V. Semlerus acute vidit, ipsos Christianos a Judæis dictos esse מְשַׁבְּתָאִים seu contemtores Sabbati. Vid. ejus ad Baumgarteni *Geschichte der Religions-Partheyen*. p. 270. STROTH. Prorsus contrariam interpretationem excogitaverat vir doc-

tissimus Jac. Rhenferdus, quam supra videsis pag. 225. Dum vero idem vir cl. a Nicephoro putat vocem *Μασβόθεος* insertam fuisse, cum videret reliquarum hæresium primos auctores hic recenseri, a quibus illæ nomen ducerent, huic suspicioni ejus de Nicephoro plurimum adversatur Eusebii Rufiniana Interp. Nicephori ætatem longe superans. Hæc igitur in textum Strothium secutus recepi, quod et Zimmerman. cum Burtono nunc video nuperrime fecisse. *Μασβόθει* habet *MS. Savil.* seu *Bodl.* *Γορθηνοί* pro *Γορθηνοί* *MS. Norfolk.* *Γορθαινοί* Scaligeri *MS.* alia manu. Illud *Γορθηνοί* in editione sua Strothius

substituit. Et *Γορθηνοί* post Strothium et ex pluribus *MStis* recepit Burtonus, quem quidem hic secutus sum, sicut antea, cum *Μασβόθεος* et *Μασβυθαίοι*, quod et supra habes in Num. 1. pro *Μασβυθαίος* et *Μασβυθαενοί* recepi.

P. 216. l. 4. ἀπὸ τοῦτον Μενανδριανιστῶν] *Ὅθεν* ante ἀπὸ deest in codice Regio et apud Nicephorum, rectius sine dubio. Ceterum in codice *Maz. Med.* et *Fuk.* pro *Μενανδριανιστῶν* scriptum est *Ἀδριανιστῶν* quomodo etiam legitur apud Theodorum in libro primo hæreticarum fabularum ut supra vidimus. Rufinus *Μενανδριανος* vertit. *Valentinus.* Habet *Ἀδριανιστῶν MS.* quoque *Savil.* seu *Bodl.* exhibente *Nicephoro* ἀπὸ τοῦτον μὲν Ἀδριανιστῶν, unde patet erroris causa. Rufinus interea sic vertit, et *Gorthens*, unde *Gortheni*, et *Masbutheus*, unde et *Masbutheni*, sed et *Menander*, unde *Menandriani*. Ab ipsis et *Marcionistæ* &c. quasi legisset, καὶ *Μασβούθεος*, ὅθεν καὶ *Μασβυθαενοί*· ἀλλὰ καὶ *Μένανδρος*, ὅθεν *Μενανδριανοί*. ἀπὸ τούτων δὲ καὶ *Μαρκιωνιστῶν* &c. Et postquam hæc scripsi, vidi Halloixium verba Hegesippi in hunc fere modum, Rufinum ut puto secutum, Græce edidisse in *Vitt. P.P. Oriental.* tom. ii. p. 713. Et fortasse verior hæc lectio est, quam illa codicum Græcorum, quia Menandri sectatores cum hæreticis qui hic prius dicti sunt, potius quam cum sequentibus, apud auctores censentur. Verum expectanda est aliorum codicum auctoritas. *Ὅθεν* ante ἀπὸ additum abest, teste Burtono, a *codd. Reg. Paris.* utroque ut *Florentinis*.

Ibid. l. 5. *Μαρκιωνιστῶν*] *Μαρκιανιστῶν MS. Bodl. et Niceph.* Nunc addidit Burtonus *Codd. Med. Maz. Fuket.* Sed rescribere vult, *Μαρκιανοί*, cl. Schulthess. in *Symbolis*, p. 93. ex Justini M. *Dialogo cum Tryphone*, c. 35, ubi Marcosios Marci

discipulos non Marcionitas hoc loco designatos existimat; cui quidem conjecturae favet locus *Constitutionum Apost.* infra adductus. Verum magis amplectendam censeo codicum Valesianarum Nicephorique lectionem *Μαρκιανισται* ab eodem Marco ductam, qui Marcione multo vetustior fuit, et a SENIORE apud Irenæum supra introducitur, Num. xi. pag. 59. Ita dicti sunt *Paulianistæ* Pauli Samosatani discipuli.

P. 216. l. 6. *Σατορνιλιανοί*] *Σατορνιλιανοί* Niceph. post hanc vocem addunt *καὶ ἕτεροι ὡς Cod. Gruteri Lectt. et Codex Castal. (et Cod. Paris. 1.) STROTH.* Cum *MS. Norfolk.* infra exhibeat ὡς pro ἑτέρως, ideo istud codicum Gruteri et Castellani nota marginalis videtur primitus fuisse ad ἑτέρως. Habet *Saturniani* Rufinus quoque; et proxime ante in *Cod. Bodl.* desiderantur voces *καὶ Βασιλιδιανοί.* Ceterum ex *Constitutionibus*, quæ *Apostolicæ* dicuntur, locum hic afferam plerasque hæreses ante recensitas commemorantem. 'Ηνίκα δὲ ἐξήλθομεν (inquiunt ficti apostoli) ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν τὸν λόγον τῆς ζωῆς, τότε ἐνήργησεν ὁ διάβολος εἰς τὸν λαὸν ἀποστεῖλαι ὀπίσω ἡμῶν ψευδαποστόλους εἰς βεβήλωσιν τοῦ λόγου· καὶ προεβάλοντο Κλεόβιόν τινα, καὶ παρέξενξαν τῷ Σίμωνι· οὗτοι δὲ μαθητεύουσιν Δοσιθέῳ τινὶ, ὃν καὶ παρευδοκμήσαντες ἐξώσαντο τῆς ἀρχῆς· εἶτα καὶ ἕτεροι ἑτέρων κατήρξαν ἐκτόπων δογμάτων, Κήρινθος, καὶ Μάρκος, καὶ Μένανδρος, καὶ Βασιλεῖδης, καὶ Σατορνίλος. Tum statim post adduntur, οἱ δὲ ἀναλθὼν ἐκπορνεύουσιν, οἳ οἱ νῦν ψευδῶνυμοι Νικολαῖται. Lib. vi. cap. 8.

Ibid l. 7. *παρεισηγάγησαν*] *παρεισήγαγεν.* Ita correxit Rob. Stephanus, cum in omnibus exemplaribus constanter legatur *παρεισηγάγησαν.* Qui barbarismus non alienus est ab Hegesippo. In codice tamen Fuketiano scriptum inveni *παρεισηγάγησαν.* Apud Nicephorum vero legitur *παρεισήγαγον*, quod magis probo. VALESIUS. In textum primus recepit Strothius *παρεισηγάγησαν*, aliumque testem Valesii exemplaribus addidit *Codicis Veneti Lectt.* Hunc ego et olim secutus sum; qui in Valesii adnotatione mendum aliquod esse suspicatus ait, "quid sibi velit illud *tamen* apud Valesium se nescire, nisi alia "lectio reperiat in *Cod. Fuket.* lectionem Stephani fortasse "confirmans." Nunc recte ait Burtonus, corrigendam esse Valesii notam substituendo vocem *παρεισηγάγοσαν* in priore parte ejus; et *παρεισηγάγοσαν* istud in pluribus scriptis inven-

tum Burtonum secutus velim nunc rescribere. Zimmermannus quidem *παρεισαγάγησαν* post Strothium reposuit; Heinichenus vero *παρεισήγαγον* præfert.

P. 216. l. 26. Καὶ ὅτι γε &c.] Cum istæc Eusebii posuisset Georgius Syncellus in *Chronographia*, pag. 344. eadem tanquam debita Syncello tantum, haud primitus Eusebio, Hegesippi colligens Fragmenta edidit cl. Gallandius in tomo ii. *Biblioth. PP.* p. 67.

P. 217. l. 2. Καὶ ἐπέμενε ἡ ἐκκλησία ἡ Κορινθίων &c.] His Hegesippi verbis sua præmisit Eusebius; 'Ὁ μὲν οὖν Ἡγήσιππος ἐν πέντε τοῖς εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσιν ὑπομνήμασι, τῆς ἰδίας γνώμης πληρεστάτην μνήμην καταλέλοιπεν' ἐν οἷς δηλοῖ, ὡς πλείστοις ἐπισκόποις συμμίξειεν, ἀποδημίαν στείλαμενας μέχρι 'Ρώμης' καὶ ὡς ὅτι τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων παρείληφε διδασκαλίαν. ἀκοῦσαι γέτοι πάρεστι μετὰ τινὰ περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιτολῆς αὐτῷ εἰρημένα, ἐπιλέγοντος ταῦτα· ΚΑΙ ἐπέμενε ἡ ἐκκλησία τῶν Κορινθίων &c. *Hegesippus quidem in quinque Commentariorum libris qui ad nos pervenerunt, luculentissima fidei suæ testimonia nobis reliquit. Scribit enim se, cum Romam proficisceretur, plurimos episcopos adiisse, et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam. Idem postquam de Clementis ad Corinthios epistola quadam commemoravit, hæc addit, quæ nos, si placet, audiamus.* ET Corinthiorum quidem, *inquit*, ecclesia &c.

Ibid. l. 3. οἷς] Etsi ediderat Strothius φ̄ testibus citatis *Rufino, Nicephoro, Christoph. Lectt. Valesioque* in Versione, nil tamen necesse mihi visum est, ut editionum atque manuscritorum lectio mutaretur. Hoc olim dixi, nunc Strothium secutus est Zimmermannus, haud ita aut Heinichen, aut Burtonus. Ceterum hunc Corinthiorum episcopum, nominatum Primum, alibi nusquam commemoratum se reperisse, ait Halloixius.

Ibid. l. 5. *συνεπάημεν*] Adscripsit Scaliger oræ exempli Stephaniani *συνανεπαύθημεν*. quæ quidem lectio exstat in *uno de Florent.* et in *altero* superius scribitur. Vox Paulina est *συναναπαύομαι*, *Rom.* xv. 32. Sed nihil mutandum.

Ibid. l. 6. *διαδοχὴν ἐποιήσάμην μέχρις Ἀνικίτου*] Savilius ad oram sui codicis pro *διαδοχὴν* correxit *διατριβὴν*; utrum ex conjectura, an ex fide manuscripti exemplaris, incertum. utcumque tamen necessaria est hæc emendatio. Porro in capite

xi. hujus libri, ubi Eusebius hunc Hegesippi locum adduxit, paulo aliter hæc referuntur. Etenim Eusebius illic scribit, Hegesippum Romam adventasse temporibus Aniceti, et usque ad pontificatum Eleutherii in urbe Roma permansisse. (Eusebii verba sunt, καὶ κατὰ τὴν Ῥωμαίων δὲ πόλιν ἐς τῆς ἐπισκοπῆς ἐνιαυτῷ Πίου μεταλλάξαντος Ἀνίκητος τῶν ἐκείσε προῦσταται καθ' ὃν Ἠγήσιππος ἱστορεῖ ἑαυτὸν ἐπιδημῆσαι τῇ Ῥώμῃ, παραμεῖναι τε αὐτόθι μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλευθέρου.) Hegesippus tamen hoc loco id non dicit: sed tantum ait, se Romæ mansisse usque ad pontificatum Aniceti. Romam ergo venerat Hegesippus sub extrema Pii tempora. VALESIIUS. Henricus quidem Savilius ad oram sui codicis pro διαδοχὴν scripsit διατριβήν, quam emendationem necessariam putans Valesius sic Græca transtulit, *Romam vero cum venissem, mansi ibi apud Anicetum*. Quæ quidem versio si proba sit, hanc nostram conjecturam de Hegesippo funditus evertit; sed est nimis manifesto detorta: nam μέχρις Ἀνικήτου, *apud Anicetum*, nunquam sonat: ἄχρι et μέχρι Græcè aliud significant: Hesyc. μέχρι, ἕως τινός. Suidas, ἄχρι, ἀντὶ τοῦ μέχρι, ἕως. Lex. Græco-Lat. μέχρι νῦν, *usque adhuc*, et μέχρι τούτου, *usque eo*. Lex. Cyrilli, μέχρι δεῦρο, μέχρι ὧδε, ἕως τοῦ νῦν. Quare μέχρι Ἀνικήτου non magis sonat *apud Anicetum*, in verbis Hegesippi, quam μέχρι Ῥώμης, *apud Romam*, paulo ante in verbis Eusebii. Quam absurdum enim esset, si quis illa Eusebiana de Hegesippo ἀποδημῶν στειλάμενος μέχρι Ῥώμης, sic interpretari vellet, *cum apud Romam, vel Romæ, proficisceretur*? Vidit hoc vir perspicacissimus, ideoque in annotationibus, quibus versionem suam aut corrigere, aut emollire solet, tradit Hegesippum tantum dixisse, *Se Romæ mansisse usque ad Pontificatum Aniceti*: Quod ut aliquo modo tueretur, addidit, *Romam ergo venerat Hegesippus sub extrema Pii tempora*, sine ulla autoritate, aut verisimilitudine; et contra expressam sententiam Eusebii, et Hieronymi, qui eum non sub Pio, sed sub Aniceto Romam venisse diserte tradunt. Cum igitur illa marginis observatio in hos errores tantum virum deduxerit, cum MSS. codices, quibus usus erat, nihil tale ipsi suggesserint; cum Robertus Stephanus in vetustis codicibus nullam hic lectionis varietatem animadverterit; cum Ruffinus, qui ei præivit, tam absurde locum transtulerit, *Cum autem venissem Romam, permansi ibi*

donec Aniceto Soter, et Soteri successit Eleutherus, aliud aliquid his verbis significari sentio.

Certe Halloixii effrænis licentia in hoc loco corrumpendo minime ferenda est, qui primo supposuit hunc locum valde corruptum esse in Græcis exemplaribus, partim ex dictionum transpositione, partim etiam ex commutatione; quo supposito non tantum *διαδοχὴν* in *διατριβήν*, nemine præeunte, convertit; sed et pro *μέχρις* *Ἀνικηίου* legit *παρὰ Ἀνικηίῳ*, quod paulo inferior extra locum suum ex vitio, vel librariorum, vel typographorum positum fuisse putat. Et rursus pro *καὶ παρὰ Ἀνικηίου διαδέχεται Σωτήρ*, extrita particula *καὶ*, substituit *μέχρι Ἀνικηίου διαδέχεται Σωτήρ*, sicque interpretatur, *donec Aniceto successit Soter*; quasi *μέχρι Ἀνικηίου διαδέχεται* bene Græca essent, aut eum sensum funderent; qui denique hæc a seipso pessime excogitata pro ipsis Hegesippi verbis edidit, adeoque sententiam suam a se confictam pro Hegesippiana dedit.

Ego veterem lectionem in hoc Hegesippi loco minime solitandam, sed omnino retinendam puto; cujus ex loci integritate inspectio ratio statim constabat. Sis igitur Hegesippus, *Ἐρμῆνος δὲ ἐν Ῥώμῃ διαδοχὴν ἐποιεῖσθαι μέχρις Ἀνικηίου, ὃς διάκονος ἦν Ἐλεῦθερος, καὶ παρὰ Ἀνικηίου διαδέχεται Σωτήρ, μεθ' οὗ Ἐλεῦθερος ἐν ἐκάστῃ δὲ διαδοχῇ, καὶ ἐν ἐκάστῃ πόλει οὕτως ἔχει, ὡς ὁ νόμος κηρύττει, καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ Κύριος. Romæ vero cum essem, successionem composui usque ad Anicetum, cujus Diaconus erat Eleutherus, et Aniceto successit Soter, post quem Eleutherus: In omni autem successione, et in omni civitate res ita se habet, ut lex prædicat, et prophetae, et Dominus. Mihi hæc clarissima videntur: Hegesippus longum iter instituit Romam usque, multas civitates adiit, multis episcopis se adjunxit; Corinthi cum esset, de origine ejus ecclesiæ quæsit, de epistola S. Clementis certior se fecit; illam ecclesiam ab eo tempore in recta fide permansisse usque ad Primum tunc episcopi locum ibidem tenentem, observavit. Romam inde adiit, ibique successionis tabulam confecit usque ad Anicetum, sub cujus Pontificatu Romam venit, ut Eusebius testatur lib. iv. cap. ii. obiterque postea, cum commentarios scriberet sub Eleuthero, e quibus hæc verba transcripta sunt, monuit Aniceto successisse Soterem, Soteri Eleutherum, qui Aniceti Diaconus erat eo tempore, quo Romæ fuit, addidit-*

que, ἐν ἐκάστη δὲ διαδοχῇ, ἐν ὁμῇ vero successionē, et in unaquaque civitate rectam fidem conservatam esse. Quæ cum sint ad nostram interpretationem confirmandam inprimis comparata, Halloixius illa ἐν ἐκάστη διαδοχῇ, in Hegesippi verbis recitandis penitus omisit. Hanc autem veterem lectionem et interpretationem nostram, qua διαδοχὴν ἐποιήσαμην, successionem composui, vel successionis tabulam confeci redditum est, non alio argumento rejicit Halloixius, quam quod non sit usitatissima locutio. Cui facile respondetur ex Hieronymo, qui modum loquendi ab Hegesippo in historia usurpatum observavit. Ille enim in catalogo de illo veteri Scriptore, *Quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.* PEARSON. De Successione primorum Romæ Episc. cap. v. p. 24. a READINGIO allatus.

Notatu dignum est, comparere διαδοχὴν Saviliano in codice qui in bibliotheca Bodleiana conservatur, quippe cum inde constet, non sumpsisse ex hoc quidem manuscripto suum διατριβὴν Savilium, etiamsi Strothius vocem in textum nuper receperit, *Saviliano codice* nixus, et *Christophorsoni Lectt. Rufinoque*, sed tamen de eorum h. l. auctoritate dubitans. Hanc vero lectionem in editionem suam nuper recepit Zimmermannus, haud tamen sequente vel Heinichenō vel Burtono. Ἀνοχὴν adscriptum erat ad oram exempli olim penes Scaligerum.

Interpretationi autem verborum Hegesippi ab eruditissimo Pearsonio allatæ dum multi favent, inter quos calculum suum ei addidit Grabius in *Spicil. Patrum* fine ipso vol. ii. nihilo tamen minus Sam. Basnagius in *Annal. Politico-Eccles.* ad an. 156. causas quasdam dubitandi proposuit, utrum scripta fuerit ab Hegesippo Romanorum episcoporum successio. Dum vero non ita necessariae mihi quidem istæ causæ videntur, ipse vir doctissimus Pearsonianæ interpretationi suppetias ferre dignatus est. “Objicit sibi, (inquit) ex Halloixio Pearsonius, *Quod διαδοχὴν ἐποιήσαμην, successionem composui, non sit usitatissima locutio.* Respondet autem ex Hieronymo, “qui observavit in Catalogo de illo veteri scriptore: *Quinque libros composuit sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.* Nostro iudicio “alio respondere modo potuit. Nempe Hegesippi phrasim

“ *Luce orationi prorsus similem esse, πρῶτον λόγον ἐποησάμην* “ *primum librum confeci* (Act. i. 1.) ” Hæc Basnagius. *Rufinus* autem vetus interpres ita vertit, *Cum autem venissem Romanam,* permansi inibi, *donec* Aniceto Soter et Soteri successit Eleutherus; propter repetitam enim vocem Ἀνικήτου verba media in codice, quem ille secutus est, omissa fuerant; quod ipsum h. l. in codice nostro *Norfolc.* factum est. Et forsitan ex hac interpretatione suum illud διατριβὴν mutuatus est Savilius, prout ex eadem ac recentioribus versionibus idem sumpsisse Halloixius videtur. Eusebium quidem invenio ita scribentem in lib. vi. *Hist. cap. 19.* ἀνεγὰρ ὁ (Origenes) τῆς Ἀλεξανδρίας καὶ μὴδὲ τὰς κατ’ Αἰγύπτου διατριβὰς ἀσφαλῆς ἐαυτῷ ἠγοῦσθαι; ἀλλὰ ἐπὶ Παλαιστίνῃς ἐν Καισαρείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖν. Vid. et *Chronicon Alex. apud Paschale* p. 227. ed. Ducangii. Sed tamen vocem alteram διαδοχὴν cum codicibus Græcis in hæc Hegesippi loco retineri debere, haud dubito; eodem prorsus sensu accipiendam, quo idem ille Eusebius in ipso principio *historiæ* suo vocabulo usus sit. Τὰς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων διαδοχὰς, inquit, οὐ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ εἰς ἡμῶν διαπευσμένους χρόνους· ὅσα τε καὶ πηλὴν πραγματοποιῆσαι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν λέγεται, καὶ ὅσοι ταύτης (ecclesiæ) διαπρεπῶς ἐν ταῖς μάλιστα ἐπισημοτάταις παροικίαις ἠγγήσαντό τε καὶ προέστησαν—γραφῇ παραδοῦναι προηρημένους. Itidem in lib. iii. c. 3. προϊούσης δὲ τῆς ἱστορίας, πρὸς γοῦν ποιήσομεν σὺν ταῖς διαδοχαῖς ὑποσημῆναι, τίνες τῶν κατὰ χρόνους ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων &c. Porro lib. v. c. 5. ita scribit. Οὗτος (Irenæus) τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς τὴν διαδοχὴν ἐπισκόπων ἐν τρίτῃ συντάξει τῶν πρὸς τὰς αἱρέσεις παραθέμενος, εἰς Ἐλεύθερον, οὗ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ἐξετάζεται, ὡς ἂν δὴ κατ’ αὐτὸν σπουδαζομένης αὐτῇ τῆς γραφῆς τὸν κατάλογον ἴσῃσι, γράφων ὧδε &c.

Non omnibus tamen, sicut ostendi, satisfecit expositio Pearsoniana; et felicius rem sibi videtur Tillemontius agere, qui in *Memor. Eccles.* tom. iii. Not. in *S. Hegesip.* voces διαδοχὴν ἐποησάμην ita interpretatus est, ut Hegesippus successionem doctrinæ, sive doctrinam, apud ecclesiam Romanam tunc temporis receptam, consignasse literis videretur, quæ quidem doctrina per successionem ab apostolis usque servata fuisset. Etenim ostendere ait illud, quod sequitur, ἐν ἐκάστῃ διαδοχῇ, ab eo commemoratos fuisse gradus in uniuscujusque ecclesiæ

traditione, cum nullo modo melius distingui possint iidem gradus quam per episcoporum successionem. Tantum Tillemontius. Et fidem fortasse majorem fecerint huic expositioni verba, si modo sana sint, quæ ad finem extant *Epistolæ* Gregorii Nysseni *ad Eustathiam* &c. ab Isaac Casaubono primum editæ. Ἀναμνήσθητε, inquit Gregorius, τῶν ἀγίων πατέρων, οἷς παρὰ τοῦ μακαρίου πατρὸς ὑμῶν ἐνεχειρίσθητε, ὧν καὶ ἡμεῖς κατὰ Θεοῦ χάριω τὴν διαδοχὴν ἔχειν κατηξιώθημεν, καὶ μὴ μεταίρετε ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ὑμῶν, μηδὲ ἀτιμάζετε τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦ ἀπλουστέρου κηρύγματος, μηδὲ ποικιλαῖς ΔΙΑΔΟΧΑΙΣ τὸ πλεον νεύματε· ἀλλὰ στοιχεῖτε τῷ ἀρχαίῳ κανόνι τῆς πίστεως. Ubi Casaubonus: “Variarum successiones vocat Gregorius eam doctrinam, “quæper variarum ætatum successiones mutaverat, neque servaverat τὴν ταυτότητα τῆς πρώτης πίστεως.” Verisimiliter quidem; sed tamen, venia sit dicto, vix dubitem ego, quin illud apostoli ad Hebræos Gregorio in mentem venerit, ut revera scriberet διδασκαίς non διαδοχαῖς, Διδασκαίς ποικιλαῖς καὶ ξέναίς μὴ περιφέρεσθε *Heb.* xiii. 9. Frequens enim est harum vocum inter se permutatio. Ita variatur tribus locis scriptura in codicibus Eusebii manuscriptis, nempe lib. v. *Hist.* c. 6. et c. 11. et lib. vii. c. 32. Adde Nicephori CP. *Stichometriam*, in qua pro Διδασχῇ Ἀποστόλων MS. exhibet Διαδοχαὶ Ἀποστόλων, teste Joanne Croio, *Observ. in Nov. Test.* p. 3.

P. 217. l. 7. παρὰ Ἀνικίτου διαδέχεται Σωτήρ] παρὰ Ἀνικίτῳ *Gruteri Lectt.* STROTH. Σωτήριχος pro Σωτήρ legitur in MS. *Norfolc.* non tantum hic, sed et in DIONYSII CORINTHII Fragmento supra p. 186. itidem in lib. v. *Hist. Euseb.* cap. 24. ubi litteræ S. Irenæi ad Victorem Romanum adducuntur. Idem nomen, ut supra p. 174. dixi, duo illi chronologi Georgius Syncellus atque Nicephorus CP. necnon Eutychius in *Analibus* huic episcopo indiderunt.

Ibid. l. 23. Ἐν τούτοις ἐγνωρίζετο Ἡγήσιππος] Non recte meo quidem iudicio Hegesippus confertur in tempora Imperatoris Hadriani. Nec locus ille Hegesippi quem hic adducit Eusebius, id evincit. Certe Hegesippus libros suos scripsit pontificatu Eleutheri, ut ipsemet testatur infra cap. 22. (Vid. supra p. 217. Æqualis igitur fuit Irenæi, qui et ipse sub Eleuthero Romanæ urbis episcopo insignes illos adversus hæreses libros elucubravit. Hieronymus tamen hunc Eusebii

nostri locum secutus, in catalogo ecclesiasticorum scriptorum Hegesippum preposuit Justino: quod utique fieri non debuit. Certe Eusebius noster in cap. 21. et 22. hujus libri, quasi priorem sententiam retractans, Hegesippum confort in tempora Marci Antonini. VALESIIUS.

P. 202. l. 1. *Οἱ κενοτάφια*] *Edd. Steph. et Val. κενωτάφια*; ad quam vocem istæc Valesius. Rectius apud Nicephorum in lib. iii. cap. 26. legitur *κενοτάφια*. Hieronymus in catalogo sic vertit. *Tumulos etiam templaque fecerunt*. Rufinus vero sic interpretatur: *quibus templa immo potius sepulcra fecerunt*. VALESIIUS. Nostra lectio extat apud *Christoph. Lecti. et Niceph.* probante Valesio qui et *cenotaphia* vertit. Omnes interpretes hanc vocem h. l. vulgari significato accipiunt. At mihi potius *simulacra* denotare videtur. Primo enim quid peccassent ethnici in erigendis tumulis amicorum suorum? Deinde quoque Hegesippo tanquam homini Hebræo valde familiaris erat ille significatus. Namque etiam apud LXX. interpretes 1 Reg. xix. 13, 16. *κενοτάφιον* significat *simulacrum*. Denique et ipse Eusebius clarissime significat se ita accepisse hanc vocem, scribens, *περὶ τῶν ἱερουσάντων τὰ εἰδωλα οὕτω γράφω*. Perperam igitur et nos reddidimus in versione vernacula (scil. *Historiarum Eusebii*). STROTH. Strothium docte mutantem secutus sum. In Fragmento Vocabulorum nonnullorum apud *Commentarios Cyriaci et Acomitani Pisauri* anno 1763 edit. positum est, *Cenotaphia, simulacra*. Jamque scio ex Jac. Gronovii collatione codicum Florentinorum extare in altero eorum *κενοτάφια*. Noluit propter consensum codicum alteram vocem mutare Burtonus. Mox abest verbum *ἐστὶ* a *Cod. Bodl.*

Ibid. l. 2. *ὃ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος*] Hic agō in honorem Antinoi ab Hadriano institutus, quinquennalis fuit, et Mantineæ in Arcadia celebrabatur, ut scribit Pausanias in Arcadicis. Male ergo Rufinus agōnem annum de suo adjecit. Ejusdem agōnis meminit Tertullianus in lib. de Corona, cap. 13. ubi agōnem illum coronarium fuisse testatur his verbis: *Hoc enim superest ut Olympius Jupiter, et Nemeus Hercules, et misellus Archemorus, et Antinous infelix in Christiano coronentur*. VALESIIUS. Conferendum nunc monet cl. Heinichen. nuperus Eusebii editor Epiphānii *Ancorat.* ii. p. 169, ed. Petavii.

P. 202. l. 3. *ἐφ' ἡμῶν γενόμενος*] *ὁ καὶ ἐφ' ἡμῶν γινόμενος*

(edit. Steph. et Valesii). Hæc est scriptura codicis Regii quem fere ubique secutus est Rob. Stephanus. Verum in tribus aliis Maz. Med. et Fuk. hic locus ita legitur ac distinguitur οὐ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. Sed et in Saviliano codice et apud Nicephorum legitur γενόμενος. Quam quidem lectionem secutus videtur Rufinus, sic enim vertit: *cui agones annui celebrantur, qui Antinoii appellantur, nostris adhuc temporibus instituti*. Certe dubitari non potest, quin hæc lectio priori sit anteferenda. Id enim probare vult Eusebius, Hegesippum floruisse temporibus Hadriani. Quod quidem ex eo concludit, quod Hegesippus ipse testatur certamen Antinoium sua ætate institutum fuisse. Quod si legamus cum Regio codice ὁ καὶ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος, tum argumentatio Eusebii non valebit. Sensus enim hic erit, certamen Antinoium adhuc ætate Hegesippi celebratum fuisse. Ex quo tantum abest ut concludi possit, Hegesippum vixisse imperante Hadriano; quin potius illud consequitur, nonnisi post obitum Hadriani Hegesippum libros suos composuisse. Nam si principatu Hadriani scripsisset Hegesippus, non utique diceret certamen Antinoium adhuc sua ætate actum fuisse: quippe cum Hadrianus sub finem imperii sui agonem illum instituerit. Ceterum has voces ἐφ' ἡμῶν γενόμενος mallet referre ad vocem Ἀντίνοος, et totum hunc locum ita construere ὃν ἐστὶ καὶ Ἀντίνοος, δούλος Ἀδριανοῦ Καίσαρος ἐφ' ἡμῶν γενόμενος, οὐ καὶ ἀγὼν ἄγεται Ἀντινόειος. Atque ita Hegesippi locum ab Eusebio acceptum esse pro certo habeo. Sane Justinus in Apologetico de hoc ipso Antinoō loquens sic ait. καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γενομένου. Hæc VALESIUS. Erravit vero in Nicephoro teste citando, qui habet ὁ καὶ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. Atque agonem illum temporibus recentioribus institutum fuisse, tantum dicere videtur Hegesippus. Cum Strothius ante me recepisset γενόμενος pro γινόμενος, ego cum codicibus Maz. Med. Fuket. quibus nunc addendus est Savil. seu Bodl. illa ὁ καὶ omisi. 'O tantum habere codd. Norf. et Venet. nunc refert Burtonus et ὁ καὶ nescire Florentinos manuscriptos, dum ipse illud mecum omittit. Idem addit ἐφ' ἡμῶν extare in codd. Reg. et Paris. utroque, ἀφ' ἡμῶν in cod. Bodl. sed dubitare se ait de scriptura codd. Med. et Fuket. Denique constat legi γενόμενος in codd. omnibus præter Regium, Parisinos, Venetumque.

Ibid. καὶ γὰρ καὶ πόλιν ἔκτισεν] Posterius καὶ deest in *cod. Norfolc.* ubi scribitur ἔκτισας. Nunc addit Burtonus *codices* omittentes *Reg. Paris.* i. et *Florentinos.*

Ibid. l. 4. καὶ προφήτας] Hieronymus in catalogo vertit, *civitatemque ex ejus nomine condidit, et prophetas statuit in templo.* Rufinus vero adhuc fusius. *Nam et civitatem condidit ejus nomini Antinoum, et templum ei et sacerdotes instituit ac prophetas.* Sane in Græcis Hegesippi verbis aliquid necessario supplendum est. Nam ἔκτισε προφήτας, Græce vix dici potest. Sed meminisse debemus, Hegesippum simplici admodum ac plebeio sermone scribere, ut hic etiam testatur Eusebius. Itaque Græca ejus verba interpretatione adjuvanda sunt. Frustra igitur Salmasius emendare aggressus est in notis ad historiam Augustam pag. 41. Ubi etiam quinam hic dicerentur prophetæ non intellexit. Sciendum est igitur apud Ægyptios summum sacerdotem qui reliquis sacerdotibus et pastophoris præesset, et qui templorum redditus ceteris distribueret, dictum esse prophetam. Primus enim in templo procedebat cantor, deinde horoscopus, tum scriba seu ἱερογραμματεὺς, postea vestitor seu στολιστής. Deinde novissimus incedebat propheta hydriam in sinu gestans, ut docet Clemens Alexandrinus in lib. vi. pag. 269. Epiphanius in libro iii. adversus hæreses, παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις προφήται καλούμενοι, τῶν ἀδύτων τε καὶ ἱερῶν ἀρχηγοί. Eorumdem prophetarum meminit Philostratus in libro I. de vita Apollonii cap. i. et Diogenes Laertius in proœmio operis sui. Themistius in oratione 2. et Firmicus in libris Matheseos non semel. Clemens denique in libro I. Recognitionum haud procul ab initio. *Ægyptum*, inquit, *petam, atque ibi Hierophantis vel prophetis qui adytis præsunt, amicus efficiar ; et pecunia invitatum magum precabor, ut educat mihi animam de infernis.* Fuerunt etiam Idæi Jovis prophetæ in Creta, de quibus Porphyrius in libro iii. de abstinentia. Porro de prophetis Antinoi ab Hadriano institutis mentio est in veteri inscriptione Græca quam citavit Casaubonus in notis ad Spartianum. Adde hic veterem inscriptionem quam refert Gruterus pag. 314. ubi Embes quidam Ægyptius προφήτης dicitur, id est sacerdos Serapidis. Quare non mirum est si Antinous ab Hadriano consecratus prophetas habuit, quippe cum ab Ægyptiis præcipue coleretur.

Cur autem Ægyptii prophetas vocarent Antistites suos, hæc mihi causa esse videtur, quod arcana quædam sacra ac mysteria ab iis tradi crederent. Prophetæ enim dicuntur quasi arcanorum interpretes. Habuit certe Antinous sacra sua ac mysteria, quibus initiabantur qui vellent. Testatur id Pausanias in Arcadicis, καὶ τελετὴ τε κατὰ ἔτος ἕκαστον, καὶ ἀγὼν ἐστὶν αὐτῷ διὰ ἔτους πέμπτον. Id est *et mysteria quotannis, et quinto quoque anno certamina in honorem ejus celebrantur.* VALESIIUS. Nonnulla haud vulgaria afferentem vide Origenem lib. iii. *Contra Cels.* n. 36. de falsis miraculis, quæ Antinoo, scilicet Romanorum imperatorum instar Deo jam facto, attribui solita sunt. Legendum autem censuerat Halloixius ἔστησε pro ἔκτισε, et vocem ναὺν ante καὶ προφήτας ex interpretatione Rufini putaverat supplendam; sed Salmasii conjectura illa, etsi improbata Valesio, videtur amplectenda, quæ ex Hieronymo integriori codice uso voces κατέστησεν ἐν τῇ ναὶ addit. Hieronymi interpretatio supra commemorata est, *et statuit prophetas in templo.* Vide Hieronymum *De Viris Ill.* cap. xxi. ubi Vallarsius editor novissimus supplendum esse Hegesippum ex Hieronymo ait. Quin et illud γεγόμενος de agone instituto, non de ipso Antinoo, videtur intelligendum. Interea sine idonea causa ita scribere cl. Baraterio visum est in *Disquis. Chronol.* cap. 12. "Hegesippi locum e memoria citat Eusebius, unde sic fere οὕτω πως loqui Hegesippum dicit, et sane verba ejus ita cum suis propriis confundit, ut non bene distingui possint, et ultima illa de agone &c. ad Eusebium pertinere dicenda sint." P. 159.

P. 202. l. 16. ἔκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίων εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συριακοῦ, καὶ ἰδίως &c.] Cl. Lardnerus libro *De Fide Hist. Evang.* Part. ii. lib. I. cap. 14. dum hunc locum male sanum esse suspicatur, rectum germanumque ejus sensum ab Hieronymo petendum putat, qui initio lib. iii. *adv. Pelagian.* ita scribit: *In evangelio juxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroque sermone, sed Hebraicis literis scriptum est.* Neque alia ratione rem explicavit Millius *Prolegg. in Nov. Test.* p. v. ed. Oxon. qui ait, "Editum erat hoc evangelium sermone eorum vernaculo Hebræo, seu ex Hebraica et Syriaca lingua mixto; unde et Syriacum ab Eusebio dictum est," hoc nimirum loco; in quo nihil fortasse mutandum, vetus enim interpres *Rufinus*

vertit, *Disservit autem de evangelio secundum Hebræos et Syros.* Et de versione Græca quadam, ut videtur, sed veteris testamenti, ita locutus supra est MELITO in Fragmento IV. ὁ Σέ-
 ρος καὶ ὁ Ἑβραῖος κρεμύμενός φησιν. Vid. pag. 118. Ceterum
 monet Fabricius in *Biblioth. Gr.* vol. ix. p. 256. ed. novæ, dis-
 cendum esse ex Hieronymi loco, evangelia Matthæi Hebræa,
 quæ circumferuntur, esse commentitia.

Ibid. καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραϊδος] In sua oratione Hegesippus
 vocabula quædam Hebraica Græcis literis extulerat; quod
 quidem conjecturæ viri docti de θύρα supra p. 237. memoratæ
 favere possit.

Ibid. l. 20. πανάρετον σοφίαν] Hieronymus in Chronico
 Olympiade 136. et in Præfatione ad proverbias Salomonis, li-
 brum sapientiæ Jesu filii Sirach, πανάρετον appellari scribit.
 Eadem porro ratione proverbias Salomonis veteres appellarunt
 πανάρετον σοφίαν. Quippe liber ille sapientiæ Jesu filii Sirach,
 apud Hebræos parabolæ inscribitur, perinde ac liber prover-
 biorum Salomonis. Et quemadmodum Salomon post para-
 bolas scripserat Ecclesiastem et canticum canticorum: sic
 etiam Siracides parabolis suis Ecclesiastem et canticum ex-
 emplo Salomonis adjecit. Utriusque igitur parabolæ dictæ
 sunt ab antiquis πανάρετος σοφία. Sed et liber ille qui sa-
 pientia Salomonis falso inscribitur, πανάρετος σοφία dicitur ab
 Athanasio in Synopsi, et ab Epiphanio in libro de ponderibus.
 Verum ut hic liber falso adscribitur Salomoni, sic panareti
 vocabulum falso usurpat. VALESIIUS. Adisis quæ supra pag.
 135. in MELITONIS Fragmenta adnotantur. Interea ita red-
 dere Rufinum verba istæc invenio, quasi aliud quid legisset,
Verum et hic ipse, et Irenæus, et omnis antiquorum chorus li-
brum, qui adtitulatur Sapientia, Salomonis dixerunt, sicut et Pro-
verbia, et cætera.

P. 202. l. 21. καὶ περὶ τῶν λεγομένων δὲ ἀποκρύφων] For-
 tasse haud liquet, ait in loco paulo ante indicato Lardnerus,
 veterisne an novi testamenti libros apocryphos hic commemo-
 ret Hegesippus. Neque eo quod proxime ante de Salomonis
 proverbiiis mentio facta esset, illud certum esse idem vir cl.
 censet, designari hic libros veteris testamenti apocryphos.
 Immo vero, mea quidem sententia, non est causa, quamobrem
 existimemus de libris hoc loco agi, qui apud Post-Nicænos

et Protestantes *apocryphi* dicuntur, namque eos significat Lardnerus; hi enim omnes ante Hegesippi tempora, haudquaquam ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων, conscripti sunt; et raro, si modo unquam, a scriptoribus Ante-Nicænis, vel Eusebii æqualibus, *apocryphorum* nomine appellantur. Scilicet isti libri, Rufino teste in *Expos. Symboli Apost.* p. 26. ad calcem ed. Fellinæ Cypriani, non canonici sed ecclesiastici a majoribus appellati sunt, ut est, *Sapientia Solomonis, &c.*—In novo vero Testamento, libellus qui dicitur *Pastoris sive Hermatis, qui appellatur Duæ Viæ, vel Judicium Petri, quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam. Ceteras vero scripturas apocryphas nominarunt, quas in ecclesiis legi noluerunt.* Vid. et Augustin. lib. xv. *De Civitate Dei* c. 23. Hujusce posterioris generis fuerunt opuscula, de quibus egit Hegesippus. Nonnulla vero ex his quoque scriptis etiam ante initia Christianismi composita esse videntur *apocrypha* semper appellata, quæ cum neutrius quidem testamenti sunt, ad vetus autem, potius quam ad novum, pertinere dicenda sunt.

P. 203. l. 3. Τὸν γὰρ οὖν Κλωπᾶν] Idem scribit Epiphanius in hæresi 78. cap. vii. Proinde emendanda est interpretatio doctissimi viri D. Petavii, qui locum Epiphanii in eadem hæresi cap. 14. ubi Symeon Clopæ filius, Jacobi Justi ἀνεψιὸς dicitur, vertit *e sorore nepos*; cum patruelem vertere debuisset. Porro hunc Symeonem Clopæ filium, quidam cum Simone apostolo confuderunt, inter quos est auctor Chronici Alexandrini; et Dorotheus in libello de apostolis ac discipulis Domini. Idem scriptum inveni in veteribus schedis quæ cum historia Ecclesiastica Rufini compactæ sunt in codice Parisiensis ecclesiæ *Joseph qui interpretatur augmentum, filius Jacob filii Mathan, de tribu Juda et de familia David ortus, in civitate sua Nazareth natus: faber arte. Frater Cleopæ: vir Mariæ adjutorio non carne. Cleophas vero pater apostoli Symeonis Cananæi: Joseph autem pater Jacobi fratris Domini, qui aliter dicitur Jacobus Alphæi.* Nicephorus Constantinopolitanus in chronologia tripertita, Symeonem hunc Clopæ filium, Jacobi Justi fratrem facit. Sic enim ait in catalogo episcoporum qui Hierosolymis sedere, Συμεὼν Κλεόπας, ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ Μάρτυς. Ita juxta Nicephori sententiam, Symeon Josephi

filius fuit, perinde ac Jacobus Justus. Cleopæ tamen seu Cleopæ filius dicitur ex adoptione legali. Nam cum Cleopas sine liberis decessisset, Josephus frater ducta ejus vidua semen ei suscitavit, sicut scribit Nicephorus in libro I. cap. 33. Quamquam Nicephori Constantinopolitani locus aliter etiam explicari potest: ut scilicet Symeon et Jacobus Justus fratres dicantur, Cleopæ nimirum filii. Certe Chrysostomus et Theodoretus in epistolam ad Galatas, Jacobum Justum Cleopæ filium fuisse scribunt. Verum in hac tanta scriptorum discrepantia, Hegesippi et Epiphanii sententiam sequi malim; et Symeonem Cleopæ filium qui episcopus fuit Hierosolymorum, a Symeone seu potius Simone Josephi filio distinguere. Certe Beda hanc tandem sententiam utpote certiore amplexus est, cum Isidori sententiam antea secutus fuisset, ut ipse fatetur in Retractationibus in Acta Apostolorum cap. i. Isidori autem locus quem intelligit Beda, est in libro de vitis Patrum utriusque Testamenti. Ex quo etiam libro desumptum est fragmentum illud quod supra citavi sine auctoris nomine. VALESIUS. Ante adductum ex Hegesippo de Cleopa istud, quod et alibi ab Eusebio ex eodem allatum fuerat, veterem quandam narrationem Hegesippo fortasse debitam profert ille de suffecto Symeone in episcopatum Hierosolymitanum ab apostolis, cæterisque Domini discipulis atque cognatis, quotquot adhuc eorum superstites agebant. Καὶ δὴ ἀπὸ μιᾶς γνώμης, αἶτ ille, τοὺς πάντας Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ, οὗ καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου μνημονεύει γραφὴ, τοῦ τῆς αὐτόθι παροικίας θρόνου ἄξιον εἶναι δοκιμάσαι, ἀνεψιδὸν ὥς γε φασὶ γεγονότα τοῦ Σωτῆρος. ΤΟΝ γὰρ οὖν Κλωπᾶν &c. *Omnes itaque uno consensu Symeonem filium Cleopæ, illius cujus in evangelis fit mentio, episcopali sede dignum judicaverunt. Creditur autem Symeon patruelis fuisse servatoris.* NAM Cleopam &c. Itidem cap. 32. ejusd. lib. idem historicus scribit, λογίσμῳ δ' ἂν καὶ τὸν Συμεῶνα τῶν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων εἶποι ἂν τις γεγονέναι τοῦ Κυρίου, τεκμηρίῳ τῷ μήκει τοῦ χρόνου τῆς αὐτοῦ ζωῆς χρώμενος, καὶ τῷ μνημονεύειν τὴν τῶν εὐαγγελίων γραφὴν Μαρίας τῆς τοῦ Κλωπᾶ· οὗ γεγονέναι αὐτὸν, καὶ πρότερον ὁ λόγος ἐδήλωσεν. In *Papiano Fragmento*, quod Græbius primus edidit, ipsa hæc Maria, quam Cleopæ Joannes in Evangelio appellat, Alphei uxor, sororque Mariæ matris Domini fuisse dicitur, et Cleopæ

nominata, vel a patre vel a gentilitatis familia, vel alia causa. Verumtamen ibidem hoc additur, Mariam Salomen, quæ Zebedæi fuit uxor, a quibusdam dici Mariam Cleophæ fuisse, ita dictam quod *duos viros* habuerit. Vid. supra p. 16. Omnia hæc quidem incerta sunt; sin vero Maria Cleophæ Mariæ virginis soror fuit, Symeon Christo cognatione materna insuper conjunctus est. Ceterum contra Valesium ostendere vult Samuel Basnagius *Exercit. Hist. Crit.* An. xlv. num. 38. p. 518. Simonem Zelotem apostolum a Symeone Clopæ aperte distingui apud Dorotheum, nedum confundi. Cleophas pater ejus unus de duobus discipulis fuit, quibus Emauntem euntibus apparuit Christus. *S. Luc.* xxiv. 18.

P. 219. l. 9. "Οτι τὰ &c.] Unum est de capitibus, quæ ex Stephani opere Photius excerpserit.

Ibid. l. 16. καὶ ἐξῆς.] Vix invenio rationem excusandi Hegesippum, improbantem ista verba: *Bona, quæ preparata sunt justis, oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt.* Sunt enim ipsa S. Apostoli Pauli verba 1 Corinth. ii. ver. 9. sive ex Esaïæ cap. lxiv. ver. 4. sive ex libro Apocrypho citata, de quo vide tom. I. hujus Spicilegii Patrum p. 136. At vero non est standum judicio Stephani Gobari Tritheitæ Hegesippum allegantis: cujus antiquissimi Patris ἐπομνήματα si superessent, videremus forte, eum non ipsa illa verba rejecisse, sed falsam eorum interpretationem, ab hæreticis factam, qui Christum merum phantasma fecerunt, se et visu et auditu circa illum deceptos esse dicentes. GRABIUS fine ipso *Spicilegii Patrum.* Consentit Grabio exponenti Hegesippi locum de Phantasiastis Lardnerus, ubi supra, §. 6. p. 277.

At vero de rebus spiritualibus, quæ per evangelium fidelibus patefactæ sunt, hic agit Hegesippus; immo ab ipso apostolo in hoc commate designari putem dogmata illa ad salutem hominum spectantia, sive mysteria evangelica, quæ Judæorum fuerant celata oculos, et nonnisi τοῖς τελείοις Divino Spiritu patefaciente servata. Hæc sunt Christi mysteria "quæ cupiunt Angeli videre." 1 *Pet.* i. 12. Ad hoc ex pluribus Clementis Alex. locis id mihi persuasi, Gnosticos hæreticos consuevisse hæc verba, sive ex apostolo, sive ex libro apocrypho, ea sumpserint, ad seipsos, tanquam τοὺς δικαίους exclusis aliis omnibus, propter majorem suum, quem crepa-

ANNOTATIONES

, in rebus divinis profectum, accommodasse. Quapropter eos hæreticos confutare sibi videbatur Hegesippus Christi-
bis allatis, in quibus sapientia oculis atque auribus dis-
lorum jam ante patefacta fuisse declaratur. Confer Cle-
tem Al. *Strom.* iv. pp. 615, et 628. et *Strom.* v. pp. 659, et
ed. Potteri, sed de vero suo Gnostico, sive perfecto Chris-
to, his locis disserentem.

Postquam hæc scripsi, Gallandium vidi in *Bibliotheca PP.*
ii. p. 67. Cotelarii verba huc adducentem. “Cotelarius
notis ad Constit. Apost. lib. vi. cap. 16. ad hunc locum
se habet. Quia teste Hieronymo in *Isaia* lxiv. 4. lege-
atur in opere apocrypho inscripto *Ascensio Isaia*, quod ab
stolo citatur 1 Cor. ii. 9. *Quod oculus non vidit* &c. ac-
cit autem Hegesippum Stephanus Gobarus Tritheita apud
otium, quod hoc esse falsum putaverit: suspicari quis
sset, ita factum ab Hegesippo in contemptum voluminis
de ii. Verum aliter ego conjicio, ac Hegesippum culpa
reus; ut qui non neget verum aliquando existi-
se, ea quæ Deus suis præparavit, invisa esse, inaudita et
ognita; sed qui velit, amplius verum non esse post in-
arnationem et missionem Sancti Spiritus: subjungente

“Paullo, *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum*, atque
“Hegesippo confirmante sententiam suam per testimonium
“*Matth. xiii.*” Ita Cotelarius. Et profecto si vecordiam at-
que superbiam veterum quorundam hæreticorum reputaveris,
qui tanta audacia plurima bona ac secreta regni cæles-
tis ipsis quoque apostolis incognita esse statuebant, haud
absimile vero videbitur, vel priora ipsos protulisse hæreticos,
vel posteriora illis regessisse Hegesippum. Ad librum vero
quod attinet, ex quo desumpsit ista apostolus Paulus, Hier-
onymus quidem in *Commentario suo in Esaiam* hæc posuit; *As-
censio Isaia et Apocalypsis Eliæ hoc habent testimonium*; sed
idem ille *ad Pammachium De Optimo Genere Interpretandi*
scribens Apocalypsin tantum *Eliæ* in hac re commemorat,
p. 375. ed. Froben. et in hoc libro, potius quam in altero,
etiamsi Origenes, Euthalius aliique auctores, *Isaia* apocrypha
nominaverint, verba apostoli comparuisse nunc temporis fac-
tum est verisimile. Cum enim ipsa illa *Isaia Ascensio* e codice
Æthiopico edita fuisset a clarissimo viro Ricardo Laurence

Hebraicæ linguæ apud nos professore Regio, postea vero archiepiscopo Casseliensi, in eo opusculo nihil hujusmodi deprehensum est. Attamen idem videtur fuisse liber vetus hoc titulo insignitus, vel certe cognati generis, atque opusculum recens editum; ne memorem enim serram, qua Esaias dissecatus esse fertur, *ῥῆσις* illa libri veteris, quam protulit Epiphanius in *Hæresi* LXVII. cap. 5. in capite quoque undecimo novi libri extat.

Nihil amplius Hegesippi, affirmat Grabius post allata in *Spicilegio* suo viri sancti Fragmenta, "sive in impressis libris, "sive in Codicibus MSS. inveniri potuisse. Quod enim Cod. 142. Barocc. de Jacobo legitur, excerptum est ex Euseb. lib. ii. cap. 23. Neque diversa erunt, quæ Cod. cXLVI. Bibliothecæ Cæsareæ extant: siquidem et illa Jacobi historiam continent, uti Lambecius lib. iv. in recensione istius Codicis testatur. De alterius Hegesippi sive potius Josippi historia, cujus aliquot MSS. exemplaria hic in Anglia habentur, nihil opus est dicere, quia satis dixerunt viri doctissimi D. Cavius, Dupinius, alique." P. 213. Ipsa hæc Pseudo-Hegesippi historia, de qua fuse, cum plus semel edita esset, viri illi scripserunt, gravi errore in *Catalogo Codicum Bibliothecæ Harleianæ* hoc titulo, qui in ipso fortasse codice MSto extat, insignita est, *Hegesippi Commentariorum Actorum Ecclesiasticorum libri v.* Verior fuisset hujusmodi index, *Hegesippi de Bello Judaico et Urbis Hierosolymitanæ Excidio libri v.* Etenim per amicum quendam hanc rem perscrutatus, carbonem, ut aiunt, pro thesauro inveni; nec tamen spe magna depulsus. Extat præterea fabula quædam de illo Symeone, qui a S. Luca cap. ii. Evangelii commemoratur, ab Hegesippo quodam ficta in libro *De Supplemento Evangelicæ Veritatis*, quem quidem librum, ut ait Wagenseilius, nemo novit, quis sit, et an uspiam gentium extet. Hanc historiolum videas apud eundem Wagenseilium ad *Tela Ignea Satanae* p. 420. Confer etiam Leonis Allatii *De Simeonum Scriptis Diatriben*, p. 2. Petrus autem de Marca, vir illustris, in *Epist. ad Valesium* Eusebio præmissa, extitisse ait integrum opus *Commentariorum* Hegesippi non solum Eusebii sed etiam Hieronymi temporibus; superfuisse quoque Georgii Syncelli ætate, qui ejus auctoris fragmentum profert in *Chronico*, aliud a fragmentis, quæ præstat Eusebius.

Sed licet verisimile sit, Hieronymi temporibus extitisse Hegesippi commentarios, quoniam qui postea vixit auctor, Stephanus Gobarus apud Photium eos excerptisse dicitur, haud colligitur tamen illud ex Hieronymi de Hegesippo narratione in lib. *De Viris Illustribus*, ubi omnia, ut solet, ex Eusebio transtulit, ac sua fecit. Porro, ni prorsus fallor, æque verum est, Hieronymum nusquam alibi in operibus suis usum esse hisce ecclesiasticis Hegesippi libris, nominatim commemorato auctore, nisi ubi ex Eusebio verba desumpserit. Sed multo minus ostendi ex Georgii Syncelli libro a quoquam potest, hoc opus superfuisse ætate ejus, qui sæculo octavo exeunte scripsit. Neque in Gallandii *Bibliotheca Patrum* vol. ii. quodvis Hegesippi fragmentum ex Georgio sumptum se oblaturum est, quod revera Eusebio haud debitum fuisset.

Nunc tandem, dum mando iterum hæc prelo novum hoc, quod sequitur, in *Eclogis Ecclesiasticæ Historiæ* inveni, quas anno 1839 ex codice Parisiensi primus edidit cl. Joannes Cramer. Δομετιανὸς υἱὸς Οὐεσπασιανοῦ πολλὰ κακὰ εἰς τοὺς ἐν τέλει Ῥωμαίους ἐνδείξάμενος, τὴν Νέρωνος νικήσας ὠμότητα, δεύτερος κατὰ Χριστιανῶν διωγμὸν ἐποίησεν. καθ' ὃν καὶ τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐν Πάτμῳ περιώρισεν. συντυχὼν δὲ Δομετιανὸς τοῖς υἱοῖς Ἰούδα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ γνοὺς τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, τοῦ καθ' ἡμῶν ἐπαύσατο διωγμοῦ. ἀναφέρει δὲ ὁ Ἡγήσιππος καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, καὶ φησὶν, ὅτι ὁ μὲν ἐκαλεῖτο Ζωκῆρ, ὁ δὲ Ἰάκωβος. p. 88. Hic demum, si habenda est fides narrationi eclogistæ, apparent hactenus ignota nomina nobilium confessorum, filiorum, vel nepotum, Judæ, de quibus ex Hegesippo quædam digna memoratu retulit Eusebius, pag. 212. Non extat nomen Ζωκῆρ in *Bibliis*.

MARTYRUM LUGDUNENSIIUM
EPISTOLA.

FRAGMENTUM EPISTOLÆ

A MARTYRIBUS LUGDUNENSIBUS

AD

ELEUTHERUM ROMANUM EPISCOPUM

5 POST MEDIUM SÆCULUM SECUNDUM CONSCRIPTÆ.

ΧΑΙΠΕΙΝ ἐν Θεῷ σε ἐν πᾶσιν εὐχόμεθα καὶ ἀεὶ, πάτερ
Ἐλεύθερε. ταῦτά σοι τὰ γράμματα προετρεψάμεθα τὸν
ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ κοινωνὸν Εἰρηναῖον διακομίσαι· καὶ
παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραθέσει, ζηλωτὴν
10 ὄντα τῆς διαθήκης Χριστοῦ. εἰ γὰρ ᾔδειμεν τόπον τινὶ
δικαιοσύνην περιπολεῖσθαι, ὥς πρεσβύτερον ἐκκλησίας
ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, ἐν πρώτοις αὖν παρεθέμεθα. Hoc
affert Eusebius lib. v. *Hist.* c. 4.

Te per omnia ac perpetuo
15 optamus in Deo valere, pater
Eleuthere. Has literas ut ad
te perferret, fratrem et colle-
gam nostrum Irenæum hortati
sumus. Quem quidem ut com-
20 mendatum habeas rogamus, ut-

pote æmulatorem testamenti
Christi. Quod si nobis com-
pertum esset, locum cuiquam
conferre justitiam, eum tanquam
presbyterum ecclesiæ (hunc e-
nim gradum obtinet) tibi in-
primis commendassemus.

ANNOTATIONES
IN FRAGMENTUM
EPISTOLÆ MARTYRUM LUGDUNENSIIUM.

P. 259. l. 6. Χαίρειν ἐν Θεῷ] Post excerptam celeberrimam illam fratrum ecclesiæ Viennensis et Lugdunensis epistolam, a quibus alii cuidam a se missæ epistolæ hæc martyrurum subjuncta fuisse videtur, Eusebius capp. iii. et iv. lib. 5. uni huic fragmento ejus hæc præmisit: Τῶν δ' ἀμφὶ τὸν Μοντανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεόδοτον, περὶ τὴν Φρυγίαν ἄρτι τότε πρῶτον τὴν περὶ τοῦ προφητεύειν ὑπόληψιν παρὰ πολλοῖς ἐκφερομένων· πλείσται γὰρ οὖν καὶ ἄλλαι παραδοσκοῦνται τοῦ θείου χαρίσματος εἰσέτι τότε κατὰ διαφόρους ἐκκλησίας ἐκτελούμεναι, πίστιν παρὰ πολλοῖς τοῦ κἀκείνους προφητεύειν παρεῖχον· καὶ δὴ διαφωνίας ὑπαρχούσης περὶ τῶν δεδηλωμένων, ΑΥΘΙΣ οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοί, τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ περὶ τούτων, εὐλαβῇ καὶ ὀρθοδοξοτάτην ὑποτάττονσιν· ἐκθέμενοι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς τελειωθέντων μαρτύρων διαφόρους ἐπιστολάς· ἃς ἐν δεσμοῖς ἔτι ὑπάρχοντες, τοῖς ἐπ' Ἀσίας καὶ Φρυγίας ἀδελφοῖς διεχάραξαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἐλευθέρῳ τῷ τότε Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἕνεκα πρεσβεύοντες. οἱ δ' αὐτοὶ μάρτυρες καὶ τὸν Εἰρηναῖον πρεσβύτερον τότε ὄντα τῆς ἐν Λουγδούνῃ παροικίας, τῷ δηλωθέντι κατὰ Ῥώμην ἐπισκόπῳ συνίστων, πλείστα τῷ ἀνδρὶ μαρτυροῦντες, ὡς αἱ τοῦτον ἔχουσιν τὸν τρόπον δηλοῦσι φωναί. ΧΑΙΡΕΙΝ ἐν Θεῷ &c. *Ceterum cum Montanus et Alcibiades ac Theodotus, tunc primum in Phrygia opinione hominum tanquam Prophetæ celebrari cœpissent (multa quippe divinæ gratiæ miracula in pluribus ecclesiis etiam tum fieri solita, fidem plurimis faciebant eos quoque prophetare) cumque illorum hominum causa dissensio orta esset, qui in Gallia erant fratres, privatum de his judicium suum, religiosum inprimis et cum recta fide consentiens,*

rursus eidem epistolæ subjunxerunt, prolatis interfectorum apud se martyrum variis epistolis, quas illi dum in vinculis adhuc essent, partim ad fratres in Asia et Phrygia degentes, partim ad Eleutherum Romanæ urbis episcopum scripserant, pro pace ecclesiarum quasi legatione fungentes. Sed et iidem martyres Irenæum qui tunc temporis adhuc presbyter Lugdunensis erat ecclesiæ, supradicto Eleuthero per literas commendarunt, eum testimonio suo non mediocriter ornantes, sicut ipsorum verba declarant quæ sic se habent. TE per omnia &c. Nunc accipe quæ ante hoc fragmentum admonuit Petrus Coustantius pag. 87. Rom. Pontif. Epistolarum Parisiis editarum an. 1721.

COUSTANTII MONITUM.

Anno 17. Imperii Antonini Veri, Christi 177. Viennensis et Lugdunensis ecclesiæ martyres, dum in vinculis adhuc essent, pro pace ecclesiarum legatione fungentes, litteras ad Eleutherum scripsisse Eusebius lib. v. Hist. c. 3. tradit. Nempe pii illi martyres consultum volebant paci ecclesiarum Asiæ et Phrygiæ, quæ propter novas Montani, Alcibiadis ac Theodoti prophetias turbabantur.

Tum Eleutherus, si Valesius not. in lib. v. Euseb. cap. 3. non fallitur, *litteris atque exhortationibus Lugdunensium martyrum impulsus, ad ecclesias Asiæ atque Phrygiæ epistolam scripsit de recipiendis in ecclesiam Montanistis: sed statim admonitus a Praxeâ quodam Asiano, pacificas quas emiserat litteras revocavit.* Ex Eusebii tamen narratione colligitur, eas fuisse Lugdunensium martyrum ad Eleutherum litteras, quæ illum non ad Montanistas in ecclesiam recipiendos inducerent, sed ab eorum potius communione avocarent. Massuetius vero noster Dissert. Præv. in Irenæi libros pag. 80. observat, oportune accidisse, ut cum Eleutherus laudatorum martyrum litteras accepisset, Praxeas ex Asia Romam veniens, ipsi Montanistarum fraudes retegeret: iisque detectis, litteras in Montani, Priscæ et Maximillæ gratiam jam emissas revocare persuaderet. In eandem opinionem, ut quæ probabilis et comoda videatur, ultro propenderem. Quia tamen una nititur Tertulliani narratione, in qua non Eleutherus nominatim, sed simpliciter Romanus pontifex, hortante Praxeâ, sententiam

mutasse dicitur; ac præterea quædam hujus narrationis sunt adjuncta, quæ in Eleutheri successorem aptius conveniant; satius visum est hanc mutationem Victori adscribere. Quippe Praxeas, ut Tertullianus loquitur, Romanum pontificem, *præcessorum ejus auctoritates defendendo, coegit litteras pacis in gratiam Montani jam emissas revocare*. Atqui Eleutherus proximus successor Soteris fuit, ad cujus annum quartum Cataphrygum seu Montanistarum originem Eusebius refert. Non igitur Praxeas Eleuthero *præcessorum ejus auctoritates*, sed unius Soteris auctoritatem adversus Montanistas proferre potuisset. Deinde ex verbis Tertulliani conficitur, Praxeam in urbem venisse, ibique hæresim suam disseminasse. Aliunde vero notum est, hæresim illius non prius erupisse, quam Victor pontificatum adeptus esset.

Certius est Gallicanos fratres, una cum relatione eorum quæ martyres Lugduni passi fuerant, privatum de Montano, Alcibiade ac Theodoto judicium suum, *religiosum*, inquit Eusebius, *et cum orthodoxa fide accuratissime consentiens*, ad Asiæ et Phrygiæ ecclesias misisse. Idem judicium simul eos Eleuthero notum fecisse valde probabile est. Hoc certe, Eusebio ipso teste, confirmabant, *prolatis interfectorum apud se martyrum variis epistolis, quas illi, dum in vinculis adhuc essent, partim ad fratres in Phrygia degentes, partim ad Eleutherum Romanæ urbis episcopum scripserant*. Nec ambigendum videtur, quin litteras illas conscripserint martyres, postquam Alcibiadem, cujus austera vivendi ratio Montanistis favere videbatur, *non recte neque ordine facere* Attalo revelatum fuit. COUSTANT. Vid. infra ad fin. EPIST. VIENN. ET LUGDUNENSIMUM.

Interea statuit sine idoneo, immo spreto valido testimonio Semlerus, martyres Lugdunenses et Viennenses fuisse partium Montanistarum, quamvis catholici postea hæc nomina suis fastis inscripserint. *Observatt. Nov.* §§. 28. et 43. Sed plura de hac re, quando ad finem epistolæ fratrum Vienn. et Lugd. venerimus. Ostendere autem vult in notis ad Eusebium Valesius, S. Irenæum litteras martyrum ad Eleutherum nunquam reapse pertulisse, propter angustias ecclesiæ Lugduni reten-

tum ; nam rogatum quidem fuisse eum a martyribus et ab omni clero Lugdunensis ecclesiæ, ut litteras ipsorum ad Eleutherum deferret, idque ipsum se facturum promississe, verum cum Pothini episcopi mors subsecuta esset, Irenæum id præstare non potuisse ; postea vero Lugdunenses fratres persecutione finita ad Eleutherum easdem litteras adjuncta sua epistola per alium quendam misisse, Irenæo jam episcopo facto. Hæc quidem Valesius ; cum vero Irenæi iter revera factum fuisse Eusebius satis aperte significet, Hieronymusque *De Viris Ill.* cap. xxxv. idem diserte affirmet, rationes quidem allatæ fidem ei demere haud valent. Neque aliter sentiunt Cavius in *Vitt. PP. Apostol.* Basnagius in *Annalibus*, ad an. 177. Massuetus-ve *Dissert. in Irenæum* ii. Art. 1—16. Rem dubiam relinquit Tillemontius *Memor. Eccl.* tom. iii. S. Irenée, Art. 3. p. 36. Hieronymus vero l. c. sic scribit : *Irenæus Pothini episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat ecclesiam, presbyter, a martyribus ejusdem loci ob quasdam ecclesiæ quæstiones legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum episcopum perfert literas. Postea jam Pothino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur.*

P. 287. l. 6. σε ἐν πᾶσι εὐχόμεθα καὶ αἰ] Deest σε in *MSSStis Bodl.* et *Norfolc.* et ἐν apud *Niceph.* Vertit Rufinus, tanquam si πάλιν pro ἐν πᾶσι legisset, hoc modo, *Valere te in Deo iterum et semper optamus.* Jamque rescivi extare πάλιν in *codd. Norfolc.* utroque *Florentino* et, teste Burtono, *Paris.* 1.

Ibid. πάτερ Ἐλεύτερε] Codex *Reg. Maz.* et *Fuket.* habent Ἐλεύτερε, quibus consentit *Nicephorus* et *Rufinus.* Sunt tamen qui hunc pontificem Romanum Eleutherium nominant ; inter quos est *Nicephorus Patriarcha CP.* in *Chronographia* tripertita, quam *Anastasius bibliothecarius* Latine vertit : et *Georgius Syncellus*, et vetus interpretes Irenæi in lib. iii. contra hæreses (c. 3.). Porro in codice *Maz.* ac *Medicæo* ante hæc verba χαίρειν ἐν Θεῷ σε &c. paulo majoribus literis ; in *Medicæo* etiam miniatis scribitur ἐπιστολῇ, spatio utrimque relicto : ut notetur hanc esse epistolam martyrum Lugdunensium. **VALESIUS.** Imprimendum curaverat *R. Steph.* Ἐλευθέριε, quod mutavit Valesius : et in uno saltem ex duobus scriptis meis, hic est *Savil.* seu *Bodl.* legitur Ἐλεύτερε. Addit nunc *Burtonus codd. Norf. Reg. Paris.* 1. *Venet. Florentinosque.*

Ibid. l. 11. δικαιοσύνην] δικαιοσύνη *MS. Bodl.* seq. *Savil.* forsitan pro casu tertio δικαιοσύνη. Et δικαιοσύνης *Niceph.* Ad-
dit nunc Burtonus *MS. Norf. et Flor. prior.* a secunda manu.
Cum abesset articulus τὸν ante Χριστὸν, Burtono teste, a scrip-
tis omnibus præter *Reg. Par. Venetum et Niceph.* hunc se-
cutus eundem tandem omisi.

Ibid. l. 12. παρεθέμεθα.] Proxime post addit Eusebius, τί
δεῖ καταλέγειν τὸν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ τῶν μαρτύρων κατὰ-
λογον (nonnihil incertum videtur, fratrumne epistola quam
Eusebius excerpserat, an martyrum hæc ipsa significetur; sed
potius illa fratrum, quam quidem supra dixerat in martyro-
logio suo se integram reposuisse, vid. cap. 1. intelligenda est.)
ἰδίᾳ μὲν τῶν ἀποτμήσει κεφαλῆς τετελειωμένων· ἰδίᾳ δὲ τῶν θηρσὶν
εἰς βορὰν παραβεβλημένων· καὶ αὖθις τῶν ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς κεκοιμη-
μένων· τὸν τε ἀριθμὸν τῶν εἰσέτι τότε περιόντων ὁμολογητῶν; ὅτῳ
γὰρ φίλον, καὶ ταῦτα βῆδιν πληρέστατα διαγνῶναι, μετὰ χεῖρας
ἀναλαβόντι τὸ σύγγραμμα, ὃ καὶ αὐτὸ τῇ τῶν μαρτύρων (*for.*
μαρτυρίων, ut cap. 1. et hoc loco Strothius) συναγωγῇ πρὸς
ἡμῶν, ὥς γοῦν ἔφη, κατελεγκται. *Ceterum quid opus est expres-*
sus in supradicta epistola catalogum martyrum hic recensere,
quorum alii securi percussi, alii feris objecti, alii in carcere ex-
animati sunt? Quid item opus est referre numerum confessorum
qui postea superfuerunt? Hæc enim quicunque voluerit, cuncta
poterit plenissime cognoscere ex ipsius epistolæ lectione, quam qui-
dem nos, ut supra monuimus, in passionibus martyrum a nobis
collectis integram inseruimus. Hujus autem libri Eusebiani
flebilem jacturam orbis terrarum fecit.

ECCLESIAE
VIENNENSIS ET LUGDUNENSIS
EPISTOLA.

FRAGMENTA EPISTOLÆ

TEMPORIBUS IISDEM

AB ECCLESIIS VIENNENSI ET LUGDUNENSI

AD ASIÆ PHRYGIÆQUE ECCLESIAS

CONSCRIPTÆ.

5

ἀ. Οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ τῆς Γαλλίας πα-
ροικούντες δοῦλοι Χριστοῦ, τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ
Φρυγίαν, τὴν αὐτὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν πίστιν καὶ
ἐλπίδα ἔχουσιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη καὶ χάρις καὶ δόξα ἀπὸ
10 Θεοῦ πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Εἰτα τούτοις ἐξῆς, ἕτερα προοιμιασάμενοι (inquit Eusebius, qui
in lib. v. *Hist. capp.* 1, 2, 3, 4. omnia, quæ sequuntur, servavit)
τὴν τοῦ λόγου καταρχὴν ποιοῦνται ἐν τούτοις.

Τὸ μὲν οὖν μέγεθος τῆς ἐνθάδε θλίψεως, καὶ τὴν
15 τοσαύτην τῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς ἁγίους ὀργὴν, καὶ ὅσα
ὑπέμειναν οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐπ' ἀκριβὲς οὐθ' ἡμεῖς
εἰπεῖν ἱκανοὶ, οὔτε μὴν γραφῇ περιληφθῆναι δυνατόν.

1. Servi Christi qui apud Vi-
ennam et Lugdunum Galliæ de-
20 gunt, fratribus per Asiam et
Phrygiam constitutis, qui ean-
dem nobiscum fidem ac spem
habent redemptionis, pax et
gratia et gloria a Deo Patre et
25 Christo Jesu Domino nostro.

Post hæc deinde quædam alia

præfati, narrationem ipsam ordiun-
tur his verbis.

Et gravitatem quidem ipsam
ærumnarum, et Gentilium ad-
versus sanctos furorem ac ra-
biem, quæque et quanta beati
martyres perpassi sunt, nec nos
exprimere dicendo, nec quis-
quam scribendo complecti ac-

παντὶ γὰρ σθένει ἐνέσκηψεν ὁ ἀντικείμενος, προσημαζόμενος ἤδη τὴν ἀδεῶς μέλλουσαν ἔσεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ· καὶ διὰ πάντων διήλθεν, ἐθίζων τοὺς ἑαυτοῦ καὶ προσημαζόμενος κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ ὥστε μὴ μόνον οἰκίων καὶ βαλανείων καὶ ἀγορᾶς εἶργεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ κα-5 θόλου φαίνεσθαι ἡμῶν τινα, αὐτοῖς ἀπειρηθῆσθαι ἐν ὁποίῳ δῆποτε τόπῳ.

β'. Ἀντετρατῆγει δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεῖς ἐρρύετο· ἀντιπαρέτασσε δὲ στύλους ἐδραίους, δυναμένους διὰ τῆς ὑπομονῆς, πᾶσαν τὴν ὁρμὴν τοῦ 10 ποτηροῦ εἰς ἑαυτοὺς ἐλκύσαι· οἱ καὶ ὁμόσε ἐχώρουν αὐτῷ, πᾶν εἶδος ὀνειδισμοῦ καὶ κολάσεως ἀνεχόμενοι· οἱ καὶ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἡγούμενοι, ἔσπευδον πρὸς Χριστόν. ὅτως ἐπιδεικνύμενοι, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι 15 εἰς ἡμᾶς. καὶ πρῶτον μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ ὄχλου πανδημεῖ σωρηδὸν ἐπιφερόμενα, γενναίως ὑπέμενον. ἐπιβοήσεις

curate possit. Omni siquidem virium impetu in nos irruit adversarius, adventus sui in quo cum omni licentia grassaturus est, jam tum nobis initia ac primordia exhibens. Nihil quippe intentatum reliquit, dum ministros suos assuefacit, et quibusdam quasi proludiis exercet adversus servos Dei. Adeo ut non solum ab ædibus, a balneis, a foro arceremur; verum etiam interdictum fuerit nequis nostrum quocunque demum in loco appareret.

2. Sed gratia Dei pro nobis adversus diabolum depugnavit: et infirmiores quidem servavit,

viros autem illi opposuit columnarum instar firmos ac stabiles, qui fortitudine sua universum Dæmonis impetum in semetipsos pertrahere valerent. Hi ergo cominus congressi, omne genus opprobrii sustinuerunt: et quæ alii diuturna et 25 gravia existimant, ipsi levia ducentes, ad Christum ire properabant; exemplo suo ostendentes, non esse dignas passiones hujus sæculi quæ conferantur 30 cum gloria quæ in nobis revelanda est. Ac primum quidem quæcunque a populo universo acervatim ingerebantur, constanter acervatim tolerarunt: acclamatio- 35

καὶ πληγὰς καὶ συρμούς· καὶ διαρπαγὰς· καὶ λίθων
βολὰς, καὶ συγκλείσεις· καὶ πάνθ' ὅσα ἡγριωμένῳ πλή-
θει ὡς πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι. καὶ
δὴ ἀναχθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τε τοῦ χιλιάρχου καὶ
5 τῶν προεστηκότων τῆς πόλεως ἐξουσιῶν, ἐπὶ παντὸς
τοῦ πλήθους ἀνακριθέντες καὶ ὁμολογήσαντες, συνε-
κλείσθησαν εἰς τὴν εἰρκτὴν ἕως τῆς τοῦ ἡγεμόνος παρ-
ουσίας.

γ'. Μετέπειτα δὲ ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα ἀχθέντων αὐτῶν,
10 καὶ κείνου πάσῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁμότητι χρωμένου, Οὐ-
έτιος Ἐπάγαθος εἰς ἐκ τῶν ἀδελφῶν, πλήρωμα ἀγάπης
τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον κεχωρηκώς· οὐ καὶ
ἐπιτοσοῦτον ἡκρίβωτο ἡ πολιτεία, ὡς καίπερ ὄντα νέον,
συνεξισοῦσθαι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου Ζαχαρίου μαρτυρίᾳ.
15 πεπόμενον γοῦν ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι
τοῦ Κυρίου ἄμεμπτος, καὶ πάσῃ τῇ πρὸς τὸν πλησίον
λειτουργία ἁοκνος· ζῆλον Θεοῦ πολὺν ἔχων, καὶ ζέων τῷ
πνεύματι· τοιοῦτος δὴ τις ὢν, τὴν οὕτω καθ' ἡμῶν

nes scilicet, plagas, raptationes,
20 spoliationes bonorum, lapidum
jactus, carceres, cuncta denique
quæ vulgus furore et rabie con-
citatum, adversus hostes et ini-
micos comminisci solet. Per-
25 ducti deinde in forum a Tribuno
militum et a magistratibus ci-
vitatis, coram universo populo
interrogati confessique, usque ad
Præsidis adventum conjecti sunt
30 in carcerem.

3. Post hæc cum ad Præsidem
deducti essent, atque ille omni
genere sævitiae ferretur adversus

nostros, Vettius Epagathus u-
nus ex fratrum numero, immensa
quadam caritatis copia erga De-
um simul et proximum exube-
rans, qui adeo districtam ac se-
veram vivendi rationem insti-
tuerat, ut quamvis adhuc ju-
venis, Zachariæ tamen senioris
elogio æquaretur. *Incesserat*
quippe *in omnibus mandatis et*
justificationibus Domini sine que-
rela: ad omne genus obsequii
ac ministerii proximo exhiben-
dum promptissimus, zelo Dei
ac fervore spiritus plenus. Hic,

^b Luc. i. 6.

ἀλόγως γνωμένην κρίσιν οὐκ ἐβάστασεν, ἀλλ' ὑπεργανάκτησε, καὶ ἡξίου καὶ αὐτὸς ἀκουσθῆναι ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, ὅτι μηδὲν ἄθεον μηδὲ ἀσεβὲς ἔστιν ἐν ἡμῖν. τῶν δὲ περὶ τὸ βῆμα καταβοησάντων αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἦν ἐπίσημος· καὶ τοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνασχόμενου τῆς οὕτως ὑπ' αὐτοῦ δικαίας προαθείσης ἀξιόσεως, ἀλλὰ μόνον τοῦτο πυθόμενου εἰ καὶ αὐτὸς εἴη Χριστιανός· τοῦ δὲ λαμπροτάτη φωνῇ ὁμολογήσαντες, ἀνελήφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κλῆρον τῶν μαρτύρων, παράκλητος Χριστιανῶν χρηματίσας· ἔχων δὲ τὸν παράκλητον ἐν ἑαυτῷ, τὸ πνεῦμα πλείον τοῦ Ζαχαρίου, διὰ τοῦ πληρώματος τῆς ἀγάπης ἐνεδείξατο, εὐδοκίσας ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπολογίας καὶ τὴν ἑαυτοῦ θῆναι ψυχὴν. ἦν γὰρ καὶ ἔστι γνήσιος Χριστοῦ μαθητής, ἀκολουθῶν τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ.

δ'. Ἐντεῦθεν δὴ διεκρίνοντο οἱ λοιποὶ καὶ φανεροὶ καὶ ἔτοιμοι ἐγίνοντο πρωτομάρτυρες· οἱ καὶ μετὰ πάσης

inquam, cum esset hujusmodi, adeo injustum adversus nos iudicium pati non potuit. Sed indignatione commotus, postulavit ut sibi quoque liceret pro fratribus causam dicere, palamque ostendere, nihil apud nos impium aut irreligiosum reperiri. Verum cum illi qui circum tribunal adstabant, adversus eum inclamassent (erat quippe inter suos clarus) et Præses ipse petitionem alioqui justissimam ægre ferret, idque unum ex eo quæreret essetne Christianus: ille Christianum se esse clarissima

voce professus, in martyrum numerum relatus est: Advocatus quidem Christianorum iudicis elogio appellatus; habens autem in seipso Advocatum Spiritum sanctum multo abundantius quam Zacharias. Quem quidem caritatis exuberantia declaravit, quippe qui sustinuerit pro fratrum defensione morti semet offerre. Fuit enim et est germanus Christi discipulus, sequens agnum quocunque ierit.

4. Exinde etiam reliqui dignosci ac distingui cœpere. Et prompti quidem ac parati erant

c Luc. i. 67.

d Joan. xv. 13.

e Apoc. xiv. 4.

προθυμίας ἀνεπλήρουν τὴν ὁμολογίαν τῆς μαρτυρίας.
 ἐφαίνοντο δὲ καὶ οἱ ἀνέτοιμοι καὶ ἀγύμναστοι, καὶ ἔτι
 ἀσθενεῖς, ἀγῶνος μεγάλου τόνον ἐνεγκεῖν μὴ δυνάμενοι
 ὧν καὶ ἐξέτρωσαν ὥς δέκα τὸν ἀριθμόν· οἱ καὶ μεγάλην
 5 λύπην καὶ πένθος ἀμέτρητον ἐνεποίησαν ἡμῖν, καὶ τὴν
 προθυμίαν τῶν λοιπῶν τῶν μὴ συνειλημμένων ἐνέκοψαν.
 οἱ καίπερ πάντα τὰ δεινὰ πάσχοντες, ὅμως συμπαρήσαν
 τοῖς μάρτυσι καὶ οὐκ ἀπελείποντο αὐτῶν. τότε δὴ οἱ
 πάντες μεγάλως ἐπτοήθημεν, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ὁμο-
 10 λογίας· οὐ τὰς ἐπιφερομένας κολάσεις φοβούμενοι, ἀλλὰ
 τὸ τέλος ἀφορῶντες, καὶ τὸ ἀποπεσεῖν τινὰ δεδιότες.
 συναλαμβάνοντο μέντοι καθ' ἐκάστην ἡμέραν οἱ ἄξιοι,
 τὸν ἐκείνων ἀναπληροῦντες ἀριθμόν· ὥστε συλλεγῆναι
 ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς σπουδαίους, καὶ δι'
 15 ὧν μάλιστα συνειστήκει τὰ ἐνθάδε. συναλαμβάνοντο δὲ
 καὶ ἐθνικοὶ τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων· ἐπεὶ δημοσίᾳ
 ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς· οἱ καὶ
 κατ' ἐνέδραν τοῦ Σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους ἅς

Protomartyres, qui summa ani-
 20 morum alacritate solemnem il-
 lam martyrum confessionem e-
 diderunt. Qui vero imparati et
 inexercitati, nec firmis adhuc
 erant viribus ad impetum tanti
 25 certaminis sustinendum, tunc
 manifeste patuerunt. Ex qui-
 bus decem circiter collapsi, max-
 imum nobis dolorem et incredi-
 bilem luctum attulerunt; et
 30 aliorum alacritatem fregerunt,
 qui nondum comprehensi, licet
 gravissima paterentur incom-
 moda, tamen martyribus præsto
 aderant, nec ab eorum conspec-
 35 tu discedebant. Omnes tunc
 temporis gravissimo metu per-

culsi hærebamus, ob incertum
 confessionis eventum: non quod
 tormenta quæ inferebantur, mag-
 nopere timeremus, sed quoniam
 exitum rei animo prospicientes,
 ne quis corrueret verebamur.
 Comprehendebantur quotidie qui
 digni erant ut numerum illorum
 supplerent: adeo ut ex utraque
 ecclesia præstantissimi quique, et
 quorum maxime labore atque
 industria res hic constitutæ fu-
 erant, simul omnes tenerentur.
 Capti sunt etiam quidam nos-
 trorum servi qui Gentiles erant,
 quandoquidem Præses nos om-
 nes requiri palam jusserat. Qui
 Dæmonis impulsu, cum tormen-

τοὺς ἁγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτοὺς, κατεφύσαντο ἡμῶν Θυέτεια δεῖπνα, καὶ Οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ὅσα μήτε λαλεῖν μήτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύειν ἐστὶ τοιοῦτο πῶποτε παρὰ ἀνθρώποις ἐγένετο. ταύτων δὲ φημισθέντων πάντες ἀπεθηριώθησαν εἰς ἡμᾶς· ὥστε καὶ εἴ τινας τὸ πρότερον δι' οἰκειότητα ἐμετρίαζον, τότε μεγάλως ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο καθ' ἡμῶν. ἐπληροῦτο καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰρημένον. ὅτι ἐλεύσεται καιρὸς ἐν ᾧ πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς, δόξει¹⁰ λατρεῖαν προσφέρειν τῷ Θεῷ.

ε'. Ἐνταῦθα λοκπὸν ὑπεράνω πάσης ἐξηγήσεως ὑπέμενον κολάσεις οἱ ἅγιοι μάρτυρες· φιλοτιμουμένου τοῦ Σατανᾶ καὶ δι' ἐκείνων ῥηθῆναί τι τῶν βλασφημῶν. Ὑπερβεβλημένως δὲ ἐνέσκηψεν ἡ ὀργὴ πᾶσα καὶ ὄχλοι¹⁵ καὶ ἡγεμόνος καὶ στρατιωτῶν, εἰς Σάγκτον διάκονον ἀπὸ Βιέννης. καὶ εἰς Μάτουρον νεοφώτιστον μὲν, ἀλλὰ γεν-

ta reformidarent quæ sanctos perpeti videbant, militibus ad hoc ipsum eos incitantibus, Thyesteas quasdam cenas et incestos Œdipi concubitus, et alia quæ nec proloqui nobis nec cogitare fas est, ac ne credere quidem sustinemus apud homines unquam gesta fuisse, adversus nos ementiti sunt. His in vulgus sparsis, omnes continuo in nos adeo efferati sunt, ut si qui forte cognitionis causa moderati erga nos hactenus exstitissent, tunc acerbissima indignatione commoti adversus nostros infrem-

quod a Domino prædictum fuerat his verbis: *Veniet tempus, cum quicumque vos occiderit, cultum offerre videbitur Deo.*

5. Exinde sanctissimi martyres ejusmodi tormenta sustinuerunt, quæ nulla unquam oratione exprimi possint: Sana²⁵ ambitiose contendente ut ab illis quoque aliquid impie diceretur. Præcipue tamen vulgi ac Præsidis et militum furor universus incubuit in Sanctum³⁰ Diaconum Viennensem, et in Maturum neophytum quidem illum, sed generosissimum nihilominus pugilem Christi: in

¹ Joan. xvi. 2.

ναῖον ἀγωνιστήν· καὶ εἰς Ἀτταλον Περγαμηνὸν τῷ
 γένει· ἑστύλον καὶ ἐδραῖωμα τῶν ἐνταῦθα αἰὲ γεγονότα·
 καὶ εἰς Βλανδίαν, δι' ἧς ἐπέδειξεν ὁ Χριστὸς, ὅτι τὰ
 παρὰ ἀνθρώποις εὐτελὴ καὶ αἰδιῇ καὶ εὐκαταφρόνητα
 5 φαινόμενα, μεγάλης καταξιοῦται παρὰ Θεῷ δόξης, διὰ
 τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ἐν δυνάμει δεικνυμένην,
 καὶ μὴ ἐν εἵδει καυχωμένην. ἡμῶν γὰρ πάντων δεδιό-
 των, καὶ ἡτῆς σαρκίνης δεσποίνης αὐτῆς ἢ τις ἦν καὶ
 αὐτὴ τῶν μαρτύρων μία ἀγωνίστρια, ἀγωνιώσης μὴ
 10 οὐδὲ τὴν ὁμολογίαν δυνήσεται παρῤῥησιάσασθαι διὰ τὸ
 ἀσθενὲς τοῦ σώματος, ἡ Βλανδίνα τοσαύτης ἐπληρώθη
 δυνάμεως, ὥστε ἐκλυθῆναι καὶ παρεθῆναι τοὺς κατὰ
 διαδοχὰς παντὶ τρόπῳ βασανίζοντας αὐτὴν ἀπὸ ἐωθινήs
 ἕως ἑσπέρας, καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦντας ὅτι νενίκηνται,
 15 μὴδὲν ἔχοντες μηκέτι ὃ ποιήσουσιν αὐτῇ· καὶ θαυμάζειν
 ἐπὶ τῷ παραμένειν ἔμπνουν αὐτὴν, παντὸς τοῦ σώματος
 διερρώγोटος καὶ ἡνεωγμένου· καὶ μαρτυρεῖν, ὅτι ἐν εἶδος

Attalum quoque patria Perga-
 menum, qui columna et firma-
 20 mentum ecclesiæ nostræ semper
 fuit: in Blandinam denique, per
 quam Christus ostendit, quæ
 vilia, deformia, contemptaque
 hominibus videntur, ea maximo
 25 honore affici a Deo propter ex-
 cellentem erga ipsum caritatem,
 quæ in virtute potentiaque os-
 tenditur, non specie inani glo-
 riatur. Nam cum universi tre-
 30 pidaremus, ipsaque illius tem-
 poralis domina, quæ et ipsa una
 cum reliquis martyribus strenue
 pugnabat, formidaret inprimis

ne illa ob tenuitatem corporis,
 liberam confessionem edere non
 valeret: tanto animi robore fir-
 mata est Blandina, ut tortores
 qui invicem sibi succedentes a
 prima luce usque ad vesperam
 omni tormentorum genere eam
 excruciauerant, resoluta nervo-
 rum compage deficerent; seque
 victos confessi, cum nullum tor-
 menti genus quod ipsi inferri
 posset, reliquum haberent, mi-
 rarentur adhuc illam spiritum
 ducere, toto corpore lacerato at-
 que perfosso; testarenturque u-
 nicum tormenti genus ad illam

στρεβλώσεως ἱκανὸν ἦν πρὸς τὸ ἐξαγαγεῖν τὴν ψυχὴν, οὐχ ὅτι γε τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα. ἀλλ' ἡ μακαρία ὡς γενναῖος ἀθλητὴς ἀνενέαζεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. καὶ ἦν αὐτῆς ἀνάληψις καὶ ἀνάπαυσις καὶ ἀναληγησία τῶν συμβαινόντων, τὸ λέγειν ὅτι Χριστιανὴ εἰμι· καὶ παρ' ἡμῶν οὐδὲν φαῦλον γίνεται.

ς'. Ὁ δὲ Σάγκτος καὶ αὐτὸς ὑπερβεβλημένως καὶ ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον πάσας τὰς ἐξ ἀνθρώπων αἰκίας γενναῖως ὑπομένων, τῶν ἀνόμων ἐλπίζοντων διὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν βασάνων ἀκούσεσθαι τι 10 παρ' αὐτοῦ τῶν μὴ δεόντων, τοσαύτῃ ὑποστάσει ἀντι-παρετάξατο αὐτοῖς, ὥστε μηδὲ τὸ ἴδιον κατεπεῖν ὄνομα, μήτε ἔθνους μήτε πόλεως ὅθεν ἦν, μήτε εἰ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος εἴη· ἀλλὰ πρὸς πάντα τὰ ἐπερωτώμενα ἀπεκρί-νατο τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ, Χριστιανός εἰμι. τοῦτο καὶ ἀντὶ 15 ὀνόματος, καὶ ἀντὶ πόλεως, καὶ ἀντὶ γένους, καὶ ἀντὶ παντὸς ἐπαλλήλως ὁμολόγει· ἄλλην δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ τὰ ἔθνη. ὅθεν δὴ καὶ φιλονεικία μεγάλη τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ τῶν βασανιστῶν ἐγένετο πρὸς αὐτόν· ὥστε

enecandam suffecisse, nedum tot ac tanta tormenta. Verum beata illa instar generosi cujusdam athletæ, in ipsa confessione vires atque animos resumebat. Eratque ei refectio et quies, sensumque omnem præsentis doloris adimebat prolatio horum verborum: Christiana sum, et nihil apud nos mali geritur.

6. Sanctus vero, cum et ipse supra humanum modum cuncta quæ ab hominibus excogitari potuerant tormenta fortiter sustineret, sperantibus jam impiis aliquid se indecorum atque il-

licitum ex eo audituros, ob nimiam vim et magnitudinem cruciatuum: tanta firmitate eis restitit, ut nec suum, nec gentis aut civitatis ex qua esset oriundus nomen, nec utrum servus 25 esset an ingenuus, prolocutus sit: sed ad omnes interrogationes Romana lingua responderit, Christianus sum. Hoc sibi nomen, patriam, genus, omnia denique 30 esse subinde profitebatur; neque aliam vocem ab eo Gentiles extorquere valuerunt. Quam etiam ob causam maxima adversus illum et Præsidis et tortorum 35 pertinacia furoris exarsit. Adeo

ὅποτε μηκέτι μηδὲν εἶχον ὃ ποιήσουσιν αὐτῷ, τὸ τελευ-
 ταῖον χαλκᾶς λεπίδας διαπύρους προσεκόλλων τοῖς
 τρυφερωτάτοις μέλεσι τοῦ σώματος αὐτοῦ. καὶ ταῦτα
 μὲν ἐκαίετο. αὐτὸς δὲ παρέμενεν ἀνεπίκαμptos καὶ
 5 ἀνένδοτος, στερρὸς πρὸς τὴν ὁμολογίαν, ὑπὸ τῆς οὐ-
 ρανίου πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς τοῦ ἐξιόντος ἕκ τῆς
 ιηδύος τοῦ Χριστοῦ δροσιζόμενος καὶ ἐνδυναμούμενος.
 τὸ δὲ σωματίον μάρτυς ἦν τῶν συμβεβηκότων, ὅλον
 τραῦμα καὶ μῶλωψ, καὶ συνεσπασμένον, καὶ ἀποβεβλη-
 10 κὸς τὴν ἀνθρώπειον ἔξωθεν μορφὴν· ἐν ᾧ πάσχων
 Χριστὸς μεγάλας ἐπετέλει δόξας, καταργῶν τὸν ἀντι-
 κείμενον, καὶ εἰς τὴν τῶν λοιπῶν ὑποτύπωσιν ὑποδεικ-
 νύων, ὅτι μηδὲν φοβερὸν ὅπου πατρὸς ἀγάπη, μηδὲ
 ἀλγεινὸν ὅπου Χριστοῦ δόξα. τῶν γὰρ ἀνόμων μεθ'
 15 ἡμέρας πάλιν στρεβλύντων καὶ μάρτυρα, καὶ νομιζόν-
 των, ὅτι οἰδούντων καὶ φλεγμαινόντων τῶν σωμάτων
 εἰ τὰ αὐτὰ προσενέγκοιεν κολαστήρια περιέσονται αὐτοῦ,
 ὅποτε οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἀφὴν ἠνείχετο· ἡ

ut cum nihil amplius ipsis super-
 20 esset quo illum torquerent, can-
 dentes æris laminas mollioribus
 ejus membris affigerent. Et
 membra quidem adurebantur:
 ipse vero rectus atque inconcus-
 25 sus, firmis vestigiis in confes-
 sione perstitit, utpote cælesti
 fonte aquæ vivæ quæ ex ventre
 Christi profluit, perfusus firmat-
 usque. Porro corpus ipsum a-
 30 bunde testabatur ea quæ acci-
 derant, quippe quod nihil aliud
 esset præter vulnera atque vi-
 bices: totum contractum atque
 contortum, nec jam externam

hominis speciem retinens. In
 quo Christus ipse perpetuens,
 magna miracula patrabat, adver-
 sarium funditus delens, et illus-
 tri exemplo ceteris ostendens,
 nihil esse metuendum ubi ca-
 ritas Patris adsit: nullum do-
 lorem, ubi gloria vertitur Chris-
 ti. Quippe cum impii illi paucis
 post diebus iterum torquere mar-
 tyrem cæpissent, crederentque si
 turgescentibus adhuc et inflam-
 matis vulneribus eadem tormenta
 de integro adhiberent, fore ut
 illo superiores evaderent, quippe
 qui ne manuum quidem con-

i Joan. iv. 14.

k Joan. vii. 38.

ὅτι ἐναποθανὼν ταῖς βασάνοις, φόβον ἐμποιήσκει τοῖς
 λαοῖς· οὐ μόνον οὐδὲν περὶ αὐτὸν τοιοῦτο συνέβη,
 ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν δόξαν ἀνθρώπων ἀνέκλυε
 καὶ ἀνωρθώθη τὸ σωματίον ἐν ταῖς μετέπειτα βασάνοις,
 καὶ τὴν ιδεάν ἀπέλαβε τὴν προτέραν καὶ τὴν χρῆσιν
 τῶν μελῶν. ὥστε μὴ κόλασιν, ἀλλ' ἴασιν διὰ τῆς
 χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τὴν δευτέραν στρέβλωσιν αὐτῷ
 γενέσθαι.

ζ'. Καὶ Βιβλιάδα δέ τινα μίαν (sc. μίαν τινα, vid.
 potam.) τῶν ἡρημένων, ἦδη δοκῶν ὁ διάβολος κορυ-
 πεπωκέναι, θαλήσας δὲ καὶ διὰ βλασφημίας κατακρῖναι,
 ἦγεν ἐπὶ κόλασιν, ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ ἡμῶν,
 ὡς εὐθραυστον ἦδη καὶ ἄνθρωπον. ἡ δὲ ἐν τῇ στρέβλώ-
 σει ἀνέτηξε, καὶ ὡς ἂν εἰπεῖν ἐκ βαθύς ὕπνου ἀνεγρη-
 γόρησεν· ὑπομησθεῖσα διὰ τῆς προσκαίρου τιμωρίας
 τὴν αἰώνιον ἐν γεένῃ κόλασιν· καὶ ἐξ ἐναντίας ἀντεῖπε
 τοῖς βλασφήμοις φήσασα· Πῶς ἂν παιδία φάγοιεν οἱ
 τοιοῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζώων αἷμα φαγεῖν ἐξόν ; καὶ

trectationem posset sustinere :
 vel id certe eventurum, ut ille
 tormentis immortalis, terrorem
 injiceret reliquis : non modo
 nihil ejusmodi illi contigit, sed
 præter omnium opinionem, cor-
 pus ejus subito revelatum erec-
 tumque constitit in tormentis
 posterioribus, et pristinam spe-
 ciem, usumque membrorum re-
 cuperauit. Prorsus ut secunda
 illa excarnificatio, divina opitu-
 lante gratia, medelam potius
 quam poenam ei attulisse videret.

7. Sed et Bibliadem quandam
 ex eorum numero qui Christi

fidem abnegaverant, cum jam
 Diabolus a se absorptam cre-
 deret, velletque insuper damna-
 tionem illius cumulare blasphe-
 mia, ad supplicium duxit, adi-
 gens eam utpote fragilem jam
 et ignavam, impia de nobis pro-
 loqui. Verum illa resipuit in-
 ter cruciatus, ac veluti ex altis-
 simo somno excitata est, præ-
 sente supplicio de æternæ ge-
 hennæ cruciatibus ipsam sub-
 monente. Et contradicens im-
 piis : Qui fieri posset, inquit, ut
 infantes comederent, quibus ne
 sanguinem quidem animantium
 degustare licet. Abhinc Chris-

ἀπὸ τοῦδε Χριστιανὴν ἑαυτὴν ὡμολόγει, καὶ τῷ κλήρῳ
τῶν μαρτύρων προστετέθη.

ή'. Καταργηθέντων δὲ τῶν τυραννικῶν κολαστηρίων
ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς τῶν μακαρίων ὑπομονῆς,
5 ἑτέρας μηχανὰς ὁ διάβολος ἐπενόει, τὰς κατὰ τὴν
εἴρκτην ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ χωρίῳ συγ-
κλείσεις· καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν,
ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα· καὶ τὰς λοιπὰς
αἰκίας, ὅσας εἰώθασιν ὀργιζόμενοι ὑπουργοί, καὶ ταῦτα
10 διαβόλου πλήρεις, διατιθέναι τοὺς ἐγκλειομένους· ὥστε
ἀποπνιγῆναι τοὺς πλείστους ἐν τῇ εἴρκτῃ, ὅσους γε
ὁ Κύριος οὕτως ἐξελθεῖν ἠθέλησεν, ἐπιδεικνύων τὴν
αὐτοῦ δόξαν. οἱ μὲν γὰρ βασανισθέντες πικρῶς, ὥστε
δοκεῖν μηδὲ τῆς πάσης θεραπείας τυχόντας ἔτι ζῆσαι
15 δύνασθαι, παρέμενον ἐν τῇ εἴρκτῃ· ἔρημοι μὲν τῆς
παρὰ ἀνθρώπων ἐπιμελείας· ἀναρρῶννύμενοι δὲ ὑπὸ
τοῦ Κυρίου καὶ ἐνδυναμούμενοι καὶ σώματι καὶ ψυχῇ,
καὶ τοὺς λοιποὺς παρορμῶντες καὶ παραμυθούμενοι.

20 tianam se esse confessa, in con-
sortium martyrum relata est.

8. Porro cum universa tyran-
norum tormenta per martyrum
constantiam a Christo essent
hebetata ac retusa, alias ma-
25 chinas Diabolus excogitavit: ut
scilicet in obscurissimum ac mo-
lestissimum carceris locum con-
jicerentur, utque pedes in nervo
ad quintum usque foramen dis-
30 tensos haberent, ac reliqua hu-
jusmodi cruciatuum genera per-
ferrent, quibus ministri, utpote
infensi et a Dæmone incitati,
vexare inclusos consueverunt.
35 Adeo ut ex eorum numero

quamplurimi in carcere suffo-
cati interierint, quos scilicet
Deus, qui suam in omnibus glo-
riam ostendit, hoc mortis genere
defungi voluerat. Alii siquidem
qui acerbissime excruciatii fue-
rant, ita ut ne vivere quidem
diutius posse crederentur quam-
vis omni curationis genere re-
focillati fuissent; permanserunt
in custodia: hominum quidem
auxilio destituti, verum roborati
ab Deo et tam animi quam cor-
poris vigore firmati; qui quidem
accendebant ceteros et consola-
bantur. Alii vero novelli qui
recens comprehensi fuerant, quo-

οἱ δὲ νεαροὶ καὶ ἄρτι συνειλημμένοι, ὧν μὴ προκατή-
κιστο τὰ σώματα, τὸ βάρος οὐκ ἔφερον τῆς συγκλεί-
σεως, ἀλλ' ἔνδον ἐναπέθνησκον.

θ'. Ὁ δὲ μακάριος Ποθεινὸς ὁ τὴν διακονίαν τῆς
ἐπισκοπῆς ἐν Λουγδούνῳ πεπιστευμένος, ὑπὲρ τὰ ἐν- 5
ενήκοντα ἔτη τῆς ἡλικίας γεγυνώς, καὶ πάνυ ἀσθενὴς
τῷ σώματι, μόλις μὲν ἐμπνέων διὰ τὴν προκειμένην
σωματικὴν ἀσθένειαν, ὑπὸ δὲ προθυμίας πνεύματος
ἀναρρῶννύμενος διὰ τὴν ἐγκειμένην τῆς μαρτυρίας
ἐπιθυμίαν, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ βῆμα ἐσύρετο· τοῦ μὲν ¹⁰
σώματος καὶ ὑπὸ τοῦ γήρωος καὶ ὑπὸ τῆς νόσου λελυ-
μένου· τηρουμένης δὲ τῆς ψυχῆς ἐν αὐτῷ, ἵνα δι'
αὐτῆς Χριστὸς θριαμβεύσῃ. ὃς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν
ἐπὶ τὸ βῆμα κομισθεὶς, παραπεμπόντων αὐτὸν τῶν
πολιτικῶν ἐξουσιῶν, καὶ παντὸς τοῦ πλήθους ἐπι- ¹⁵
βοήσεις παντοίας ποιουμένων, ὥς αὐτοῦ ὄντος τοῦ
Χριστοῦ, ἀπεδίδου τὴν καλὴν μαρτυρίαν. ἀνεταζόμενος
δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τίς εἶη Χριστιανῶν ὁ Θεὸς, ἔφη·
ἐὰν ἥς ἄξιός, γνώσῃ. ἐντεῦθεν δὴ ἀφειδῶς ἐσύρετο,

rum corpora cruciatibus perfe-
rendis nondum assueverant, cum
gravitatem carceris pati non pos-
sent, in ipsa custodia exspira-
runt.

9. Beatissimus autem Pothinus qui episcopatum Lugdunensis ecclesiæ administrabat, nonagenario major, et corpore admodum infirmo, ob præsentem quidem corporis imbecillitatem ægre spiritum trahens, ceterum præ cupiditate imminentis martyrii mirabili alacritate animi firmatus, etiam ipse ad tribunal ferebatur: corpore quidem par-

tim ob senectutem, partim vi 20
morbi penitus exhausto ac soluto; animam vero adhuc retinens, ut per eam Christus triumpharet. Perlatus igitur a militibus ad tribunal, prosequen- 25
tibus ipsum magistratibus civitatis, et universa plebe variis eum acclamationibus impetente, tanquam ipse Christus esset, e-
gregium edidit testimonium. In- 30
terrogatus vero a Præsidente quisnam esset Christianorum Deus, respondit: Si dignus fueris, cognosces. Post hæc absque ullo humanitatis respectu raptatus, 35

καὶ ποικίλας ἔπασχε πληγὰς· τῶν μὲν σύνεγγυς,
 χερσὶ καὶ ποσὶν ἐνυβριζόντων παντοίως, μηδὲ τὴν
 ἡλικίαν αἰδουμένων αὐτοῦ· τῶν δὲ μακρὰν, ὃ μετὰ
 χεῖρας ἕκαστος εἶχεν, εἰς αὐτὸν ἀκοντιζόντων· πάντων
 5 δὲ ἡγουμένων μεγάλως πλημμελεῖν καὶ ἀσεβεῖν, εἴ τις
 ἀπολειφθεῖη τῆς εἰς αὐτὸν ἀσελγείας. καὶ γὰρ τοὺς
 θεοὺς αὐτῶν ὥντο οὕτως ἐκδικήσειν. καὶ μόγις ἐμ-
 πνέων ἐρρίφη ἐν τῇ εἰρκτῇ, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέ-
 ψυξεν.

10 ἰ. Ἐνταῦθα δὴ μεγάλη τις οἰκονομία τοῦ Θεοῦ
 ἐγίνετο, καὶ ἔλεος ἀμέτρητον ἀνεφαίνετο Ἰησοῦ· σπα-
 νίως μὲν ἐν τῇ ἀδελφότητι γεγονὸς, μὴ ἀπολειπόμενον
 δὲ τῆς τέχνης τοῦ Χριστοῦ. οἱ γὰρ κατὰ τὴν πρώτην
 σύλληψιν ἕξαρνοι γενόμενοι, συνεκλείοντο καὶ αὐτοὶ
 15 καὶ μετεῖχον τῶν δεινῶν. οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ
 ὀφελὸς τι αὐτοῖς ἢ ἐξάρνησις ἐγίνετο· ἀλλ' οἱ μὲν
 ὁμολογοῦντες ὃ καὶ ἦσαν, συνεκλείοντο ὡς Χριστιανοὶ
 μηδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας αὐτοῖς ἐπιφερομένης. οὗτοι δὲ

atque innumeris plagis affectus
 20 est, cum ii quidem qui propius
 adstabant, calcibus et pugnis il-
 lum contumeliose appeterent,
 nec ullam ejus ætati reverentiam
 exhiberent: qui vero longius
 25 distabant, quicquid ad manum
 erat, in ipsum conjicerent: om-
 nes denique gravissimi delicti ac
 piaculi reos se existimarent, nisi
 pro sua quisque parte ei pe-
 30 tulanter insultare studuissent.
 Quippe hoc modo injuriam De-
 orum suorum ulturos se arbi-
 trabantur. Exinde vix adhuc
 spirans in carcerem projectus est,
 35 tandemque post biduum animam
 exhalavit.

10. Hic vero singularis quæ-
 dam Dei dispensatio, et immen-
 sa Jesu Christi misericordia ap-
 paruit: raro quidem inter fra-
 tres exemplo, sed a dexteritate
 ingenioque Jesu Christi minime
 alieno. Omnessiquidem qui a pri-
 ma statim comprehensione fidem
 negaverant, ipsi quoque in car-
 cerem conjecti, eadem quæ ce-
 teri martyres perferebant. Ne-
 que enim illis quidquam tunc
 profuit fidei suæ negatio. Verum
 illi quidem qui sese id quod re-
 vera erant, esse profitebantur,
 tanquam Christiani conjicieban-
 tur in vincula, nullo alio crimine
 ipsis obiecto. Hi vero perinde

λοιπὸν ὡς ἀνδροφόνου καὶ μαροὶ κατεΐχοντο, διπλότε-
ρον παρὰ τοὺς λοιποὺς κολαζόμενοι. ἐκείνους μὲν γὰρ
ἐπεκούφιζεν ἡ χαρὰ τῆς μαρτυρίας· καὶ ἡ ἐλπίς τῶν
ἐπηγγελμένων· καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπη, καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ πατρικόν. τούτους δὲ τὸ συνειδὸς μεγάλως
ἐτιμωρεῖτο· ὥστε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἅπασι κατὰ
τὰς παρόδους, διαδήλους τὰς ὄψεις αὐτῶν εἶναι. οἱ μὲν
γὰρ ἱλαροὶ προήεσαν, δόξης καὶ χάριτος πολλῆς ταῖς
ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσ-
μον εὐπρεπῇ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφη κεκοσμη-
μένη ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐ-
ωδίαν ὁδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ. ὥστε ἐνίους δόξα
καὶ μύρω κοσμικῇ κεχρίσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφείς
καὶ ταπεινοὶ καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης
ἀνάπλεοι· προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι
ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἔγκλημα
ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον καὶ ἔνδοξον καὶ
ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες,

ac homicidæ et scelerati homines
deinceps detinebantur, duplo gra-
vius quam reliqui supplicium
perferentes. Illos enim gau-
dium martyrii, spesque promissæ
beatitudinis, et caritas erga
Christum, et Dei Patris Spiritus
recreabat. Hos vero graviter
torquebat conscientia: ita ut
dum traducerentur, ipso vultu
atque adspectu facile discerne-
rentur a ceteris. Quippe illi
quidem hilares accedebant, ma-
jestatem quandam venustati in-
termixtam vultibus præferentes;
adeo ut vincula præcipuum ipsis
ornatum addidisse viderentur,

instar sponsæ fimbriis aureis va-
riegatis ornata: ad hæc suavem
Christi odorem spirantes, ita ut
nonnulli terreno eos unguento
delibutos putarent. Hi vero de-
misso vultu, abjecti et squalidi
ac sordidi, omnique deformitatis
genere cooperti: ab ipsis quin-
etiam Gentilibus probro affecti
utpote ignavi atque imbelles, qui
homicidarum quidem sibi ipsis
crimen imposuissent. Christian-
orum autem venerandum et glo-
riosum ac salutare nomen ami-
sissent. Quæ cum ceteri viderent,
magnopere confirmabantur.
Et si quem postea comprehendi

1 Ps. xliv. 14.

m 2 Cor. 15.

ἐσθηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως
ὡμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ.

ια'. Τούτοις μεταξὺ τινὰ ἐπειπόντες, (Eusebius inquit) αὖθις
ἐπιφέρουσι.

- 5 Μετὰ ταῦτα δὴ λοιπὸν εἰς πᾶν εἶδος διηρεῖτο τὰ
μαρτύρια τῆς (for. διὰ τῆς, vid. not.) ἐξόδου αὐτῶν. ἐκ
διαφόρων γὰρ χρωμάτων καὶ παντοίων ἀνθῶν ἔνα
πλέξαντες στέφανον, προσήνεγκαν τῷ πατρί. ἐχρῆν
γούν τοὺς γενναίους ἀθλητὰς, ποικίλον ὑπομείναντας
10 ἀγῶνα καὶ μεγάλως νικήσαντας, ἀπολαβεῖν τὸν μέγαν
τῆς ἀφθαρσίας στέφανον. ὁ μὲν οὖν Μάτουρος καὶ ὁ
Σάγκτος καὶ ἡ Βλανδίνα καὶ Ἀτταλος ἤγοντο ἐπὶ τὰ
θηρία εἰς τὸ δημόσιον, καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἐθνῶν τῆς
ἀπανθρωπίας θέαμα· ἐπίτηδες τῆς τῶν θηριομαχιῶν
15 ἡμέρας διὰ τοὺς ἡμετέρους διδομένης. καὶ ὁ μὲν Μά-
τουρος καὶ ὁ Σάγκτος αὖθις διήεσαν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ
διὰ πάσης κολάσεως, ὡς μηδὲν ὅλως προπεπονθότες·
μᾶλλον δὲ ὡς διὰ πλειόνων ἤδη κλήρων ἐκβεβιακότες
τὸν ἀντίπαλον, καὶ περὶ τοῦ στεφάνου αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα

20 contigerat, is statim absque ulla
cunctatione confitebatur, ne co-
gitatione quidem tenuis consilium
ac suggestionem Dæmonis ad-
mittens.

25 11. Paucis deinde interjectis, ite-
rum hæc subjiiciunt.

His ita gestis, inquiunt, de-
inceps ipsorum martyria in va-
rias mortis species divisa sunt.

30 Ex omni quippe florum genere
diversisque coloribus unicam
textentes coronam beatissimi mar-
tyres, Deo Patri obtulerunt. Æ-
quum sane erat ut fortissimi ath-
35 letæ, qui multiplex certamen
subierant, atque insignem vic-

toriam retulerant, insignem im-
mortalitatis coronam acciperent.
Maturus igitur et Sanctus cum
Blandina et Attalo ducti sunt
ad bestias in amphitheatrum, ad
publicum spectaculum inhumani-
tatis gentiliū: præbito de in-
dustria munerum die propter
nostros. Et Maturus quidem
ac Sanctus rursus omnia tor-
mentorū genera in amphithe-
atro subierunt, quasi nihil antea
perpassi essent. Aut potius
quasi athletæ qui multis jam vi-
cibus adversarium superassent,
et de corona ipsa jam decerta-
rent, rursus consueta illic fla-

ἔχοντες, ὑπέφερον πάλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστίγων
 τὰς ἐκέϊσε εἰθισμένους· καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν θηρίων ἐλ-
 κηθμούς· καὶ πάνθ' ὅσα μαινόμενος ὁ δῆμος ἄλλοι
 ἀλλαχόθεν ἐπεβόων καὶ ἐπεκελεύοντο· καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν
 σιδηρᾶν καθέδραν, ἐφ' ἧς τηγανιζόμενα τὰ σώματα, 5
 κνίσσης αὐτοὺς ἐνεφόρει. οἱ δ' οὐδ' οὕτως ἔληγον,
 ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον ἐξεμαίνοντο, βουλόμενοι νικῆσαι
 τὴν ἐκείνων ὑπομονήν· καὶ οὐδ' ὥς παρὰ Σάγκτου
 ἕτερόν τι εἰσήκουσαν, παρ' ἣν ἀπαρχῆς εἷθιστο λέγειν
 τῆς ὁμολογίας φωνήν. οὗτοι μὲν οὖν δι' ἀγῶνος με- 10
 γάλου ἐπιπολὺ παραμενούσης αὐτῶν τῆς ψυχῆς, τοῦ-
 σχατον ἐτύθησαν· διὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀντὶ πάσης
 τῆς ἐν τοῖς μονομαχίαις ποικιλίας, "αὐτοὶ θέαμα γενό-
 μενοι τῷ κόσμῳ. ἡ δὲ Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμασ-
 θείσα, προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων· ἡ 15
 καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι κρεμαμένη,
 διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς, πολλὴν προθυμίαν ἐνεποίει
 τοῖς ἀγωνιζόμενοις· βλέπόντων αὐτῶν ἐν τῷ ἀγῶνι,

grorum verbera pertulerunt, et
 bestiarum ipsos trahentium mor-
 sus, et quæcunque alia vulgus
 insanum pro suo quisque arbitrio
 variis acclamationibus imperabat:
 ipsam postremo ferream cathe-
 dram, cui superposita martyrum
 membra cum torrerentur, illo-
 rum nares molestissimus nidor
 implebat. Verum illi ne sic
 quidem finem sæviendi fecerunt.
 Sed contra, eo vehementius ac-
 cendebatur eorum furor, cum
 expugnare martyrum constan-
 tiam contenderent. Nullam ta-
 men ab ipso Sancto vocem eli-

cere potuerunt, præter illam quam
 ab initio proferre consueverat 20
 confessionis suæ vocem. Hi er-
 go maximo certamine perfuncti,
 cum vitalem spiritum diu pro-
 traxissent, tandem jugulati sunt:
 eo die spectaculum facti mundo, 25
 loco multiplicis illius varietatis
 quæ in gladiatorum spectaculis
 cernitur. Blandina vero ad pa-
 lum suspensa, bestiis objecta est.
 Quæ cum in crucis speciem sus- 30
 pensa cerneretur, Deoque con-
 tentissime supplicaret, maximam
 alacritatem addebat certantibus;
 quippe qui in ipso certamine, sub

καὶ τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς διὰ τῆς ἀδελφῆς, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐσταυρωμένον, ἵνα πείσῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ δόξης παθὼν, τὴν κοινωνίαν αἰεὶ ἔχει μετὰ τοῦ ζῶντος Θεοῦ. καὶ μηδενὸς
 5 ἀψαμένου τότε τῶν θηρίων αὐτῆς, καθαιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀνελήφθη πάλιν εἰς τὴν εἵρκτην, εἰς ἄλλον ἀγῶνα τηρουμένη· ἵνα διὰ πλειόνων γυμνασμάτων νική-
 -σασα, τῷ μὲν σκολιῷ ὅφει ἀπαραίτητον ποιήσῃ τὴν καταδίκην· προτρέψῃται δὲ τοὺς ἀδελφοὺς ἢ μικρὰ καὶ
 10 ἀσθενῆς καὶ εὐκαταφρόνητος, μέγαν καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητὴν Χριστὸν ἐνδεδυμένη· διὰ πολλῶν κλήρων ἐκ-
 βιάσασα τὸν ἀντικείμενον· καὶ δι' ἀγῶνος τὸν τῆς ἀφθαρσίας στεψαμένη στέφανον. ὁ δὲ Ἀτταλος καὶ αὐ-
 τὸς μέγας ἐξαιτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ὄχλου, καὶ γὰρ ἦν ὄνο-
 15 μαστὸς, ἔτοιμος εἰσῆλθεν ἀγωνιστῆς διὰ τὸ εὐσυνεί-
 -δητον, ἐπειδὴ γνησίως ἐν τῇ Χριστιανῇ συντάξει γε-
 γυμνασμένος ἦν, καὶ αἰεὶ μάρτυς ἐγεγόνει παρ' (for. τῆς
 παρ') ἡμῖν ἀληθείας. καὶ περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφι-

20 sororis persona corporeis oculis
 cernerent illum, qui pro ipsorum
 salute crucifixus ideo fuerat, ut
 credentibus in ipsum persuade-
 ret, quicumque pro Christi gloria
 pateretur, hunc Dei viventis
 25 consortem futurum. Cumque
 nulla tunc bestia corpus illius
 attigisset, deposita ex stipite,
 rursus in carcerem conjicitur, in
 aliud certamen reservata: ut plu-
 30 ribus prolusionibus adversario
 superato, tortuosi quidem ser-
 pentis condemnationem certam
 atque inevitabilem redderet, fra-
 tres vero exemplo suo accende-
 35 ret. Quippe quæ tametsi pu-

silla infirmaque et contempta,
 Christi tamen, magni illius in-
 victique athletæ, robore induta,
 et adversarium multis vicibus su-
 perasset, et glorioso certamine
 coronam immortalitatis reportas-
 set. Attalus quoque vehemen-
 ter a populo postulatus ad sup-
 plicium, utpote vir valde cele-
 bris, paratus ad certamen acces-
 sit, fretus conscientia recte fac-
 torum. Quippe in Christiano-
 rum disciplina solide exercitatus,
 testisque apud nos veritatis sem-
 per exstiterat. Cumque per
 amphitheatrum circumducere-
 tur, præcedente ipsum tabella,

θεάτρου, πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν τῷ ἐγγράπτῳ
 'Ρωμαϊστί· οὗτος ἐστὶν Ἀτταλὸς ὁ Χριστιανός· καὶ τοῦ
 δήμου σφόδρα σφριγῶντος ἐπ' αὐτῷ, μαθὼν ὁ ἡγεμὼν
 ὅτι Ῥωμαῖος ἐστὶν, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀναληφθῆναι μετὰ
 καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῇ εἰρκτῇ ὄντων· περὶ ὧν ἐπέ- 5
 στείλε τῷ Καίσαρι, καὶ περιέμενε τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀπ'
 ἐκείνου.

ιβ'. Ὁ δὲ διαμέσῳ καιρὸς οὐκ ἄργος αὐτοῖς οὐδὲ
 ἄκαρπος ἐγίνετο, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν, τὸ ἀμέ-
 τρητον ἔλεος ἀνεφαίνετο Χριστοῦ. διὰ γὰρ τῶν ζώντων 10
 ἐζωοποιοῦντο τὰ νεκρά· καὶ μάρτυρες τοῖς μὴ (for. μήπω)
 μάρτυσιν ἐχαρίζοντο· καὶ ἐνεγίνετο πολλὴ χαρὰ τῇ παρ-
 θένῳ μητρὶ οὗς ὡς νεκροὺς ἐξέτρωσε, τούτους ζῶντας ἀπο-
 λαμβανούσῃ. δι' ἐκείνων γὰρ οἱ πλείους τῶν ἡρνημένων
 ἀνεμητροῦντο καὶ ἀνεκνίσκοντο καὶ ἀνεζωπυροῦντο· καὶ 15
 ἐμάνθανον ὁμολογεῖν· καὶ ζῶντες ἤδη καὶ τετονωμένοι,
 προσήεσαν τῷ βήματι· ἐγγλυκαίνοντος οὗ τοῦ τὸν μὲν

in qua Latino sermone inscrip-
 tum erat: Hic est Attalus
 Christianus: populo adversus
 illum vehementius incitato,
 Præses postquam civem Ro-
 manum eum esse comperit, re-
 duci in custodiam cum ceteris
 jubet. Inde literis ad Cæsarem
 datis, de his omnibus qui in-
 clusi tenebantur, sententiam
 ejus exspectabat.

12. Enimvero hujus temporis
 mora, nequaquam inutilis ne-
 que infructuosa illis fuit: Sed
 per ipsorum tolerantiam im-
 mensa Christi misericordia tan-
 dem illuxit. Quippe mortua

jam ecclesiæ membra, viven-
 tium ope atque auxilio ad vitam
 revocata sunt: et martyres gra- 20
 tificati sunt iis qui fidem nega-
 verant: ingentique gaudio ma-
 ter eademque Virgo ecclesia
 cumulata est, cum eos quos tan-
 quam extinctos abortu ejecerat, 25
 vivos jam ac spirantes recu-
 peraret. Etenim per illos sanc-
 tissimos martyres, hi qui fidem
 negaverant, rursus in utero de-
 lineabantur, rursus concipie- 30
 bantur, et vitali calore repa-
 rato rursus fidem confiteri dis-
 cebant. Cumque jam ad vitam
 revocati roboratique essent, Deo

θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ μὴ βουλομένου, ἐπὶ δὲ τὴν
 μετάνοιαν χρηστευομένου Θεοῦ, ἵνα καὶ πάλιν ἐπερωτη-
 θῶσιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. ἐπιστείλαντος γὰρ τοῦ Καί-
 σαρως τοὺς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι· εἰ δέ τινες ἀρνοῦντο,
 5 τούτους ἀπολυθῆναι· τῆς ἐνθάδε πανηγύρεως, ἔστι δὲ
 αὕτη πολυάνθρωπος ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν συνερχο-
 μένων εἰς αὐτήν, ἀρχομένης συνεστάναι, ἀνῆγεν ἐπὶ τὸ
 βῆμα θεατρίζων τοὺς μακαρίους, καὶ ἐμπομπεύων τοῖς
 ὄχλοις. διὸ καὶ πάλιν ἀνήταξε· καὶ ὅσοι μὲν ἐδόκουν
 10 πολιτεῖαν Ῥωμαίων ἐσχηκέναι, τούτων ἀπέτεμνε τὰς
 κεφαλὰς· τοὺς δὲ λοιποὺς ἔπεμπεν εἰς θηρία.

ιγ'. Ἐδοξάζετο δὲ μεγάλως ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῖς πρό-
 τερον ἀρνησαμένοις, τότε παρὰ τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπόνοιαν
 ὁμολογοῦσι. καὶ γὰρ ἰδίᾳ οὗτοι ἀνητάζοντο, ὥς δῆθεν
 15 ἀπολυθησόμενοι· καὶ ὁμολογοῦντες, προσετίθεντο τῷ
 τῶν μαρτύρων κλήρῳ. ἔμειναν δὲ ἔξω, οἱ μὴδὲ ἵχνος πώ-
 ποτε πίστεως, μὴδὲ αἴσθησιν ἐνδύματος νυμφικοῦ, μὴδὲ

qui non vult mortem pecca-
toris, sed pro sua benignitate
 20 *ad poenitentiam potius invitat,*
mitiorem eis succum infundente,
ad tribunal accedere, quo ite-
rum a Præside interrogarentur.
 Quippe rescriptum fuerat a
 25 Cæsare, ut confitentes quidem
gladio cæderentur: hi vero qui
negarent, dimitterentur inco-
lumes. Ineunte igitur so-
lemni apud nos mercatu, qui
 30 *maxima hominum frequentia*
celebratur, utpote ex omnibus
populis ac provinciis eo con-
veniente virorum multitudine,
 Præsides beatissimos martyres ad
 35 *tribunal adduci jussit, tanquam*
in theatrâli pompa eos populo

ostentans. Cumque illos demuo
interrogasset, quicunque cives
Romani reperti sunt, capite
truncati, reliqui traditi sunt
bestiis.

13. Ceterum ingens gloria ac-
 cessit Christo per eos qui prius
 quidem negaverant, tunc vero
 confitebantur fidem Christi præ-
 ter spem atque exspectationem
 Gentilium. Hi siquidem se-
 orsum interrogati sunt quasi
 mox absolvendi. Qui cum se
 Christianos confessi essent, re-
 liquorum martyrum numero
 adscripti sunt. Foras autem
 manserunt ii, quorum animis
 nec vestigium ullum fidei, nec
 reverentia vestis nuptialis, nec

ἔποιον φόβου Θεοῦ σχόντες· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνα-
 στροφῆς αὐτῶν βλασφημοῦντες τὴν ὁδόν· τοῦτέστι καὶ
 υἱοὶ τῆς ἀπωλείας. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τῇ ἐκκλησίᾳ
 προσετέθησαν· ὧν καὶ ἀνταξομένους, Ἀλέξανδρος καὶ
 Φρύξ μὲν τὸ γένος, ἱατροὶ δὲ τὴν ἐπιστήμην· πολλοὶς
 ἔτεσιν ἐν ταῖς Γαλλίαις διακρίψας, καὶ χάριστ' ὀφείδον
 πᾶσι διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐγάπην καὶ πενήτησαν
 τοῦ λόγου· ἦν γὰρ καὶ οὐκ ἄμοιρος ἀποσταλακοῦ χάρι-
 ματος· παρεστὸς τῷ βήματι, καὶ ναύματι προτρέπων
 αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁμολογίαν, φανερὸς ἦν τοῖς περιεστη-
 κόσι τὸ βῆμα ὡς περ' ὠδίνου¹. ἀρνακτῆσαντες δὲ οἱ
 ὄχλοι ἐπὶ τῷ τοῖς πρότερον ἡγημένους ἀδελφῷ ὁμολογεῖν,
 κατεβόησαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς ἐκείνου τοῦτο ποιεῖν
 τους· καὶ ἐπιστήσαντες τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀνταρπάσαντες
 αὐτὸν ὃς τις εἶη τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι Χριστιανός, ἐ-
 ὄργῃ γενόμενος, κατέκρινεν αὐτὸν πρὸς θηρία· καὶ τῇ
 ἐπιούσῃ εἰσῆλθε μετὰ καὶ Ἀττάλου. καὶ γὰρ καὶ τὸν

sensus timoris Dei impressus
 unquam insederat; filii scilicet
 perditionis, qui sua ipsorum
 conversatione religionem quam
 profitebantur infamaverant. Ve-
 rum ceteri omnes aggregati
 sunt ecclesiæ. De quibus cum
 quæstio haberetur, Alexander
 quidam natione Phryx, pro-
 fessione medicus, qui plures
 jam annos moratus fuerat in
 Galliis: vir omnibus notis-
 simus ob amorem Dei et exi-
 miam in prædicanda fide liber-
 tatem (quippe apostolicæ gratiæ
 minime expers erat) tribunali
 adsistens, cum illos ad fidei
 confessionem nutibus hortaretur,

cunctis qui tribunal circun-
 dabant, tanquam parturiens vi-
 debatur. At vulgus moleste
 ferens quod qui antea fidem
 negaverant, eandem de inte-
 gro confiterentur, adversus Alex-
 andrum tanquam hujus faci-
 noris auctorem conclamare cœ-
 pit. Instans illico Præses,
 interrogavit hominem quisnam
 esset. Qui cum Christianum
 se esse dixisset, iratus judex
 eum ad bestias damnavit. Post-
 ridie igitur una cum Attalo
 ingressus est. Nam et hunc
 Præses, gratificari populo stu-
 dens, bestiis rursum tradide-
 rat. Ambo itaque cum omnia 35

Ἄτταλον τῷ ὄχλῳ χαριζόμενος ὁ ἡγεμὼν, ἐξέδωκε πάλιν
 πρὸς θηρία. οἱ καὶ διὰ πάντων διελθόντες τῶν ἐν τῷ
 ἀμφιθεάτρῳ πρὸς κόλασιν ἐξευρημένων ὀργάνων, καὶ
 μέγιστον ὑπομείναντες ἀγῶνα, τοῦσχατον ἐτύθησαν καὶ
 5 αὐτοί· τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου μήτε στενάξαντος μήτε
 γρύξαντός τι ὅλως, ἀλλὰ κατὰ καρδίαν ὁμιλοῦντος τῷ
 Θεῷ· ὁ δὲ Ἄτταλος ὅποτε ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπετέθη κα-
 θέδρας καὶ περιεκαίετο, ἡνίκα ἢ ἀπὸ τοῦ σωματίου κνίσσα
 ἀνεφέρετο, ἔφη πρὸς τὸ πλῆθος τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ.
 10 ἰδοὺ τοῦτό ἐστιν ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὃ ποιεῖτε ὑμεῖς. ἡμεῖς
 δὲ οὔτε ἀνθρώπους ἐσθίομεν, οὔθ' ἕτερόν τι πονηρὸν
 πράττομεν. ἐπερωτώμενος δὲ τί ὄνομα ἔχει ὁ Θεός,
 ἀπεκρίθη· ὁ Θεὸς ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἄνθρωπος.

ιδ'. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τῇ ἐσχάτῃ λοιπὸν ἡμέρᾳ τῶν
 15 μονομαχιῶν, ἡ Βλανδίνα πάλιν εἰσεκομίζετο μετὰ καὶ
 Ποντικῷ παιδαρίου ὡς πεντεκαίδεκα ἐτῶν. οἱ καὶ καθη-
 μέραν εἰσῆγοντο πρὸς τὸ βλέπειν τὴν τῶν λοιπῶν κό-
 λασιν, καὶ ἡναγκάζοντο ὁμνύναι κατὰ τῶν εἰδώλων αὐτῶν.

tormentorum genera quæ ad-
 20 versus ipsos excogitata fue-
 rant, in amphitheatro percu-
 currissent, maximoque certam-
 ine perfuncti essent, tandem
 25 gladio percussi sunt. Et Alex-
 ander quidem nec ingemuit un-
 quam, nec vocem ullam protu-
 lit, sed interius mente in se
 collecta colloquebatur cum Deo.
 30 Attalus vero cum in ferrea
 cathedra collocatus undique
 torreretur, et ambustum cor-
 pus nidorem gravissimum ex-
 halaret, Latino sermone popu-
 lum allocutus: En inquit, hoc
 35 demum est homines vorare quod

agitis. Nos vero neque homi-
 nes voramus, neque omnino
 quidquam mali facimus. Inter-
 rogatus etiam quod nomen Dei
 esset: Deus, inquit, nomen non
 habet perinde ac nos mortales.

14. Post hos omnes, ulti-
 mo tandem spectaculorum die,
 Blandina rursus illata est una
 cum Pontico adolescente quin-
 decim circiter annos nato. Qui
 etiam quotidie antea introducti
 fuerant, ut reliquorum cruciatus
 intuerentur. Adactique per si-
 mulacra Gentilium jurare, cum
 in proposito constantes per-
 manerent, Deosque illorum ni-

καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν εὐσταθῶς καὶ ἐξουθενεῖν αὐτοὺς, ἡγριώθη πρὸς αὐτοὺς τὸ πλῆθος· ὥς μήτε τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς οἰκτεῖραι, μήτε τὸ γύναιον αἰδεσθῆναι. πρὸς πάντα δὲ τὰ δεινὰ παρέβαλλον αὐτοὺς, καὶ διὰ πάσης ἐν κύκλῳ διῆγον κολάσεως, ἐπαλλήλως ἀναγκάζοντες ὁμό- 5 σαι, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι τοῦτο πράξαι· ὁ μὲν γὰρ Ποντικὸς ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς παρωρμημένος, ὥς καὶ τὰ ἔθνη βλέπειν ὅτι ἐκείνη ἦν προτρεπομένη καὶ στηρίζουσα αὐτὸν, πᾶσαν κόλασιν γενναίως ὑπομείνας, ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. ἡ δὲ μακαρία Βλανδίνα πάντων ἐσχάτη, καθά- 10 περ μήτηρ εὐγενὴς παρορμήσασα τὰ τέκνα καὶ νικηφόρους προπέμψασα πρὸς τὸν βασιλέα· ἀναμετρουμένη καὶ αὐτὴ πάντα τὰ τῶν παίδων ἀγωνίσματα, ἔσπευδε πρὸς αὐτοὺς χαίρουσα καὶ ἀγαλλιωμένη ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, ὥς εἰς νυμφικὸν δεῖπνον κεκλημένη, ἀλλὰ μὴ πρὸς θηρία¹⁵ βεβλημένη. καὶ μετὰ τὰς μάλιστα· μετὰ τὰ θηρία μετὰ τὸ τήγανον, τοῦσχατον εἰς γύργαθον βληθεῖσα, ταύρῳ παρεβλήθη· καὶ ἱκανῶς ἀναβληθεῖσα πρὸς τοῦ

hili facerent, tantus in eos exarsit multitudinis furor, ut nec ætatem pueri miserarentur, nec mulieris sexum ulla prosequerentur reverentia. Cunctis igitur cruciatibus eos vexare ac per omnia pœnarum genera circumagere cœperunt, jurare illos subinde compellentes. Numquam tamen id quod volebant, perficere valuerunt. Nam Ponticus quidem sororis exhortationibus incitatus, ita ut Gentiles quoque ipsam esse cerne-
rent quæ puerum hortaretur et confirmaret, cuncta supplicia generose perpessus, animam ex-

halavit. Beata vero Blandina omnium postrema, tanquam no-²⁰ bilis mater quæ filios ad fortiter certandum accenderat, et victores ad regem præmiserat, eosdem certantium cursus quos filii confecerant remetiens, ad²⁵ eosdem ire properabat, de exitu suo læta atque exsultans, prorsus quasi ad nuptiale convivium invitata, non bestiis objecta esset. Denique post³⁰ flagra, post ferarum vellicationes, post sartaginem : reticulo inclusa, tauro objecta est. A quo diu in altum jactata, nihil jam eorum quæ fiebant penitus³⁵

ζώου, μηδὲ αἰσθησιν ἔτι τῶν συμβαινόντων ἔχουσα διὰ
τὴν ἐλπίδα καὶ ἐποχὴν τῶν πεπιστευμένων καὶ ὁμιλίαν
πρὸς Χριστὸν, ἐτύθη καὶ αὐτή· καὶ αὐτῶν ὁμολογούντων
τῶν ἐθνῶν, ὅτι μηδὲ πώποτε παρ' αὐτοῖς γυνὴ τοιαῦτα
5 καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν.

ἰε'. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως κόρον ἐλάμβανεν αὐτῶν ἡ μαρτία
καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἁγίους ὁμότης. ὑπὸ γὰρ ἀγρίου θηρὸς
ἄγρια καὶ βάρβαρα φῦλα ταραχθέντα, δυσπαύστως εἶχε
καὶ ἄλλην ἰδίαν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἐλάμβανεν ἡ
10 ὕβρις αὐτῶν. τὸ γὰρ νενικῆσθαι αὐτοὺς οὐκ ἔδυσώπει,
διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀνθρώπινον ἐπιλογισμὸν· μᾶλλον δὲ καὶ
ἐξέκαεν αὐτῶν τὴν ὀργήν· καθάπερ θηρίου καὶ τοῦ ἡγε-
μόνος καὶ τοῦ δήμου, τὸ ὅμοιον εἰς ἡμᾶς ἀδικῶς ἐπιδεικ-
νυμένων μίσος· ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὃ ἄνομος ἀνο-
15 μησάτω ἔτι, καὶ ὁ δίκαιος δικαιοθήτω ἔτι. καὶ γὰρ τοὺς
ἐναποπνιγέντας ἐν τῇ εἰρκτῇ, παρέβαλον κυσίν· ἐπιμελῶς

sentiens, tum ob spem et com-
prehensionem eorum quæ cre-
debat bonorum, tum ob fami-
20 liarem congressum quem cum
Christo in oratione habebat,
tandem et ipsa victimæ instar
jugulata est: ipsis etiam Gen-
tilibus ingenue fatentibus, nul-
25 lam unquam apud se feminam
exstitisse, quæ tot ac tanta per-
tulerit.

15. Sed ne sic quidem furor
illorum et immanitas adversus
30 sanctos conquievit. Quippe feræ
et barbaræ gentes ab immani
illa bestia concitatæ, pacari
facile non poterant. Quin po-
tius aliud quoddam initium sæ-

viendi, in sanctorum corpori-
bus protervia illorum invenit.
Neque enim ex eo quod a mar-
tyribus victi fuissent, pudore
ac verecundia suffundebantur,
quippe qui humano sensu ac
ratione penitus essent desti-
tuti. Sed contra Præsidis simul
ac populi tanquam immanis
belluæ magis inde accendebatur
furor, qui quidem nullo jure
adversus nos æquali odio fere-
bantur: ut impleretur scriptura
quæ dicit: *Iniquus adhuc ini-*
que agat, et justus adhuc justi-
ficetur. Eorum enim corpora
qui in carcere suffocati perie-
rant, canibus objecerunt; sol-

παραφυλάσσοντες νύκτωρ καὶ μεθήμεραν, μὴ κηδευθῇ
 τις ὑφ' ἡμῶν. καὶ τότε δὴ προθέντες τάτε τῶν θηρίων,
 τάτε τοῦ πυρὸς λείψανα, πῇ μὲν ἐσπαραγμένα, πῇ δὲ
 ἠνθρακωμένα, καὶ τῶν λοιπῶν τὰς κεφαλὰς σὺν τοῖς
 ἀποτμήμασιν αὐτῶν ὡσαύτως ἀτάφους παρεφύλαττον
 μετὰ στρατιωτικῆς ἐπιμελείας ἡμέραις συχναῖς. καὶ οἱ
 μὲν ἐνεβριμῶντο καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτοῖς,
 ζητοῦντες τινὰ περισσοτέραν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν λα-
 βεῖν· οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπετώθαζον, μεγαλύνοντες ἅμα
 τὰ εἶδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσάπτοντες τὴν τού- 10
 των τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὸν συμ-
 παθεῖν δοκοῦντες, ὠνεΐδιζον πολὺ λέγοντες· ποῦ ὁ Θεὸς
 αὐτῶν, καὶ τί αὐτοὺς ὥνησεν ἡ θρησκεία, ἣν καὶ πρὸ τῆς
 ἑαυτῶν εἴλοντο ψυχῆς; καὶ τὰ μὲν ἀπ' ἐκείνων, τοιαύτην
 εἶχε τὴν ποικιλίαν. τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῳ καθει- 15
 στήκει πένθει, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ σώματα κρύψαι τῇ
 γῇ. οὔτε γὰρ νύξ συνεβάλλετο ἡμῖν πρὸς τοῦτο, οὔτε

licite observantes noctu atque
 interdiu, ne quis nostrorum ea
 sepulturæ mandaret. Post hæc
 quicquid aut a bestiis, aut ab
 igne reliquum fuerat, partim
 laniata, partim ambusta mem-
 bra exponentes: reliquorum
 denique capita cum ipsis corpo-
 rum truncis similiter insepulta
 per plurimos dies additis mili-
 tum excubiis custodierunt. Et
 alii quidem infremebant ac den-
 tibus stridebant in mortuos,
 adhuc exquisitiore quodam sup-
 plicio eos afficere cupientes.
 Alii vero irridebant insulta-
 bantque, simulacra sua laudibus
 extollentes, ac pœnas de marty-

ribus sumptas eis adscribentes.
 Nonnulli paulo æquiores, et
 qui vicem nostram dolere quo- 20
 dammodo videbantur, expro-
 brabant identidem hæc dicen-
 tes: ubi est Deus eorum? et
 quid illis profuit hæc religio,
 cui vitam quoque suam post- 25
 posuerunt? Ac Gentilium qui-
 dem insectatio talem habuit va-
 rietatem. Nos vero gravissimo
 interim dolore premebamur,
 quod humare cadavera nobis 30
 non liceret. Nam neque noctis
 tenebræ nos juvare, neque auri
 vis flectere, neque preces ullæ
 animos eorum commovere po-
 tuerunt. Sed omni studio at- 35

ἀργύρια ἔπειθεν, οὔτε λιτανεία ἐδυσώπει· παντὶ δὲ
τρόπῳ παρετήρουν ὥς μέγά τι κερδανούντες, εἰ μὴ τύ-
χοιεν ταφῆς.

15'. Τούτοις ἐξῆς (inquit Eusebius) μεθ' ἕτερα φασί.

- 5 Τὰ οὖν σώματα τῶν μαρτύρων παντοίως παραδειγ-
ματισθέντα καὶ αἰθριασθέντα ἐπὶ ἡμέρας ἕξ, μετέπειτα
καέντα καὶ αἰθαλωθέντα ὑπὸ τῶν ἀνόμων κατεσαρώθη
εἰς τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν πλησίον παραρρέοντα, ὅπως
μηδὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι. καὶ ταῦτ'
10 ἔπραττον, ὥς δυνάμενοι νικῆσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἀφελέσθαι
αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν· ἵνα ὥς ἔλεγον ἐκείνοι, μηδὲ
ἐλπίδα σχῶσιν ἀναστάσεως, ἐφ' ἣ πεποιθότες, ξένην
τινὰ καὶ καινὴν ἡμῖν εἰσάγουσι θρησκείαν, καὶ κατα-
φρονοῦσι τῶν δεινῶν, ἔτοιμοι καὶ μετὰ χαρᾶς ἥκοντες
15 ἐπὶ τὸν θάνατον· νῦν ἴδωμεν εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ
δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελέσθαι
ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν.

que industria cadavera custo-
diebant, quasi ingens lucrum
20 facturi, si sepultura caruissent.

16. Nonnullis deinde interjectis
hæc addunt.

- Igitur martyrum corpora
postquam omni genere contu-
25 meliæ traducta, et sub divo per
sex dies exposita jacuerunt,
tandem cremata atque in cineres
redacta, in præfluentis Rhodani
alveum sparsa sunt ab impiis,
30 ne ullæ deinceps eorum reliquiæ
in terris superessent. Atque id
agebant, prorsus quasi Deo su-

periores esse, et resurrectionem
illis adimere possent: ut quem-
admodum ipsi dicebant, ne
spes quidem ulla resurgendi eis
relinqueretur, qua freti novam
quandam ac peregrinam nobis
invehunt religionem, et gravis-
sima quæque tormenta contem-
nunt, promptique et alacres
mortem subeunt. Videamus
nunc an sint resurrecturi, et
utrum adesse ipsis Deus suus,
ac de manibus nostris ipsos eri-
pere valeat.

*Alia Fragmenta**Apud Eusebium quæd. lib. cap. 2.*

ιζ'. Οἱ καὶ ἐπὶ τοσούτον ζήλωται καὶ μιμηταὶ Χρισ-
 τοῦ ἐγένοντο¹, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἀρ-
 παγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ὥστε ἐν τοιαύτῃ⁵
 δόξῃ ὑπάρχοντες, καὶ οὐχ' ἅπαξ οὐδὲ δις, ἀλλὰ παλ-
 λάκις μαρτυρήσαντες, καὶ ἐκ θηρίων αὐθις ἀναλη-
 φθόντες, καὶ τὰ καυτήρια καὶ τοὺς μώλωπας καὶ τὰ
 τραύματα ἔχοντες περικείμενα, οὐτ' αὐτοὶ μάρτυρας
 ἑαυτοὺς ἀνεκήρυττον, οὔτε μὴν ἡμῖν ἐπέτρεπον τοιούτῃ¹⁰
 τῇ ὀνόματι προσαγορεύειν αὐτούς· ἀλλ' ἐπαυτέ τις
 ἡμῶν δι' ἐπιστολῆς ἢ διὰ λόγου μάρτυρας αὐτοὺς προσ-
 εῖπεν, ἐπέπλησσον πικρῶς. ἡδέως γὰρ παρεχώρουν τὴν
 τῆς μαρτυρίας προσηγορίαν τῇ Χριστῷ· τῇ πιστῇ
 καὶ ἀληθινῇ μάρτυρι καὶ πρωτοτόκῳ τῶν νεκρῶν, καὶ¹⁵
 ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπεμνησκοντο τῶν
 ἐξεληλυθότων ἤδη μαρτύρων, καὶ ἔλεγον· ἐκείνοι ἤδη

17. Qui quidem Christum æ-
 mulari atque imitari tantopere
 studuerunt, qui cum in forma
 Dei esset, non rapinam arbitra-
 tus est esse se æqualem Deo : ut
 quamvis in tantum gloriæ cul-
 men evecti essent, nec semel at-
 que iterum, sed sæpius marty-
 rium subiissent, et a bestiis
 denuo in carcerem relati essent ;
 quamvis ignium impressa ves-
 tigia, quamvis vibices et vulnera
 toto corpore circumferrent, ta-
 men nec se ipsos martyres præ-
 dicarent, nec a nobis ita se ap-

pellari paterentur. Verum si
 quis nostrum per literas, aut in
 familiari colloquio eos martyres²⁰
 compellasset, objurgabant gravi-
 ter atque increpabant. Martyris
 enim appellationem libentissime
 concedebant Christo, utpote fido
 veroque testi, et primogenito²⁵
 mortuorum, vitæque cælestis
 principi et auctori. Eos quoque
 qui jam ex hac vita migraverant
 martyres, nobis commemorabant,
 aiebantque : hi jam sunt mar-³⁰
 tyres, quos in ipsa confessione
 Christus assumi voluit, profes-

q Phil. ii. 6.

r Apoc. i. 5. et iii. 14.

μάρτυρες, οὓς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ Χριστὸς ἡξίωσεν ἀνα-
 ληφθῆναι, ἐπισφραγισάμενος αὐτῶν διὰ τῆς ἐξόδου τὴν
 μαρτυρίαν· ἡμεῖς δὲ ὁμολογοὶ μέτριοι καὶ ταπεινοί. καὶ
 μετὰ δακρύων παρεκάλουν τοὺς ἀδελφούς, δεόμενοι ἵνα
 5 ἔκτενεῖς εὐχαὶ γίνωνται πρὸς τὸ τελειωθῆναι αὐτούς.
 καὶ τὴν μὲν δύναμιν τῆς μαρτυρίας ἔργῳ ἐπεδείκνυντο,
 πολλὴν παρρησίαν ἄγοντες πρὸς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ
 τὴν εὐγένειαν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀφοβίας καὶ ἀτρο-
 μίας φανεράν ἐποίουν. τὴν δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς τῶν
 10 μαρτύρων προσηγορίαν παρητοῦντο, ἐμπεπλησμένοι φό-
 βου Θεοῦ.

ἡ'. Καὶ αὖθις μετὰ βραχεία φασίν. ^s Ἐταπεῖνουν ἑαυτοὺς
 ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἱκανῶς νῦν εἰσὶν
 ὑψωμένοι. τότε δὲ πᾶσι μὲν ἀπελογοῦντο, κατηγοροῦν
 15 δὲ οὐδενός· ἔλυνον μὲν ἅπαντας, ἐδέσμευον δὲ οὐδένα·
 καὶ ὑπὲρ τῶν τὰ δεινὰ διατιθέντων ἠῦχοντο, καθάπερ
 Στέφανος ὁ τέλειος μάρτυς*. Κύριε μὴ στήσης αὐτοῖς

sionem ipsorum morte tanquam
 annulo obsignans: Nos vero vi-
 20 les atque abjecti confessores.
 Simul profusis lacrimis obsecra-
 bant fratres, ut continuæ ad De-
 um preces fierent, quo tandem
 ipsi perfectum finem adipisci
 25 mererentur. Ac reipsa quidem
 virtutem martyrum exhibebant,
 cum ingenti libertate ac fiducia
 Gentilibus respondentes: et e-
 gregiam animi indolem partim
 30 tolerantia, partim quod metus
 ac pavoris expertes essent, per-
 spicue testabantur. Ipsam vero
 martyrum appellationem a fra-

tribus sibi oblatam, utpote ti-
 more Dei constricti refugie-
 bant.

18. Et paulo post: deprimebant
 se, inquit, sub manu potenti, a
 qua nunc sublimius elevati sunt,
 Tunc vero omnium defensionem
 suscipiebant, neminem accusa-
 bant. Cunctos absolvebant, ne-
 minem ligabant. Quinetiam pro
 illis a quibus acerbissime cruciati
 fuerant, exemplo perfectissimi
 martyris Stephani, Deum pre-
 cabantur: Domine ne imputes
 illis hoc peccatum. Quod si ille
 pro lapidantibus orabat, quanto

^s 1. Pet. v. 6.

^t Act. vii. comm. ult.

τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. εἰ δ' ὑπὲρ τῶν λιθαζούντων ἐδέετο, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ;

Καὶ αὖθις φασὶ μεθ' ἕτερα.

Οὗτος γὰρ καὶ μέγιστος αὐτοῖς πρὸς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐγένετο, διὰ τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης· ἵνα ἀπο- 5
πνιχθεὶς ὁ θῆρ, οὓς πρότερον ᾤετο καταπεπωκέναι, ζῶντας
ἐξεμέσῃ. οὐ γὰρ ἔλαβον καύχημα κατὰ τῶν πε-
πτωκότων· ἀλλ' ἐν οἷς ἐπλεόναζον αὐτοῖς, τοῦτο τοῖς
ἐνδεεστέροις ἐπήρκουν, μητρικὰ σπλάγχνα ἔχοντες.
καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν ἐκχέοντες δάκρυα πρὸς τὸν 10
πατέρα, ὡς ἡγήσαντο, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἥν καὶ
συνεμερίσαντο τοῖς πλησίον· κατὰ πάντων νικηφόροι
πρὸς Θεὸν ἀπελθόντες. εἰρήνην ἀγαπήσαντες αἰεὶ, καὶ
εἰρήνην ἡμῖν παρεγγυήσαντες, μετ' εἰρήνης ἐχώρησαν
πρὸς Θεόν· μὴ καταλιπόντες πόνον τῇ μητρὶ, μηδὲ 15
στάσιν καὶ πόλεμον τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ χαρὰν καὶ
εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην.

magis pro fratribus eum orasse
credibile est ?

Nec multo post, hæc addunt.

Hoc enim maximum certamen
illis fuit adversus Diabolum, ob
sinceram ac minime fucatam ca-
ritatem : ut quos ille malignus
serpens vivos jam se devorasse
crediderat, elisis faucibus revo-
mere cogeretur. Neque enim
fastu et arrogantia intumuerunt
adversus lapsos, sed ea quibus
abundabant bona, indigentibus
liberaliter subministrabant, ma-
terna quædam misericordiæ vis-

cera gestantes, magnamque vim
lacrymarum pro illorum salute
coram Deo Patre fundentes. Vi- 20
tam petierunt, et largitus est eis
Deus : quam etiam illi proximis
suis communicarunt, ubique vic-
tores ad Deum profecti. Cum-
que pacem dilexissent, pacem 25
nobis commendassent, ipsi cum
pace migraverunt ad Deum : non
dolorem matri, non fratribus dis-
cidium ac bellum, sed gaudium
et pacem et concordiam carita- 30
temque omnibus relinquentes.

*De eadem Epistola**Hæc Eusebius in cap. 3.*

Ἡ δ' αὐτὴ τῶν προειρημένων μαρτύρων γραφῇ, καὶ ἄλλην τινα μνήμης ἀξίαν ἱστορίαν περιέχει. ἦν καὶ οὐδεὶς ἂν γένοιτο φθόνος, μὴ οὐχὶ τῶν ἐντενυομένων εἰς γνώσιν προσθεῖναι. ἔχει δὲ οὕτως. Ἀλκιβιάδου γάρ τινος ἐξ αὐτῶν, πάντῃ αὐχμηρὸν βιοῦντος βίον, καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ πρότερον μεταλαμβάνοντος, ἀλλ' ἡ ἄρτι μόνῃ καὶ ὕδατι χρωμένον, πειρωμένον τε καὶ ἐν τῇ εἰρκτῇ οὕτω διάγειν, Ἀττάλῃ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα ὃν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ ἦνυσεν, ἀπε-
 10 καλύφθη ὅτι μὴ καλῶς ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς κτίσμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλοις τύπον σκανδάλου ὑπολειπόμενος. πεισθεὶς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, καὶ ἡ-
 25 χαρίσται τῷ Θεῷ. οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι χάριτος Θεοῦ ἦσαν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σύμβουλον αὐτοῖς.

15 Porro in eadem epistola quæ res supra memoratas complectitur, alia etiam habetur narratio prorsus memoria dignissima, quam quidem nihil vetat quominus hoc loco lectoribus proponamus. Sic autem habet. Alcibiades quidam unus ex illorum martyrum numero, durum et squalidum vivendi genus sectabatur: nullumque omnino cibum
 25 admittens, solo pane et aqua ad id usque temporis vesci consueverat. Cumque in carcere positus eandem

vivendi rationem vellet retinere, Attalo post primum quod in amphitheatro confecerat certamen, revelatum est non recte neque ordine facere Alcibiadem, qui et creaturis Dei minime uteretur, et aliis exemplum scandali fieret. Paruit itaque Alcibiades, et cunctis deinceps cibis promiscue uti cœpit, gratias agens Deo. Neque enim divina gratia eos præsentia sua destituerat: sed consultorem habebant Spiritum sanctum.

*De eadem Epistola**Hæc addit Eusebius in cap. 4.*

30 Τί δεῖ καταλέγειν (for. καὶ τοῦ λέγειν) τὸν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ τῶν μαρτύρων κατάλογον; ἰδίᾳ μὲν τῶν ἀποτμήσει κεφαλῆς τετελειωμένων· ἰδίᾳ δὲ τῶν θηρσὶν εἰς βορὰν παραβεβλημένων· αὐθις τῶν ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς κεκοιμημένων· τὸν τε ἀριθμὸν τῶν εἰσέτι τότε περιόντων ὁμολογητῶν; ὅτῃ γὰρ φίλον, καὶ ταῦτα ῥᾷδιον

35 Ceterum quid opus est expressum in supradicta epistola catalogum martyrum hic recensere, quorum alii securi percussi, alii feris

objecti, alii in carcere exanimati sunt? Quid item opus est referre numerum confessorum qui postea superfuerunt? Hæc enim quicun-

πληρέστατα διαγινώσκειν, μετὰ χεῖρας ἀναλαμβάνοντι τὸ σύγγραμμα, ὃ καὶ αὐτὸ τῇ τῶν μαρτυρῶν συναγωγῇ πρὸς ἡμῶν, ὡς γοῦν ἔφημ, κατελεγκται.

que voluerit, cuncta poterit plenissime cognoscere ex ipsius epistole lectione, quam quidem nos, ut supra monuimus, in passionibus martyrum a nobis collectis integram inseruimus.

*De alia quadam Fratrum in Gallia Epistola
Hæc Eusebius cap. 3.*

Τῶν δ' ἀμφὶ τὸν Μοντανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεόδοτον, περὶ τὴν Φρυγίαν ἄρτι τότε πρώτον τὴν περὶ τοῦ προφητεύειν ὑπόληψιν 10 παρὰ πολλοῖς ἐκφερομένων· πλείσται γὰρ οὖν καὶ ἄλλαι παραδοξοποιεῖται τοῦ θεοῦ χάρισματος εἰσέτι τότε κατὰ διαφόρους ἐκκλησίας ἐκτελούμεναι, πῶς παρὰ πολλοῖς τοῦ κηρύττειν προφητεύειν παρείχον· καὶ δὴ διαφωνίας ὑπαρχούσης περὶ τῶν δεδηλωμένων, ἌΤΘΙΣ οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοί, τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ περὶ 15 τούτων, εὐλαβῇ καὶ ὀρθοδοξοτάτην ὑποτάττουσιν· ἐκθέμενοι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς τελειωθέντων μαρτύρων διαφόρους ἐπιστολάς· ἃς ἐν δεσμοῖς ἔτι ὑπάρχοντες, τοῖς ἐπ' Ἀσίας καὶ Φρυγίας ἀδελφοῖς διεχάραξαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἐλευθέριον τῷ τότε Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἕνεκα πρεσβεύοντες.

20

Ceterum cum Montanus et Albiades ac Theodotus, nunc primum in Phrygia opinione hominum tanquam Prophetæ celebrari cœpissent (multa quippe divinæ gratiæ miracula in pluribus ecclesiis etiam tum fieri solita, fidem plurimis faciebant eos quoque prophetare) cumque illorum hominum causa dissensio orta esset, qui in Gallia erant fratres, privatum de his

judicium suum, religiosum imprimis et cum recta fide consentiens, rursus eidem epistolæ subjunxerunt, prolatis interfectorum apud se martyrum variis epistolis, quas illi dum 25 in vinculis adhuc essent, partim ad fratres in Asia et Phrygia degentes, partim ad Eleutherum Romanæ urbis episcopum scripserant, pro pace ecclesiarum quasi legatione fun- 30 gentes.

ANNOTATIONES

IN EPIST. VIENNEN. ET LUGDUNEN.

P. 295. l. 6. *ΟΙ ἐν Βιέννῃ* &c.] Celebris hæc epistola, quam integram possederat liber martyriorum Eusebianus, ab Œcumenio in *Comment.* suo in *Ep. prior. D. Petri* cap. iii. p. 149. ed. Veron. S. Irenæo satis aperte tribuitur. Aitque se arbitrari Hen. Valesius, ejus auctorem fuisse Irenæum, eo tempore Lugdunensis ecclesiæ membrum. Quin Valesio habes hac de re consentientem Cavius in *Vitt. PP. Apostol.* Dodwellum *Dissert.* vi. in *Irenæum* §. 23. Massuet. *Dissert. in Irenæum* ii. Art. 3. et alibi, Basnag. *Annal.* vol. ii. p. 168. multosque alios fortasse, nam asserit Cavius *Hist. Lit.* vol. I. in *Irenæo*, idem sentire de hac re omnes pene eruditos. Cum vero epistolæ hujus disertissimæ, quæ nomine ecclesiæ Viennensis et Lugdunensis conscripta est, auctorem Irenæum esse, neque Eusebius neque Hieronymus affirmaverit, eandem, adhuc apud editum Irenæum haud positam, iis scriptis, quæ ego colligo, addendam censui. Memini insuper, scribere ipsum quoque Irenæum, L. 2. cap. 13. *adv. Hæreses*, nescire se apud *Celtas commorantem orationis artem et elegantiam*, serio, sed verecundius fortasse, id professum.

Singularem epistolæ præstantiam uno ore testantur omnes; aliis autem viris magnis, ut verbi causa Josepho Scaligero, prætermisissimum sisto Valesium, qui in Epistola ad Clerum Gallicanum *Hist.* Eusebii præmissa hæc scribit; “Epistolam “Viennensium ac Lugdunensium statim proferemus, quod “pulcherrimum est atque vetustissimum totius ecclesiæ in hoc “genere monumentum. De cujus laudibus cum multa jam “dicta sint a multis, nemo tamen pro illius dignitate hæc “tenus est locutus. Adeo ejus epistolæ meritum ac pondus

“ omnem dicendi vim superat. Atque id fatebuntur quicumque eam sæpius legerint. Quo plus enim legitur, eo semper videtur esse præstantior.” Hæc Valesius. Memorata est epistola in *Passione SS. Epipodii et Alexandri* his verbis. *Post vastissimam martyrum stragem et sævientium passionum crudelitatem, de qua etiam Christi famuli, quos tunc illustrissimæ urbes Vienna et Lugdunum tenebant, ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ scripta miserunt, cum pæne ad integrum Christi nomen a gentilibus crederetur extinctum; per prodicionem domesticam Epipodius et Alexander occulte operam dare Catholico fidei cultui Præsidi nuntiantur. Acta Mart. a Theod. Ruinarto edit. §. ii. p. 74. ed. Amst. Ut Eusebii editiones taceam, editum est quod restat epistolæ, sed ex Rufini Latina interpretatione tantum, a Godf. Henschenio in Actis Sanctor. tom. I. Junii mens. p. 162. seqq. et ab eodem Ruinarto ubi supra p. 74. et seqq. quem ego imitatus, epistolæ quod servatum est in sectiones divisum exhibui, quo melius legentium commodis consuleretur. Idem hoc fecisse nunc video Gallandium, qui in vol. primo Bibliothecæ suæ PP. hanc epistolam, sicut Martyrum Lugdunensium Fragmentum illud, una cum Valesii notis collocavit, additis aliis quibusdam observationibus ex Ruinarto Readingique ed. Eusebiana petitis. In Memor. autem Ecclesiast. tom. iii. de his egit fragmentis accommodata ad ordinem temporis Tillemontius.*

Quod ad annum attinet, quo hæc Gallicana vexatio exarserit, contigisse eam anno imperii Antonini Veri 17. tradit, ut videbis, Eusebius in hujus lib. quinti principio, ubi consulendus est Valesius. Auctor quoque *Passionis*, quam modo memoravi, *SS. Epipodii et Alexandri*, vel eundem annum, vel in codicibus nonnullis *decimum octavum*, habet. Ad hæc contra illos, qui ad annum 7. ejusdem imperii horum martyrum triumphos, fide nixi Chronici Eusebii, quod Historiæ ejus hac in parte adversatur, signare velint, multa nova argumenta attulit Moshemius, *Observ. Sacr. et Histor.* lib. I. cap. 3. §. x. et seqq. vexationem istanc anno Christi 177. attribuens, qui annus est 17. Antonini Imp. Ceterum hæc verba Eusebius fragmentis præmisit initio lib. v. ‘Ο μὲν οὖν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Σωτὴρ ἐπὶ ὀγδοὺν ἔτος ἡγησάμενος, τελευτᾷ τὸν βίον· τοῦτον δωδέκατος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Ἐλεῦθερος διαδέχεται·

ἔτος δ' ἦν ἑπτακαίδέκατον αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου Οὐήρον, ἐν ᾧ
 κατὰ τινα μέρη τῆς γῆς σφοδρότερον ἀναρρίπισθέντος τοῦ καθ' ἡμῶν
 διωγμοῦ ἐξ ἐπιθέσεως τῶν κατὰ τὰς πόλεις δῆμων, μυριάδας μαρ-
 τύρων ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διαπρέψαι στοχασμῷ λαβεῖν ἔνεστιν,
 ἀπὸ τῶν καθ' ἕν ἔθνος συμβεβηκότων· ἃ καὶ γραφῇ τοῖς μετέπειτα
 παραδοθῆναι, ἀλήστου μνήμης ὡς ἀληθῶς ἐπάξια ὄντα, συμβέβηκε.
 τῆς μὲν οὖν περὶ τούτων ἐντελεστάτης ὑφηγήσεως τὸ πᾶν σύγ-
 γραμμα, τῇ τῶν μαρτυρίων ἡμῖν κατατέτακται συναγωγῇ· οὐχ ἱστο-
 ρικὴν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκαλικὴν περιέχον διήγησιν. ὅποσα
 γέτοί τῆς παρούσης ἔχοιτο πραγματείας, ταῦτ' ἐπὶ τοῦ παρόντος
 ἀναλεξάμενος παραθήσομαι. ἄλλοι μὲν οὖν ἱστορικὰς ποιοῦμενοι
 διηγήσεις, πάντως ἂν παρέδωκαν τῇ γραφῇ πολέμων νίκας· καὶ
 τρόπαια κατ' ἐχθρῶν στρατηγῶν τε ἀριστείας, καὶ ὀπλιτῶν ἀν-
 δραγαθίας, αἵματι καὶ μυρίοις φόνοις, παίδων καὶ πατρίδος καὶ τῆς
 ἄλλης ἔνεκεν περιουσίας μιανθέντων. ὁ δέ γε περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς
 πολιτεύματος διηγηματικὸς ἡμῖν λόγος, τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τῆς κατὰ
 ψυχὴν εἰρήνης εἰρηνικωτάτους πολέμους· καὶ τοὺς ἐν τούτοις ὑπὲρ
 ἀληθείας μᾶλλον ἢ πατρίδος· καὶ μᾶλλον ὑπὲρ εὐσεβείας ἢ τῶν
 φιλιτάτων ἀνδρισταμένους, αἰωνίαις ἀναγράφεται στήλαις· τῶν εὐ-
 σεβείας ἀθλητῶν τὰς ἐνστάσεις, καὶ τὰς πολυτλήτους ἀνδρίας, τρό-
 παίά τε τὰ κατὰ δαιμόνων, καὶ νίκας τὰς κατὰ τῶν ἀοράτων ἀντι-
 πάλων, καὶ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τούτοις στεφάνους, εἰς αἰώνιον μνήμην
 ἀνακηρύττων. Γαλλία μὲν οὖν ἡ χώρα ἦν, καθ' ἣν τὸ τῶν δηλου-
 μένων συνεκροτέτο στάδιον· ἥς μητροπόλεις ἐπίσημοι καὶ παρὰ τὰς
 ἄλλας τῶν αὐτόθι διαφέρουσai βεβόηται, Λούγδουνος καὶ Βλέννα,
 δι' ὧν ἀμφοτέρων τὴν πᾶσαν χώραν πολλῷ τῷ ρεύματι περιμύρεον ὁ
 Ῥοδανὸς ποταμὸς διέξεισι. τὴν οὖν περὶ τῶν μαρτύρων γραφὴν, αἱ
 τῇδε διαφανέστατοι ἐκκλησίαι, ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν
 διαπέμπονται· τὰ παρ' αὐταῖς πραχθέντα, τοῦτον ἀνιστοροῦσαι τὸν
 τρόπον. παραθήσομαι δὲ τὰς αὐτῶν φωνάς. Οἱ ἘΝ ΒΙΕΝΝῃ
 ΚΑΙ ΛΟΥΓΔΟΥΝΩ &c. &c. *Igitur Sotere Romanæ urbis episcopo
 post octavum episcopatus annum vita functo duodecimus ab apostolis
 Eleutherus in ejus locum successit. Annus tunc agebatur sep-
 timus decimus imperii Antonini Veri. Quo tempore cum in non-
 nullis terrarum partibus violentior adversus nostros persecutio
 commota esset ex incursione popularium, innumerabiles prope
 martyres per universum orbem enituisse, ex iis quæ in unica pro-
 vincia contigerunt, conjicere est. Quæ quidem utpote immortalis
 memoria dignissima, literarum monumentis commendata et ad*

posteroribus transmissa sunt. Et acta quidem ipsa quibus plenissima harum rerum narratio continetur, in opere de martyribus integra a nobis inserta sunt: Ex quibus non solum cognitio rerum gestarum, verum etiam documenta pietatis percipi possunt. Quæcunque tamen ad institutum nostrum spectare mihi visa sunt, ea in præsentiarum seligens, hic apponam. Ac ceteri quidem historiarum scriptores, nihil aliud fere monumentis suis prodiderunt, quam bellicas victorias, et erecta de hostibus victis tropæa; ducum res præclare gestas, fortia militum facta, qui pro patria, pro liberis ac fortunis suis, manus suas sanguine et infinita hostium cæde commaculaverant. At nos qui sacræ cujusdam ac divinæ reipublicæ historiam narramus, pacatissima quædam bella pro spiritali pace suscepta, eosque qui in hujusmodi bellis pro veritate ac religione potius quam pro patria ac liberis fortiter decertarunt, immortalibus literarum monumentis mandabimus: Athletarum pro pietate pugnantium constantiam, et in perferendis multiplicibus tormentis fortitudinem, tropæa adversus Dæmones statuta, partas ex invisibilibus hostibus victorias, coronas denique ad perpetuam posteritatis memoriam prædicantes. Porro regio ipsa in qua stadium ad hæc quæ dixi certamina constitutum fuit, Gallia vocatur. In hac duæ præ ceteris insignes præstantesque urbium matres celebrantur, Lugdunum ac Vienna: quarum utramque permeat Rhodanus, universam regionem præcipiti cursu circumfluens. Igitur nobilissimæ horum locorum ecclesiæ commentarium de passione martyrum suorum ad ecclesias Asiæ Phrygiæque miserunt, ea quæ apud se gesta erant, hoc modo commemorantes. Ipsa enim verba non gravabor apponere. SERVI Christi qui apud Viennam et Lugdunum, &c. &c.

P. 295. l. 6. Οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ &c.] Duplex hic quæstio oritur. Prima, cur hæc epistola scripta sit conjunctim a duabus ecclesiis, Viennensi ac Lugdunensi. Altera, cur Galli Græce scribant ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ, et ad Eleutherum Romanæ urbis episcopum. Quod ad primam attinet, hoc idcirco factum existimo, quod ecclesiæ Viennensium ac Lugdunensium, non modo loci vicinitate, sed etiam mutui amoris vinculo conjunctæ erant. Et cum in eadem persecutione simul decertassent, epistolam de suis martyribus simul et conjunctim scripserunt. Ad hæc utraque provincia sub unius Præsidis jurisdictione, tunc quidem temporis videtur

fuisse; ut ex eo conjicitur, quod tam Viennenses quam Lugdunenses, ob fidem Christi a Præside comprehensi et damnati esse dicuntur in hac epistola. Hæ igitur causæ sunt, cur conjunctim scripserint Viennenses et Lugdunenses. Nam quod suspicati sunt quidam, unum tunc fuisse episcopum Viennæ atque Lugduni, id ex hac ipsa epistola facile refellitur, quæ Pothinum episcopum Lugduni fuisse dicit, non item Viennæ. Porro Lugdunenses honoris causa Viennensium nomen præponunt, cum tamen ipsi Lugdunenses epistolam scribant de iis quæ Lugduni gesta fuerant. Vetustati quoque et nobilitati Coloniae Viennensium id tributum videri potest. Quod vero ad secundam quæstionem attinet; ex ipsa epistola discimus plurimos fuisse Græcos in ecclesia Lugdunensi, cujusmodi fuit Attalus et Alexander Phryges, et Alcibiades oriundus item ex Phrygia, ut opinor: Irenæus quoque oriundus erat ex Asia, et Polycarpum Smyrnæ audierat una cum Florino admodum puer, ut ipse testatur. Pothini quoque episcopi vel nomen ipsum, Græcam originem designat. Proinde non mirum est, si qui ex Asia in Gallias venerant, fratribus suis in Asia constitutis de rebus suis scribant: a quibus, ut credibile est, epistolam illam de martyrio Polycarpi et aliorum, prius accepissent. Hujus autem epistolæ auctorem fuisse arbitror Irenæum; qui quidem eo tempore ecclesiæ Lugdunensis erat presbyter. VALESIIUS. At vero Tillemontius *Mem. Eccl.* tom. iii. in Mart. Lugd. not. 2. qui dubitat, utrum hæ provincię Viennensis et Lugdunensis sub uno præfecto tunc quidem agerent, nos admonet, duas illas fuisse, quæ proprios sibi præfectos haberent. De variis autem præsidum generibus confer Valesium infra. Ceterum etsi mutui amoris vinculo tunc temporis conjuncti sunt Christiani Viennenses et Lugdunenses, quanto odio non multo prius in se invicem cives duarum istarum urbium flagravissent, nos nescire haud sinit Tacitus lib. I. *Hist.* cap. 65. *Veterem, inquit, inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat, multæ invicem clades crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Nerone[m] Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat, multus contra in Viennenses honor, unde æmulatio et invidia, et uno amne discretis connexum odium.* Et post vidi Petrum De Marca docentem in *Dissert.*

sua ad Concilium Claromontanum sub Urbano II. honoris prærogativam in ordine civili tunc Viennæ competiisse præ Lugduno ex instituto Galbæ; idemque discrimen inductum esse etiam in ecclesiasticam dispositionem; quod ex subscriptionibus Concilii Arelat. I. habiti anno 314. comprobatur. Monet quoque clarissimus præsul, deberi exordia ecclesiæ Lugdunensis Pothino episcopo, qui eam in regionem a Polycarpo Smyrnæ in Asia episcopo, beati Joannis apostoli discipulo missus est, ut lib. I. *Historiæ Francorum* cap. 24. docet Gregorius Turonensis, qui antiquitates illius ecclesiæ perspectas habuerat, per aliquod tempus in ea urbe moratus cum Nicetio episcopo Lugdunensi avunculo suo. Vid. De Marca §. cx. p. 559. tom. x. *Concil.* ex edit. Labbe et Cossart. De quaestione autem, utrum unus an duo tunc extiterint harum urbium episcopi, consulenda est nota inferius sita.

P. 295. l. 14. ἐνθάδε] ἐνταῦθα ed. Steph. STROTH. Nunc addit Burtonus *codd. MSS. Paris. utrumque*. Paulo supra Nicephorus δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ pro δοῦλοι X. et καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, pro καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

P. 296. l. 4. οἰκίῳ] Christophorsonus *ædificia publica* interpretatur, quod non probo, οἰκίαι enim nonnisi de privatis domibus dicuntur, a quibus tum arcebantur Christiani, id est ab ædibus amicorum, propinquorum, opificum. Neque enim assentior Rufino, qui Christianos in suis ipsorum domibus habitare prohibitos existimavit. VALESIIUS. Nuper quidem cl. Olshauseno visum est annotare, sine dubio intelligi debere ædificia publica, *Hist. Eccl. Vet. Monument. Præcipuæ*, p. 56. Sed Valesii interpretamentum mihi magis placet.

Ibid. l. 5. ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου φαίνεσθαι ἡμῶν τινὰ] καθόλου pro τὸ καθόλου et τινὰ ἡμῶν MS. *Norfolc.*

Ibid. l. 9. ἐρρύετο· ἀντιπαρέτασσε δὲ] ἐρρύννυτο· ἀντιπαρετάσσετο δὲ Niceph. STROTH. ἐρύετο Burtono referente *Cod. Par. 1.*

Ibid. l. 11. ὁμόςσε ἐχώρουν αὐτῷ] αὐτῷ deest in Steph. et Niceph. STROTH. Adde MS. *Norfolc.* et nunc, teste Burtono, *codd. Reg. Paris. utrumque et Venet.* De ipsa phrasi vide Pearsonium allatum supra ad DIONYSIUM COR. pag. 192.

Ibid. l. 13. τὰ πολλὰ ὀλίγα ἡγούμενοι] *Multa pauca esse ducentes.* Vertitque Musculus, *multa pro modicis ducentes.*

Ibid. l. 14. ὅντως ἐπιδεικνύμενοι] Deest ὅντως in ed. R. Steph.

Codex Medicæus adverbium addit hoc modo *ὁὐτως ἐπιδεικνύμενοι*. Neque aliter codex Maz. Fuk. et Savilianus. VALESIIUS. Addit Strothius *Codicis Venet. et Christoph. Lectt. Nicephorumque*, notat vero habere *Bongarsii Lectt.* in ed. Genev. οὕτως. Denique legisse *ὁὐτως* videtur ex interpretatione sua *Rufinus*, quod etiam additum est a Scaligero *ad oram edit. Steph. in Biblioth. Leidensi*. Sed omissum illud esse in *codd. Paris. et Norf.* refert Burtonus.

P. 296. l. 15. ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς] Abest a *Nicephoro*. Mox legitur, *σωρηδὸν πανδημεὶ τὰ ἐπιφερόμενα ἀπὸ τοῦ ὄχλου*. STROTH.

Ibid. l. 17. ἐπιβοήσεις] Habet καὶ ἐπ. *MS. Savil. seu Bodl.* Mox abest καὶ *συρμούς* a *MS. Norf. folo*.

P. 297. l. 2. καὶ συγκλείσεις] Non possum probare interpretationem Langi et Christophorsoni, qui *συγκλείσεις* carceres vertunt. Hic enim primo loco recensentur injuriæ et mala, quæ a conferta populi multitudine inferebantur Christianis. In quibus carcer locum habere non potest. Judicium quippe, non populi erat, reos carceri mancipare. Rectius ergo *Rufinus* vertit, *concludi*. Sed et *verberari*, inquit, *se ab illis, ac lapidari, et concludi, patienter accipiebant*. Gentiles enim Christianos intra domos suas concluderant, dum a foro et balneis eos arcerent, nec in publicum prodire sinerent, ut supra dictum est. Infra tamen *συγκλείσεις* pro carcere sumuntur. VALESIIUS. Nescit vocem *συγκλείσεις* Scaligeri *MS*.

Ibid. l. 5. τῶν προεστηκότων τῆς πόλεως ἐξουσιῶν] Magistratus municipales intelligit, qui etiam duumviri dicebantur. Quamvis autem *ἐξουσίας* seu potestatis vocabulum, fere de majoribus iudiciis dici solet, qui habent jus gladii, ut docet *Ulpianus* in titulo de jurisdictione, et de verborum significationibus, tamen de magistratibus etiam municipalibus usurpatur, qui habebant modicam coërcitionem, ut loquuntur jurisconsulti. Sic apud *Juvenalem*, *Gabiorumque esse potestas*. Infra ubi de *Pothino*, *πολιτικαὶ ἐξουσίαι* dicuntur. VALESIIUS.

Ibid. l. 7. ἕως τῆς τοῦ ἡγεμόνος παρουσίας] *Præsidentem* vertit *Rufinus*: quæ vox generalem habet significationem, perinde ac *Græca*. Omnes enim provinciarum rectores ita appellantur, seu procuratores sint, seu proconsules, seu legati *Cæsaris*. Dubitari itaque merito potest, cujusmodi hic fuerit rector provinciae *Lugdunensis*. Equidem existimo legatum *Cæsaris* fuisse.

Movet me primo, quod hic mentio fit tribuni militum. Id enim optime convenit legato Cæsaris, qui rem militarem curabat. Deinde in veteri inscriptione quam refert Gruterus pag. 427. legatus Imp. Nervæ Trajani Cæsaris Aug. provinciae Lugdunensis nominatur. Denique Spartianus in Severo, Lugdunensem provinciam, per legatos Cæsaris administratam fuisse imperante M. Antonino testatur. Sic enim scribit de Severo. *Deinde provinciam Lugdunensem legatus accepit.* Ac fortasse in hac Lugdunensium epistola Severus intelligitur. Fuit enim legatus provinciae Lugdunensis sub Marco. Sed et Junius Blæsus, quem rectorem Galliae Lugdunensis vocat Tacitus in primo historiarum, legatus fuit. Argumento est legio Italica et ala Taurina Lugduni tendens, quas regebat Blæsus. Fuit etiam Vitrasius Pollio legatus provinciae Lugdunensis temporibus Imp. Hadriani, ut patet ex lege 15. D. de excusationibus. VALESIIUS. Addidit Lardnerus in *Testimon. Judaic. et Ethnicis*, vol. ii. cap. 15. p. 197. locum Dionis Cassii p. 1243. ed. Reimar. in quo memoratur Severi Lugdunense imperium; aitque censuisse Fr. Balduinum *Edict. Princ. Roman. De Christianis* (p. 97. ed. Lips.) rexisse legatum hanc provinciam Septimium Severum, qui postea imperator fuit, dum hæc de Christianis sumerentur supplicia. Habet $\xi\omega\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \eta\gamma\acute{\epsilon}\mu\omicron\nu\omicron\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \pi.$ MS. Savil. seu Bodl. Nunc addit Burtonus *codl. Med. Maz. Fuket.*

P. 297. l. 10. Οὐέττιος Ἐπάγαθος] De quo Gregorius Turo-
nensis in libro primo historiae Ecclesiasticae cap. 29. Et rur-
sus cap. 31. de Ecclesia Bituricensi loquens sic habet. *Leu-*
cadium quendam primum Galliarum Senatorem, qui de stirpe
Vetii Epagathi fuit, quem Lugduno passum pro Christi nomine
superius memoravimus, reppererunt. Qui locus aperte ostendit,
Epagathum nobilitate generis inter Lugdunenses eminuisse.
Sed et epistola ipsa id satis superque testatur his verbis, καὶ
γὰρ ἦν ἐπίσημος. Porro hujus martyris nomen cum duplici
τ scribi debet, ut habet codex Maz. et Fuketianus. Etenim
nomen Romanum est Vettius apud Ciceronem et Juvenalem;
idque pronomen fuit Prætextati. Certe in manuscripto Ru-
fini codice Vettius Epagathus dicitur. VALESIIUS. Si mittas
edit. Romanam Cacciarii, ubi ex MStis Vaticanis positum est
Vectius Epagathus, quod et præstat veterrimus penes me MStus,

corrupte lectum fuerat in Rufino edito *Vectius*, vel *Vetius*, *Pa-gathus*. Extat autem *Vetius Epagathus* in codice scripto Ru-fini Hist. qui in Collegio S. Magdalenæ Oxonii servatur. Et *Vetius* quidem cum simplici τ exhibent Eusebii *ed. Steph. MStusque Nicephorusque* et *Gregorius Tur.* sed cum ceteris Valesii codicibus consentit *MS. Bodl.* seu *Savil.* et, nunc teste Burtono, *codd. Par. 1. Venet. Florentinique.* Habet vero γὰρ ἄγιος pro Οὐέτιος *codicis Norfolk.* collatio mihi ab amico missa, ubi proxime post ita scribitur, εἰς ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἀδελ-φῶν ἐς πλήρωμα.

P. 298. l. 2. καὶ αὐτὸς] Omittit καὶ *MS. Norfolk.* nec male, habetque infra l. 5. ἀνεχομένου pro ἀνασχομένου. Sequitur καὶ αὐτὸς inferius, quod tamen, sicut supra ἀξιώσεως, *Scaligeri MS.* omisit.

Ibid. l. 10. παράκλητος Χριστιανῶν χρηματίας] Male Christo-phoronus hunc locum interpretatus est, quasi Epagathus ex-inde ab omnibus vocatus fuerit patronus Christianorum. Nos-tram autem versionem confirmat Rufinus, et quæ sequuntur verba, ἔχων δὲ παράκλητον, &c. quæ stare omnino non possunt, nisi ita interpreteris ut fecimus. VALESIIUS. Rufinus vetus in-terpres habet, *Tanquam advocatus, inquit,* (h. e. ait præses), *Christianorum, et ipse victorum numero societur.* Male ex ante-cedentibus repetitum est καὶ αὐτὸς ante vocem παράκλητος in *Cod. MS. Bodl.* et ad marg. duorum editionis Steph. exem-plarium *Jonesiani Bibliothecæque Bodl.* Nunc addit Burtonus *codd. Med. Maz.* et *Fuket.* Paulo post omittitur articulus ante παράκλητον in eodem *MS. Bodl.* seu *Savil.* Additque *MS. Norf.* Burtonus, cui placuit omissio.

Ibid. l. 11. πλείον τοῦ Ζαχαρίου] Jam supra Epagathum comparavit cum Zacharia Sacerdote, de quo Lucas in evan-gelio cap. i. Iterum nunc alludit ad verba quæ leguntur in fine dieti capitis. *Et Zacharias repletus est Spiritu sancto.* Porro Spiritus S. παράκλητος dicitur in evangelio, id est, *ad-vocatus*, quia scilicet postulat pro nobis gemitibus inenarrabili-bus, ut ait apostolus. Ita Tertullianus in libro de Jejuniis, de Spiritu sancto loquens, *qua paracletus id est advocatus, ad ex-orandum judicem, hujusmodi officiorum remedia mandabat.* At Rufinus cum hæc non intelligeret, ita vertit. *Ille vero habens in se advocatum pro nobis Jesum, hoc nomine meruit honorari :*

sancti presbyteri Zachariæ, qui erga sanctos plenitudinem caritatis ostenderat, secutus exemplum. Quæ prava Rufini interpretatio, occasionem erroris præbuit Adoni Viennensi, et Usuardo, et Notkero, qui in suis martyrologiis quadraginta et octo martyrum Lugdunensium nomina recensentes, Zachariam presbyterum secundo loco nominant, post Pothinum Lugdunensem episcopum. Qui si Græcum hujus epistolæ exemplar consulissent, animadvertissent profecto, Ζαχαρίαν πρεσβύτερον hic dici, non Zachariam presbyterum Lugdunensis ecclesiæ, sed Zachariam sacerdotem, patrem Joannis Baptistæ. Quem quidem Lugdunenses in hac epistola πρεσβύτερον, id est Seniore appellant, Epagathum juvenem ei comparantes. Ceterum hic error Adonis et reliquorum in Zachariæ martyris nomine, facit ut dubitem de ceteris nominibus martyrum Lugdunensium, quæ ab illis ibidem relata sunt. VALESIIUS. Vocem πλείον abesse a quibusdam MSS. notatum est ad marg. exemplaris illius Jonesiani: et locum aliter in Græcis scriptum fortasse invenit Rufinus. Abfuisse voces τὸ πνεῦμα a duobus scriptis Florentinis et πνεῦμα a cod. Veneto nunc patet; dum ait Burtonus, nullum se invenisse codicem, in quo omittatur vox πλείον præter Paris. I. et suspicari se Eusebium scripsisse; ἔχει δὲ παράκλητον ἐν ἑαυτῷ πλείον τοῦ Ζαχαρίου. Sic ille. Ceterum monet Cacciari, Rufini editor, ægre colligi posse ex ejusdem textu Zachariam hunc pro martyre Lugdunensi haberi; quærens in Præfatione sua, unde Valesio in mentem venerit, Zachariam a Rufino Lugdunensem martyrem esse factum, quod in limine Eusebii sui objecerat Rufino Valesius, atque insuper illum hoc loco errandi occasionem aliis præbuisse dixerat.

P. 298. l. 12. τοῦ πληρώματος τῆς ἀγάπης] Alludit ad illud Servatoris nostri dictum in evangelio. *Majorem caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro fratribus suis.* VALESIIUS.

Ibid. l. 14. Χριστοῦ] τοῦ Χριστοῦ MS. Norfolk. Hæc, ἦν γὰρ καὶ ἔστι γνήσιος Χριστοῦ μαθητὴς, sicut Ignatiana illa, τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθῶς (verus Vet. Interp.) τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ὁ κόσμος ὄψεται, Ep. ad Rom. §. 4. cum istis Christi verbis confert Pearsonius in Vind. Ignat. P. ii. c. 9. p. 114. *Si quis venit ad me, et non odit animam suam, non potest meus esse discipulus, iterumque, Qui non bajulat crucem*

suam et venit post me, non potest meus esse discipulus. Proxime post indicari *Apoc.* xiv. 4. verbis illis, ἀκολουθῶν τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ, Strothius notavit.

P. 298. l. 16. διεκρίνοντο] Metaphora videtur esse ab athleticis, qui antequam certamen inirent, examinari solebant ac probari, utrum ingenui, utrum ætatis athleticæ essent. Et ii quidem qui ad certamen admittebantur, dicebantur εἰσκρίνεσθαι. Qui autem repudiabantur, ἐκκρίνεσθαι. Examen autem ipsum vocabatur διάκρισις, ut ex hoc loco colligo. Plena certe est hæc epistola vocabulis a re athletica translatis. Quod et loci hujus lectio ipsa indicat, et nos infra ostendemus apertius. VALESIIUS.

P. 299. l. 2. οἱ ἀνέτοιμοι] οἱ, quod ab *ed. Steph.* aberat, addideratque forsitan ex scriptis suis Valesius, respuit Strothius; sed cum Valesio, idque, opinor, recte, plerique consentiunt manuscripti. Abest vero a *Cod. Norf.* et, teste Burtono, a *codd. Reg. et Paris.* particula καὶ ante οἱ. Paulo ante deerat in *MS. Bodl.* verbum ἐγίνοντο.

Ibid. l. 4. ὧν καὶ ἐξέτρωσαν] In codice Regio legitur καὶ ἐξέτρωσαν, quod verbum mihi nequaquam negligendum videtur. Cum enim rarius sit et inusitatius quam ἐξέπεσον, facilius τὸ ἐξέτρωσαν mutatum est in τὸ ἐξέπεσον quam hoc in illud. ἐξέτρωσαν igitur hic passive sumitur pro ἐξημβλώθησαν. id est, abortivi facti sunt, excussi sunt, ἔκτρωμα ἐγένοντο. Quæ metaphora iterum usurpatur infra, ubi agitur de lapsis, (vid. p. 312.) VALESIIUS. Recepit hoc ἐξέτρωσαν in contextum ante me Strothius pro ἐξέπεσον, ex *cod. Regio et Lectt. Venet.* quibus addas *MS. Norfolc.* et, referente Burtono, *codd. Florent. Venetumque.* Idem ad oram quoque *Genev. ed.* atque in *codice Castellano* extat.

Ibid. l. 5. πᾶθος] πᾶθος *Margines Genev. ed.* atque *exemplaris Jones.* STROTH. Mox deest τὰ ante δεινὰ in *MSS. Bodl. et Norf.*

Ibid. l. 13. ὥστε συλλεγῆναι ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν] Ex ecclesia scilicet Viennensi et Lugdunensi. Hæc autem verba in primis notanda sunt, ex quibus manifeste apparet, Viennensem ecclesiam perinde ac Lugdunensem, suum tunc episcopum habuisse. Quippe ecclesia ab antiquis scriptoribus non dicitur, nisi matrix, quam cathedralem vocamus. Ado Viennensis in Chronico, Justum tunc temporis Viennensem episcopum fuisse

dicat, eundemque diuturno exsilio maceratum palmam martyrii retulisse. Porro verbum συλλεγῆναι Christophorus vertit *eximerentur*: Langus *deligerentur*. metaphora videtur esse a fructibus qui decerpuntur. VALESIIUS. Mansuetus *Dissert.* ii. in *Iren.* Art. 1. contra ostendere conatus est, nullum habuisse episcopum eo tempore Viennensem ecclesiam, sed a Lugdunensi episcopo fuisse rectam. Certe altum est silentium per totam epistolam de episcopo Viennensi, et favere videtur huic sententiæ locus, quem Massuetus adduxit, in lib. v. Eusebii *Hist.* c. 23. *Extat etiamnum*, ait Eusebius, epistola τῶν κατὰ Γαλλίαν παροικιῶν, ἧς Εἰρηναῖος ἐπεσκόπει. Porro de Gallia agens hoc monuit eruditissimus Bucherius in *Belg. Rom.* lib. viii. cap. 15; "Potuerunt ab initio binæ civitates ab uno "regi pontifice." neque aliter judicavit de re istac, si bene memini, Pearsonius in *Annalibus suis Cyprianicis*. Et conferas not. ad Canon. II. Concilii CPolitani in *Scripturam Eccles. Opusc.* vol. I. p. 419. Sed a Valesii stant partibus, idque fortasse rectius, Ruinartus *Act. Martyrum* p. 63. ed. Amst. et Lardnerus *Testim. Judaic. et Ethnic.* vol. ii. cap. 15. Ceterum verbis proxime sequentibus, πάντας τοὺς σπονδαίους, καὶ δι' ᾧ μάλιστα συνεστήκει τὰ ἐνθάδε, clerum præcipue indicari nullus dubito, de quorum σπουδῇ fit mentio in canone penult. Neocæsariensis concilii.

P. 299. l. 17. πάντας ἡμᾶς] H. e. totam familiam, uxorem, liberos, servos. OLSHAUSEN.

P. 300. l. 2. Θυέστεια] Θυέστια *ed. Steph.* (Variare inter se MSSos, nunc refert Burtonus.) Vetus hæc adversus Christianos criminatio; quæ forsitan inde originem traxit, quod ethnici inepte ac malitiose interpretarentur S. cænæ apud Christianos usum. STROTH. Huc pertinet insignis Œcumenii locus in *Comm.* ejus in *Epist. Prior. D. Petri*. Καταλαλούντας δὲ εἰσάγει (sc. S. Petrus) ἡμῶν τοὺς ἐθνικούς. καὶ εἴ τις βούλεται τοῦτο μαθεῖν, ἐκ τῶν Εἰρηναίῳ τῷ Λουγδούνου τῆς Κελτικῆς ἐπισκόπῳ, περὶ Σάγκτου καὶ Βλανδίνης τῶν μαρτύρων γραφέντων μάθοι ἂν ἀκριβῶς. ὥς δὲ διὰ βραχείων παραθέσθαι, ἔστι ταῦτα. Χριστιανῶν γὰρ κατηχουμένων δούλους Ἕλληνας συλλαβόντες, εἴτα μαθεῖν τι παρὰ τούτων δῆθεν ἀπόρρητον περὶ Χριστιανῶν ἀναγκάζοντες (deest aliquid) οἱ δοῦλοι οὗτοι μὴ ἔχοντες πῶς τὸ τοῖς ἀναγκάζουσι καθ' ἡδονὴν ἐρεῖν (ἐροῖεν), παρόσον ἤκουον τῶν δεσπο-

τῶν, τὴν θείαν μετάληψιν αἷμα καὶ σῶμα εἶναι Χριστοῦ, αὐτοὶ νομί-
σαντες τῷ ὄντι αἷμα καὶ σάρκα εἶναι, τοῦτο ἐξείπον τοῖς ἐκζητοῦσι.
οἱ δὲ λαβόντες ὡς αὐτόχρημα τοῦτο τελεῖσθαι Χριστιανοῖς, καὶ δὴ
τοῦτο τοῖς ἄλλοις Ἑλλησιν ἐξεπόμενον. καὶ τοὺς μάρτυρας
Σάγκτον καὶ Βλανδίναν ὁμολογῆσαι διὰ βασάνων ἠνάγκαζον. οἷς
εὐστόχως Βλανδίνα ἐπαρρησιάσατο, πῶς ἂν, εἰπούσα, τούτων
ἀνάσχοιτο οἱ μὴδὲ τῶν ἐφευμένων κρεῶν δι' ἄσκησιν ἀπολαύοντες ;
c. iii. p. 149. ed. Veron. p. 498. ed. Paris.

Videndum autem, annon hoc loco auctor Irenæum etiam
ampliaverit, non tantum, uti ipse ait Œcumenius, eum brevi-
averit, ni potius loca quædam hujus longissimæ epistolæ excerp-
serit, quæ Eusebius reliquerat. Biblias interea simile non idem
persecutoribus respondet, pag. 304, atque id, quod Blandinæ ab
Œcumenio tribuitur, sed conveniente cum Œcumenio tam in
nomine, quam in dicto, vetere interprete Rufino. Dum vero Bib-
liadem inter ceteros martyres Lugdunenses alii multi scripto-
res commemorarunt, eidem sanctæ mulieri, quæ quidem prius
lapsa fuerat, nomine ejus in codice suo invento, assignavit
quod hic narratur auctor opusculi, in regia bibliotheca Matri-
tensi hodie servati, cujus titulus est ; Ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ
Παμφίλου ἐκκλησιαστικῆς περὶ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν δια-
φόροις πόλεσι ἀθλησάντων ἁγίων μαρτύρων. Hoc autem edidit
Joannes Iriarte ejusdem bibliothecæ custos pagg. 548—552.
Catalogi anno 1769. typis impressi. Etenim ille putabat hoc
ipsum fuisse novum fragmentum Eusebianæ historiæ nondum
editum, quod tamen nihil aliud est quam index sive synopsis
martyriorum apud Eusebium commemoratorum, adjectione
paucorum verborum semel atque iterum auctus.

De origine autem istarum calumniarum, cum τῆς ἀνθρωπο-
φαιίας, tum vero aliorum facinorum, optime agit Robertus
Turner. in libello Anglica lingua conscripto, cui titulus,
Causæ Calumniarum contra Christianos Primævos, quemque
capite quarto pag. 71—73. de verbis Œcumenii consulas. Et
nunc adnotat nuperus Eusebii editor cl. Heinichenus p. 16.
ortas fuisse criminationes istas ex scelestissimis Carpocratia-
norum, aliorumque Gnosticorum, ritibus ac cæremoniis, quibus
cœnæ sacræ celebrationem fœdare consueverunt ; vix superatis,
ut ait, ab impio ritu paganorum ipsorum, quem descripsit
Tholuch in *Neander Denkwürdig.* Tom. II. p. 129 seqq. p. 133.

ANNOTATIONES

Ca n his autem Lugdunensium vocibus bene confert
 iagoræ illas cl. Gallandius in *Biblioth. PP.* Τρία ἐπιφημί-
 ἡμῶν ἐγκλήματα, ἀθεότης, Θυέστεια δείπνα, Οἰδιποδείους
Legat. pro Christ. n. 3. al. 4.

terea scripsit in eodem libello Athenagoras n. 35., quæ
 i Lugdunensium in hac epistola narratione minus consen-
 e videntur; Καὶ τοὶ καὶ δοῦλοι εἰσιν ἡμῶν, τοῖς μὲν καὶ πλείους,
 s δὲ ἐλάττους· οὗς οὐκ ἔστι λαθεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὐδεὶς
 ὁ ἡμῶν τὰ τηλικαῦτα οὐδὲ κατεψεύσατο. Ubi videndus editor
 nedictinus, Justini M. locum, perinde atque hæc Lugdu-
 isium, contrarium quid sonantia afferens. Hic vero for-
 se nobis in memoriam revocandum esset, unam et alteram
 entionem non abrogare solere regulam, sed firmare; nisi
 set, ut ex hoc ipso Athenagoræ loco sibi colligeret
 remius, eo tempore scripsisse auctorem, quo de Lugdu-
 asi vexatione rumor nondum pererebuerat; eodem enim
 no, qui est 177, et scripsisse pro Christianis Athenagoram,
 passos Gallos esse, aliunde ostendit. Vid. *Dissert. ad Hist.*
cl. Pertinent. Vol. I. Diss. vi. §. 16. Similia autem his ver-
 Athenagoræ etiam apud Minucium Felicem, qui sæculo
 post sequente floruit, prolata videas. Ita enim ait Octavius
 ejus, *fabulas istas semper ventilari et nunquam vel investigari*
vel probari, nec tanto tempore aliquem existere, qui proderet, non
tantum facti veniam, verum etiam indicii gratiam consecuturum.
 cap. xxviii. p. 14. ed. Davis. Ad testes vero quod attinet,
 quos hoc loco memorat epistolæ auctor; servi isti, cum infide-
 les extiterint, atque idcirco a visu mysteriorum Christia-
 norum prohibiti fuissent; iidem tamen minis tormentorum
 territi, militibusque instigantibus, calumnias, quales a Judæis
 sub ipsa initia Christianismi, teste Origene lib. vi. *Contra*
Celsum, de Christianis sparse sunt, ignorata veritate contra
 dominos suos instaurabant. Conferas quæ infra adnotantur
 ad Sect. v.

P. 300. l. 4. εἴτι τοιοῦτο] ἐν τῇ τ. *Gruteri Lectt.* STROTH.
 ἐστὶν ὅτι τ. *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 7. δι' οἰκειότητος] Hæc vox non solum propinquitatem
 generis designat, sed etiam amicitiam ac benevolentiam. In-
 terpres Nicephori etiam humanitatem addidit, non contentus
 necessitudinis vocabulo. VALESIIUS.

P. 300. l. 8. καθ' ἡμῶν] Codex Regius ἐφ' ἡμῶν. VALESIIUS. Addit ei Strothius *Marg. ed. Genev.* ego *MStum Norfolk.* a quo quidem codice abest τῷ ante Θεῷ. Nunc etiam commemorat Burtonus *codd. Parisinos Venetum et Flor.* 1. utrumque Florentinum nominat Jac. Gronovii penes me collatio.

Ibid. l. 14. τὶ τῶν βλασφημιῶν] Recte Rufinus blasphemiam adversus Christianorum religionem intelligit. Quod plane confirmatur verbis proxime antecedentibus καὶ δι' ἐκείνων. Cum enim servi Christianorum, metu cruciatuum perterriti, infanticidia et incestos concubitus de Christianis confessi essent, studebat Satanas, ut Christiani qui comprehensi fuerant ejusmodi calumnias in religionem nostram jactarent. Quippe judices omni tormentorum genere Christianos urgebant, ut Thyesteas quasdam cenas et incestos concubitus apud se peragi faterentur. Quo spectat illa vox Blandinae, in mediis cruciatibus nihil aliud proloquentis quam Christiana sum: nihil apud nos mali geritur. Potest etiam illud καὶ δι' ἐκείνων, referri ad decem illos, qui initio persecutionis capti animum desponderant. Christophorsonus blasphemiam contra nomen Christi intelligere maluit. VALESIIUS. Favent Rufinianæ illi vocis βλασφημίας interpretationi verba, quæ infra in pag. 304. de una ex lapsis nomine Bibliade, sed postea martyre, extant; Καὶ Βιβλιάδα δέ τινα μίαν τῶν ἡρνημένων, ἥδη δοκῶν ὁ διάβολος καταπεπωκέναι, θέλησας δὲ καὶ διὰ βλασφημίας κατακρῖναι ἦγεν ἐπὶ κόλασιν, ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ ἡμῶν ὥς εὐθραυστον ἦδη καὶ ἄνθρωπον. vid. et pag. 302.

Ibid. l. 16. καὶ στρατιωτῶν] Rufinus vertit *officium, milites.* Nam Græca vox utrumque significat, tam officiales seu apparitores Judicum, quam milites: ut fusius ostensuri sumus ad libros de vita Constantini. Hic vero milites malim intelligere, cum supra mentio fiat tribuni militum. VALESIIUS.

Ibid. εἰς Σάγκτον διάκονον ἀπὸ Βιέννης] Rufinus Sanctum diaconum Viennensem interpretatur: quod est ambiguum. Neque enim Sanctus fuit diaconus Viennensis ecclesiæ, ut quidam hac Rufini versione inducti existimarunt. Certe Lugdunenses in hac epistola id non dicunt: sed tantum affirmant illum Vienna oriundum fuisse. Fuit igitur hic Sanctus patria quidem Viennensis, diaconus autem Lugdunensis ecclesiæ. VALESIIUS. Opinatus contra est David Dalrymple, vir nobilis,

qui quodcunque epistolæ apud Eusebium superest, in Anglicam vertit linguam, hunc fuisse diaconum Viennensis ecclesiæ, minoris enim momenti esse patriam ejus, quam locum, quo munus ecclesiasticum obiisset. Videoque simile quid in SERAPIONIS Fragmentis, quæ infra collocantur, Αἴλιος Πούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ ἐπίσκοπος, hoc est, Develtii episcopus. Euseb. *H. E.* v. 19. Itidem sic signantur episcoporum nomina et urbes apud concilium Carthaginense septimum sub Cypriano celebratum.

P. 301. l. 9. αὐτῇ] αὐτῇ *ed. Steph. STROTH.* Mox desunt verba καὶ παρεθῆναι in *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 17. διεβρώγος] *Ed. R. Steph. περιεβρώγος.* Codex *Med. Fuk. Savil. et Maz. διεβρώγος* habent, quod magis placet. *VALESIUS.* Lectionem alteram habent *MS. Norfolk. et Nicephorus,* sed a Scaligero ad oram exempli sui edit. *Steph. in biblioth. Leidensi διεβρώγος* rescripta est. Retinetque *Heinichenus* Valesii lectionem, revocantibus vero *Stephanianam et Zimmermanno et Burtono,* qui sex codices eam firmantes commemorat.

P. 302. l. 4. ἀναλησία] Istiusmodi indolentiam in Theodoro martyre memorat Theodorit. *H. E.* lib. iii. cap. 11. et Foxus noster in Thoma Tomkins, cujus manum ardenti lucernæ immisit Bonnerus. Vid. Martyrolog. part. iii. p. 154. noviss. edit. W. Lowth. Conf. §. 14. hujus Epist.

Ibid. l. 9. διὰ τὴν ἐπιμονήν] *Ed. R. Steph. ὑπομονήν.* Amplector scripturam codicis Medicæi et Maz. Fuk. et Sav. in quibus legitur ἐπιμονήν. Id est ob assiduitatem et gravitatem tormentorum. Nam quod ex Gruteri libro proponitur ὑπερβολήν, vanissima conjectura est. Paulo post, (p. 303.) ubi legitur ὁπότε μηδὲν εἶχον, codex Medicæus et Maz. Fuk. et Savil. vocem interserit hoc modo ὁπότε μηκέτι μηδὲν εἶχον. Quod est elegantius. *VALESIUS.* Ante Valesium ἐπιμονήν in quinque aliis *codd.* inventum, *Christophorsoni in ed. Genov. Lectt.* prætulerant. Et μηκέτι illæ quoque *Gruteri Lectiones* interserebant. Quin et ὑπερβολήν tanquam conjectura ad marg. *Castellani codicis* affertur. Proxime post ὑπακούσεσθαι παρ' αὐτοῦ *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 12. ὥστε μηδὲ τὸ ἴδιον κατειπεῖν ὄνομα] Similia videre est infra, libro de Martyribus Palæst. cap. ii. et in *Passione*

S. Felicis ad calcem Lactantii de mortibus Persecutorum edit. Oxon. et in Passione Tharaci, Probi, et Andronici apud Baronium ad ann. 290. n. 2, 7, 9. W. Lowth. Ad quæsitæ illa quod attinet, moris fuit, ut de omnibus hisce rebus iudex reum interrogaret. Mox ἐρωτώμενα pro ἐπερωτώμενα MS. Norfolk.

P. 303. l. 5. οὐρανίον] ἐπουρανίον ed. Steph. STROTH. Sed in exemplari Scaligerano editionis ed. Steph. quod in Biblioth. Leidensi extat, per lineam subter ductam idem reprobatur. Post πηγῆς τῆς addunt MS. Norfolk. et Nicephorus. καὶ ante στεῖρὸς Christoph. Lectt.

Ibid. l. 6. ἐκ τῆς νηδύος] Alludit ad cap. vii. ex Joannis evangelio, in quo legitur *Flumina de ventre ejus fluent aqua viva*. VALESIIUS.

Ibid. l. 9. συνεσπασμένον] Contractum et incurvum malim vertere, quam distractum et divulgum, ut initio verteram. Hoc enim esset διεσπασμένον. Contractum autem intelligo præ magnitudine tormentorum. Nam qui in eculeo torquebantur vehementius, caput incurvare cogebantur, ut docet Am. Marcellinus, cum ait, *vel sub eculeo caput incurvos, aut ictu carnificis torci substravit*. Inepte Christophorsonus contractum in rugas corpus interpretatus est. VALESIIUS. Confert cl. Heini-chen, Eusebii editor nuperus, Xenophontis *Anab.* 1. 5. 10. τὰς διφθέρας—συνήγον καὶ συνεσπῶν, i. e. contraxerunt.

Ibid. l. 16. τῶν σωμάτων] Scribendum videtur τραυμάτων, ut legit Rufinus. VALESIIUS. Recepit in Eusebium suum Zimmermannus.

P. 304. l. 1. ὅποτε οὐδὲ] ὅποτε γοῦν οὐδὲ Gruteri Lectt. et Margo exemplaris Jonesiani. STROTH. Addit nunc Burtonus cod. Paris. 1. unumque de Florentinis.

Ibid. l. 4. ἀνέκλυψε] In ed. R. Steph. ἀνεκάλυψε. In codice Medicæo et Maz. Fuk. et Sav. et apud Nicephorum legitur ἀνέκλυψε, quæ proculdubio vera hujus loci scriptura est. Opponitur enim ἀνέκλυψε καὶ ἀνωρθώθη illis quæ supra dixerat de toto corpore Sancti diaconi contracto atque incurvato. Itaque hic locus superiorem expositionem nostram plane confirmat. VALESIIUS. Habent ἀνέκλυψε Lectt. quoque Venet. et Christoph. et cod. Norfolk. MS. Scal. atque Margo exemplaris ed. Steph. quod in Bodleiana extat. Et duos tantum codices Regium et Paris. 1. ἀνεκαλύψε exhibere notavit Burtonus.

P. 304. l. 9. *τινα μίαν τῶν ἡρνημένων*] Burtonus, eo quod omnes fere codices scripti vel *τινα*, vel *μίαν*, omiserint, *τινὰ* solum retinuit; malim ego, cum nulla causa esse videatur, cur alterutram vocem adderet alius quis præter ipsum auctorem, *μίαν τινὰ* pro edito *μίαν*, servato *μίαν*, reponere. Displicet Heinichen in *Supplemento Notarum* suarum Burtoni emendatio.

Ibid. l. 10. *δοκῶν ὁ διάβολος καταπεπωκέναι*] Ex *MS. Savil.* seu *Bodl.* articulum recepi, quod postea fecit Burtonus commemoratis præterea *MSS. Norf. Venet. Florentinisque. καταπεπωκέναι MS. Norf.*

Ibid. l. 11. *διὰ βλασφημίας*] Christophorsonus blasphemiam adversus Christum intellexit. Videndum tamen est, ne hic quoque blasphemia adversus religionem Christianorum intelligatur. Certe quæ sequuntur verba id penitus evincunt. Sequitur enim *ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ ἡμῶν*. Porro hæc mulier in *MS. Maz. ac Med. βιβλιὰς* dicitur non *βιβλῆς*, sic etiam vocatur in *Fuk.* Rufinus hanc cum Blandina videtur confudisse gravi errore. VALESIIUS. Ex cod. Regio *βιβλιδα* posuerat *ed. Steph.* quam quidem nominis scripturam habent et Gregorius Tur. *De gloria Mart.* c. 49. et Martyrologi. Adde nunc *cod. Norf.* Sed alteram lect. firmant *MS. Steph. Marg. ed. Genev. Codexque Bodl.* seu *Savil.* Qua vero ratione inductus Rufinus hæc omnia ad *Blandinam* detorserit, nescio, nisi si hocce nomen in codice suo pro *Bibliade* scriptum invenerit. Vid. supra p. 307. Omisit interea Rufinus verba de lapsu hujus scæminæ, quæ, ut monuit cl. Olshausen. *Vet. Monument.* p. 63. in Blandinam cadere non poterant. Obscurior quidem ratio mutationis videtur, sed de industria facta est.

Ibid. l. 13. *ἐν τῇ στρεβλώσει*] Abest τῇ *ed. Steph.* ΣΤΡΟΤΗ. Addit *codd. Reg. et Paris.* 1. Burtonus.

Ibid. l. 16. *ἀντίπε τοῖς βλασφήμοις*] In *ed. R. Steph.* τοῖς *βασανισταῖς*. Sed longe melior est lectio quam reperi in codice *Maz. et Med. Fuk. et Sav. τοῖς βλασφήμοις*. Sic vocantur a Lugdunensibus Gentiles, qui Christianam religionem calumniabantur: vel certe lapsi, qui præ cruciatuum violentia infanticidia et incestus a Christianis admitti fassi erant. VALESIIUS. Ait quoque cl. Olshausen. jam laudatus; "Servos " intelligit Eusebius, vel etiam lapsos, qui tormentis superatis " infanticidia atque incesta a conventibus Christianorum per-

“petrari fassi erant. At vero unde constet lapsos hæc fassos fuisse, ignoro, siquidem de lapsorum hujuscemodi confessione, nihil, quod credam, hæc inter exstat. Valesii lectionem firmant *Lectt. Venet. MS. Norfolc. cum Margine Steph. ed. in Biblioth. Bodl. Christophorsonique Lectt.* Extare in *MSSis Regio Paris. 1. Florentinisque Stephani* lectionem, refert quidem Burtonus, sed teste codicum Florentinorum collatione Gronoviana, una de illis βλασφήμους habebat a prima manu, dum in altera ut lectio varians, ad oram afferebatur.

P. 304. l. 17. πῶς ἂν παιδία φάγοιεν] *Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in epulis esculentis habemus, qui propterea quoque suffocatis et morticinis abstinemus, ne quo modo sanguine contaminemur vel intra viscera sepulto.* Tertull. Apol. cap. 9. Eadem fere asserunt Origenes contra Celsum lib. viii. circa medium. Minutius Felix Octav. pag. 55. Clem. Alex. Pædag. lib. iii. cap. 3. prope finem. Ecclesia Orientalis hanc abstinentiam perpetuo servavit, et etiamnum servat. Augustinum vero, aliosque ejusdem ætatis Christianos, in contraria fuisse opinione, ex his ipsius verbis palam est. *Et ubi ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat; quis jam hoc observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? Aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte adhuc pauci tangere ista formidant, a ceteris irridentur.* Augustin. contra Faustum Manich. lib. xxxii. cap. 13. READING.

P. 305. l. 1. καὶ τῷ κλήρῳ] καὶ ἐν τῷ κλ. *MS. Bodl.* Nunc addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket. Florentinosque.*

Ibid. l. 7. καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν] Superiore libro ubi de Justini martyrio dictum est, observavimus ξύλον a Græcis dici, quem Latini appellant *nercum*. Id plane confirmat Rufinus qui hunc locum ita interpretatur. *Ac septimo (ut dicunt) puncto in nerco pedes, contra quam credi fas est, distenti, in intimo poenarum loco deperirent.* Has διατάσεις τῶν ποδῶν optime expressit Prudentius in versibus quos supra citavimus.

*Lignoque plantas inserit,
Divaricatis cruribus.*

Porro hujus supplicii hæc videtur fuisse forma. Truncus fuit

ligneus, quinis hinc et inde foraminibus certo invicem spatio divisus excavatus. in hæc foramina tanquam in ocreas quasdam, pedes inserebantur noxiorum, et vinculis seu nervis astringebantur, ut ex Aratoris versibus colligitur, quos supra retulimus in annotationibus ad librum iv. Et Rufinus quidem hæc foramina vulgo puncta appellata esse testatur, quod confirmat locus ex passione Chrysanti et Dariæ, quem ibidem adduxi. Sed quod Rufinus septimum punctum dixit, vix credibile mihi videtur. Certe Eusebius hoc loco quintum duntaxat foramen dixit: et aliis in locis hunc numerum foraminum nunquam supergressus est. De his punctis intelligendus est locus in actis Græcis *Passionis Tarachi Probi et Andronici*. Μάξιμος ἡγέμων εἶπε· βαλόντες αὐτῷ σίδηρα, εἰς τέσσαρα κεντήματα διατελέετε, quod vetus interpret pessime vertit, hoc modo, *Mittite illi ferrum per quatuor loca nervorum, et confringite*. VALESII.

P. 305. l. 12. ἐπιδεικνύων τὴν αὐτοῦ δόξαν] Pro his *Christoph.* ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα ἐπιδεικνόντας τὴν δόξαν. STROTH. Mox ἐπέζησαι pro ἐτίζησαι *codd. Florentini*.

Ibid. l. 17. τοῦ Κυρίου] τοῦ abest ab *ed. Steph.* STROTH. Addas *MS. Bodl.* Nunc refert Burtonus, qui articulum delevit, legi eum tantum in *codd. Veneto ac Parisinis*.

P. 306. l. 6. τῆς ἡλικίας] τὴν ἡλικίαν non male *MS. Norf.*

Ibid. l. 6. διὰ τὴν προκειμένην] Hoc loco verba videntur esse transposita. Sic igitur legendum puto διὰ τὴν ἐγκειμένην σωματικὴν ἀσθένειαν. Et paulo post ubi legitur διὰ τὴν ἐγκειμένην τῆς μαρτυρίας ἐπιθυμίαν, scribo προκειμένην. Porro hoc Pothini martyrium elegantissime describit Eucherius Lugdunensis episcopus in sermone de S. Blandina. *Præstitit inter ista divina providentia, ut in tantis patriæ sacrificiis, etiam Pontifex non deesset. Rapitur ad impiam quæstionem grandævus et plenus dierum B. pater noster Pothinus, ecclesiæ hujus antistes, et pro eruditionis ut credimus merito, gregi suo jungitur. Ac post Dominici corporis sacrificium, profanis tribunalibus novam de se hostiam Christo oblaturus infertur. Senilis infirmitas per injurias et afflictiones furentium ministrorum ita celorem sortitur exitum, ut intelligeres ad tempus illud soli martyrio reservatum*. VALESII. Jac. Gronovius in *Lectt. Variis et Adnotatiunculis ad Eusebium Hist. Eccl.* quæ ex bibliotheca Tewaterana in meam transierunt, huic loco reponendum

ὑποκειμένην pro προκειμένην admonuit. Ceterum Pothini nomen in editionibus *Rufini* male scribi *Photinus* notat Strothius; immo Cacciari in omnibus suis codd. Rufini scriptis inventum *Photinus*, aut *Fotinus* testatur. *Pontinus* æque malum habet Rufinus MS. Magdalenensis; sed recte scribitur nomen in veterrimo Rufini penes me MSto. Nutricium Ptolemæi regis Ægyptii nomine *Pothinum* commemorat Cæsar, *De Bello Civili*, l. 3. capp. 108 et ult.

P. 306. l. 10. ἐσύπερο] ἐφέπερο *ed. Steph.* ducitur ad tribunalia imo potius defertur. *Rufin.* ἐσύπερο *Niceph.* et *Valesii ed.* STROTH. Lectionem *Valesianam* firmant *manuscripti omnes præter Regium et Parisinos.*

Ibid. l. 16. τοῦ Χριστοῦ] τοῦ Κυρίου MS. Bodl.

P. 307. l. 5. εἴ τις] εἴ τι *Episcopi Castal. Cod.* STROTH.

Ibid. l. 6. τοὺς θεοὺς αὐτῶν] Hoc αὐτῶν ex *ed. Steph.* restituit Strothius, quem ego secutus sum, quia ita scribi in vet. codicibus solet, etsi alterum ἐαυτῶν Valesius prætulit, illud quidem præstantibus Eusebii plerisque codicibus.

Ibid. l. 8. ἐρρίφη ἐν τῇ εἰρκτῇ] Codex Medicæus habet εἰς τὴν εἰρκτῇν. nec aliter codex Maz. Fuk. et Savilii. VALESIIUS. Ita Valesius, qui εἰς τὴν εἰρκτῇν imprimendum curavit, quod rectius est, ait Strothius, si grammaticam spectes, at quis, inquit ille, hanc lectionem, si aderat primitus, mutasset in magis solæcam? Porro extat Stephaniana lectio in *codd. Norfolc.* et *Paris.* 1. εἰς τῇ εἰρκτῇ. *Reg. Par.* 2. Ad oram vero *exemplaris edit. Steph. in bibliotheca Bodl.* rescriptum est εἰς τὴν εἰρκτῇν. Ita et *Christoph. Lectt.* Habent ἐρρίφη *Gruteri Lectt.* Addit nunc Burtonus, qui lectionem Valesii secutus est, *MSS. Bodl. Venet. et Florentinos.* Sed Stephanianam amplexus erat Heinichenus, quod ego quoque feceram.

Ibid. l. 10. τοῦ Θεοῦ] Τοῦ, quod Valesius ex MStis suis addidisse videtur, expunxit Strothius, sed cum Valesio faciunt duo scripti mei. Nunc addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket.*

Ibid. l. 11. σπανίως μὲν γεγονὸς] Notandum est quod aiunt Lugdunenses, rarum adhuc in ecclesia ejusmodi indulgentiæ usum fuisse erga lapsos. Nempe quia ad hoc usque tempus pauci admodum lapsi fuerant. Itaque cessante morbo, nihil opus erat hujusmodi medicina. Subsecutis autem persecu-

ANNOTATIONES

libus, hoc remedium crebrius usitatum est. VALESIIUS. a scopo hic aberrare Valesius Anglico interpreti videtur, nem supra pag. 336. nominavi; siquidem putat ille hoc loco de lapsis raro exemplo, quod infra positum est, §§. 12, et resipiscentibus; atque fieri posse, ut ad *Heb.* vi. 4. et seq. t auctor. Censet vero, et recte fortassis, nuperus Euditor, cl. Heinichen, nihil "aliud hoc loco significari, nisi quod raro Dei et Christi miserecordia evenisset, ut vel qui Christum abnegarent, a gentilibus in vincula conjicerentur, conjectique retinerentur; et tamen hoc ipsum Christianis iis, qui constanter manserunt, mirum in modum profuerit. In eo igitur Dei et Christi misericordiam egregie eluxisse," monet vir doctissimus. Mox abest articulus ante Χριστοῦ a *MS. Norfolc.* Nunc addit Burtonus *codd. Par. 1. et Florentinos.*

P. 307. l. 17. ὁμολογοῦντες ὃ καὶ ἦσαν] ὁμολογοῦντες τὸν Θεόν. *MS. Norfolc.* Abest a *cod. posteriori Florentino* particula καί, habetque ὅπερ ἦσαν *edit. Steph.* Mox quoque p. 308. lin. 3. τὸν Θεόν pro τὸν Χριστὸν *idem MS.*

P. 308. l. 6. ἐτιμωρεῖτο] ἐτιμώρει *MS. Steph. Margg. edit. Genev. et exemplaris Jones. STROTH.* Adde *codd. Norf. Reg. et Parisinum utrumque.*

Ibid. l. 7. διαδήλους τὰς ὄψεις] Confer verba Dionysii Alexandrini infra lib. vi. Eusebii Hist. c. 41. W. LOWTH.

Ibid. l. 8. προήεσαν] In codice Maz. et Fuk. Savil. et Medicæo legitur προήεσαν, quam scripturam secutus videtur Christophorsonus. Hoc est quod ante dixit κατὰ τὰς παρόδους: dum scilicet e carcere procedunt usque ad tribunal. VALESIIUS. Neque favet lectioni Stephanianæ προσήεσαν *cod. Norfolc.* vel quisvis alius, teste Burtono, præter *codd. Reg. et Parisinos.*

Ibid. l. 9. ὥστε] ὡς *Steph. ed. STROTH.* Ita *codd. Reg. et Paris. posterior.*

Ibid. l. 11. ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις] Alludit ad locum qui est in Psalmo xlv. et paulo aliter hodie legitur, περιπεποικιλμένη scilicet. Sed melius est πεποικιλμένοις. Mos enim erat, tunicarum fimbrias variegare, ut testatur Amm. Marcellinus in lib. 14. ut longiores fimbriæ tunicæ perspicue luceant, varietate liciorum effigiatæ in species animalium multifformes. Certe in codice Med. et Maz. scribitur πεποικιλ-

μένους, nec aliter Fuk. VALESIIUS. Addas *MSS. Savil. seu Bodl. et Norfolc.* et nunc quidem alios omnes præter *codd. Reg. et Parisinos*, sed *Stephani* lectionem περιπεποικιλμένοις Strothius in ed. suam revocavit. Cæterum in edd. τῶν ο' nonnullis legitur, περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, ex qua fortasse duplici lectione nata altera videtur περιπεποικιλμένη.

P. 308 l. 11. εὐωδίαν ὀδωδότες τὴν Χριστοῦ] Alludit ad verba Pauli apostoli, *Christi bonus odor sumus*, (2 Cor. ii. 15.) VALESIIUS. Confer et apostolum in *Ep. ad Ephes.* v. 2. Verba autem, quæ sequuntur, ὥστε ἐνίοις δόξαι καὶ μύρω κοσμικῷ κεχρίσθαι αὐτοὺς, sic vertit Rufinus, *ita ut viderentur sibi non in ergastulo sed in myrotheca conclusi*, vel, ut legitur in codice Magdalenensi, *sed in lecto strato plumis mirothecæ conclusi*, quasi invenisset vetus hic interpres κεκλείσθαι, non κεχρίσθαι.

Græca vero fortassis ita interpretanda sunt, tanquam si martyres tam hilares atque decori aspectu fuerint, ut nonnullis viderentur re vera bene olere, unguento delibuti ac nitentes, spectante auctore ad illud *Psalmi* civ. τοῦ ἱλαρῶνα τὸ πρόσωπον τῷ ἐλαίῳ. Ita odorem memorarunt auctores epistolæ de martyrio Polycarpi compositæ, quem e corpore emissum ejus putabant. Vid. opusculi finem. Sed tamen credidisse ipsum hujus Lugdunensis epistolæ scriptorem, ejus oratio tot translatis verbis scatet, quemvis odorem divinum sub sensus cecidisse, quidquid alii tunc temporis opinarentur, non constat. Ait in *Libro ad Martyres* Tertullianus, *vos odor estis suavitatis*, cap. 2.

Ibid. l. 15. προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν] Particulam καὶ, quam ex *MS. Bodl.* addidi, *Rufinus* olim invenisse videtur, qui vertit, *Sed et ipsis gentilibus in multo opprobrio expositi erant*. Nunc vero refert recepto καὶ Burtonus, extare particulam in *codd. omnibus* præter *Reg. et Venetum*.

Ibid. l. 16. ἀνδροφόνων ἐγκλημα] Recepit in textum ἐγκλήματα Burtonus ex sex numero manuscriptis.

P. 309. l. 1. καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι] Addunt δὲ *Gruteri Lectt. et cod. Castellanus*. STROTH.

Ibid. l. 5. τὰ μαρτύρια τῆς ἐξόδου αὐτῶν] Verba hic videntur esse transposita, quæ sic construo: εἰς πᾶν εἶδος διηρέϊτο τῆς ἐξόδου τὰ μαρτύρια αὐτῶν. VALESIIUS. Vetus interpres habet, *per diversas species martyrii ipsorum*, atque ita locum Nice-

phorus refinxit, εἰς ποικίλον τὰ μαρτύρια διηρεῖτο. Sed fortasse voces τῆς ἐξόδου neque Rufinus neque Nicephorus invenit, quas quidem a Scaligeri MSio abfuisse apparet. In sequentibus vero auctor posuit ἐπισφραγισάμενος αὐτῶν διὰ τῆς ἐξόδου τὴν μαρτυρίαν. An ergo hic reponendum διηρεῖτο τὰ μαρτυρία διὰ τῆς ἐξόδου αὐτῶν! Paulo post ἀνθέων pro ἀνθῶν *MS. Norfolk*.

P. 309. l. 9. γούν] *Ed. Steph.* lectionem δ' οὖν in textum suum recepit Strothius.

Ibid. l. 12. καὶ ἡ Βλανδίνα καὶ Ἀτταλος] Prius illud καὶ nescit *MS. Norfolk*. Cum circumflexo nomen Βλανδίνα in *MS. Bodl.* sæpius scribitur. Desiderari autem articulus ὁ ante Ἀτταλος videtur.

Ibid. l. 13. εἰς τὸ δημόσιον] Hoc nomine amphitheatrum videtur intelligi. Neque enim referri potest ad θέαμα. Primo quia repetitur præpositio εἰς τὸ δημόσιον καὶ εἰς τὸ κοινόν, &c. Ita enim legitur in codice Med. Maz. Fuk. et Savil. Quod si δημόσιον referretur ad vocem θέαμα, dixissent εἰς τὸ δημόσιον καὶ κοινόν, &c. Porro eleganter amphitheatrale munus, in hac epistola vocatur publicum Gentilium inhumanitatis spectaculum. In eo siquidem loco Gentiles suam tum in Christianos, tum in reliquos bestiarios, belluinam sævitiam publice spectandam exhibebant. VALESIIUS. Abfuerat ab *ed. Steph.* τὸ ante κοινόν. Ita et a *codd. Reg. et Paris.* 1. ut nunc refert Burtonus. Habet interea *MS. Savil.* seu *Bodl.* ἦγοντο ἐπὶ τὸ δημόσιον, id vero factum est propter voces intermedias omissas, τὰ θηρὰ εἰς. Codex autem, qui a Valesio hic et alibi tanquam Savilianus adducitur, exemplar fuit, ut sæpius dictum est, editionis Stephanianæ cum *codd. scriptis* ab Henrico Savilio collatum, non *MS.* ejusdem Savilii Bodleianus.

Ibid. l. 4. τῶν θηριομαχιῶν ἡμέρας δεδομένης] Hujus loci sensum non assecuti sunt interpretes. Sensus autem est, Præsidem seu Legatum provinciæ Lugdunensis, spectaculum ferarum extra ordinem populo præbuisse, constituta ad id die, propter Christianos quos ad bestias damnaverat. Erant enim apud Romanos ordinarii ac solemnes munerum dies, qui in mensem Decembrem incidebant, ut est in Calendario Hervartii. Extra hos dies non licebat munerariis ac duumviris quibus hujusmodi editionum onus erat impositum, spectacula ferarum populo exhibere. Ut docet epistola ecclesiæ

Smyrnensis de martyrio Polycarpi, quæ superius relata est in libro 4. Verum majores Judices qui jus gladii et ad bestias damnandi habebant, hujusmodi meridiana spectacula, quoties ipsis libitum erat, exhibebant, ut cum populi voluptate noxios e medio tollerent. Cujus rei exemplum illustre est in Actis Martyrum Tarachi, Probi et Andronici. Nam cum Maximus Proconsul Ciliciæ eos ad bestias damnasset, advocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, jussit ei sequenti die munera edenda curare, ut legitur in cap. x. eorundem Actorum. VALESIIUS. Ait Strothius, "Ad hoc ἐπίτηδες referendæ sunt voces " διὰ τοὺς ἡμετέροους, interpretamur igitur, *cum nostrorum causa opportune adesset dies, quibus dari solerent spectacula.* " Non enim extra ordinem dabantur tunc spectacula, ut Valesius putat, sed aderant dies, quibus darentur: nunc vero " quum Christiani, quorum facta est mentio in carcere tene-
 " rentur, atque ad mortem damnati essent, etiam propter hoc
 " opportune aderant." Hæc ille, at vereor, ut ἐπίτηδες adverbialiter sumptum, opportunum quid vel commodum significet; certe Vett. Gloss. habent, ἐπίτηδες, *de industria, data opera, consulto.* Cujus interpretationis illustrationem dabit Aristoteles in *Poetica*, c. 19.—τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἔξει μάλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἘΠΙΤΗΔΕΣ φαίνεται γεγονέναι· οἷον, ὁ ἀνδρὶς ὁ τοῦ Μίτνυς ἐν Ἀργεὶ ἀπέκτεινε τὸν αἵτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτνυ, θεωροῦντι ἐμπεσόν· εἶκε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκὴ γενέσθαι. Dici quidem possit, illud a Deo causa Christianorum provisum fuisse, seu *consulto* factum. Sed cum Valesio magis facio. Atque hanc quidem expositionem a cl. Olshausen prælatam fuisse nunc video in *Vet. Monumentis Præcipuis* ab eo editis. Vidend. et ad Eusebium suum cl. Heinichenus.

P. 309. l. 8. διὰ πλειόνων ἤδη κλήρων] Jam supra monuimus multas hic translationes esse a re athletica. Inter has numeranda est vox κλήροι. Solebant enim athletæ qui in ludis certaturi erant, sortito educi. Quod quomodo fieret, docet nos Lucianus in Hermotimo. Cistella erat argentea, Deo certaminum præsidi sacra, in quam conjiciebantur sortes seu tesserae breves. In duabus inscripta erat littera A: in aliis duabus B. in aliis item duabus Γ. et sic deinceps. Tum

ANNOTATIONES

etæ sortes e cista educebant. Quibus A. obvenisset, inter se committebantur primo loco pugnaturi. Eratque hic τὸς κλήρος. Similiter qui literam B. eduxissent, secundo inter se certabant. Ita sors et urna suum cuique adversarium adsignabat. Is qui adversarium suum vicerat, non tantum coronabatur. Sed cum aliis qui adversarios item suos vicerant, iterum pugnaturus componebatur, donec unus omnium victor superesset. Quam in rem pluribus opus erat sortitionibus. Hinc est quod in inscriptione Farnesiana, quam refert Gruterus pag. 314. Asclepiades quidam Pancratiasta, in multis certaminibus victoriam retulisse dicitur, τὸ δεύτερον καὶ τρίτον μετὰ πρῶτον ἢ δεύτερον κλήρον στήσας τοὺς ἀνταγωνιστάς. Id est, *post primam aut post secundam sortitionem, secundo vel tertio superatis adversariis*. Id enim usu veniebat, ob eam rationem quam dixi, quoties plura erant paria athletarum. Quippe victores inter se componebantur, et secunda inter eos fiebat sortitio, ac rursus tertia; donec victoria ad unum rediisset. Et hoc est, quod in hac epistola dicitur διὰ πλειόνων κλήρων. Ad hanc athletarum sortem referenda sunt ea, quæ habes in principio hujus epistolæ de

Epagatho, ἀνελήφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κλήρον τῶν μαρτύρων. VALESIUS. Ante ἀγῶνα addunt ἔσχατον *Christoph. Lectt. STROTH.*

P. 310. l. 1. τὰς διεφόδους τῶν μαστίγων] Musculus vertit verberum illationes. Christophorsonus trajectiones. Dictum videtur pro τὰς ἐν ταῖς διεφόδοις μάστιγας, id est, verbera illata dum traducerentur in pompa. Moris autem erat, ut bestiarum antequam pugnarent cum bestiis flagris verberarentur, ut docet Tertullianus in lib. I. ad Nationes cap. 18. et in lib. ad Martyras cap. 5. Sic in Passione SS. Perpetuæ et Felicitatis scriptum legimus: *Ad hoc populus exasperatus flagellis eos vexari pro ordine venatorum postulavit*. Ubi vide quæ notat Lucas Holstenius. Itaque eo loco διεφόδους verto transcuriones flagrorum. Omnium enim venatorum flagra per ordinem excipiebant bestiarum, ut ex Actis illis et ex Tertulliano discimus, qui et transcurrendi verbo in ea re utitur. VALESIUS.

Ibid. l. 4. καὶ ἐπὶ πᾶσι] Abest καὶ ab *ed. Steph. STROTH.* Et a septem MSSis, referente Burtono, qui particulam a Valesio additam expunxit.

P. 310. l. 6. ἐνεφύρει] ἐνεφύρει *Cod. Castal.* STROTH.

Ibid. ἔλγουν] ἔλγουν *MS. Bodl.* Nunc addit Burtonus *codd. Med. Maz. Fuket.* Ἦλγουν *Nicephorus* quoque invenit, qui tamen locum sic refinxit, οἱ δὲ τοσοῦτον ἔλγουν ὥς καὶ νικᾶν βούλεσθαι τὴν ὑπομονήν, οἷα μαινόμενοι.

Ibid. l. 9. εἰσήκουσαν] Posuit quidem Valesius, fortasse ex scriptis suis, certe cum eo consentiente *MSto Norfolk.* ἤκουσαν, sed ex *ed. Steph.* εἰσήκουσαν revocantem Strothium secutus sum. Firmant hoc, teste Burtono, *codd. Reg. Parisini et Venetus.*

Ibid. l. 10. μὲν οὖν] Abest οὖν ab *ed. Steph.* STROTH.

Ibid. l. 13. ἐν τοῖς μονομαχίαις] Codex *Maz. Med. et Fuk.* habent μονομαχίαις. VALESII. Addas *Cod. MS. Savil. in Biblioth. Bodl.* a quo τοῖς abest. Sed postea pag. 315. l. 15. vox μονομαχίων extat. Habebant *Lectt. Gruteri et cod. Castell. μοναρχίαις vel μοναρχείαις.* Proxime post αὐτῷ pro αὐτοὶ *cod. Norfolk.*

P. 311. l. 1. ὑπὲρ αὐτῶν] ὑπὲρ ἡμῶν *Christoph. Lectt.* STROTH. Mox habent τοῦ ante Χριστοῦ *codd. Florentini.*

Ibid. l. 3. τὴν κοινωνίαν ἀεὶ ἔχει] Cum voculam Valesius ἀεὶ addidisset ex codicibus suis, ipsum enim ἀεὶ exhibent plurimi manuscripti, eandem minus recte expunxit Strothius. Supra p. 310. l. 15. ἐκβαλλομένων pro εἰσβαλλομένων extat in *MS. Norf.* a quo lin. 18. αὐτῶν abest.

Ibid. l. 8. τῷ μὲν σκολιῷ ὄφει] Profert hoc loco *Esaiæ* verba in cap. xxvii. comm. 1. Anglicus interpres David Dalrymple. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν, καὶ τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν σκολιόν· ἀνελεῖ τὸν δράκοντα.

Ibid. l. 11. ἐκβιάσασα] Scribendum est ἐκβιάσασα, ut supra. Atque ita legitur in codice *Medicæo* et apud *Nicephorum.* Vide *Petrum Fabrum* in libro primo *Agonistici* cap. 24. Porro notandum est *Blandinam*, utpote servam, cruci affixam fuisse, quod erat supplicium servorum. VALESII. *Stephani* lectio est ἐκβιβάσασα, suffragantibus quidem plurimis libris scriptis; cum vero res manifesta sit, alteram in textu Strothium secutus posui.

Ibid. l. 16. γεγυμνασμένος ἦν] Restituit, si quid id refert,

Strothius ex *Steph. ed.* ἦν γεγνημ. sed Valesio suffragatur *codex uterque meus*.

P. 311. l. 18. καὶ περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρον.] Solebant olim gladiatores et bestiarii, antequam certamen obirent, per ora populi circumduci. De qua pompa loquitur Lucianus in *Toxari*, ut notavit Salmasius in *notis ad Julium Capitolinum* pag. 91. et Casaubonus; post Lipsium in *Saturnalibus*, qui locum Quintiliani ex declamatione nona eo spectantem primus adduxit. Id autem fiebat non solum in iis qui seipsos ad ludum auctoraverant, sed in reis qui ad ferrum aut bestias damnati erant. Martialis.

Traducta est gyris, nec cepit arena nocentes.

VALESIIUS. *Christoph. Lectt.* habent περιαχθέντος. STROTH. Quod cl. Heinichenus præferendum videtur; sed quoniam nominandi casum ceteri libri præstant cum editi tum scripti, oratio, quæ ἀνακόλουθος videtur, fortasse ferenda est.

P. 312. l. 1. ἐν ᾧ ἐγγέγραπτο] Hoc recepit ex septem codicibus scriptis Burtonus pro edito ἐπεγγέγραπτο, quem sum secutus epistolam hanc denuo editurus.

Ibid. l. 4. ὅτι Ῥωμαῖος ἐστίν] Additum est in *Cod. Norf.* Ἄτταλος ὁ Χριστιανὸς, quod ex antecedentibus irrepsit.

Ibid. l. 5. καὶ τῶν λοιπῶν] Abest καὶ ab *ed. Steph.* STROTH. Itidem a codice *Norf.*

Ibid. l. 6. καὶ περιέμενε τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀπ' ἐκείνου] Inde collige hanc persecutionem sine novis imperatorum edictis motam fuisse, in qua tamen innumerabiles martyres per totum terrarum orbem occisos fuisse asseverat Eusebius. Non itaque recte infert Dodwellus paucos fuisse martyres, eo quod pauci Romani imperatores edicta adversus Christianos tulerint. Verum de his fusius in *Præfatione generali*. RUINART. ad *Acta Martyrum Sincera*. Cl. Saccarellus in *Hist. Eccl.* vol. iii. p. 130. "In more erat, quin et lege cautum ne præsidēs in cives
" Romanos jus gladii exercebant; crimine tamen cum essent
" accusati, aut Romam mittebantur, aut imperatoris sententia
" expectabatur." Hæc vir doctissimus de hoc loco agens. Confer Eusebii verba a me supra adducta in limine *Notarum*.

Ibid. l. 7. τὸ ἀμέτρητον] τὸ ἀμετρον *Lectt. Gruteri et Margo Exemplaris Jones.* STROTH.

P. 312. l. 11. καὶ μάρτυρες τοῖς μὴ μάρτυσιν ἐχαρίζοντο] Id est, dextram lapsis porrexerunt, et medicinam adhibuerunt, et pro iis intercesserunt. Id enim solebant martyres, ut ex Cypriano didicimus. VALESIIUS. Conf. 2 Cor. ii. 7. Rufinus vetus interpres verba sic Latine reddit, *et ipsi nondum martyres cohortationibus suis plurimos martyres faciebant*. Mihi orta est opinio, scripsisse auctorem, καὶ μάρτυρες τοῖς μήπω μάρτυσιν ἐχαρίζοντο. *et martyres iis, qui nondum martyres erant, gratiam dederunt et concesserunt*. A codice Norfolk. particula μὴ abest.

Ibid. l. 14. ἀνεμνηροῦντο] Dudum conjeceram scribendum esse ἀνεμνηροῦντο. Postea vero in codice Regio ita superscriptum inveni eadem manu. Quinetiam Christophorsonum ita legisse apparet. p. 318. Hieronymus in cap. iv. Epist. ad Galatas: *Sed et illud est intuendum, quod qui per peccatum quodammodo homo esse desiderat, per penitentiam concipitur a magistro, et rursum in eo Christi reformatio repromittitur &c.* VALESIIUS. ἀνεμνηροῦντο codd. et edd. omnes. ἀνεμορφοῦντο Christoph. Lectt. at in versione nostram lectionem expressit, quæ etiam in cod. Reg. superscripta est, probante Valesio. STROTH. Errare videtur vir cl. circa versionem Christophorsoni, quæ habet, *iterum in membra formati*, illud ἀνεμορφοῦντο potius secuta. Vertit Musculus *refingebantur*. Proxime vero ante hæc et in p. 299. verbum quoque ἐκτιρώσκω metaphorice adhibetur. Quæ interea argumenta pro codicum scriptura ἀνεμνηροῦντο attulit cl. Burtonus, ea nuper refutavit in *Supplemento Notarum ad Eusebium* suum Heinichenus.

Ibid. l. 17. ἐγγλυκαίνοντος] Hoc verbum tam active, quam passive sumi potest. Et Nicephorus quidem active dictum intellexit. Sic enim hunc locum interpolavit, καὶ ἐγγλυκαίνοντο ὑπὸ τοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνατον. Metaphora est ab oleastro qui insitus dulcescit, de quo Paulus apostolus. Sed et passive sumi potest, et quidem commode, ut mihi videtur. Id enim sibi volunt Lugdunenses, nomen Christi, quem lapsi negaverant, dulce de cetero ipsis fuisse. Paulo post pro ἐρωτηθῶσι, (Stephani lect.) codex Medicæus et Mazarinus ἐπερωτηθῶσι habent. Sic etiam codex Fuk. et Savilii. VALESIIUS. ὑπερωτηθῶσι Gruteri Lectt. et Cod. Castellanus exhibebant. Addidit Burtonus cod. Paris. 1. Eodem quoque loco παρὰ pro ὑπὸ ex edit. Stephani Strothius restituit.

P. 313. l. 3. τοὺς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι] Hanc vocem non intellexit Christophorsonus, qui *tympanis torqueri* vertit. Quid hoc verbum significet, jampridem docuit Ivo Villiomarus (Josephus Scaliger) in libris adversus Robertum Titium. Hæc VALESIIUS. Qui ipse quoque vertit, *ut confitentes quidem gladio cæderentur*. Sed morte generatim, non capitis tantum abscissione, fortasse intellecta. Glossa quidem MS. in Cod. Coislin. quam affert cl. Alberti ad *Glossarium Gr.* p. 178. habet Ἀποτυμπανισμός δὲ, ὁ ἀποκεφαλισμός, Hesychius vero, Τυμπανίζεται. πλήσsetαι, ἐκδέρεται, ἰσχυρῶς τύπτεται, et Τύμπανον. εἶδος τιμωρίας. et infra, Τύμπανον, sive τύπανον. ξύλον τι ἐν ᾧ τυμπανίζουσιν. Vid. cl. Gottlieb Ernesti ad Hesychii *Glossas Sacras*, ad v. ἐτυμπανίσθησαν. Verum mea quidem sententia τὸ ἀποτυμπανισθῆναι hoc loco in sensum generalem τοῦ occidi accipiendum est; cum martyres partim capite truncatos, partim vero traditos esse bestiis, statim post hæc narrantem habeas epistolæ auctorem. Neque enim de civibus tantum Romanis imperator consultus est, ut ex rebus quoque gestis rem æstimes. Porro, ut postea vidi, de hujusce loci interpretatione mihi consentit Suicerus, in voce τυμπανίζω. *Theol. Ecclesiast.* p. 1334. ubi exempla hujus sensus verbo ἀποτυμπανίζω affixi congesta invenias. Addas huic Tillemontium, qui in *Mem. Eccl.* V. iv. not. 5. lectorem monuit, vertere locum Rufinum, *ut persistentes quidem punirentur, negantes autem dimitterentur*. Nihilominus Strothio res aliter habere videtur, qui ait, jam ex iis quæ sequuntur apparere, verbum ἀποτυμπανίζειν significare *gladio obtruncare*, atque consuli oportere de hac voce Suidam et Hesychium, potissimum vero Etymologicum M.

Sed de hac re satis superque; quæ fit interea, ut Attalus, is qui supra p. 312. l. 3. Romanus fuisse dicitur, bestiis traderetur, quod procedente oratione constabit; itidem postea perinde ac reliqui bestiarum, jugulatus? Num posthabito privilegio ejus præses populo ferocienti hominem tradidit, quod quidem his fortasse verbis innuitur, καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀτταλον τῷ ὄχλῳ χαριζόμενος ὁ ἡγεμὼν ἐξέδωκε πάλιν τοῖς θηρίοις? Immo habet vetus interpres Rufinus, *quem contra præceptum Cæsaris gratificari populo volens &c.* Quinetiam hanc sententiam sunt amplexi Tillemontius *Mem. Eccl.* et Lardnerus in *Testimon.*

Judaic. et Ethnicis, Anglicusque insuper interpres. Hoc denique nunc addo ex Lumperi *Historia Theol.-Critica* vol. x. p. 566. quod optime monuit vel Florius in *Dissert. de his Martyribus*, vel Zobarg. in *Comment. De Rebus Christianorum ante Constantinum*, scilicet haud satis inter se ab eodem Lumpero distincti, "Auctorem epistolæ non pro suo ingenio hæc commentum esse, sed rem totam, uti contigerat, quam præter leges et mores sine fuco et fallaciis descripsisse." Ceterum notat Strothius, *Christoph.* post τοὺς μὲν addere ὁμολογοῦντας, tale quid enim deesse ex Rufino quoque patere, qui habet *persistentes*. Cum vero hoc recepisset in textum Zimmermannus, haud ita necessarium idem visum est Heinichenno Eusebium postea edenti.

P. 313. l. 4. ἐλ δὲ τινες ἀρνοῖντο, τοὺς ἀπολυθῆναι] Mira ratio iudicii, si isti apostatæ reapse homicidæ atque incesti fuissent. Interea quam obnoxius fuerit, qui tunc imperabat Marcus Aurelius accusatoribus Christianorum, illud indicio est, quod orationem contra Christianos scripsit præceptor ejus et præcipuus amicus Cornelius Fronto, in qua quidem, referente Minucio Felici, extitit fabula spurcissima illa eversi atque extincti luminis apud Christi cultores. Vide Minucii Felicis *Octavius* capp. 8. et 31.

Ibid. l. 5. τῆς ἐνθάδε πανηγύρεως] Celebris ex omni Gallia conventus ludorum causa fiebat Lugduni, ad aram Augusto sacratam. Dicata autem fuerat hæc ara Julo Antonio et Fabio Africano Coss. Calendis Augusti, ut scribit Suetonius in Claudio. (scil. Augusti Cæs. temporibus.) Eos ludos adhuc sua ætate mansisse scribit Dio. Ex his colligitur martyres Lugdunenses mense Augusto passos esse. Quod autem Hieron. Ado, Usuardus, Beda, Nothkerus aliique natalem Lugdunensium martyrum conferunt in diem iv. Nonas Junii, nihil me movet. Diu enim post illorum necem, cum illorum reliquiæ inventæ fuissent, hic dies potissimum electus est, quo omnium simul memoria celebraretur; cum tamen non uno eodemque die omnes passi sint, ut ex hac epistola constat. VALESIIUS. (Confer not. ad §. 14. sed Ruinartus censet, id factum eodem die fuisse forte, quod ii, qui ex his sanctis martyribus priores mortui sunt, vel Pothinus episcopus, hoc die obiisse putarentur.) Ex his verbis Loydus et Dodwellus

ANNOTATIONES

festum fieri arbitrantur, Martyres Lugdunenses anno
 clxvii. sanguinem effudisse. At licet certum sit, aram
 Lugduni primum Augusto dedicatam esse *Kalendis Augustis*,
Antonio, Fabio Africano Coss. Ludi tamen illi non sin-
 quenniis sed quotannis celebrati, ut observavit Marca
 Pert. de Primatu Lugdunensi, num. c. &c. qui fuit lo-
 cus de conventu illo populorum Galliae, qui quotannis fiebat
 colonia Lugdunensi ad aram Augusto Principi dicatam, de
 qua ait hunc Eusebii locum accipi debere, recteque *πατήριον*
 a Rufino *Nundinas* versam. Sic in veteribus glossis *Nundinae*
ἑορτῇ, quae mercimonia quoque significant, quod agitari sole-
 rent diebus festis. *Ant. Pag.* ann. Chr. 177. M. Aurelii 17.
 a READING. allatus. Vid. supra not. pag. 326. de vexationis
 jus anno.

P. 313. l. 12. Ἐδοξάζετο δὲ] γὰρ *MS. Bodl.*

Ibid. l. 15. τῷ τῶν μαρτύρων κλήρῳ] Hoc loco codex Medi-
 caeus melior est Regio. Scriptum enim habet τῷ τῶν μ. κλήρῳ,
 et sic Nicephorus quoque scriptum habet. Quam lectionem
 alteri longe praestare, ex iis quae supra diximus, liquido patet.
κλήρῳ etiam legitur in codice Maz. et Fuk. et Saviliano.
 VALESIIUS. Lectio editionis *Stephanianae* τῷ μαρτύρων χώρῳ est.
 Sed consentit cum altera scriptura *MS.* quoque *Norfolk.*
 Porro habebant *κλήρῳ Gruteri Codicisque Veneti Lectt.* alique
 libri fere omnes, qui a Burtono nunc collati sunt.

Ibid. l. 16. πάποτε] ποτὲ *ed. Steph.* STROTH. Itidem *codd.*
Reg. et Paris. uterque. Tum ἔχοντες pro σχόντες habet *MS.*
Norfolk.

Ibid. l. 17. μηδὲ αἰσθησιν ἐνδύματος νυμφικοῦ] Vertit Vale-
 sius, *nec reverentia vestis nuptialis.* Matt. xxii. 12. ἀνθρωπον οὐκ
 ἐνδεδυμένον ἐνδυμα γάμου. Addit post ἐνδύματος νυμφικοῦ
de leur baptême. TILLEMONTIUS. Albam nimirum vestem
 baptizatus induebat. Sed cl. Heinichenus in nota ad loc.
 neque de nuptiali veste interpretatus istud, neque de veste
 baptismi, ita Latine vertit, *martyrum vero clero non sunt ad-*
scripti, (ἔμειναν δὲ ἔξω), in quorum animis nec vestigium ullum
fidei neque sensus illius vestis, quam induere debeat ecclesia,
i. e. Christi, nec notitia timoris Dei impressa erat. Ita vir cl.
 Sed tamen fortasse vestis νυμφικὴ est illa, qua haud vestitus

conviva in evangelio memoratus in tenebras *exteriores* missus est; sic infra ad *νυμφικὸν δεῖπνον* sancta martyr Blandina vocata esse dicitur.

P. 314. l. 2. *βλασφημοῦντες τὴν ὁδὸν*] Hoc loco *βλασφημοῦντες* idem valet ac *βλασφημεῖσθαι ποιοῦντες*. Quæ loquendi forma usitata est in sacris libris; ut cum dicitur in evangelio. Viri Ninivitæ surgent et condemnabunt vos in Judicio. Id est, condemnari facient. Et Musculus quidem vertit hoc modo, *per vitæ suæ conversationem viam Dei blasphemantes*. Christophorsonus vero interpretatur, *viam veritatis contumeliis afficientes*. At Nicephorus cum hæc non intelligeret, locum interpolavit. VALESIIUS. Religio Christiana sæpius in Actibus Apostolorum et veterum scriptis ἡ ὁδὸς dicitur, Act. ix. 2. Saulus Damascum profectus est, *ὅπως ἐάν τις εἶρη τῆς ὁδοῦ ὄντας, ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ*. Idem rursus cum in synagoga Judæorum Ephesi prædicasset, cap. xix. ver. 9. indurati sunt, *κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους*. Ibidem, ver. 23. ortus est tumultus non parvus *περὶ τῆς ὁδοῦ*. Postea Felix ampliavit Paulum cap. xxiv. ver. 22. donec exquisitius resciret *τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ* &c. Pearson. *Expos. Symboli* p. 103. a READING. allatus. *Via enim cognominatur disciplina nostra*, ait Tertullianus *De Oratione* cap. xi.

Ibid. l. 7. *τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην*] Supra l. 2. deerat in *MS. Norfolk.* οἱ ante *viol.* Burtonum nunc secutus sum ex septem scriptis articulum τὸν recipientem.

Ibid. καὶ παρρησίαν τοῦ λόγου ἦν γὰρ καὶ οὐκ ἄμειρος ἀποστολικῷ χαρίσματος] Auctor recordatus est verborum S. Lucae, *Act. Apost.* capite iv. comm. 29, 30, 31.

Ibid. l. 12. ἐπὶ τῷ] ἐπὶ τῷ *Margo Exemplaris Jones*. STROTH. Hoc ἐπὶ τῷ recipientem ex septem codicibus Burtonum nunc secutus sum. 'Επὶ τὸ editum exhibent *MSS. Reg. Parisini et Florentini*. Et supra l. 10. pro *περιστῶσι περιστηκόσι* reposui, quod Burtono, probante Heinichen, ex omnibus præter *codd. Reg. et Parisienses* recipere visum est, neque aliud teste Heinichen *cod. Dresdensis* habet.

Ibid. l. 14. ἐπιστήσαντος τοῦ ἡγεμόνος] Rufinus vertit, *qui a Præside in medium statui jussus*. Musculus autem ita vertit, *Urgente vero Præsidi*, &c. quem secutus est Christophorsonus. Possis etiam ita vertere. *Quod cum animadvertisset Præsides*, &c.

Mihi tamen magis arridet Rufini versio. ἐπιστῆσαι enim proprie est sistere coram iudice, quod etiam παραστῆσαι dicitur. VALESIIUS. Habet ἐπιστῆσαντος αὐτοῦ τοῦ ἡγ. MS. Norfolk. et proxime post τίς εἴη pro ὅς τις εἴη idem codex Bodleianusque. Addit MSS. Florentinos Burtonus.

P. 314. l. 17. μετὰ καὶ τοῦ Ἀττάλου] Τοῦ, quod addidisse ex MSSstis suis Valesius videtur, Strothius textu suo expunxit. Sed cum Valesio faciunt MSSsti omnes nunc collati *Regio* excepto, et in *Bodl.* positum est, μετὰ καὶ τὰ τοῦ Ἀττάλου, ubi et post hæc legitur καὶ τῷ ὅλῳ. Infra habes lin. 15. pag. 315. εἰσεκομίζετο μετὰ καὶ Ποντικῷ.

P. 315. l. 4. τοῦσχατον ἐτύθησαν] Eodem verbo superius usi sunt Lugdunenses, ubi de Sancto, Maturo et Blandina loquuntur. Ac Rufinus quidem hoc loco vertit *jugulati sunt*. Musculus *cæsi sunt*. Christophorsonus *gladio feriuntur*. Rufini versionem confirmat Tertulliani locus in Apologetico cap. 30. *Sic itaque nos ad Deum expansos ungula fodiant, cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent*. Ego vero malim *vertere gladio confossi sunt*. Mos enim erat, ut bestiarum a confectore trucidarentur, quemadmodum notavi supra ad martyrium Polycarpi. Eusebius in libro de martyribus Palæstinæ cap. 11. de Hadriano martyre loquens, qui ad bestias damnatus fuerat, λέοντι παραβληθεὶς, καὶ μετὰ τοῦτον ξίφει κατασφαγείς, ἐτελειώθη. et paulo post de Eubulo scribens commartyre, μετὰ τοὺς θήρας ὁμοίως τῷ προτέρῳ θῦμα γενόμενος. Ex quibus verbis plane conficitur, ἐτύθησαν idem esse quod κατεσφάγησαν. Sic in Actis Passionis Tarachi, Probi et Andronici:—*Maximus autem ira repletus vocavit Terentianum sacerdotem, et jussit gladiatores introduci, ut sanctos Dei martyres interficerent. Statim præceptum Maximi impletum est. Consumpti autem sunt gladio*. Ita codex manuscript. quem vidi. Acta vero Græca sic habent: Τότε οὖν ἀγανακτήσας ὁ Μάξιμος, καὶ τὸν Τερεντιανὸν αἰτιασάμενος, ἐκέλευσε μαχαιοφόρους τινας τῶν λουδαίων εἰσελθεῖν, καὶ κατασφάττειν τοὺς ἁγίους ἐν τῷ θεάτρῳ. (Confer Ruinart. *Acta Mart.* p. 446.) Et in Passione SS. Perpetuæ et Felicitatis ita scriptum est: *Exinde jam exanimis prosternitur cum cæteris ad jugulationem solito loco*. Et paulo post: *Cæteri quidem immobiles et cum silentio ferrum receperunt*. Perpetua vero ut aliquid doloris gustaret, inter ossa

compuncta ejulavit, et errantem dexteram tirunculi gladiatoris ipsa in jugulum suum transtulit. VALESIIUS.

P. 315. l. 6. κατὰ καρδίαν ὁμιλοῦντος τῷ Θεῷ] Rufinus hunc locum longa circuitione verborum exposuit hoc modo: *Intra seipsum semper cum Deo loquente, et in laudibus ejus ac precibus permanente.* Optime. Nam oratio nihil aliud est quam ὁμιλία πρὸς τὸν Θεόν. et ita eam definit Clemens Alexandrinus, cui consentit Proclus philosophus in libro ii. Commentariorum in Timæum Platonis pagina 64. ubi de precatione elegantissime disserit ex Porphyrio. VALESIIUS.

Ibid. l. 8. ἡ ἀπὸ τοῦ σωματίου] ἡ abest ab *ed. Steph. STROTH.* σώματος habet *MS. Bodl.* et sex alii codices a Burtono nunc additi; et post hæc ὁ, τι ὄνομα pro τί ὄνομα *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 14. τῇ ἐσχάτῃ λοιπὸν ἡμέρᾳ τῶν μονομαχιῶν] Ex his patet munus gladiatorum per aliquot dies præberi solitum esse Lugduni in illo celebri mercatu et conventu totius Galliae ad aram Augusti. Hinc est quod supra dixit de Maturo et Sancto, ἀντὶ πάσης τῆς ἐν τοῖς μονομαχίαις ποικιλίας αὐτοὶ θέαμα γενόμενοι τῷ κόσμῳ. Præter hæc munera gladiatoria, datus præterea fuerat a Præsidente dies spectaculi ferarum propter Christianos, ut nominatim dicitur in hac epistola, τῆς τῶν θηριομαχιῶν ἡμέρας διὰ τοὺς ἡμετέρους διδομένης. Neque enim hæc inter se confundenda esse existimo, μονομαχίας scilicet et θηριομαχίας, quamvis Latini uno muneris vocabulo utrumque spectaculum comprehendant. Si quis tamen μονομαχίας et θηριομαχίας hic pro eodem sumi contendat, equidem non magnopere repugnabo. Certe in Gestis Præsidialibus sanctorum martyrum Tarachi, Probi et Andronici, gladiatores sumuntur pro bestiariis. Sic enim scribitur cap. 10. *In prima muneris editione, cum multæ feræ immissæ essent, multorum gladiatorum corpora qui multis horis cum bestiis pugnaverant, decorata sunt.* Paulo post tamen gladiatorum munus a munere ferarum ibidem distinguitur his verbis; *Maximus proconsul indignans jubet edi gladiatorum munus, quibus mandaretur imprimis Christianos martyres gladiis confodi.* Sed et Cyrillus Hierosolymitanus in prima catechisi Mystagogica, μονομαχεῖν dicit de bestiariis, et Chrysostomus in Homilia de Iona pag. 661. οἱ θηρίοις πυκτεύειν μέλλοντες. Quod idem est ac si dixisset θηρίοις μονομαχεῖν. VALESIIUS. Vid. supra pag. 310. Ceterum

ANNOTATIONES

λοιπὸν abesse ab *ed. Steph.* notavit Strothius, quod tamen non tantum *codices mei* jamque *Burtoniani* agnoscunt, sed etiam *Bongarsii Lectt.* oraque *exemplaris editionis Steph.* olim penes Scaligerum. Infra in lin. 15. μεθημέραν pro καθημέραν *MS. Norfolk.*

P. 315. l. 18. κατὰ τῶν εἰδώλων] πρὸς τῶν εἰδώλων *Christoph. Lectt.* STROTH. Mox παρέβαλλον posuit Valesius pro περιέβαλλον, sed hoc revocante *Strothio.* παρέβαλον *MS. Bodl.* et περιέβαλον *MS Norfolk.* Cum lectione Valesii consentiunt, teste Burtono, tres saltem MSSi.

P. 317. l. 7. ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς] Sororis nisi ex sanguine, certe ex fide. Atqui Tillemontium video vinculum illud sanguinis ex narratione colligentem. Porro idem statuisse Valesium ex indice Eusebio ejus affixo constat.

Ibid. l. 10. καθάπερ μήτηρ εὐγενῆς] Excidit vox μήτηρ *MS. Bodl.* Auctori epistolæ in mentem venisse matris illius cum septem filiis in *Maccabæorum* lib. ii. cap. 7. recte monet Anglicus, quem plus semel commemoravi, interpres.

Ibid. l. 17. μετὰ τὸ τήγανον] *Craticulum* vertit Rufinus. Idem plane est quod supra vocavit ferream cathedram, cui impositi martyres, tanquam in sartagine torrebantur. Sic enim supradictum est de Maturo, ἐπὶ πᾶσι τὴν σιδηρᾶν καθέδραν, ἐφ' ἧς τηγανίζόμενα τὰ σώματα, &c. Mos enim erat, ut Christiani antequam bestiis objicerentur, in hujusmodi cathedra suppositis prunis ardentibus sederent, ut paulo ante legitur de Attalo. VALESIIUS. Τήγανον h. l. sellam illam ferream denotat, γάργανον vero, reticulum quo inclusi damnati tauris irritatis objiciebantur. STROTH.

Ibid. l. 18. ἱκανῶς ἀναβληθεῖσα] Inter voluptates amphitheatralis spectaculi hæc erat, ut taurus in arenam produceretur, cui in furorem concitato noxios homines reticulo inclusos objiciebant; quos ille velut pilas in altum jactabat. Notissimi sunt hac de re Martialis versus:

Taurus ut impositas jactat ad astra pilas. VALESIIUS.

P. 317. l. 1. μηδὲ αἰσθησιν ἔτι τῶν συμβαινόντων ἔχουσα] Inter miranda, quæ in hac vexatione contigerunt, vir doctissimus Hen. Dodwellus τὴν ἀναισθησίαν Blandinæ merito recensens, idem beneficium divinum monet Perpetuæ martyri, jactatæ similiter in altum a tauro, concessum fuisse. *Dissert.*

in *Irenæum* ii. §§. 43. et 46. Vid. et supra §. 5. horum Fragment. Habent ἐπὶ pro ἐτι *codices Florentini*.

P. 317. l. 2. ὁμύλλαν] Vide Valesium supra pag. 359. Habet autem ὁμολογίαν, sed minus apte, *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 7. ὑπὸ γὰρ ἀγρίου θηρὸς] Antiquum serpentem vertit Rufinus, dæmonem scilicet rectius hoc modo designari existimans. Certe Græca vox etiam serpentem significat. Unde et theriace dicitur. Sic paulo infra ὁ θῆρ pro diabolo sumitur, ubi Musculus viperam vertit. VALESIIUS. Paulo ante οὐδ' ὅλως pro οὐδ' οὕτως *MS. Norfolc.* et paulo post εἶχον pro εἶχε *idem MS.* sicut, nunc testante Burtono, *cod. Paris. 1.*

Ibid. l. 13. ἀδίκως] Rectius in codice Maz. Medicæo et Fuketiano scribitur ἄδικον: (ἀδίκως exhibent Steph. et Valesii edd.) quod equidem valde probo: nisi quis malit legere τὸ ἄδικον eis ἡμᾶς ὁμοίως ἐπιδεικνυμένων μῖσος. De injusto erga se gentium odio passim querebantur Christiani. Tatianus adversus Græcos, pagina 149. καὶ μὴ διὰ τὸ μισεῖν ἀδίκως, παρανομίῃσιν. VALESIIUS. Cum Strothio ἄδικον, quod et *Savilii cod.* habet, in textum olim quidem recepi. Strothium postea secuti sunt et Zimmerman. et Heinichen. quatuor saltem codicibus scriptis suffragantibus; jam vero præeunte Burtono lectionem ἀδίκως præferendam duco quatuor itidem firmatam. Vertit *Rufinus*, tanquam si aliud quid in Græcis invenisset, *Et ex hoc ad nefanda odia judex semel instigabatur.* Habere τὸ ὠμὸν pro τὸ ὅμοιον *Christoph. Lectt.* notavit Strothius.

Ibid. l. 14. ὁ ἄνομος ἀνομῳσάτω ἐτι] Ex capite ultimo Apocalypseos versu 11. ubi pro ἄνομος ἀνομῳσάτω hodie legitur ἄδικος (ὁ ἄδικος) ἀδικῳσάτω. Simile quid legitur in cap. xii. Danielis. Citatur hic locus a Fausto Reiensi, qui vulgo Eusebius Emissenus inscribitur, in sermone tertio ad monachos. *Et ejusmodi animæ eveniet illa sententia: Peccator adjiciet ad peccandum. Quam nos carissimi refugientes, illam potius teneamus quæ dicit: et sanctus adhuc sanctificetur.* VALESIIUS. Relegat nos ad *Apocalypsin* Ruinartus quoque ad marginem operis sui, in quo hanc collocavit epistolam. Et quanquam Lardnerus, *De Fide Hist. Evang.* P. I. vol. i. c. 16. indicari hic *Danielis* illud a Valesio commemoratum suspicatur, existimem quidem ego, Lugdunenses locum ipsum ex *Apocalypsi* sump-

sisse, qui hunc librum sacrum supra in §. 3. p. 298. et infra §. 17. p. 320. testem adducant.

P. 317. l. 16. ἐναποπνιγέντας ἐν τῇ εἰρκῇ] Cum addidisset ἐν ante τῇ, ni fallor, ex scriptis suis Valesius, idem enim comparet in *Cod. Bodl.* seu *Savil.* particula tamen a Strothio exclusa est, quam nescit quoque *Cod. Norfolciensis*. Παρέβαλλον pro παρέβαλον receperunt in textum Strothius et Burtonus, qui quidem adnotat παρέβαλλον scribi et paullo supra, idque exhibere sex manuscriptos. Habent lectionem alteram tantum quatuor.

P. 318. l. 2. δὴ προθέντες τάτε τῶν θηρίων] δὴ τῶν ἐν ἀμφιθεάτρῳ μαρτυρουμένων προσθέντες τὰ τε. *Christoph. Lectt. STROTH.*

Ibid. l. 3. πῇ δὲ ἡνθρακωμένα] Ita codex Regius et Nicephorus. Sed tres reliqui codices Mazarinus, Medicæus et Fuketianus scriptum habent ἡνθρακευμένα. Et paulo post in iisdem codicibus legitur πρὸ τῆς ἐαυτῶν εἵλαντο ψυχῆς, non εἴλοντο, ut ex Regio exemplari edidit Stephanus. VALESIIUS. Lectionem receptam ἡνθρακωμένα præstant *codd.* quoque *Bodl.* seu *Savil.* et *Norfolc.* sed εἴλαντο (sic) cum spiritu leni *Bodl.* Recepit ἡνθρακευμένα ex pluribus *MSSstis* Burtonus.

Ibid. l. 4. τῶν λοιπῶν] τῶν τυθέντων *Christoph. Lectt. STROTH.* Abest ὡσαύτως a *cod. Norfolc.* Mox pro ἐνεγέλων habet ἐπαγέλων (ἐπεγέλων) *idem codex.*

Ibid. l. 9. ἅμα τὰ εἶδωλα αὐτῶν] Auxi orationem vocula ἅμα ex *codd. Bodl.* et *Norfolc.* desumpta. Eundem verborum ordinem, quem exhibet *Stephanus*, in ed. suam Strothius revocavit, qui est αὐτῶν τὰ εἶδωλα.

Ibid. l. 15. εἶχε] ἔχει *ed. Steph. STROTH.*

Ibid. l. 16. τὰ σώματα κρύψαι τῇ γῇ] Moris semper fuisse Christianis corpora mortuorum inhumare, ostendit ex multis auctoribus Binghamus *Antiquit. Eccles.* lib. xxiii. cap. 2. §. 4.

Ibid. l. 17. οὔτε ἀργύρια ἐπειθεν] Hæc verba non habentur in tribus codicibus Mazarino, Medicæo et Fuketii. Solus codex Regius ea retinet, cui adstipulantur Rufinus et Nicephorus. Nam Rufinus quidem ita vertit: *Apud nos vero ingens luctus habebatur, præcipue quod non possemus corpora humi tradere: quippe quibus nec noctis tempore aliqua ad hoc oppor-*

tunitas præbatur: neque muneribus suadere custodes, neque precibus, aut ullo alio genere copia erat. Nicephorus vero locum hunc ita expressit: οὔτε γὰρ ἡ νύξ καθυπουργεῖ, οὔτε χρυσίῳ μετελθεῖν ἦν· πολλὰ γέ μιν ἐπέθεε δέησις. VALESIIUS. *Codici Regio*, qui hæc verba retinet, *MStum.* addere *Norfolc.* jam licet; desunt autem eadem in *Cod. Savil.* seu *Bodl.* et, Burtono nunc testante, in *codd. Med. Maz. Fuket.*

P. 319. l. 5. Τὰ οὖν σώματα τῶν μαρτύρων &c.] Hunc locum laudat Augustinus tomo vi. novæ edit. (Benedictinorum) libro de Cura Gerenda pro Mortuis num. 8. et 10. RUINART. Ait ibidem vir sanctus Augustinus de istac ethnicorum sævitia, non ob aliud credendum esse illam divinitus fuisse permissam, nisi ut discerent Christiani in confitendo Christo, dum contemnunt vitam, multo magis contemnere sepulturam. Esto; Christiani sollicitudine sua de corporum sepultura fidem de eorundem resurrectione aliis omnibus declarabant.

Ibid. παραδειγματισθέντα καὶ αἰθριασθέντα] Pro ultimo verbo habet θριαμβευθέντα *MS. Norfolc.* Ait Strothius *Christoph. Lectt.* καὶ δειγματισθέντα addere, idque, quid sibi velit, se nescire. Ego ex Christophorsoni Versione colligo, ita se habuisse illam lectionis varietatem, αἰθριασθέντα καὶ δειγματισθέντα.

Ibid. l. 6. ἐπὶ ἡμέρας ἑξ] Dandi casum ἡμέρας præstat *MS. Bodl.* in quo καθέντα pro καέντα.

Ibid. l. 7. κατεσάρωθη εἰς τὸν ῥοδανόν] κατερρίπνθη εἰς τὸν ῥοδανόν. Hæc est codicis Regii scriptura, cui consentit Nicephorus. Sed reliqui codices *Maz. Med. Fuk. et Savilii* ita præferunt κατεσάρωθη εἰς τὸν ῥοδανόν. Quam lectionem vulgatæ longe præferendam duco. Certe Rufinus non aliter videtur legisse, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Incensa ossa martyrum et in favillam redacta, cum reliquo terræ pulvere in Rhodanum fluvium dispersere.* VALESIIUS. *MS.* quoque *Norfolc.* κατεσάρωθη præstat. Nunc addit Burtonus *codd. Venetum et Florentinos.* Tum refert ὡς ἂν *MS.* habere *Norfolc.*

Ibid. l. 13. καινήν] κενήν solenni mutatione *MS. Norfolc.* Notat Burtonus, utramque lectionem habere unum ex *codd. Florentinis* et ab eadem manu. Mox abest καὶ ante μετὰ χαρὰς ab eodem *MSto Norfolc.* cui consentit *Nicephorus.*

Ibid. l. 17. ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν.] Hæc interserit verba Eu-

ANNOTATIONES

sebius: Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν δεδηλωμένον αὐτοκράτορα, ταῖς Χριστοῦ συμβέβηκεν ἐκκλησίαις· ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις ἐνηργημένα, εἰκότι λογισμῷ στοχάζεσθαι πάρεστιν. ἄξιον τούτοις ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυνάψαι γραφῆς λέξεις ἐτέρας, δι' ὧν τὸ ἐπιεικὲς καὶ φιλόανθρωπον τῶν δεδηλωμένων μαρτύρων ἀναγέγραπται τούτοις αὐτοῖς τοῖς ῥήμασιν. *Οἱ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον &c. *Hæc supradicti Imperatoris temporibus Christi ecclesiis contigerunt, ex quibus ea quæ in reliquis provinciis gesta sunt, conjectura assequi licet. Sed et alia quædam ex eadem epistola hic adjungere operæ pretium fuerit, quibus benignitas atque humanitas illorum quos memoravimus martyrum, describitur his verbis. QUI quidem Christum æmulari &c.*

P. 320. l. 4. ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ὥστε ἐν τοιαύτῃ δόξῃ ὑπάρχοντες &c.] Quomodocunque interpretanda verba sint, οὐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, hoc quidem constat, Lugdunenses ex illis argumentum duxisse τῆς ταπεινοφροσύνης Christi. Neque vero hi soli id fecerunt, sed et alii multi veteres scriptores; immo vero id suscipere velim, nullum ecclesiasticum auctorem ad Nicaenorum usque tempus adduci posse, qui, qua ratione vertunt in Anglica interpretatione nostrates, significari his verbis οὐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο, *non alienum a se esse arbitratus est*, clare atque aperte indicaverit. Haudquaquam tamen id fraudi erit firmissimo argumento contra Humanistas quos vocant, ex his verbis apostoli sumendo. Proxime post τῇ αὐτῇ pro τοιαύτῃ *MS. Norfolk.* sed perperam. τῇ τοιαύτῃ Niocephorus.

Ibid. l. 7. καὶ ἐκ θηρίων αὐθις ἀναληφθέντες] Henricus Savilius ad oram sui codicis hunc locum ita emendavit: καὶ τοῖς θηρίοις παραβληθέντες, καὶ ἐξ αὐτῶν αὐθις ἀναληφθέντες. Quæ emendatio in Genevensi quoque editione apposita est ad marginem ex libro Christophorsoni. Sane Christophorsonus locum hunc ita legit, ut ex versione ejus apparet. Sed utrum ex conjectura, an ex fide veterum codicum ita legerit, incertum est. Nostri certe codices nihil mutant. Porro ἀναληφθῆναι hoc loco significat, in carcerem iterum contrudi. Sic supra de Blandina, καθαιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀνελήθη πάλιν εἰς τὴν ἐρκτῆν. Et paulo post de Attalo, μαθὼν ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀναληφθῆναι. VALESIIUS. Et paulo ante Christophor-

sonus perperam, ut Strothius notat, addidit verba ἀλλ' αὐτὸν ἐκέκωσε, μορφὴν δούλου λαβών.

P. 320. l. 13. ἐπέπλησσαν πικρῶς] πικρῶς ἔφερον *MS. Norfolk*. De re ipsa consulas Pearsonium *Vindic. Ignat.* P. ii. fine cap. ix. p. 115. ubi monuit vir præstantiss. adversus dicta a nobilibus istis confessoribus de martyribus alia et præcipua ratione ita appellatis, tales viros ac tanta pro Christo passos, etiamsi in tormentis non obdormiverint, semper ab antiquis et merito *martyras* nuncupatos fuisse, nec contrarium quid ex his dictis a quoquam adhuc collectum. Ita ille. Porro S. Serapio, qui hoc sæculo floruit secundo, episcopi cujusdam subscriptio-nem, fidem olim confessi, conservavit in epistola ab Eusebio lib. v. *Hist.* cap. 19. excerpta, qua ipse se episcopus martyrem appellat; Ἀρχήλιος Κυρήνιος μάρτυς ἐβρώσθαι ὑμᾶς εὐχομαι. S. SERAPIONIS Fragmenta vide infra. Vide et S. LUCIANI Fragmentum in his voluminibus collocatum. Sed tamen, mo-nente vel Cypriano, qui *martyrum* nomine confessores appellare solet, *Confessio exordium gloriæ est, non meritum jam coronæ.* *De Unitate Ecclesiæ* p. 117. ed. Felli. Et temporibus quidem posterioribus tantum confessoribus illis, qui morte fidem tes-tati essent, martyrum titulus fere donabatur.

P. 321. l. 3. ὁμολογοῖ] ὁμολογηταὶ *MS. Norfolk*. In uno de *MStis Florentinis* refert Gronovius manum secundam fecisse ὁμολογουμένως, in altero autem extare ὁμολογουμένως istud, sed in marg. ejus lectionem ὁμολογηταὶ afferri.

Ibid. l. 7. πάντα τὰ ξθνη] πάντα abest ab *ed. Steph.* STROTH. Neque agnoscit *Rufinus*; neque, ut nunc refert Burtonus, *codd. Reg. Parisini* aut *Florentini*. Omissum est τὰ in *cod. Norfolk*.

Ibid. l. 9. ἐποίουν] ποιοῦντες *Christoph. Lectt.* Mox apud eundem deest τοὺς. STROTH.

Ibid. l. 14. πᾶσι μὲν ἀπελογούντο] *Rufinus* hunc locum ita vertit. *Placabant omnes, neminem accusabant.* *Christophoronus* vero et ante illum *Langus* sic interpretari maluit, *de-fendere omnes, neminem accusare.* Quam interpretationem probare non possum. Neque enim in Græco dicitur ὑπὲρ πάντων ἀπελογούντο, sed πᾶσιν ἀπ. Sed neque martyres illi cunctos sine discrimine defendebant, hæreticos scilicet, Judæos et Gentiles. Rectius itaque *Musculus* vertit, *omnibus rationem*

fidei suæ reddebant. Possis etiam vertere *omnibus se excusabant.* Id enim proprie est ἀπολογεῖσθαι. Unde Apologiae sacerdotum, de quibus Gregorius Magnus in Sacramentario. VALESIIUS. Suam igitur ipsius interpretationem corrigere voluit Valesius; errans tamen, ut nunc monet Heinichenus, qui Christorphorsoni illam probat, misso lectore ad Eusebii Lib. iv. cap. 15.

P. 321. l. 15. ἔλινον μὲν ἅπαντας, ἐδέσμενον δὲ οὐδένα] Quæ fuerint partes martyrum in reconciliandis lapsis, cæterisque peccatoribus revocandis ad ecclesiæ pacem communicationemque, plene ostendunt epistolæ Cypriani; martyres enim nequiquam pro iudiciis in huiusmodi causis, sed pro intereessoribus tantum et suffragatoribus, gerere se oportere; quod ibi ex jure et consuetudine probatur. Omittere μὲν *codd. Reg. Paris. Norf. et Florentinos*, nec male, addit Burtonus.

P. 322. l. 1. ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ἐδέετο] ὑπὲρ τῶν ὑβριζόντων ἐδέοντο *Christoph. Lectt. Stroth.* Ita et *unus de codd. Florentinis*, sed secunda manu. Ceterum τῶν ὑβριζόντων interpretamentum est alterius scripturæ τῶν λιθαζόντων, cum verbum λιθάζω translate, seu sensu improprio, *vezare* significat; quomodo participium Latinum *lapidatus* pro *vezatus* interdum positum est. Vid. *Gesta apud Zenophilum* p. 105. Vol. IV. *Reliq. Sacr.* Non vertit vetus interpret Rufinus. Addit autem καὶ ante μᾶλλον *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 8. τοῦτο] ταῦτα *Christoph. Lectt. et Cod. Castellanus. Stroth.* Sed vix opus est, ut quid mutetur. In *MS. Norfolc.* corruptum supra est ἀποπνιχθεὶς ὁ θῆρ in ἀποπνιγείς ὁ θῆρ, et καταπεπωκέναι in καταπεπτωκέναι.

Ibid. l. 12. κατὰ πάντων] κατὰ πάντα. Sic ex codice Regio edidit Stephanus. Reliqui tamen codices Maz. Med. et Fuk. scriptum habent κατὰ πάντων νικηφόροι. Id est de omnibus victores. Nicephorus vero ita hunc locum refinxit, καὶ πάντες νικηφόροι, &c. VALESIIUS. Cum Valesii codicibus facit uterque meus. Nunc addit *codicem Venet.* et fortasse *Paris. 1.* Burtonus. Ante Θεὸν hic et proxime post articulus τὸν in *Cod. Norfolc.* positus est.

Ibid. l. 13. εἰρήνην ἀγαπήσαντες ἀεὶ, καὶ εἰρήνην ἡμῖν παρεγνήσαντες] Post Strothium quidem ex *edit. Stephani* atque *Nicephoro* pronomen ἡμῖν pro ἀεὶ lectione Valesii reposui; dum

vero idem vir cl. ex eadem *Stephani edit.* αὐτοὶ pro priore ἀεὶ revocandum censet, mecum facit vetus interpres, *Rufinus*, qui vertit, *sed pacem semper habendam, pacem fratribus custodiendam communebant.* Ἡμῶν pro ἀεὶ ante παρεγγήσαντες *codd. Norf. Reg. Parisini*, referente Burtono. *In uno de Florentinis* extat εἰρήνην ἡμῶν ἀγαπήσαντες καὶ εἰρήνην. Ab altero quoque abest ἀεὶ ante παρεγγήσαντες.

P. 322. l. 17. καὶ ἀγάπην.] Addit Eusebius, Ταῦτα καὶ περὶ τῆς τῶν μακαρίων ἐκείνων πρὸς τοὺς παραπετωκότας τῶν ἀδελφῶν στοργῆς, ὡφελίμως προσκείσθω· τῆς ἀπανθρώπου τε καὶ ἀνγλεοῦς ἕνεκα διαθέσεως, τῶν μεταταῦτα ἀφειδῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσι προσειρηγεμένων. *Atque hæc de beatorum illorum affectu erga eos fratres qui lapsi fuerant, ad legentium utilitatem hic posita sint, propter eos qui inhumano quodam ac truci animo præditi, inelenter adversus Christi membra postmodum sævierunt.* Ait Valesius, “Novatianos intelligit, qui lapsis omnem spem indulgentiæ postea præcluserunt.” De Novatianis Eusebius quidem loquitur; sed Lugdunensium verba lites atque dissidia his quoque temporibus de communicatione lapsorum in ecclesia exortas fuisse clare indicant; aliis quidem severius de hac re agentibus, aliis lenius, durissime fortasse omnium Montani sectatoribus. Hinc insuper colligendum esse patet, vel ea tempestate invaluisse morem, ut lapsi a martyribus pacem ecclesiæ expeterent; ejus quidem moris hoc primum omnium fortasse est testimonium; in quo etiam notanda verba sunt, ἀλλ’ ἐν οἷς ἐπλεόναζον αὐτοὶ, τοῦτο τοῖς ἐνδεεστέροις ἐπήρουν, nam ea opinio de tanto martyrum merito, ut illud aliis quoque hominibus in satisfactionem delictorum communicari queat, huic consuetudini originem dedisse videtur. Verum optime ait Tertullianus, *Quis alienam mortem sua solvit, nisi solus Dei filius?* De *Pudicitia* cap. ult. Non quod crederet antiquitas, martyres, aut quosvis alios, aliquid efficere posse vel sui vel aliorum gratia nisi per Christi sanguinem. Etenim hæc scribit etiam Origenes, qui opinionem de martyrum tali merito fovebat, in *Exhort. ad Martyrium*, εἰς μόνος δεδύνηται δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ἀπολλυμένης πρότερον ψυχῆς ἡμῶν τῷ ἑαυτοῦ τιμῷ αἵματι. cap. xii. p. 282. *ed. Delaruan.* Itidem S. Cyprianus in *Epist.* 19. vel. 8. cum de agone martyrum dixisset, *Pretiosa mors hæc est quæ emit immortalitatem pretio sui*

ANNOTATIONES

guinis, quæ accepit coronam de consummatione virtutis, prox-
 i post subjunxit de Christo, *Et qui pro nobis mortem semel*
, semper vincit in nobis. Αὐτοί, de martyribus ait S. Joan-
 in *Apoc.* xii. 11. ἐνίκησαν αὐτὸν (diabolum) διὰ τὸ αἷμα τοῦ
 οὐ, καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἠγάπησαν
 ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου.

P. 323. l. 3. 'Ἡ δ' αὐτὴ τῶν προειρημένων μαρτύρων γραφή, &c.] Se-
 quuntur hæc post Eusebii illa, quæ in novissima adnotatione
 collocata sunt. Vocem autem μαρτύρων a Valesio additam, ac
 scriptis omnibus præter *Regium* cognitam, omittit vetus Inter-
 pretatio Rufini, respuuntque Eusebii editores Strothius et
 Amermannus. Sed addita est vox exemplo suo Sca-
 r.

ibid. l. 6. 'Ἀλλὰ τίς τις αὐτῶν &c.] Quoniam dubium
 est, utrum verba quæ sequuntur, desumpta omnia sint ex
 Lugdunensium epistola, &c. ea minoribus imprimenda curavi.
 Eadem quidem *Chronici* seu *Alexandrini* auctor ha-
 bet pag. 262. ed. Ducangii, &c. Eusebio, ni fallor, descrip-
 ta. Ceterum, quum Valesius recte, ut opinor, paulo infra
 notavisset, Alcibiadem (si ita revera nominatus est) Montanis-
 tam distinguendum esse ab Alcibiade hoc confessore, Reading-
 ius interea hæc addidit, " Utcunque Alcibiades hic diversus
 " fuerit ab isto cognomine Montanista, eundem tamen errorem
 " hausisse videtur de necessitate abstinendi a quibusdam cibis,
 " velut a malo principio conditis." Istud vero de Montanistis
 quidem a cibis propter hujusmodi causam abstantibus soli
 Epiphanio, etsi nulla mentio ejus facta est a Readingio, debe-
 tur, in eo tamen omnes fere auctores relinquenti, quod foedis-
 simum Enekratitarum aliorumque hæreticorum errorem Mon-
 tanistis in *Hæresi* xlviii. n. 8. ascriberet, si revera quidem,
 quod vix certum est, Montanistas his hæreticis ibi incluserit.
 Conferas potissimum Tertullianum *adv. Psychicos*, cap. 18. For-
 tasse tamen hæc facta est Divinæ voluntatis significatio prop-
 ter Montanistarum sectam, tunc primum, ut Eusebius statim
 post ostendit, exortam, namque hæretici isti ex jejuniis suis,
 xerophagiis, stationibusque, quæ præter instituta catholicæ
 ecclesiæ observabant, laudem quærere, et plurimum sibi favo-
 rem captare soliti sunt. Ne igitur Alcibiadis exemplum ali-
 quibus forte fratribus scandalo fieret, quasi ille patrocinetur

Montanistarum, aliorumque hæreticorum tum scaturientium, superstitioni, verisimile est, aliam victus sui ordinandi rationem ipsi per Attalum divinitus fuisse imperatam. En autem plane apposite scribentem Tertullianum, dum officia caritatis in fratres carcere inclusos ita exprobrat catholicis; *Plane vestrum est in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne consuetudinem quærant, ne lædeat vitæ, ne nova abstinentiæ disciplina* (illa nimirum Montanistica) *scandalizentur.* *De Jejuniis*, c. 12. Certe, quidquid secus nonnulli suspicati sunt, alieni fuerunt a Montanismo Gallicani fratres. Immo vero, si fides ulla auctori *Synodici* a Joanne Pappo primum editi habenda est, synodus ab iisdem contra Montanum et Maximillam celebrata est. Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπικὴ ἐν Γαλλίᾳ, συναθροισθεῖσα ὑπὸ τῶν ὁμολογητῶν ἀποκηρύξασα Μόντανον καὶ Μαξιμίλλαν ἧς ὁ ὅρος πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ πιστοὺς διέβη. cap. 7. Sed ista fortasse de synodo Lugdunensium huic parti epistolæ debentur.

P. 323. l. 6. αἰχμηρὸν βιοῦντος βίον] αἰχμηρῶς βιοῦντος *ed. Steph.* αὐστηρὸν βιοῦντος β. *Christoph. Lectt. Stroth.* Voces αἰχμηρὸν βιοῦντες βίον exemplo suo editionis Steph. adscripsit Scaliger; αἰχμηρῶς habent, referente Burtono, *codd. Regius et Parisini.* Supra προαχθῆναι pro προσθεῖναι *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 7. ἀλλ' ἢ ἄρτω μόνῳ καὶ ὕδατι χρωμένον] Addit salem Rufinus vertendo—*sed tantum sale et pane cum aqua utebatur.* Græce, ἀλλ' ἢ ἄλ καὶ ἄρτω &c.

Ibid. l. 12. πεισθεὶς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης πάντων ἀνέδην μετελάμβανε] Articulum ὁ post Burtonum in contextum nunc recepi, quia positus est in codicibus omnibus præter *Regium Venetumque.* Auctor *Chronici Alex.* qui, ut dixi, hæc attulit, φανερώς pro ἀνέδην posuit; et paulo post καὶ δικαίως addidit ante illa οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι ἦσαν, interpretandi causa, sed irritò conatu. Articulum ante Θεοῦ adjecit *MS. Norfolk.*

Ibid. l. 30. τί δεῖ καταλέγειν &c.] Pauca hæc quæ habet præterea Eusebius, ad hanc Fratrum epistolam pertinere videntur. λέγειν, rectius, *MS. Norfolk.* pro καταλέγειν. An vero rescribendum, τί δεῖ καὶ τοῦ λέγειν; *Quid opus est ut memorem?*

P. 324. l. 2. τῶν μαρτυρίων] μαρτυρίων edidit Strothius pro μαρτύρων, cum ita Eusebius alibi librum suum vocare soleat. Supra quoque in §. 1. in nonnullis *codd.* ita legitur, probante

ANNOTATIONES

lesio. Nunc Strothium, Zimmermann., et Heinichenum secutus sum.

P. 324. l. 8. τῶν δ' ἀμφὶ τὸν Μοντανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεόδοτον] Hic Alcibiades, distinguendus est ab Alcibiade illo martyrum Lugdunensium collega, de quo supra. Nam hic quidem sanctissimus martyr fuit, ut apparet ex iis quæ de illo referunt Lugdunenses. Alter vero cum Montano ac Theodoto, signifer fuit sectæ Cataphrygarum. De quo vide caput 16 et 17. hujus bri. VALESII. In alia prorsus abiit Strothius, sed male, nilor. Nunc demum video ad Eusebium hæc adnotantem cl. Heinichen. : “ Contrariam Valesio sententiam opinionem argumentis mihi haud probabilibus defendit ad h. l. Strothius.” Immo fortasse hic scribendum est Miltiades, prout in cap. 16. us viri nomen Miltiades extat pro Alcibiades.

ibid. l. 19. τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἐνεκα πρεσβεύοντες] Christorsonus quidem hæc verba retulit ad solum Eleutherum manæ urbis episcopum. Ego vero ad utrosque referri puto; tum ad Eleutherum; tum ad fratres in Asia et Phrygia constitutos. Consulti enim fuerant Lugdunenses et Viennenses a fratribus in Asia et Phrygia consistentibus, quid sentiendum esset de pseudopropheta illa, quæ apud ipsos exorta fuerat; quidve agendum foret Montano, Theodoto aliisque, qui per Spiritus sancti gratiam futura se prædicere jactabant. De his igitur Lugdunenses ac Viennenses presbyteri, ad Asianos sententiam suam perscripserunt peculiari epistola, quam utinam hic quoque apposuisset Eusebius. Epistolas quoque martyrum ea de re ad Asianos scriptas, suis literis adjecerant presbyteri Lugdunenses, ut sententiam suam auctoritate martyrum confirmarent. Quod si conjicere licet, hæc illorum videtur fuisse sententia; prophetas illos benigne tractandos esse, et ad poenitentiam provocandos: ac si quidem resipiscerent, ad ecclesiam admittendos esse, ut pax inter fratres solidetur. Si vero pertinaces in errore suo permanerent, nec post frequentes admonitiones obtemperare sacerdotibus vellent, ab ecclesiæ corpore abscindendos. Porro ab iisdem Lugdunensibus presbyteris Irenæus Romam directus est ad Eleutherum Papam, cum epistolis tam martyrum quam Lugdunensis Cleri, ut cum Eleuthero de iisdem rebus communicaret. Cum enim in om-

nibus ecclesiasticis negotiis primæ essent partes episcopi Romani, merito Lugdunenses hanc controversiam ad eum detulerunt: id agentes et omnibus modis studentes, ut episcopi Romani auctoritate quæ semper summa fuit in ecclesia, hæc apud Asiam orta dissensio sedaretur, et pax in ecclesia restitueretur. VALESIIUS. Conferas de his rebus Coustantium supra ad MARTYR. LUGD. EPIST. pag. 289. Aliter de iis sentiens quam Valesius, cl. Gottlieb. Wernsdorfius in *Dissert. de Montanistis* Eusebii verba contulit cum ejusdem scriptoris quidem aliis, in quibus Irenæi judicium de Victoris cum Polycrate dissidio refertur; “Ἀντιπαράκεινται (inquit Eusebius) δῆτα αὐτῷ
 “(Victori) τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἐνώσεώς τε
 “καὶ ἀγάπης φρονεῖν. v. 24. Irenæus Victoris sententiam de die
 “paschatis omnino probabat, Polycratis autem repudiabat,
 “tamen suadebat pacem, i. e. ut ipse Eusebius explicat, ne
 “discordia propter dissensiones communes disseminentur schis-
 “matique locus detur: Eodem modo quidem credo, Galli
 “confessores repudiabant vana Montani somnia, tamen sua-
 “serunt eorum tolerantiam.” Hæc Wernsdorf. Postea Asi-
 anas ecclesias habitis super hac re plurimis conciliis Montanistas communionem ecclesiæ expulisse narrat AUCTOR *adv. Cataphrygas* apud Eusebium L. v. c. 16.

S. PANTÆNUS.

S. PANTÆNUS.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*, cap. xxxvi.
pag. 107.

PANTÆNUS Stoicæ sectæ philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem ubi ^a a Marco evangelista semper ecclesiastici fuere doctores: tantæ prudentiæ et eruditionis tam in scripturis divinis, quam in sæculari litteratura, ut in Indiam quoque rogatus ab illius gentis legatis, ^b a Demetrio Alexandriæ episcopo mitteretur. Ubi reperit Bartholomæum de duodecim apostolis adventum Domini nostri Jesu Christi juxta Matthæi evangelium prædicasse, ^c quod Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam secum detulit.

^a Habet Eusebius lib. v. *Hist.* cap. 10. ἐξ ἀρχαίου ἔθνους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος. FABRICIUS. Ceterum Origenes in epistolæ fragmento ab Eusebio lib. vi. cap. 19. conservato, in quo se defendit adversus eos, qui nimium studium erga Græcorum disciplinas sibi objecerant, Pantæni et Heraclæ scholæ hujus præfectorum exempla appellans, τοῦτο δὲ πεποιήκαμεν, inquit, μιμησάμενοί τε τὸν πρὸ ἡμῶν πολλοὺς ὠφελήσαντα Πανταῖνον, οὐκ ὀλίγην ἐν ἐκείναις ἐσχηκότα παρασκευὴν, καὶ τὸν νῦν ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καθεζόμενον Ἀλεξανδρέων Ἡρακλᾶν.

^b Haud diserte ait Eusebius, Pantænum a Demetrio episcopo in Indiam missum fuisse, sed statim post Juliani prioris episcopi regnante Commodo commemorationem profectionem ejus narrat; quæ interea poterat illo tempore accidere, quod Hieronymus sig-

^dHujus multi quidem in sanctam Scripturam extant commentarii, sed magis viva voce ecclesiis profuit. Docuitque ^esub Severo, et Antonino cognomento Caracalla.

navit. Hic et in *epistola ad Magnum* scribit, *Pantænus a Demetrio Alexandrino episcopo missus est in Indiam ut Christum apud Brachmanos et illius gentis philosophos prædicaret.*

^e Non ait Eusebius evangelium Matthæi Hebraicis scriptum literis Alexandriam relatum a Pantæno, sed tantum a Bartholomæo traditum Indis, et ad Pantæni usque ætatem ibi servatum. FABR. Eusebii verba sunt,—ὁν εἰς γενόμενος καὶ ὁ Πανταῖνος καὶ εἰς Ἰνδοὺς ἐλθεῖν λέγεται· ἔθεα λόγος εὐρεῖν αὐτὸν προφθάσαν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον παρά τισιν αὐτόθι τὸν Χριστὸν ἐπεγνωκόσιν οἷς Βαρθολομαῖον, τῶν ἀποστόλων ἓνα κηρύξαι, αὐτοῖς τε Ἑβραίων γράμμασι τὴν τοῦ Ματθαίου καταλείψαι γραφὴν, ἣν καὶ σώζεσθαι εἰς τὸν δηλούμενον χρόνον. v. 10. Confer PAPIAM, supra p. 14. cum nota ad loc. Cl. P. Paulinus a S. Bartholomæo in *India Orientali Christiana*, p. 142 : “ Effigiem S. Thomæ apostoli et Pantæni presbyteri scholæ Alexandrinæ præfecti ex valvis æneis Basilicæ S. Pauli via Ostiensi, “ Constantinopoli anno Christi 1070. sub Consule Pantaleone “ scalpro incisus exhibet Ciampinius in opere inscripto: *Vetera Monumenta* part. I. cap. iv. p. 38. quadr. xxvii. Pantænus dextra “ manu tenet evangelium S. Matthæi, quod ipse primus post “ S. Thomam Indis prædicavit; et S. Thomæ martyrium in India “ hac Græca epigraphe inscribitur

“ Ὁ ἍΓΙΟΣ ΘΩΜΑΣ ΛΟΧΙ ΥΠΟ ΗΝΔΙΑ

“ ΤΕΛΗΘΥΤΕ.

“ S. Thomas lancea in India

“ Moritur.

“ Confer Blanchini *Demonstr. Hist. Eccl. Monum. Comp.* Tab. iii. “ sæculi ii. num. 40. et 4.” S. Thomæ apostoli apud Indos prædicationem commemorant S. Gregorius Naz. in *Orat.* xx. Andreasque Cæsariensis, qui sæculo quinto floruit, in *Comment. ad Apocalypsin*, cap. 67. serm. 21. Et Thomæ sepulturam, etsi locum tacet, notum esse ait S. Chrysostomus *Homil.* 26. in *Epist. ad Heb.* Vid. infra notam ad POLYCRATIS Fragmentum.

^d Non videtur Hieronymus scripta aliqua Pantæni evolvisse, sed tantum exprimere voluisse Eusebii verba, quibus tamen nullorum in sanctam scripturam commentariorum mentio: ζῶση φωνῇ καὶ διὰ

συγγραμμάτων τοὺς τῶν θείων δογμάτων θησαυροὺς ὑπομνηματίζόμενος. *Rufin. tam viva voce discipulos instruens, quam librorum monumentis etiam posteris thesauros scientiæ derelinquens.* FABRIC. Attamen veritate innixa mihi quidem interpretatio Hieronymi videtur. De Pantæni libris ait Maximus Confessor in *Prologo ad Dionysii Areop. Opera*: οὕτε μὴν Πανταίνου τοὺς πόνους ἀνεγρέψατο (Eusebius). p. 6. ed. Morelii *S. Dionysii Areop.* Quos tamen superfuisse significat Maximus; immo ipse alibi, ut videtur, eos excerpsit.

* Ex Eusebio colligas jam sub Commodο clarum Pantæni in schola Alexandrina nomen fuisse. Nam. v. 9. cum narrasset Commodi anno primo episcopum Alexandriæ factum Julianum, subjungit c. 10. ἡγεῖτο δὲ τῇκαὶτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἐνδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πανταῖνος. FABRICIUS. Commodus imperium post patrem iniit an. 180. Severus an. 193. Caracalla cum patre Severo an. 198. post patrem autem an. 211. Interea vix ille, qui sub his vitam egerit principibus, etsi Pantænus Clementis Alexandrini, teste ipso Clemente, præceptor fuit, apostolos audire poterat; cujus quidem rei fama a Photio in cod. 118. *Bibliothecæ* suæ refertur, Agunt de eo *Martyrologia* e quibus Romanum tradit, Pantænum demum *Alexandriam reversum sub Antontino Caracalla in pace quievisse.*

PAUCULA QUÆDAM
S. PANTÆNI,
PHILOSOPHI ALEXANDRINI,
POST MEDIUM SÆCULUM SECUNDUM ILLUSTRIS.

I.

ΕΝ τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ (Ps. xviii. 4.). "Ενιοι μὲν 5
οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς
'Ερμογένης· σῶμα δὲ λέγουσιν οἱ μὲν, τὸ σκῆνος αὐτοῦ· οἱ δὲ, τὴν
τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν. ὁ Πανταῖνος δὲ ἡμῶν ἔλεγεν, ἀορίστως
τὴν προφητείαν ἐκφέρειν τὰς λέξεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον,
καὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆσθαι χρόνῳ, καὶ 10
πάλιν τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ παρωχηκότος. ὃ καὶ νῦν
φαίνουσι. τὸ γὰρ ἔθετο &c. Extant hæc in *Eclogis ex Pro-*
phetis, quas a Theodoto fortasse scriptas Clemens Alex., vel alius
quidam, collegit, §. lvi. p. 1002, ed. Potteri *Op. S. Clem. Al.*

In sole posuit tabernaculum suum.
Proinde dicunt quidem nonnulli,
ipsum Salvatorem corpus suum in
sole posuisse, ut Hermogenes. Cor-
pus autem dicunt; alii quidem ta-
bernaculum suum; alii Ecclesiam

fidelium. Noster autem Pantænus 15
dixit, indefinite voces Prophetas
efferre in pluribus, et præsentī
pro futuro uti, et rursus præ-
sentī tempore pro præterito. 20

II.

Τούτους δὲ ὡς ἔφην λόγους, ὁ μὲν Ἀρεοπαγίτης ἅγιος Διονύσιος
προορισμὸν καὶ θεῖα θελήματα καλεῖσθαι ὑπὸ τῆς γραφῆς ἡμᾶς

Interprete Joan. Erigena Scoto.

Has autem quas dixeram rationes
ipse quidem Areopagita sanctus

Dionysius prædestinationes et di-
vinas voluntates vocari a divina 25

ἐκδιδάσκει· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Πανταῖνον τὸν γενόμενον καθηγη-
 τὴν τοῦ Στρωματέως μεγάλου Κλήμεντος θεῖα θελήματα τῇ γραφῇ
 φίλον καλεῖσθαι φασίν, ὅθεν ἐρωτηθέντες ὑπὸ τινων τῶν τὴν ἐξω
 παιδευσιν γαύρων· πῶς γινώσκειν τὰ ὄντα τὸν Θεὸν δοξάζουσιν οἱ
 5 Χριστιανοί, ὑπειληφόντων ἐκείνων νοερῶς τὰ νοητὰ, καὶ αἰσθητικῶς
 τὰ αἰσθητὰ γινώσκειν αὐτὸν τὰ ὄντα, ἀπεκρίναντο, μήτε αἰσθη-
 τῶς τὰ αἰσθητὰ, μήτε νοερῶς τὰ νοητά. οὐ γὰρ εἶναι
 δυνατὸν τὸν ὑπὲρ τὰ ὄντα κατὰ τὰ ὄντα τῶν ὄντων λαμ-
 βάνεσθαι· ἀλλ' ὥς ἴδια θελήματα γινώσκειν αὐτὸν τὰ
 10 ὄντα φαμέν, προσθέντες καὶ τοῦ λόγου τὸ εὐλογον, εἰ
 γὰρ θέληματι τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ οὐδεὶς ἀντρεῖ
 λόγος, γινώσκειν δὲ τὸ ἴδιον θέλημα τὸν Θεὸν, εὐσεβές
 τε λέγειν αἰεὶ καὶ δίκαιόν ἐστιν, ἕκαστον δὲ τῶν γεγονό-
 των θέλων πεποίηκεν· ἄρα ὥς ἴδια θελήματα ὁ Θεὸς τὰ
 15 ὄντα γινώσκει, ἐπειδὴ καὶ θέλων τὰ ὄντα πεποίηκεν.
 ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενος ἔγωγε οἶμαι &c. Extant hæc pag. 19.
Scholorum Maximi in S. Gregorium Theol. quæ cum Opere Jo-
annis Erigenæ Scoti De Divisione Naturæ Thomas Gale V. cl.
edidit.

20 Scriptura nos edocet. Similiterque
 et qui sint circa Pantænum magni
 Clementis amicum, qui factus est
 magister Stromatei (verte, et Pan-
 25 tænus qui magister fuit Clementis
 magni Stromatei, *Gale*) divinas vol-
 untates a Scriptura vocari dicunt:
 inde interrogati a quibusdam su-
 perbis in eorum eruditione quæ ex-
 trinsecus sunt, quomodo cognos-
 30 cere ea quæ sunt Deum æstimant
 Christiani, suscipientibus illis intel-
 lectualiter intelligibilia et sensualiter
 sensibilia eum cognoscere ea quæ
 sunt, respondemus (respondebant),
 35 neque sensualiter sensibilia, ne-
 que intellectualiter intellectualia.
 Non enim esse possibile est, ut
 ostendit ratio, eum qui est super

ea quæ sunt, per ea quæ sunt,
 ea quæ sunt accipere: sed sicut
 suas voluntates cognoscere eum
 dicimus ea quæ sunt, addentes
 etiam ex causa ratiocinationem,
 si enim voluntate omnia fecit, et
 nulla contradicit ratio, cognos-
 cere autem suam voluntatem
 Deum, semper pium dicere et
 justum est; unumquodque vero
 eorum quæ facta sunt volens fe-
 cit; igitur ut suas voluntates
 Deus cognoscit ea quæ sunt, quo-
 niam et volens ea quæ sunt fecit.
 Hinc et ego aspiciens censeo se-
 cundum has dixisse scripturam ra-
 tiones hoc, *Cognoscebam* &c.

ANNOTATIONES IN S. PANTÆNUM.

P. 378. l. 8. ὁ Πανταῖνος δὲ ἡμῶν εἶπεν] De hac Pantæni sententia (ait Dupinius *Ecclesiast. Auctorum Biblioth.* vol. I. p. 119. ed. Lat.) "apud Theodotum fit mentio quasi ab eo prolata, non scripta." At vero Cavius *Hist. Lit.* in voce, hæc adducta esse ex libris Pantæni, haud aliter atque Halloixius, existimat, nec tamen κατὰ λέξιν. Atque pertinuisse ea ad Pantæni commentarium quendam in Psalmum nonum decimum, vult Lardnerus, cum omnia quæ apud Theodotum sequuntur, ipsius Pantæni esse censeat. Sed Dupinius, dum loco supra allato, solum canonem ad interpretandam S. Scripturam constitutum eidem tribuit, rectius hanc quidem rem administrat; etenim verba, quæ mox infra collocabo, δ καὶ νῦν φάλveri et quæ sequuntur, ad eclogistam magis pertinere videntur, quam ad Pantænum. Hermogenem autem, qui hic commemoratur, hæresiarcham fuisse, adversus quem scripserunt Theophilus Antiochenus, Origenes, Tertullianus, alique, notavit Halloixius in *Vitis Patrum Oriental.* tom. ii. p. 851. qui etiam ostendit, Theodoretum de eo agere lib. I. *Haræ. Fab.* cap. 19. ubi Hermogenis opinio illa de corpore Christi apud solem sito recensetur. Quæ quidem opinio, hoc *Eclogarum* loco vix Græco sermone prolata, originem debet suum orienti.

Cæterum Anastasius Sinaita in duobus locis supra ad PAPLÆ Fragmenta adductis, vide pagg. 15, et 16, Pantænum cum aliis scriptoribus junctum commemoravit, qui totum opus sex dierum, seu Hexaameron, paradisumque de Christo et ecclesia intellexerint; indeque librum scripsisse Pantænum in ipsum Hexaameron sibi collegit Halloixius, sed minus firme, opinor. Denique Maximus, ut dixi, *Præfatione in Opera S. Dionysio Areop. adscripta* mentionem fecit scriptorum Pantæni. p. 36. Tum vero ipse in *Scholiis in S. Gregorium Nazian.* Pantæni quædam adduxit.

P. 378. l. 8. ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφέρειν] Ex his itaque patet Pantænum posuisse hunc ad intelligendas prophetias canonem utilissimum et plane necessarium, quem et omnes hodie usurpant sacre scripturæ interpretes: nempe verba in Prophetis, ut plurimum, indefinite esse posita, hoc est, præsentī interdum pro futuro, futurum pro præterito, præteritum pro futuro, sicque de aliis. Nam prophetæ in illo pleno revelatæ veritatis lumine res omnes quamvis multo post futuras tam clare ac dilucide intuebantur, quam si coram oculis eas haberent, et jam fierent, aut factæ jam essent. HALLOIXIUS.

Ibid. l. 10. καὶ πάλιν τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ παρωχικότος.] Potterus ait, "Sylburgio visum est legi debere ordine inverso, τῷ παρωχικότι ἀντὶ τοῦ ἐνεστῶτος, id certe innuunt sequentia." Illud vero, mea quidem sententia, vix colligas ex sequentibus, quæ infra adduxi, eclogistæ verbis, ubi tantum priora illa Pantæni, ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφέρειν λέξεις, ni fallor, cogitantur. Porro *præsens pro præterito* poni solitum esse ait Didymus, in Opere Bononiæ haud ita pridem primum edito, *De Trinitate*, lib. iii. cap. 3. p. 342; πολλὰ γὰρ τοῦτο μὲν μέλλοντα γίνεσθαι ὡς ἤδη γενόμενα, τοῦτο δὲ καὶ γενόμενα ὩΣ ΕΤΙ ΓΙΝΟΜΕΝΑ, ἢ ἐσόμενα, προλέγειν εἶωθεν τὸ πάντα εἰδὸς καὶ δυνάμενον Πνεῦμα ἅγιον. Hic vero omissum est Pantæni illud, τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος χρῆσθαι χρόνῳ, contra a Didymo additum est loquendi genus secundum Hebraicæ linguæ idiotismum apud prophetas satis obvium, quo præterita pro futuris ponuntur. Quod interea his verbis memoravit æqualis Pantæni Tertullianus lib. iii. *adv. Marcion.* cap. 5. *Futura interdum pro jam transactis enunciantur, nam et Divinitati competit, quæcunque decreverit, ut perfecta reputare, quia non sit apud*

illam differentia temporis, apud quam uniformem statum temporis dirigit aternitas ipsa. Et divinationi propheticae magis familiare est, id quod prospiciat, dum prospicit, jam visum atque ita jam expunctum, id est omni modo futurum demonstrare; sicut per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam vero non averti a sputaminibus. Ejusdem denique enallages exempla affert Adriani Isagoge in S. Scripturam ab Hoeschelio edita, num. 43. p. 17. Sed satis istaec.

P. 378. l. 11. παρῳχηκότος.] Scribere pergit eclogista: *Ο καὶ νῦν φαίνεται. τὸ γὰρ ἔθετο, καὶ ἐπὶ τοῦ παρῳχηκότος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσομένου τάσσεται. ἐπὶ μὲν τοῦ ἐσομένου· ὅτι πληρωθείσης ταύτης τῆς κατὰ τὴν παρουσίαν (παροῦσαν conj. Potterus) καταστασιν περιόδου, ὁ Κύριος ἐλεύσεται, καὶ τοὺς δικαίους, τοὺς πιστοὺς οἷς ἐπαναπαύεται καθάπερ σκηπῇ, ἐν γὰρ σῶμα οἱ πάντες, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, τὴν αὐτὴν πλίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐλόμενοι· εἰς τὴν αὐτὴν ἐνότητά ἀποκαταστησόμενοι. ἀλλ' οἱ μὲν, ὡς κεφαλὴ· οἱ δὲ, ὡς ὀφθαλμοί· οἱ δὲ, ὡς ὦτα· οἱ δὲ, ὡς χεῖρες· οἱ δὲ, ὡς στήθη· οἱ δὲ, ὡς πόδες, ἐν ἡλίῳ τεθήσονται φωτεινοί. *Quod et nunc apparet. Quippe illud, Posuit, pro præterito et futuro ponitur. Pro futuro quidem, quod periodo status hujusce presentis impleta, veniet Dominus, ac justos, nempe Fideles, in quibus quasi in tabernaculo conquiescit, (unum enim corpus omnes sunt, ex eodem genere, qui fidem eandem ac justitiam receperint,) in eandem unitatem restitutus. At hi quidem ut caput, illi vero ut oculi, hi quidem ut aures, illi vero ut manus, hi denique uti pectora, illi vero ut pedes, in sole collocabuntur lucidi.*

Ibid. l. 12. Clemens Alex.] A Clemente in *Hypotyposis*, opere jam diu perduto, cum Pantænum tanquam magistrum suum memoratum fuisse novimus, tum ibidem interpretationes ejus S. Scripturæ traditionesque adductas. Hæc enim Eusebius lib. vi. *Hist.* cap. 13. ostendit; *ἑτάριθμοι τε τοῖτοις* (nominaverat ante Eusebius octo libros Clementis *Stromatum*) *εἰσὶν οἱ ἐπιγεγραμμένοι ὑποτυπώσεων αὐτοῦ λόγοι, ἐν οἷς ὀνομασι* ὡς διδασκάλου Πανταίνου *μνημονεύει, ἐκδοχὰς τε αὐτοῦ γράφων καὶ παραδόσεις ἐκτιθέμενος.* Quæ quidem de Clementis Alexandrini disciplina narratio, adstipulantibus ei Hieronymo, Maximo Confessore, Photioque, præferri debet auctoritati Philippi Sidetæ, quem constat incunte sæculo quinto in *Historia*

sua tradidisse, Clementem Pantæni magistrum, non discipulum fuisse. Hæc enim ex codice quodam Bodleiano olim protulit Hen. Dodwellus ad calcem *Dissertationis in Irenæum* p. 488. Τούτου (Athenagoræ) μαθητὴν γενέσθαι φησιν ὁ Φίλιππος τὸν Στρωματέα Κλήμεντα, καὶ Πανταῖνον τοῦ Κλήμεντος. Ὁ δὲ Πανταῖνος καὶ αὐτὸς Ἀθηναῖος ὑπερχεν φιλόσοφος Πυθαγορείος. Εὐσέβιος δὲ φησι τοῦναντίον, ὅτι Πανταῖνος τοῦ Κλήμεντος διδάσκαλος γέγονεν, οὗ καὶ ὡς διδασκάλου ἐν ταῖς Ὑποτυπώσειςι μέμνηται. Adde, quod Alexander Hieros. Pantænum nominat ante Clementem dum memorat eosdem in epistola ad Origenem, apud Eusebium H. E. vi. 14.

P. 379. l. 7. οὐ γὰρ εἶναι δυνατόν &c.] Verba ad usque illa, ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενος ἔγωγε οἶμαι &c. vel certe ad hæc ipsa, ἀλλ' ὡς ἴδια θελήματα &c. Pantæno potius quam Maximo, attribuenda esse putaverim.

Ceterum obiter notabo, codicem MS. in bibliotheca Bodleiana numero 128. signatum, qui *S. Maximi de diversis dubiis apud Dionysium et Gregorium*, inscribitur, epistolam tantum ejusdem Maximi ad Thomam continere, quæ posita in pag. 46. editionis unicæ Galeanæ sic incipit, Ἀπλανοῦς θεωρίας ἐξ ἐμμελοῦς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς &c.

A N O N Y M U S
PRESBYTER.

ANONYMI PRESBYTERI

A S. CLEMENTE ALEXANDRINO IN HYPOTYPOSIBUS
ADDUCTI

FRAGMENTUM.

5 ΗΔΗ δὲ ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε Πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ Κύριος
ἀπόστολος ὢν τοῦ παντοκράτορος, ἀπεστάλη πρὸς
Ἑβραίους, διὰ μετρίότητα ὁ Παῦλος ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη
ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον,
διὰ τε τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τε τὸ ἐκ περιου-
10 σίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν ἔθνων κήρυκα ὄντα
καὶ ἀπόστολον. Hoc attulit Eusebius lib. vi. *Hist.* cap. 14.

Jam vero sicut beatus dicebat tus Hebræorum apostolum se
Presbyter, quandoquidem Do- minime inscribit; tum ob suam
minus omnipotentis Dei apo- erga Dominum reverentiam, tum
15 stolus ad Hebræos missus fue- quod ex abundanti ad Hebræos
rat, præ modestia Paulus, ut- ipse gentium præco et apostolus
pote qui ad gentes erat direc- scriberet.

IN ANON. PRESBYT. ANNOTATIO.

P. 385. l. 5. *Ἦδη δὲ &c.] Postquam alia quædam ex Clementis Alex. *Hypotyposibus* Eusebius protulerat lib. vi. *Hist.* cap. 14. hæc de epistola ad Hebræos posuit ex eodem opere Clementis: Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ ἐπιστηλὴν, Παύλου μὲν εἶναι φησὶ (Clementis) γεγράφθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ φωνῇ· Λουκᾶν δὲ φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα, ἐκδοῦναι τοῖς Ἑλλησιν· ὅθεν τὸν αὐτὸν χρῶτα εὕρισκεσθαι κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, ταύτης τε τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τῶν πράξεων· μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ, Παῦλος ἀποστολος, εἰκότως· Ἑβραίοις γάρ φησιν ἐπιστέλλων πρόληψιν εἰληφόσι κατ' αὐτοῦ καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτὸν, συνετῶς πάνν οὐκ ἐν ἀρχῇ ἀπέστρεψεν αὐτοὺς τὸ ὄνομα θεῖς. εἴτα ὑποβὰς ἐπιλέγει· *ἩΔΗ δὲ &c. *Epistolam autem ad Hebræos Pauli quidem esse affirmat, sed Hebraïco sermone utpote ad Hebræos primum scriptam fuisse: Lucam vero eandem Græco sermone studiose interpretatum, Græcis hominibus edidisse. Quare in ea epistola et in Actibus Apostolorum eundem dictionis colorem reperiri. Hanc vero inscriptionem Paulus apostolus, recte atque ordine omissam fuisse observat. Cum enim Hebræis scriberet qui sinistram de ipso opinionem multo ante combiberant, ipsumque suspectum habebant: prudenti consilio usus, illos absterreere statim ab initio apposita nominis sui inscriptione noluit. Deinde aliquanto post his utitur verbis: JAM vero &c. Ubi ad verba, μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ, Παῦλος ἀπόστολος, hæc notavit Valesius, " Idem scribit Hieronymus " in caput i. Epistolæ Pauli ad Galatas: (lib. I.) et in Epistola ad Hebræos ait propterea Paulum solita consuetudine,*

“ nec nomen suum, nec apostoli vocabulum præposuisse, quia
 “ de Christo erat dicturus : *Habentes ergo principem sacerdotum,*
 “ *et apostolum confessionis nostræ Jesum :* nec fuisse congruum,
 “ ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi etiam Paulus
 “ apostolus poneretur.” Theodoretus quoque initio *Interp.*
suzæ Epist. ad Hebræos, Vol. V. p. 542. edit. Schulz. similia
 his tuetur; sed Strothio admodum infirma Presbyteri hæc
 videntur. Quæ interea Alexandrinus Clemens ipse de animis
 Hebræo-Christianorum ab apostolo Paulo alienis proposuit,
 haud facile, ni fallor, contemnenda fuissent, si modo hæc epi-
 stola primitus inscripta esset ad Hebræos; quæ tamen, ut
 ex fine ejus patet, ad aliquam singularem ecclesiam extra Ita-
 liam missa est; dum, sicut in prima illa S. Joannis epistola,
 nulla posita est in ea *προσφώνησις*, quin et per fratres lata est
 epistola, sive sermo, ad ecclesiam. Sed fortasse postea propter
 locos sacræ religionis in illa tractatos, qui cum veteri testa-
 mento potissimum junguntur, titulo *ad Hebræos* epistolæ
 inscripta est. Quis denique fuerit Presbyter a Clemente Alex-
 andrino hic adductus, quem nonnulli Pantænum magistrum
 ejus fuisse censent, non liquet.

FRAGMENTUM
INCERTI AUCTORIS
DE CANONE S. SCRIPTURARUM.

MONITUM.

HABES, mi Lector, quam potui instructissimum, Ludovici Muratorii *εὑρημα*, ad Canonem Novi Testamenti pertinens, imperfectum quidem hoc et *ἀδέσποτον*, magni tamen momenti, quippe cum in eo Libri sacri ordine nominati essent, etiam ante illam Origenis enumerationem. In id porro summa cura incubui, ut si qui auctores ecclesiastici a primordiis fidei ad Eusebium usque vel proferunt vel tantum memorant sanctas illas Scripturas, quæ hic enumerantur, ii quidem omnes *τῆς γνώσεως* ipsarum testes adhiberentur. Nec timeo, ne nihili pendatur labor meus; quoniam legenti mihi totum cujusque auctoris opus se obtulerunt testimonia, quæ breviter consignavi. Adde quod spicilegium relictum mihi fuisse post aliorum, cum nostratium, tum exterorum, labores sensi; haud interea dubitans, multa permagni momenti esse, quæ et me præterierint.

FRAGMENTUM ACEPHALUM

INCERTI SCRIPTORIS,

QUI SÆCULO VIXIT POST CHRISTUM SECUNDO,

DE CANONE S. SCRIPTURARUM.

5 *Primus edidit MURATORIUS in Antiquitatibus Italicis Medii
Ævi, tomo iii. Diss. XLIII. pag. 854. edit. Mediol. 1740.*

— QUIBUS tamen interfuit, et ita posuit. Tertio,
Evangelii librum secundo (*fortasse, liber secundum*) Lucam.
Lucas iste medicus post ascensum Christi, cum eo (eum, *ut*
10 *jam reposuit Freindaller.*) Paulus quasi ut (*for. et*) juris
studiosum secundum adsumpsisset numeni suo ex opinione
conscribset (*for. secum adsumpsisset, nomine suo ex ordine*
conscripsit, vid. notam.) Dominum tamen nec ipse vidit in
carne; et idem prout assequi potuit, ita et ^a a nativitate
15 Johannis incipet (incipit, *reposuit Freindall.*) dicere. Quarti
Evangeliorum (*for. Quarto, Evangelium*) Johannis ex dis-
cipulis. Cohortantibus (*for. Is cohortantibus*) condiscipulis
et episcopis, suis dixit; Conjejunate mihi hodie triduo, et
quid cuique fuerit revelatum, alterutrum nobis enarremus.
20 Eadem nocte revelatum Andreae ex apostolis, ut recog-
noscentibus cunctis Johannis (Johannes, *Freindall.*) suo no-
mine cuncta describeret. Et ideo licet varia singulis evan-
geliorum libris principia doceantur, nihil tamen differt cre-

^a Luc. cap. i.

dentium fidei (fides, *Freindall.*), cum uno ac principali spiritu declarata sint in omnibus omnia de nativitate, de passione, de resurrectione, de conversatione, (*for. addend. Domini*) cum discipulis suis, et de gemino ejus adventu; primo in humilitate despectus quod fore..... (*for. despectum, vel 5 despectui, quod foret;*) secundum (*for. secundo*) potestate regali præclarum (*for. præclaro*), quod futurum est. Quid ergo mirum, si Johannes tam constanter singula etiam in epistolis suis proferat, dicens in (*for. de Freindall.*) semetipso: ^b *Quæ vidimus oculis nostris, et auribus audivimus, 10 et manus nostræ palpaverunt, hæc scripsimus.* Sic enim non solum visorem sed (*for. se*) et auditorem, sed et scriptorem omnium mirabilium Domini per ordinem, profitetur.

Acta autem omnium apostolorum sub uno libro scripta sunt. Lucas optime ^c Theophile (*for. optime ea Theophilo*) compre- 15 hendit, quia sub præsentia ejus singula gerebantur; sicut et semote (*for. remota*) ^d passionem Petri evidenter declarat (*for. declarant*), sed et ^e profectionem Pauli ab urbe ad Spaniam proficiscentis.

Epistolæ autem Pauli, quæ, a quo loco, vel qua ex causa 20 directe (directæ, *Freind.*) sint, volentibus intelligere ipse declarant (*for. declarat*); primum omnium Corinthiis schisma hæresis interdicens, deinceps Callactis (*Galatis, Freind.*) circumcissionem; Romanis autem ordine Scripturarum, sed et principium earum esse Christum intimans, prolixius scripsit. De 25 quibus singulis necesse est a nobis disputari; cum ipse beatus apostolus Paulus sequens prædecessoris sui Johannis ordinem, nonnisi nominatim septem ecclesiis scribat ordine tali. Ad Corinthios prima (*for. primo, et in sequentibus, secundo, atque ita deinceps,*) ad Ephesios secunda, ad Philippenses 30 tertia, ad Colossenses quarta, ad Galatas quinta, ad Tessalonicenses (*Thessalonicens. hic et infra Freindall.*) sexta, ad Romanos septima. Verum Corinthiis et Tessalonicensibus

^b 1 Joan. i. 1—4.^c Act. i. 1.^d Joan. xxi. 18, 19.^e Rom. xv. 24, 28.

licet pro correptione iteretur, una tamen per omnem orbem terræ ecclesia diffusa esse denoscitur (dignoscitur, *Freindall.*). Et Johannes enim in Apocalypsi, licet [†]septem ecclesias scribat, tamen omnibus dicit. Verum ad Philemonem una, 5 et ad Titum una, et ad Timotheum duas (duæ, *Freindall.*) pro affectu et dilectione, in honore tamen ecclesiæ catholicæ, in ordinatione ecclesiasticæ disciplinæ, sanctificatæ sunt. Fer- tur etiam ad Laudecenses (*for.* Laodicenses alia), alia ad Alexandrinos, Pauli nomine fictæ ad hæresem (*for.* hæresim) 10 Marcionis; et alia plura, quæ in catholicam ecclesiam recipi non potest. (ὅν θύραρον ἐστὶν.) Fel enim cum melle misceri non congruit. Epistola sane Judæ, et superscripti Johannis duas (duæ, *Freindall.*) in catholica habentur. Et Sapia- tia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta. Apocalypses 15 etiam Johannis et Petri tantum recipimus, quam (*vid. not.*) quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt.

Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma (*for.* Hermas) conscripsit, sedente cathedra (in ca- thedra, *Freindall.*) urbis Romæ ecclesiæ Pio episcopo fratre 20 ejus. Et ideo legi eum quidem oportet, se publicare (*for.* sed publicari) vero in ecclesia populo, neque inter prophetas completum (*for.* completos) numero, neque inter apostolos, in finem temporum potest.

Arsinoi autem, (*for.* Arsinoëtum) seu Valentini, vel Mi- 25 tiadis, nihil in totum recipimus, qui etiam novum Psalmorum librum Marcioni conscripserunt una cum Basilide, Assianum Catafrygum (*for.* Asianorum Cataphrygum) constitutorem.

[†] Apoc. capp. i. et ii.

ANNOTATIONES

IN

FRAGMENTUM INCERTI SCRIPTORIS

DE CANONE S. SCRIPTURARUM.

PRIMUS Muratorius veterrimum hoc edidit Fragmentum, in quo de Canone Novi Testamenti agitur. Is vero in *Antiquitatum Italicarum Medii Ævi* tomo iii. Mediol. 1740. de codice MSto, ex quo idem desumptum est, hæc præmisit: “ Sed quando cœpimus vulnera rimari literis inflicta, dum “ rudia sæcula decurrerent, ne hoc quidem dissimulandum est, “ imperitissimos et indoctissimos homines crebrius quam antea “ fuisse adhibitos ad exscribendos codices, quos propterea “ erroribus ac sordibus ad nauseam usque repletos intueare. “ Ex his non paucos præ manibus habui, et exemplum adferre “ juvat, quod non uno nomine, nisi mihi facile blandior, lucem “ exposcere videtur. Adservat Ambrosiana Mediolanensis “ Bibliotheca membranaceum Codicem, e Bobiensi acceptum, “ cujus antiquitas pæne ad annos mille accedere mihi visa est. “ Scriptus enim fuit literis majusculis et quadratis. Titulus “ præfixus omnia tribuit Johanni Chrysostomo, sed immerito.” p. 851. Tum vero ceteris tractatibus, qui in codice servantur, memoratis, pergit vir cl. ita scribere: “ Ex eodem ergo “ codice ego decerpsi fragmentum antiquissimum, ad Canonem “ divinarum Scripturarum spectans. Nulli diligentiae peperci, “ ut ejus Auctorem detegerem, simulque rescirem, num hæc “ tenus editum fuerit. Nisi me fefellerunt oculi, aut com-

“ plurium librorum defectus, quem non semel doleo ; nusquam
 “ deprehendi evulgatum, ac propterea spes mihi superest, fore
 “ ut libentius a lectoribus accipiat, ac præcipue quod anti-
 “ quitatem redoleat summe venerabilem.”

Deinde ostendit opinari se Muratorius,tribuendum esse
 Fragmentum Caio ecclesiae Romanæ presbytero, qui floruit
 sæculo exeunte secundo. Idem censuit quoque cl. Gallandius
 in Prolegomenis tomi ii. *Bibliothecæ suæ Patrum* p. xxxiii. et
 propterea quod Miltiadis, vel ut hic scribitur nomen, *Mitiadis*,
 hæretici cujusdam mentionem iniecit fragmenti Auctor, istud
 idem excerptum vult Gallandius pertinere ad Disputationem,
 quam adversus Proculum seu Proclum Cataphrygarum secta-
 torem Caius composuit. Anonymus enim scriptor apud Eu-
 seabium lib. v. *Hist.* c. 16. infra collocatus, sub ipsum initium
 operis, quod adversus Cataphrygas contexuit, hæresim no-
 minat Miltiadis. Quod tamen Gallandii argumentum, etiamsi
 de lectione Miltiadis, vel apud auctorem Eusebianum, vel in
 hoc Fragmento, satis constiterit, haud quidem valeret ad hocce
 fragmentum Caio vindicandum. Ad hæc Muratorianæ de
 Caio conjecturæ opposuerat sese V. D. Everardus Stoschius,
 qui ipse in *Commentatione de Librorum Novi Test. Canone*,
 Francof. ad Viadrum edit. anno 1755, Fragmentum post Mu-
 ratorium repetivit. Negat enim in §. lxiii. p. 199. argumenta,
 quæ ad conjecturam suam commendandam idem affert Mura-
 torius, ei multum probabilitatis conciliare : “ Quod enim Caius
 “ epistolam ad Hebræos rejecit tanquam non Canonicam, id
 “ ipsi cum pluribus aliis, Irenæo e. g. et Hippolyto, imo teste
 “ Eusebio lib. vi. c. 20. et Hieronymo *De Viris Ill.* c. 60. cum
 “ pluribus aliis Romanæ ecclesiae doctoribus commune fuit.
 “ Et quod Hermas temporibus Auctoris fragmenti, Pastorem
 “ conscripsisse dicatur, (vid. supra p. 396.) id ad alium quem-
 “ cunque qui ea ætate vixit, applicari potest.” Dum vero cl.
 Stoschius §§. lxi. et lxii. abjudicanda hæc a Caio censet, prop-
 terea quod idem Caius apud Eusebium lib. iii. *Hist.* c. 28.
 Apocalypsin Joannis Cerinthi esse existimet, quam quidem
 Auctor fragmenti pro libro canonico habet ; id meminisse de-
 bemus, verba Caii utrum ad Apocalypsin S. Joannis pertineant,
 adhuc sub judice esse ; qua de re cum nos ad ejus Fragmenta
 aliquid annotavimus, in vol. ii. *Reliquiar.* pag. 16. tum vero cl.

Freindallerus Fragmenti hujus nuperus editor, de quo mox memorabo, fusius disseruit, §§. 9. et 10. Aliud insuper est argumentum contra Caium a Stoschio ita propositum; auctorem Fragmenti vel penitus ignoravisse, vel saltem non animadvertisse, epistolas Pauli dudum ante visam et editam a Joanne apostolo Apocalypsin scriptas fuisse, qualis quidem error et incogitantia difficulter de Caio, quem Eusebius *H. E.* vi. 20. ἀνδρα λογιώτατον, et ejus commentationem contra Proclum Photius cod. 48. σπουδαίαν διάλεξιν vocat, concipi possit. Sic ille; hoc vero, etiamsi apertus esset Fragmenti verborum sensus, παρὰ τὸν χρόνον duntaxat ἀμάρτημα foret, quod interea ita existimandum negarent cum Epiphanio in *Hær.* li. cap. 12. et cap. 36. viri eruditi, qui, ut notat ipse quoque Stoschius, Apocalypsin Joannis ad tempora Claudii Augusti referunt. Cons. et Thomæ Newtoni Bristolensis episcopi *Dissertt. in Prophetias* Anglica lingua conscriptas, vol. iii. §. xxiv. c. 1. atque J. D. Michaelis *Prælectt. de Libb. N. T.* sect. ult.

Sed quanquam vir cl. hæc Caii fuisse nolit, quocum sentit tum cl. Keilius in additamentis ad *Fabricianæ Biblioth. Græc.* vol. vii. pag. 285. tum alii viri docti, quos ibi commemoravit Keilius, eidem tamen Stoschio probabile admodum videtur, fragmentum omnino esse antiquissimum, et circa sæculi secundi finem aut tertii initia conscriptum; ad quam quidem sententiam firmandam multas ille rationes, easque quam valentissimas, subjecit. Et in ea sententia conveniunt scriptores, quod sciam, omnes, qui breve istud commemoraverint. Hæc autem Stoschii argumenta ad S. Scripturæ libros singulos, qui in Fragmento nominantur, deinceps afferenda sunt, utpote quæ antiquitatem ejus non tantum muniant, sed etiam ipsum egregie illustrent. Neque aliter de ætate scripti ante Stoschium judicaverat celeb. Moshemius, qui in *Comment. de Rebus Christianorum ante Constantinum M.* ad Sæc. primum, §. liv. p. 164. de eodem hæc posuit: “Auctor ignotus est. Murtorius Caium, Presbyterum Romanum, esse putat, qui occidente sæculo secundo floruit: Hoc quidem dubium est: illud vero ex ipso libello certum, sæculo eum secundo et illo quidem tempore, quo Hermas in vivis fuit, scripsisse. In hoc igitur magni pretii fragmento hæc de Herma scripta leguntur: Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe

“ *Roma Herma conscripsit, sedente cathedra urbis Romæ ecclesiæ Pio episcopo, fratre ejus.*” Hæc Moshemius. Itaque aut prope abesse videtur Auctor a medio sæculo secundo, quando ad exitum quidem perductus fuerat Pii episcopatus ; aut certe constat eum ante finitum sæculum sua scripsisse, etiamsi de veræ ætate opusculi *Pastoris* appellati aliter quam iste retulit, statuatur. Quî vero factum sit, ut cl. Lardneri diligentiam hoc Fragmentum, a nemine omnium, ni fallor, repudiatum aut improbatum, effugerit, id nescire me fateor, quum diu antequam illud de *Fide Hist. Evangelicæ* plane egregium opus denuo typis ab ipso Lardnero mandaretur, ipsum fragmentum cum orbe erudito communicatum fuisset. Quum vero ponendus sit auctor ejus inter scriptores, qui primi omnium, excepto Papia, de evangelistis ipsis vel commemoraverint, vel ipsorum scripta adjectis nominibus protulerint, fieri non potest, quin primus hic librorum Novi Testamenti catalogus curis nostris dignus censeatur. Est tamen in eo omissa, quod multam moveat admirationem, epistola et semper et ab omnibus recepta, prior illa S. Petri, de cujus auctoritate nemo a temporibus usque Polycarpi atque Papiæ dubitavit. Istaque facta est omissio ab auctore, qui ceteras scripturas τὰς ὁμολογουμένας, tresque ex septem ἀντιλεγόμενας, agnovit, dum nullum interea librum λόγον, uno fortasse excepto, in canonem Novi Testamenti admisit.

Jam vero illud monendum est, quod post editas prima vice hasce Reliquias mihi contigit rescire, Simonem de Magistris, virum cl. qui Romæ anno 1772 *Danielem secundum LXX.* ex codice Chisiano publici juris fecit, in Dissertationibus suis ei affixis, Fragmentum hoc Muratorianum collocasse ; dum id Papiæ Hierapolitano vindicare pro virili studet. “ Ab amicis,” inquit ille, “ Salomonis conditum fuisse Sapientiæ “ librum vetustissimus autor Christianus prodidit, cujus fragmentum ex Bibliotheca Ambrosiana in *Antiquitatibus mediæ ævi*, posteaquam privato studio descripseramus, iterum est “ in *Bibliotheca Patrum Veneta* exhibitum. At longe a Muratorio editore distamus, quamvis ipsius judicium alii sint secuti. Caio enim Presbytero fragmentum ipse tribuit, quasi “ vero istud Latine fuerit ab auctore conscriptum, aut Caius “ eodem sermone sua scripta ediderit ; quorum neutrum est

“verum. Quoniam vero certis indiciis ac prope verbis Papiæ
 “Hierapolitani dicendi characterem deprehendisse videmur,
 “ipsius nomine multo confidentius recudi volumus, quam
 “usque adhuc sub Caii nomine factum est. Illius enim sim-
 “plicitas, ac ævum apparet, quando *Hermæ Pastorem* ait
 “*nuperrime suis temporibus fuisse conscriptum*. Neque hæ-
 “reticorum quæ in fine habetur mentio ab ejusmodi Scrip-
 “toris ætate est aliena. Sed in eo fragmento desunt quæ
 “autor tradiderat de Evangeliiis a Matthæo et Marco scrip-
 “tis: ita vero contigit, ut Eusebius eadem servaret, præter-
 “missis ceteris, unde exorditur fragmenti narratio. Hanc
 “itaque ex Eusebio complevimus, nihil prorsus adimentes
 “Latino scripto, ne menda quidem gravissima interpretis, ac
 “librarii. Dignum quippe visum est ejusmodi fragmentum,
 “quod hic referretur, præsertim quia Sapientiæ liber ex omni-
 “bus veteris Instrumenti fuit commemoratus.” (Verba Papiæ
 apud Euseb. *H. E.* hic exscribuntur. *Μάρκος μὲν—ὡς ἡδύ-
 νανο ἕκαστος*. vid. supra p. 13.) “Quæ sequuntur ex codice Ambr.
 “sunt edita in *Antiq. Medii Ævi*, t. III. col. 854.—quibus
 “tamen interfuit, et ita posuit” &c. Hæc vir cl. in Dissert.
 iv. §. 10. p. 467. At nimis vetustus scriptor est Papias, is
 qui cum Christi discipulis filiabusque Philippi versatus est,
 quam ut mentionem fecisse censeatur de libro composito a
 fratre Pii episcopi Romanam medio sæculo secundo sedem ad-
 huc tenentis. Sed hæc hætenus. In prima editione harum
 Reliquiarum olim dixi, hoc Fragmentum de Canone distu-
 lisse me in medium adducere, propterea quod novissima ejus-
 dem editio nondum ad manus pervenisset meas; tandem vero
 transmissam ex Germania mihi fuisse opellam a viro quodam
 nobili peregre agente, quæ ante Lincii prodierat anno 1802.
 cum Commentatione Francisci Freindaller Canonici et Theol.
 Professoris Publ. Is quidem nullam usquam Stoschiani libri
 de Canone commemorationem fecit, contraque quam censuerat
 Stoschius, Caio presbytero Fragmentum vindicandum esse
 statuit, ibi tamen in §. 8. hoc sibi opposuit; “Est vero si-
 “millimum Collationem Caii cum Proclo Græce esse habitam
 “conscriptamque. Talem quippe eam legere Eusebius, Pho-
 “tius, ac Theodoretus, qui lib. iii. fabularum hæreticarum
 “eandem *κατὰ Πάτροκλον* inscripsit. Addo, quod Valesius,

“ momentis haud spernendis, Proclum hunc e ducibus sectæ
 “ Montanisticæ, Græcum Asiaticum fuisse arguat. Græce ita-
 “ que cum homine Græco Caius contulerit. Attamen frag-
 “ mentum nostrum Latine potius originis stylum sapit. Cui
 “ quidem difficultati ea solummodo ratione occurreris, si La-
 “ tinitate illico donatam hanc disputationem, aut ab ipsomet
 “ Caio in Romanorum gratiam Latine simul dixeris exaratam.
 “ Quæ utraque profecto conjectura a veritate haud absens
 “ est. Sic enim pleraque S. Irenæi opera in Latina versione
 “ antiquissima, nec non alia generis hujus quamplurima ad nos
 “ usque pervenere.” Hæc Freindaller. Interea ego ex ves-
 “ tigiis satis clavisprehendisse mihi videor hominem, qui
 “ Græce scripserit, subter hæc Latina verba latentem, eo in-
 “ dicio quod eadem ita græcissant, ut etiam ex illa lingua red-
 “ dita esse videantur. Dein Freindaller. §. 13. postquam mo-
 “ nuit in §. xi. Caium hunc consentientibus Valesio et Ruinar-
 “ to eum esse, de quo ad calcem *Actorum S. Polycarpi* legatur,
 “ *Acta hæc Caius descripsit e manuscriptis Irenæi Polycarpi dis-*
 “ *cipuli, cui coævus fuit*; atque idcirco non credendum esse,
 “ viram cum Irenæo diu versatum Apocalypsin Joannis apostoli
 “ contempsisse; pergit hæc scribere. “ Quod si momenta,” in-
 “ quit ille, “ suppetere, unde securi videremur, pertinere
 “ hoc fragmentum ad eandem cum Proclo Disputationem,
 “ unde suum mutuatus est Eusebius, quodque Caii esse non
 “ dubitatur, tum profecto hæc nostræ pro eodem vindiciæ us-
 “ que ad exploratam penitus assurgerent certitudinem. Me-
 “ moratus quidem ipsemet loco citato Muratorius faventem
 “ quandam huic sententiæ rationem jam protulit, dum ex im-
 “ pudenti adversariorum in supponendis novis scripturis te-
 “ meritate ansam arripuisse Caium, conjicit, de librorum N.F.
 “ canone, quod in fragmento fit, agendi. Cui commodissime
 “ id quoque adjici poterit, vel in fragmento ipso, quoddam
 “ contextus cum disputatione quadam indicari vestigium, quod
 “ acutissimi viri effugisse oculos profecto mirandum est. Auc-
 “ tor nimirum facta de epistola Pauli ad Romanos ejusque ar-
 “ gumento mentione, verba hæc subdidit: *De quibus singulis*
 “ *necesse est a nobis disputari*. Cum præterea nullibi cætero-
 “ quin in fragmenti hujus integro argumento quidpiam occur-
 “ rat disputationi tali dissonum, immo universa potius con-

“ ciliari eidem quam optime valeant, quid nos ultra morabitur,
 “ quo minus hoc veneratione dignissimum Antiquitatis ec-
 “ clesiasticæ monumentum denuo revindicemus Caio veteri,
 “ cui tot illud rationes vindicant, iis, quæ ex adverso stant,
 “ sufficienter, quod arbitror, solutis.” Hæc ille quidem.

“ Age vero,” ait Muratorius, “ jam proferamus Fragmentum
 “ ipsum e vetustissimo codice Ambrosiano decerptum, atque
 “ illud eruditorum omnium examini subjiciamus, nullum de-
 “ mendo ex erroribus, quibus librariorum imperitia scripturam
 “ saturavit atque foedavit, quanquam nihil ii obstant, quo-
 “ minus pretium rei intelligamus.” Sic ille; ita et cl. Sto-
 schius Fragmentum cum omnibus mendis atque erroribus ex-
 hibuit; sicuti fecit Gallandius in tomo ii. *Bibliothecæ suæ PP.*
 ubi in *Caii Fragmentis* illud collocavit. Utinam corrigendi
 officium viri eruditi in se suscepissent. Quum vero factum id
 non fuerit, præterquam quod in nonnullis locis, quorum facilius
 erat emendatio, cl. Freindaller. Fragmentum membratim trac-
 tando veram scripturam reposuit; τὴν σπάπτραν ego adeptus
 sum, quam priores illi adhuc ornandam reliquerunt. An boni
 quid ex his literis tam foede immutatis expiscari potuerim,
 aliorum judicium esto.

Postquam vero a me editum erat hoc Fragmentum, opus
 Muratorianum Mediolani typis impressum, unde idem de-
 sumpseram, cum MSto Bobiensi, nunc Ambrosiano, quo qui-
 dem uno usus est Muratorius, conferre dignatus est vir orna-
 tissimus, et mihi dum viveret amicissimus, Georgius Frid. Nott,
 pluribus scriptis eximiis orbi litterato notus. Hujus nunc ope
 convenientius, quam olim, cum codice scripto Fragmentum in
 locis nonnullis repræsentare mihi licuit.

P. 394. l. 7. quibus tamen interfuit] Si Christi Domini
 res gestæ, non ipsi apostoli ejus, hic designentur, contra-
 dixerit fragmenti Auctor Papiæ, qui, ut supra p. 13. vidimus,
 veterem aliquem presbyterum secutus Marcum negabat, aut
 ipsum Dominum audivisse, aut sectatum esse; quod quidem
 ex ore presbyteri a Papia acceptum dein Hieronymum suf-
 fragio suo stabilientem habes in Procœmio *Commentarii super*
Matthæum. Taceo de aliis patribus. Tamen perquam nota

est de Marco contraria illa traditio, an et certissima sit dubito, ab Epiphanio in *Hæresi* li. §. 6. commemorata, qua is statuitur fuisse ex discipulis LXXII; quod idem de S. quoque Luca ab eodem Epiphanio narratur §. xi. prout de utroque evangelista prius positum erat ab eo in *Hæresi* xx. §. 4. Hippolytum nempe secuto, si testimoniis, quæ collocata sunt a Millio ante Evangelia, credendum. Hoc autem cum initio evangelii S. Lucæ vix conciliari posse, multi viri doctissimi existimarunt, neque id miror; vel si unquam extiterit Domini discipulus Lucas, certe ἐκ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀποπτῶν is non videtur fuisse, qui ita scriberet, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς ἀποπταὶ καὶ ὑπηρέται γερόμενοι τοῦ Λόγου. Consentit de hac quidem re cum viris his eruditis fragmenti Auctor, ut mox videbis, consentiunt et Irenæus, et Eusebius; ille in L. 1. *adv. Hæres.* c. 9. seu 10. hic in lib. iii. *Hist. Ecl.* capp. 4. et 24. qui et in lib. i. c. 12. ejusd. *Op.* nullum ait extare τῶν ο'. discipulorum catalogum, etsi unum de illis Barnabam fuisse traditum sit.

Postquam hæc annotaveram, vidi cl. Freindaller. in nupera sua hujus Fragmenti editione locum ita interpretandum esse censere, quasi interfuisset Marcus *Petri concionibus*; etsi scribat postea, “fortasse cuiquam obrepere posse opinionem, “Marcum cum Christo conversatum, ea, *quibus ipse interfuit*, “postea scriptis mandasse; idque esse, quod fragmenti auctor “iis verbis innuerit. Verum id ipsum apud Papiam anti- “quissimus presbyter, Aristio, pernegat; neque fas est, evangelistæ Marci personam cum altera Joannis Marci confundere, cujus in Actibus Apostolorum cap. xii. mentio fit, de “quo quidem posteriore simile quid opinandi locus esse videretur.” Hæc ille; verumtamen, quidquid de Marci apud Christum disciplina, aut de Joanne Marco, statuitur, hujusmodi quid scripsisse Auctor fragmenti videri possit: *Marcus discipulus et interpres Petri juxta quod Petrum referentem audierit*, (huc usque Hieronymi verba afferro, *De Viris Ill.* c. 8.) digessit res gestas a Domino, *quibus tamen interfuit, et ita posuit*. Sed incertum sit necesse est hujus mutilatæ sententiæ supplementum. Interea idem illud de Petro et Marco scriptum habent, præter presbyterum Papianum Joannem, cum alii, tum Irenæus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Eu-

sebius, Epiphaniusque. Ait Tertullianus quoque lib. iv. *adv. Marcion*. cap. 5. *Marcus quod edidit, Petri affirmari, cujus interpres Marcus.*

Ad Eusebii verba quod attinet in lib. ii. *Hist.* cap. 15. et lib. vi. cap. 14. de Marci evangelio posita, illa utroque loco ex uno eodemque Clemente, si modo Clementis fuerint Hypotyposes illæ, quæ multa saltem frivola atque absurda continebant, desumpta sunt; atque ita secum invicem concilianda atque interpretanda videntur, ut statuatur ibi Romani Marcum, qui Petri, teste ipsius apostoli epistola priore, jamdiu fuerat sectator, rogasse, ut quæ dicta ab eodem Petro essent, conscriberet, et postea secum communicaret. Hoc vero rogatum ubi Petro innotuisset, nec prohibuisse eum rem fieri, neque ut fieret, incitasse. Re vero perfectâ, cum evangelium compositum fuisse novisset, librum auctoritate sua libenti animo comprobasse, ut deinceps in ecclesiis legeretur. Verum aliter atque Clemens retulit Irenæus lib. iv. cap. 9. seu 10. post mortem apostolorum Petri atque Pauli scripsisse Marcum *quod a Petro annuntiatum erat.* Ceterum quanti faciendum sit Papiæ de Marci evangelio testimonium, ex ore Joannis presbyteri acceptum, id supra ad PAPIÆ Fragmenta admonui, qui quidem Papias primus quoque omnium addito nomine auctoris de S. Matthæi evangelio commemoravit. Porro evangelium Marci cum duobus alteris a Joanne apostolo comprobatum fuisse, tradit Eusebius lib. iii. *Hist.* cap. 24.

P. 394. l. 7. et ita posuit] H. e. literis mandavit, sive composuit.

Ibid. l. 8. librum secundo Lucam] Anne, *liber secundum Lucam?* Reposuit et Freindaller. *secundum*, qui recte monuit, antiquitatem hujus epigraphes seu tituli evangeliorum ex hoc Fragmento ostendi.

Ibid. l. 9. cum eo Paulus quasi ut juris studiosum secundum adsumsisset, numeni suo ex opinione concriset.] Lineæ post voces, *secundum, assumsisset, suo, conscrisset (concrisbset)* a Freindaller. additæ ejussuspicionem omissarum vocum indicant. Cujus adnotatio hæc est. “Sphalmata grammatica sunt, eo pro eum, numeni pro nomine, conscrisset (sic Muratori) pro conscripsisset. Propositio subsequa, qua periodus finiatur, penitus desideratur. Quæ vero loci hujus explanatio? Irenæus scribit apud Eu-

sebius *H. E.* lib. ii. c. 8. post mentionem de Marci Matthaeique Evangelii, "Lucas quoque sectator Pauli, Evangelium a Paulo praedicatum litteris mandavit." An forsitan fragmentario nostro dicere ideam, mens fuit: Lucam nimirum suo nomine praedicata a Paulo, acta Evangelica, secundum opinionem plerorumque, c. g. Irenaei, in formam hanc conscripsisse? Medicum Lucam antiqui passim prodidere, nonnulli quoque pictorem; Callistus demum Nicephorus (in Breviario Hist. lib. ii. cap. 45.) narrat de illo quamplurima. Verum *juris* quoque *studiosum*, eumque, ut talem, a Paulo sibi comitem adjunctum, ut adducto fragmenti loco dicitur, haud ullibi locorum legisse me, memini. Fecerit hoc forte Apostolus eo fine, ut jurisconsulto socio, faciliorem sibi sive ad doctos sive magistratus disponderet accessum. Maxime autem, quis vocis additae, *secundum*, genuinus sensus sit, divinatu arduum. Anne idem, ac, *repetita vice*? tum obtineret haec interpretatio; postquam eum Paulus, *secundo*, sibi ut jurisconsultum sociasset, illum hoc Evangelium scripsisse. An vero praecedens, vel subsequens hanc voculam, altera quaedam desideratur? Id fore arbitror proximum veritati." Haec FREINDALLER. Inquinatissimus est locus, sed fortasse ita repurgandus; cum *eum* Paulus quasi *et juris* (καὶ τοῦ δικαίου) studiosum *secum* adsumsisset, nomine suo ex ordine (καθεξῆς σοι γράψαι ipse *Luc.* i. 3. *ex ordine tibi scribere* Vulgat. Interp. vid. et infra, ubi de Joanne haec sunt, *scriptorem se omnium mirabilium Domini per ordinem, proficitur* p. 4. l. 11.) *conscripsit*. Evangelium quidem a Paulo praedicatum Lucam sectatorem ejus literis mandasse, multi e veteribus tradiderunt, ut Irenaeus lib. iii. *Contra Haeres.* cap. 1. Origenes, Eusebius, Hieronymusque. Nam *et Lucæ digestum Paulo adscribere solent*, ait Tertullianus *adv. Marcion.* 4. 5. hoc bene addito, *magistrorum videri posse, quæ discipuli promulgarint*. Ad verba autem illa quod attinet, *et juris studiosum*, vide annon collatio quaedam hic habeatur juris prudentiae, seu scientiae æqui bonique, cum arte medica, quam Lucas, ut testatur S. Paulus, professus est. Certe ad integritatem verborum *juris studiosum* confirmandam facit principium *Commentarii Rerum Lucæ* a Combefisio in *Auctario* suo *Patrum* primum editi. p. 513. Εὐ καὶ δικαίῳ, ait ibi Metaphrastes, μνήμη (cor. μνήμην) μετ' ἐγκωμίων τελεῖσθαι, θεῖός τις ἀνὴρ καὶ

σοφὸς τὰ θεῖα νομοθετεῖ (*Prov.* x. 7.), πόσῃν ἄρα τῷ ἀποστόλῳ συνεισενεγκεῖν προσήκει τὴν εὐφημίαν; τοῦτον γὰρ Ἡ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ καὶ τῆς ἀποστολῆς ἄξιον, καὶ ΤΟΥ ἈΓΑΠΗΤΟΝ ὉΦΘΗΝΑΙ Τῷ ΠΑΥΛῳ, διαφερόντως πεποίηκεν. Addas quod *Vett. Gloss.* præstant δίκαιον, *jus, justum.* Quod vero emendaverim *secum pro secundum*, illud fortasse stabiliendum ex *Act. Apost.* xv. 37. *Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominabatur Marcus.* De emendatione autem vocis *numeni* hoc notandum est, scripsisse auctorem paulo infra, *Johannes suo nomine cuncta describeret.* Sic olim menda corrigere conatus sum. Sed adscripsisse nunc video ad vocem Latinam *juris* τοῦ νόμου Simonem de Magistris in Dissertt. *Danieli secundum LXX.* affixis, quas supra commemoravi p. 400. Præterea ad illud, *numeni suo ex opinione conscripsit* verba Græca vir cl. adposuit, ὁνόματι αὐτοῦ μετὰ δόξης συνέγραψε, nomine suo cum laude conscripsit. Hæc ille. Quæ malis, elige, mea vel ista.

P. 394. l. 13. Dominum tamen nec ipse vidit &c.] Videsis, quæ paulo supra de hac re annotavi.

Ibid. l. 14. assequi potuit,] For. pro puncto poni debet, prout feci, hypostigme, neque enim huic loco quædam deesse cum Freindallero existimandum est. *Visum est et mihi assecuto omnia in principio diligenter,* Luc. i. 2.

Ibid. ita et a nativitate Johannis incipet dicere] Error calami pro *incipit.* FREINDALLER. Hinc interea firmanantur priora illa evangelii Lucæ capita, quæ ei abjudicare hæretici cum veteres tum recentiores gestierunt. Est quoque notatu dignum, agnovisse eandem hanc evangelii partem non tantum omnes, quos hic memorabo, scriptores, Justinum Martyrem, Irenæum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Julium Africanum, Origenem, Cyprianum, Novatianum, Auctorem *Computi de Pascha*, Victorinum, Petrumque Alexandrinum in *Canone* v. sed etiam regnante Hadriano Celsum apud *Origenem* lib. ii. cap. 32. medioque sæculo tertio Antitrinitarios auctore Novatiano in libro *De Trin.* cap. 24. Liqueat Lucæ evangelium una cum duobus alteris evangeliiis a Joanne apostolo fuisse comprobatum. Vid. lib. iii. *Hist. Eusebii*, cap. 24.

Ibid. l. 16. Evangeliorum] Legendum *evangelium*, aut potius *evangelii librum*, ait Freindaller, hoc superius lin. 8. habes.

Ibid. ex discipulis] ἐκ τῶν μαθητῶν. vid. et infra l. 20.

Fortasse proxime post legendum, *Is cohortantibus*, cum vocula *is* voce antecedente absorpta fuisse videatur.

P. 394. l. 17. Cohortantibus condiscipulis et episcopis, suis &c.] Confirmat Clemens Alex. apud Eusebium *H. E.* vi. 14. Scripserat enim ille in *Hypotyposis* suis, Joannem omnium evangelistarum postremum, cum videret in aliorum evangelis ea, quæ ad corpus Christi pertinent, tradita esse, ipsum divino Spiritu afflatum spirituale evangelium familiarium suorum rogatu conscripsisse. Narrat et ipse loco modo memorato Eusebius lib. iii. *Hist.* c. 24. Joannem ceteris evangelis approbatis, res gestas a Christo ante ductum in vincula Baptistam, cum rogatus esset, in evangelio tradidisse. Hæc Clemens, Eusebiusque. Proxime accedat Victorinus, qui sub finem sæculi tertii floruit; ita enim ille de Joanne apostolo in *Commentario* ei adscripto in *Apocalypsim*, p. 1253. in *Biblioth. Parisinæ PP.* tomo i. *Nam et evangelium postea scripsit. Cum essent Valentinus et Cherinthus et Ebion, et ceteri scholæ Sathanæ, diffusi per orbem*, convenerunt ad illum de finitimis provinciis omnes, (episcopi additur in *Scholiis* Victorini ad *Apocalyps.*) et compulerunt, ut (et addunt eadem *Scholia*) ipse testimonium conscriberet. Epiphanius quoque *Hæres.* li. num.

12. post commemoratum propositum illud divinam Christi naturam adstruendi, hæc scribere pergit; διὸ ὕστερον ἀναγκάσει τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν Ἰωάννην παραιτούμενον εὐαγγελίσασθαι δι' εὐλάβειαν καὶ ταπεινοφροσύνην, ἐπὶ τῇ γεραλέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ.— Μετὰ ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρίψαι αὐτὸν ἀπὸ (for. ἐπὶ) τῆς Ἀσίας, ἀναγκάζεται ἐκθέσθαι τὸ εὐαγγέλιον. p. 434. ed. Petavii. Ait præterea Hieronymus *De Viris Ill.* cap. 9. *Joannem novissimum omnium scripsisse evangelium*, rogatum ab Asiæ episcopis, *adversus Cerinthus aliosque hæreticos, et maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse.* Eadem autem, ac plura, huic consimilia fragmento, habet idem Hieronymus in *Proœmio Commentarii super Matth.* Ibi enim additur, *ecclesiasticam narrare historiam*, cum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto jejunio in commune omnes Deum deprecarentur, *quo expleto, revelatione saturatum illud proœmium e caelo veniens eructavisse:* In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum; Hoc erat in principio apud Deum. Ad

indictum jejunium quod attinet, quod quidem nonnulli pro suspecto habuerunt, quia nemo ante Hieronymum jejunii meminerat, ejus nunc demum nobis testis est hic auctor Hieronymum duobus fere sæculis antecedens. Immo moris hujus apostolici in rebus magni momenti observati dabunt exemplum *Actus Apost.* capite xiv. comm. 22. *Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino.* Adi et cap. xiii. comm. 2. 3. Denique jejunium cum oratione conjunctum habes *Mat.* xvii. 21. et *Marc.* ix. 29.

P. 394. l. 19. alterutrum nobis enarremus] H. e. an fuerit evangelium rogatu eorum conscribendum, nec ne.

Ibid. l. 20. Eadem nocte revelatum Andreæ &c.] Singulare narrationis argumentum. Refert quid simile de Johannis Evangelio S. Hieronymus; nec minus lectu dignus de hoc Eusebius, *H. E.* lib. iii. c. 24. Unicum vero nullibi alias repertum, participatio Sancti Andreæ est in hoc labore Evangelico. Tamdiu Andreas superstes? Testibus quippe Eusebio, ac Hieronymo, Joannes sero admodum, redux nimirum ab exilio, Nerva, Trajanove Augustis, Evangelium suum scripsit. Ea tamen temporis designatio non firmiter adeo contestata est, ut non alteri breviori a relegatione illius in Patmon insulam sub Domitiano, locus pateat. Potuisse porro attingere hos annos Andreæ, quis ibit inficias, cum ob multa, vastissimaque Apostoli hujus itinera, quæ in historiis antiquissimis commemorantur, autumandi suggeratur ratio, pervenisse illum ad prægrande senium, donec ab Aegæa, Achaia proconsule, crucis suspendio damnaretur. FREINDALLER. In regionibus ab Asia non longe remotis evangelium prædicasse Andreæ, fidem facit idoneus auctor Gregorius Nazianzenus, *Orat.* xxv. p. 438. edit. Paris. ubi Epirum huic apostolo provinciam fuisse ait. Porro narrat Hieronymus c. 7. lib. *De Viris Ill.* ossa S. Lucae cum reliquiis Andreæ apostoli ad Constantinopolim vigesimo Constantii anno translata esse; ubi ex Philostorg. *Hist. Eccl.* lib. iii. c. 2. notavit Fabricius, ex *Achaia* translatas esse SS. Andreæ et Lucae reliquias.

Quin et Achaia Andreæ provinciam adsignat ipse Hieronymus in *Epistola ad Marcellam.* Ait itidem S. Paulinus

Nolanus, sæculi quinti scriptor, is *Carminē* a cl. Mingarello anno 1796 primum edito,

Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes,

Sic dedit Andream Patris, Ephesoque Johannem.

vers. 77. vid. et vers. 33 b. Patræ urbs Achaïæ est. Missum porro ad Argos Andream esse tradidit Paulinus in *Carm.* 24. Neque omittendum hoc est, anno demum 1749 Lipsiæ Græce edidisse Ch. Woogium *Presbyterorum et Diaconorum Achaïæ de Morte S. Andreae Apost. Epistolam Encyclicam* ex codice Bodleiano, cujus interpretatio Latina prius prodierat. Sed propter veterum silentium de opusculo, immo ex indicio suo de seipso, verum atque germanum illud esse censi vix potest. Ceterum cum manifestatione voluntatis Divinæ, quæ in hoc Fragmento apostolo Andreae facta esse memoratur, conferri meretur revelatio illa Attalo confessori in carcere concessa, cujus testis est EPISTOLA Lugdunensium et Vien. §. 18. vid. supra pag. 323.

Ibid. l. 21. Johannis suo nomine cuncta describeret] Manifeste Johannes. FREINDALLER. Simon de Magistris, ubi supra Græca hæc adposuit, dubito, an satis apte, ὥστε ἀναγιγνωσκόντων πάντων τὸ τοῦ Ἰωάννου, τῷ αὐτοῦ ὀνόματι πάντα ἀναγράφοιτο, *ut legentibus omnibus scripta Joannis, ipsius nomine cuncta evulgaret.* De divino hoc evangelio notandum nobis est, verba nonnulla ex eo adducta videri sub initium sæculi ecclesiæ secundi ab Ignatio in *Epistola ad Philadelphenses*, §. 7. quod et a Presbyteris factum esse, qui apostolorum fuerint discipuli, refert Papias, aut saltem Irenæus, lib. v. *Contra Hæres.* cap. ult. A Celso itidem apud *Origenem* locis duobus, lib. ii. c. 36. et 55. Imp. Hadriano regnante Joannis evangelium vel indicatum vel allatum est. Quin et in ipsum Heracleo hæreticus quoddam opus iis temporibus composuit. Addas huic Justinum M. medio sæculo secundo idem adducentem in *Apologia* ad Antoninum Pium, Hadriano qui successit, §. lxi. p. 71. ed. Benedictin. Ut ulterius progrediamur in hac quidem re, nihil opus; siquidem ante *finitum* sæculum liber a pluribus et nominatus est et excerptus. Hic interea duxi afferendum insigne quiddam de Joanne ab Eusebio in *Eclogis* suis *Propheticiis* conscriptum; quod quidem opus in bibliotheca Vindobonensi hactenus delitescens jam edidit vir litteris Græcis doc-

tissimus Thomas Gaisford, Ædis Christi Decanus. Καὶ γὰρ οὖν ἐκ τῶν ιστοριῶν δείκνυται Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἔτεσιν ἐπιβιῶνς ο'. μέχρι γὰρ τῆς Τραϊανοῦ λόγος ἔχει παραμεῖναι αὐτὸν βασιλείας. iii. 46. fine. Usque ad Trajanum superstitem fuisse Joannem, hoc quidem ex Irenæo et Clemente Alex. refert idem Eusebius *Hist. Eccl.* iii. 20.

P. 394. l. 23. varia principia doceantur] Voce *principia capita* seu articulos hic significari putem, quippe cum in ore omnibus sit, *doceri* principia sive capita fidei, non procemia seu præfationes; etsi contrarium quid suadere videtur *Capitulum Tertium Responsionum* a Victore Capuæ episcopo S. Polycarpo adscriptarum, ubi hæc sunt: *Rationabiliter Evangelistæ principii diversis utuntur; quamvis una eademque evangelizandi eorum probetur intentio. Matthæus, ut Hebræis scribens, genealogiæ Christi ordinem texuit; ut ostenderet ab ea Christum descendisse progenie, de qua eum nasciturum universi prophætæ cecinerant. Johannes autem ad Ephesum constitutus (for. constitutis) qui legem tanquam ex gentibus ignorabant, a causa nostræ redemptionis Evangelii sumpsit exordium, &c. &c. Nihil ergo contrarium reperitur, ubi licet diversis scriptis, ad eandem tamen patriam pervenitur, pag. 32. Appendicis Ignatianæ ab Usserio editæ Londini anno 1647. Prius antea Polycarpiana istæ ex vetustissima super quatuor Evangelia Catena a Feuardentio ad *Notas Irenæanas* suas, iii. 3. translata fuerant. Viderit, inquit Tertullianus, si narrationum dispositio variavit (sc. apud *Evangelistas*) dummodo de capite fidei conveniat, lib. iv. *adv. Marcion* cap. 2. Eusebius insuper in *Hist. Eccl.* lib. iii. c. 24. hæc scribit, — οἷς καὶ ἐπιστήσαντι οὐκέτι ἂν δόξαι διαφωνεῖν ἀλλήλοις τὰ εὐαγγέλια, τῷ τὰ μὲν κατὰ Ἰωάννην τὰ πρῶτα τῶν τοῦ Χριστοῦ πράξεων περιέχειν, τὰ δὲ λοιπὰ τὴν ἐπὶ τέλει τοῦ χρόνου αὐτῷ γεγενημένην ιστορίαν, h. e. post vincula Joannis Baptistæ. Nec male hæc Friendaller. annotavit. “ Eximium profecto posteris testimonium collatæ evangelicis “ hisce scriptoribus inspirationis, qui, utut diversis in deduc- “ tione historica usi exordiis, adeo tamen a communi impul- “ sore suo, Sancto nimirum, uno principalique Spiritu, concor- “ danter directi sunt, ut acta fere præcipua, in horum libris “ singulorum, haud discongrue consignata reperiuntur. Re- “ censet ea auctor hoc ordine, ut ad historiam nativitat*

“Jesu Christi, passionis, resurrectionis, conversationis cum
“discipulis, nempe a resurrectione, geminique ejus adventus,
“veluti potissima capita, cuncta reducat.” Hæc ille. Sed
interea convenienter, ut opinor, cum auctore *Fragmenti* hujus
de Canone Novi Test. S. Hieronymus in *Epistola ad Pamma-
chium*, quæ est de Optimo Genere Interpretandi, hoc posuit:
Sermonum varietas spiritus unitate concordat. p. 373. ed. Fro-
benii.

P. 395. l. 1. fidei] Cor. fides. FREINDALL.

Ibid. principali] Forsan Græce scriptum fuerat, ἡγεμονικῇ.
Philoxeni glossa est, ἡγεμονικὸν, principale.

Ibid. l. 3. de conversatione] Excidisse vox *Domini* videtur.

Ibid. l. 5. primo in humilitate despectus quod fore....] Post-
remas voces sic representaverat Muratori. quod ro... Ait Frein-
daller. “hoc ne conjectura quidem restitui posse; neque mihi
“locum supplendi ratio constat.” Nunc ego post collationem
codicis MSti a cl. Nott. institutam legendum conjicio, *primo*
in humilitate despectum (vel, despectui) *quod* foret. Adi Ter-
tullianum in *Apologetico*, cap. 21. *Duobus enim*, inquit, *adven-*
tibus ejus significatis, primo, qui jam expunctus est in humili-
tate conditionis humanæ, *secundo*, qui *concludendo sæculo im-*
minet in sublimitate divinitatis exertæ; *primum non intelligendo*,
secundum, quem manifestius prædicatum sperant (scil. Judæi),
unum existimaverunt. Quem quidem Tertulliani locum Cy-
prianus imitatus haud longe a fine Opusculi *De Idolorum*
Vanitate hæc scribit. *Sed significato duplici ejus adventu, uno*
qui exercitio et exemplo hominis fungeretur, altero qui Deum
fateretur; *non intelligendo primum adventum, qui in passione*
præcessit occultus, unum tantum credunt qui erit in potestate
manifestus. Hæc Cyprianus; Conferas item, quæ posuit Ter-
tullianus capite ult. libri sui *adversus Judæos*.

Ibid. l. 6. secundum potestate regali præclarum] Cor. se-
cundo—præclaro.

Ibid. l. 8. tam constanter] H. e. tam fidenter, et asseve-
ranter. *Gloss. Vel.* Constanter, εὐσταθῶς, θαρρόντως.

Ibid. l. 8. dicens in semetipso] Conjecit Freindaller. *de* pro
in reponendum.

Ibid. l. 12. sed et auditorem] For. legendum, *se et auditorem*.

Ibid. Sed et scriptorem.] Apostoli verba, *Hæc scripsimus*, evangelium ejus designare vult auctor. "Haud destituimur indiciiis, posteriores esse epistolas Joannis evangelio, auctoremque nostri fragmenti, antiqua forsitan instructum traditione, versibus 1—4. epistolæ primæ ad confirmandam dicti Evangelici auctoritatem, usum eatenus, quatenus Apostolus ipse his verbis ad illud a se scriptum respexerit. Id quod profecto ita contigisse poterat; quanquam hæc verba (*ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν*) de *prædicato* Evangelio intelligi æque possint." FREINDALLER.

P. 395. l. 13. per ordinem] H. e. ordine, quomodo melioribus auctoribus mos scribere. Sed pariter atque hic scriptor, formulam vix probam adhibuerunt Tertullianus *De Spectac.* cap. 5. Hieronymus, *De Viris Ill.* cap. 9. Optatus *De Schismate Donatist.* lib. iii. p. 62. et p. 64. ed. Dupin. aliique scriptores.

Ibid. l. 14. Acta autem omnium apostolorum sub uno libro scripta sunt. Lucas optime Theophile comprehendit, quia, &c.] Ait Freindaller; "Numerosas sensus corrupti lacunas quis hoc loco non videt? At quid subsidii huic malo?" Hæc ille. Sed forsân, vel deleri oportet verbum *sunt*, vel potius interseri vocem *ea* post *optime*, item scribi *Theophilo* pro *Theophile*. Similia istis de Luca hic traditis Hieronymus *De Viris Ill.* c. 7. post Euseb. in *Hist.* iii. 4. habet, *Evangelium sicut audierat, scripsit: Acta vero Apostolorum sicut viderat, composuit. Actus Apostolorum*, ait et Haymo Halberstadensis, *quos ipse oculis inspexit, Lucas composuit. Hist. Eccl. Breviar.* iii. 4. Ceterum, cum librum hunc sacrum, qui ante Pauli martyrium compositus est, totidem verbis produxisset in *Epistola* sua Polycarpus, Joannis apostoli discipulus, §. 1. confer et §. 6. postea eundem amplexi sunt, Lucaeque adscripserunt, ante synodum Nicænam, Irenæus, Clemens Alex. Tertullianus, Origenesque; e quibus Irenæus ex hoc libro solo, quæ sit apostolorum, qui evangelia non scripserunt, doctrina, probationes suas collegit, lib. iii. c. 12. Tertullianusque ait, *hanc scripturam qui non recipiunt, nec Spiritus Sancti esse possunt, qui necdum Spiritum Sanctum possint agnoscere discentibus missum; sed nec ecclesiam defendere, qui quando, et quibus incunabulis institutum est hoc corpus, probare non habent. De Præscr. Hæret.* cap. 22. Porro adfertur hoc opus, auctore quidem ejus non nominato, ut sacer

tamen liber, ab ecclesiis Lugd. et Viennensi, atque Polycrate, et ab Auctore adversus Cataphrygas, et Firmiliano, et Cypriano, Pontioque discono ejus, ab Auctore *Computi de Pascha*, et Victorino et Lactantio; idem ἐν τοῖς ὁμολογουμένοις posuit Eusebius.

P. 395. l. 16. sicut et semote passionem Petri evidenter declarat, sed profectionem Pauli &c.] At vero quomodo, quae sequuntur e vestigio, explicanda sunt! *Et semote passionem Petri evidenter declarat.* Carcerem forsitan Petri, prodigiosamque liberationem Act. xii. his verbis innuunt; poterant enim ista omnimodis, imminentis Petro martyrii, quasi praeludia aestimari.—*Sed et profectionem Pauli ab urbe ad Spaniam proficiscentis.* Altam quidem Acta in nostris Bibliis Pauli hoc iter Roma ad Hispanos reticent. Verum truncatus proculdubio locus scire nos impedit, an hujus mentio ibidem injecta, ad Acta Apostolorum, an potius ad alium librum pertineat. Attamen certi his reddimur, Paulum ab urbe Roma in Hispaniam commigrasse: indubie, postquam a Nerone absolutus est, a prima scilicet captivitate, de qua capite ultimo Actuum Apostolorum historia legitur. Utrum forsitan veluti eo facto finiri librum Actorum, quemadmodum ordiri verbis; *Optimo Theophile!* designandi, fragmentario nostro intentio fuit! FRIENDALLER. Fortasse legendum pro *semote semota*, vel potius, *remota*, posito verbo pro narrationibus *seorsum et separatim* sitis, h. e. alibi quam in *Actibus Apostolorum*; ac proinde locus ita restituatur, *Sicut et remota passionem Petri evidenter declarant*, (scil. *S. Joan.* cap. 21. comm. 18. et 19.) *sed et profectionem Pauli ab urbe ad Spaniam proficiscentis.* De quo quidem itinere suo apostolus in *Ep. ad Romanos*, cap. xv. comm. 24. hæc scribit, ὡς, ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, iterumque comm. 28. τοῦτο οὖν ἐπετελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τούτου, ἀτελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν Σπανίαν. Huc autem pertinet Scholium quoddam a cl. Matthæi ad cap. ult. *Act. Apost.* edit. suæ prolatum. Μετὰ τὴν διεπίαν (comm. 30. commemoratam) εἰς Σπανίαν ἀπελθὼν ἐκήρυξε (Paulus), καὶ ὑποστρέψας εἰς Ῥώμην ἐμαρτύρησεν. αὐτὸς Ῥωμαίους ἔγραψεν, εἰς Σπανίαν ἐπέιγομαι, καὶ ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς. καὶ πρὸς Τιμόθεον, Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι συμπαραγένητο. Ἰστέον δὲ ὅτι μέχρι τούτου

ιστορεῖ Λουκᾶς τὰ περὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ βιβλίον συγγραψάμενος, καὶ τὰ καθεστῆς ἤκιστα γινώσκων. οὐδὲ τὸ μαρτύριον τούτου (Pauli) ἐγκατέθετο τῇ βιβλίῳ. καταλιπόντες γὰρ αὐτὸν ἐκεῖσε Λουκᾶς τε καὶ Ἀρίσταρχος ἐξῆλθον. p. 346. Posteriora vero verba, sive scholium alterum, Ἰστέον δὲ κ. τ. λ. exhiberi ab Œcumenio quoque in *Comment.* pag. 197. idem Vir doctus monuit. Verumtamen merentur conferri de S. Pauli in Hispaniam profectioe Sam. Basnagii *Exercitt. Historico-Criticæ*, p. 511—516. Significare quidem fragmenti auctorem opera nunc deperdita in litteris ad me missis conjecturam fecit præsul haud ita pridem vita functus, qui, ut supra scripsi, etiam apud externos, dum viveret, doctrinæ laude claruit. Certe constat ex Eusebii *Historiæ* lib. i. cap. 3. acta utriusque apostoli, et Petri et Pauli, antiquitus omnibus innotuisse. Attamen saltem pro verisimilibus ea, quæ hic proposui, ducenda et amplectenda puto.

P. 395. l. 20. Epistolæ autem Pauli, quæ, a quo loco, vel qua ex causa directe sint, volentibus intelligere, ipse declarant] Corrigit Freindaller. ut post vidi, *directæ*, *ipsæ*. Malim ego reponere *declarat* pro *delegant*, propter verbum *interdicens* in sequentibus.

Ibid. l. 22. schisma hæresis] Formula verborum insolentior. Græce σχίσμα τῆς αἰρέσεως. Habet ἡ πρόσφατος τοῦ ἀποσχίσματος αἵρεσις Auctor adv. Cataphrygas §. 11. vol. II. *Reliquiar. Sacr.* Mox *Galatis*, quod inferius quidem legitur, pro *Callactis* reposuit Freindaller.

Ibid. l. 24. ordine Scripturarum] H. e. ni fallor, Scripturas Vet. Test. ordine adhibito, sive alias post alias, interpretatus, fuse disseruit. Atque ait Freindaller. "Verba, *ordine scripturarum*, non videntur quid innuere aliud, quam, Paulum "hoc loco rationes suas, e lege veteri pro stabilienda nova "protulisse, huicque illam *ordine* subjecisse."

Ibid. principium] H. e. ἡ ἀρχὴ, initium, fundamentum.

Ibid. l. 27. sequens prædecessoris sui Johannis ordinem] Imperite scriptum, modo hoc velit auctor, quod tamen haud satis constat, imitatum esse Paulum *Apocalypsin*; nam, ut verisimiliter statuit Stoschius in *Comment. de Canone Libb. Novi Test.* cap. v. §. 62. edita est *Apocalypsis* sub Domitiano,

neque ad Claudii, vel Neronis, tempora retrahenda; quod quidem, ut dixi nonnulli statuerunt viri illustres. At Freindler. existimare se, Joannem Pauli prædecessorem nominatum ab auctore, - quod hunc præcesserit vocatione ad apostolatam: congruereque hanc vocem significatu voci alteri, *Senior*; quam Joannes ipse in suis epistolis usurpavit. Illa nimirum interpretatio veritati profecto hand dissimila ordinem pericopes universum restituit; comparatione Paulinas inter et apocalypticas epistolas jam non ad utrarumque ætatem, verum duntaxat ad septenarium numerum spectante."

P. 395. l. 29. prima—secunda &c. &c.] For. legend. *primo—secundo*, atque ita deinceps.

P. 396. l. 1. correptione] Sic antique pro *correctione*.

Ibid. una tamen per omnem orbem terræ ecclesia esse denoscitur (dignoscitur).] Tertullianus *De Præscriptione Hæreticorum* cap. 20. *Omne genus ad originem suum censeatur necesse est. Itaque tot ac tantæ ecclesiæ una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primæ, et omnes Apostolicæ, dum una omnes. Probant unitatem communicatio pacis &c.* Sic voces interpunxi in *Scriptorum Eccles. Opusculis*, vol. I. pag. 137.

Ibid. l. 3. licet septem ecclesiis scribat &c.] Stoschius. *Comm. De Librorum N. T. Canone.* §. lix. "Aliud adhuc sæculi ii. vel iii. ineuntis vestigium mihi in eo reperisse video, quod Auctor fragmenti, numerum ecclesiarum ad quas apostolus Paulus epistolas scripsit, ad imitationem epistolarum Johannis ad septem ecclesias Asiæ, pariter ad septenarium reducat. Fuisse enim ineunte sæculo iii, qui in eo mysterium aliquod quæsiverint, videre est apud Cyprianum lib. i. *Testim. adv. Jud.* cap. 20. *Item*, scribit Cyprianus, in βασιλέων primo: *sterilis septem peperit, et quæ plurimos habebat filios infirmata est. Filii autem septem, sunt ecclesiæ septem.* Unde et Paulus septem ecclesiis scripsit, et Apocalypsis ecclesias septem ponit, ut servetur septenarius numerus, ut dies septem, quibus Deus mundum fecit, ut angeli septem qui assistunt ante faciem Dei." (Vide et ejusd. Cypriani *Eschort. Martyrii*, p. 270. ed. Benedictin.) "Neque forte inepta erit cogitatio, si dicamus, rationem cur dubia

“ contra epistolam ad Hebræos mota, apud quosdam veterum
 “ pondus acceperint, prætersum hoc numeri septenarii myste-
 “ rium, quem circa ecclesias ad quas Paulus scripserit, omni
 “ modo integrum servare volebant, fuisse. Unde quoque alii,
 “ qui de epistola ad Hebræos non dubitabant, ne viderentur
 “ mysterium numeri septenarii negligere, dicere maluerunt
 “ Paulum *bis septem*, quam eum quatuordecim epistolas scrip-
 “ sisse.” Hæc Stoschius. Ait Freindaller. “ ideirco forte,
 “ ne excessus numerum istum offenderet, Epistolam ad He-
 “ bræos omissam reperiri. Poterat isthanc porro, etiamsi
 “ eam Paulo tribueret, hoc loco incommemoratum jure dimit-
 “ tere; eo quod Hebræi, sive Judæo-Christiani, ad quos missa
 “ est, mixti quidem singulis communitatibus essent, non tamen
 “ propriam constituerunt.” Sic disseruit ille. At prorsus
 exclusa a canone hæc epistola ab hoc auctore videtur, ceteris
 Pauli omnibus ab eo nominatis; de ea tamen ipsa plus infra.
 Recte vero monuit Freindaller. epistolas Apocalypticas sæculo
 secundo jam habitas fuisse *catholicas*, id est, tales, quæ ad
 universam (ὅλην) ecclesiam directæ fuerint. *Septiformis* ec-
 clesia dicitur ab Optato in lib. ii. *De Schismate Donatist.* cap.
 iii. pag. 93. ed. Dupin. Ut vero locos omittam aliorum vete-
 rum scriptorum, qui cum Augustino in lib. vii. *De Civitate*
Dei cap. 4. statuunt, numero septenario universæ ecclesiæ signi-
 ficatam esse perfectionem, hoc tantum notabo, Jesum Christum,
 qui in omnium procul dubio ecclesiarum medio perpetuo ver-
 satur, in medio *septem* candelabrarum, h. e. ecclesiarum, visum
 esse a Joanne in *Apocalypsi*, cap. i. comm. 13. Jam autem
 afferenda mihi sunt valde affinia huic nostro Fragmento Vic-
 torini verba, quæ ex *Commentario in Apocalypsim* ei adscripto
 desumpsi. *In toto orbe septem ecclesias omnes esse, et septem*
nominatas, unam esse catholicam Paullus docuit. Et primum
quidem, ut servaret et ipse typum septem ecclesiarum, non excessit
numerum. Sed scripsit ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas,
ad Ephesios, ad Thessalonicenses, ad Philippenses, ad Colossenses.
Postea singularibus personis scripsit, ne excederet modum septem
ecclesiarum. Et in brevi contrahens prædicationem suam ad
Timotheum sic ait, Ut scias, qualiter debeas conversari in ec-
clesia Dei vivi. (1 Tim. iii. 15.) Hæc Victorinus, cap. 1.
 Denique, dum numerus hic septenarius inter veteres Pytha-

goricos tam perfectus quam religioni aptissimus habebatur, unde *Etymol. Magn.* Ἐπτάς, ἀπὸ τοῦ σέβω, σепτάς τις οὖσα, ὡς θέλα, καὶ ἀμύτωρ, καὶ πάρθενος, similia tamen in decimo numero sectatus est Glycas in *Annalibus*, propterea quod numerus quoque denarius sit perfectus. part. iii. p. 225. ed. Labbæi.

P. 396. l. 5. duæ] *Duas* cum Freindallero reponend. Ita similiter corrigendum est paulo infra ad l. 16.

Ibid. l. 7. in ordinatione ecclesiasticæ disciplinæ sanctificatæ sunt] Ait Tertullianus fine libri sui ult. *adv. Marcionem*: *Soli huic epistolæ* (scil. ad Philemonem) *brevitas sua profuit, ut falsarias manus Marcionis ecaderet. Miror tamen, quum ad unum hominem* (Philemonem) *litteras factas receperit, quod ad Timotheum duas, et unam ad Titum*, de ecclesiastico statu compositas recusaverit. Sic ille. Ceterum, de reliquis epistolis Paulinis hoc dicam; Cum manu ipsius Pauli aut scriptæ sint, aut signatæ, epistolæ omnes ejus (vid. *Gal.* vi. 11. et 2 *Thess.* iii. 17.), et pleræque earum ad ecclesias frequentissimas, et diu postea florentes, missæ sint, in quibus ipsas recitari mos erat, (conf. *Coloss.* iv. 16. cum Dionysii Corinthii *Fragmentis* supra pag. 180.) earundemque ecclesiarum plerasque Paulus ipse rursus adiverit; haud dubitandum est, quin vix cuiquam ex recentioribus, qui vita jam functus fuerit, adscribi possit gravioribus ac certioribus argumentis ullum omnino opus. Adde quod ab apostolicis usque temporibus quotquot supersunt ecclesiastici scriptores hasce tredecim epistolas, ut fidei religionisque testes ac regulas, protulerunt. De Pauli illa ad Hebræos, quæ ab auctore *Fragmenti* prætermissa est, ut supra ad ANON. PRESBYT. p. 396. disserui, ita quoque de eadem mox dicendum est.

Ibid. l. 8. ad Laudecenses, alia ad Alexandrinos] Fortasse scribendum, *ad Laodicenses alia, alia ad Alexandrinos*. Stoschius *De Canone Libb. N. T.* hæc scribit §. lvi. “Memoratur igitur primo epistola quædam Pauli ad Laodicenos, quæ ad hæresim Marcionis pertineat. Jam vero ex Tertulliano *adv. Marcion.* lib. v. capp. 11. 17. et Epiphanio *Hæresi* xlii. constat, Marcionem qui medio seculo II. hæresin suam sparsit, epistolam aliquam ad Laodicenos in canone suo habuisse. Et quanquam ex Tertulliani verbis fere colligi debeat, eam

“ ab epistola ad Ephesios, non nisi titulo discrepasse, tamen
 “ ex Epiphanii testimonio, et quod Marcionis perpetuus fere
 “ mos fuerit, genuina Apostolorum scripta corrumpere, vix
 “ dubitari poterit, Marcionis illam ad Laodiceños, a genuina
 “ Pauli ad Ephesios epistola dissensisse, eamque ab Autore
 “ fragmenti, intendi. Jungitur huic Epistolæ ad Laodiceños,
 “ alia Pauli ad Alexandrinos, cujus, inquit celeb. Muratorius,
 “ nescio, an quisquam alius meminerit. Neque ego ullam ejus
 “ apud veteres mentionem reperire potui. Igitur vel plane
 “ periit, vel forte sub alio titulo veteribus commemorata est,
 “ cum certum sit plures sæpe uni eidemque libro apocrypho,
 “ datos fuisse titulos; vid. celeb. Beausobrii Dissert. de libris
 “ Apocryphis N. T. §. x. vel adhuc alicubi inedita latet.
 “ Certe Kirstenius testatur, reperiri apud Arabes plures
 “ Pauli epistolas, nobis adhuc incognitas. Vid. Fabricius *Cod.*
 “ *Apocr. Novi Testamenti*, part. ii. p. 920.” Hæc Stoschius.
 Ait Hieronymus fine cap. v. lib. *De Viris Ill. in Paulo. Legunt*
quidam et ad Laodiceños, sed ab omnibus exploditur. Habet
 vero de hac epistola Philastrius, quæ digna sunt, ut huc qui-
 dem afferantur, in *Hæresi* sua lxxxix.—*Alii autem Lucæ evan-*
gelistæ aiunt (sc. epistolam ad Hebræos); epistolam etiam ad
Laodiceños scriptam. Et quia addiderunt in ea quædam non
 bene sentientes, inde non legitur in ecclesia, etsi legitur a qui-
 busdam, non tamen in ecclesia legitur populo, nisi tredecim epi-
 stolæ ipsius (Pauli), et ad Hebræos interdum. p. 169. ed. Fa-
 bricii. Interea singulare id est, quod nobis occurrit in Ælfrici
 Abbatis *De V. et N. Testamento Tractatu*, qui Ædgarî regis
 Angliæ temporibus compositus est; cum enim idem Ælfricus
 omnes et singulos Novi Testamenti libros in canone Scrip-
 turæ reposuisset, solum his libris addidit Pauli epistolam ad
 Laodiceños. vid. p. 28. edit. Lisle, 1623. Neque alia videtur
 epistola ad Laodiceños dicta, quæ a Fabricio in cod. *Apo-*
cryph. N. T. p. 873. recusa est, brevissima, et ex germanis
 Pauli epistolis contexta, a veteri Marcionistarum scripto om-
 nino discrepans. Extare quoque dicitur hæc epistola fine
codicis MS. Boerneriani XIII. Epistolarum Pauli, quem
 in Britannia scriptum fuisse ex litteris quibusdam Anglo-
 Saxonice suspicatus est cl. Kusterus. Vid. pag. 100. Re-
 fert insuper in *Introduct. ad Test. Nov.* cap. xiv. §. 111.

J. D. Michaelis collocatam eandem esse in *Bibliis Vet. Germanicis* circa an. 1462. typis impressis. Verum, ut duo exemplaria MSSa hujus epistolæ apud nos Oxonienses, ita, ni fallor, tres alteri modo dicti libri, opusculum idem prorsus vix tenent.

P. 396. l. 9. ad hæresim Marcionis] Græce, κατὰ τὴν αἵρεσιν τοῦ Μαρκίωνος. *Vett. Gloss. Secundum, ad, κατὰ.* “Altera hic “præterea,” inquit Freindaller, “subreptitia cum inscriptione, ad Alexandrinos, occurrit Pauli epistola, de qua quidem, quid statuendum, ipsi Muratorio exploratum non est; “quin nec ego memini, de simili epistola unquam aliquid mihi “venisse ad manus. Litteras porro hasce tum ad Laodicenos, “tum Alexandrinos, confirmandæ hæreseos Marcionitarum “gratia conflatas fuisse auctor noster commemorat; quo fit, “ut origini earum certa epocha figi possit. Quid? quod Epiphaniï quoque testimonium hisce consonet, hæresi xlii. diserte scribentis; Marcionem roborandis suis erroribus ab “Epistola ad Laodicenos subsidia mutuassee.”

Ibid. l. 10. recipi non potest] Ad formam Græci sermonis, παραλαμβάνεσθαι οὐ δυνατόν ἐστι. Sed possunt pro potest repone-re vult Freindaller.

Ibid. l. 11. Fel enim cum melle misceri non congruit] Simili usus est metaphora SENIOR ille apud *Irenæum* pag. 48. harum *Reliquiar.* *In Dei lacte gypsum male miscetur.* Verba autem aptiora nunc video apposuisse Simonem de Magistris ex *Hermæ Pastore* desumpta, Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψίνθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπεχέης, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; ii. v. 1.

Ibid. l. 12. et superscripti Johannis duas] L. *duæ*, ut supra lin. 5. Stoschius, *De Canone Libb. N. T.* §. liii. hæc scribit: “Autorem hujus fragmenti ad ultima seculi ii. vel initia seculi iii. referendum esse, ex eo colligo, quod haud pauca in “eo de libris Novi Testamenti occurrant, quæ opinionibus “quorundam Christianorum illius ætatis plane conformia sunt. “Scilicet 1. Omittuntur in hocce librorum Sacrorum Canone, “epistola ad Hebræos, epistola Jacobi, et Johannis apostoli “non nisi duæ commemorantur. Jam vero utramque, ad “Hebræos et Jacobi epistolam, quin etiam tertiam Johannis, “versus seculi secundi finem, a quibusdam in canone non re-latas fuisse, clarissimis testimoniis constat. Quod enim ad

“epistolam ad Hebræos attinet, eam ab Irenæo, et discipulo
 “ejus Hippolyto, non genuinum Pauli opus habitam fuisse,
 “testatur Stephanus Gobarus apud Photium. Bibl. Cod. 232.
 “ὅτι Ἰππόλυτος καὶ Εἰρηναῖος τὴν πρὸς Ἑβραίων ἐπιστολὴν
 “Παύλου, οὐκ ἐκείνου εἶναι φασίν. *Hippolytus et Irenæus epi-*
 “*stolam Pauli ad Hebræos, ejus esse negant.* Ibid. Cod. 121.
 “ex Hippolyti libro contra Hæreses: λέγει δὲ ἄλλα τέ τινα
 “τῆς ἀκριβείας λειπόμενα, καὶ ὅτι ἡ πρὸς Ἑβραίων ἐπιστολὴ οὐκ
 “ἐστὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. *Dicit et alia quædam parum*
 “*accurata, et quod epistola ad Hebræos, non sit apostoli Pauli.*
 “De Caio presbytero Romano, uti id jam observavit Mura-
 “torius, Eusebius Hist. Eccl. lib. vi. cap. 20. pariter refert,
 “eum in disputatione adversus Proclum, Cataphrygarum hæ-
 “resis propugnatorem, *tredecim solum divini apostoli comme-*
 “*morare epistolas*, eam quæ ad Hebræos inscripta est, cum
 “reliquis non adnumerans. Quid Origenes de ea senserit
 “vide supra §. xlviii.” (ubi de ista epistola tanquam opere
 sententiam Pauli referente, sed ab aliquo discipulo ejus con-
 scripto, statuisset Origenem, Stoschius ostendit.) “Epistolam
 “vero Jacobi, circa idem tempus non ab omnibus in canone
 “relatam fuisse, testis est Eusebius Hist. Eccl. lib. ii. c. 23.
 “in fine. *Sane pauci admodum ex vetustioribus, tum hujus*
 “*epistolæ, tum illius Judæ, quæ et ipsa in septem catholicarum*
 “*numero recensetur, mentionem fecere.* De tertia autem Jo-
 “hannis constat eam pariter a quibusdam dubiam habitam.
 “Certe Irenæus primam et secundam Johannis citat; tertiæ
 “autem mentionem non injicit. Vid. Lardnerus *Fide Hist.*
 “*Evang.* Part. II. tom. i. c. xvii. pag. 301, 302.” Hæc Sto-
 schius. I. De *epistola vero ad Hebræos* hoc velim adjicere,
 Barnabæ non Paulo eam adscripsisse Tertullianum in lib.
De Pudicitia, c. 20. quod et Hieronymus memorat de Tertul-
 liano in libro *De Viris Ill.* cap. 5. nec patere, in canonem Lati-
 norum receptam eandem fuisse etiam Hieronymi temporibus.
 Videnda enim inter alios locos *Epist.* ejus *ad Dardanum* p. 69.
 ed. Frobenii. Idque narratum esse a nonnullis de ecclesia
 Romana antea testatus erat Eusebius *Hist. Eccl.* iii. 3. At-
 tamen haud constat, Irenæum Hippolytumve discipulum ejus,
 quos supra nominat Stoschius, hanc epistolam e librorum
 sacrorum numero ejecisse, quippe cum, teste Eusebio lib. v.
Hist. cap. 26. ex ipsa sententias quasdam idem ille Irenæus in

opere suo *Variarum Disputationum* adduxisset. Origenes quoque a Stoschio supra nominatus in hanc epistolam scripsit commentarios. Ad hæc, ubi supra, Dardano ostendit Hieronymus, suscipi eam quasi Pauli apostoli ab ecclesiis Orientis et ab omnibus Græci sermonis scriptoribus. Certe ego inter legendum clare atque aperte factum illud ab auctoribus, quos hic nominabo, vidi; quique omnes, exceptis S. Petro Alexandrino episcopo atque Eusebio, ante sæculum tertium finitum vivere desierant; a Clemente nimirum Alexandrino, a Vetere illo Presbytero apud eundem *Clementem Alex.* cujus Fragmentum supra collocavi, a Dionysio Alexandrino, a Præsulibus Antiochenis in *Epistola* sua *ad Paulum Samos.* a me infra collocata, a Petro Alexandrino in *Canone* suo *Nono*, denique ab Eusebio *De Mart. Palest.* c. xi. Addendi Clementi Romano, qui haud ipsum nomen Pauli apposuit in *epistola* sua capp. 17 et 36. alii scriptores, qui opus adduxerint, scil. Polycarpus, ni fallor, in *Epist.* sua cap. 4. Pinytus in *Epistola ad Dionysium Corinthium.* Theognostus Catecheticæ in Alexandrina urbe scholæ præfectus, S. Methodius, in *Convivio Virg.* pp. 90. et 96. ed. Combefis. Manesque et Archelaus in *Disputatione* capp. 5. 34. et 41. et 53. Adde quod, dum in possessione esse hujus epistolæ Paulum tot testes, quot adduxi, ostendunt, apostolum ipsum vindicare eam sibi, ex cæteris epistolis Paulinis feliciter demonstravit vir de ecclesia hoc nomine bene meritus Carolus Forsterus, in erudita Dissertatione lingua vernacula edita, quam *Apostolicam Auctoritatem Epistole ad Hebræos* nuncupavit. II. Ad *Jacobi* quod attinet *Epistolam*, quam, sicut Judæ illam, omisit saltem in recensione sua librorum sacrorum apud Eusebium, lib. vi. cap. 25. Origenes, mihi monendum est, verba Eusebii, quæ commemoravit Stoschius, in Græcis esse, οὐ πολλοὶ τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν, quæ vertit quidem Valesius, sed vix accurate, *pauci admodum ex vetustioribus*; etsi forsitan ita loqui temporibus Eusebii licuisset, nam, si qui sunt præter Irenæum lib. iv. c. 16. vel 30. pauci existunt e scriptoribus Eusebio vetustioribus, nunc superstitibus, qui hanc epistolam aperte adduxerint; nonnulli tamen scriptores adhuc superstites eandem, præcipue ubi vetus Testamentum Jacobus affert, cogitasse possunt. Certe mox ostensurus sum, omnes epistolas catholicas a Clemente Alexandrino in *Hypotyposibus* suis breviter

enarratas fuisse. Tum vero a Syris epistolam Jacobi receptam esse, refert Cosmas Indicopleustes *De Mundo* lib. vii. p. 292. edit. Montfaucon. eademque epistola in versione semper extitit Syriaca, sicut fere semper una alia ex septem Scripturis ἀντιλεγόμεναις, epistola ad Hebræos. III. Denique de *Tertia Epistola S. Joannis* hæc addam; commentatum quidem fuisse in duas priores hujus apostoli epistolas eundem Clementem, id testante in lib. primo *Divin. Lectionum* suarum Cassiodoro, cap. 8. immo vero extare adhuc, quæ adscribuntur Clementi Alex. *Adumbrationes* in has duas epistolas, non in tertiam; sed tamen tradere Eusebium lib. vi. *Hist.* cap. 14. Clementem in libris Ὑποτυπώσεις omnium utriusque Testamenti Scripturarum compendiosam instituisse enarrationem, *Ne illis quidem prætermisiss scripturis, de quibus inter multos ambigitur, Judæ epistola, et Barnabæ, ac reliquis catholicis epistolis.* Scripserat ergo Clemens, si accuratus testis est Eusebius, commentarios in tertiam epistolam Joannis, æque ac Jacobi epistolam. Utunque res habet, hoc certe colligendum est, ex eo quod idem Clemens in lib. ii. *Stromatum* cap. 15. adducens primam Joannis epistolam, quam omnes a Polycarpi et Papiæ usque temporibus receperant, ἐν τῇ μεζονι ἐπιστολῇ de ea posuit; tribuendam esse saltem secundam epistolam ex Clementis sententia Joanni apostolo, non presbytero, cui quidem multi antiquitus, teste Hieronymo c. 9. *De Viris Ill.* et Eusebio lib. iii. *Hist.* c. 35. duas epistolas posteriores asserere solebant; haud tamen consentiente Hieronymo ipso, qui, ut ex *Epistolis* ejus *ad Paulinum* p. 9. ed. Froben. et *ad Evagrium* p. 334. constat, utramque Joanni apostolo adscripsit. Interea quinam scriptores ante Cypriani tempora secundam amplexi fuerint epistolam, ostendi ad CONCIL. CARTHAG. VII. pag. 166. vol. iii. *Reliquiar.* quibus nunc addam auctorem ante synodum Nicænam qui scripsit, Alexandrum Alex. in *Epistola* sua apud Socratem, lib. i. *Hist.* c. 6. Fatendum vero est, in nullum me incidisse scriptorem Ante-Nicænum, fortasse propter epistolæ brevitatē, qui tertiam epistolam adduxerit, nisi qui post factam mentionem ejus, vel sui ipsius, vel aliorum saltem, dubitationem de hujus atque secundæ epistolæ γνησιότητι simul addiderit. Sed hæc hæctenus.

Interea quæ fit, quod magis miremur, ut sileat hujus frag-

menti Auctor de epistola priore S. Petri, quæ teste Eusebio, atque ipso apud Eusebium Origene, ἐν ταῖς ὁμολογουμέναις censetur Scripturis, sive, quæ apud omnes, et semper, et ubique, recepta fuit; quamque tot patres a Polycarpi et Papiæ usque temporibus in operibus suis adduxerunt? Rem prorsus intactam et Stoschius et Muratorius silentio prætermittunt. Dictum id fore a quoquam vix putem, ecclesiæ, in qua vixerit hic anonymus de Canone scriptor, S. Petri epistolam nondum innotuisse, post medium sæculum secundum eo florente. Ait quidem, ut mihi jam constat, cl. Freindaller. "Prætereuntur hoc loco duæ Petri epistolæ, quarum prima eo ævo jam communiter recepta invenitur; non minus epistola Jacobi, quæ auctori Romæ viventi nequibat esse incognita; tertia denique Joannis epistola prorsus reticetur. Verum ex una parte pensandum est, agi hic de fragmento, quod locis quamplurimis integritate sensus destituitur, et vel idcirco litem etiamnum pendere, an non in contextu vel præmisso, vel subsequo, et hæ Bibliorum partes commemoratæ fuerint, atque, solummodo mutilati operis vitio, hodie mentio earum desideretur; ex altera parte dissimulandum non est, non omnes in omnibus ecclesiis libros divinos eodem tempore fuisse receptos, atque ab ipso Eusebio singillatim epistolam Jacobi, secundam Petri, et tertiam Joannis antilegomenis annumerari." Ita ille; solum notabo, Eusebium, qui libros S. Scripturæ prædictos τοὺς ἀντιλεγόμενους plus semel recenset, addere, γνωρίμους δ' οὖν ὁμῶς τοῖς πολλοῖς, et, ὁμῶς δὲ ἐν πλείοταις ἐκκλησίαις παρὰ πολλοῖς δεδημοσιευμένους. IV. Ut ut res se habet, quacunque de causa S. Petri epistola hic omissa est, *Epistolam sane Judæ* Auctor fragmenti commemoravit; quam tamen, norunt omnes inter τὰς ἀντιλεγόμενας Scripturas Eusebium recensuisse, qui lib. quoque *Hist.* ii. cap. 23. loco a Stoschio supra adducto, ait, non multos ex vetustioribus hujus epistolæ mentionem fecisse.

Ex his paucis vidi ego afferentes Judæ epistolam tanquam S. Scripturæ librum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Origenemque, et fortasse Concilium Antiochenum contra Paulum Samosatenum habitum, Auctoremque contra Novatianum, a quo quidem, ea saltem quæ Judas ipse ex libris protulerat, referuntur. Quibus scriptoribus nunc demum addendus est

hujus fragmenti Auctor; qui et alios præterea duos ex iisdem septem libris S. Scripturæ controversis suffragio suo, ut vidisti, confirmat, *Apocalypsin*, *Epistolamque alteram Joannis*. Ad hæc, quod majus est, nullum, uti jam monui, ὑποβολιμαῖον opus canoni Novi Testamenti idem scriptor obtrusit præter *Petri Revelationem*, simul tamen commemorata νοθείας nota, quæ ab aliis libro infixæ est. Porro omnes τὰς ὁμολογουμένας Scripturas idem hic noster enumeravit, una tantum omiſſa, quæ est prior illa S. Petri Epistola.

P. 396. l. 13. in catholica] Græce ἐν τῇ καθολικῇ, et subaudita, ut interdum fit, voce ἐκκλησίᾳ; quod imitati sunt Latini scriptores. Exempla enim tum in Tertulliani libro *De Præscr. Hæreticorum*, cap. 30. tum sæpe alibi apud recentiores Tertulliano scriptores Optatum et Augustinum, occurrunt. Vid. et not. ad S. CORNELII Fragmenta p. 30. vol. iii. edit. prioris *Reliquiarum*. In codice quoque *Theodosiano*, lib. xvi. tom. 2. De Episc. Leg. 4. Constantinus Imp. habet, *sanctissimum catholicæ concilium*. Itidem in *Codice Canonum Eccles. Afric.* num. cxix. hæc extant, *Itemque si fuerit episcopus ad catholicam ex Donati parte conversus*, &c. ubi interpretatio Græca, Ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν ἐπίσκοπος ἐκ τῶν τοῦ Δονάτου μερῶν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐπιστρέψῃ, &c.

Ibid. Sapientia ab amicis Salomonis—scripta] Cum in *Versione τῶν ὁ.* extaret hoc opus, quod non solum a Methodio in Notis ad MELITONIS Fragmenta p. 135. allato, nomine *Sapientiæ* insignitum est, sed etiam a Clemente Alex. aliisque Methodio vetustioribus, sic appellatum fuit, hunc librum ut ecclesiasticum atque utilem, immo ut partem S. Scripturæ, quamvis incertæ originis ac Judaico canoni ignotum, vetustiores Christiani, perinde atque auctor noster, adduxerunt. Parum autem verisimile est, certe novum atque inauditum, quod ait Fragmenti auctor, conscriptum esse librum ab amicis Salomonis, qui quidem liber testante Hieronymo in *Præfat. in Proverbia*, apud Hebræos nusquam est. p. 26. Non debuit, sic ait Augustinus a Simone de Magistris adductus, *repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in ecclesia Christi de gradu Lectorum ecclesiæ Christi tam longa annositate recitari*. De *Prædest. SS.* l. 14. Hoc interea monuit Freindaller. "Qua

“inter scripturas novi fœderis hic nactus sit, critices aciem
 “fugit. Verum Psalmorum quoque memoria, in hoc frag-
 “mento, paullo inferius, sed primoribus tantummodo labiis,
 “atingitur.”

P. 396. l. 14. Apocalypses] Sic MS. sed pro *Apocalypsis* in
 Muratorii Apographo maluit scribere Freindaller. *Apocalypsim*.

Ibid. l. 15. et Petri tantum recipimus, quam quidam ex
 nostris legi in ecclesia nolunt.] “Recte hæc,” ait Muratorius,
 ubi supra, pag. 853. “in Cæii tempora conveniunt. Eusebius
 “enim lib. iii. cap. 25. Apocalypsim Petri inter dubios qui-
 “dem libros recenset, non tamen abjicit veluti hæreticorum
 “fœtum. Eodem quoque testante, (lib. vi. cap. 14.) Clemens
 “Alexandrinus eadem Apocalypsi est usus, non secus ac
 “Epistola Barnabæ, epistolisque catholicis. Sozomenus pa-
 “riter nos monuit, lib. vii. c. 19. hanc Apocalypsim in qui-
 “busdam Ecclesiis Palæstinæ usque adhuc singulis annis
 “semel legi.” Hæc Muratorius. Ita video memoratos in
Laterculo quodam *SS. Scripturarum*, quem primus edidit
 Cotelierius in *Judicio de Epistola S. Barnabæ*, quatuor alios
 libros præter N. T. canonicos *Barnabæ Epistolam*, *Pastoris*,
Actus Pauli, *Revelationem Petri*; quæ ipsa opera, addito
 libro, qui inscriptus est *Apostolorum Doctrina*, Eusebius, loco
 prius a Muratorio nominato, posuit post τὰς ὁμολογουμένας
 controversasque Scripturas, quasi libros quidem νόθους, sed in-
 terea prorsus neglecta atque omissa immensa illa τῶν ψευδε-
 πιγράφων farragine, qui ab hæreticis sunt confecti. Conf.
 Eusebii cap. 2. ejusd. lib. ubi a nullis ecclesiasticis scriptoribus
 illos libros hæreticos adductos fuisse ait. Attamen nimis lu-
 dicra sunt brevia illa translata ex Petri *Apocalypsi* ad *Eclogas*
 Clementi Alex. attributas, quam ut vel minimam liber habeat
 venerationem. Vid. §§. 49. et 50. pag. 207. *Combesisiani*
Auctarii PP. Novissimi. Fortasse interea nonnulli putent,
 relativum *quas* pro *quam* hoc loco reponi debere, ut simul
 comprehendatur Joannis *Apocalypsis*, in quem quidem librum
 temporibus illis aliquot homines iniquiores extitisse novimus;
 etenim de receptione ab ecclesia inter Scripturas divinas hic
 agi, non tantum de lectione in sacris conventibus, quemad-
 modum fit in canone ultimo Concilii Laodiceni, ubi omissa
 est *Apocalypsis*, verba mihi suaserunt, quæ de Hermæ *Pastore*

sequuntur. Confer Philastrii locum, quem supra adduxi p. 419. Quot vero scriptores Caio presbytero aut vetustiores, aut saltem ejusdem ætatis, librum Apocalypticum amplexi fuerint, dixi ad CAH Fragmenta n. 121. vol. ii. quorum et nomina nunc apponam; commemorato simul hujusce Fragmenti Auctore, qui in superioribus videtur librum in canonem admisisse. Sed prius id monendum est, jam luculentius quam antea indicasse virum eruditum J. C. Knight, Ignatio notam extitisse cum approbatione S. Joannis *Apocalypsin*. Addito ergo Ignatio, nominandi in hac re sunt, Papias, Justinus M. Fratres Vienneenses et Lugdunenses cum Irenæo, Melito, Theophilus Antiochenus, Apollonius, Hippolytus, Tertullianus, Clemensque Alexandrinus; quem quidem scriptorem Joanni apostolo, non alii Joanni, *Apocalypsin* attribuisse, ostendere convenit ex Clementis opusculo, quod inscriptum est, *Quis dives salvetur*. Cum enim in sectione ejus ultima refertur, Joannem apostolum post tyranni obitum e Patmo insula Ephesum rediisse; memorat hanc ipsam relegationem suam *Apocalypsis* auctor Joannes, cap. i. comm. 9. Alios scriptores omitto usque ad Dionysium Alexandrinum, eum qui presbytero quidem Joanni, non apostolo, librum attribuebat, ibidem tamen opus hoc divinum a sacris minime abjudicans; vid. lib. vi. *Hist. Eusebii* c. 22. immo vero in fragmento *Epistolæ* suæ ad *Hermamonem*, quæ ab eodem Eusebio conservatur, lib. vii. c. 10. verba inde adduxit Dionysius, tamquam ex libro prophetico et Θεοπνεύστῳ. Καὶ τῷ Ἰωάννῃ δὲ, inquit ille, ὁμοίως ἀποκαλύπτεται &c.

P. 396. l. 17. Pastorem vero nuperrime temporibus nostris &c.] Contra eorum opinionem, qui auctorem libri dicti *Pastoris* velint Hermam esse, cujus S. Paulus meminit *epistolæ* fine ad *Romanos* cap. xvi. comm. 14. aut saltem antiquissimum scriptorem qui ante Hierosolymam excisam vixerit, argumentum affert cel. Moshemius, in lib. *De Rebus Christianorum ante Constant. M.* Sæc. I. §. liv. ex vetustissimo scriptore *Carminis contra Marcionem* desumptum, quod quidem carmen Tertuliano tribuitur; ubi sub fin. lib. iii. hæc sunt,

*Jamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
Post hunc deinde Pius. Hermas cui germine frater,
Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus.*

Ibi versu ultimo Moshemius vult legere *cui* pro *quia*, dum alii fortasse melius posuerunt *qui*. Sed hac re missa, istæ scribere vir cl. pergit: “Reliquos veterum de Herma, Pii fratre, locos, ut cum Tertulliano prorsus consentire et ei librum Pastoris tribuere, doceam, necesse non est.” (*Librum Pontificalem et Martyrologia* vult signare Moshemius.) “Testem enim bona fortuna paucos ante annos nobis adduxit exceptione majorem et Hermæ nostro æqualem, qui omnem extra controversiam ponit, *Pastorem*, quem habemus, sæculo secundo a Pii, Romani episcopi, fratre, conscriptum esse (vid. supra pag. 396.) — In hoc igitur magni pretii fragmento hæc de Herma scripta leguntur: *Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma conscripsit, sedente cathedra urbis Romæ Ecclesiæ Pio episcopo, fratre ejus*. Hæc luculenta sunt, omnemque virorum doctorum de Hermæ ætate, loco, conditione, disputationem terminant. Succedunt alia verba non minus commemorabilia, ex quibus, quo loco et numero Hermas in ecclesia Latina olim haberetur, constat. Excluditur ille *Canone* seu numero divinorum librorum, non quidem nimis eleganter et oratione concinna, verum perspicue tamen et evidenter. *Et ideo legi eum quidem oportet, se publicare vero in ecclesia populo, neque inter prophetas completum numero, neque inter Apostolos in finem temporum potest*. Ait scriptor, privatim quidem a piis hominibus legi posse *Pastorem*, negat vero eum in populi Christiani concione legi debere et neque prophetarum neque apostolorum libris adjici posse. Honorificus est hic locus ecclesiis Latinis, plusque in illis sapientiæ et cautionis fuisse, quam in Græcis, quorum plerisque prophetis et apostolis non inferior Hermas visus fuit, demonstrat.—Verbum addam de ratione, qua se viri docti potissimum moveri dicunt, ut Hermam, *Pastoris* auctorem, ab Herma, Pii pontificis fratre distinguant. In *libro Pontificali*, nonnullisque aliis veterum scriptis, locus quidam ex Hermæ, Pii fratris, libro cui Pastoris titulum dederat, producitur de *Paschate die Dominico* celebrando, quem frustra in *Pastore* Hermæ, qui ad nos pervenit, quærimus. Vid. Jo. Alb. Fabricii *Codex Apocryphus* Novi Testam. tom. iii. pag. 761. Ex hoc colligunt, Hermam, Pii fratrem, librum reliquisse a nostro *Pastore* diversum.

“ Si Græce *Pastor Hermæ* hodie extaret, si ad nos integrum
 “ delatum esse libellum hunc, dubio careret, non spernenda
 “ esset hæc ratio. At quum Latinam tantum habeamus inter-
 “ pretationem, eandemque fortassis mutilam, omnis expers
 “ virtutis haberi debet. Verisimile est, Orientalium et Græ-
 “ corum Christianorum illos, qui quartodecimani nominantur,
 “ locum hunc de tempore Paschatis, quia sententiæ eorum
 “ obsistebat, ex Pastore ejecisse.” p. 164. Hæc vir præ-
 stantiss. contra pervulgatam illam de *Herma Pastoris* auctore
 sententiam; quæ tamen vix et ne vix quidem recentiorum est
 scriptorum commentum; Hermæ enim Paulino adscribendum
 esse *Pastoris librum* statuit Origenes lib. x. *Comm. in Epist.*
ad Rom. ad locum, quo Hermas ab apostolo commemoratur;
 aliique præterea auctores, ut ex Eusebio Hieronymoque con-
 stat, idem tradiderunt. Porro nonnulli apud Germaniam viri
 docti hunc scriptorem primo sæculo vindicandum, adhuc opi-
 nantur; utrum autem novis quibusvis rationibus sententiam
 suam confirment, id nondum mihi videre contigit.

Sed vero opera inter se vult distinguere, Hermæ Paulini,
 et Hermæ sive Hermetis Pii fratris, Gallandius in Prolego-
 menis de Caio Presbytero, §. iv. p. xxxi. tomi ii. *Biblioth. Pa-*
trum, luculenterque idem ostendisse ait Justum Fontaninum,
Hist. Litt. Aquil. lib. ii. cap. 1. Hæc porro ipse scribit Gal-
 landius lectu haud indigna. “ Quemadmodum viri apostolici
 “ opus antiquis patribus *Pastor* seu *liber Pastoris* appellatus
 “ fuit, inde fortasse derivata denominatione hujusmodi, quod
 “ in toto ferme opere *Pastor* inducitur Hermam alloquens et
 “ informans: ita quoque contigerit, ut et Hermetis liber *de*
 “ *Paschate* fuerit nonnullis saltem *Pastor* nominatus; quia
 “ illius auctor *de iis scripsit, quæ ei præcepit angelus, quum venit*
 “ *ad eum in habitu Pastoris*, ut habet Catalogus II. Hen-
 “ schenianus, unde non solum scriptori, sed ejus etiam libro
 “ *Pastoris* nomen inhæserit.” Librum autem injuria temporis
 deperditum fuisse, quem Hermes Pii frater ediderit, putant
 Gallandius et Fontaninus; et Fontaninus quidem hunc Her-
 metem nominari debere Hermam negat; quem tamen *Herma*
 non *Hermes* Auctorem hujus Fragmenti appellare videmus,
 sicut *Hermas* Pseudo-Tertullianus habet. Immo contra Usu-
 ardus Paulinum illum Hermam *Hermetem* vocat in *Martyro-*

logio suo 9 Maii fol. 70. ed. Lovan. Ad hæc Fragmenti auctor librum *Pastorem* dictum, qui Hermæ extat, cogitare ac de eo loqui poterat, etsi fingas illum per errorem Hermæ, vel Hermeti, Pii papæ fratri opus adscripsisse; at vero, ut bene ait, sed alio loco, Freindaller. “fidenter hic scriptor de re ista loquitur, quemadmodum de rebus divulgatis quibuslibet at-
“que recentibus sermocinari quis solet.” Interea adversus Gallandium, qui statuit, non esse intelligenda verba Fragmenti de *libro Pastoris* nobis cognito, verum de libro quodam recentiori nunc deperdito, in hunc modum acute respondet idem Freindaller. “An hic posterior *liber Pastoris* ad ca-
“nonicos novi fœderis libros pertineat, legique in ecclesia de-
“beat, uspiam fuisse quæstionem motam, per antiquitatem
“integram nullibi vestigium reperitur. Nullis itaque modis
“auctor Gallandianum hunc Hermam indicare sane poterat,
“cum universa, quæ de *libro Pastoris* in medium protulit, stent
“pro noto antiquiore altero, qui proinde vel ideo non a veteri
“Herma primi sæculi, sed in secundo a fratre Pii I. conscrip-
“tus est.” Denique de hac re conferas annotationem ad *Scriptorum Ecclesiast. Opuscula* Vol. I. p. 176 vel 181.

P. 396. l. 18. Herma] For. legend. *Hermas*.

Ibid. sedente cathedra urbis Romæ ecclesiæ Pio episcopo] Particulam *in post sedente* addendam esse mecum censet Freindaller. Ceterum id monendum est, cathedram urbis Romæ per decennium tenuisse Pium post annum Christi cxi. vel ex sententia Pearsoniana post an. cxxviii. *Pastoris* titulus, sive, ut loquuntur, ecclesia titularis, Romæ olim extitit. Vido *Acta S. Stephani* sub init. apud Surium, 2 Augusti, p. 27 ed. Colon.

Ibid. l. 20. se publicare vero] For. *sed publicari* vero. Græce ἀλλὰ δημοσιεύεσθαι δὴ. *Sed* pro *se* posuit et Freindaller. Confer supra pag. 395. lin. 12. Reposuit tamen, nescio unde sumptum, nisi ex conjectura, vocem *nemo* pro *vero* cl. Schmidt. verba adducens in *Hist. et Vindic. Canonis N. et V. T.* p. 24. Interea opponuntur τοῖς ἀποκρύφους libri *publicati*; sed Eusebius lib. iii. *Hist.* cap. 3. de suo ipsius tempore ac regione agens, hoc ipsum Hermæ opus etiam in ecclesiis δημοσιεύεσθαι, *publicari* seu *publice legi*, consuevisse ait, etsi ἐν ὁμολογουμένοις non reponendum. Liber autem hic *Pastoris*, ait Freindaller.

“majori in honore inter Græcos fuit quam Latinos; forte, “quod lingua Græca sit operis hujus vernacula, unde post- “modum Latinitate donatum est.” Porro postea monuit, faciliorem inter Græcos quam Latinos reperire potuisse locum sententiam illorum, qui librum Pastoris antiquioris Hermæ, a Paulo nimirum salutati, fuisse existimabant, eo quod Latinis scriptor cognitus fuerit; indeque patere causam, cur volumen hoc majori apud Græcos quam Latinos in honore sit habitum; dicere enim de eodem S. Hieronymum, lib. *De Viris Ill.* cap. x. *Apud Latinos ferme ignotus liber.* Confer Moshem. supra pag. 428.

P. 396. l. 22. completum] l. completos.

Ibid. l. 23. potest.] Græce *δυνατόν ἐστι.* Ait Auctor *Contra Cataphrygas* apud Eusebium, *δεδιώξας δὲ καὶ ἐξευλαβούμενος, μή πῃ δόξω τισὶν ἐπισυγγράφειν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου καινῆς διαθήκης λόγῳ· ὃ μῆτε προσθεῖναι μητ' ἀφελεῖν ΔΥ- NATON, τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεύεσθαι προσηρημένῳ.* initio Fragment. in vol. II. harum *Reliquiar.*

Ibid. l. 24. Arsinoi autem, seu Valentini, vel Mitiadis, &c.] De Arsinoe nulla alibi, quod sciam, extat mentio, sed is gente videtur Ægyptius fuisse, secta Gnosticus. Hoc olim notavi. Jam vero rescivi apposuisse Græca hæc Latinis verbis Simonem de Magistris, Ἀρσενόλου δὲ τοῦ καὶ Οὐαλεντίνου ἢ Μιτιάδου, addita hac adnotatione, “Hæc ita accepimus, ac si Valen- “tinus ex Arsinoite nomo fuerit. De *Miltiadis* hæretici no- “mine non immutando” sc. in Alcibiadem “recte monuit cl. “editor Bibliothecæ PP. Venetæ Proleg. ad Tom. ii. cap. “xiv. 4.” Designantur hic a viro cl. Dissert. iv. p. 409. duo loci AUCTORIS *Contra Cataphrygas*, de quibus ibidem egimus. Dum vero legere vult Simon de Magistris Ἀρσι- νόλου δὲ, malim ego in Latinis reponere pro *Arsinoi autem*, &c. *Arsinoëtum, seu Valentini, vel Mitiadis.* Urbs Ægypti fuit Arsinoe, Ægyptius homo Valentinus, et fortasse Mitiades. Valentinum autem *Psalmorum librum* confinxisse refert ex Tertulliani libro *De Carne Christi* cum Muratorius, tum Stoschius. Porro in *Catena MS. in Job*, quæ in bib- liotheca Bodleiana servatur, in cap. xxi. ver. 12. uti nos cer- tiores facit Græbius tom. ii. *Spicilegii PP.* p. 38. ab Origene memorantur *Psalmi Valentini* atque *Oda Basilidis.* In *Catena*

quoque in *Job* a Paulo Comitolo Latine versa Venetiisque edita anno 1587. pag. 345. opuscula eadem Origenes adducit. Sed ad Marcionem, vel ad Marcionitas, aliquod opus hujusmodi pertinuisse, nemo, quod sciam, præter hunc scriptorem narravit. Solum habet Epiphanius, postquam *evangelium* atque *apostolicum* Marcionis memoravit, ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ' ἑαυτοῦ συνέταξε (Marcion) τοῖς ἀπ' αὐτοῦ πλανωμένοις. *Hæres.* xlii. cap. ix. p. 309. ed. Petavii. Ex quibus operibus unum *Antitheses* dictum Tertullianus sæpius adduxit. Sed notabilis est locus Origenis apud Macarii *Oratt. in Lucam* p. 981. ed. Delaruan. *Op. Origenis.* Ταῦτα δὲ εἶρηται πρὸς τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, καὶ Βασιλίδου (sic) καὶ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος. ἔχουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς λέξεις ἐν τῷ καθ' ἑαυτοὺς εὐαγγελίῳ. Unde illud bene colligendum videtur, commune aliquod exitisse evangelium apud hæresiarcharum istorum discipulos, sicut ante ad AGRIPPAM CASTOREM notavi, pag. 89. Valentino evangelium fuisse tradunt Irenæus lib. iii. *adv. Hæres.* c. 11. et Scriptor *Appendicis* Tertulliani *De Prascript. Hæret.* c. 5, prout Basilidi fuisse ipse refert Origenes in *Homilia* 1. in *Luc.* p. 933. ed. Delar. ut de Hieronymo atque Ambrosio initio *Comm. in idem Eevang.* aliisque taceam. Marcionis autem evangelium, ex opere S. Lucæ confectum, celebratius est, quam ut teste egeat. Quid ergo prohibet, quin Psalmorum liber quispiam tribus illis sectis, quibus communes opiniones, communis fuisse videatur? Neque tantum in loco superius allato, verum etiam alibi, Origenes Valentinum, Basilidem, Marcionem, memorando simul conjunxit. Vide *Catenam* illam in *Job* a Comitolo Latine editam pag. 237. Neque diversum quid fecerunt alii auctores; ut exempli gratia Clemens Alex. in celebri loco *Strom.* lib. vii. cap. 17. Immo vero ita scribere Hieronymus videtur de Priscilliano in cap. 121. lib. *De Viris Ill.* ut unam eandemque, aut consimilem, noveris esse istorum hæresim; *Hic usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est, Basilidis et Marcionis, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis, non ita eum sensisse, ut arguitur.* Sic ille. Superest de *Mitiade*, homine ignoto, qui hoc loco memoratur, monere, nulla cognatione eum junctum videri Miltiadi Cataphrygum, sive Montani discipulo, quem Auctor Anonymus *Contra Cataphrygas* oppugnabat. Porro ita Freindaller.—“ oborietur du-

“bitatio, qua ratione vir ille in favorem Marcionis, quemad-
 “modum Arsinous, ac Valentinus, librum psalmodicum condi-
 “derit? Miltiades utique, sive Alcibiades,” (nam ita legen-
 dum opinabantur Langus ad Nicephorum, Valesiusque ad Eu-
 sebiū) “Montani sectæ adhæserat, quem hæreticus Marcion
 “quadraginta, nisi quinquaginta annis, computo ætatis præ-
 “venit. Quid, inquam, ille ad promovendos sive Marcionis,
 “sive ejus sectatorum errores, quibuscum Montanisticæ hæresi
 “aut nulla, aut pæne nulla causæ communio intercesserat, ne-
 “gotiorum susceperet?” Denique quod attinet ad illud in hoc
 fragmento portentum *Basilidem Asianorum Cataphrygum con-*
stitutorem, si modo ita verba refingenda sint, quis Basilidem
 Alexandrinum, celebrem illum hæresis Gnosticæ doctorem,
 Cataphrygum seu Montanistarum, sectæ notissimæ et ætate
 posterioris, statorem fuisse vel conditorem, unquam audit?
 Adde quod vix ullam similitudinem aut cognationem habebant
 Montanistæ cum Gnosticis, vel Marcionitis, quorum quidem
 hæreses tot libris confutavit Montani defensor Tertullianus.
 Epiphaniū quidem locus est, de quo supra egimus ad *Epist.*
Lugd. et Vienn. p. 368. in quo ab hæresi Gnosticorum
 petitur origo abstinentiæ Montanisticæ, sed errore veri. Illa
 autem epistola, scripta dum motibus illis agigaretur ecclesia,
 Alcibiadem quendam refert, cum solo pane et aqua vesci con-
 suesceret, cœlitus admonitum fuisse, se minus recte et cum
 scandalo agere, τοῖς τοῦ Θεοῦ μὴ χρώμενον. Ad hæc Hierony-
 mus in loco a Valesio ad *Apollonii* Fragmenta infra ad-
 ducto jejunia et ξηροφάγας Montanistarum *vel maxime de Ta-*
tiani radice crescere affirmat; unde constat propter id genus
 observationes male audivisse Montanistas, seu Cataphrygas;
 perinde atque hi iidem culpati sunt, eo quod severius erga
 pœnitentes se gerere solerent; cum ita de Gnostico celebri
 Basilide scribat Clemens Alex. *Strom.* iv. c. 24. πλὴν οὐδὲ πά-
 σας (ἀμαρτίας) ὁ Βασιλεὶδης φησὶ, μόνας δὲ τὰς ἀκουσίας καὶ κατ’
 ἀγνοίαν, ἀφίεσθαι. Hinc, et propter opiniones suas de nuptiis
 minus honorificas, factum est, ut nimiae cognationis cum iisdem
 Gnosticis hæreticis a nonnullis insimularentur. Quod cum ita
 sit, haud adeo absurde scriptum, quantumvis ex errore sit
 ortum, deputandum istud est de Cataphrygis ab Auctore *Frag-*
menti positum. Ibi pro vocibus *Assianum Catafrygum con-*

stitorem, reposuit *Freindaller*. *Assianum Cataphrygum constitutorem*, dum hujus personam in Miltiade vel in Alcibiade latere posse censet, veruntamen hanc ultimam pericopen existimans sensus defectu laborare, et restitutionem ejus desperans. Malim *Asianorum* reponere, et vocem *constitutorem* institutorem, statorem, interpretari. Ceterum de Basilidis Valentinique ætate, qui paulo post mortuos omnes apostolos exorti esse videntur, dixi ante ad HEGESIPPUM, pag. 258.

P. 396. l. 25. qui etiam novum Psalmorum librum Marcioni conscripserunt] Eodem sensu Epiphanius p. 432. descriptus, ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ' ἑαυτοῦ συνέταξε (Marcion) τοῖς ἀπ' αὐτοῦ πλανωμένοις. Ita et Cornelius Nepos, in *Lysandro*, cap. 3. *Hanc (orationem) ei scripsisse Oleon Halicarnasseus dicitur*. Supra posuerat Auctor de Pauli epistolis pseudepigraphis, *factæ ad hæresim Marcionis*, p. 5. l. 12. Hæc olim notavi. Verum fortasse scribendum est *Marcionis* pro *Marcioni*, ut intelligatur liber Psalmorum nomine ejus insignitus.

R H O D O N .

RHODON.

S. HIERONYMUS, *Lib. De Viris Illustribus*, cap. xxxvii.
pag. 108. edit. Fabricii.

RHODON, genere Asianus, a Tatiano, de quo supra diximus, Romæ in Scripturis eruditus, edidit plurima: præcipuumque adversus Marcionem opus, in quo refert, quomodo ipsi quoque inter se Marcionitæ discrepent: et Appellem senem alium hæreticum a se quondam fuisse^a conventum, et risui habitum, eo quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Meminit in eodem libro, quem scripsit ad Callistionem, Tatiani se Romæ fuisse auditorem. Sed et in Hexaëmeron elegantes tractatus composuit,^b et adversum Phrygas insigne opus: temporibusque Commodi et Severi floruit.

^a Sic pro altera lectione *convictum* restituit Vallarsius S. Hieronymi editor novissimus. Scribit Eusebius infra, Γράφει δὲ ὁ αὐτὸς (Rhodo) ὥς καὶ εἰς λόγους ἐληλύθοι τῷ Ἀπελλῇ.

^b Fuit Hieronymus in ea sententia, Rhodonem esse auctorem trium librorum adversus Montanistas ad Abercium Marcellum, e quibus fragmenta extant apud Eusebium v. 16. et 17. Itaque et infra cap. 39. Hieronymus ait Rhodonem Miltiadis meminisse in opere suo quod adversus Montanum, Priscam, Maximillamque composuit. FABRICIUS. De horum librorum adversus Montanistas auctore, quem quidem Rhodonem fuisse, Hieronymum secutus Vallarsius censet, plura nos ad Fragmenta eorundem.

RHODONIS,

QUI VERGENTE AD FINEM SÆCULO SECUNDO FLORUIT.

FRAGMENTA.

Ex Opere adversus Marcionis Hæresin, Ad Callistionem.

I. — ΔΙΑ τοῦτο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἀσύμφωνοι γεγό- 5
νασιν (Marcionitæ)· ἀσυστάτου γνώμης ἀντιποιούμενοι.
ἀπὸ γὰρ τῆς τούτων ἀγέλης Ἀπελλῆς μὲν ὁ τῇ πολιτείᾳ
σεμνυνόμενος καὶ τῷ γήρᾳ, μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ· τὰς δὲ
προφητείας, ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος· πειθόμενος
ἀποφθέγμασι παρθένου δαιμονώσης, ὄνομα Φιλουμένης. 10
ἕτεροι δὲ καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ ναύτης Μαρκίων, δύο ἀρχὰς
εἰσηγοῦνται· ἀφ' ὧν εἰς Πότιτός τε καὶ Βασιλικός.
καὶ οὗτοι μὲν κατακολουθήσαντες τῷ Ποντικῷ λύκῳ, καὶ

Propterea inter se ipsi dis-
sentiunt, quippe qui ejusmodi
doctrinam tuentur quæ omnino
stare non potest. Nam ex il-
lorum grege Apelles quidem
sanctioris vitæ cultum et senec-
tutem præ se ferens, unum fa-
tetur esse principium: prophe-
tarum autem oracula ex adver-

sario spiritu profecta esse dicit,
virginis cujusdam dæmoniæ 15
nomine Philumenæ responsis
inductus. Alii vero perinde
ac Marcion ipse, duo inducunt
principia: inter quos est Po-
titus et Basilicus. Hi ergo 20
Ponticum illum lupum secuti,
cum divisionem rerum æque ac

μὴ εὐρίσκοντες τὴν διαίρεσιν τῶν πραγμάτων ὡς οὐδὲ
ἐκεῖνος, ἐπὶ τὴν εὐχέρειαν ἐτράποντο· καὶ δύο ἀρχὰς
ἀπεφώνησαντο ψιλῶς καὶ ἀναποδείκτως. ἄλλοι δὲ πάλιν
ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξοκείλαντες, οὐ μόνον δύο,
5 ἀλλὰ καὶ τρεῖς ὑποτίθενται φύσεις· ὧν ἐστὶν ἀρχηγὸς
καὶ προστάτης Σύνερος, καθὼς οἱ τὸ διδασκαλεῖον
αὐτοῦ προβαλλόμενοι λέγουσι. Hæc affert Eusebius lib. v.
Hist. cap. 13. statimque his subjungit quæ hic sequuntur.

Γράφει δὲ ὁ αὐτὸς (Rhodon) ὡς καὶ εἰς λόγους ἐληλύθοι τῷ
10 Ἀπελλῇ, φάσκων οὕτως·

Ὁ γὰρ γέρον Ἀπελλῆς συμμίζας ἡμῖν, πολλὰ μὲν
κακῶς λέγων ἡλέγχθη· ὅθεν καὶ ἔφασκε μὴ δεῖν ὅλως
ἐξετάζειν τὸν λόγον, ἀλλ' ἕκαστον ὡς πεπίστευκε δια-
μένειν. σωθήσεσθαι γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἐσταυρωμένον
15 ἡλπικότας ἀπεφαίνετο· μόνον ἂν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς εὐ-
ρίσκωνται. τὸ δὲ πάντων ἀσάφেষτατον ἐδογματίζετο
αὐτῷ πρᾶγμα, καθὼς προειρήκαμεν, τὸ περὶ Θεοῦ. ἔλεγε
μὲν γὰρ μίαν ἀρχὴν, καθὼς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος.

Εἶτα προθεῖς (inquit Eusebius) αὐτοῦ (Apellis) πᾶσαν τὴν δόξαν
20 ἐπιφέρει φάσκων·

ille reperire non possent, ad te-
meritatem deflexerunt, et duo
rerum principia nude et absque
ulla demonstratione pronuntia-
25 runt. Alii rursus ab his tan-
quam tempestate in pejus ab-
repti, non duas solum, sed tres
naturas posuerunt: quorum, ut
disciplinæ illius sectatores me-
30 morant, princeps et antesignanus
fuit Syneros.

Idem Rhodon se cum Apelle col-
locutum esse scribit his verbis.

Senex enim Apelles inito no-
35 biscum colloquio, multo quidem
perperam dicere convictus est.

Quamobrem etiam asserebat non
esse omnino examinandam fidem;
sed unumquemque in eo quod
semel imbibisset, perstare oportere.
Quippe eos qui in Cruci-
fixo spem suam collocassent, ser-
vandos esse affirmabat, dummodo
in bonis operibus deprehenderen-
tur. Rem vero omnium obscu-
rissimam esse statuebat, ut dixi-
mus, quæstionem de Deo. U-
num siquidem principium esse
dicebat, sicut et nostra religio
docet.

Universa deinde ejus doctrina in
medium prolata, hæc subjungit.

Λέγοντος δέ μου πρὸς αὐτὸν, πόθεν ἡ ἀπόδειξις αὐτῇ σοι, ἢ πῶς δύνασαι λέγειν μίαν ἀρχὴν φράσον ἡμῶν ἔφη, τὰς μὲν προφητείας ἑαυτὰς ἐλέγχειν, διὰ τὸ μηδὲν ὅλως ἀληθὲς εἰρηκέναι. ἀσύμφωνοι γὰρ ὑπάρχουσι καὶ ψευδεῖς, καὶ ἑαυταῖς ἀντικείμεναι. τὸ δὲ πῶς ἐστὶ μία ἀρχή, 5 μὴ γινώσκειν ἔλεγεν, οὕτω δὲ κινεῖσθαι μόνον. εἴτ' ἐπομοσαμένου μου τάληθές εἰπεῖν, ὥμνυν ἀληθεύων λέγειν, μὴ ἐπίστασθαι πῶς εἰς ἐστὶν ἀγέννητος Θεός, τοῦτο δὲ πιστεύειν. ἐγὼ δὲ γελάσας, κατέγων αὐτοῦ· διότι διδάσκαλος εἶναι λέγων, οὐκ ᾔδει τὸ διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ 10 κρατύνειν.

Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ συγγράμματι (pergit dicere Eusebius) Καλλιστίωνι προσφωνῶν, ὁ αὐτὸς μεμαθητεῦσθαι ἐπὶ Ῥώμης Τατιανῷ ἑαυτὸν ὁμολογεῖ. φησὶ δὲ καὶ ἐσπουδάσθαι τῷ Τατιανῷ προβλημάτων βιβλίον· δι' ὧν τὸ ἀσαφὲς καὶ ἐπικεκρυμμένον τῶν θείων 15 γραφῶν παραστήσειν ὑποσχόμενον τοῦ Τατιανοῦ, αὐτὸς ὁ Ῥόδων ἐν ἰδίῳ συγγράμματι τὰς τῶν ἐκείνου προβλημάτων ἐπιλύσεις ἐκθήσεσθαι ἐπαγγέλλεται. φέρεται δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξαήμερον ὑπόμνημα.

Cum vero ipsi dicerem: Unde hæc tibi demonstratio, aut qua ratione affirmare potes unum esse principium? Dic nobis si placet? Tum ille respondit: Prophetias eo quod nihil omnino veri dicant, seipsas refellere. Sunt enim, aiebat, dissonantes et falsæ, ac sibimetipsis contrariæ. Porro qua ratione unicum esset principium, se quidem nescire profitebatur; sed tamen moveri atque impelli ut ita sentiret. Post hæc cum eum jurejurando adegissem, ut ex animi sui sententia loqueretur: juravit se verum dicere, nec se omnino scire

qua ratione unus esset inginitus 20 Deus, se tamen ita credere. His auditis ego hominem deridens reprehendi, qui cum se doctorem profiteretur, doctrinam suam rationibus confirmare non posset. 25

Ceterum in eodem libro quem Callistioni nuncupavit, Romæ a Tatiano se eruditum esse testatur. Refert etiam a Tatiano elucubraturum esse Quæstionum librum: in quo 30 cum Tatianus obscuros atque involutos sacræ Scripturæ locos se expositurum esse promississet, ipse Rhodon solutiones Quæstionum Tatiani peculiari opere editurum se 35 esse profitetur. Exstant etiam ejusdem in Hexaameron commentarii.

ANNOTATIONES IN RHODONIS FRAGMENTA.

P. 438. l. 5. Διὰ τοῦτο καὶ &c.] Præmisit Eusebius, 'Εν τούτῳ (regnante Commodο) καὶ 'Ρόδων γένος τῶν ἀπὸ 'Ασίας· μαθητευθεὶς ἐπὶ 'Ρώμης ὡς αὐτὸς ἱστορεῖ Τατιανῶ, ὃν ἐκ τῶν πρόσθεν ἔγνωμεν, διάφορα συντάξας βιβλία, μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ πρὸς τὴν Μαρκίωνος παρατέτακται αἵρεσιν· ἦν καὶ εἰς διαφόρους γνώμας κατ' αὐτὸν διαστᾶσαν ἱστορεῖ· τοὺς τὴν διάστασιν ἐμπεποιηκότας ἀναγράφων, ἐπ' ἀκριβές τε τὰς παρ' ἐκάστῳ τούτων ἐπινενοημένας διελέγχων ψευδολογίας. ἄκουε δ' οὖν καὶ αὐτοῦ ταῦτα γράφοντος· ΔΙΑ τοῦτο καὶ &c. *Per idem tempus Rhodon oriundus ex Asia, et in urbe Roma, ut ipse scribit, a Tatiano illo cujus supra meminimus eruditus, varios conscripsit libros, et cum reliquis adversus Marcionis hæresim decertavit. Quam quidem sua ætate in diversas scissam esse sententias narrat, auctores illius dissensionis in libris suis referens, et mendacia a singulis eorum excogitata diligenter coarguens. Audi ergo, si placet, eum ita scribentem: PROPTEREA, inquit, inter &c.*

Ibid. l. 7. 'Απελλῆς μὲν ὁ τῇ πολιτείᾳ σεμνυνόμενος καὶ τῷ γῆργ] Rufinus vertit *qui abstinentiæ et senectutis prærogativa usus, &c.* Recte. nam πολιτεία simpliciter et absolute poni solet pro abstinentia et strictiore quadam disciplina. Ita Clemens Alexandrinus in exordio libri primi Stromat. bis usurpat. Sed non video, quomodo Apelles jactare se ob continentiam potuerit, qui a Marcione ob stuprum ejectus, Alexandriam secessit, ut auctor est Tertullianus in libro de præscriptionibus.

(cap. 30.) Quocirca videndum, ne vox πολιτεία hoc loco aliud quidpiam significet, et pro Decurionatu sumatur. Nam Decuriones, πολιτευόμενοι seu πολιτευταὶ dicebantur a Græcis, ut pluribus notavi ad Amm. Marcellinum. Posset etiam quis suspicari, scribendum hic esse τῇ πολιᾷ σεμ. καὶ τῷ γήρῳ. Nam senex Apelles vulgo dicebatur. Sic eum nominat Rhodon infra, et Hieronymus in catalogo. Confirmat hanc emendationem Eusebius in lib. vi. cap. 39. ubi de Alexandro episcopo. λιπαρῷ γήρει καὶ σεμνῇ πολιᾷ κατεστεμμένος. Sed et Symeon Metaphrastes in Actis Phileæ ita loquitur: καὶ πῶς τοιαύτη φησὶν γήρῳ καὶ πολιᾷ σεμνυνόμενος &c. Verba sunt Judicis apud Phileam. VALESIIUS. Ex verbis vero Rhodonis ductum est a nonnullis argumentum contra narrationis Tertullianæ veritatem. Vid. Lardneri *Hæreticorum Hist.* opus postumum, cap. xii. §. 3. Ceterum additum est ἀπὸ ante voces καὶ τῷ γήρῳ in *cod. Bodl.* quasi in eo positus esset gignendi casus. Exhibet τὸ *MS. Norfolk.* Nicephorus τὸ γήρας, et præterea τὴν πολιτείαν. Nunc quoque τὴν πολιτείαν et τὸ γήρας Burtonus ex Nicephoro et *codd. Paris. et Florentinis* in Eusebium recepit.

P. 438. l. 8. τὰς δὲ προφητείας &c.] Conferas Rhodonis ῥῆσιν III. Eusebiumque post ejusdem Fragmenta supra allatum.

Ibid. l. 9. ἀποφθέγμασι] ἀποφθέγματι *ed. Steph.* Extat lectio altera apud *Niceph. Gruteri Lectt. Valesii ed. codicesque nostros MStos.* Nunc excipit *Regium* tantum *codicem* Burtonus ex *MSStis* ab eo collatis. Mox apud *Niceph.* legitur δαυω-
νιάδους παρθένου.

Ibid. l. 10. ὄνομα Φιλουμένης] Philumenæ duobus in locis operis a Valesio ante laudati mentionem facit Tertullianus, scil. capp. 6. et 30. libelli *De præscriptione Hæret.* In posteriore autem horum locorum hæc scribuntur. *Si et Apellii stemma retractandum est, tam non (for. non tam) vetus et ipse, quam Marcion institutor et præformator ejus; sed lapsus in feminam desertor continentiae Marcionensis ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Inde post annos regressus non melior, nisi tantum, qua jam non Marcionites, in alteram feminam impegit, illam virginem Philumenen, quam supra edidimus, postea vero immane prostibulum, et ipsam, cujus emerge-
mate circumventus, quas ab ea didicit Phaneroeis scripsit.*

P. 438. l. 11. ὁ ναύτης Μαρκίων] Hæc est codicis Regii lectio, quam confirmat interpretatio Rufini. Sic enim ille: *Alii autem, sicut ipse nauta Marcion, duo esse principia introducunt.* Certe Tertullianus in libro de præscriptionibus, testatur Marcionem initio navicularium fuisse. *Ubi tunc, inquit, Marcion Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus?* Et in libro I. adversus Marcionem cap. 18. *Nos Marcionem nauclerum novimus, non regem non Imp.* Et in lib. iii. cap. 6. et lib. iv. cap. 9. et initio lib. v. In reliquis tamen exemplaribus Maz. Med. et Fuketii, necnon apud Nicephorum desunt hæ voces ὁ ναύτης. VALESIIUS. Omittunt *Codicis* quoque *Veneti Lectt.* et *margo ed. Genev.* Dici posset, enatam esse hanc vocem ex vicina αὐτὸς, sed cum Marcionem nautam fuisse, certe sic appellatum esse, ex Tertulliano constet, nostraque lectio, utpote in Rufino jam obvia, sit antiquior altera, dicendum potius est, ab eadem voce αὐτὸς absorptam esse hanc jam ante Nicephori tempora in nonnullis eodd. Cæterum haud displicet S. V. Walchii sententia, qui ob Pontum patriam, rei nauticæ admodum deditam, Marcioni hanc appellationem inditam putat. STROTH. Desunt voces ὁ ναύτης in *Cod.* quoque *Savil.* et in versione Valesii; sed in *MS. Norfolk.* ὁ σὺν αὐτοῖς pro ὁ ναύτης scriptum extat. Omittere voces ὁ ναύτης *codd. Florentinos,* nunc addit Burtonus, et *cod. Dresdensen.* Heinichen. in *Supplemento Notarum.*

P. 438. l. 12. Πότιμος] Πότιμος *ed. Steph.* Rectius in codice Maz. Med. Fuk. et Saviliano legitur Πότιτος. Sic enim Theodoritus in libro I. hæreticarum fabularum, et Rufinus eum nominant. VALESIIUS. Citat testem pro lectione Πότιμος Strothius *Christophorsonum,* cujus tamen *versio Potinum* præfert, notatque vir cl. Πόντικος apud *Niceph.* extare, quod quidem *MS. noster Norfolk.* habet. Πότιμος scribi in *codd. Reg. et Paris. 1.* addit nunc Burtonus.

Ibid. l. 13. τῷ Ποντικῷ λύκῳ] Ittigius Dissert. *De Hæresiarchis,* sect. ii. cap. 8. p. 156. "Inter Marcionis discipulos
" fuit Lucanus, quem sub nomine Λύκου, seu lupi Pontici a
" Rhodone apud Eusebium lib. v. cap. 13. *Histor. Eccles.* in-
" telligi existimat Baronius. Verum Marcioni potius id cog-
" nomen a Rhodone attributum fuisse, præcedentium ver-
" borum contextus indicat."

P. 439. l. 2. ἐπὶ τὴν εὐχέρειαν ἐτρέποντο] Vertit Valesius, *ad temeritatem deflexerunt*. Rectius opinor, vetus interpres Rufinus. *Sed non inuenientes exitum operum, sicut nec illi quidem, ad ea quæ putarent esse facilia conversi sunt*. Hesychius habet Εὐχέρεια. κοῦφότης. Conferend. *Stephani Thes. Ling. Gr.* p. 1506. edit. Barker. Solutionem quæstionis de origine mali quæsitabant.

Ibid. l. 6. προστάτης Σύνερος] πρωτοστάτης σ. MS. Norfolk. Gallandius, qui in tomo ii. *Bibliothecæ suæ Patrum Rhodonis* Fragmenta posuit, S. Augustinum hic affert in lib. *de Hæres.* cap. xxii. *Marcion, a quo Marcionitæ, Cerdonis secutus est dogmata de duobus principiis: quamvis Epiphanius eum tria dicat asseruisse principia, Bonum, Justum, Præcū. Sed Eusebius Synerum quendam, non Marcionem, trium principiorum atque naturarum scribit auctorem*. Mox Burtonum secutus διδασκαλεῖον pro διδασκάλιον ex *codd. Reg. Norf. et Par.* 1. nunc reposui. Paulo post restituit Stephani lect. ελληλύθει pro ελληλύθου Burtonus testatus *codd. Reg. Savil. Par.* 1. et *Flor.* 1, 2.

Ibid. l. 15. εὐρίσκονται] Habet *Nicephorus*, qui multa tamen pro libitu refinxit, εἶγε μόνον ἔργοις ἀγαθοῖς ἐξετάζονται. Sed firmat lectionem alteram vetus interpres *Rufinus*.

Ibid. l. 16. τὸ δὲ πάντων ἀσαφέστατον] Rufinus legit σαφέστατον, ut ex versione ejus constat quæ sic habet: *Manifeste tamen decernebat de Deo, sicut prædiximus, unum esse principium*. Quam lectionem secutus est etiam Christophorsonus. Verum hæc interpretatio ferri non potest. Primum enim verbum ἐδογματίζετο passivam habet significationem. Deinde, tantum abest ut Apelles disputationem de Deo, manifestam atque expeditam esse diceret. Quin potius asserebat, rem esse omnium obscurissimam; prorsusque nihil sciri posse de Deo, ac ne ipsos quidem prophetas quidquam de Deo manifeste, atque ut res est pronuntiasse, quemadmodum infra docet Rhodon. VALESIIUS. Affert Strothius *Gruteri Lectt.* et *Marg. Exemplaris Jonesiani ἀσφαλέστατον* præ se ferentes. Illud σαφέστατον MS. Norfolk. exhibet.

Ibid. l. 17. τὸ περὶ Θεοῦ] Addidit Valesius articulum τοῦ ante Θεοῦ, sed expunctum hunc a Strothio ego quoque neglexi, neque enim idem agnoscitur *codd. Bodl. et Norfolk.* Ab hoc autem posteriore libro etiam τὸ abest. Illud τοῦ ante Θεοῦ

abesse a *codd.* *Regio* et *Parisinis* nunc testatus est Burtonus, qui ipse id omisit, sed de scriptura *codd. Med. et Fuket.* se dubitare ait.

P. 439. l. 17. ἔλεγε μὲν γὰρ] Particulam μὲν, quæ abest ab editis, addiderunt *MSS. Bodl. et Norfolc.* ut hæc conjungerentur cum sequentibus verbis λέγοντος δέ. Aitque nunc Burtonus, expunxisse particulam μὲν hoc non perspecto librariorum, sed servatam illam particulam in *codd.* quoque *Maz. et Florentinis.* Scribi vero μὲν pro γὰρ in *MS. Bodl.* refert Burtonus, quem secutus ego μὲν in textum nunc recipio.

Ibid. l. 19. προσθεῖς] προσθεῖς *Christoph. Lectt. et Margo Exempl. Jonesiani, Stroth.* Adlinitum quoque est *Margini exempli Scaligerani ed. Steph.* quod in biblioth. Leidensi servatur. Mox absunt voculæ μου et ἡ a *MSto Norfolc.* Abesse μου a *cod. Veneto,* et ἡ a *cod. Paris. 1.* nunc addit Burtonus.

P. 440. l. 7. ὤμνουν ἀληθεύων λέγειν] Revocat in textum suum *Strothius Stephani Nicephorique* lectionem, ὤμνουν ἀληθεύειν λέγων, sed *Valesii* illam, quæ perinde est, et fortasse elegantior, atque ex scriptis *Valesianis* proculdubio profecta, nostri *codices* confirmant. Addidit δὲ post ἐπίστασθαι *Niceph.* Habet ὤμνουν ἀληθεύειν λέγων *MS.* quidem *Paris. alter,* et teste *Heinichen*o in *Supplemento Notarum codex Dresdensis,* de reliquis tacet Burtonus.

Ibid. λέγειν μὴ ἐπίστασθαι] In eo quidem non valde reprehendendus erat *Apelles,* quod diceret nescire se quomodo unus esset inginitus Deus, se tamen ita credere. Verum in eo aberrabat, quod prophetias quibus ea de uno et inginito Deo doctrina traditur, prorsus repudiabat; et quod philosophiæ imperitissimus, aliorum se doctorem profitebatur. Hac de causa merito a Rhodone suggillatur. *Valesius.* De sententia *Apellis* res hujusmodi ἀναποδείκτως statuentis, ut narrat Rhodo, fusiorem suam narrationem *Epiphanius* brevavit in *Indiculo Hæresium;* Καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια Μαρκίωνι καὶ Λουκιανῷ κακίζει τὴν πᾶσανποίησιν, καὶ τὸν πεποιηκότα οὐχ ὁμοίως δὲ τοῦτοις τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο, ἀλλὰ μίαν μὲν ἀρχὴν, καὶ ἓνα Θεὸν ὄντα ἀνώτατον καὶ ἀκατονόμαστον, αὐτὸν δὲ τὸν ἓνα πεποιηκεῖν ἄλλον· καὶ οὗτος ὁ γεγονώς, πονηρὸς εὐρεθεὶς, ἐποίησεν ἐν τῇ αὐτοῦ φανλότῃ τὸν κόσμον. p. 231. ed. *Petavii.* Vid. et *Anacephal.* ejus p. 143. Etsi vero hinc constat, turpiter lapsum

esse in opinione sua de Deo creatore Apellem, is tamen perinde ac Marcionitæ, Christum filium esse τοῦ ἀπὸ ἀγαθοῦ Θεοῦ statuebat, teste eodem Epiphanio *Hæres.* xlv. n. 2. p. 381. Consimiliter, simul et egregie, hæc de Apelle jam scripserat Origenes in *Commentario* suo in *Epistolam Pauli ad Titum*, quæ conservavit Pamphilus Martyr in *Apologia*. *Sed et Apelles, licet non omnibus modis Dei esse deneget legem, vel prophetas, tamen et ipse hæreticus designatur, quoniam Dominum hunc qui mundum edidit, ad gloriam alterius ingeniti et boni Dei eum construxisse pronuntiat, illum autem unigenitum Deum in consummatione sæculi misisse Jesum Christum ad emundationem mundi, rogatum ab eo Deo, qui eum fecerat, ut mitteret Filium suum ad mundi sui correctionem.* S. Pamphili *Apologia pro Origene*, cap. i. p. 12. tom. iv. *Biblioth. PP. Gallandianæ*.

P. 440. l. 8. τοῦτο δὲ πιστεύειν] τούτῳ *MS. Norfolc. et Niceph.*
 Ibid. l. 18. ὑπόμνημα] ὑπομνήματα habet *ed. Steph.* atque ita refinxit verba Nicephorus, ac si hoc idem invenisset. Lectionem vero *Valesii* firmant etiam *Rufinus Hieronymusque De Viris Ill.* cap. xxxvii. non tantum *codices Bodl. et Norfolc.* quibus nunc addit Burtonus cæteros omnes in gratiam ejus collatos præter *Paris. alterum.* In *Florentinis* vero tota sententia omissa est. Ceterum hæc de Apelle proxime post Eusebius subjunxit. Ὁ γέτοι Ἀπελλῆς οὗτος μυρία κατὰ τοῦ Μωϋσέως ἡσέβησε νόμον· διὰ πλείονων συγγραμμάτων τοὺς θείους βλασφημίας λόγους, εἰς ἔλεγχόν τε, ὥς γε δὴ ἐδόκει, καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν, οὐ μικρὰν πεποιημένος σπουδὴν. *Iste porro quem diximus Apelles, plurima adversus legem Mosaicam impie est locutus, multisque libris maledicentissimis oracula divina insectatus est, dum ea confutare, et ut quidem sibi videbatur, penitus evertere, ingenti studio molitur.* Quæ quasi a Rhodonis *Commentario in Hexæmeron* mutuo accepta Rufinus quidem ita vertit; *Est autem ejusdem (Rhodonis) et in Hexæmeron commentarius, in quo refert, quod Apelles quamplurima adversum legem Moyse &c.* An vero promissis steterit Rhodo, non docere nos Eusebium, recte monet Lumperus *Hist. Theologico-Crit.* Vol. iv. p. 11. neque enim Hieronymum memorare tale Rhodonis opus, Ἐπὶ λυσιν, seu, *Solutionem Quæstionum a Tatiano propositarum.*

S. SERAPIO.

S. SERAPIO.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*, cap. xii.
p. 115.

SERAPION, ^a undecimo Commodi Imp. anno Antiochiæ episcopus ordinatus, scripsit Epistolam ad Caricum et Pontium de hæresi Montani, in qua et hæc addit: *Ut autem sciatis falsi hujus dogmatis, id est, novæ prophetiæ ab omni mundo insaniam reprobari, nisi vobis Apollinaris beatissimi qui fuit in Hierapoli Asiæ episcopus litteras.* (Euseb. v. 19.) Ad Dominum quoque, qui persecutionis tempore ad Judæos declinaverat, volumen composuit, et alium de Evangelio, quod sub nomine Petri fertur, librum ad Rhosensem Ciliciæ

^a Annus xi. Commodi postquam solus imperaverat, cum an. Christi 190. vel 191. convenit. Hieronymum autem hoc loco atque Eusebium, qui in *Chronico* ordinationem Serapionis huic anno Commodi apposuit, erravisse scribit post Lequinium in *Orient. Christ.* tom. ii. p. 703. cl. Gallandius Prolegom. tom. ii. *Bibliothecæ PP.* p. xxii. Serapionisque episcopatus initia in vii. vel viii. Imp. Severi annum confert, sive A. C. 199. Eundem Lequinii calculum tuetur *L'Art de vérifier les dates*, pag. 245. At vero Henricus Dodwellus in Dissertatione nondum edita de Theophilo Antiocheno, ubi successionem constituit episcoporum Antiochensium a martyrio S. Ignatii A. C. 115 ad mortem Serapionis, successionemque

ecclesiam, quæ in hæresin ejus lectione diverterat. Leguntur et sparsim ejus breves Epistolæ, auctoris sui ἀσκήσει et vitæ congruentes ^b.

Asclepiadis, sibi colligit, successisse decedenti vitâ Maximino anno 182, Serapionem. Is certe secundo ecclesiæ sæculo, sed aliquandiu post initia sectæ Montani, scripsit.

^b Sunt quidem Eusebii verba in *Lib. Hist. vi. cap. 12.* τοῦ δὲ Σεραπίωνος τῆς περὶ λόγων ἀσκήσεως καὶ ἄλλα μὲν εἰκὸς σώζεσθαι παρ' ἐτέροις ὑπομνήματα, — καὶ ἄλλαι πρὸς ἐτέρους ἐπιστολαί, hoc vero pro sanctitate Serapionis testimonium de suo posuisse Hieronymus videtur. Hujus memoriam celebrant Martyrologia 30 Octobris.

S. SERAPIONIS

ANTIOCHENI EPISCOPI,

QUI FINE SÆCULI SECUNDI FLORUIT,

FRAGMENTA.

5 EX EPISTOLA AD CARICUM ET PONTIUM.

ὍΠΩΣ δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆτε ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης
τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας (scil. Monta-
nistarum hæresis) ἐβδέλυκται ἡ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ τῇ ἐν
κόσμῳ ἀδελφότητι, πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολι-
10 ναρίου τοῦ μακαριωτάτου γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς
Ἀσίας ἐπισκόπου γράμματα. Attulit hæc Eusebius lib. v.
Hist. c. 19; ubi proxime post pergit scribere,

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τοῦ Σαραπίωνος ἐπιστολῇ, καὶ ὑποσημειώσεις
φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων· ὧν ὁ μὲν τις ὧδέ πως ὑπεσημήνατο·
15 Αὐρήλιος Κυρήνιος μάρτυς ἐρρώσθαι ὑμᾶς εὐχομαι· ὁ δὲ τις
τοῦτον τὸν τρόπον· Ἀἴλιος Πούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ

Atque ut sciatis, inquit, qua-
liter universa quæ in terris est
fraternitas, operationem illam
20 simulatæ factionis, quæ nova
prophetia nominatur, aversata
atque abominata est, beatissimi
patris Claudii Apollinaris qui
Hierapolitanæ urbis in Asia epi-
25 scopus fuit, literas ad vos misi.

In eadem Serapionis epistola
leguntur subscriptiones variorum
episcoporum. Quorum unus sub-
scripsit in hunc modum: Aure-
lius Cyrenius martyr opto vos
bene valere. Alter autem hoc
modo: Ælius Publius Julius
Deuelti coloniae Thraciæ epi-
scopus: testor Deum qui in

Κολωνείας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος· ζῇ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι Σωτᾶς ὁ μακάριος ὁ ἐν Ἀγχιάλῳ ἠθέλησε τὸν δαίμονα τῆς Πρισκίλλης ἐκβαλεῖν, καὶ οἱ ὑποκριταὶ οὐκ ἀφῆκαν. καὶ ἄλλων δὲ πλείωνων τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων συμψηφῶν τούτοις ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασιν αὐτόγραφοι φέ-
5 ρονται σημειώσεις.

cælis est, quod beatus Sotas qui est Anchiali, Dæmonium Priscillæ ejicere voluit, sed hypocritæ nequaquam permiserunt. Sed et aliorum complurium episco-

porum idem cum illis sentientium subscriptiones propriis ipsorum manibus appositæ, in illa quam dixi
10 epistola leguntur.

EX LIBRO DE EVANGELIO,
QUOD SUB NOMINE PETRI FEREBATUR.

Ἡμεῖς γὰρ ἀδελφοὶ, καὶ Πέτρον καὶ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ἀποδεχόμεθα ὡς Χριστόν· τὰ δὲ ὀνόματι¹⁵ αὐτῶν ψευδεπίγραφα, ὡς ἔμπειροι παραιτούμεθα· γινώσκοντες ὅτι τὰ τοιαῦτα οὐ παρελάβομεν. ἐγὼ γὰρ γενόμενος παρ' ὑμῖν, ὑπενόουν τοὺς πάντας ὀρθῇ πιστεὶ προσφέρεσθαι. καὶ μὴ διελθὼν τὸ ὑπ' αὐτῶν προφερόμενον ὀνόματι Πέτρου εὐαγγέλιον, εἶπον· ὅτι εἰ τοῦτό²⁰ ἐστὶ μόνον τὸ δοκοῦν ὑμῖν παρέχειν μικροψυχίαν, ἀναγινωσκέσθω· νῦν δὲ μαθὼν ὅτι αἰρέσει τινὶ ὁ νοῦς

Nos enim fratres, et Petrum et reliquos apostolos, perinde ac Christum ipsum suscipimus. Sed quæ nomen illorum falso inscriptum præferunt, ea nos utpote gnari ac periti repudiamus, quippe qui compertum habemus ea nos a majoribus minime accepisse. Ego quidem cum ad vos venissem, existimabam om-

nes rectæ fidei callem tenere. Et cum evangelium illud quod Petri nomine inscriptum ab iis²⁵ offerebatur, non perlegissem, dixi: si quidem hoc solum est quod simultatem parit inter vos, legatur. Nunc vero cum ex iis quæ mihi dicta sunt, plane per-³⁰ spexerim quod mens illorum hæresim tunc occultam tegebat,

αὐτῶν ἐνεφώλευεν ἐκ τῶν λεχθέντων μοι, σπουδάσω
 πάλιν γενέσθαι πρὸς ὑμᾶς. ὥς τε ἀδελφοὶ προσδοκᾷτέ
 με ἐν τάχει. ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ καταλαβόμενοι (Vet. Interp.
 κατελάβομεν) ὁποίας ἦν αἵρέσεως ὁ Μαρκιανὸς, καὶ (Idem
 5 δς καὶ) ἑαυτῷ ἠναντιοῦτο μὴ νοῶν ἃ ἐλάλει, ἃ μαθήσεσθε
 ἐξ ὧν ὑμῖν ἐγράφη. ἐδυνήθημεν γὰρ παρ' ἄλλων τῶν
 ἀσκησάντων αὐτὸ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον, τουτέστι παρὰ
 τῶν διαδόχων τῶν καταρξαμένων αὐτοῦ, οὓς Δοκητὰς
 καλοῦμεν (τὰ γὰρ φρονήματα τὰ πλείονα, ἐκείνων ἐστὶ
 10 τῆς διδασκαλίας) χρησάμενοι παρ' αὐτῶν διελθεῖν· καὶ
 εὐρεῖν τὰ μὲν πλείονα τοῦ ὀρθοῦ λόγου τοῦ Σωτῆρος·
 τινὰ δὲ προσδισταλμένα, ἃ καὶ ὑπετάξαμεν ὑμῖν.
 Attulit Eusebius lib. vi. *Hist.* cap. 12.

iterum ad vos venire properabo.
 15 Proinde fratres brevi me ex-
 spectate. Cum autem depre-
 henderim cujus opinionis et sec-
 tæ fuerit Marcianus, qui et sibi
 ipse repugnabat non intelligens
 20 quæ diceret, sicut cognoscetis ex
 iis quæ ad vos scripta sunt. Mu-
 tuati enim supradictum evan-
 gelium ab iis qui illud didice-
 rant et continua exercitatione
 25 versaverant, hoc est a succes-

soribus eorum qui Marciano
 præiverunt, quos Δοκητὰς voca-
 mus (quippe ex horum schola
 pleræque illius opinioniones fluxere)
 legendi copiam nacti sumus: et
 deprehendimus multa quidem in
 illo evangelio cum recta Serva-
 toris nostri fide consentire: non-
 nulla vero discrepantia a rectæ
 fidei ratione adjuncta esse, quæ
 et vestra causa subjecimus.

Socratis historici testimonium pro recta SERAPIONIS fide de Christi
 anima humana; vide supra in S. APOLLINARIS Fragmentis, p. 162.

ANNOTATIONES IN S. SERAPIONEM.

P. 451. l. 6. Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἶδητε &c.] Eusebius præmisit, Τῶν δὲ Ἀπολιναρίων κατὰ τῆς δηλωθείσης αἵρέσεως (sc. Montanistarum) μνήμην πεποιήται Σαραπίων, ὃν ἐπὶ τῶν δηλουμένων χρόνων μετὰ Μαξιμῶνον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας γενέσθαι κατέχει λόγος. μέμνηται δὲ αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Καρικὸν καὶ Ποντικόν (Ποντίον *Niceph. Hieron. Eusebiusque* infra lib. vi. cap. 12.) ἐν ᾗ διευθύνων καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἐπιλέγει ταῦτα: ὍΠΩΣ δὲ καὶ τοῦτο εἶδητε &c. *Apollinarius autem scriptorum adversus supradictam hæresim mentionem facit Serapio, qui circa hæc tempora Antiochenæ ecclesiæ episcopus post Maximinum fuisse dicitur. Nam in epistola quam ad Caricum et Ponticum scripsit, eandem refellens hæresim Apollinarem nominat his verbis: ATQUE ut sciatis, inquit, &c.*

Ibid. εἶδητε] Hanc *R. Stephani* lectionem, quam exhibet *Nicephorus*, revocavit *Strothius*. Porro *Hieron.* et *Rufinus* habent *sciatis*. Sed *Valesio* ex scriptis suis, quantum conjicere licet, ἴδῃτε ponenti, patrocinator cod. *Bodl.* seu *Savil.* et, ni fallor, cod. quoque *Norfolc.* Nunc præter *Valesii codd. Maz. Med. et Fuket.* addit *Burtonus*, qui ipse lectionem ἴδῃτε secutus est, *Venetum MStum.* Contra faciunt *Regius, Paris. uterque, unus*

e Florentinis et alter eorundem secunda manu correctus. Zimmerman. edidit εἰδῆτε, sed ἴδτε Heinichenus.

P. 451. l. 7. ἐπικαλουμένης νέας προφητείας] Tertullianus de jejuniis initio. *Hi Paraclete controversiam faciunt: propter hoc novæ prophetiæ recusantur.* Et in lib. iii. contra Marcionem sub finem de cælesti Hierusalem loquens. *Hanc et Ezechiel novit, et apostolus Joannes vidit, et qui apud fidem nostram est, novæ prophetiæ sermo testatur, ut etiam effigiem civitatis ante repræsentationem ejus conspectui futuram in signum prædicarit.* Et in libro iv. cap. 22. Et in lib. de Resurrectione carnis sub finem. Hieronymus in Catalogo ubi de Gaio, Firmilianus quoque in epistola ad Cyprianum. *Illi qui Cataphrygas appellantur, et novas prophetias usurpare conantur.* Et rursus in eadem epistola. *Plane quoniam quidam de eorum baptismo dubitant, qui etsi novos prophetas recipiunt &c.* Vetus auctor qui adversus Cataphrygas scripsit, in procemio ad Avircium Marcellum καὶ καταλαβὼν τὴν κατὰ Πόντον ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς νέας ταύτης, οὐχ ὡς αὐτοὶ φασὶ προφητείας, &c. Eodem referendum est quod legitur in præfatione Passionis SS. Perpetuæ et Felicitatis. *Itaque et nos, qui sicut prophetias, ita et visiones novas pariter repromissas et agnoscimus et honoramus &c.* quam quidam præfationem a Montanista quodam scriptam esse non dubito. Nam et superiora id docent, ubi dicit: *Sed viderint qui unam virtutem spiritus unius sancti pro ætatibus judicent temporum; cum majora reputanda sint novitiora quæque &c.* Psychicos enim alloquitur. VALESIIUS. ἐπιλεγομένης edit. Steph. Sed extat lectio Valesiana ἐπικαλουμένης apud Niceph. et codices omnes præter Regium et Parisinos, ut indicat nunc Burtonus.

Ibid. l. 8. παρὰ πάσῃ τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι] παρὰ πάσῃ τῇ ἐν Χριστῷ ἀδελφότητι τῇ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὄλην ed. R. Steph. Sed scripti codices Maz. Med. Fuk. ac Savilii scriptum habent τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, et voces illas quæ sequuntur, τῇ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὄλην, non agnoscunt; quod confirmat Rufinus. VALESIIUS. Notat Strothius, lectionem a Valesio receptam haberi in codicis Veneti Lectt. et Nicephoro, quibus addas cod. Norf. præter Savil. illum seu Bodl. Habet autem Nicephorus ἐν τῷ κόσμῳ. Et sic vertit Rufinus, quasi invenisset, παρὰ πάσῃ τῇ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὄλην ἀδελφότητι,

cujus interpretatio ita se habet, *ab omni fraternitate quæ in universo mundo est.* Cum lectione Valesiana consentire omnes MSS. præter *Regium* et *Parisinos* nunc ostendit Burtonus.

P. 451. l. 11. γράμματα] Fortasse *scripta* potius quam *litteras* vertendum. Vid. supra not. ad APOLLINARII Fragmenta, p. 172.

Ibid. l. 14. ὑποσημῆναι] ὑποσεσεμειωτο (sic) *M.S. Norfolk.* in quo codice mox ταῦτον pro τοῦτον ὑποσεσημειωται Stephani lectionem pluribus codicibus firmatam nunc revocavit Burtonus, sed cum Valesii MStis facit Nicephorus.

Ibid. l. 16. ἀπὸ Δεβελτοῦ Κολωνίας τῆς Θράκης] Sic supra innominatus auctor de Zotico episcopo dixit ἀπὸ Κομάνης. et Polycrates in epistola ad Victorem Papam Θρασέας ἀπὸ Εὐμερείας. Multa hujusmodi ἔθνικα efferuntur cum præpositione, ut notavit Stephanus in libro de urbibus. Develtum seu Develtum colonia in Thracia memoratur a geographis, et in nummis veteribus quos edidit Joannes Tristanus. Anchialus quoque quæ postea nominatur, urbs est Thraciæ satis nota. Sed non sine causa mirari subit, cur in hac epistola Serapionis Antiocheni episcopi, subscriptiones episcoporum Thraciæ fuerint adjectæ. Equidem si conjecturæ indulgere licet, existimo episcopos Thraciæ epistolam scripsisse ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ adversus prophetiam Montani. Eodem plane modo, quo presbyteri Viennensis ac Lugdunensis ecclesiæ super eodem negotio ad illas scripserant, sententiam suam de nova illa prophetia exponentes, ut supra retulit Eusebius. Certe has subscriptiones ad calcem alicujus epistolæ adjectas fuisse docet vel hæc una Aurelii Cyrenii subscriptio, *Aurelius Cyrenius martyr, opto vos bene valere.* Porro ipsius Serapionis epistolæ episcopos illos subscripsisse, nequaquam verisimile est. Primo quia Eusebius id non dicit, sed tantum subscriptiones plurium episcoporum in illa Serapionis epistola contineri, sicut Apollinaris Hierapolitani epistola eidem Serapionis epistolæ subjecta fuerat. Hoc enim consulto fecerat Serapio, ut plurium episcoporum auctoritate Montani sectam convinceret. Præterea qua ratione fieri posset, ut episcopi Thraciæ subscriberent literis episcopi Antiocheni? Credibilius itaque est id quod dixi, episcopos scilicet Thraciæ communi nomine scripsisse ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ. Quod autem Baro-

nus hæc in Concilio gesta esse censet in Annalibus ad annum Christi 173. numero 19. ægre id illi concesserim. Neque enim subscriptiones illæ Synodicas literas sapiunt; nec Eusebius ullum concilium vel in Asia ab Apollinare, vel in Græcia coactum esse scribit. Sed nec Tertulliani locus ex libro de jejuniis quicquam facit pro Baronio. *Aguntur præterea per Græcias illa certis in locis concilia ex universis ecclesiis, per quæ et altiora quædam in commune tractantur, et ipsa representatio totius nominis Christiani, magna veneratione celebratur.* Hic enim Tertullianus non de conciliis Catholicorum loquitur, sed de conventibus Montanistarum, ut sequentia aperte demonstrant. VALESIIUS. Habet *Niceph.* ἀπὸ τῆς Δεβελτῆς pro ἀπὸ Δεβελτοῦ. Tillemontio in *Mem. Eccl.* tom. iii. Art. *S. Serapion*, ut sentiret synodicam fuisse hujus epistolam, idonea causa videbatur episcoporum in illa subscriptiones; quas quidem in tomo ii. *Bibliothecæ* suæ *PP.* omisit Gallandius, dum Serapionis fragmenta una cum Valesii notis repetit. Sed cum Valesio consentit Dupinius in *Bibliotheca* sua *Auctorum Ecclesiast.* vol. I. p. 417. Interea conferas, quæ ad voces ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασι infra annotavi.

P. 452. l. 1. ζῆ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς] Similis est hæc jurisjurandi formula verbis conceptis Clementis Romani apud Basilium Magnum *De Sp. Sancto* cap. penult. quæ quidem sanctissimam Triadem testatur: ζῆ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ibid. l. 2. ὁ ἐν Ἀγχιάλῳ] Id est episcopus Anchiali, quod est oppidum in Thracia ut dixi. At Christophorsonus hæc ita vertit, quasi Sotas in urbe Anchialo dæmonium Priscillæ ejicere voluerit, quod falsum est. Neque enim Priscilla Anchialum venit; sed Sotas episcopus fama novæ illius prophetiæ excitus, ex Thracia in Phrygiam navigaverat, ibique Priscillam, non divino Spiritu; sed a dæmone agitari cernens, eam exorcismis purgare tentaverat. Non solus autem Sotas, sed et plurimi alii episcopi in Phrygiam tunc temporis profecti sunt, ad prophetiam illam de propinquo examinandam, ut diserte testatur anonymus ille scriptor in cap. 16. supra. Porro notandum est, Sotam mortuum jam fuisse, cum hæc scribebat Ælius Julius. Quod satis indicat vox illa μακάριος, quam Græci de mortuis solent usurpare. Quod si Sotas adhuc

superfuisset, ipse profecto hanc rem subscriptione sua firmasset. Sic etiam intelligendum est, quod Serapio Apollinarem μακαριώτατον appellat, quippe qui jam vivere desiisset. VALESIIUS. De usu vocis μακάριος ad DIONYSII CORINTHII Fragmenta supra aliquid notavi, p. 184.

P. 452. l. 3. τῆς Πρισκίλλης] Hæc Priscilla, seu Prisca, uti nonnulli eam nomine appellant, altera fuit ex duabus illis vel tribus mulierculis, quæ Montanum sectabantur. Alteris duabus Maximilla et Quintilla nomina erant referente Epiphanio, vid. enim *Hæres.* xlix. qui tamen de Quintilla tacet in *Hæres.* xlviii. et cognominem Caianæ hæresi adscribit Tertullianus initio Libri *de Baptismo*. Porro tres Montani assecclas nominat Caratariam, Maximillam, Priscillam, Joannes episcopus Monophysita apud Assemanum, *Biblioth. Oriental.* tom. ii. cap. xi. p. 88. Consimilis autem narrationis de daemonis exorcismo ad hasce mulieres pertinentis mentionem duo alii scriptores apud Eusebium fecerunt, APOLLONIUS et ANONYMUS CONTRA CATHARYGAS. Vide infra. Tum vero de alia quadam pseudo-prophetissa, fortasse ejusdem sectæ, apud Cappadociam agente simile quid refert Firmilianus in *Epistola* cap. 8; ait enim ab exorcista viro probato, convictum fuisse spiritum, quo illa ferebatur, malum, qui subtili fallacia etiam hoc paulo ante prædixerat venturum quendam aversum et tentatorem infidelem. Catholici nimirum spiritum erroneum objurgantes ulterius loqui prohibebant; ad loquendum plura hæretici provocabant.

Ibid. l. 5. ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασιν] Apollinarii scripta (γράμματα) contra Montanistas hic designari videntur, quæ quidem missa sunt cum subscriptionibus a Serapione, quo certiores Caricus et Pontius fierent, quantopere *universa* ecclesia novam detestata sit atque aversata prophetiam. Censet quidem in nota superiore Valesius, significari ab Eusebio epistolam aliquam episcoporum Thraciæ, et in ea positas esse subscriptiones; sed istæ in Apollinaris, qui Asianus fuit episcopus, sitæ fuisse scriptis indicantur; ἐν τοῖς δηλωθεῖσι γράμμασιν, inquit Eusebius, αὐτόγραφοι φέρονται σημειώσεις. Scripserat ante πέπομφα ὑμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολιναρίου — γράμματα. Primo tamen fortasse additæ hæ fuerant Thracum epistolæ.

Ibid. l. 14. Ἡμεῖς γὰρ ἀδελφοὶ &c.] Præmisit hæc verba Eusebius fragmento sequenti: Τοῦ δὲ Σαραπίωνος τῆς περὶ λόγους ἀσκήσεως, καὶ ἄλλα μὲν εἰκὸς σῶζεσθαι παρ' ἐτέροις ὑπομνήματα

εἰς ἡμᾶς δὲ μόνα κατήλθε τὰ πρὸς Δομνῖνον ἐκπεπτωκότα τινὰ παρὰ τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐθελοθηρσκέλαν· καὶ τὰ πρὸς Πόντιον καὶ Καρικὸν ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, καὶ ἄλλαι πρὸς ἑτέρους ἐπιστολαί· ἕτερός τε συντεταγμένος αὐτῷ λόγος περὶ τοῦ λεγομένου κατὰ Πέτρον εὐαγγελίου· ὃν πεποιῆται ἀπελέγχων τὰ ψευδῶς ἐν αὐτῷ εἰρημένα, διὰ τινος ἐν τῇ κατὰ Ῥωσσὸν παροικίᾳ, (urbs est Cilicizæ, notante Valesio, ad dextram intransitibus Issicum sinum, et alii quidem, inquit, cum simplici σ scribunt, inter quos est Stephanus *De Urbibus*, et Theodoritus in *Religiosa Historia*, cap. 10. et 11.) προφάσει τῆς εἰρημένης γραφῆς, εἰς ἑτεροδόξους διδασκαλίας ἀποκείλαντας· ἀφ' ἧς εὐλογον βραχείας παραθέσθαι λέξεις, δι' ὧν ἦν εἶχε περὶ τοῦ βιβλίου γνώμην προτίθησιν οὕτω γράφων· ἩΜΕΙΣ γὰρ ἀδελφοὶ &c. Porro Serapionis multa quidem alia doctrinæ monimenta penes alios exstare credibile est. Ea tamen ad nos duntaxat pervenerunt, quæ scripsit ad Dominum quemdam qui persecutionis tempore a fide Christi ad Judæorum superstitionem desciverat: Item illa quæ ad Pontium et Caricum ecclesiasticos viros exaravit: alia quoque ad alios epistolæ. Præterea liber de evangelio Petri, quæ in eo falsa erant coarguens. Quem quidem librum composuit in gratiam quorundam ex Rhossensi paræcia, qui occasione illius evangelii ad doctrinam a recta fide alienam declinaverant. Nec vero absurdum fuerit pauca quædam verba ex eo libro commemorare, quibus ille quid de isto evangelio sentiret, exponit in hunc modum: NOS enim fratres &c.

P. 452. l. 15. τὰ δὲ ὀνόματι] τὰ δὲ ὀνόματα ed. Steph. Scribendum puto ὀνόματι, ut scribitur in codice Maz. Med. Fuk. et Savil. Atque ita legisse videtur Rufinus. Sic infra loquitur idem Serapion τὸ ὑπ' αὐτῶν προφερόμενον ὀνόματι Πέτρον εὐαγγέλιον. Hujus porro evangelii secundum Petrum, mentionem facit Origenes in commentariis in caput xiii. (tom. x. cap. 17.) Matthæi. *Fratres autem Jesu putant nonnulli, ex traditione Hebræorum, sumpta occasione ex evangelio quod titulum habet juxta Petrum, vel ex libro Jacobi, esse filios Joseph ex priore uxore quæ convixerat ipsi, antequam duceret Mariam.* VALESIIUS. De hoc aliisque Petri apostoli nomine libris confictis, ita Eusebius lib. iii. *Hist.* cap. 3. τό γε μὴν τῶν ἐπιεκκλημένων αὐτοῦ (Petri) πράξεων καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὀνομασμένον ΕΥΑΓ-

ΓΕΛΙΟΝ, τότε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα, καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένον, ὅτι μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις. Ubi tamen Valesius videndus. Certo vero certius est, nullum veterem scriptorem, cuius opera nobis adhuc supersunt, hoc Petri evangelium tanquam librum θεόπνευστον attulisse; immo rarissime a quoquam etiam nominatum est. Hic vero nota curam magni præsulis de Canone S. Librorum apud ecclesiam recepto. Ceterum Valesii codd. lectionem confirmat *MS. Norfolk.* qui ἐπονόμασιν præstat. Nunc addit alios omnes in gratiam suam collatos Burtonus, præter *Regium* et *Parisinos*. Præterea et ὀνόματι *cod. Dresden,* ut refert Heinichen.

P. 452. l. 19. καὶ μὴ διελθῶν] Ait Burtonus, "Ita omnes " præter *cod. Venet.* qui legit μὴν, non male." Cui codici addidit Heinichen. in *Supplemento Notarum in Euseb.* illum *Dresdensem.* Tum vero vertit vetus interpretes Rufinus, et non decurso libello, tum quæ post dicuntur perpendenda nobis sunt.

Ibid. l. 21. μικροψυχίαν] Reddit Latine *simultatem* Valesius, vertente quoque Rufino, *inter vos inimicitiam simultatemque.* Nec in diversum sensum interpretatus est aut Musculus aut Christophorsonus. Confer *Concilii Nicæni Canon. v.* et *Socratis Hist. Eccl. iv. 23.* et *Sozomen. Hist. Eccl. vi. 25.* in quibus locis notio hæc *simultatis* seu *contentionis* voci subjecta est.

P. 453. l. 11. Μαρκιανός, καὶ] Scribendum videtur Μαρκιανός, ὡς καὶ, &c. Atque ita legerunt Rufinus et Musculus. Sed Christophorsonus videtur legisse καὶ ὡς, &c. Savilius in libro suo emendavit καὶ πῶς ἐαυτῷ ἡναντιοῦτο. VALESIIUS. Forsan δς καὶ non ὡς καὶ scripserat Valesius, quod cum ex interpretibus, quos nominat, tum ex ipsius versione, colligendum. Ait autem Strothius, intelligendum esse ἐσμὲν post καταλαβόμενοι, alias imperfectam fore sententiam, ut Lowthius quoque existimat. Totum vero locum post veterem interpretem sic re-finxerim, prout ante inspectum Rufinum legendum duxeram; ἡμεῖς δὲ κατελάβομεν ὅποίας ἦν αἰρέσεως ὁ Μαρκιανός, δς καὶ ἐαυτῷ ἡναντιοῦτο, μὴ νοῶν ἃ ἐλάλει, ἃ (vel ἃ καὶ) μαθήσεσθε ἐξ ὧν ὑμῖν ἐγράφη &c. Vertit enim ille in hunc modum; *Nos enim novimus, fratres, cuius hæreseos fuerit Marcianus, qui etiam sibi ipsi contrarius extitit, non intelligens quæ loqueretur, quæ*

etiam vos discetis, ex his quæ scripta sunt vobis. Exhibent interim *Lectt. Christophorsoni* ὁ Μαρκῶν ὁς καὶ male, quod ad hæretici nomen attinet. Extat Μακαριανὸς in *MS. Norfolk*. Verumtamen cum Halloixio in opere eximio, *Vita Serapionis* in *Vitt. PP. Oriental.* fateor me de isto Marciano nihil alibi legisse meminisse. Nisi si idem fuerit atque Marcus Doceta, de quo diximus fine *Annotatt.* in *SENIORES apud Irenæum*.

P. 453. l. 4. ἀμαθήσεσθε] Codex Maz. Med. et Fuket. primam vocem non agnoscunt. VALESIIUS. In neutro codicum meorum extat; neque inventa hæc sunt in *Florentinis*, dat vero ea Rufinus quem ante protuli. Mox τοῦτο δὴ τὸ εὐαγγέλιον *MS. Norfolk.* et paulo post τὰ γὰρ φρονήματα τὰ πλείονα *MS. Bodl.* Addit nunc Burtonus *codd. Med. Maz. et Fuket.* Quapropter istud pro edito τὰ γὰρ πλείονα φρονήματα in textum recepi.

Ibid. l. 10. χρησάμενοι] Idem est quod mutuati, vel commutato usi. Ait enim Serapio, se evangelium illud Petri commodatum accepisse a successoribus quorundam hæreticorum qui δοκῆται dicebantur, quorum hæresim sectabatur Marcianus. Nihil hoc loco viderunt interpretes. De Docetis hæreticis qui Christum non vere, sed opinione tantum incarnatum passumque esse dicebant, Clemens Alexandrinus in lib. vii. Stromatei, et Theodoritus in libro divinorum Decretorum cap. 12. Hujus sectæ princeps fuit Julius Cassianus, ut docet Clemens in lib. iii. De his Methodius in convivio pag. 110. ὥς ὁ ἀρτεμᾶς καὶ οἱ δοκῆσαι αὐτὸν ἀποφηνάμενοι πεφυκέναι. Eusebius in libro I. de Ecclesiastica Theologia cap. 7. Hieronymus in caput i. et iv. Epistolæ ad Galatas. Subrepunt hoc loco ceteræ hæreses, quæ putativam Christi carnem vindicantes, Deum aiunt Christum esse, non hominem. Hujusmodi hæreticos Latini Phantasmatarios vocarunt teste Prudentio. Hieronymus in caput vi. Epistolæ ad Galatas Tatianum hujus sectæ facere videtur auctorem. Tatianus, inquit, qui putativam Christi carnem introducens, omnem conjunctionem masculi ad feminam immundam arbitratur, &c. Sumpsit autem hanc loquendi formam Hieronymus ex Tertulliano, qui initio libri de carne Christi ita dicit: Sed et qui carnem Christi putativam introduxit, æque potuit nativitatem quoque phantasma confingere, ut et conceptus et prægnatus et partus virginis et ipsius exinde infantis ordo, τὸ δοκεῖν haberentur. Hieronymus adversus Joannem Hieros. pag. 245. et ante illum

Origenes in commentariis Epistolæ ad Titum, ut refertur in Apologetico Pamphili. Vide P. Halloixium in vita Serapionis. VALESIIUS. Ad Julianum Cassianum quod attinet, quem ait Clemens Al. τὸν τῆς δοκίσεως ἑξαρχὸν fuisse, Valentinique discipulum, is quidem instaurator potius quam primus illius hæresis auctor statuendus recte videtur Ittigio in *Dissert. de Hæresiarch.* sect. ii. cap. x. p. 193. Sed hac re missa, a Valesii partibus verba istæc Serapionis Latine vertentis stare opinor structuram verborum, etsi aliter interpretandam esse vocem χρησάμενοι doceat Dodwellus; “ χρησάμενοι i. e. χρείας “ (sententias) *excerpentes illud evangelium potuimus enarrare.* “ Sic enim locus” (inquit ille) “ ni fallor, intelligendus, male “ alioqui acceptus ab interprete Valesio.” *Dissert. iv. in Irenæum*, §. xxxvi. p. 364. Sed et vetus interpres Rufinus vertit, *ab ipsis mutuati, χρησάμενοι παρ’ αὐτῶν.*

P. 453. l. 12. προσδιεσταλμένα] Convenienter cum vi propria ejus verbum interpretandum fuerit, *exceptionis nota distincta.*

Ibid. l. 27. Fragmentis, p. 162.] Quum alius quidam fuerit Serapio præter hunc Antiochenum, sæculi quarti insignis scriptor, haud distinguere licet, utri illorum ῥήσεις, quæ in Catenis aliisque id genus libris hoc nomen præ se ferunt, adscribendæ sint; immo non constat, quidquam omnino in iisdem operibus adductum ad vetustiore hunc Serapionem pertinere.

APOLLONIUS.

APOLLONIUS.

S. HIERONYMUS, *Libro De Viris Illustribus*, cap. xl.
pag. 114.

^a APOLLONIUS, vir disertissimus, scripsit adversus Montanum, Priscam et Maximillam insigne et longum volumen, ^bin quo asserit Montanum et insanas vates periisse suspendio: et multa alia, in quibus de Prisca et Maximilla refert: (apud Euseb. v. 18.) *Si negant eas accepisse munera, confiteantur non esse prophetas qui accipiunt: et mille hoc testibus approbabo. Sed et ex aliis fructibus probantur prophetæ. Dic mihi, crinem fucat Prophetes? Stibio oculos linit? Prophetes vestibus et gemmâ ornat? Prophetes tabula ludit et tesseris? Propheta fœnus accipit? Respondeant, utrum hoc fieri liceat, an non: meum est approbare, quod fecerint.* Dicit in eodem libro quadragesimum esse annum usque ad tempus, quo ipse scribebat librum, ex quo

^a Hunc Ephesiorum antistitem fuisse asserit Auctor *Prædestinati De Hæret.* cap. 26. nescio, quam vere.

^b Hoc non ex Apollonio, sed et altero scriptore Montanistarum adversario, narrat Eusebius v. 16. FABRICIUS. Sed idem ipsum de Montano sociisque Hieronymus videtur invenisse apud Apollonium, cujus opus adversus eosdem *insigne et longum volumen* ipse

hæresis Cataphrygarum habuerit exordium. ^c Tertulianus sex voluminibus adversus ecclesiam editis, quæ scripsit *περὶ ἐκστάσεως*, septimum proprie adversus Apollonium elaboravit, in quo omnia quæ ille arguit, conatur defendere. Floruit autem Apollonius sub Commodio Severoque Principibus.^d

de suo vocat, non Eusebii tantum verbis more suo usus. Interea illud Anonymi opus a Fabricio indicatum, cujus *Fragmenta* ex Eusebio infra præstiti, Rhodoni, non Apollonio, attribuit Hieronymus in capp. 37 et 38 hujus *Libri De Viris Ill.*

^c De hisce septem Tertulliani libris, qui hodie non extant, meminit etiam Hieronymus cap. 24. et 53. FABRICIUS. Pamelius ex eorum Græco titulo Græce olim scriptos judicat; at variant hac in parte MSS. libri, duoque ex nostris Latine habent *de ecstasi*. VAL-
LARIUS.

^d Commodus iniit regnum anno Christi 180, absolvit Severus suum an. 211.

APOLLONII,

QUI VERGENTE AD FINEM SÆCULO SECUNDO
FLORUIT.

FRAGMENTA.

EX LIBRO

5

ADVERSUS CATAPHRYGAS, SEU MONTANISTAS.

ἌΛΛΑ τίς ἐστὶν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος·¹
(de Montano sermo est) τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἡ διδασκαλία
δείκνυσιν. οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων· ὁ νη-
¹⁰στείας νομοθετήσας· ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερου-
σαλήμ ὀνομάσας, (πόλεις δὲ εἰσὶν αὗται μικραὶ τῆς
Φρυγίας) τοὺς πανταχόθεν ἐκεῖ συναγαγεῖν ἐθέλων· ὁ
πρακτῆρας χρημάτων καταστήσας· ὁ ἐπ' ὀνόματι προσ-
φορῶν, τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενος· ὁ σαλάρια χο-
¹⁵ρηγῶν τοῖς κηρύττουσιν αὐτοῦ τὸν λόγον, ἵνα διὰ τῆς
γαστριμαργίας ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου κρατύνηται.
Hæc Eusebius affert lib. v. *Hist. cap.* 18.

Sed quisnam est novus ille
doctor? opera ejus et doctrina
²⁰ satis aperte produnt. Hic est
qui nuptiarum discidia docuit,
qui jejuniorum leges imposuit:
qui Pepuzam et Tymium Phry-
giæ oppidula, Hierusalem no-
²⁵ minavit, ut cunctos undique ho-

mines eo convocaret. Qui pe-
cuniarum exactores constituit,
qui sordidam munerum captationem oblationum nomine cal-
lide obvelavit. Qui doctrinam
suam prædicantibus salaria præ-
bet, ut per sædam ventris inglu-
viem doctrina ejus convalescat.

Et postea post ait.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μοντάνου καὶ περὶ τῶν προφητῶν δὲ αὐτοῦ ὑποκαταβὰς οὕτω γράφει·

- II. Δείκνυμεν οὖν αὐτὰς πρώτας τὰς προφητίδας ταύτας ἀφ' οὗ τοῦ πνεύματος ἐπληρώθησαν, τοὺς ἀνδρας κατα-
λειπούσας. πῶς οὖν ἐφεύδατο Πρίσκαν παρθένον ἀπο-
καλοῦντες ;

Εἰς' (inquit Eusebius) ἐπιφέρει λέγων·

- III. Οὐ δοκεῖ σοι πᾶσα γραφὴ καλεῖν προφήτην λαμβά-
νειν δῶρα καὶ χρήματα ; ὅταν οὖν ἴδω τὴν προφήτην¹⁰
εἰληφῆσθαι καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ πολυτελεῖς ἐσ-
θῆτας πῶς αὐτὴν μὴ παραστήσωμαι ;

Λῦθαι δὲ ὑποκαταβὰς (Eusebius inquit) περὶ τινος τῶν κατ' αὐ-
τοὺς ὁμολογητῶν, ταῦτα φησὶν·

- IV. Ἔτι δὲ καὶ Θεμίσιον ὃ τὴν ἀξιώπιστον πλεονεξίαν¹⁵
ἡμφισμένος, ὃ μὴ βαστάσας τῆς ὁμολογίας τὸ σημεῖον,
ἀλλὰ πλήθει χρημάτων ἀποθέμενος τὰ δεσμά· δέον ἐπὶ

τούτῳ ταπεινοφρονεῖν, ὡς μάρτυς καυχώμενος, ἐτόλμησε
μιμούμενος τὸν ἀπόστολον, καθολικὴν τινα συνταξά-
μενος ἐπιστολήν· κατηχεῖν μὲν τοὺς ἄμεινον αὐτοῦ²⁰

Hæc ille de Montano. De Mon-
tani vero prophetiis aliquanto post
loquitur in hunc modum.

Ostendimus igitur has prin-
cipes prophetissas simul ac spi-
ritu impletæ sunt, viros suos di-
misisse. Quantopere ergo men-
tiebantur qui Priscam virginem
vocabant ?

Deinde subjungit hæc verba.

Non tibi videtur scriptura
universa prohibere, ne propheta
munera et pecunias accipiat ?
Cum igitur videam prophetissam
aurum et argentum, vestesque
pretiosas acceperisse, quomodo eam

non repudiabo ?

Et paulo post de quodam ex e-
orum numero qui confessores apud
ipso habentur, hæc dicit.

Præterea Themison speciosus²⁵
avaritia obvelatus, qui confes-
sionis signum non pertulit, sed
magna pecuniæ vi erogata vin-
cula abjecit : cum ob eam cau-
sam modestius deinceps ac sub³⁰
missius agere deberet, tanquam
martyr sese efferens, ausus est
exemplo apostoli conscripta e-
pistola catholica, eos quidem
qui fideliores ipso exstiterant,³⁵
instituire ; novæ autem doctri-

πεπιστευκότας· συναγωνίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς κενοφωνίας
λόγοις· βλασφημῆσαι δὲ εἰς τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀπο-
στόλους, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν.

Καὶ περὶ ἑτέρων δὲ αὐθις (inquit Eusebius) τῶν κατ' αὐτοὺς
5 τετιμημένων ὡς δὴ μαρτύρων, οὕτω γράφει.

Ἵνα δὲ μὴ περὶ πλειόνων λέγωμεν, ἡ προφήτις V.
(vide notam) ἡμῖν εἰπάτω τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον τὸν λέ-
γοντα ἑαυτὸν μάρτυρα· ᾧ συνεστιᾶται· ᾧ προσκυνούσι
καὶ αὐτῷ (for. αὐτῶν VAL.) πολλοί· οὐ τὰς ληστείας καὶ
10 τὰ ἄλλα τολμήματα ἐφ' οἷς κεκόλασται, οὐχ' ἡμᾶς δεῖ
λέγειν, ἀλλὰ ὁ ὀπισθόδομος ἔχει. τίς οὖν τίνι χαρίζεται
τὰ ἁμαρτήματα; πότερον ὁ προφήτης τὰς ληστείας τῷ
μάρτυρι, ἢ ὁ μάρτυς τῷ προφήτῃ τὰς πλεονεξίας;
εἰρηκότος γὰρ τοῦ Κυρίου, μὴ κτήσησθε χρυσὸν μήτε
15 ἄργυρον μήτε δύο χιτῶνας, οὗτοι πᾶν τούναντίον,
πεπλημμελήκασι περὶ τὰς τούτων τῶν ἀπηγορευμένων
κτήσεις. δεῖξομεν γὰρ τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς προ-
φήτας καὶ μάρτυρας, μὴ μόνον παρὰ πλουσίων, ἀλλὰ

næ patrocinari: ac postremo in
20 Dominum, in apostolos, et in
sacrosanctam ecclesiam impie
loqui.

Rursus de alio quodam ex nu-
mero eorum quos illi tanquam mar-
25 tyres venerantur, ita scribit.

Sed ne de pluribus loquamur,
respondeat nobis prophetissa de
Alexandro qui se martyrem præ-
dicat: quocum ipsa convivatur;
30 qui adoratur etiam ipse a multis.
Cujus latrocinia et reliqua fac-
inora pro quibus pœnas dedit,
nihil opus est nos dicere, præ-
sertim cum in tabulario conti-

neantur. Uter igitur illorum
alteri peccata condonat? an pro-
phetes martyri latrocinia? an
martyr prophetæ avaritiam? Cum
enim Dominus præceperit: no-
lite possidere aurum neque ar-
gentum neque duas tunicas; isti
contra in rerum vetitarum pos-
sessione graviter deliquerunt.
Qui enim ab ipsis prophetæ et
martyres dicuntur, eos non so-
lum a divitibus, sed etiam a
mendicis, pupillis et viduis pec-
cunias corrogare demonstrabi-
mus. Quod si hac in parte con-
fidunt innocentie suæ, sistant se,

καὶ παρὰ πτωχῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν κερματιζο-
 μένους. καὶ εἰ πεποιθήσιν ἔχουσιν, στήτωσαν ἐν τούτῳ,
 καὶ διορισάσθωσαν ἐπὶ τούτοις· ἵνα ἐὰν ἐλεγχθῶσι, καὶ
 τοῦ λοιποῦ παύσωνται πλημμελοῦντες. δεῖ γὰρ τοὺς
 καρποὺς δοκιμάζεσθαι τοῦ προφήτου· ¹ ἀπὸ γὰρ τοῦ
 καρποῦ τὸ ξύλον γινώσκεται. ἵνα δὲ τοῖς βουλομένοις τὰ
 κατὰ Ἀλέξανδρον ἢ γνώριμα· κέκριται ὑπὸ Αἰμιλίου
 Φροντίνου ἀνθυπάτου ἐν Ἐφέσῳ, οὐ διὰ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ
 δι' ὅς ἐτόλμησε ληστείας, ὧν ἤδη παραβάτης· εἴτα ἐπι-
 ψευσάμενος τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἀπολέλутαι πλα- ¹⁰
 νήσας τοὺς ἐκεῖ πιστούς. καὶ ἡ ἰδία παροιμία αὐτὸν ὅθεν
 ἦν οὐκ ἐδέξατο, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ληστήν· καὶ οἱ θέ-
 λοντες μαθεῖν τὰ κατ' αὐτὸν, ἔχουσι τὸ τῆς Ἀσίας δη-
 μόσιον ἀρχεῖον· ὃν ὁ προφήτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν
 ἀγνοεῖ, τοῦτον ἐλέγχοντες ἡμεῖς, δι' αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπό- ¹⁵
 στασιν ἐξελέγχομεν τοῦ προφήτου. τὸ δὲ ὅμοιον ἐπὶ
 πολλῶν δυνάμεθα ἀποδείξαι. καὶ εἰ θαρρόουσιν, ὑπομει-
 νάτωσαν τὸν ἔλεγχον.

et de his nobiscum disceptent :
 ut si quidem convicti fuerint,
 saltem in posterum delinquere
 desinant. Actus enim prophetæ,
 tanquam fructus examinandi
 sunt. Ex fructibus quippe ar-
 bor cognoscitur. Quod vero
 ad Alexandrum pertinet, ut ve-
 ritas omnibus nosse cupienti-
 bus innotescat, judicatus est
 Ephesi ab Æmilio Frontino
 Asiæ proconsule, non ob nomen
 Christi, sed ob ea quæ perpe-
 traverat latrocinia, cum jam de-
 sertor fidei esset. Deinde vero
 e mentitis nomen Christi, di-

missus est cum urbis illius fideles
 fefellisset. Ecclesia vero ejus ²⁰
 loci unde erat oriundus, ipsum
 non recepit, eo quod latrocinia
 exerceret. Si qui vero totum
 illius negotium scire desiderant,
 præsto est publicum Asiæ tabu- ²⁵
 larium. Et tamen propheta il-
 lum ignorare se fingit, quocum
 plures annos simul vixit. Hunc
 nos convincendo, per ipsum
 etiam prophetæ convincimus ³⁰
 falsitatem. Idem in aliis com-
 pluribus possumus ostendere.
 Quod si fiduciam sui habent,
 subeant examen.

¹ Mat. xii. 33.

Πάλιν τε αὖ (inquit Eusebius) ἐν ἐτέρῳ τόπῳ τοῦ συγγράμματος, περὶ ὧν αὐχοῦσι προφητῶν, ἐπιλέγει ταῦτα·

Ἐὰν ἀρνῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι· VI.
τοῦτο ὁμολογησάτωσαν, ὅτι ἐὰν ἐλεγχθῶσιν εἰληφότες,
5 οὐκ εἰσὶ προφῆται· καὶ μυρίας ἀποδείξεις τούτων παραστήσομεν. ἀναγκαῖον δέ ἐστι πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. προφήτης, εἰπέ μοι, βάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίζει; προφήτης δανείζει; ταῦτα
10 ὁμολογησάτωσαν πότερον ἔξεστιν ἢ μή· ἐγὼ δὲ ὅτι γέγονε παρ' αὐτοῖς δεῖξω.

Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἀπολλώνιος (subdit Eusebius) κατὰ τὸ αὐτὸ VII.
σύγγραμμα ἱστορεῖ, ὡς ἄρα τεσσαρακοστὸν ἐτύγχανεν ἔτος ἐπὶ τὴν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ γραφὴν, ἐξ οὗ τῇ προσποιήτῳ αὐτοῦ προφητεία ὁ Μοντανὸς ἐπικεχείρηκε· καὶ πάλιν φησὶν, ὡς ἄρα Ζωτικὸς οὗ καὶ ὁ πρότερος συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν, ἐν Πεπούζοις προφητεύειν ἤδη προσποιουμένης τῆς Μαξιμίλλης ἐπιστὰς, διελέγχει τὸ ἐνεργεῖν ἐν αὐτῇ πνεῦμα πεπείραται· ἐκωλύθη γεμὴν πρὸς τῶν τὰ ἐκείνης φρονούντων. καὶ Θρασέα δὲ τινος τῶν τότε μαρτύρων μνη-
20 μονεύει. ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν Σωτῆρα φησὶ προστεταχέναι

Rursus in alio ejusdem operis loco, de prophetis quos tantopere jactant, hæc subjungit.

Si negant prophetas suos mu-
25 nera accepisse, hoc igitur fateantur, non esse illos prophetas, si munera accepisse convicti sint. Ac tum demum sexcenta ejus rei documenta ac testimo-
30 nia proferemus. Necesse porro est ut omnes prophetæ fructus atque actus probentur. Dic mihi, tingit ne capillos propheta? an stibio oculos linit?
35 an studet ornari? propheta ne tabula ludit et tesseris? an pecuniam locat fœnori? ingenue fateantur ac respondeant utrum hæc agere liceat, an secus. Ego

vero hæc apud ipsos acta esse convincam.

Ceterum hic ipse Apollonius in eodem libro testatur, tunc cum hæc scriberet, annum quadragesimum fuisse, ex quo Montanus adulterinam illam prophetiam commentus fuerat. Addit præterea Zoticum illum cujus a priore scriptore facta est mentio, cum jam Maximilla Pepuzis se prophetare simularet, supervenientem Dæmonem quo illa agitabatur, coarguere instituisse: verum ab aliis qui idem cum illa sentiebant, esse cohibitum. Meminit etiam cujusdam Thrææ qui circa hæc tempora martyr fuit. Ad hæc tanquam ex veterum traditione hæc refert, Dominum apostolis suis præcepisse, ne intra duodecim annos

τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις, ἐπὶ δάδκα ἐτασι μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱεροσαλήμ. κέχρηται δὲ καὶ μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου ἀποκαλύψεως καὶ νεκρὸν δὲ θυνάμει θείᾳ πρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐγγέβαι ἱστορεῖ. καὶ ἄλλα τιτὰ φησι, δι' ὧν ἱκανῶς τῆς προειρημένης αἰρέσεως πληρέστατα ἠσπύσθη τῆς πλάτης.

5

Hierosolymis excederent. Utitur quoque testimoniis ex Joannis Revelatione depromptis: mortuumque Ephesi ab eodem Joanne per divinam potentiam suscitatum esse

narrat. Multa denique alia scribit, quibus perniciosissimum illum errorem abunde et luculentissime confutavit.

10

De eodem fortasse Libro.

S. Hieron. *De Viris Ill.* cap. xl.

APOLLONIUS, vir disertissimus, scripsit adversus Montanum, Priscam et Maximillam, insigne et longum volumen, in quo asserit, Montanum et insanas vates periisse suspendio.

15

ANNOTATIONES IN APOLLONIUM.

P. 467. l. 7. Ἀλλὰ τίς ἐστιν οὗτος &c.] Eusebius in hunc modum præfatus est: Τῆς δὲ κατὰ Φρύγας καλουμένης αἵρέσεως, καὶ Ἀπολλώνιος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ἀκμαζούσης εἰσέτι τότε κατὰ τὴν Φρυγίαν ἔλεγχον ἐνστησάμενος, ἴδιον κατ' αὐτῶν πεποιήται σύγγραμμα· τὰς μὲν φερομένας αὐτῶν προφητείας ψευδεῖς οὔσας κατὰ λέξιν εὐθύνων· τὸν δὲ βίον τῶν τῆς αἵρέσεως ἀρχηγῶν ὁποῖός τις γέγονε διελέγχων. αὐτοῖς δὲ ῥήμασι περὶ τοῦ Μοντανοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε· ΑΛΛΑ τίς ἐστιν οὗτος &c. *Sed et Apollonius ecclesiasticus scriptor, supradictam Cataphrygarum hæresim adhuc sua ætate vigentem refutare aggressus, peculiare adversus eos volumen condidit, tum falsas prophetias quæ ab illis circumferuntur verbatim expendens, tum vitam moresque eorum qui hæresis illius auctores fuerunt, discutiens. Ac de Montano quidem, audi si placet quæ dicat: SED quisnam est &c.*

Ibid. l. 9. ὁ δὲ διὰ τὰς λύσεις γάμων] Bene cl. Wernsdorfius §. xxix. operis *De Montanistis* p. 89. “Ἐδίδαξε λύσεις γάμων
“non doctrina aut placitis suis, sed facto seu exemplo eo,
“quod duas mulierculas, quæ viros suos dereliquerant in
“gregem comitatumque suum suscepit. Hæc mens Apol-
“lonii.” Verumtamen aliunde constat, adscribere consuetum esse Montanistis opiniones de nuptiis minus honorificas.

Ibid. l. 9. ὁ νηστείας νομοθετήσας] Tres quotannis quadragésimas, ac præterea duas Xerophagiarum hebdomadas Mon-

tanus instituerat. Ac de Xerophagiis quidem testatur Tertullianus in libro de Jejuniis. De tribus vero quadragesimis testis est Hieronymus, tum in Epistola ad Marcellam, tum in Commentariis ad caput. 1. Aggæi ita scribens: *Et omnem laborem manuum, accipiamus jejunia eorum et observationes varias, et χαμευβλας, id est humi dormitiones: qui tribus quadragesimis per annum jejunantes, et ξηροφαιλας humiliantes animam suam, et vel maxime de Tatiani radice crescentes, super hujusmodi laboribus audiunt: Tanta passi estis sine causa.* Idem in caput ix. Matthæi: *Hujus occasione testimonii Montanus, Prisca, et Maximilla etiam per Pentecosten faciunt quadragesimam.* Sunt qui existiment duas Xerophagiarum hebdomadas, quarum meminit Tertullianus, nihil aliud fuisse quam duas quadragesimas, quas præter illam primam ac solennem catholicorum quadragesimam jejunabant Montanistæ. Cui sententiæ facile accedo. Nam Tertullianus eo loco propria duntaxat Montanistarum jejunia recenset. Sic enim loquitur: *Quantula enim est apud nos interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas Xerophagiarum; nec totas, exceptis scilicet sabbatis et Dominicis offerimus Deo?* De paschali autem jejunio nihil dixit, eo quod hoc jejunium non proprium erat Montanistarum, sed commune omnium Christianorum. Ceterum notandum est, hoc loco Apollonium tanquam gravissimum facinus objicere Montano, quod jejunia sub lege, ac sub præcepti forma constituisset: non quod jejunare crimen sit; aut quasi quibusdam in ecclesia non liceat, semperque licuerit indicere jejunia. Nam et Joannes apostolus triduanum Ephesiis jejunium indixit, priusquam ad scribendum evangelium se conferret. Et episcopi catholicæ plebi mandare jejunia solebant ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa, ut docet Tertull. in lib. cit. cap. 13. Verum Montano id facere nullatenus licebat, homini hæretico, et ab ecclesiæ corpore segregato, nec ullum sacerdotium gerenti. Merito igitur eum reprehendit Apollonius, quod ex arbitrio suo, non ex apostolica traditione constituisset jejunia. Nam catholicorum quidem jejunia ex apostolorum traditione manant: de solemnibus ac publicis jejuniis loquor, quæ certis diebus in ecclesia quotannis observabantur. Hæreticorum autem jejunia, ex inani præsumptione, et sanctitatis simulatione procedunt. Cujusmodi fuere jejunia,

quæ Montanus sectatoribus suis tanquam Paracletus indixit.
VALESIIUS.

P. 467. l. 10. ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλήμ &c.] Huic loco lucem commodabunt dicta sive Priscillæ, sive Quintillæ, alterius ex Montani prophetissis, utra fuerit illarum nescivit Epiphanius, prolata ab eo in *Hær.* xlix. num. 1. Ἐν ἰδέῃ, φησὶ (prophetissa), γυναικὸς ἐσχηματισμένος ἐν στολῇ λαμπρῇ ἦλθε πρὸς με Χριστὸς, καὶ ἐνέβαλεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν, καὶ ἀπεκάλυψέ μοι, τουτοῦ τὸν τόπον (scil. Pepuzam) εἶναι ἁγίον, καὶ ὧδε τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιέναι. Atque propterea, ut refert Epiphanius, nonnullæ ad usque illud tempus mulieres ac viri eodem loco initiari solebant, ut excubantes Christum contemplarentur. Tradit auctor quoque libri *Prædestinati* a Sirmondo primum editi, in *Hæresi Pepuzianorum*—dicere illos hanc *Pepuzam* villam fuisse Montani *Priscæ et Maximillæ*, et quia ibi cæperunt prædicare, et ibi vixerunt, ideo locum appellari *Hierusalem*. Et quia habitatores loci sunt, ideo ceteris se esse meliores adscribunt. *Hær.* xxvii. p. 30. Ceterum verba, quæ proxime post sequuntur, πόλεις δὲ εἰσὶν αὗται μικραὶ τῆς Φρυγίας, Eusebii videntur esse. Mox pro συναγαγεῖν habet συνεισαγαγεῖν *Nicephorus*, et θέλων pro ἐθέλων *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 16. ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου] αὐτοῦ pro τοῦ λόγου *MS. Norfolc.* quod etiam vetus interpretes legisse videtur, vertit enim Rufinus, ut per hæc invitati enixius doctrinæ ejus operam præbeant.

P. 468. l. 4. αὐτὰς πρώτας τὰς προφήτιδας ταύτας] Absunt a codice *Norfolc.* voces πρώτας et ταύτας, a *Nicephoro* ταύτας, qui mox habet λιπούσας pro καταλιπούσας. quod in codice *Norfolc.* est καταλειπούσας.

Ibid. l. 6. Πρίσκαν] Πρισκίλλαν ed. Steph. In codice Med. Maz. et Fuk. et apud *Nicephorum* legitur Πρίσκαν, quam scripturam confirmat etiam Rufinus. Sed et Tertullianus et Firmilianus alique Priscam nominant. VALESIIUS. Πρίσκαν habent *MSS.* quoque *Savil.* seu *Bodl.* et *Norfolc. Florent. prior.* una cum *cod. Venet. Lectt. et Marg. ed. Genev.* Sed Πρισκίλλαν diminutivum extat referente nunc Burtono, in *codd. Regio, Parisiensi utroque, Veneto, Flor. posteriori*; itidem supra positum est in SERAPIONIS Fragmentis pag. 469. ubi Ælius Publius Julius episcopus hanc mulierculam *Priscillam*

nominabat, nec aliter illic quidem Rufinus. Quin et Epiphanius non tantum loco modo adducto, sed etiam in *Hæresi* xlviii. quæ est *Cataphrygarum*, num. 2. hanc scripturam ex antiquiori fortasse auctore exhibet. Itidem in *Hær.* lxxix. num. 1. Ita Eusebius quoque lib. v. *Hist.* cap. 14.—τὸν μὲν παράκλητον Μοντανὸν, τὰς δ' ἐξ αὐτοῦ γυναῖκας, Πρισκίλλαν καὶ Μαξιμίλλαν, ὡς ἂν τοῦ Μοντανοῦ προφήτιδας γεγονυῖας αὐχοῦντες. Immo vero et ipse Tertullianus, qui capite 10. lib. *De Resur. Carnis* hanc *Priscæ* nomine appellat, initio tamen libri *De Jejunii* Maximillam et *Priscillam* cum Montano suo inducit. Cum igitur hanc Montani asseclam non tantum alius alio nomine appellet, sed etiam idem quoque scriptor secum dissentiens ita faciat, fortasse διώνυμος mulier extitisse censenda est; vel potius dicendum, Priscam vel Priscillam istam fuisse indifferenter ab aliis appellatam, quemadmodum in codicibus nonnullis *Epistolæ Paulinæ ad Romanos* cap. xvi. comm. 3. etiam in illo libro, quo usus est Origenes, Aquilæ uxor, quæ in *Actis Apostolorum* Priscilla vocatur, Prisca nominata fuit. Vid. *Orig. Comment. in Epist. ad Rom.* lib. x. §. 18. p. 681. ed. Benedictin.

P. 468. l. 9. Οὐ δοκεῖ σοι] Nicephorus in lib. iv. cap. 25. negativam addit particulam, οὐ δοκεῖ σοι, &c. Atque ita Savilius ad marginem sui libri emendavit. VALESIIUS. Strothium secutus lectionem in textum recepi, præstantibus ipsam *Rufino* quoque et *Christoph. Lectt.* Recepit et Zimmerman.

Ibid. προφήτην] προφήτας *Niceph.* Dein deest particula καὶ ante χρυσὸν in *MSS. Bodl.* et *Norfolc.* Mox pro παραιτήσωμαι habent παραιτήσωμαι *MS. Bodl.* et *Niceph.* idem ex pluribus scriptis recipiente in textum Burtono.

Ibid. l. 15. καὶ Θεμισων] De hoc viro, nomine tamen haud memorato, habet aliud præterea quiddam Apollonius infra §. vii. quem locum, ut videbis, exponit alius *Auctoris contra Cataphrygas* locus. Abest καὶ, si quid id refert, a *Nicephoro*, qui ἀμφισπόμενος pro ἡμφισπόμενος præstat.

Ibid. τὴν ἀξιώπιστον πλεονεξίαν ἡμφισπόμενος] Musculus vertit *indubitata avaritia circumdatus*. Christophoronus vero *totus revera avaritiæ sordibus involutus*. Langus autem interpretatus est, *inevitablem avaritiæ sordibus obvolutus*, quasi ἀπληστον πλεονεξίαν legeretur. Ego vero non dubito, quin hic

locus ita intelligendus sit ut verti, quod satis declarat vox ἡμφιεσμένος, qua velamentum et simulatio designatur. Etenim Montanistæ illi avaritiam suam religionis prætextu et specioso oblationum vocabulo obvelabant, ut supra dixit Apollonius. ὁ ἐπ' ὀνόματι προσφορῶν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενος. VALESIIUS. Pearsonius ad *Ignatii Epistolas* pag. 46. ed. Smithi. "Gloss. Tetricus, durus, severus. αὐστηρὸς, σοβαρὸς, ἀξιόπιστος." "De hæreticis Epiphanius Hær. xix. τὸ πεπλασμένον σοβαρὸν, καὶ πρὸς ἀπάτην ἔτοιμον. Ita Lucianus Alexandrum Pseudo-
 "mantin describit 176, 36. Ita apud Euseb. Pseudoprophetae describuntur lib. ii. cap. 20. ex Josepho, et lib. iv. cap. 16. De Themisone antiquus auctor apud Euseb. lib. v. cap. 18. ἔτι δὲ καὶ
 "Θεμίσων ὁ τὴν ἀξιόπιστον πλεονεξίαν ἡμφιεσμένος: quem locum
 "nullus interpretum intellexit." Hæc, nihil præterea addens vir eruditiss. Forsitan vult Apollonius, Themisonem speciosa quadam et gravi arrogantia indutum fuisse. Ita et in Interpretatione Græca Edicti Galerii Imp. apud Eusebium lib. viii. *Hist.* cap. ult. de Christianis hæc scripta sunt, ἐπεὶ περ τίνι λογισμῷ τοσαύτη αὐτοὺς ΠΛΕΟΝΕΞΙΑ κατεσχέκει καὶ ἄνοια κατελήφει, ὥς μὴ ἐπεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν πάλαι καταδειχθεῖσιν, ἅπερ ἴσως πρότερον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἦσαν καταστήσαντες. At vero Musculi, et magis etiam Christophorsoni interpretationem solam veram esse ait cl. Heinichen. ad loc. cum ἀξιόπιστος πλεονεξία sit avaritia, quam habuisse Themisonem recte possit credi, *minime ficta, vera.* Favet quidem *avaritiæ* notioni illud quod sequitur, ἡ ὁ μάρτυς τῷ προφήτῃ τὰς πλεονεξίας [χαρίζεται], sicut priora illa de pecuniæ exactione dicta. Sed judicet lector. Cum Pearsonii notione apprime conveniunt hæc AUCTORIS ADVS. CATAPHRYGAS infra vol. ii. de spiritu Montanistico scribentis, ἐστ' ὅπη δὲ καὶ κατακρίνοντος στοχαστικῶς καὶ ἀξιόπιστως, αὐτοὺς ἀντικρὺς, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι δοκῇ.
 §. 11.

P. 468. l. 16. τῆς ὁμολογίας τὸ σημεῖον] Christophorsonus quidem crucem intelligi putavit, eo quod in evangelio crux portari frequenter dicitur. Sed proculdubio vincula ipsa intelligit Apollonius, quæ Themison pro Christo portare nequiverat. Quod enim confessionis signum hic vocat Apollonius, sequente linea nominat τὰ δεσµά. VALESIIUS. Sed vero de pecuniæ in hac causa erogatione statuit Petrus Alexandrinus episcopus, et ipse

quoque ineunte sæculo quarto martyr, haud culpandos eos esse qui pecuniam dedissent, ut a molestiis persecutorum immunes fierent. Vide Canonem ejus xii. Temporum nimirum sequentium laxior disciplina.

P. 468. l. 19. μιμούμενος τὸν ἀπόστολον] Apostolum aliquem, uti vertit Rufinus, *apostolicæ sibi aliquid auctoritatis assummentem*. Vid. not. ad DIONYS. CORINTH. p. 195. μιμῆσθαι pro μιμούμενος *MS. Norfolk*.

P. 469. l. 1. τοῖς τῆς κενοφωνίας λόγοις] Legebat *Rufinus τῆς καινοφωνίας*, qui vertit, *novas verborum adinventiones*. Mox addit *Niceph.* εἰς ante τοὺς ἀποστόλους. Verum omittunt particulam εἰς ante voces τὸν Κύριον, Burtono attestante, duo illi *Florentini*.

Ibid. l. 2. βλασφημῆσαι εἰς τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν] Aiebant isti se edoctos a Spiritu Paraleti plura novisse, quam quæ Christus et apostoli ecclesiam docuissent.

Ibid. l. 4. ἐτέρων] ἐτέρον lectionem primæ editionis seu Stephanianæ revocavit Strothius, quam a *Nicephoro* quoque firmatam ait; Valesii autem scripturam ex *Rufino*, et fortasse ex scriptis, sumptam exhibet *codex Bodl.* dum ἐτέρον pro ἐτέρων mendose scribitur in *MS. Norfolk*. Adde quod nequaquam de solo Alexandro hic agitur. Codices memorat Burtonus qui ἐτέρων præstant, *Maz. Med. Fuket.* et *Florentinos*. Altera vero lectio ἐτέρον, quam recepit ipse cum Zimmermanno, in *codd. Reg. Paris. utroque et Venet.* extat.

Ibid. l. 6. ἡ προφήτης] Ferme adducor, ut putem reponendum esse ὁ προφήτης, propter verba quæ sequuntur pag. 470. lin. 14. ὃν ὁ προφήτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν ἀγνοεῖ. Vid. not. infra ad l. 11. Verum fortasse viderat Apollonius prophetissæ revelationes aliquas, quales Maximillæ attribuit Epiphanius in *Hæres.* xlviii. cap. 12. et 13.

Ibid. l. 8. ὃ προσκυνοῦσι καὶ αὐτῷ πολλοὶ] Scribendum videtur καὶ αὐτῶν, id est Montanistarum. VALESIIUS. At Rufinus locum sic exhibet, *quem adorat ut Deum*. STROTH. Amplectenda tamen videtur Valesii emendatio. Præfert *Flor. posterior* teste Burtono αὐτοῦ, itidem *prior*, manu secunda.

Ibid. l. 11. ἀλλὰ ὁ ὀπισθόδομος ἔχει] Athenis dicebatur ὀπισθόδομος, ædes quædam post templum Minervæ Poliadis, in

qua pecuniæ publicæ recondebantur, ut ex Demosthene docet Harpocration. Sed et in omnibus templis erat *δπισθόδομος*. Varro in lib. iv. de lingua Latina. *Ideo in ædibus sacris ante cellam, ubi sedes Dei est, Græci dicunt πρόδομον: quod post, δπισθόδομον.* Eadem habet Pollux in lib. I. Hic vero *δπισθόδομος* pro tabulario sumitur, seu pro loco in quo tabulæ publicæ asservabantur; non pro ærario, ut sumitur apud Athenienses. Infra *δημόσιον ἀρχεῖον* vocat Apollonius. VALESIIUS. Itidem in epistola ad Imp. Marcum Fronto, cujus *Reliquiæ* nostra demum ætate ope cel. Maii prodierunt, hæc scribit, *olim testamenta ex deorum munitissimis ædibus proferebantur, aut tabulariis aut [lu]cis, (for. thecis) aut archiis, (seu archivis,) aut opisthodomis.* edit. Niebuhr. p. 73. Abest articulus a *MS. Norfolc.* scribiturque in *eod. codice* λέγει pro ἔχει. "Εχει autem *Rufinus* invenit, qui vertit, *sed acta hæc publica continent, etsi magis ad literam redditum esset, sed acta publica posticulum continet.* ἀλλ' ὁ δπισθ. *Niceph.*

P. 469. l. 11. ὁ προφήτης—τῷ προφήτῃ] Strothius quidem ἡ προφήτης et τῇ προφήτῃ ex *Nicephoro, Rufino, Christophorono*que recepit; quod bis quoque fecit infra, neutri lectioni ibi favente *Rufino*, totum autem locum omittente *Nicephoro*. At vero non tantum *Eusebii codices* in tot locis reclamant, sed etiam *Hieronymus Nicephorus*que lect. alteram paulo post tuentur p. 471. ubi duobus in locis *Rufinus* quidem *prophetissam* pro *propheta* posuit. Res igitur ita se habere potest, ut signatus sit pseudopropheta Montanus. Hæc olim adnotavi. Et quamvis nunc aliter visum fuerit de hac lectione statuere Zimmermanno et Heinichen, qui Strothium secuti sunt, Burtono tamen mutare lectionem haud placuit.

Ibid. l. 17. παρ' αὐτοῖς] παρ' αὐτοῦ *ed. Steph.* STROTH. Aliter codd. omnes. Posuit αὐτοῖς ex *MSto* suo Scaliger in marg.

P. 470. l. 2. στήρωσαν ἐν τούτῳ] Cum *MSSti* omnes præter *codd. Reg. et Venet.* exhibeant istud pro ἐν τούτῳ στήρωσαν, recipit idem in textum suum Burtonus, quem nunc secutus sum. Itidem paulo post cum Burtono ξύλον pro δένδρον reposui, quod *codex* tantum *Regius* et *Parisiensis prior* præstant. In utraque re Burtono consentit *codex Dresdensis*, teste Heinichen in *Supplemento Notarum*.

Ibid. l. 3. διορίσθωσαν ἐπὶ τούτοις] Musculus vertit, *et super*

ea nobiscum disceptent, ea lege ut, &c. VALESIUS. ἐν τοῦτοις MS. Norfolk. Mox in eod. codice παύσονται pro παύσωνται.

P. 470. l. 9. ὡν ἤδη παραβάτης] Hunc locum optime Rufinus exposuit hoc modo. *Judicatus est apud Æmilium Frontinum Proconsulem Ephesi, non propter nomen Christi, sed propter quædam latrocinia. Nam a Christi nomine jam apostata exstiterat. Sed posthæc ut fideles quidam fratres, qui per illud tempus apud judicem aliquid poterant, pro ipso intercederent, simulavit se propter nomen Domini laborare, et per hoc dimittitur. At Christophorsoni versio, primum in eo peccat, quod παραβάτην maleficum vertit. Deinde in eo quod ἐκλήθη vertit condemnatus est, VALESIUS. Mox ἐκέισε pro ἐκεῖ MS. Norfolk.*

Ibid. l. 14. ὃν ὁ προφήτης συνόντα] δὲ ὁ προφήτης συνὸν Bon-garsii Lectt. in ed. Genev. et Margo exemplaris Jones. quæ tamen ibi servari hi optimi prophetæ, qui ei famulantur, ignorant, quasi legerit ἀ οἱ προφῆται ἀγνοοῦσι, Rufin. Omittit locum Niceph. Nostra lectio ἡ προφήτης in Christophorsoni Lectt. extat. Insignis hæc vocum ὁ προφήτης et ἡ προφήτης permutatio ab itacismo recentiorum Græcorum avitam pronunciationem corruptentium derivanda est, cum utrumque *Prophitis* legeretur. Porro ad συνόντα intelligendum esse αὐτῇ scilicet ad ἀγνοεῖ τοιούτων ὄντα per se patet. STROTH. At vide de lectione ὁ προφήτης not. supra ad l. 11. p. 469. Opinaverim quidem ortam esse hanc generum differentiam ex eo, quod Apollonius revelationes, seu vaticinia, prophetissæ cujusdam Montanisticæ, de quibus agit Epiphanius in *Hæresibus* XLVIII. et XLIX. in opere suo adduxisset. Adnotat vero cl. Heinichen. ad h. l. “Vera loci lectio vide an sit, δ (δημοσίον) οἱ προφῆται (i. e. Montanistæ) αὐτῷ (Alexandro) συνὸν πολλοῖς ἔτεσι ἀγνοοῦσιν, hoc sensu; quod publicum tabularium, quamvis *per multos* annos jam cum eo (Alexandro) agat, in ejus scelera inquirat &c. tamen prophetæ ignorare videntur.” Ad hæc idem vir cl. in *Supplemento Notarum* aliam viri docti conjecturam commemorat, δ τῷ προφήτῃ συνὸν—ἀγνοοῦσιν. At vero propterea non moveor, ut codicum Græcorum scripturam relinquam, etsi Scaliger istud συνὸν ad oram exempli sui posuerit. Invenisse interim sibi videtur cl. Wernsdorfius *De Montanistis* §. xiv. res male sibi coherentes in hisce Apollonii de Alexandro et The-

misone narrationibus. Mox ἡμεῖς δὲ δι' αὐτοῦ *MS. Norfolc.* sed minus apte.

P. 470. l. 16. τοῦ προφήτου] *Lectio τοῦ προφήτου* si vera esset, Montanus ipse intelligendus esset. Nos vero ut constantes reperiremur et hunc locum mutavimus. *Sine dubio et prophetarum ignorantia cum ipso pariter redarguitur.* *Rufin.* Nostra lectio τῆς προφήτιδος in *Christoph. Lectt.* extat. *STROTH.* Vid. not. supra ad lin. 11. pag. 469.

Ibid. l. 17. τὸ δὲ ὁμοιον] Particulam δὲ ex *MS. Norfolc.* in textum recepi.

P. 471. l. 5. τοῦτων] Abest a *MS. Norfolc.* et mille deferam probamenta. *Rufin.* Supra lin. 1. τοῦθ' ὁμολογησ. *Niceph.*

Ibid. l. 6. πάντας καρποὺς] πάντας τοὺς κ. *MS. Norfolc.*

Ibid. l. 7. βάπτεται] Hieronymus in Catalogo hunc locum ita vertit, *Dic mihi crinem fucat propheta? stibio oculos linit? propheta vestibis et gemmis ornatur? propheta tabula ludit et tesseris? propheta fœnus accipit?* Longe profecto elegantius quam *Rufinus.* Græci βάπτειν τὴν θρίκα dicunt, quod Latini crines tingere seu rutilare. Id enim præcipue studebant matronæ, ut rutilum haberent crinem. Quam in rem cinere lixivio utebantur, ut docet *Varro.* *Sammonicus Serenus,* medicus versificator imperitante *Severo,* de capillo tingendo ita præcipit.

Ad rutilam speciem nigros flavescere crines

Unguento cineris, prædixit Tullius auctor.

Vide *Hesychium* in ξανθίζειν. *VALESIIUS.* βαπτίζεται *Gruteri Lectt.* et *Margo Exemplaris Jones.* *STROTH.* Addit *MS. Paris.* priorem *Burtonus.*

Ibid. l. 8. προφήτης στιβ.] *Dicite mihi vos o prophetissæ, vultus prophetantis candoribus et ruboribus aliquando fucatur? prophetissa stibiis tingitur? prophetissa ornamentis utitur?* *Ruf.* ex quo patet eum et hoc loco legisse ἡ προφήτις, at in sequentibus habet: *propheta ad tabulam et ad tesseras ludit? propheta pecuniam suam ad usuram dat?* *STROTH.* At sine auctoritate fortasse suorum codicum *Rufinus prophetissam* hic posuit. Certe Hieronymus, ut dixi, *Nicephorusque* lectionem receptam tuentur. Et videndum, annon ad molles istas atque effœminatas *Montani artes* alluderet Hieronymus in *Epistola ad*

Marcellam, Ep. xxvii. al. 54 ubi *abscissum* eum appellat et *semivirum*; quinetiam Benedictinus editor ad locum notavit, ita vocatum eum quia Montanus esset e Phrygia, ubi Cybeles sacerdotes castrari solebant. Neque id ἀπροσδιονύσως animadversum est, namque in libro *De Trinitate*, Didymo Alexandrino quem adscribunt, ante annos circiter triginta apud Italos primo editum, de Montano scriptum hoc extat; Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος πλέον ἢ μετὰ ἑκατον ἔτη, γενόμενος ἱερεὺς πρῶτον εἰδώλου, καὶ οὕτω τὴν τυφλὴν ταύτην εἰσηγησάμενος αἴρεσιν. lib. iii. cap. penult. p. 449. ubi cl. Mingarellius. “Montanum Didymus “idoli sacerdotem vocat, Hieronymus vero in Epist. xli. ad “*Marcellam abscissum et semivirum*. Videtur ergo fuisse sacerdos Cybeles, quæ in Phrygia maxime colebatur; et spades habebat sacerdotes.” Ita ille, et optime sic convenirent cum hujus ordinis sacerdote mangonicæ artes, quarum mentionem facit hoc loco Apollonius. Accedit quod infra ait AUCTOR ADV. CATAPHRYGAS Montanum τινὰ τῶν νεοπίστων fuisse. Num. II. p. 75. l. 5.

P. 471. l. 9. προφήτης δανείζει] Addit δὲ MS. Bodl.

Ibid. l. 13. τεσσαρακοστὸν ἐτίγχανεν ἔτος—ἐξ οὗ &c.] Jam videor mihi deprehendisse, quam ob causam Eusebius Apollonium hunc post anonymum illum scriptorem de quo in superiori capite actum est, collocaverit. Cum enim anonymus ille testetur, se quatuordecim annis post Montani et Maximillæ obitum libros suos scripsisse; hic autem Apollonius affirmet, quadraginta annis antequam scriberet, Montanum prophetiam suam invexisse: putavit Eusebius Apollonium anonymo illo scriptore recentiorē esse. In quo tamen, meo quidem iudicio, longe falsus est. Etenim Apollonius Montano adhuc superstite cum insanis suis vatibus Priscilla et Maximilla, librum suum composuit, ut ex his fragmentis quæ profert Eusebius elicitur, idque non uno loco; ut cum dixit ἡ προφήτης ἡμῖν εἰπάτω τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον, τὸν λέγοντα ἑαυτὸν μάρτυρα, ᾧ συνεσιᾶται, ᾧ προσκυνοῦσι, καὶ αὐτῷ πολλοί. Et paulo post de eodem Alexandro loquens ait, ὃν ὁ προφήτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν ἀγνοεῖ. Ex quibus verbis apparet, et Alexandrum et Montanum ipsum ac Maximillam adhuc vixisse, cum hæc scriberet Apollonius. Neque vero ait Apollonius, quadraginta

annos effluxisse ab obitu Montani ad tempus quo ista scribebat. Sed id tantum dicit; quadraginta annis antequam ipse ad scribendum accederet, Montanum pseudoprophetiam suam invexisse. Ponamus igitur, Montanum anno ætatis tricesimo fabulam suam inchoasse. Cum Apollonius contra ejus sectam scriberet, vix Montanus septuagesimum annum excesserat. Maximillam autem et Priscillam non statim ab ipso sui erroris exordio Montanus comites habuit; sed eas diu postea prophetiæ suæ retribus implicuisse ac decepisse mihi videtur. VALESIIUS. Quanquam Valesianæ horum temporum computationi assentiendum puto, a Valesio tamen immerito reprehensus Eusebius videtur, quasi vero existimasset Apollonium anonymo illo scriptore adversus Cataphrygas recentiorum fuisse. Siquidem solitus est Eusebius auctores suos proferendo ponere, non illo quo scripsissent ordine, sed habita ratione temporis, quo singulæ res gestæ fuissent. Itaque anonymum scriptorem priorem collocavit, quia de primo origine Montanistarum inter alia tractaverat.

P. 471. l. 16. οὗ καὶ ὁ πρότερος συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν] Qui est anonymus ille contra Cataphrygas auctor. Vide infra. Is apud Eusebium priori loco productus ostenderat, Zoticum Comanensem cum Juliano Apameno episcopo a Themisone, jam modo commemorato in pag. 466. prohibitum fuisse, ne spiritum Maximillæ coargueret. Tradit porro Ælius Publius Julius in subscriptione sua apud SERAPIONIS Fragmenta supra adducta voluisse Sotam Anchialensem dæmonem ex Priscilla, seu Prisca, altera ex Montani prophetissis ejicere, simili autem modo fuisse ab hac secta prohibitum.

Ibid. προφητεύειν ἤδη προσποιουμένης] In tribus codicibus Maz. Med. et Fuk. scriptum habetur προφητεύειν δὴ προσποιουμένης, levi discrimine. VALESIIUS. Ita quoque legitur in MS. Savil. seu Bodl. Nunc addit Burtonus codd. Florentinos. Sed quinque alii cum Nicephoro ἤδη præstant.

Ibid. l. 19. καὶ Θρασέα δὲ τινος τῶν τότε μαρτύρων μνημονεύει] Hujus martyr, qui episcopus fuit Eumeniæ urbis Asiæ Minoris, et simul Sagaris episcopi, qui Marci Aurelii temporibus videtur passus esse, ut dixi ad MELITONEM p. 127. mentionem Polycrates facit apud Eusebium lib. v. *Hist.* cap. 24. Porro notat Dodwellus *Dissert.* iv. in *Irenæum*, §. 4. p. 383. velle hoc

loco Eusebium τότε i. e. eo sæculo passum esse Thraseam, ipsaque Apollonii memoria, non eodem tempore quo hæc scripsit adversus Montanistas Apollonius, cum illa tempestate nulla extiterit persecutio.

P. 471. l. 18. πρὸς τῶν] Cum istud pro edito ὑπὸ τῶν in codicibus omnibus suis Eusebii præter illos *Regium* et *Parisinos* invenisset Burtonus, idem nunc ille in textum recepit, quem secutus sum, consentiente et Heinichen in *Supplemento Notarum*, qui *cod. Dresdensen* ceteris tandem addit.

Ibid. l. 20. ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως &c.] Eadem traditio continebatur in Petri Prædicatione, libro quidem Apocrypho, sed valde antiquo. Ex eo enim Clemens Alexandrinus, Strom. lib. vi. refert Dominum dixisse apostolis, Ἐὰν μὲν οὖν τις θέλῃσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοήσας διὰ τοῦ ὀνόματος μου πιστεῦειν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἀφεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι. Μετὰ δώδεκα ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, μὴ τις εἴπῃ, οὐκ ἠκούσαμεν. Si quis igitur ex Israele pœnitentia ductus per nomen meum in Deum velit credere, remittentur ei peccata. Post duodecim annos egredimini in mundum, ne quis dicat, non audivimus. Hæc prava interpunctione in editis laborant, quæ sensum hactenus obscuravit. Jam autem, si hæc vera sint, si Christus mandatum dederit apostolis ut per duodecim annos Hierosolymis remanerent; mirum non erit, cum omnes discipuli metu gravissimæ persecutionis se subduxissent, apostolos omnes Hierosolymis mansisse, mandati memores, et protectione divina fretos. (*Act. Apost.* cap. viii. comm. 1.) PEARSON. *Lectio. in Act. Apost.* §. xi. p. 62. a READING. huc allatus. Idem, quod Apollonius, refert Bedam in cap. xiii. *Act. Apost.* notavit Valesius, etsi aliam rem agens, ad Euseb. lib. ii. *Hist.* cap. 16. Chrysostomus itidem in *Homil.* 69. in *S. Mat.* hæc habet—διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πρῶτοι ἐχώρησαν, καὶ πολλὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ διατρίψαντες χρόνον, εἶτα ὑπ' αὐτῶν ἐλαθέντες οὕτω διεσπάρησαν εἰς τὰ ἔθνη. tom. ii. p. 438. ed. Savilii.

P. 472. l. 3. καὶ νεκρὸν δὲ &c.] Vid. supra not. in PAPIÆ Fragmenta pag. 32.

Ibid. l. 5. τὴν πλάνην] Etsi Valesius codicibus, ut verisimile est, nixus ita ediderat, neque enim agnoscunt ἐχθιστάτην codd. mei *Bodl.* et *Norfolc.* ex *ed.* tamen *Steph.* lectionem τὴν ἐχθιστάτην πλάνην Strothius revocavit. Sed et a *Nicephoro* vox

abest, neque invenisse eam *Rufinus* mihi quidem videtur, qui vertit, *Ex quibus omnibus vehementer supradicta hæresis confutatur*. Et nunc quidem referente Burtono, dum extat ea in *codice Regio*, quo usus est *Stephanus*, et in *Parisinis*, abest a ceteris. Non secutus Strothium est vel Heinichenus vel Burtonus, sed solus Zimmermannus.

P. 472. l. 14. in quo asserit, Montanum &c.] Vide quæ posui supra ad Hieronymi caput, et infra ad AUCTORIS CONTRA CATHRYGAS Fragmenta, initio ipso.

SED hæc hactenus; jam referendum est, extare in bibliotheca Bodleiana inter MStos Baroccianos numero notatam 232. *Catenam in Proverbia Salomonis*, in qua fol. 13. $\rho\eta\sigma\iota\varsigma$ satis longa *Apollonio* tribuitur; quum vero in alio quodam codice, qui continet *Catenam in Proverbia* numerumque affixum habet 3023. *Apollinari* nomen eidem $\rho\eta\sigma\epsilon\iota$ propositum sit, et possit significari alteruter Apollinariorum, qui sæculo quarto multa varii generis scripserunt, eam prætereundam esse censi. Porro *Catena in Proverbia* a Theodoro Peltano Latine edita Apollinari, non Apollonii, nomen ibi præstat, in qua quidem Catena multo brevior est locus; eundem vero, auctioremque quam in aliis libris, codex ejusdem bibliothecæ Bodl. vetustissimus habet, numero 195. insignitus, nulla autem nomina præ se ferens illorum, qui adducuntur, scriptorum. Hoc quoque duxi memorandum, duas extare sententias $\eta\theta\iota\kappa\alpha\varsigma$ *Apollonii* cujusdam in Cod. Barocc. 143. fol. 169, 210. sicut nonnullas alias in Antonii *Melissa*, Maximique *Sermonibus*, et in Codice Bodl. 1607. quæ interea ad scriptorem non Christianum pertinere videntur.

CORRIGENDA IN VOL. I.

- Pag. 4. l. 15. Anastasio
P. 14. col. 2. lin. antepenult. ut ordinatio, seu gubernatio, ipsorum
P. 15. l. 23. allatus
P. 125. l. 3. ab ima pag. διέρχεται
P. 30. l. 14. Cantuariensi. Sed Henrico Wharton, potius quam Tenisono archiepiscopo, tribuendas esse has notas nos certiores nunc fecit vir doctissimus S. R. Maitland in *Libb. Aliquot Biblioth Lambethanae Recensu*, p. 350.
P. 32. l. 29. sua
P. 80. l. 9. martyrium
P. 104. l. 11. ἱστορίᾳ,
P. 131. l. 2. ferre.
P. 151. l. 8. Adde, Joannesque Apostolus in Apocalypsi.
P. 167—174. Corrige, p. 160. P. 161. P. 162.
P. 170. l. 4. Cor. tom. II.
P. 171. l. 12. Adde *Act.* v. 32. Interea subsequens illud apud S. Joannem, εἰς τὸ εἶναι, interpretari libet verbo *consentiunt*. Habet, ut alii monuerunt, Harpocratio in *Lexico*, *Eis ἐν ἡλθεν, ἀντὶ τοῦ, ὁμονόησεν*.
P. 174. l. ult. Chiliastis.
P. 216. l. 23. l. 3. Μασθαβαῖοι. l. 4. Μαρκιανιστά. l. 6. παρεισηγάγosan. quam formam probat cl. Heinichen. p. 305. Tomi III.
P. 253. l. 13. Conferas, quæ ad calcem Vol. IV. adnotavi.
P. 267. l. 4. Valesianorum.
P. 274—279. p. 218. p. 219.
P. 274. l. 28. Superioribus addas, quæ scripsit in Epistola sua pag. ix. Tomi III. edit. Heinichen. *Eusebii*, Gerdesius.
P. 284. l. ult. Adde. Est liber recentiorum Judæorum *Zohar* appellatus, mysticus atque allegoricus in legem commentarius. Vid. Lud. Cappelli *Exercitat. ad locum Zoharis*.
P. 314. l. 10. περὶ ἐπιστήκοσι.
P. 336. l. 4. Massuetus.
P. 366. l. 22. p. 326. ed. hujus.
P. 380. l. penult. suam.
P. 418. l. 28. p. 387.
P. 425. l. 9. Plura de omissione ista dicenda essent, si epistolam ex proposito prætermisisset auctorem certo constaret.
P. 427. l. 4. P. 140. pro p. 121. l. 27. Addend. Recepit ecclesia opus, non ἀθετικῶς exposuit.

[illegible]

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004

